STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10422

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

פון כתריל׳עווקע

שלום־עליכם פאָלקספאָנד אויסגאַבע—ניו יאָרק, 1927

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

* * *

בײ׳ם צוזאַמענשטעלען די ערשטע פיער בענדער פון דער נײער אױסגאַבע פון שלום־עליכם׳ס װערק האָבען די פערלעגער זיך ניט געהאַלטען בײ׳ם כראָנאָלאָגישען סדר, לױט דער צײט, װען די װערק זענען געשריבען געװאָרען, נאָר געהאַט מעהר אין זינען, װי װײט ס׳איז מעגליך געװען, די אינהאַלטליכע גאַנצקײט פון יעדען באַנד בעזונדער, דאָס הײסט, צוזאַמענגעשטעלט די ביכער אַזױ, אַז יעדעס בוך, לױט זײן אינהאַלט, זאָל זײן אַ גאַנצע זאַך פאַר זיך, מעהר אָדער װעניגער פעראײניגט דורך דעם כאַראַקטער פון די װערק, װאָס קומען אין דעם אַרײן. געטהאָן איז דאָס געװאָרען צוליעב צװײ טעמים: ערשטענס, קאָן בײ אײניגע פון די װיכטיגסטע שאַפונגען שלום־עליכם׳ס נישט אָנגעװענדט װערען דאָס כראָנאָלאָגישע סיסטעם, בכדי דערמיט ניט צעברעקלען זײער אינערליכע גאַנצקײט. צום בײשפיעל: די מעשיות פון „טביה דעם מילכיגען“ אָדער די בריעף פון „מנחם־מענדעל“ מוזען קומען אין בעזונדערע ביכער, חאָטש געשריבען זענען זײ געװען אין פערשיעדענע צײטען, אין אַ משך פון עטליכע צעהנדליג יאָהרען. צװײטענס, װערד אין די דאָזיגע ערשטע פיער בענדער געגעבען אַײן אױסװאַהל פון שלום־עליכם׳ס נ י ע װערק, דאָס הײסט, פון די, װאָס זענען אין די פריהעריגע אױסגאַבען ניט אַרײן; און אַזױ װי אַ טײל פון די װערק איז גענומען געװאָרען פון גאָר די לעצטע שאַפונגען, און אַ טײל — פון די פריהעריגע, אין פערשיעדענע צײטען געשריבענע, דעריבער איז דאָ אַ שטרענג־כראָנאָלאָגישער סדר געװען גאַנץ אונמעגליך אָנצוװענדען.

אין די פיער בענדער געהען אריין, ווי געזאגט, נייע, אין ביכער נאך ניט געדרוקטע זאכען. איין אויסנאהם איז נור געמאכט געווארען פאר דריי ווערק: שיר־השירים (אין באנד „פון פסח ביז פסח“), וואס האט אייניגע טיילען פון דעם זעכען צעווארפען אין די ביכער פון די פריהעריגע אויסגאבען, איז דאס אבער אלס גאנצער ראמאן נאך ערגיץ נישט ערשיענען, און דער לעצטער טייל פון דעם — „שבת נאך שבועות“ — איז בכלל אין קיין בוך נאך נישט געדרוקט געווען; וואס איז חנוכה? (אינ׳ם זעלבען באנד), וועלכעס איז אין די אלטע אויסגאבען, דורך א פערזעהען פון די פריהעריגע פערלעגער, געדרוקט געווען אלס א פערקירצטע אמעריקאנער וואריאציע, קומט דא אין זיין ערשטער פולער פארם, ווי עס איז לכתחילה געשריבען געווארען פון שלום־עליכם פונ׳ם רוסיש־אידישען לעבען; די רויטע אידלעך (אין באנד „מעשיות און פאנטאזיעס“) איז אריינגענומען געווארען אין דער אויסגאבע צוליעב דעם נייעם צווייטען טייל, וואס איז געפונען געווארען צווישען שלום־עליכם׳ס נאכגעבליבענע מאנוסקריפטען.

אייניגע זאכען פון די פיער בענדער זענען געדרוקט לויט דער בע־ארבייטונג און תקונים, וואס שלום־עליכם האט אין זיי געמאכט פאר זיין לעבען.

עס איז געלעגט געווארען אכט דערויף, אז אין דער דאזיגער נייער אויסגאבע זאל אפגעהיט ווערען שלום־עליכם׳ס בעשטענדיגע סיסטעמא־טישע א״טהאגראפיע — פערשטעהט זיך, ווי ווייט דאס איז מעגליך גע־ווען דורכצופיהרען ביי דעם כאאטישען צושטאנד, אין וועלכען אונזער אידישע בוך־זעצעריי־און־דרוקעריי געפינט זיך.

פון כתרילעווקע

אינהאלט

כתריליעווקער פראָגרעס 9
זומערדיגע ראָמאַנען 85
אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט 145
לשנה טובה 169
פון פסח ביז סוכות 185
שמואל שמעלקיס און זיין יובילעאום 201
וועלוועל גאַמבעטאַ 239

כתרילעווקער פראָגרעס

בעשרייבונגען, בילדער, פאַקטען און מעשה׳לעך.

געשריבען אין יאָהרען 1915 — 1914

כתרילעווקער פּראָגרעס.

א.

די שטאָדט.

גאָט'ס וואונדער — וואָס פון א שטאָדט קאָן ווערען! כתרילעווקע, מיין אלטע היים, האָט זיך אזוי איבערגעביטען, אז ס'איז זי גאָר נישט צו דערקענען! נאָך אַ צייט פון א סך, א סך יאָהרען האָב איך מיך אַראָפּגעכאַפּט אין דער דאָזיגער שטאָדט אויף א פּאָר וואָכען און בין ארומגעגאַנגען אין איהרע גאַסען, גערעדט מיט איהרע מענשען, געזוכט אַלטע בעקאַנטע — ווער? וואָס? וועמען? דער גרעסטער טייל איז אויסגעשטאָרבען, דער קלענסטער טייל — ארויסגעפאָהרען קיין אמעריקא, און די נייע, די אויפגעקומענע, זענען גאָר־ניט די מענשען. איין איבערקעהרעניש! וואו זענען אהינגעקומען די בעריהמטע קליינע מענשעלעך מיט די קליינע השגות? וואו זענען יענע אידען מיט בערד, וואָס האָבען אַלסדינג געוואוסט און פון אַלסדינג געמאַכט חוזק? וואו זענען יענע יונגע לייטלעך מיט שטעקעלעך, וואָס פלעגען זיך ארומדרעהען אין מאַרק, זוכען עפּיס א טהועכץ און נישט געפינען, און פאר גרוים עגמת־נפש האָט מען גענומען אפ'לצ'עווען איינס פון דאָס אנדערע און אלע אינאיינעם פון דער גאַנצער וועלט? פּראָנטען האָב איך איצט געזעהען ארומשפּאַציערען אין די גאַסען, סאָלידע מענשען מיט קאַפּעלישען און מיט פענסנע אויף די נעזער. און פון די אמאַליגע פערשלומפּערטע ווייבער מיט די ווייסע זאָקען און מיט די רויטע זאָקענבענדלעך און פון די אמאַליגע מיידלעך מיט די פּאַטשיילקעס — איז קיין שריד ופליט נישט געבליבען. דאַמען מיט היטעלעך זענען איצטער געגאַנגען פארביי מיר. פּריצעס מיט זאָנטיקלעך. מאַמזעלען מיט הענטשקעלעך אויף די הענט. נייע מענשען. א נייע וועלט. און די

שטאָדט אַליין — חאַ־חאַ! — האָט זיך אויסגעברוקירט די גאַסען. אַנגעצונדען עלעקטרישע לאַמפּען, אָוועקגעשטעלט גראַמאַפאָנען, סינעמאַטאָגראַפען, אילוזיאָנען — חי געלעבט!

דאָס איז די אויסענווענינסטע זייט, אַזוי צו זאָגען. אינווענינ האָט זיך כתרילעווקע נאָך אַ סך מעהר איבערגעביטען — ממש עס האָט זיך מיר גאָר נישט געוואָלט גלויבען, אַז איך בין אין דער היים, אין כתרילעווקע. איך בין אַרומגעגאַנגען און האָב געזוכט חאָטש איין חברה פון די אַלטע חברות. דאָ זענען געווען אַמאָל, געדענק איך, אַ גוזמא חברות. איך רעד שוין ניט פון אַזעלכע חברות, ווי די „חברה תהלים", אָדער „חברה משניות". איך רעד פון אַזעלכע חברות, ווי, למשל, חברה „גמילות־חסדים", „לחם־אביונים", „בקור־חולים". „מלביש־ערומים", „סומך־נופלים", „רופא־חולים", „מתיר־אסורים"... די דאָזיגע אַלע חברות זענען אַוועק, אַפּנים, אַהין, וואו עס זענען אַוועק יענע, וואָס האָבען געגרינדעט די חברות, און וואו עס איז אַוועק דער גרעסטער טייל פון די קליינע מענשעלעך, און וואו ס'איז אַוועק דער אַלטער עלענדער רב יוזיפעל דער רב, אַ ליכטיגען גן־עדן זאָל ער האָבען — דער האָט אַרויסגערופען ביי מיר אַ טרער אויף די אויגען... אויפ'ן אָרט פון די אַלע אויסגערעכענטע חברות זענען אויסגעוואַכסען אין דעם מאָדערנעם כתרילעווקע גאַנץ נייע חברות, מאָדערנע חברות, אָדער געזעלשאַפטען, חברות פון „קונסט" און פון „קולטור" און פון „שפּראַך". אויסרעכענען זיי אַלע איז אונמעגליך. מיר קאָנען נאָר פאַרבייגעהענדיג געבען איין איבערבליק אויף די. וועלכע געפינען זיך אין דעם מאָדערנעם כתרילעווקע פון יעדען מין צו צוויי. למשל, וואָס דער שפּראַך אַנבעלאַנגט, זענען פאַראַן דאָר־טען אַ חברה „אידישיסטען" און אַ חברה „העבראַיסטען". און די ביידע קאָנען זיך ניט אָנקוקען, ניט הערען דעם נאָמען איינס פונ'ם אַנדערען. אָדער ס'איז פאַראַן אַ חברה „הזמיר", וואָס האָט זיך צעשפּאָלטען אויף צוויי: איינע הייסט די „פּלייט", די אַנדערע — דער „טראָמייט", און ביידע „הזמיר'ס" זענען צווישען זיך אויף מעסערשטעך. היינט זענען פאַראַן צוויי „חדרים מתוקנים", וואָס

זענען מסוכן, — זיי זענען גרייט איינס דאָס אַנדערע דורס זיין מיט'ן קוק. צוויי אידישע טהעאַטערס. וואָס זיי זאָלען ניט מורא האָבען פאַר גאָט און פאַר'ן קייסער, וואָלטען זיי זיך איינס דאָס אַנדערע מיט פערגעניגען אין א שטילער נאַכט אונטערגעצונדען.

און ווייטער געהען צוויי ביכער־פערלאַגען, וואָס וואָלטען איינ־געשלונגען איינס דאָס אַנדערע מיט די קאַלאָשען. הײנט זענען פאַרהאַן צוויי ליטעראַרישע געזעלשאַפטען, צוויי דראַמאַטישע גע־זעלשאַפטען, צוויי עמיגראַנטען־געזעלשאַפטען, און נאָך און נאָך אַ סך אַנדערע מינים געזעלשאַפטען — פון יעדען מין צו צוויי. צוליעב דער ווילדער קאָנקורענציע — די אַלטע מכה פון כתרילעווקע. אַזאַ טבע שוין ביי די כתרילעווקער פערבליבען פון קדמונים — אונמעג־ליך אויסצואוואַרצלען: לאָז זיך איינער אַפשניידען די נאָז, קאָנט איהר זיכער זיין, אַז אויף מאָרגען האָט איהר דאָרט צוויי אָפגעשני־טענע נעזער. וואָס איז דער שכל? אַ פּראָסטער שכל: **אז יענעם לוינט זיך אפשניידען די נאָז, לוינט זיך מיר אויך...**

ב.

גאַזעטען.

אַזוי ווי אַלסדינג איז אין דעם מאָדערנעם כתרילעווקע צו צוויי, זענען דעריבער אידישע צייטונגען דאָרטען אויך פאַרהאַן צוויי: „די יאַרמעלקע" און „דער קאַפּעליש".

זעלבסטפערשטענדליך, אַז „די יאַרמעלקע" איז אַ פרומע אַלט־מאָדישע גאַזעט פאַר אָרטאָדאָקסען, און „דער קאַפּעליש" איז אַ מאָדערנע, ראַדיקאַלע צייטונג פאַר די פאָרטגעשריטענע עלעמענטען. שוין פון די מאַטטאַס אַליין איז גרינג צו פערשטעהן די ריכטונג פון די דאָזיגע צוויי קאָנקורירענדע גאַזעטען: „די יאַרמעלקע" האָט

אוועקגעשטעלט מיט גרויסע אותיות אויבנאַן: „**צו גאַט און צו לייט!**" און דער רעדאַקטאַר פון'ם „קאַפּעליש" האַט אוועקגעשטעלט אויך אויבנאַן און אויך מיט גרויסע אותיות זיין אייגענעם נאַמען און אונטערגעשריבן גאַנץ בעשיידען: „**איך בין דאַ — אַלעם דאַ!**"

ווען זענען די דאַזיגע צוויי אָרגאַנען געגרינדעט געוואָרען און ווער פון זיי איז עלטער — דאַס איז שווער צו זאַגען, ווייל יעדער פון זיי שרייבט אויף זיך, אז ער איז דער **ערשטער** און דער **איינציגער** אידישער אָרגאַן אין כתרילעווקע, און איגנאָרירט, שליסט אויס דעם אנדערען, דערמאַנט, חלילה, קיינמאָל דעם נאַמען זיינעם נישט — אסור חזיר! סיידען אונטער אַ נויט, אז מע קאַן שוין אנדערש ניט און מע מוז, צוםביישפּיעל, אויסזידלען, אויסשעלטען, מבזה זיין איינס דאַס אנדערע, דעמאָלט רופט אַן „די יאַרמעלקע" דעם שכן איהרען „דאַס אַפּגעבאַרעטע קאַפּעלישעל", און „דער קאַפּעליש" רופט אַן זיין שכנה „די פערשימעלטע יאַמפּערקע". נאָר מעהרסטענטייל געהט עס צו ביי זיי פערשטעלט, און זיי מיידען אויס, ווי ווייט מעגליך, צו דערמאַנען דעם נאַמען פון'ם קאַנקורענט. למשל, אז „דער קאַפּעליש" וויל רעדען פון זיין שכנה און וויל איהר נאַמען נישט דערמאַנען, וועט ער אנשטאַט דעם וואָרט „יאַרמעלקע" בעסער אויסרעכענען אַ גאַנץ צעטעל מיט נעמען על־פּי אלף־בית, אַט אזוי: „אַט **דער אביון, דער בטלן, דער גראַבער יונג, דער דלפון, דער הונט, דער וצדקתך, דער זולל־וסובא'ניק, דער חצוף, דער טינטלער, דער יודלאק, דער כלב שבכלבים, דער לעדיגגעהער, דער מסור, דער נודניק, דער סוואַליטש, דער עם־הארץ, דער פּראַוואַקאַטאָר, דער פּויליאַק, דער צרעת, דער קבצן, דער רעטאַך, דער שוטה, דער תרח**, וואָס מיר ווילען ניט דערמאַנען זיין נאַמען"...

דאָס האָט געהאַט אַ גוואַלדיגען ערפאָלג אין כתרילעווקע, און מע האָט דעם „קאַפעליש“ צעחאַפּט. אַלע האָבען זיך ארומגעטראָגען מיט׳ן אלף־בית און אויסגע׳חזר׳ט איהם אויף אויסווענינ. האָט דאָס דער „יאַרמעלקע“. נאַטירליך, פערדראָסען, און זי איז אַרויס באַלד אויף מאָרגען מיט אַ תשובה, אויך על־פּי אלף־בית: „מיר האָבען געלייענט אַט דעם אלף־בית פון אַט דעם אויסוואורף, דעם באָד־יונג, דעם גנב, דעם דבר־אחר, דעם הולטיי, דעם וואָווקעלאַקע, דעם זשוליק, דעם חזיר, דעם טריפניאַק, דעם יונגאַטש, דעם כל־בו׳ניק, דעם ליגנער, דעם ממזר, דעם נאַחאַל, דעם סקאַנדאַליסט, דעם עזות־פּנים, דעם פאַרד, דעם צורר־היהודים, דעם קריכער, דעם רשע, דעם תרח׳ס איינינקעל, — נאָר מיר ענטפערען איהם נישט, דערפאַר וואָס מיר ווילען ניט מיאוס מאכען אונזער פעדער“...

דער כתרילעווקער לעזער האָט דעם דאָזיגען מין ליטעראַטור ליעב דוקא בעסער ווי אַלסדינג. ביי איהם ווערד עס אָנגערופען מיט׳ן נאָמען „קריטיקע“, און ער איז זיך מחיה, בעת די רעדאַקטוירען פוןביידע גאַזעטען „קריטיקירען“ זיך. דעם טאָג, וואָס ס׳איז ניטאָ אין בלאַט קיין „קריטיקע“, געהען די גאַזעטען אין כתרילעווקע עפּיס ניט אַזוי פויגעלדיג. פלייסען זיך דעריבער די רעדאַקטוירען אָפטער איבערוואַשען איינס דעם אנדערען דאָס קויטיגע גרעט, בכדי ס׳זאָל זיין וואָס מעהר „קריטיקע“, און דער עולם זאָל האָבען פון וואָס צו לעקען די פינגער.

ג.

קאנקורענציע.

אז סע קומט אונטער א „נאווי־גאד“ און די גאזעטען הויבען אן צו קאכען זיך, צו טראמייטערען. ארויסלאזען איינם איבער דאס אנדערע ברייטע, שרייענדיגע פּראספּעקטען צום נייעם יאהר, ווי אויף דער גאנצער וועלט, צעלאזט זיך „די יארמעלקע“ מיט א ברייטען „המלך“, רעכענט אוים אלסדינג, וואס זי האט אויפגעטהאן אינ'ם פערגאנגענעם יאהר, וויל ניט רעדען, חלילה, קיין לשון־הרע אויף איהר קאנקורענט, מחמת לשון־הרע איז אסור מן התורה, נאר גלאט אזוי, בדרך־אגב, דערמאנט זי, אז „דאס אפּגעבארעטע קאפּעלישעל“ איז נאך געלעגען אין דיווינדעלעך, און איהר רעדאקטאר איז נאך ארומגעגאנגען אהן שטיוועל, בעת זי, „די יארמעלקע“, איז שוין געווען, מיט גאט'ם הילף, א יארמעלקע... און „דער קאפּעליש“ פון זיין זייט בעריהמט זיך אין זיין פּראספּעקט, אויך גאנץ בעשיידען, אז בעת „די פערשימעלטע יאמפּערקע“ האט זיך נאך געוואלגערט אויפ'ן מיסט פונ'ם שוהל־הויף, האט ער, „דער קאפּעליש“, שוין צעשפּרייט זיך מיט זיין גאנצער פּראכט און גלאנץ איבער די האריזאנטען פון כתרילעווקע, און ווען ניט ער, וואלט כתרילעווקע עד־היום נאך געשלאפען מיט'ן לעטארגישען שלאף פונ'ם פינסטערען פאנאטיזם...

און באמת, ווער פון די צוויי איז מעהר פערשפּרייט — דאס איז ניט אזוי גרינג צו וויסען. „די יארמעלקע“ לעגט־איין די וועלט און שווערט זיך ביי גאט, אז אזוי פיעל ווי זי ווערד געלייענט, ווערד איבערהויפּט נאך קיין אידישע גאזעט אין דער וועלט ניט געלייענט. ווער עס גלויבט ניט, קאן זיך מטריח זיין אין דער רעדאקציע, וועט מען איהם עפּים ווייזען...

דאס אייגענע שרייבט אבער אויף זיך „דער קאפּעליש“ אויך, קריכט פון דער הויט און זאגט־צו איטליכען בעזונדער א פּרעמיע

פון צעהן טויזענד רובעל, ווער ס'וועט איהם דערווייזען שווארץ אויף ווייס, אז ס'איז פאַרהאַן ערגיץ אויף דער גאַנצער וועלט נאָך אַזא גאַזעט, וואָס ווערד אַזוי געלייענט, ווי „דער קאַפּעליש". און ער לאָזט אויס גאַנץ בעשיידען, ווי זיין שטייגער איז: „מיר האָבען פיינט בעריהמען זיך מיט אונזער גאַזעט. מיר האַלטען ניט פון בע־ריהמעריי. בעריהמעריי איז אַ שלעכטער סימן, א סימן דלות. נאָר מיר לעגען פאָר דעם לעזער זעלבסט — זאָל דער לעזער אליין פער־לייכען א ג אַ ז ע ט מ י ט א ג אַ ז ע ט א ו ן אַ ר ע־ד אַ ק ט אָ ר מ י ט אַ ר ע ד אַ ק ט אָ ר"...

פערשטעהט זיך, אז ווייל די קאָנקורענציע איז אונגעהויער גרויס און קנאת סופרים תרבה חכמה, פלייסען זיך דעריבער ביידע גאַזעטען צו איבעריאָגען איינס דאָס אנדערע, ארויסגעהן וואָס פריהער פון דרוק, ארויסחאַפּען פון די גוי'אישע צייטונגען וואָס מעהר נייעס און נאָך אזעלכע זאַכען. היטען זיי אָבער איינס דאָס אנדערע די טריט, קוקען נאָך און ווייסען איינס ביי'ם אנדערען, וואָס סע קאָכט זיך, און לאָז איין רעדאקציע עפּים פערטראַכטען, ווייסט מען דאָס שוין אין דער אַנדערער רעדאַקציע מיט אַלע פּישטשעווקעס. אַלס אילוסטראַציע וועלען מיר אייך דערצעהלען א פּאָר מעשה'־לעך, ווי מע האָט דאָס מיר איבערגעגעבען, בעת איך בין געוועז אין כתרילעווקע.

ביי דער „יאַרמעלקע" איז געוועזען א מנהג פון קדמונים — אלע ערב שבת איז זי ארויס מיט א בעזונדער בלעטעל אונטער'ן נאָמען „א ג ו ט ש ב ת". „דער קאַפּעליש", חאָטש ער איז א ראדי־קאל, און חאָטש ער זאָגט, אז ער איז ארויסגעגאַנגען א סך פריהער פון דער „יאַרמעלקע", האָט פונדעסטוועגען נעבאָך געמוזט נאָכ־טאַנצען דער „יאַרמעלקע" און אויך אָנהויבען ארויסצוגעהן אלע פרייטאָג מיט א בעזונדער בלעטעל אונטער'ן זעלבען נאָמען „א ג ו ט ש ב ת". קאָנקורענציע — וואָס זאָל מען טהון?... עפּים איינמאָל איז איהם נמאס געוואָרען דאָס נאָכלויפעניש, איז ער ארויס פרייטאָג מיט איין ערקלערונג, אז אזוי ווי פיעלע פון זיינע

לעזער געפינען נישט קיין אינטערעס אין דעם ערב-שבת'דיגען בלע-טעל. און אזוי ווי דער רעדאקטאר זעהט נאר צופריעדען שטעלען דעם לעזער, על-כן געהט ארויס „דער קאפעליש“ מהיום והלאה אהן „א גוט שבת“. און ווי נבהל ונשתומם איז ער געווארען, אז ער האט אויפגעעפענט „די יארמעלקע“ און האט איבערגעלייענט דארטען די זעלבע ערקלערונג כמעט ווארט אין ווארט: „אזוי ווי פיעלע פון אונזערע לעזער... על-כן געהט ארויס „די יארמעלקע“ מהיום והלאה אהן „א גוט שבת“...

איז זיך מיישב „דער קאפעליש“: אז יענער איז יא אזא מאלפע, ווען מיר זעהן! און ער איז געפאלען אויף א שענער המצאה און געהט ארויס איינמאל אין א מיטען מיטוואך אויף א טשיקא-וועסט נאר מיט דריי זייטען, און די פיערטע — א גלאטע, ווי א לאקשענברעט. איז אבער „די יארמעלקע“ ניט פויל און געהט אויך ארויס דעם זעלבען מיטוואך נאר מיט דריי זייטען, די פיערטע — א גלאטע, ווי א לאקשענברעט. האט דאס שוין רעכט פערדראסען דעם „קאפעליש“, און ער האט גענומען קודם רייניגען די רעדאק-ציע פון די מענשען, וואס „טראגען ארויס דאס מיסט פון שטוב“. נאר עס האט ווינציג וואס געהאלפען. ער האט זיך איבערצייגט, אז ס'איז ניטא קיין פערבארגענע זאך פאר דער „יארמעלקע“.

ד.

א נ ק ע ט ע ס.

די כתרילעווקער רעדאקטוירען האבען פיינט בלאזען פון זיך קעגען די לעזער, אדער מאכען פון זיך א גאנצען צימעס. אדרבה, אין כתרילעווקע איז צווישען רעדאקטאר מיט'ן לעזער פארהאן א מין פאדעם אזעלכער, וואס בינדט זיי צוזאמען. אין כתרילעווקע האט דער רעדאקטאר ליעב זיך שואל בעצה זיין מיט'ן לעזער וועגען

זיין צייטונג, איז צופריעדען, אז דער לעזער שרייבט איהם א בריוועל, און ער לאזט ארויס דעריבער פערשיעדענע אנקעטעס, דאס הייסט, ער פרעגט זיך אן ביי די לעזער, זיי זאלען זיך מטריח זיין ארויסזאגען זייער מיינונג וועגען דער אדער יענער פראגע. וועגען דעם מין אנקעטעס געה איך איצט דערצעהלען א מעשה.

דערצעהלט האט דאס מיר טאקי א כתרילעווקער ליטעראט. וואס האט מיך צוליעב דעם ארויסגעפיהרט ווייט־ווייט הינטער דער שטאדט. און אז מיר זענען געבליבען דארט אליין, האט ער זיך פריהער צעלאכט, און אז ער האט זיך גוט אויסגעלאכט, האט ער אנגעהויבען בזה הלשון:

— ווייסט איהר, ווען ס'איז די ערגסטע צייט ביי אונז אויף גאזעטען? — זומער. סיידען אז גאט העלפט א חלירע — דעמאלט איז עפּים אנדערש. דעם זומער, וואס איך דערצעהל אייך, איז קיין חלירע ניט געווען — נאר משוגע צו ווערען! וואס טהוט מען? פאלט דער „קאפּעליש" אויף א שפּיצעל (איך בין דעמאלט אקוראט געווען אנגעשטעלט אין „קאפּעליש") און טרעט ארויסעט אין מיטען דרייען מיט א נייעס: „אזוי ווי א געוויסער טייל לעזער פון'ם „קאפּעליש" איז ניט צופריעדען מיט'ן קעפּעל פון אונזער גאזעט; זיי זאגען, אז די למ"ד פונ'ם „קאפּעליש" איז צו לאנג, זעהט אויס ווי א טשערנאהוז, און א געוויסער טייל זאגט, אדרבה, אז א לאנגע למ"ד איז א סך שענער ווי א קורצע, — על־כן גיט מען איבער די דאזיגע פראגע פאר די לעזער: אויב די מאיאריטעט לעזער וועלען זאגען, אז זיי ווילען איין אנדער קעפּעל, איז, ניט קוקענדיג אויף די הוצאות, גיט מען זיי איין אנדער קעפּעל. ווער עס וויל זיך בעטייליגען אין דער דאזיגער אנקעטע, בעדארף זיך מעלדען מיט א בריעף אין דער רעדאקציע פונ'ם „קאפּעליש".

אפּגעטהאן דאס דאזיגע שטיקעל ארבייט, האט זיך אונזער רעדאקטאר געפריידט. „די בהמות, האט ער געזאגט, וועלען שוין האבען וואס צו קייען". צום סוף לאזט זיך אויס, מיר קומען אויף מארגען אין דער פריה אין דער

רעדאַקציע, מיר טהוען אַ קוק — דער רעדאַקטאָר זידט, ווי אַ סאַמאָוואר. וואָס איז? מיר מאַכען איהם אומגליקליך! מיר טראָגען ארויס פון דער רעדאַקציע אַלע סודות! און ער נעמט און בעווייזט אונז „די יאַרמעלקע“ מיט דער זעלביגער מודעה, וואָס אין דעם „קאַפּעליש“: „באשר אַזוי ווי ניט אַלע לעזער פון דער „יאַרמעלקע“ זענען צופריעדען מיט'ן קעפּעל פון אונזער גאַזעט; זיי געפינען, אַז די למ״ד פון דער „יאַרמעלקע“ איז אַ ביסעל צו קורץ, זעהט אויס ווי אַ קאַטשקע, בשעת זי שווימט; און אַנדערע געפינען, אדרבה, אז אַ קורצע למ״ד איז אַ סך שענער פון אַ לאַנגער למ״ד,— על־כן גיט מען איבער די דאָזיגע פראַגע פאר די לעזער: אויב דאָס רוב לעזער וועט זאָגען, אַז זיי ווילען איין אַנדער קעפּעל, מעג עס אונז קאָסטען מי יודע וויפיעל — געבען מיר זיי איין אנדער קעפּעל. די לעזער פון דער „יאַרמעלקע“ זענען געבעטען, זיי זאָלען זיך מטריח זיין און זיך מעלדען מיט דער אנקעטע דורך פּאָסט אין דער רעדאַקציע אריין“.

דאָס איז געווען אַ טוידט־קלאַפּ פאר'ן „קאַפּעליש“! פונדעסטוועגען האָט ער ניט אויפגעהערט טאָג־איין טאָג־אויס צו דרוקען די אַנקעטע פונ'ם קעפּעל, און „די יאַרמעלקע“ — אויך דאָס זעלבע: טאָג־איין טאָג־אויס מיט'ן קעפּעל! און אַט אַזוי האָט זיך עס ביי אונז אין כתרילעווקע כמעט דעם גאַנצען זומער געקעפּעלט און געקעפּעלט, ביז „דער קאַפּעליש“ איז אין א שענעם פריהמאָרגען ארויס מיט אַ בשורה: „מיר קאָנען אַנזאָגען אונזערע לעזער, אַז דאָס קעפּעל פון אונזער „קאַפּעליש“ בלייבט איבער דאָס אייגענע, ווייל פון אונזערע 20,000 לעזער זענען נאָר 187 קעגען אַלטען קעפּעל, און די איבעריגע 19,813 זענען פאר'ן אַלטען קעפּעל“... זענט איהר פּאַרטיג? אודאי איז דעם זעלבען טאָג „די יאַרמעלקע“ ארויס מיט דער זעלבער ערקלערונג: „אַזוי ווי פון אונזערע 20,000 לעזער זענען נאָר 187 קעגען אונזער אלטען קעפּעל, און די איבעריגע 19,813 זענען פאר'ן קעפּעל, על־כן בלייבען מיר ביי'ם אַלטען קעפּעל“... פון וואַנען „די יאַרמעלקע“ איז דאָס געוואוירע געוואָרען? — דאָ איז דאָך נישטאָ קיינער, נאָר איהר און איך און

גאָט — איך זאָג אייך: דאָס איז אַ שוואַרצער כח! אַ כשוף־מאַכערין! דער גוטער־יאָהר ווייסט איהם!... נאָר איהר ווילט דאָך וויסען דעם סוף? אַ וויסטער סוף! אונזער רעדאַקטאָר פון׳ם „קאַפּעליש" האָט זיך פערשלאָסען ביי זיך אין קאַבינעט און האָט זיך אַזש צעוויינט. פון וואַנען איך ווייס עס? — מסתמא ווייס איך, אַז איך זאָג... דער־נאָך, אַז ער האָט זיך אויסגעוויינט, האָט ער צעטריבען אַלע מיט־ארבייטער — און מיך בתוכם — און האָט צוגענומען נייע. ער האָט שוין אָבער יענע אויך דורכגעטריבען און אויף זייער אָרט צוגענומען צוריק די אַלטע. נאָר צו מיר איז עס נאָך נישט אָנגעקו־מען. עס וועט מסתמא קומען. מע דאַרף האָפען... ער איז אַ משוגע׳נער, דער „קאַפּעליש" — ס׳איז אמת; מע פערדיענט אָבער ביי איהם אַ פּאָר גראָשען... ביי דער „יאַרמעלקע" קאָן מען דאָס אויך נישט. די „יאַרמעלקע" איז נאָך פיעל ערגער!...

ה.

סענסאַציעס און ראָמאַנען.

ווי אין דער גאַנצער וועלט, האַלט זיך די כתרילעווקער פּרעסע אויף די אויסערגעוועהנליכע נייעס פון טאָג, אויף סענסאַציעס. נישט מעהר, אויף דער גאַנצער וועלט איז דאָס מיט אַ מאָס, אין כתרי־לעווקע ווייסט מען נישט פון קיין מאָס — און אַלץ צוליעב דער קאָנקורענציע. למשל: ברענגט „דער קאַפּעליש" אַ נייעס, אַז אין פראַנקרייך האָט אַ פרוי געבוירען אַ קינד מיט צוויי קעפּ, — גע־פינט איהר אויף מאָרגען דאָס זעלבע נייעס אין דער „יאַרמעלקע", נאָר אַ ביסעלע צוגעפּעפערט: אַז אין פראַנקרייך האָט אַ פרוי גע־בוירען אַ קינד מיט ד ר י י קעפּ, דאָס קינד לעבט און עסט מיט אַלע דריי מיילער... אָדער דעם „קאַפּעליש" איז געראָטען צו ברענ־

גען אַ נייעס, אַז אין מיטען יולי איז אין אדעס אויסגעפאַלען אַ מורא׳דיגער שניי, ווי אין ווינטער, — האָט געחאַפּט אויף מאָרגען „די יאַרמעלקע“ און האָט געגעבן דאָס זעלבע נייעס, נאָר אַ ביסעלע שטאַרקער, אַז אין אדעס איז אויסגעפאַלען אין מיטען יולי אַ שניי אויף דריי קלאַפטער, עטליכע און צוואַנציג מאַן האָט מען געפונען געפרווירענע.

שענער פון אַלץ איז די מעשה מיט׳ן פיש. איינמאָל אין אַ פרייטאָג איז „די יאַרמעלקע“ ארויס מיט אַזאַ מין נייעס: אַז אַ אידינע, אַ לעזערין פון דער „יאַרמעלקע“, האָט געקויפט פיש אויף שבת, אַ העכט פון עטליכע פונט. געבראַכט דעם פיש אַהיים, האָט זי דעם פיש אָפּגעשאָבען און אויפגעשניטען און געפונען אינ׳ם פיש אַ פינגערעל מיט צוויי אויהערינגלעך, זהב טהור. מע שאַצט דאָס זעהר אַ סך געלד. ווער עס וויל אָנקוקען דאָס פינגערעל מיט די אויהערינגלעך, קאָן עס זעהען אין דער רעדאַקציע פון דער „יאַר־מעלקע“.

האָט דאָס דעם „קאַפּעליש“ פערקאַכט ביי׳ם האַרצען, און ער איז אַ גאַנצען טאָג שבת ארומגעגאַנגען אַהן אַ קאָפּ. קוים דערלעבט זונטאָג, האָט ער געלאָזט וויסען זיינע לעזער, אַז אַ אידינע, אַ לע־זערין פונ׳ם „קאַפּעליש“, האָט געקויפט אַ פיש אויף שבת, אַ שלייען פון אַ פונט צעהן, און האָט איהם קוים געבראַכט אַהיים. אין דער היים האָט זי דעם שלייען אָפּגעשאָבען און צעשניטען און ארויס־גענומען אַ גאַנצען אוצר: אַ האַלב טוץ עס־לעפעל, אַ טוץ קליינע לעפעלעך, דריי בעכערלעך געגילטע, צוויי פּאַדסטאַוועס, אַ פּאָר זילבערנע לייכטער — אַלסדינג 84 פּרוּף. ווער עס וויל עס זעהען, זאָל קומען אין דער רעדאַקציע פונ׳ם „קאַפּעליש“.

נאָר מעהר סענסאַציאַנעל פון אַלסדינג איז דאָרט דער ראָמאַן. אין דער צייט, וואָס איך בין געוועזען אין כתריל׳עווקע, האָבעןביידע צייטונגען, „דער קאַפּעליש“ מיט דער „יאַרמעלקע“, געדרוקט אַ העכסט־אינטערעסאַנטען און שפּאַנענדען ראָמאַן. ביי איינעם האָט ער געהייסען: „**דער פערבאַטענער קוש פון**

דער גע׳גנב׳עטער כלה". ביים צווייטען האָט ער געהייסען: „דער גע׳גנב׳עטער קוש פון דער פערבאָטענער כלה".

ווי מיין אויבענדערמאָנטער כתרילעוועקער ליטעראט האָט מיר איבערגעגעבען, בסוד געוועהנליך, איז דער דאָזיגער ראָמאַן ארויסגענומענע פון איין אלטען רוסישען בוך דורך צוויי ליטעראַטען, וואָס האָבען זיך גענומען צעשמירען די מעשיות ווי ווייט מעגליך לענגער, און בכדי צו האַלטען דאָס פּובליקום אין שפּאַנונג, טראַכטען זיי צו אַלע טאָג נייע סענסאַציעס, לעגען אַוועק אין מיטען העלען טאָג אַ פרישען, אַ געזונדען העלד און מאַכען איהם אָבער באַלד לעבעדיג, פוילען זיך ניט אַראָפּברענגען פון יענער וועלט אַ פּאָר ווייבער, אַבי עס פּאַסט זיי צום רומעל. און אז איהר ווילט, הויבען זיי גאָר אָן נאָך אַמאָל פונ׳ם אָנהויב — און טהוט זיי עפּים! מע מוז אָבער דעם אמת זאָגען, אז אין כתרילעוועקע ווערד דער דאָזיגער ראָמאַן געלייענט מיט גרויס חשק. דער עולם לעקט פון איהם די פינגער, קוקט ארויס אויף איהם. קוים וואָס מע דערלעבט דעם פריהמאָרגען, טהוט מען זיך אַ וואָרף אויף דער „פערבאָטענער כלה". מע וויל שוין וויסען, וואָס וועט זיין דער סוף.

אַ סוף וואָלט שוין, אייגענטליך, לאנג בעדאַרפט זיין. ס׳איז שוין די פערפאַסערס אליין אויך נמאס ומאוס געוואָרען צו ציהען די עצמות. זיי האָבען שוין לאנג אוועקגעלעגט די העלדען פונ׳ם ראָמאַן: וועמען מע האָט אויפגעהאנגען, וועמען מע האָט אוועקגעסמ׳ט און וועמען מע האָט געשאָסען. נאָר איבער דער ווילדער קאָנקורענציע פאָדערען די רעדאַקטוירען, מע זאָל ציהען ווייטער; קיינער פון זיי וויל ניט מאַכען קיין סוף, איידער דער אנדערער וועט עס טהון. אין דער צייט, וואָס איך בין געוועזן אין כתרילעווקע, האָט דאָס געהאַלטען דערביי, אז אייניגע העלדען פונ׳ם ראָמאַן זענען געוועזן שוין דעם דריטען מאָל געשאָסען, און די פערבאָטענע כלה איז שוין געוועזן צוויי מאָל גע׳גנב׳עט, פערפיהרט און געפּייניגט; דערנאָך האָט מען זי געזוכט און געפונען און נאָך אַמאָל גע׳גנב׳עט

און מערדערליך געפּיינינגט. עס האָט גאָר קיין שיעור ניט צו דער מערדעריי פון די דאָזיגע מחברים — איך ווייס גאָר ניט, וואָס זיי טראַכטען זיך!

ז.

רעקלאַמעס.

אודאי, ווען די כתריל׳עווקער גאַזעטען זאָלען דאַרפען אַרויס-קוקען נאָר אויפ׳ן לעזער אַליין, וואָלטען זיי גרין בעשטאַנען. דער גאַנצער טומעל מיט׳ן הו־הא איז נאָר צוליעב דער פּיערטער זייט פון דער גאַזעט — צוליעב דער רעקלאַמע, צוליעב די אַנאָנסען, וואָס אויף זיי, כידוע, האַלט זיך די פּרעסע פון דער גאַנצער וועלט.

מע קאָן זאָגען, אַז אינ׳ם ענין פון רעקלאַמע און אַנאָנסען זענען די כתריל׳עווקער גאַזעטען אַוועק אויפ׳ן זעלבען וועג, וואָס איז אַמעריקאַ, נאָר אַ סך ווייטער. אין כתריל׳עווקע איז די רעקלאַמע שטאַרק אַריין אין דער מאָדע. ניטאָ שוין היינט אין כתריל׳עווקע דער סוחר, דער קרעמער, אָדער דער בעל־מלאכה, אָדער די קיך־אַי־דינע, אָדער דאָס דיענסטמיידעל, וואָס זאָל ניט געבען קיין אַנאָנס אין די גאַזעטען. צי איהר ווילט, צי איהר ווילט ניט — אַנאָנסירען זיך מוזט איהר. מאַכט איהר חתונה אַ קינד — דאַרפט איהר אַנאָנ־סירען. ווערד ביי אייך געבוירען אַ יונגעל — גיט איהר איין אַנאָנס. אַ מיידעל — אויך איין אַנאָנס. און פערקעהרט, זייט אַ חכם און פּרובט ניט געבען קיין אַנאָנס, — איז דעמאָלט אַ קלאָג צו אייער קאָפּ! דאָס הייסט, טהון טהוט מען אייך, חלילה, גאָרניט; מע שרייבט נאָר דערנאָך וועגען אייך אַזעלכע זאַכען אויף די גאַזעטען, אַז איהר בעט זיך ביי זיי: „קינדערלעך! נאָט אייך איין אַנאָנס, צוויי אַנאָנסען, דריי אַנאָנסען, אַבי ווערד אַנשוויגען“...

אַט ווענגען דעם לייפען נאָך אַנאַנסען דערצעהלט מען זיך אַז
אין כתרילעווקע אַ סך שענע מעשיות. מיר גיבען דאַ איבער מעהר
ניט אַ פּאָר פון די דאָזיגע מעשה'לעך:

1) אַ מעשה מיט אַ קרעמער.

נחום דעם באַקאַליישטשיק איז נמאס געוואָרען צו געבען אַנאָנ־
סען אין די גאַזעטען. איז ער אויפגעשטאַנען איינמאָל אין דער פריה,
געעפענט אַ גאַזעט און געכאַפּט זיך ביים קאָפּ: אויף דער ער־
שטער זייט פון דער גאַזעט איז געשטאַנען שוואַרץ אויף ווייס מיט
גרויסע אותיות:

„היינטיגע נאַכט זענען אַנגעפאַלען
מייז אין אַ היגער גרויסער באַקאַליינער
קלייט און געמאַכט אַ תל פון דער גאַנ־
צער סחורה. אַנגעפרעסען זיך מיט באַ־
קאַליי, האָבען די מייז געגומען פּגר'ען
מאַסענוויין...“

אודאי האָט זיך נחום באַקאַליישטשיק נעבאַך געשמיצט און
געוואָרפען, געשוואָרען זיך, אַז ער וועט מאַכען די גאַזעטען אַ „דיע־
לאָ“; נאָר געענדיגט האָט זיך עס דערמיט, וואָס אויף דער פיערטער
זייט פון ביידע כתרילעווקער גאַזעטען דרוקט זיך היינט אַלע טאָג
מיט גרויסע אותיות איין אַנאָנס:

„גוטע פרישע סחורה כל המינים
באַקאַליי קאָן מען קריגען נור ביי נחום
באַקאַליישטשיק“.

אַז מע בעצאָהלט רבי־געלד, ווערד מען, אפנים, קליגער.

2) אַ מעשה מיט אַ פּעסעל וויין.

אידעל וויינשענקער האָט זיך צעקריעגט מיט'ן „קאַפּעליש“ און
מיט דער „יאַרמעלקע“ און האָט געזאָגט: איין עק! ער וויל ניט

מעהר רעקלאַמירען זיך אין די גאַזעטען — און טהוט איהם עפּיס! ער האָט אָבער באַלד חרטה געהאַט, וואָרום אויף מאָרגען איז געשטאַנען א נייעס אין ביידע כתרילעווקער גאַזעטען, אַז ביי א היגען ווײנשענקער האָט זיך געטראָפען איין אומגליק. א פעסעל וויין איז געשטאַנען און געזייערט, און מחמת זויערקייט האָט דער וויין אָנגהויבען איהרען און רייסען זיך אַרוים. האָט דאָס פעסעל געפּלאַצט, און דער ווײנשענקער איז שיער ניט אומגעקומען...

אַז אידעל ווײנשענקער האָט דאָס איבערגעלייענט, איז ער באַלד אַוועק אין ביידע רעדאַקציעס און איינגעגעבען איין אַנאָנס:

„ווער עס וויל א פּריש גלעזעל וויין, זאָל ער זיך דערמאָנען, אַז ס'איז דאָ א איד, וואָס הייסט אידעל ווײנשענקער“...

אַז מע וויל ניט מיט גוטען, איז מיט בייזען!

3) א מעשה מיט א פענאַמען.

ביי א פּאָר־פאָלק נאָך דער חתונה איז געבוירען געוואָרען א יונגעל. האָבען די פאָטער און מוטער געפּראַוועט א ברית, ווי גאָט האָט געבאָטען. נאָר וואָס דען־זשע? זיי האָבען פערגעסען פריהער מיט א טאָג געבען איין אַנאָנס און דרוקען א מזל טוב אין די גאַזעטען. אויף מאָרגען נאָכ'ן ברית איז אין די כתרילעווקער גאַזעטען געווען צו לייענען אַ נאָטיץ מיט'ן נאָמען: „פענאַמען“. אין דער נאָטיץ ווערד זיך דערצעהלט אַ מעשה, אַז אין כתרילעווקע איז פאָרגעקומען א חידוש'ליכע זאַך, וואָס טרעפט איין מאָל אין טויזענד יאָהר. דהיינו: א יונג ווייבעל, איין ערשטלינג, איז אויפגעבונדען געוואָרען מיט א פענאַמען: צו פינף חדשים נאָך דער חתונה האָט זי בשלום געבוירען א יונגעל. דאָס יונגעל, דער „פענאַמען“, לעבט און איז געזונד און שטאַרק אויף אַלע אברים, און ערשט נעכטען איז געווען דער ברית“...

וואָס דאָס פּאַר־פֿאָלק האָט איבערגעלעבט — בעדאַרף מען אַליין פערשטעהן. דער יונגערמאַן, דער פאָטער פון׳ם „פענאַמען", איז נעבאַך ארומגעלאָפען איבער כתרילעווקע, ווי א פער׳סמ׳טע מויז, אויסגערעכענט אַלעמען אויף די פינגער, אז ס׳איז ביי איהם נאָך דער חתונה פונקט נייען חדשים מיט נייען טעג... נאָר געה שריי חי וקים! די שטאָדט האָט איהם אויסגעהערט און געקייכט פּאר געלעכטער. דער יונגערמאַן האָט געסטראשעט מיט א פּראָצעס. נאָר אזוי ווי ס׳איז ניט געווען ארויסגעשטעלט קיין נאָמען — איז פארפאַלען, נישטאָ ביי וואָס אָנצונעמען... די שטאָדט האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען פון׳ם „פענאָמען". דאָס איז אויך פון די זאַכען, וואָס א כתרילעווקער לעזער האָט ליעב צו לייענען. א כתרילעווקער לעזער האָט פיינט אומעטיגע מעשיות. ער האָט ליעב, ס׳זאָל זיין פריילאך!

ז.

פּאָליטיק.

מע דאַרף נישט מיינען, אז די כתרילעווקער פּרעסע איז אינ־טערעסירט... נאַנצען איינגעטונקען נאָר אין דעם, וואָס ווערד אָנגערופען אין אמעריקא ביזנעס, און אז די גאַזעטען טרייבען נישט קיין שום פּאָליטיק. וואָס וואָלט דאָס געווען פאַר א פּרעסע אָהן פּאָליטיק? וואָס וואָלט דאָס געווען פאַר גאַזעטען, ווען זיי זאָלען זיך ניט אינ־טערעסירען מיט זאַכען, וואָס זענען נוגע דעם כלל? נישט נאָר די רעדאַקטורען און די מיטארבייטער פון די צייטונגען, נאָר אויך די לעזער ווערען אריינגעצויגען אין דעם פּאָליטישען קאַמפּף, אז עס קומט די צייט. פּארטיעס האַלטען מלחמה. פּאַרטייען שלאָגען זיך. עס איז הימעל עפען זיך. א ברודער שטעהט־אויף אויף א ברודער. דאָס וואָרט „יושר" עקזיסטירט ניט. עס שטאַרבט אָפּ דאָס געפיהל

פון רחמנות — ס'איז עק וועלט! און דאס ווערד איבערגע'חזר'ט אקוראט אלע דריי יאהר — מע קלויבט א ראבינער.

פארטיעס זענען פארהאן אין כתרילעווקע אזוי פיעל, וויפיעל קאנדידאטען. צוויי קאנדידאטען — צוויי פארטיעס. איין קאנדידאט ווערד אונטערגעהאלטען פון דער „יארמעלקע" און פון איהר פארטיע, וואס מע רופט זיי דארט „יארמעלקיסטען", דער אנדערער קאנדידאט ווערד געשטיצט פונ'ם „קאפעליש" מיט זיין פארטיע, וואס מע רופט זיי די „קאפעלישיסטען".ביידע קאנדידאטען זענען שוין געזעסען אין כתרילעווקע אויף דער שטוהל, אבער נאר צו דריי יאהר. מעהר פון דריי יאהר איז נאך קיינער פון זיי ניט אויסגעזעסען. און יעדער פון די קאנדידאטען האט זיך, זעלבסטפערשטענדליך, זיין פלאטפארמע. צום ביישפיעל: דער קאנדידאט פון די „יארמעלקיסטען", אז מע קלויבט איהם אויס, קומט ער די ערשטע צייט שבת אין שוהל אריין פריהער פון אלעמען, אין שטוב זיצט ער אין א יארמעלקע (א פערברענטער יארמעלקיסט !), און האט א טבע דינגען זיך. וויפיעל מע זאל איהם געבען — איז קארג. אקעגען זשע אבער דער קאנדידאט פון די „קאפעלישיסטען" געהט גאר ניט אין שוהל אריין, סיידען אמאל אונטער א יום טוב, און אין שטוב זיצט ער דוקא אהן א היטעל, און עסט, זאגט מען, א קאלבאס אויך. זיין פרינציפ איז: „נאפליעוואט". און וואס ס'איז שייך צו דינגען זיך, דינגט ער זיך ניט, ווי יענער קאנדידאט. חס ושלום! ס'איז דא ביי איהם א טאקסע, און אז איהר האט ניט צו בעצאהלען נאך דער טאקסע, מעגט איהר זיך אויסציהען און מעגט אויסגעהן אפילו — נאפליעוואט !

אין דער צייט, וואס איך האב געוויילט אין כתרילעווקע, איז געוועזן אקוראט, ווי עס הייסט אין אמעריקא, „ערב עלעקשאן" — ערב וואהלען הייסט עס. א היים שטיקעל צייט. און וועה־וועה, וואס ס'האט זיך געטהאן אויף ביידע גאזעטען! אלסדינג, וואס די צוויי האבען געשריבען, איז אונמעגליך איבערצוגעבען. מיר קאנען דא נאר ברענגען א מאדעל פון דעם, ווי אזוי די צוויי רעדאקטוירען

האָבען זיך עס א ביסעל דורכגעשמועסט צווישען זיך איינמאָל אין א פריהמאָרגען אויף זייער לשון:

„וויפיעל שוויס, וויפיעל ברוד, וויפיעל שמוץ עס האָט זיך אָנגעקליבען אונטער דער אידישער יאַרמעלקען וויפעל פיין, וויפיעל שפּאָט, וויפיעל גנאָט מיר האָבען געהאט איבער דער היסטאָרישער יאַרמעלקע! דער טאָג, וואס מיר וועלען אינגאַנצען בעפרייט ווערען פון דער דאָזיגער יאַרמעלקע, וועט זיין אונזער צווייטער בעפרייאונגס־יום־טוב. דער טאָג, וואָס מיר וועלען אינגאַנצען פּטור ווערען פון דער דאָזיגער יאַרמעלקע, וועט זיין אונזער צווייטער יציאת מצרים. ניעדער מיט דער יאַרמעלקע! עס לעבע דער קאַפּעליש! ניעדער מיט די יאַרמעלקיסטען! עס לעבע די קאַפּעלישיסטען! הוררראַ!“

איצטיגס מאָל האָט די „יאַרמעלקע“ אָפּגעענטפערט דעם „קאַ־פּעליש“ אין גאָר קורצע ווערטער בזה הלשון:

„דאָס אָפּגעבאַרעטע קאַפּעלישעל האָט שוין וויעדער בעקומען לשון. וואָס קריכען זיי, די קאַפּעלישיסטען, מיט זייער קאַנדידאַט? שוין זשע וויסען זיי ניט, אַז כתרילעווקע איז אַ אידישע שטאָדט, אַ עיר ואם בישראל, וואָס וועט נישט אויסקלויבען קיין ראַבינער אַ קאַנדידאַט, וואָס פרעסט חזירים׳לעך, געפּרעגעלט אין פּוטער, אין די נייען טעג, אָהן אַ היטעל, פאַר׳ן דאַוונען, אומגעוואַשען?“...

מיט וואָס דער קאַמפּף האָט זיך דאָרט געענדיגט — ווייס איך ניט. איך בין אוועקגעפאָהרען.

ח.

אַ מעשה מיט זיעבען שדכנים.

אַ צייטונג דאַרף זיך צופּאַסען צו איהרע לעזער און צו זייערע בעדערפעניסען. דאָס האָט דער ערשטער פערשטאַנען דער רעדאַק־טאָר פון דער „יאַרמעלקע“, און ער האָט ניט־לאַנג איינגעפיהרט ביי

זיך אין געזעצט א מין ביורא פון שדוכים אונטער'ן נאמען „קול חתן וקול כלה", און האט גענעבען צו וויסען זיינע לע־זער דורך א מודעה, אזוי צו זאגען:

„באשר אזוי ווי די שטאדט כתרילעווקע ווערד גרעסער, און קינדער וואכסען אונטער, און די שדכנים קאנען זיך ניט צערייסען, — על־כן האבען מיר צוגעטראכט א מיטעל, אז כתרילעווקער בעלי־בתים, וואס זארגען פאר'ן שיקזאל פון זייערע קינדער, זאלען ניט דארפען אנקומען צו דער הילף פון שדכנים און זאלען אליין קא־נען פערזארגען זייערע חתנים מיט כלות און זייערע כלות מיט חתנים. דהיינו, ווי אזוי? גאר פשוט: יעדער בעל־הבית, וואס האט א קינד אויף חתונה צו מאכען, זאל זיך ניט שעמען און מעל־דען עס אין אונזער „יארמעלקע", אז ער האט אזא און אזא בחור, אדער אזא און אזא בתולה, און נדן גיט ער אזוי פיעל און אזוי פיעל, און פערלאנגען פערלאנגט ער דאס און דאס. די אלע מעלדונגען דרוקען מיר אהן געצאהלטס, ווייל מיר טהוען עס נור לשם מצוה און צוליעב טובת־הכלל"...

פערשטעהט זיך, אז פאר'ן „קאפעליש" איז דאס געווען א באמבע. סטייטש, די „יארמעלקע" זאל ביי איהם אזא זאך אויסחאפ־פען! תחילת האט ער גערעכענט ארויסגעהן מיט א פייערינען אר־טיקעל קעגען דער „יארמעלקע", שרייען גוואלד — ווי ווייט אונ־זער כתרילעווקער פרעסע איז געפאלען און צו וואס אונזער ליטע־ראטור האט זיך ערנידעריגט, אז די „פערשימעלטע יאמפערקע" איז שוין געווארען א שדכנ'טע אויף דער עלטער — און נאך אזעל־כע שארפע ווערטער. צום סוף האט זיך דער רעדאקטאר איבער־געלעגט און איז ארויס אויף מארגען אין זיין „קאפעליש" מיט אזא מין מעלדונג:

„די וועלט שטעהט ניט. דער פראגרעס מהוט זיינס. עס האבען זיך שוין געפעהלט יענע צייטען, ווען פאנאטישע פאטער און מו־טער האבען געצוואונגען זייערע קינדער, זיי זאלען חתונה האבען ניט מיט זייער גלייכען. עס האבען זיך שוין געפעהלט יענע צייי־

טען, ווען א שדכן א פינסטערלינג איז געקומען און האט אפגעגעבען מזל־טוב חתן־כלה. נייז. די קינדער פון אונזער מאדערנער צייט זענען שוין קליגער געווארען. זיי קאנען שוין אליין זייער שטעדטעל בעשטעהן. דאס הייליגע געפיהל פון דער הייליגער ליעבע ברעכט דורך מויערען און שלאגט זיך דורך דורך אייזערנע ווענט. הערצער בעגעגענען זיך. נשמות בעהעפטען זיך. מיר עפענען אויף צוליעב דעם דאזיגען צוועק די טויערען פון אונזער צייטונג, און אונטער דעם טיטעל „פ ו ן ב ח ו ר צ ו ם מ י י ד ע ל א ו ן פ ו ן מ י י ד ע ל צ ו ם ב ח ו ר" קאן יעדער איינציגער מעלדען, וואס ער פערלאנגט, מעג עס זיין א בחור אדער א מאמזעל, איין אלמן אדער א וויטווע, — דער „קאפעליש" איז שטענדיג גרייט פאר זיי צו דיענען, ווייל דער דעוויז פון אונזער צייטונג איז: „ד א ס ו ו א ה ל ז י י ן פ ו נ'ם פ א ל ק".
און דער דעוויז פון דער דאזיגער נייער אפטהיילונג איז: „פ ר י י ה י י ט א ו ן ל י ע ב ע"...

און עס האבען זיך געגעבען א שאט מעלדונגען וועגען שדוכים איןביידע בתרילעווקער גאזעטען: אין דער „יארמעלקע", אונטער'ן קעפעל „קול חתן וקול כלה", זענען ארויסגעטראטען די עלטערען פון חתנים און כלות, און אין „קאפעליש", אונטער'ן קעפעל „פון בחור צום מיידעל און פון מיידעל צום בחור", זענען ארויסגעטראטען די חתנים מיט די כלות אליין. און ס'איז געווארען אין בתרילעווקע ליהודים. א קלייניגקייט, אז איהר קאנט שרייבען וואס איהר ווילט און קיין געלד קאסט עס ניט!

וואלט געווען גוט, ווען אין בתרילעווקע זאל זיין נור איין גאזעט און קיין שדכנים זאלען שוין גאר אויף דער וועלט ניט זיין. ווי זשע איז אבער דער דין, אז עס פיקט זיך אוים א שדוך דורך איין גאזעט, נאר עס מישט זיך אריין אויך די צווייטע, און א שדכן שטעלט אויך אריין א פום — דעמאלט ווערד א ויצעקו, אז מע מוז אפטרעטען פון בתרילעווקע! גאר ניט לאנג פאר מיין אוועקפאהר האט זיך דארט געטראפען א מעשה, וואס ס'איז כדאי זי צו בע־

שרייבען, ניט אזוי צוליעב דער מעשה אליין, ווי צוליעב דעם מוסר־השכל פון דער מעשה. אז די געשיכטע איז איין אמת'ע, חלילה ניט קיין אויסגעטראכטע, — גאראנטירט איך דעם דער, וואס האט זי מיר דערצעהלט. און דערצעהלט האט דאס מיר טאקי יענער יונגערמאן, וואס האט מיר איבערגעגעבען בסוד־סודות די געשיכטע מיט די „קעפלער".

„אז איהר וועט האלטען אמאל ביי'ם בעשרייבען די דאזיגע מעשה, זאלט איהר איהר א נאמען געבען: „א מעשה מיט זיעבען שדכנים". — אזוי האט זיך אנגערופען צו מיר דער יונגערמאן און האט זיך פערשטעלט דאס מויל מיטביידע הענד און האט זיך פערגאנגען פאר געלעכטער. איבערשלאגען איהם האב איך ניט געוואלט. מסתמא, אז ער אליין לאכט, איז דאס שוין גוט לעכעריג. האב איך איהם געלאזט, אז ער זאל זיך אויסלאכען. און אז ער האט זיך גוט אויסגעלאכט, איז ער צוגעטראטען צום גוף המעשה, וואס מיר געבען דא איבער מיט זיין לשון:

— ווייסט איהר דאך שוין, ווי אזוי אונזערע בעלי־טובות, סאי די קאנסערוואטיווע „יארמעלקע", סאי דער מאדערנער „קאפעליש", טהוען נישט חלילה קיין זאך צוליעב זיך, נאר צוליעב טובת־הכלל און נאר צוליעב יענעם, און אז איהר לייענט וואס זיי שרייבען, קומט אויס, אז זייער דעוויז איז „שלי שלך ושלך שלך". נאר אז איך וועל אייך זאגען, למשל, אז אונזערע ביידע רעדאקטוירען זענען שדכנים, פשוטע שדכנים, וועט איהר ניט וועלען גלויבען, איא? וואס זשע וועט אבער זיין, אז איך וועל אייך בעווייזען שווארץ אויף ווייס?

ביי די ווערטער האט דער יונגערמאן ארויסגעצויגען פון בוזעם־קעשעני א פאק מיט גאזעטען, פריהער די „יארמעלקע". דערנאך דעם „קאפעליש". און האט גענומען לייענען:

„קול חתן וקול כלה".

„ווערטהער העדר רעדאקטאר! היות אזוי ווי איך בין א שטענדינער לעזער פון אייער ווערטהער „יארמעלקע", געפין איך, אז

ס'איז זעהר גוט, וואָס איהר האָט איינגעפיהרט דעם „קול חתן וקול כלה". און דעריבער בעט איך אייך, איהר זאָלט אָפדרוקען, אַז איך בין אַ כתרילעווקער בעל־הבית פון פיינעם שטאַנד, פון שלשלת היוחסין, און פערמאָג איין טאָכטער אַ בת יחידה, וואָס איך דאַרף זי ניט לויבען, וואָרום עס שטעהט געשריבען: יהללך זר ולא פיך— לאָז דיך יענער לויבען. נאָר אין קורצען וועל איך אויסרעכענען דאָ איהרע מעלות. זי איז: 1) אַ בתולה, 2) אַ יפת־תואר, 3) אַ חכמה נפלאה, 4) אַ בריה אויף אַלסדינג, 5) געביל־דעט סכנות, 6) שפיעלט פיאַנאָ, 7) עשרת אלפים נדן, 8) אויסגעקליידעט בגדי מלכות, 9) קען פראַנצויז, 10) טאַנ־צען אויך. ווער עם האָט אַ זוהן, וואָס האָט גע'פטר'ט דעם פריי־זיון מיט אַ ווייסען בילעט און האָט פראָוועס, זאָל זיך ווענדען אין דער „יאַרמעלקע" אויפ'ן נאָמען פון מ. ב. מ."

דאָס איז נומער איינס. אין דער זעלביגער „יאַרמעלקע" פונ'ם זעלביגען טאָג האָט איהר אייך אַזאַ מין מודעה:

„געעהרטער הערר רעדאַקטאָר! כפי אַזוי ווי איך בין אַ שטענ־דיגער לעזער פון אייער געעהרטער „יאַרמעלקע", געפין איך אויך, אַז איהר האָט זעהר גוט געטהאָן, וואָס איהר האָט איינגעפיהרט ביי זיך אַזאַ טהייערע זאַך, ווי דער „קול חתן וקול כלה". אַלס בעווייז, ווי גוט דאָס איז, קום איך אייך מעלדען, אַז איך אַליין בין אַ היגער, אַ כתרילעווקער. מיינע עלטערען און אור־אור־עלטערען זענען געוועזן כתרילעווקער. איך האָב דאַנקען גאָט אַ נאָמען, און בין אַליין אַ נגיד און אַ מיוחס, און טהו שדוכים מיט די גרעסטע מיוחסים, און האָב אַ זוהן אויף חתונה צו מאַכען, וואָס פערמאָגט אַ שען ביסעל מעלות. און מחמת עס שטעהט געשריבען: יהללך זר ולא פיך, טייטש איך דעם פסוק אַזוי: יהללך זר — לאָז דיך לויבען אַ פרעמדער; ולא — אַז ס'איז ניטאָ קיין פרעמדער? איז פיך — לויב זיך אַליין. אַט דאָ זענען די מעלות פון מיין זוהן: 1) אַ בחור, 2) אַ טאַטענס אַ קינד, 3) אַ בן־יחיד, 4) האָט אַ וויי־

סען בילעט, 5) א קענער, 6) אַ כתבא רבה, 7) שפּיעלט פּיערעל, 8) רעדט לשון־קודש, 9) פרום, 10) האט נדן אויך. ווער עס האט א בתולה א יפת־תואר, זאָל זיך אָפּרופען אין דעם „קול חתן וקול כלה" פון דער „יארמעלקע" אויפ'ן נאמען פון נ. ב. נ."

— פיינע צוויי אנאנסלעך — איאַ? דאַרף זיך טרעפען אזוי, אז אקוראט אין יענעם טאג דרוקען זיך, ווי איהר זעהט אטא, אינ'ם „קאפּעליש", אונטער'ן קעפּעל „פון בחור צום מיידעל און פון מיידעל צום בחור", אויך צוויי אנאנסען, שוין נישט פון די עלטערען, נאר פון א בחור מיט א מיידעל. אט וואס דער בחור שרייבט וועגען זיך:

„ווערטהער הערר רעדאקטאר! אלס א שטענדיגער לעזער פון אייער ווערטהען „קאפּעליש" קום איך אייך צו מעלדען, אז איך בין א שענער בחור פון 23 יאהר, הויך געוואכסען, און חאטש איך האב א וויסען בילעט, פון דעסטוועגען בין איך געזונד און שטארק, הלואי ווייטער נישט ערגער. געקאנטשעט האב איך זעכס קלאסען און האב פראוועס פון א פראוויזאר. איך זוך א מיידעל א קראסאוויצע מיט היבשע עטליכע טויזענד נדן און מיט א גוטען כאראקטער. אויב זי קאן שפּיעלען פּיאנא, איז דאס ניט קיין חסרון, און טאמער שטאמט זי פון פיינע עלטערען — שאדט אויך נישט. ווער עס וויל מיך, זאל זיך ווענדען צום „קאפּעליש" אויפ'ן נאמען פון דעם „וואוילען יונג".

— אט דאס שרייבט דער בחור אין „קאפּעליש". אצינד ווילען מיר זעהען, וואס שרייבט דאס מיידעל פונ'ם „קאפּעליש". זי שרייבט אזוי:

„געעהרטער הערר רעדאקטאר! אלס שטענדיגע לעזערין פון אייער געעהרטען „קאפּעליש" לאז איך אייך וויסען, אז איך בין א מיידעל פון 21 יאהר, מיטעלע וואוכס, שווארצע האר, א ווייס פּנים, מיט חן־גריבעלעך אין די באקען און מיט זעהר א גוטען כא־ראקטער. גאנץ כתרילעווקע האלט מיך פאר א קראסאוויצע. אז סע קומט אויף א שמחה, זענען אלע קאוואליערען נאך מיר די כפּרה. נאר איך האב זיי אין דער ערד. איך וויל א בחור מיט א גוטען

בּאַראַקטער, נישט יונגער פון 22, וואָס זאָל זיין אַ מענטש און קאָנען געבען אַ ווייב ברויט. טאָמער האָט ער נדן מאַכט נישט אויס. ער וועט יעדענפאַלס געפינען אין מיר אַ ליעבע פרוי. זיך ווענדען אין „קאַפּעליש“ צו דער „בעריהמטער קראַסאָוויצע“.

— על־פּי שכל־הישר וואָלט, דאַכט זיך, בעדאַרפט זיין אַזוי, אַז דער פאַטער פון דער יפת־תואר מ. ב. מ., וואָס זוכט אַ חתן מיט אַ ווייסען בילעט, האָט בעדאַרפט זיך אָפּרופען אין דער „יאַרמעלקע“ אויפ'ן נאָמען פון נ. ב. נ., צוליעב'ן בן־יחיד, וואָס האָט אַ ווייסען בילעט און איז אַ מיוחס און שפּיעלט פיעדעל און רעדט לשון־קודש, און אַזוי ווייטער. דאָס וואָלט געווען באמת אַ כשר'ער טאָפּ מיט אַ כשר'ען לעפעל. וואָס טהוט גאָט? פערגלוסט זיך דעם פאַטער, וואָס לייענט די „יאַרמעלקע“, געבען אַ קוק אַריין אינ'ם „קאַפּעליש“, אויף דער פיערטער זייט, זעהען, וואָס טהוט זיך עפּיס דאָרטען מכח דעם ענין פון חתן־כלה? איינגעלייענט זיך אין די מעלדונגען אויף דער פיערטער זייט, איז איהם אַריין אין נאָז אַריין: וואָס טויג איהם דער מיוחס דער בן־יחיד, וואָס איז אַ כתבא רבה און רעדט לשון־קודש און שפּיעלט אויפ'ן פיעדעל? ער בעדאַרף נים קיין בעסערען חתן, ווי דער „וואוילער יונג“ פונ'ם „קאַפּעליש“, וואָס האָט אַ ווייסען בילעט און דערצו נאָך פראָוועס פון אַ פּראָוויזאָר. אַי, וואָס ער איז אַ לעזער פונ'ם „קאַפּעליש“? מילא, וואו שטעהט דאָס, אַז אַלע אידען דאַרפען לייענען די „יאַרמעלעקע“? ס'ע שטעהט געשריבען: „וחי אחיך עמך“... בקיצור, ער האָט געשיקט רופען אַ שדכן און האָט איהם איבערגעגעבען אַזוי און אַזוי די מעשה: „איהר דאַרפט מיר אויפזוכען דעם אַדרעס פונ'ם „וואוילען יונג“ דורכ'ן „קאַפּעליש“, און אויב מה' יצא הדבר, זאָלט איהר איהם ברענגען צופיהרען, וועט ער זיך בעקענען מיט מיין טאָכטער, וועט מען שרייבען תנאים, ו ה כ ל ש ר י ר ו ק י י ם“...

אצינד לאָזען מיר איבער דעם פאָטער פון דער יפת־תואר און געהען אַריבער צום פאָטער פונ'ם בן־יחיד דעם מיוחס מיט'ן ווייסען בילעט, וואָס שפּיעלט אויפ'ן פיעדעל, רעדט לשון־קודש און

אזוי ווייטער. איבערגעליינט אינ׳ם „קול חתן וקול כלה“ פון דער „יארמעלקע“, אז ס׳איז דא אזא יפת־תואר מיט אזוי פיעל מעלות, און האט נאך צעהנטויזענד גדן אויך, האט ער זיך געטראכט, אז דער שדוך איז טאקי א פיינער שדוך. נאר וואס דען? אט די צעהנטויזענד גדן שטעהט ווי א ביין אין האלז. א איד, וואס זאגט, אז ער גיט צעהן טויזענד, גיט ער מסתמא די גרעסטע העלפט, הלואי דריי — מע קען זיי, די כתרילעווקער נגידים! הינט זאלען מיט זיי האנדלען. אמעהר, אט האט ער בעסער געלייענט היינט אינ׳ם „קאפעליש“, מעלדעט זיך דארט א מיידעל פון 21 יאהר, א קראסאוויצע, וואס זוכט א חתן מיט א גוטען כאראקטער. „מע דארף ניט האבען קיין בעסערען כאראקטער פון מיין זוהן׳ס כאראקטער!“...

אט אזוי האט זיך געזאגט דער איד פון דער „יארמעלקע“, נ. ב. נ., און האט געשיקט רופען צו זיך א שדכן און האט איהם איבערגעגעבען בסוד־סודות, ער זאל למען השם אויסגעפינען אינ׳ם „קאפעליש“, ווער איז די קראסאוויצע מיט׳ן גוטען כאראקטער, און ער זאל איהר פארלעגען זיין זוהן דעם בן־יחיד מיט׳ן ווייסען בילעט, וואס שפיעלט פיעדעל, רעדט לשון־קודש און אזוי ווייטער. און אז גאט וועט העלפען, ס׳וועט געהן א גאנג, וועט אם ירצה שם זיין רעכט, אין א גוטער שעה, אין א מזל׳דיגער — אמן.

אצינד וועלען מיר אריבערגעהן צום בחור פון „קאפעליש“, וואס האט געקאנטשעט זעכס קלאסען און האט פראוועס פון א פראוויזאר. דאכט זיך, אז א מינדעסט קינד וועט אייך זאגען, אז דער דאזיגער בחור איז אנגעמאסטען פאר דער קראסאוויצע פונ׳ם „קאפעליש“, וואס אלע בחורים זענען נאך איהר די כפרה. צום סוף, וואס לאזט זיך אויס? אז דער בחור איז א בעלן געבען א קוק אריין אין דער „יארמעלקע“, און ווי נאר ער האט איבערגעלייענט אינ׳ם „קול חתן וקול כלה“ וועגען דעם אידען, דעם מיוחס, וואס פערמאגט א בת־יחידה א יפת־תואר מיט צעהן מעלות, און זוכט א חתן מיט א ווייסען בילעט און מיט פראוועס, און גיט נאך צעהן טוי־

זענד אויך, האָט עס איהם געגעבען אַ טראַג אויף: סטייטש, ער האָט דאָך דעם אמת'ען ווייסען בילעט מיט די אמת'ע פראַוועס! און נישט וואַרטענדיג קיין איבעריגע מינוט, האָט ער זיך שוין צענויפ־גערעדט מיט אַ בעקאַנטען אידען, וואָס זוכט אַ פערדיענסטעל, און יענער איז גלייך אַוועק צום בעל־הבית מ. ב. מ. און לעגט איהם פאָר אַ בחור מיט אַ ווייסען בילעט און מיט פראַוועס. האָט זיך דער בעל־הבית דערפריידט און זאָגט צו איהם: „סטייטש, ער האָט נאָר־וואָס אַוועקגעשיקט צום בחור מיט'ן ווייסען בילעט און מיט די פראַוועס אַ שדכן!" זאָגט צו איהם דער איד: „מילא, וועלען זיין צוויי שדכנים, אַבי ס'זאָל זיין מיט מזל". זאָגט איהם דער בעל־הבית: „פון אייער מויל אין גאָט'ס אויהערען". ענטפערט איהם דער איד: „אמן".

אַצינד בלייבט אונז נאָך איבער די קראַסאַוויצע פונ'ם „קאַ־פעליש" — און מיר ווערען פאַרטיג מיט אַלע שדוכים. די קראַ־סאַוויצע, אַז זי האָט איבערגעלייענט אינ'ם קאַפעליש", אַז ס'איז דאָ אַ חתן מיט אַ ווייסען בילעט און מיט פראַוועס, האָט זי אַ טראַכט געגעבען, אַז דאָס וואָלט אפשר געווען פאַר איהר אַ גלייַ־כער שדוך, נאָר ס'איז פאַרהאַן אַ שטיקעל חסרון: ער זוכט אַ כלה מיט נדן, און נאָך היבשע עטליכע טויזענד דערצו — היבשע עט־ליכע מכות איהם! אונזערע קאַפעלישיסטען, ס'זאָל זיי צו קיין חרפה ניט זיין, זענען טאַקי מאָדערן און ליבעראַל און אַלסדינג. נאָר אַז עס קומט צו געלד, חאַפט זיי אַוועק דער שוואַרץ־יאָהר. פאַר געלד וועלען זיי אייך פערקויפען דעם אייגענעם טאַטען. אין געלד־זאַכען זענען שוין די יארמעלקיסטען אַ סך פיינער. אַט לאָזט ווייסען אין דער „יארמעלקע", אינ'ם „קול חתן וקול כלה", אַ איד אַ נגיד, אַז ער האָט אַ זוהן מיט אַלע מעלות און זוכט אַ יפת־תואר — אַ קראַסאַוויצע הייסט דאָס, און פון נדן דערמאָנט ער גאָר אַפילו ניט. מעג ניט זיין דער בחור דער פראַוויזאָר מיט די פראַוועס אַ כפרה פאַר דעם אידען? נישמעהר, איין קליינעם חסרון האָט אָט דעם נגיד'ס זוהן: ער איז פרום און רעדט לשון־קודש. האָפט זי

אַבער, אַז קיין גרויסע שטעהרונגען וועט דאָס ניט זיין. פרומקייט איז אַ פּריוואַט־זאַך, און וואָס ער רעדט לשון־קודש — איז דאָס אַ קרענק, וואָס געהט איבער. לאָזען זיי נאָר חתונה האָבען, וועט ער שוין אויפהערען רעדען לשון קודש; ער וועט שוין רעדען ביי איהר, ווי אַ מענטש!...

אזוי האָט אָפּגעפּסק׳ענט ביי זיך די קראַסאַוויצע און האָט גע׳פּועל׳ט ביי איהר אייגענעם פעטער, נעבאַך אַ איד אַ יורד, ער זאָל זיך מטריח זיין צו יענעם נגיד פון דער „יארמעלקע“, וואָס זוכט אַ קראַסאַוויצע אָהן געלד, און זאָל איהם בעווייזען איהר בילד, וועט ער איינגעמען אַ מיתה־משונה. כך הוה — ס׳איז טאַקי אזוי געווען. וויבאַלד נאָר דער נגיד האָט דערזעהן דאָס בילד, האָט ער אויסגעשריען: „אָט דאָס איז דאָך די, וואָס איך זוך פאַר מיין זוהן! איך האָב געשיקט ערשט היינט אַ שדכן צו דער דאָזיגער יפת־תואר!“ רופט זיך אָן דער פעטער פון דער קראַסאַוויצע, דער יורד: „מעהר קיין דאגות זאָלט איהר ניט האָבען — וועלען מיר דעם רח״ש טיילען אויף דער האַלב, וואָס קאָן דאָ זיין?“... „הלואי, פון אייער מויל אין גאָט׳ס אויהערען“. „אמן ואמן“.

מיינט איהר דאָך, אַז איהר זענט שוין פאַרטיג מיט אַלע שדכנים? האָט צייט אַ ביסעל. פערגעסט ניט, אַז כתרילעווקע איז אַ שטאָדט, און אָרעמע לייט, ברוך השם, זענען דאָ גענוג. שטעהט זיך אַ אידעל אין גאַס, ניטאָ וואָס צו טהון, לייענט ערביידע גאַזעטען, די „יאַרמעלקע“ מיט׳ן „קאַפּעליש“, פון דער ערשטער זייט ביז דער לעצטער זייט, לאָזט נישט דורך קיין אות אַפילו. דערזעהט ער אין ביידע גאַזעטען די חתנים מיט די כלות און שפּרינגט אונטער פאַר התפעלות: „סטייטש, ס׳איז דאָך מן השמים! אָט דאָס מיידעל, די קראַסאַוויצע פונ׳ם „קאַפּעליש“, איז אָנגעמאָסטען פאַר׳ן נגיד׳ס בן־יחיד פון דער „יאַרמעלקע“, וואָס זוכט א יפת־תואר אָהן נדן, און די בתולה, די יפת־תואר פון דער „יאַרמעלקע“, וואָס איז נעבילדעט סכנות, שפּיעלט פּיאַנאָ און פערמאָגט צעהנטויזענד נדן,

קאָנטשעט זעכס קלאַסען, וואָרום יענע זוכט דאָך אַ חתן מיט פּראָ־וועס, און דער האָט אַלע פּראָוועס"...

און דער חברה־מאַן האָט נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות — למאַי זאָל איין אַנדערער אויסחאַפּען ? — און איז אין איין שעה אויסגעוועזן ביי אַלע פיער : ביי'ם נגיד און ביי'ם בעל־הבית פון דער „יאַרמעלקע" און ביי'ם בחור מיט'ן מיידעל פון דעם „קאַפּעליש". נאָר וואוהין ער איז געקומען, האָט מען איהם געענטפערט: „שוין אַ ביסעל שפּעטליך, פעטער, האָט איהר זיך אויסגעקראַצט — נאָר־וואָס געוועזן אַ שדכן און גערעדט דאָס אייגענע, וואָס איהר"... „וואָס געהער זיך עס אָן מיט מיר? געוועזן אַ שדכן, ניט געוועזן קיין שדכן— אַבי דאָס, וואָס איך רעד, רעד איך גלייך. און אפשר איז דאָס ניט גלייך, דאַרפט איהר מיר זאָגען נאָר איין וואָרט, מאַך איך דאָס קאַלי, וואָרום אויף קאַלי מאַכען בין איך אַ בריה"... דערהערט אַזעלכע דבורים, איז זיי פרחה נשמתם געוואָרען. זיי האָבען דערזעהען, אַז זיי האָבען צו טהון מיט אַ שייגעץ, איין עזות־מחוצף־פּנים. האָבען זיי געבעטען דאָס אידעל, ער זאָל נישט קאַלי מאַכען, ובשכר זה, אַז ס'וועט זיך עפּיס דערפון אויספּיקען און ס'וועט קומען צום רח"ש, וועט מען שוין זעהען מסתמא, ער זאָל אויף עפּיס פער־דיענען.

און גאָט האָט געהאָלפען,ביידע שדוכים האָבען זיך אויס־געפּיקט און ביידע קנס־מאָלס זענען געוועזן אין איין נאַכט, און עס האָבען זיך אַ לאָז געגעבען שדכנים פון דער וועלט. ערשטענס, די צוויי שדכנים פון חתנ'ס צד. דערנאָך די צוויי שדכנים פון כלה'ס צד. דערנאָך דאָס אידעל, וואָס האָט געזאָלט קאַלי מאַכען. איז אחת לאחת האָבען מיר אַ קיימאַ־לן פון פינף שדכנים. היינט וואו זענען די רעדאַקטוירען פון ביידע גאַזעטען ? די „יאַרמעלקע" און דער „קאַפּעליש" זענען געקומען ביידע אויסגעפּוצט, ווי מחותנים, חאָטש קיינער האָט זיי ניט געבעטען. נאָר געקומען — מהכתיתי, זעהר אַנגעלעגט. האָט מען זיי גאַנץ פיין אויפגענומען, יעדען בעזונדער. געשטעלט בראַנפען, דערלאַנגט לעקאָך מיט איינגעמאַכטס. האָבען

זיי זיך בעדאנקט און געגעבן אנצוהערעניש, אז ניט צוליעב דעם זענען זיי געקומען. „צוליעב וואס זשע דען?“ „צוליעב רח״ש“. „וואס הייסט — צוליעב רח״ש?“ „אט דאס הייסט. זיי מאנען נישט, נאר מע דארף אליין פערשטעהן... ווארום ווען ניט זיי מיט זייערע גאזעטען, פון וואנען וואלטען זיך גענומען די דאזיגע שדוכים? דאס הייסט, מאנען זיי נישט, נאר מע דארף אליין פערשטעהן“ . . . אזוי האבען גע׳טענה׳ט אונזערע רעדאקטוירען, און ביי די מחותנים וואלט מען דאס אפשר גע׳פועל׳ט, ווארום וואס אהרט דאס זיי? קיין צוויי מאל רח״ש וועלען זיי נישט צאהלען. האבען זיך אבער די חברה שדכנים אויפגעהויבען און האבען געמאכט א גוואלד עד לב השמים: „וואס פאר א שייכות האבען רעדאקטוירען צו שדכנות? און וואו איז דאס געהערט געווארען, אז ביי צוויי שדוכים זאלען זיין זיעבען שדכנים? צו דריי מיט א האלבען שדכן אויף א שדוך?“... מעהר פון אלע האט איינגעלעגט די וועלט יענער אידעל, וואס האט געסטראשעט, אז ער וועט קאלי מאכען. ער האט מבטיח געוועןביידע רעדאקטוירען, אז ער וועט זיי „ארייננווארפען יעדען איינציגען א בינטעל פינגער אין טשאלענט־ברעטעל אריין“... און ער וואלט זיין הבטחה מקיים געווען, ווארום ער איז שוין גרייט געווען צו פערקאטשען די ארבעל אפילו. האבען זיך ארייננגעמישט די מחותנים פון ביידע צדדים און האבען זיי צענומען — און אט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען אונזערע רעדאקטוירען, דאנקען גאט, ארויס טרוקען, אהן פעטש.

דא האט זיך דער יונגערמאן וויעדער פערשטעלט מיט ביידע הענט דאס פנים און האט געלאכט שטילערהייד, זיך אזש געטרייסעלט פאר געלעכטער. און אז ער האט זיך גוט אויסגעלאכט, האט ער מיך א פרעג געגעבען, ווען איך בין פריי? אזוי ווי איך האלט ביי אוועקפאהרען, וויל ער קומען מיך אינטערווירען. איך האב איהם געבעטען, ער זאל קומען מארגען.

ט.

אינטערוויוערס.

אויף מארגען, נאך דעם, ווי דער לאבענדיגער יונגערמאן האט מיר דערצעהלט די מעשה מיט די זיעבען שדכנים, איז ער געקומען צו מיר מיט אזא גרויסען פארטרעל, אז איך האב מיך אזש דערשראקען.

— איך וויל אייך אינטערווירען. — האט ער אנגעהויבען און ארויסגעצויגען א לאנג ביכעלע פון א זייט־קעשעני און גענומען מיר דערצעהלען מעשיות, מיך נישט געלאזט אווארט אויסריידען. — פרעגט מיך, וואו עס וועט זיין געדרוקט מיין אינטערוויו מיט אייך — ווייס איך אליין נית. עס קאן זיין אין „קאפעליש“. און עס קאן זיין אין דער „יארמעלקע“. אלץ איינע שאנסען. גיכער וואלט מיך בעדארפט צונעמען דער „קאפעליש“. פארט א פראגרעסיווע גאזעט. חאטש זיין גאנצער פראגרעס בעשטעהט אין דעם, וואס ער לאכט אפ פון אידישע דינים און מאכט חוזק פון אידישע מנהגים. צום ביישפיעל: איהם געפעלט נית דער מנהג פון פאסטען. קומט ערב תשעה באב, אדער ערב יום־כפור, אדער ערב איין אנדער תענית — צעלאזט זיך דער „קאפעליש“ מיט איין ארטיקעל פון א דאקטאר. דער דאקטאר איז אזוי א דאקטאר, ווי איהר זענט א גובערנאטאר. דאס שרייבט ער אליין, טאקי דער רעדאקטאר בכבודו ובעצמו, און חתמ'ענען חתמ'עט ער זיך „דאקטאר מאלינום איינגעמאכצום“. אין זיינע ארטיקלען צעשפרייט זיך דער דאקטאר מאלינום איינגעמאכצום וועגען די שעדליכקייט פונ'ם פאסטען און אפפאסטען און פייניגען זיך, ברענגט ראיות פון ספרים און ביכער, וואס קיינער האט זיי נית געזעהען, ברענגט נעמען פון גרויסע געלעהרטע, אויסגעטראכטע נעמען, למשל: דאקטאר פעפערום, פראפעסאר קנאבעלום, פריעדריך פאן ציבעלום, טשארלז חריינום, פיליפ מוסטארדום, עדוארד לאטקום, לואידזשי פאלירטשעקום און נאך אזעלכע מינים

נעמען פון דער הגדה, און טאמער איז ווינציג אזעלכע אויטאריטעטען, טהוט ער זיך א ווארף אויף סטאטיסטיק און טהוט א רעכען־אויס, וויפיעל מענשען עס שטארבען אויס א יאהר פון פערצעהרונג דורך תעניתים. עס קומט אויס, אז פון תעניתים שטארבען אויס אין כתרילעווקע דריי מאל אזוי פיעל, וויפיעל עס ווערען געבוירען קינ־דער דורכ'ן יאהר. און צום שלוס פיהרט ער אונטער א חשבון, אויס־גערעכענט מאטעמאטיש, ווי צוויי מאל צוויי, אז באם אידען ווען פאסטען אלע תעניתים, ווי ביז אהער, וועט אין כתרילעווקע אין עלף יאהר מיט דריי חדשים ניט בלייבען קיין איין איד אפילו.

— דאס איז וועגען תעניתים. הייגט וואס דער איד צעארבייט וועגען דעם געצענדיענערישען מנהג פון כפרות שלאגען! און וועגען דעם ווילדען איינפיהר געהן צו תשליך! דער רעדאקטאר פונ'ם „קאַ־פעליש" דערצעהלט זיך א מעשה פון פארצייטען, א היסטארישע געשיכטע הייסט עס, וואס האט געטראפען טאקי דא, אין כתרילעוו־קע, ווי אזוי אידען זענען געגאנגען צו תשליך, איז געפאהרען א קארעטע מיט פיער פערד נאשפיץ. אין קארעטע איז געזעסען דעם גראפ'ס טעכטערעל מיט איהר אדיוטאנט. האבען די פערד דערזעהען אזוי פיעל אידען, האבען זיי זיך ספאלאשעט, צעטראגען די קארעטע און ארויסגעווארפען דעם גראפ'ס טאכטער מיט'ן אדיוטאנט. און אזוי ווי דער גראף איז געווען דער בעל־הבית פון כתרילעווקע, צו איהם האט געהערט די שטאדט, האט ער בעשטראפט די גאנצע שטאדט מיט שמיץ און ארויפגעלעגט אויף אלע אידען אזא שווערע אפצאהל, אז זיי האבען הונדערט יאהר כסדר נישט געקאנט זיך אויסצאהלען.

— פאר וואס דער „קאפעליש" איז אויף מיר ברוגז — שטויסט איהר זיך מכתמא, אז דער רוגז וואכסט נאך פון דער געשיכטע מיט די „קעפלעך", וואס כ'האב אייך דערצעהלט. חאטש גאט איז מיין עדות, אז איך בין אין דעם אזוי שולדיג, ווי איהר זענט שולדיג. נאר גארנישט. ער רעכענט, אז דאס האב איך ארויסגעגעבען דער „יארמעלקע" אלע סודות פון דער רעדאקציע. וויבאלד אזוי, וואלט

דאַכט זיך, די „יאַרמעלקע“ בעדאַרפט שלאָגען מיט מיר בלאַט, איאָ? לאָזט זיך אויס, אז מיין פּוס טאָר דאָרט ניט זיין! איבער וואָס? וועט איהר הערען אַ שענס. דאָס איז אָבער אַ לעכעריגע מעשה.

דאָ האָט זיך מיין אינטערוויוער אויסגעדרעהט מיט'ן פּנים צו דער וואַנד, זיך פּערשטעלט מיטביידע הענט און שטילערהייד געלאַכט. דערנאָך, אז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט, האָט ער גענומען דערצעהלען די מעשה:

— דאָס איז געוועזן שוין לאַנג, נאָך פאַר די „קעפּלעך“. איך בין דעמאָלט געוועזן כל־ולךביים רעדאַקטאָר פּונ'ם „קאַפּעליש“. איך האָב זיך גערעכענט כמעט סעקרעטאַר פון דער רעדאַקציע. אַלע סודות זענען געווען ביי מיר אין די הענט. נישט געווען קיין פערבאָרגענע זאַך פאַר מיר. אין דער „יאַרמעלקע“ איז אויך געווען אַ סעקרעטאַר, טאַקי דעם רעדאַקטאָר'ס איין אייגענער שוואָגער און מיינער אַ גוטער פריינד, איין אוהב נאמן. וואָס ביי *זיי* האָט זיך געטהאָן האָב *איך* געוואוסט, און וואָס ביי *אונז* האָט זיך געטהאָן האָט *ער* געוואוסט. דאָס הייסט, מיר האָבען זיך ארויסגעגעבען איינער דעם אַנדערען אַלע סודות פון דער רעדאַקציע, זיך געביטען שטילערהייד מיט טעלעגראַמעס, געוויזען איינער דעם אַנדערען געהיימע בריוולעך, און טאָמער עפּיס איין עקסטראַ — האָבען מיר געגעבען צו וויסען איינער דעם אַנדערען דורכ'ן טעלעפאָן.

— ויהי היום, טרעפט זיך אַ מעשה, איך זיץ איינמאָל אין דער רעדאַקציע איינער אַליין, שוין ווייט נאָך האַלבער נאַכט, צוגעשפּאַרט אויף דער קושעטקע, און חאַפּ אַ דרימעל. קלינגט מען מיר אין טעלעפאָן איין מאָל און צוויי מאָל און דריי מאָל. איך דרימעל אזוי געשמאַק, האַלט אין בעסטען שלאָף, און יענער דרעהט מיר אַ מח: טער־טער־טער־טער! „קלינג, טראַכט איך מיר, צעזעצטערהייד, איך וועל זיך ניט ריהרען פונ'ם אָרט“. יענער וויל אָבער ניט אויפהערען: טער־טער־טער־טער־טער! בקיצור, עס העלפט ניט. איך שטעה אויף, נעם דאָס טרייבעל: „ווער איז דאָרטען?“ לאָזט זיך אויס, ס'איז מיין פריינד פון דער „יאַרמעלקע“. „וואָס טהוטסט דו.

פרעגט ער מיך, דו שלאפסט?“ „חס ושלום, זאג איך, וואס הייסט איך שלאף?“ „וואס דען טהוסט דו?“ „איך ארבייט“. „וואס ארבייטסט דו? פארהאן עפּיס נייעס?“ „נאך א מין נייעס!“ „דהיינו?“ „דהיינו, זאג איך, א פאגראם“. „א פאגראם? וואו?“ „וואס הייסט וואו, זאג איך, אנו טרעף, וואו דארף זיין א פאגראם?“ זאגט ער: „אודאי אין קעשעניוו?“ זאג איך: „אזא יאהר אויף מיר. וואס פאר א חכם דו ביזטו!“ זאגט ער: „טאקי עפּיס א רעכטער פאגראם?“ זאג איך: „מיט אלע פּישטשעווקעס“. „עפּיס פארהאן גע'הרג'עטע?“ זאג איך: „צוויי הונדערט“. „געשענדעטע פרויען?“ „פינף און דרייסיג“. „קינדער צעריסענע?“ „אהן א שיעור!“... מעהר האב איך פון איהם נישט געהערט, ווארום ער האט זיך געאיילט איבערצוגעבען די טעלעגראמע פון קעשעניוו צום דרוק. און וואס מארגען האט זיך געטהאן, אז די „יארמעלקע“ איז ארוים מיט א דרייגארענדיג קעפּעל: „א נייער פאגראם איז קעשעניוו! (פון אונזער ספּעציעלען קארעספּאנדענט)“ — דארף איך אייך ניט דערצעהלען. אונזער רעדאקטאר פון'ם „קאפּעליש“ איז שיער ניט משוגע געווארען — ניט פון דעם פאגראם, חלילה, נאר פון דעם, וואס אזא פעטע נייעס איז אין דער „יארמעלקע“ פארהאן און אין „קאפּעליש“ ניט! ער האט אונז אלעמען איבערגעטריבען אויף הרעטשקע, א גאנצען טאג געגעסען און געיאדעט — ביז עס האט זיך ארויסבעוויזען, אז די מעשה איז א ליגען, ניט געשטויגען, ניט געפלויגען. דעמאלט האט שוין דער רעדאקטאר פון דער „יארמעלקע“ גענומען ארבייטען מעשים, דערגרונטעווען זיך, פון וואנען האט זיך גענומען צו איהם אזא אומגעלומפּערטע טעלעגראמע, און עס האט געהאלטען, אז דער סעקרעטאר, חאטש ער איז א שוואגער, זאל נעמען דעם וועג און זאל נאך זיין גוט אויסגעפּאטשט אויך. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ער האט זיך נעבאך געמוזט מודה זיין, פון וועמען דאס וואכסט. דעמאלט האט דער רעדאקטאר פון דער „יארמעלקע“ בעפוילען, אז טאמער בעווייז איך זיך פארביי דער רעדאקציע, בין איך א טוידטער...

ביי די ווערטער האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ אין טיר. איך האָב געגעבן אַרײַן, און עס האָט זיך באַוויזן אַ יונגער פאַרשוין מיט אַ רויט בעשפּריינקעלט פּנים, מיט אויך אַ גרויסן פּאַרטפעל. מיין לאַכעדיגער יונגערמאַן האָט דערזעהען דעם אַריינגעקומענעם פאַר־שוין, איז גלייך ווי ער וואָלט דערזעהען עמיצען פון יענער וועלט. זיינע אויגען זענען איהם געוואָרען גרויס, און אַליין איז ער אויפגע־שטאַנען, אַ חאַפּ געגעבן זיין פּאַרטפעל, זיך אין דער גיך אָפּגעזע־גענט מיט מיר און איז נעלם געוואָרען. געבליבען מיט'ן נייעם פאַר־שוין אינצווייען, האָב איך איהם געבעטען זיצען. ער האָט זיך בע־דאַנקט, אַרויסגענומען פון פּאַרטפעל אַ בויגען פּאַפּיער און פון דער זייט־קעשעני אַ פולפעדער און האָט זיך אוועקגעזעצט גרייט צו דער אַרבייט.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, — האָט ער אָנגעהויבען — איך האָב געהערט, אַז איהר זענט דאָ, האָב איך אייך געוואָלט אינטער־ווירען. וואָס האָט געטהאָן ביי אייך אָט דער חלאַמידניק?

— וואָסער חלאַמידניק?

— אָט דער, מיט'ן פּאַרטפעל, וואָס האָט געחאַפּט דאָס היטעל און איז אַרויסגעלאָפען, ווי פון אַ שׂרפה? ער האָט אייך עפּיס דער־צעהלט אַ סך מעשׂיות? זאָל עס נאַר פאַלען אין ים אַריין, רבונו של עולם, און אַזוי ווי איך האָב עס ניט געהערט. אַזוי זאָל עס מיר ניט שאַדטען!

— וואָס איז? ער איז דען אַ...?

— איהר ווילט זאָגען אַ ליגנער? חאַ־חאַ־חאַ! אַ ליגנער צו אַ ליגנער איז ניט גלייך! כל היוצא מפּיו איז שקר וכזב! אויף איהם האָב איך אַמאָל געזאָגט און געשריבען אין אַ פעליעטאָן: פאַרהאַן, זאָג איך, צווייערליי מינים ליגנערס. פאַרהאַן, זאָג איך, אַ ליגנער, וואָס זאָגט אויף שוואַרץ ווייס און אויף זיס ביטער. דער, זאָג איך, איז אַ ליגנער, וואָס זאָגט, זאָג איך, אויף שוואַרץ, אַז ס'איז שוואַרץ און אויף זיס—אַלטגעבאַקען. חאַ־חאַ־חאַ, גוט אַריינגעזאָגט? ער האָט נאָך אַ מעלה: אַז ער זאָגט אַ חכמה, לאַכט ער זיך פריהער גוט אויי־

סעט און דערנאך ערשט דערצעהלט ער א נארישקייט. אויף איהם האב איך אמאל געזאגט און געשריבען אין א פעליעטאן, אז ס'איז פאר־האן, זאג איך, דרייערליי חכמים. איין חכם זאגט א חכמה און לאכט אליין. דער אנדער חכם זאגט א חכמה, לאכט יענער. דער דריטער חכם, זאג איך, זאגט א חכמה, און קיינער לאכט ניט. חא־חא־חא, ווי געפעלט דאס אייך? שאט! איהר זענט נאך ניט פארטיג — ער איז נאך טויב אויך. טויב ווי די וואנט. איך האב אמאל געזאגט אויף איהם, אז איך בין איהם מקנא: ער הערט ניט די וועלט. האַ־חא־חא! און דאס האט א השגה צו רופען זיך ליטעראט. חאטש ער נעהער זיך אזוי אז מיט ליטעראטור, ווי איך געהער זיך אז מיט דער איינגעלשער מלכה א גליעד־געשוועסטערקינד, חא־חא־חא! איהר וואונדערט זיך, וואס איך בין פרייליך? דאס איז דער כאראקטער פון מיין טאלאנט. איך בין מיט אייך פון איין חדר. דאס הייסט, איך בין אויך א הומאריסט, און מיינע שרייבעכצען איז נאר סאטירע און סאטירע און סאטירע. איך האב אנומעלטען אנגעשריבען אויף א יונג פאר־פאלק א סאטירע, האב איך עס געמוזט דערנאך פער־ברענען. נעמען דעם מאנוסקריפט און פערברענען אויפ'ן פייער. פאר וואס? ווארום אזא שטאדט איז ביי אונז. ניטא קיין סוד אין כתריי־לעווקע. איך האב מיין סאטירע געלייענט פאר א פאר מענשען בסוד־סודות, בעשוואוירען זיי, אז קיין פויגעל זאל ניט וויסען. זענען זיי זיך מיישב און צעטראגען עס איבער דער גאנצער שטאדט. האב איך געהאט פונ'ם פאר־פאלק אפגעשניטענע יאהרען! דאס ווייבעל האט געזאגט, אז זי וועט זיך נאר א מעשה אנטהון, און דער יונגער־מאן האט געשוואוירען ביי גאט, אז ער וועט מיר ארייננשטעכען א מעסער אין הארצען. וואס זאגט איהר אויף דעם באנדיט? געה שרייב סאטירעס אויף אזעלכע לייט! וואס דארפט איהר מעהר, איך וועל אייך דערצעהלען א שענערע מעשה...

עס האט זיך דערהערט א פרישער קלאפ אין טיר. איך האב געבעטען אריין, און ווי נאר דער נייער פארשוין האט זיך בעוויזען אויף דער שוועל, האט דער הומאריסט זיך געגעבען א חאפ־אויף

פערנומען דעם פּאַרטפעל מיט'ן בוינגע פּאַפּיער, איז דער גיך זיך אַפּגעזעגענט מיט מיר. צוגעזאָגט אַריינקומען שפּעטער. און איז ארויסגעשוואומען פון מיין חדר. אויף זיין אָרט איז געשטאַנען אַ יונגערמאַן אַ דאַרער, אַ הויכער, אַ טרוקענער, מיט אַ קליין שיטער בערדעל און מיט גרויסע טראַגישע אויגען אונטער זילבערנע ברי־לען — אַ מין דאַן קיכאָט פון אונזערע ציימען. אַריינגעקומען איז ער אויך מיט אַ גרויסען פּאַרטפעל און גענומען זיך אַרומצוקוקען אויף אַלע זייטען. איך האָב איהם געבעטען זיצען. ער טהוט זיינס — ער קוקט און קוקט, ווי ער וואָלט עפּיס געזוכט.

— וואָס זוכט איהר?

— איך זוך ניט, איך קוק נאָר, וואָס האָט דאָ געטהאָן אָט דער חברה־מאַן?

— וואָסער חברה־מאַן?

— אָט דער, וואָס איז נאָר־וואָס געווען ביי אייך. איך קוק, צי האָט ער עפּיס ניט אוועקגע'לקח'ענט ביי אייך?

— וואָס איז, ער איז דען אַ...?

—אַ גנב! אַ נאַטקע! ביי איהם איז רעכט אַלסדינג: אַ זייגערעל איז אַ זייגערעל, אַ לעפעל איז אַ לעפעל. ער האָט אויף זיין לעבען נאָך קיין צוויי שורות ניט ארויסגעגעבען, זיי זאָלען זיין זיינע. אַלע ווייסען דאָס. אַנומעלטען האָב איך אַנגעשריבען אַ פּאָעמאַ — איך בין אַ פּאָעט מיט גאָט'ס הילף און שרייב לידער, פּאָעזיע שרייב איך. מיין נאָמען איז אָט דאָ, אין דעם קאַרטעל, און געקומען בין איך אייך צו אינטערוויוירען, ווייל איך האָב געהערט, אַז איהר זענט דאָ, וועט איהר אונז דערצעהלען נייעס — נאָר האָט קיין פּאַראיבעל ניט, איך האָב אַנגעהויבען צו דערצעהלען אייך די מעשה פון מיין פּאָעמאַ, מוז איך אייך שוין דערצעהלען ביז'ן סוף. אַלזאַ, האָב איך אַנגעשריבען אַ פּאָעמאַ. איין אויסגעצייכענטע זאַך. אַז איהר וועט וועלען, וועל איך אייך זי איבערלאַזען, איהר זאָלט זי לייענען, אָדער איך וועל אייך זי אַליין איבערלייענען פון אָנהויב ביז'ן סוף, וועט איהר זעהען, וואָס דאָס איז פאַר אַ סחורה. איהר וועט אַליין זאָגען,

אז א פאעט איז שטארקער פון אייזען. אז ער האלט זיך איין אין אזא ארט, ווי כתרילעווקע, פארברענט זאל דאס ווערען! שטעלט אייך פאר, איך קום מיט מיין פאעמא אין דער רעדאקציע פון דער „יאר־מעלקע“ און בעט, מע זאל דאס איבערלייענען, חאטש איבערלייענען. זאגט מען מיר, אז זיי האלטען נישט פון קיין לידער. קום איך אין דער רעדאקציע פונ׳ם „קאפעליש“. שוין כלומרשט א ראדיקאלער ארגאן, א פרייע צייטונג. זאגען זיי: ס׳איז קיין פלאץ נישטא. זאג איך: אבער איבערלייענען מעגט איהר דאך! זאגען זיי: ס׳איז קיין צייט נישטא. און אט אזוי זענען זיי אלע: דער האט קיין פלאץ ניט, דער האט קיין צייט ניט. געהט שרייבט פאעמעס! וועט איהר פרעגען: ווער הייסט אייך שרייבען? — וואס זאל איך טהון, אז סע שרייבט זיך פארט? אלע טאג מוז איך שרייבען. אלע וואך ווערד ביי מיר פארטיג א פאעמא, און א מאל צוויי... נאר איך האב אייך אנגעהויבען צו דערצעהלען פון יענעם חברה־מאן, מוז איך אייך שוין דערצעהלען ביז׳ן סוף. האב איך מיין פאעמא געלייענט פאר א פאר פריינד, האבען זיי געלעקט די פינגער, געזאגט, אז זיי האבען שוין לאנג אזא אנטיק נישט געלייענט. איז גוט? איז זיך מיישב יענער חברה־מאן און שרייבט אויך אן א פאעמא מיט׳ן זעלבען נאמען און מיט׳ן זעלבען אינהאלט, אבער ווארט אין ווארט, און טראגט זיך ארום מיט איהר איבער דער שטאדט און לייענט זי פאר איטליכען בעזונדער און גיט זי ארויס פאר זיין אייגענער פאעמא. זאל איך שווייגען? האב איך געמאכט א גוואלד — איך וויל איהם רופען צו מענשען. וויל ער נישט געהן. האב איך אנגעבאטען גוטע פריינד, מע זאל איהם נויטען. בקיצור, מע האט איהם געבראכט, דעם חברה־מאן, צו מענשען, און מענשען, לויטער ליטעראטען און שריפטשטעלער, האבען אויסגעהערט אונזערע ביידענס טענות און די עדות פוןביידע צדדים, דערנאך האט מען דורכגעקוקט ביידע פאעמעס, און ס׳האט זיך ארויסגעוויזען, אז ס׳איז טאקי ווארט אין ווארט, ווי ביי מיר. מיינט איהר דאך אודאי, אז מע האט איהם גע׳קנס׳עט מיט מי יודע וואס? קענט איהר ניט אונזערע

כתרילעווקער ליטעראַטען און שריפטשטעלער. זיי האָבען געפונען, אַזוי ווי ביידע פּאַעמעס זענען נאָך זייער מיינונג געשריבען געוואָרען יאַקבי אויף דער זעלבער אַרט ווי ביי פּושקינען, דאָס הייסט, פּושקין האָט, זאָגען זיי, אויך בעאַרבייט די זעלביגע טעמאַ אַסך פריהער, על־כן... וואָס האָפּט איהר זיך אָוועקצוגעהן? און וואָס וועט זיין מיט אונזער אינטערוויו?...

י.

אַ מעשה מיט אַ יובילעאום.

„איהר זענט געבעטען צו קומען אויף דעם אָווענט, וואָס
„ווערד היינט אַראַנזשירט לכבוד דעם גרויסען שריפט־
„שטעלער און דראַמאַטורג קאַפּעל בן צבי
„נאַדעלמאַן המכונה ק׳ב׳צ׳ז׳, צו זיין
„פינף־און־צוואַנציג־יעהריגען יובילעאום. דער אָווענט
„וועט פאַרקומען אין דעם גרויסען כתרילעווקער רעס־
„טאָראַן פון אַלטער פּאוגאַטש, געוועזענער יאַנקעל קוואַטשקע“.

אַט אַזאַ מין איינלאַדונג האָב איך בעקומען פון דער פּאָסט. גע׳חתמ׳עט אויף דער איינלאַדונג איז געווען ניט קיינער, נאָר: „די קאָמיטע“.

קוים דערלעבט דעם אויפדערנאַכט, האָב איך מיך איבערגעטהאָן, גענומען אַ פוהרעל און געהייסען זיך צו־פיהרען צום גרויסען כתרילעווקער רעסטאָראַן פון אַלטער פּאוגאַטש, געוועזענער יאַנקעל קוואַטשקע.

דער בנוהג שבעולם איז, אַז מע דערצעהלט אַ מעשה און מע קומט־צו צו אַ שטוב, הויבט מען אָן צו בעשרייבען פריהער די שטוב, ווי זי זעהט אויס פון דרויסען, דערנאָך פון אינווענים. נאָר

ווייל דער בנוהג שבעולם איז אזוי, דעריבער טהו איך אַקוראַט פערקעהרט און געה אריבער גלייך צו דער מעשה.

ווייזען ווייזט אויס, אז איך האָב מיך אַ ביסעל צוגעאיילט. ווארום דער זאַל איז געווען נאָך כמעט פוסט. עס האָבען זיך ארומגעדרעהט די „מענטשען", אַנגעטהאָן אין אָפּגעבאַרעטע פראַקען מיט פּאַפּיערנע, ניט איבעריג ווייסע מאַנישקעס, צעשטעלט דאָס געפּעס אויף דעם געגרייטען לאַנגען טיש און שטאַרק גע־קלונגען מיט די גאָפּעל-מעסער. אַ שאַרפער אַראָמאַט פון איינגע־האַקטע הערינג מיט ציבעלעס האָט זיך געלאָזט הערען איבער דער גאַנצער שטוב, און אַ קול פון אַ קליין עופה'לע פון אַ זייטיגען חדר האָט געגעבען צו וויסען, אַז אָט דאַ אין דעם הויז איז ניט לאַנג געבוירען געוואָרען אַ נפש'על אויף גאָט'ס וועלט. ווער איז געווען די גליקליכע געווינערין — צי די בעל-הבית'טע אליין, צי איהר טאָכטער, אָדער איהר שנור, אָדער אפשר גאָר אַ ווילד־פרעמ־דע, איין אורח'טע, — דאָס ווייס איך ניט. אַ פאַקט איז, אַז דאָס עופה'לע האָט געשריגען מיט די לעצטע כחות, שיער ניט צעריסען געוואָרען שרייענדיג. אין אַזאַ פאַל איז גוט באַבולע פּאַפּיער, איינ־געטונקען אין ספּירט, אַנגעצונדען מיט אַ שוועבעלע און צולעגען דאָס צום בייכעל; אָדער אַ טיכעלע, איינגעטונקען אין בראָנפען און בעשאָטען פון אויבען מיט פּעפער; אָדער פון דער אַפּטייק פאַר צוויי גראָשען „פערעגאָרעק" איז זעהר גוט; אָדער אַז ניט — איז גאָר געבען דעם קינד זויגען. דאָס איז דאָס בעסטע פון אַלע מיטלען.

אויסער די „מענטשען" אין פראַקען, וואָס זענען געווען בע־שעפטיגט מיט'ן גרייטען צום טיש, איז געווען צו בעמערקען עט־ליכע יונגע לייט, וואָס נאָך זייערע לאַנגע האָר און נאָך די ברילען אויף די אויגען בין איך געווען כמעט זיכער, אַז דאָס זענען שריפט־שטעלער און ליטעראַטען, וואָס זענען געקומען גלייך מיט מיר צום יובילעאום. איין זאַך נאָר איז מיר געווען אַ ביסעל קשה: די יונגע לייט זענען געווען שוין צו־פרעמד איינער צום אַנדערען און האָבען

נישט נאָר ניט ארויסגערעדט צווישען זיך קיין איינציג וואָרט — זיי האָבען אפילו נישט געקוקט איינס אויף דאָס אנדערע, ארומ־געשפּאַציערט מיט די הענד אין די קעשענים פראַנק און פריי, אָדער געקוקט אין פענסטער אריין און געפייפט, גלייך ווי יעדער פון זיי וואָלט דאָ געווען דער איינציגער אין זאָל. ביז גאָט האָט געהאָלפען, עס האָבען אָנגעהויבען צו קומען פאַרשוינען נאָך און נאָך, און צווישען זיי מיין גוטער בעקאַנטער, מיין לאַבענדיגער אינטערוויוער, — האָט ער מיר שטיל אויפ'ן אויהער איינגערוימט אַ סוד, אַז דאָס זענען לויטער קאָללעגען. און ניט נאָר קאָללעגען — אייניגע פון זיי ארבייטען שוין פון ווייס איך ווען אַן אין איין גאַזעט.

— למאַי זשע רעדען זיי ניט צווישען זיך, אַז זיי זענען קאָללעגען?

— טאָקי דערימאָך רעדען זיי ניט צווישען זיך, ווייל זיי זענען קאָללעגען. זעהט איהר אָט־אָ־יענעם־אָ, מיט די שוואַרצע קודלעם? — דאָס איז אַ דיכטער, וואָס שרייבט לידער, און זעל־טען־זעלטען שרייבט ער אויך פּראָזע. גאָר רעדען רעדט ער נישט מיט קיינעם, אפילו מיט זיין אייגען ווייב — סע שטעהט איהם ניט אָן. ער האַלט זיך גרעסער פון דער גאַנצער וועלט, און אפילו פון זיך אליין... פּושקין איז אַ הונט, לערמאָנטאָוו — אַ יונגעל. מיט היינע'ן האָט מען איהם אַמאָל פערגלייכט, איז ער געוואָרען אָנגעצונדען: וואָס איז היינע? אַ ליץ! אַ בדחן!... אויף איהם דערצעהלט מען אַ שענע מעשה: ער געהט נישט אין באָד אריין. ער איז געווען אַ מאָל אין באָד און דערזעהען זיך אַ נאַקעטען, איז ער געוואָרען מלא כעס וחמה: אַזאַ גרויסער דיכטער — זאָל מען איהם זעהען אַ נאַקעטען!

דערביי האָט זיך מיין פריינד פערשטעלט דאָס פּנים מיט ביידע הענד און האָט זיך צעלאַכט מיט זיין שטילען געלעכטער. און אַז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט, האָט ער זיך גענומען מיך אונטערהאַלטען ווייטער.

— און אט־א־יענעם זעהט איהר, וואס מיט די בלויעברילען און מיט'ן קורצען וויטיקעל? דאס איז א דראמאטורג, וואס באקט דראמעס, ווי מע באקט בייגעל. וויפיעל וואכען איז יאהר, אזוי פיעל דראמעס. מיינט איהר, ער האט עפּיס דערפון? צרות האט ער. ער האט א ווייבעל, ווערד זי אלע יאהר געלעגען. וויל ער ניט ליידען: „אלע יאהר א קינד!" זאגט זי: „ווייסט דו וואס? לאמיר זיך בייטען: האב דו קינדער און איך וועל שרייבען דראמעס".

דא האט זיך מיין פריינד ווידער פערשטעלט דאס פּנים און ווידער שטיל געלאכט. און אז ער האט זיך אויסגעלאכט, האט ער גענומען דערצעהלען ווייטער מיט זיין שטיל קול, וואס מע קאן נעבען איהם אנשלאפען ווערען:

— און אט־א־יענעם אידען זעהט איהר, וואס מיט די קאלי אויגען? דאס איז א ראמאנען־שרייבער. ער שרייבט ראמאנען. גאנצע טעג מיט גאנצע נעכט זיצט ער און שרייבט ראמאנען. ניט אומזיסט זענען איהם קאלי געווארען די אויגען. צוליעב וואס ער שרייבט ראמאנען — ווייסט קיינער ניט. בסך־הכל האט ער אויף זיין לעבען אנגעשריבען עפּיס א מעשה, און די „יארמעלקע" האט זי אפּגעדרוקט. פון דעמאלט אן האלט אט דער איד אין איין שריי־בען ראמאנען. קיינער דרוקט זיי ניט. קיינער לייענט זיי ניט. נאר ס'איז ניט זיין עסק — ער שרייבט. דערצו האט איהם גאט געבענשט מיט א ווייב, האלט זי א קלייטעל פון שרייבגעצייג, גיט ער איהר צו לייזען געלט, דאס הייסט.........

.. ..

דא איז מיין פריינד מיט א מאל אנשוויגען געווארען און געבליבען סטאטעטשנע, ווי א סאלדאט, אז ער דערזעהט איין אפּי־צער. עס זענען אריינגעקומען צוויי נייע פּארשוינען. איינער א הויכער אין א קאפּעליש, דער אנדערער א נידעריגער פּעמפּיק מיט א פּיין בייכעל. אריינגעקומען זענען די צוויי דורך איין טהיר, נאר שטארק אנגעדרודעלט איינס אויף דאס אנדערע, געקוקט דער אהין, דער אהער. יענער, דער לאנגער, וואס מיט'ן קאפּעליש, האט אויס־

געטהאָן דעם קאַפּעליש, דערלאַנגט אַ וואונק צו דער פערזאַמלונג און געזוכט איין אָרט אויף אוועקצוזעצען זיך. און דער אַנדערער, דער פּעמפּיק מיט'ן בייכעל, האַט אויסגעטהאָן דאָס היטעל, אָנגעטהאָן אַ זיידען יאַרמעלקעלע און אויך גענומען זוכען איין אָרט אויף צו בעזעצען זיך. אין דער צייט האַט מיר מיין לאַכענדיגער פריינד איינגערוימט דערוויל אַ סוד אויפ'ן אויהער, אַז דאָס זענען זיי, די כתרילעווקער רעדאַקטוירען, פונ'ם „קאַפּעליש“ און פון דער „יאַרמעלקע“.

— איהר וואָלט זיך בעדאַרפט מיט זיי בעקענען, נאָר איצט איז אונמעגליך. — אַזוי זאָגט צו מיר מיין פריינד. פרעג איך איהם:

— פאַר וואָס?

— ווייל טאָמער בעקענט איהר זיך מיט איינעם פריהער, וועט דער אַנדערער אויף אייך זיין אש להבה!

— וואָס זשע טהוט מען?

— גאָרנישט. עלעהיי איהר זענט געשטאָרבען.

— אַ דאַנק.

— נישטאָ פאַר וואָס.

און דער עולם איז געגאַנגען און געגאַנגען. דער זאַל איז געווארען פול געפּאַקט, און דער יובילעי האַט זיך אָנגעהויבען.

דער יובילאַר אַליין, אַ איד שוין אין די יאָהרען, מיט אַ בלאָס הונגעריג פּנים, נאָר אין אַ נייער שבת'דיגער קאַפּאָטע, איז זיך געזעסען די גאַנצע צייט זעהר בעשיידען אין אַ זייט. מע האַט איהם נישט געהערט און נישט געזעהען. ערשט דעמאָלט, אַז ס'איז געקומען די צייט, האַט מען איהם אַרויפגעפיהרט און אוועקגעזעצט אויבענאָן, און ער האַט אויסגעזעהען, ווי איין אַלמן צו דער צווייטער חופּה.

די קאַפּאָטע, זאָג איך נאָך אַ מאָל און שטרייך עס אונטער, איז געווען אַ שבת'דיגע און אַ נייע. נאָר איין חסרון האָט זי געהאַט — זי איז געזעסען אויף איהם, ווי אַ ווילד־פרעמדע. און גלייך ווי מיינע געדאַנקען וואָלטען געווען אָנגעשריבען אויפ'ן שטערן,

האט מיין פריינד מיר ארייגעשושקעט אין אויהער אריין:

— ס'איז ניט זיין קאפאטע. ס'א געליהענע. מחמת ער איז, לא עליכם, א גרויסער אביון. און דער יובילייע, וואס מיר מאכען איהם, איז נאר מצד רחמנות.

— וואס הייסט מצד רחמנות?

— אזוי. א מענטש פלאגט זיך כל ימיו. געלט פון זיינע שרייבעכצען האט ער ווינציג-וואס געהאט. כבוד — נאך ווינציגער. לאז ער האטש אויף דער עלטער האבען א ביסעל נחת-רוח, א שטיקעל יובילייע.

— רבותי! איך בעט אלע זאלען פערנעמען די ערטער! — אזוי האט אויסגערופען א געלער יונגערמאנטשיק מיט גאלדענע ברילען און מיט א געמבע, וואס גאר ניט נאך די יאהרען.

דאס איז געווען דער פרעזידענט פון דער קאמיטע, און ער האט גענומען אנווייזען פלינק און געשיקט יעדען אויף זיין ארט; און אז ס'איז געקומען צום חתן-היובל, האט ער איהם גענומען אונטער א האנד און האט איהם בעזעצט גאנץ אויבענאן, און ביי ביידע זייטען האט ער בריה'ש, איז איין און דער זעלבער צייט, אוועקגעזעצט ביידע רעדאקטוירען. דעם „קאפעליש" מיט דער „יארמעלקע". וועלכע האבען זיך אויסגעדרעהט איינער צום אנדערען, מחילה, מיט'ן הינטערשטען חלק און האבען אויסגעזעהען, ווי צוויי אונטערפיהרער, וואס זענען צווישען זיך פייער מיט וואסער, אויף מעסערשטעך.

— רבותי! — האט דער געלער פרעזידענט אנגעהויבען זיין ערשט ווארט. — רבותי! מיר האבען זיך צענויפגעזאמעלט דא היינטיגע נאכט צו פייערען דעם יובילייע פון דעם עלטערען און גרעסערען פון אונזערע שריפטשטעלער...

— דעם „גרעסערען"? — האט זיך אויפגעהאפט דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס. — דעם „עלטערען" פערשטעה איך נאך, אבער דעם „גרעסערען"? וואס פאר א „גרעסערען"?

— א ביסעלע א גוזמא. — האט איהם אונטערגעהאלטען דער דראמאטורג מיט די בלויע ברילען.

— נישט קיין גוזמא, נאר א חוצפה. — האט זיך אפגערופען דער ראמאנען־שרייבער מיט די קאלי אויגען, און דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס האט אונטערגעהאפט אויף א קול:

— א גרויסע חוצפה! א חוצפה און א אידיאטסטווע!

— איהר זענט אליין א אידיאט! — האט שוין דער פרעזידענט נישט געקאנט אריבערטראגען מעהר, און דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס האט אזש אנגעהויבען צו ציטערען פאר כעס. מיינע אויגען האבען זיך אוועקגעשטעלט אויפ׳ן יובילאר נעבאך אין דער געליהענער קאפאטע. זיין בלאס פנים איז געווארען נאך מעהר בלאס; זיינע אויגען האבען ווי גערעדט, געבעטען זיך: „אידען! האט רחמנות! פערשטעהרט מיר ניט מיין שמחה!“... ס׳איז אבער געווען צו־שפעט. סטייטש, מע האט גענומען דעם בעריהמט־סטען פון אלע דיכטער, וואס פושקין איז אקעגען איהם א הונט, לערמאנטאוו — א יונגעל און היינע — א לץ, א בדחן, און מע האט געזאגט אויף איהם, אז ער איז א אידיאט! אויב אזוי, טא נאט זשע אייך!...

— אצינד איז די בעסטע צייט, אז מיר זאלען זיך אוועק־מאכען...

אזוי האט מיר מיין גוטער פריינד איינגערוימט א סוד גלייך אין אויהער אריין, און מיר האבען זיך אוועקגעמאכט.

עפילאג.

אויף מארגען אין דער פריה בין איך געוואוירע געווארען, טאקי פון מיין גוטען פריינד, אז מיר האבען געטהאן גאנץ גלייך, וואס מיר האבען זיך בעצייטענס „אוועקגעמאכט“.

יא.

א מעשה מיט א לויה.

איינמאל אין דערפריה עפען איך אויף בײדע כתרילעווקער צייטונגען, דערזעה איך אויבענאן, אויף דער ערשטער זייט, מיט א געדיכטען שווארצען ראם ארומגענומען, אפגעדרוקט אט וואס:

פאריגע נאכט האט כתרילעווקע געהאט איין אונגעהויער גרויסען שאדען. עס איז געשטארבען צו 52 יאהר דער בעריהמטער שריפטשטעלער אברהם יצחק וויינגארטען המכונה א'ב'י'ו'ז'. די לויה וועט זיין היינט 12 א זייגער. אלע שריפטשטעלער און ליטעראטען זענען געבעטען צו קומען אין דער נייער שוהל צום הספד, און דארטען וועט בעשלאסען ווערען, ווי אזוי ס'זאל זיין די לויה, און אויך ווי אזוי צו בעוואהרענען די ארעמע אלמנה און די אומגליקליכע יתומים.

דארף מען, אפנים, זיך אנטהון און געהן אין דער נייער שוהל אריין. די „נייע שוהל" רופט מען זי נישט דערפאר, ווייל זי איז זעהר ניי, נאר דערפאר, ווייל די אלטע שוהל איז שוין צו אלט, צו בייכיג און צו איינגעבויגען. איך בין זיכער, אז ניט היינט איז מארגען — וועט זי געבען א פאל אום, און עס וועט חלילה זיין א קאטאסטראפע. ווען איך בין א כתרילעווקער תושב, ניט קיין גאסט, וואס „קומט אויף א ווייל און זעהט אויף א מייל", וואלט איך געזאגט, מע זאל די שוהל אומוואלגערען. נאר אזוי ווי קיין שוהל וואלגערט מען ניט אום, וואלט איך געהייסען, מע זאל איבערשיטען די ווענד, ארויפשטעלען א נייעם דאך — און פארטיג. איז

אַבער דער חסרון, וואָס דערצו דאַרף מען האָבן געלד, און קיין געלד איז ניטאָ — די אַלטע כתרילעווקער צרה! אַלסדינג האָט שוין דאָס מאָדערנע כתרילעווקע, נאָר איין זאַך פעהלט דעם נאָך — געלד. עה, ווען כתרילעווקע, צו איהר חכמה און צו איהר פּראָגרעס, האָט נאָך די מטבע אויך — טע־טע־טע!

ראשית, וואָלטען נישט געווען אַזוי פיעל אָרעמע לייט, און דאָס וואָלט שוין געווען, מיין איך, אַ גרויסע טובה פאַר דער שטאָדט, וואָרום מיר דאַכט, אַז ס'איז גלייכער איין נגיד איידער פופציג אָרעמע לייט. איז איינס. והשנית, פון וואַנען וואָלטען זיך גענומען אַזוי פיעל לעדיגגעהער, אַלערליי פּוסטעפּאַסניקעס, שקצים ורמשים און טונעיאַדצעס, וואָס וויסען נאָר שטאַרבען פון הונגער און אויסגעהן פון קעלט? אַך, ה ו נ ג ע ר און ק ע ל ט! ווען וועט שוין קומען די צייט, וואָס די צוויי מכות וועלען אויפהערען צו פייניגען די אָרעמע מענשהייט בכלל און אונזערע אומגליקליכע כתרילעווקער אחינו בני ישראל בפרט?...

פערטיעפט אין אַזעלכע אַלטרואיסטישע און הומאַניטאַרע מחשבות וועגען דער אָרעמער מענשהייט און וועגען די אומגליקליכע כתרילעווקער אידען, האָב איך דערווייל פערשפּעטיגט צו דער פערזאַמלונג אין דער נייער שוהל צום אנדענקען פונ'ם פערשטאָרבענעם שריפטשטעלער אברהם יצחק וויינגאַרטען המכונה א'ב'י'ו'ן', וואָרום אז איך בין געקומען, האָב איך שוין געטראָפען די שוהל פול־געפּאַקט מיט מענשען, די פערזאַמלונג איז שוין לאַנג געווען געעפענט, און איינער, אַ שריפטשטעלער, געוועהנליך, איז געשטאַנען און האָט גע'דרש'עט.

דאָס איז געווען זעהר אַ שענע, אַ ריהרענדע רעדע, אַ ריהרענדע ביז טרערען. דער רעדנער האָט מעהר נישט נאָר דערצעהלט, ווער דער נפטר איז געווען און ווי אַזוי ער האָט געלעבט. דאָס הייסט, ווי אַזוי ער איז געשטאָרבען, וואָרום געלעבט האָט ער, אייגענטליך, גאָרניט.

— רבותי! — מיט די ווערטער האט ד'ער רעדנער פערענדיגט זיין דרשה — רבותי! צוויי און פופציג יאהר נאכאנאנד איז א מענטש געשטארבען. אין גיהנם האט ער זיך געפונען. אין גיהנם האט זיך געפונען אונזער פערשטארבענער חבר אלע צוויי און פופציג יאהר פון זיין לעבען, און גע'חלומ'ט האט ער פון א גן־עדן, וועלכען ער האט כשר פערדיענט, נאר ער האט איהם ניט געהאט. איך בין זיכער, אז ער וועט אריין גלייך אהין, אין גן־עדן אריין. דעריבער דארפען מיר איהם אפגעבען זיין לעצטען כבוד, ווי עס פאסט פאר א מאן, וואס געהט אין גן־עדן אריין. דעריבער בעדארפען מיר פעראייביגען זיין נאמען, ווי עס פאסט פאר א מאן, וואס געהט אין גן־עדן אריין. דעריבער בעדארפען מיר פערזארגען זיין ארעמע אלמנה מיט די אומגליקליכע יתומים נעבאך, וואס זענען געבליבען ווי אויפ'ן וואסער, ווי עס פאסט פאר א מאן, וואס געהט אין גן־עדן אריין.

די רעדע, ווייזט אויס, האט ביי'ם עולם שטארק אויסגענומען, און מע האט דעם רעדנער לאנג־לאנג געפאטשט בראווא. און דער רעדנער איז א פערשוויצטער אראפ פון דער בימה, און ס'איז באלד ארויף א צווייטער רעדנער, וואס האט איבערגע'חזר'ט כמעט אלס־דינג, וואס דער ערשטער רעדנער האט געזאגט. נישמעהר ער האט דאס געזאגט א ביסעל אנדערש און א סך ערגער, און דערמיט קאלי געמאכט דעם גוטען איינדרוק, וואס דער ערשטער רעדנער האט געמאכט. פון דעסטוועגען האט מען דעם רעדנער אויך געפאטשט בראווא גאנץ נישקשה'דיג, און עס איז ארויף א דריטער רעדנער און האט איבערגע'חזר'ט כמעט אלסדינג, וואס דער צווייטער רעדנער האט געזאגט. נישמעהר, ער האט דאס געזאגט א ביסעל אנדערש און א סך ערגער, און דערמיט קאלי געמאכט דעם איינדרוק, וואס דער צווייטער רעדנער האט געמאכט. פון דעסטוועגען האט מען איהם אויך געפאטשט, שוין ניט אזוי שטארק, ווי די ערשטע צוויי רעדנערס, נאר דאך געפאטשט בראווא. און אז דער דריטער האט געענדיגט, איז ארויף א פיערטער רעדנער און

האָט איבערגע'חזר'ט כמעט אַלסדינג, וואָס דער דריטער רעדנער האָט געזאָגט, און אַזוי ווייטער, און דער עולם האָט זיי געפּאַטשט, שוואַכליך אַפילו, נאָר דאָך געפּאַטשט בראַוואָ. ביז ס'איז געקומען צו אַ דיסקוסיע: וואָס זאָל מען טהון מיט דער אָרעמער אַלמנה און מיט די אומגליקליכע יתומים? און דאָ האָבען זיך אָנגעהויבען הייסע דעבאַטען. איינער, זעהר אַ שענער רעדנער, האָט פאָרגעלעגט, מע זאָל מאַכען אַ פאָנד, דאָס הייסט, דורך די גאַזעטען זאָל מען זאַמלען געלד, און פאַר'ן געלד זאָל מען מאַכען דער אַלמנה עפּיס אַ געשעפט, וועט זי האָבען פון וואַנען צו לעבען. דאָס איז דעם עולם געפעלען און מע האָט דעם רעדנער פאַר זיין פּראָיעקט געפּאַטשט בראַוואָ. נאָר ס'איז אויפגעשטאַנען איין אַנדערער, אויך אַ רעדנער, און געזאָגט: ניין, אַ געשעפט איז ניט גוט. וואָרום די אַלמנה איז אַ פּרויענצימער און טויג ניט צו אַ געשעפט. אין צוויי יאָהר וועט זי אויפעסען דאָס גאַנצע געלד — און וואָס וועט זיין נאָכדעם? ניין, עס וועט זיין בעסער, נאָך זיין מיינונג, מע זאָל פאַר'ן צענויפגעזאמלטען געלד ארויסגעבען אַלע ווערק פונ'ם פערשטאָרבענעם פּערפאַסער אברהם יצחק וויינגאַרטען המכונה א'ב'י'ו'ן'.

דער פּלאַן איז נאָך מעהר געפעלען, און מע האָט דעם צווייטען רעדנער שטאַרק געפּאַטשט בראַוואָ. איז אָבער אויפגעשטאַנען אַ דריטער רעדנער און האָט געזאָגט, אַז דאָס טויג אויך ניט. ס'איז דאָ אַזוי אויך געווען ביכער אויפ'ן כתרילעווקער ליטעראַרישען מאַרק, וואָס ליגען ווי אַ שטיין, קיינער קויפט זיי נישט.

— ביי אונז איז כתרילעווקע איז אַ מנהג, — האָט ער געגעבען זיין אַרגומענט — אַ מנהג פון קדמונים, אַז קיין בוך קויפט מען ניט, נאָר מע לייהט אויס איינס ביי דאָס אַנדערע און מע לייענט. כתרילעווקע ווייסט ניט פון קיין קויפען. דאָ ווייסט מען נאָר לייהען, אויסלייהען...

דער דאָזיגער אַרגומענט האָט ארויסגערופען גאָר אַ שטאַרקען אַפּלויז, און מע האָט דעם רעדנער געפּאַטשט כמעט גאָר אָהן איין

אויפהער, ביז דער פאַרזיצענדער האָט געמוזט איינשטילען דעם עולם דורך רעכטע עטליכע קלעפּ אין טיש אַריין און ער האָט אויף זיין שטאַרקער געמבע אויסגערופען:

— רבותי! אַ סוף צו דער דיסקוסיע וועגען פאַרזאָרגען די אַלמנה מיט די יתומים פון'ם פערשטאָרבענעם! איך אַנערקען, אַז די דעבאַטען וועגען דער פראַגע זענען געשלאָסען. האָבען מיר שוין, הייסט עס, די אַלמנה מיט די יתומים גע'פּטר'ט. אַצינד לאָמיר זיך קאָרשט אַ נעם טהון צום נפטר אַליין: ווי אַזוי, אויף וואָסער אופן זאָלען מיר פאַראייביגען דעם אַנדענק פון אונזער פערשטאָרבענעם חבר? ווער עס האָט וואָס צו זאָגען, בעט איך, ער זאָל זיך מעלדען צום וואָרט.

האָבען זיך במעט אַלע אַנוועזענדע פערשריבען, און דער ערשטער, וואָס האָט געקריגען דאָס וואָרט, איז אויפגעשטאַנען, האָט זיך אויסגעהוסט און אָפּגעהאַלטען אפילו אַ ביסעלע צו אַ לאַנגע, דערפאַר אָבער זעהר אַ שענע דרשה וועגען דער ביטערער לאַגע פון שריפטשטעלער בכלל און פון אידישע שריפטשטעלער אין כתרילעווקע בפרט, און האָט געגעבען צו ערקלערען, ווי שווער און ביטער עס איז צו זיין אַ שריפטשטעלער ביי אידען אין כתרילעווקע, וואָס האָט ביי'ם לעבען ניט קיין כבוד און ניט קיין געלד, — פערדיענט ער דעריבער, לכל הפחות, נאָכ'ן טוידט, מע זאָל איהם אָפּגעבען כבוד. על-כן געפינט ער, אַז דאָס בעסטע וואָלט געווען, מע זאָל פון'ם צענויפגעזאַמעלטען געלד, וואָס פאַר דער אַלמנה, אַראָפּנעמען אַ בעזונדערע סומע געלד אויף אַ דענקמאָל, אויף אַ מאָנומענט. דעם מאָנומענט זאָל מען אוועקשטעלען אויפ'ן שוהל-הויף, און אויפ'ן שפּיץ פון'ם מאָנומענט זאָל זיין אויסגעהאַקט דער ביוסט פון'ם פערשטאָרבענעם, פון מאַרמאָר, אָדער אויסגעגאָסען פון בראָנז. און אונטער'ן ביוסט זאָל שטעהן מיט גרויסע גאָלדענע אותיות אויסגעקריצט: „דעם אונפערגעסליכען חבר אברהם יצחק ווייננאַרטען המכונה

אַ'ב'י'ו'ן' פון זיינע דאַנקבאַרע חברים".

דער דאָזיגער אויפטהו האָט, אַפּנים, גאָר שטאַרק אויסגענגמען בײ'ם עולם, און מע האָט דעם רעדנער לאַנג־לאַנג געפּאַטשט בראַוואָ. נאָר איינעם איז דער פּראָעקט נישט געפעלען, שטאַרק נישט געפעלען. דאָס איז געווען דער דיכטער מיט די שוואַרצע קודלעס. ער איז אויפגעשטאַנען און האָט צעגליעדערט דעם פּלאַן פונ'ם מאָנומענט, געשאָטען פּעך און שוועבעל אויפ'ן ערשטען רעדנער, געמאַכט פון איהם אַש און צעקלאַפּט זיין פּראָעקט אויף פּיץ־פּיצלעך. „ערשטענס, האָט ער גע'טענה'ט, וואו וועט מען נעמען אין כתרילעווקע אַזוי פיעל געלד? געלד, געלד און געלד! דער אלמנה געלד, די יתומים געלד, אויף אַ דענקמאָל געלד! איז איינס. און צווייטענס, וואָס פאַר אַ נייעם פּלוצים ביי אידען אַ דענקמאָל נאָר? ביי אונז זענען געווען גרעסערע מענשען, און מע האָט זיי קיין מאָנומענטען ניט געשטעלט. אַ סך מאָנומענטען געפינט איהר עפּים אין דער אידישער היסטאָריע? איז צוויי. און דריטענס, ווער וועט אייך לאָזען אין מיטען דרינען אוועקצושטעלען אין כתרילעווקע אַ סטאַטוע? מע וועט אייך געבען אַ סטאַטוע, אַז ס'וועט אייך פינסטער ווערען אין די אויגען!"...

האָט זיך אויפגעהאַפּט נאָך איינער, און דוקא פון די יונגע שרייבערס, מיט אַ געפינטעלט פּנים און מיט איין אלטען פּידזשאַק, און האָט זיך אָנגערופען:

— אונזער דיכטער איז גערעכט, און איך וויים אפילו פאַר וואָס אונזער דיכטער איז קעגען אַ מאָנומענט (די ווייטערע ווערטער האָט ער שטאַרק צעצויגען): ווייל ער רעכענט, אַז אויף אַ דענקמאָל איז ער פאַרהאַנד. און אַז דער ערשטער מאָנומענט קומט איהם, ווייטער קיינעם ניט!...

מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. דער דיכטער מיט די שוואַרצע קודלעס איז געוואָרען אַזש בלוי פאַר כעס און האָט אויסגעשריגען: „חצוף! שייגעץ! קבצניוק! אַלטער פּידזשאַקעל!"...—

און האָט זיך אַ לאָז געגעבן מיט בײדע הענד גלײך צום יונגען שרײַ־בער מיט'ן געפינטעלטען פנים און מיט'ן אַלטען פּידזשאַק. אַ גליק, וואָס דער פּאָרזיצענדער האָט איהם אָפּגעהאַלטען, ניט דערלאָזט צו קײן סקאַנדאַל און האָט געזאָגט:

— געעהרטע פערזאַמלונג! איך וואָלט געזאָגט, אַזוי ווי די צײט איז שפּעט, שוין נאָך צוועלף, און מיר האָבען דאָך די לויה בעשטימט אויף צוועלף, על־כן זאָל מען די דיסקוסיע וועגען אַ מאָנומענט, אָדער וועגען אײן אַנדער זאַך, צו פּעראײביגען דעם אָנדענקען פון אונזער פערשטאָרבענעם חבר, אָפּלעגען אויף אײן אַנדערם מאָל, און אַצינד זאָלען מיר בעסער זיך פערנעמען מיט דער פראַגע וועגען דעם פּאַראַד פון דער לויה — מי ומי ההולכים? ווער זאָלען זײן די ערשטע, וואָס זאָלען אַרויסטראָגען דעם ארון מיט'ן נפטר? ווער זאָל געהן פון פריהער, און ווער פון הינטען, און אַזוי ווײטער? ווער עס וויל אַנטײל נעמען אינ'ם פּאַראַד, זאָל זיך פערשרײבען!

האָט זיך אױפגעהױבען אַ טומעל מיט אַ ליאַרם עד לב השמים! אַלע האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן אויף צו פערשרײבען זיך. אַלע האָבען געוואָלט זײן פון די ערשטע, וואָס זאָלען אַרויסטראָגען דעם ארון מיט'ן נפטר, אַלע האָבען געוואָלט געהן אויף צו פריהער און קײנער ניט פון הינטען. אומזיסט האָט דער פּאָרזיצענדער גע־בעטען דעם עולם, מע זאָל זיך בערוהיגען, אומזיסט האָט ער גע־קלאַפּט אין טיש, געסטראַשעט, אַז טאָמער ווערד ניט שטילער, אַזוי שליסט ער די פערזאַמלונג. דער טומעל איז געוואָרען וואָס ווײטער אַלץ שטאַרקער. דער עולם האָט זיך געהיצט, געקריעגט זיך, געזי־דעלט זיך, און די אַטמאָספערע האָט אָנגעהױבען צו ווערען שוין צו געדיכט. פּלוצים דערפיהל איך, ווי עמיצער ציהט מיך בײ'ם אַרבעל. איך דרעה מיך אום און דערזעה מײן פרײנד. וואָס האָט אַ טבע לאָבען נאָכדעם און פאַר זיך. ער האָט געקוקט אויף מיר מיט

ערנסטע, אַ ביסעל איבערגעשראָקענע אויגען און אַ זאַג געגעבען אין אויהער אריין:

— אַצינד איז די רעכטע צייט אויפצושטעהן און ארויסגלי־טשען זיך פון דאַנען...

און איך האָב איהם געפאָלגט: איך בין אויפגעשטאַנען און האָב מיך ארויסגעגליטשט פון דאָרטען, און, ווי איך פערשטעה, האָט אין דעם ארויסגליטשען זיך געשטעקט א גרויסער שכל...

עפּילאָג.

דער מנהג צו בעערדיגען אַ מענשען באַלד ווי ער שטאַרבט, ניט אָפּלעגען אויף מאָרגען, אָדער איבערמאָרגען, איז אינ׳ם מאָדער־נעם כתרילעווקע פערבליבען פון אַלטע צייטען עד היום הזה. דער־ריבער, אז חברה קדישא האָט דערזעהען, אז דער נפטר ליגט און ליגט, און זיינע חברים האָבען זיך פערזאַמעלט אין דער נייער שוהל און מע ליאַרעמט און מע פּילדערט און מע קאָן צו קיין טאָלק נישט קומען, — האָבען די שמשים דערוויילּ דעם בר־מנן צוגענומען, אוועקגעפיהרט איהם אויפ׳ן נייעם בית־עולם, געטהאָן איהם זיין רעכט און בעהאַלטען. די יתומים האָבען געזאָגט קדיש, די אלמנה האָט עטליכע מאָל גע׳חלש׳ט, אַלץ ווי עס געהער צו זיין, און... ת׳נ׳צ׳ב׳ה.

יב.

„אידישיסטען“ און „העברעאיסטען“.

אז ס׳האָט אַ בלאָז געגעבען אַ ווינטעל אין כתרילעווקע און דער עולם האָט אָנגעהויבען געהן פאָרווערטס און פאָדערען מאָדער־ניזם, אַלץ ווי אין דער גרויסער שטאָדט, איז געבליבען, מע זאָל

גרינדען א חברה, מיין איך א געזעלשאפט, מיט'ן נאָמען „הזמיר", דערפאר ווייל יעדע לייטישע שטאָדט פערמאָגט א געזעלשאַפט, וואָס טראָגט דעם דאָזיגען נאָמען. דאָס איז דעם עולם געפעלען. איבערהויפט — דער נאָמען „הזמיר". א שענער נאָמען, א שען וואָרט, שטאַמט פון שיר־השירים. און מע האָט באלד אויסגעארבייט א פּלאַן, צענויפגעשטעלט איין „אוסטאַוו" מיט אלע נויטיגע סטאַטוטען, און ס'איז געבליבען מעהר ניט צענויפרופען א פערזאמלונג — און דאָס איז אין כתרילעווקע פון די קליינע זאכען. מע דרוקט אָב איןביידע גאַזעטען איין אויפרוף: „היינט אויף דער נאַכט, אכט א זייגער פּרעציז, איז א פערזאַמלונג דאָרט און דאָרט, איהר זענט געבעטען צו קומען" — קומט מען. און געקומען זענען ניט נאָר די קאָרפּענקעס, ניט נאָר די אויבערשטע סמעטענע, נאָר די גאַנצע כתרילעווקער אינטעליגענץ מיט די רעדאַקטוירען פון ביידע כתרילעווקער גאַזעטען בראש.

פערשטעהט זיך, אז נישט אלע מיט א מאָל זענען געקומען. און ניט אַזוי פּרעציז, ווי מע האָט געשריבען. איטליכער איז זיך געקומען דעמאָלט, ווען ער האָט געקאָנט. ווער ס'איז געקומען זייגער אכט, ווער זייגער ניינען, ווער זייגער צעהן און ווער זייגער עלף אויך. פאַרהאַן פערשיעדענע סבות און אומשטענדען, וואָס לאָזען אייך ניט קומען צו דער צייט, איהר מעגט ווי אַזוי ווע‍לען. צום ביישפּיעל, אז איהר האָט א קלייט און די שפע האָט זיך אייך א לאָז געגעבען אקוראט אויף דער נאַכט, ביי'ם פערשליסען די קראָם. אָדער איהר קומט אַהיים און טרעפט נישט דאָס ווייב, און די קינדער שרייען וועטשערע, און איהר האָט נישט קיין געפּרעסט העמד. אָדער עס האָט זיך אייך צעריסען א שוך אקוראט אויף אַזא אָרט, וואָס מע זעהט ארויס דעם גראָבען פינגער. אָדער א צאָהן האָט אייך גענומען רייסען, און איהר דראַפּעט זיך אויף די גלייכע ווענט. ווער איז דאָס אימשטאַנד אויסצורעכענען אלע אומגליקען, וואָס טרעפען זיך אקוראַט דעמאָלט, ווען איהר זענט איינגעלאַדען אויף א פערזאַמלונג?

פון דעסטוועגן איז מען געקומען אַלע, קיינער האָט, חלילה, נישט געפעהלט. און די פערזאַמלונג האָט זיך געעפענט אפילו שפּעטליך, נאָר געעפענט האָט זי זיך. און געעפענט האָט די פער־זאַמלונג נח, אונזער אַלטער בעקאַנטער נח רב יאָסעלס, פון די „קליינע מענשעלעך“, דער געוועזענער איינציגער קאָרעספּאָנדענט אין כתרילעווקע און דער פאָרשטעהער פון די אַמאָליגע חובבי־ציון און פון די שפּעטעריגע ציוניסטען, דער גרינדער פון א סך — א סך אַלטע און נייע חברות.

נח רב יאָסעלס, האָטש ער איז שוין ניט קיין יונגערמאַן, האָטש אין באָרד זענען שוין ביי איהם פאַרהאַן מעהר גרויע האָר ווי שוואַרצע, האָטש ער איז שוין א זיידע (וועה־וועה, ווי די וועלט לויפט! מיר האָבען געקענט נח'ן נאָך אַלס בחור און דערנאָך אַלס איידעם אויף קעסט), — פון דעסטוועגען איז נח געבליבען דער זעלבער נח וואָס אַמאָל. נישט געמינערט אויף א האָר. א יונגע נשמה און א אידעאַליסט. איין עהרליכער מענש, א כשר האַרץ, איין עולה תמימה — איהר קאָנט מיט איהם טהון וואָס איהר ווילט, וואָרום ער גלויבט אַלעמען אויף נאמנות. מיט לייב און לעבען איז ער איבערגעגעבען צו כתרילעווקע און צו איהרע חברות און גע־זעלשאַפטען. ווי אַמאָל, אַזוי אויך איצט, האָט ער קיין מאָל נישט אין זינען ניט זיך, ניט קיין ווייב, ניט קיין קינד, נאָר די שטאָדט און נאָר איהרע חברות און נאָר טובת הכלל. כדאי זיך בעקענען א ביסעל האָטש מיט זיין ביאָגראַפיע. נח האַנדעלט מיט פלעשער. פלעשער זענען זעהר א וואויל געשעפט, נאָר עס געהט איהם ניט. אַלע מענשען, וואָס האַנדלען מיט פלעשער, פערדיענען געלד — ער דערלעגט. מיט ווייבער געהט איהם אויך ניט. מיט'ן ערשטען ווייב האָבען איהם אָפּגע'גט שווער און שוויגער, דאָס אנדערע ווייב האָט זיך אַליין מיט איהם גע'גט, מיט'ן דריטען האָט דאָס אויך געהאַלטען ניט ווייט פון א גט, איז שוין געוועזן צו־שפּעט. און אַלץ איבער דעם, וואָס ער קהל'ט זיך און גיט אוועק דער וועלט זיין גאַנצע צייט. ס'איז גאָר א סברה, אז די אַלע דריי מאָל נדן,

וואס ער האט גענומען פאר זיינע ווייבער, זענען אריין אין די חברות אריין, און א ירושה האט ער געהאט בעקומען פון א פעטער א בעזדעטניק (דער איינציגער בעזדעטניק אין כתרילעווקע). האט ער די ירושה אויך אריינגעבראקט אין זיינע קהל'שע זאכען. בקיצור, נח איז א מענש, וואס לעבט פאר יענעם, ניט פאר זיך. אז דער נייער גייסט האט זיך אריינגע'גנב'עט קיין כתרילעווקע, האט דאס נח'ן פערחאפט מעהר ווי אלעמען, ווי א מין קרענק. עס האט איהם גאר דעם קאפ פערדרעהט, לחלוטין פער'שכור'ט. ער האט זיך א נעם געגעבען צו דער ארבייט מיט אזא אימפעט, גלייך ווי איהם וואלט דאס געגאנגען אין לעבען, אדער, לכל הפחות, גלייך ווי איהם וואלט דא געשטאנען גליקליך צו ווערען!... דערהערט, אז שטאדט וויל האבען א „הזמיר“, האט נח פערקאטשעט די ארבעל, זיך אוועקגעזעצט, אליין אין איין נאכט אויסגעארבייט דעם „אוסטאוו“ מיט אלע סטאטוטען און פאראגראפען, אליין בעשטעלט א פער־זאמלונג, אליין צעשריבען בריעף אין די רעדאקציעס און טאקי אליין מחילה זיי אפגעטראגען (נח איז קיין גרויסער איבערקלייבער, און קיין פוילער אודאי ניט), און אז דער עולם איז זיך צענויפגע־קומען, האט נח געעפענט די פערזאמלונג און פארגעשלאגען, מע זאל אויסקלויבען א פארזיצענדען. נח יאגט זיך ניט, ער זאל פער־נעמען דעם אויבענאן, זיין דער פארזיצענדער. ער האט דאס פיינט. ער איז, ווי געזאגט, ניט קיין רודף אחר הכבוד. און דאס איז דאך בעוואוסט פון זינט די וועלט שטעהט, אז כ ל ה ר ו ד ף א ח ר ה כ ב ו ד — ווער עס יאגט זיך נאך כבוד, איז ה כ ב ו ד ב ו ר ח מ מ נ ו — אנטלויפט פון איהם דער כבוד וואו דער וייסער פעפער וואכסט; און פערקעהרט זשע ווידער צוריק, אז כ ל ה ב ו ר ח מ פ נ י ה כ ב ו ד — ווער עס אנטלויפט פון כבוד, איז ה כ ב ו ד ר ו ד ף א ח ר י ו — יאגט איהם דער כבוד נאך פון הינטען און בעט זיך ביי איהם: „שוטה, וואס אנטלויפסט דו? האב חאטש א ביסעלע כבוד!“... דעריבער איז קיין חדוש ניט, וואס נח האט אין כתרילעווקע כבוד מעהר פון אלעמען. וואו ערגיץ איין ארבייט, א

קהל'שע זאַך, אַ שיקעניש, אַ לויפעניש, איין איילעניש אין איין אָטהעם — איז מען מכבד דערמיט נח'ן. און נח פאָלגט, טהוט פאַר דריי. ער פרעגט גאָר ניט איבער דאָס אנדערע וואָרט, פאַר וואָס עפּיס ער, פאַר וואָס ניט קיין אנדערער? ער ווייסט אליין, אז טהון בעדאַרף ער, נישט קיינער. און די איבעריגע חברה־לייט זענען מיט איהם מיינסטענס צופריעדען. און אז עס מאַכט זיך אַ מאָל, מען איז ניט אַזוי צופריעדען, זאָגט מען איהם, און אָפטמאָל מיט איין אַנצוהערענישעל מיט אַ שטעכווערטעל און מיט גלאַט אַזוי זיך אַ מעשה, אַ משל, אָדער אַ וויץ, ווי דער מנהג איז אין כתרי־לעווקע, אז מע וויל יענעם דערגעהן די יאָהרען. עס טרעפט אַ מאָל, אז מע פאַלט אָן אויף איהם גאָר מעשה שייגעץ און מע „רייבט איהם אַ קאַלנער". פאַרהאַן אין כתרילעווקע, ברוך השם, אַזעלכע לייט, וואָס יענעמס פערדיענסטען ביי קהל מיט יענעמס ווייסע האָר אין באָרד שפּיעלען ביי זיי אַ גאַנץ קליינע ראָלע. נאָר ווער רעדט פון שקצים, עזות־מחוצף־פנים'ער? מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער ערשטער פערזאַמלונג פון'ם ערשטען „הזמיר".

אויסגעהערט נח'ס פּאַרשלאַג וועגען אויסקלויבען אַ פּרעזי־דענט, איז ארוים אַ שטיקעל סכסוך: עס זענען געוועזן אַ סך בעלנים. נאָר וועמען אויסצוקלויבען איז ניט געווען. אין כתרילעווקע איז תמיד אַזוי: ביי איין ארבייט, למשל, איז ניטאָ קיינער אין דער היים. אַלע אויף נח'ן. קומט אָבער צו אַ התמנות, אָדער אַזוי עמיצען אָנ־טהון אַ כבוד, ווערד אַ טומעל: „מי שמך?" פאַר וואָס קומט איהם? און וואָס עפּיס יענער, ניט איך? — מע פערגינט ניט! אָפטמאָל ענדיגט זיך עס נור מיט שטעכווערטער, און אָפטמאָל מיט אַ סקאַנ־דאַל. און אַ מאָל מאַכט זיך, אז עס דערגעהט צו פּעטש אויך.

איצטיגס מאָל איז דאָס געשטאַנען אַזוי, אז עס וואָלט דערצו ניט דערגאַנגען. ווארום עס האָט זיך געפונען אַ קלוגער, וואָס איז געפאַלען אויף אַ גלייכער המצאה: „דאַרפט איהר זיך, ברידערלעך, שפּאַרען און קריעגען איבער'ן „מי שמך" — אַמעהר אָט בין איך שוין אויבענאָן אייער פּרעזידענט — און טהוט מיר עפּיס!"

ווער איז דאָס געווען? דאָס איז געווען נישט קיין אנדערער. נאָר דער בעריהמטער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס, מיט וועלכען מיר האָבען זיך שוין אַ פּאָר מאָל בעגעגענט אין אונזערע כתרילעווקער מעשה'לעך. דער דיכטער האָט זיך אוועקגעזעצט אויבענאָן, גאַנץ סטאַטעטשנע, טאַקי מעשה פּרעזידענט, און דערלאַנגט אַ זעץ מיט דער האַנד איבער'ן טיש:

— חברים און חבר'טעס!

מעהר אָבער ווי די צוויי־דריי ווערטער האָט ער נישט גע־קאָנט אַרויסרעדען. מע האָט איהם נישט געלאָזט. ווער? די, וועלכע זענען קענען אידיש. זיי האָבען פיינט אידיש, ווארום אידיש איז „זשאַרגאָן" און זשאַרגאָן איז — פע! זענען זיי אַרויס דעריבער מיט אַ פּראָטעסט:

— עברית! העברעאיש!...

דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס איז אפילו ניט פון די איבערגעשראָקענע יונגלעך, וואָס האָבען מורא פאַר אַ פּראָטעסט, פון דעסטוועגען איז ער געבליבען אַ ביסעל מטושטש. דערנאָך האָט ער זיך אַ גלעט געגעבען דאָס בייכעל, צורעכט געמאַכט דעם זשי־לעט און אַ זאָג געגעבען נאָך אַמאָל, גלייך ווי גאָר ניט איהם מיינט מען, נאָר שוין העכער מיט אַ טאָן:

— חברים און חבר'טעס!...

איז געוואָרען אין זאַל נאָך אַ גרעסערער געפּילדער מיט אַ קלאַפּעריי, אַ פּייפעריי מיט אַלערליי געשרייען און קולות ביז'ן הימעל אַריין:

— איבריט! איבריט! איבריט!

אַפּנים, דאָס איז געווען איין אַנגעשטעלטע זאַך פון פריהער. דאָס האָבען די כתרילעווקער העברעאיסטען צוגעגרייט אַ דעמאָנ־סטראַציע קעגען אידיש. און עס האָט ניט געהאָלפען קיין שמע ישראל. דער דיכטער האָט געבאָך מיט בזיון געמוזט פערלאָזען דעם אויבענאָן, און זיין אָרט אויף דער טריבונע האָט פערנומען דער יונ־גער שרייבער מיט'ן געפּינטעלטען פּנים און מיט'ן אַלטען פּידזשאַ־

קעל, און אויך אליין, אויך נישט געוואָרט אויף כבוד ביז מע וועט איהם אמאָל אויסקלויבען, אויך אַ זעץ געגעבען מיט דער האַנד איבער'ן טיש און אָנגעהויבען אויף העברעאיש:

— „רבותי!" — און ניט רבותי ווי מיר זאָגען, נאָר טאַקי „ראַבאַטאַי", אַזוי ווי מע זאָגט דאָרטען, אין ארץ־ישראל... אַ קול האָט דער יונגער שרייבער מיט'ן אַלטען פּידזשאַקעל דווקא אַ הילכיגס, האָט זיין „ראַבאַטאַי" אָפּגעקלונגען ווי אַ גלאָק. נאָר וואָס דען? ווייטער פון אָט דעם וואָרט איז ביי איהם ניט געגאַנגען, מע האָט איהם נישט געלאָזט.

דאָ זענען שוין די כתרילעווקער „אידישיסטען" ארוים מיט אַ דעמאָנסטראַציע קעגען העברעאיש. אַפּנים, אויך צוגעגרייט פון פריהער און אויך מיט די זעלבע כלים, דאָס הייסט, מע האָט גענומען ליאַרעמען און פּילדערען און קלאַפּען מיט די פיס און שרייען אויף קולי־קולות — איין אמת'ע אָבסטרוקציע! די קולות האָבען דערגרייכט ביז'ן הימעל. עס האָבען געציטערט די ווענד, געקלונגען די פענסטער: „מיכנאַטאַים! לאַקשענקוילעטש! אידיש! אידיש! אידיש!!!"

האָט גאָט אריינגעגעבען איינעם פון די העברעאיסטען, ער זאָל צווישען די אלע אנדערע קולות געבען אַ וואָרף ארוים אַ באָמבע, אויסשרייען אויף אַ קול: „ט ש ע ר נ אָ ו ו י ץ!"... דאַכט זיך, וואָס, אייגענטליך, שטעקט אזעלכעס אינ'ם וואָרט „טשערנאָוויץ"? טשערנאָוויץ איז נישט מעהר ווי אַ שטעדטעל אין דער בוקאָווינע, אין עסטרייך, וואָס צוויי מלוכות שלאָגען זיך איצטער איבער דעם און טרייבען ארוים איינס דאָס אנדערע, — היינט געהערט עס צו איינעם, מאָרגען צו איין אַנדערען. איז אָבער פאַר די כתרילעווקער אידישיסטען. אז מע דערמאָנט זיי דעם נאָמען „טשערנאָוויץ", טויזענד מאָל, צעהנטויזענד מאָל ערגער, ווי אין טאַטען אריין געשאָלטען! איהר קאָנט זיי אויסוואָרפען די שענדליכסטע עבירה, איהר קאָנט זיי זאָגען וואָס אין דער קאָרט, אַבי ניט „טשערנאָוויץ". אָט אזא טבע ביי די כתרילעווקער אידי־

שיסטען. דאס אייגענע איז אויך ביי די דארטיגע העברעאיסטען. ווילט איהר זאטשעפּען א כתרילעווקער העברעאיסט, איהם דער־לאנגען ביז דער זיעבעטער ריפּ, זאלט איהר איהם מעהר ניט נאר א זאג טהון איין ווארט: „מיכנאטאים“ (עס וואכסט פון „מכנסים“— הויזען). נאר וואס דען? איהר זאלט זיך היטען פאר איהם, ווארום ער קאן אייך פלעטען דעם מח... מאדנע מענשען דער נייער כתרילעווקער דור. מורא׳דיגע האנאראווע פארשוינען, גרויסע קאפּ־ריזניקעס און ווילדע בעל־כעסנ׳ס — „ספּילשליווע נאטורען“...

הכלל, דערהערט דאס ווארט „טשערנאוויץ“, האט איינער פון די אידישיסטען, דוקא א שוואכער, א הוסטענדיגער, נאר א היציגער פארשוין, ניט לאנג געטראכט, אראפּגעצויגען פונ׳ם לינקען פוס א שטיבלעט און א ווארף געגעבען פון זיך איינעם פון די העברעאיס־טען גלייך אין פּנים אריין און געטראפען סאמע דארט, וואו עס הויבט זיך אן די נאז, ביי דער אונטערשטער זייט פונ׳ם לינקען אויג. א גליק, וואס ער טראגט ניט קיין ברילען, ער וואלט געקאנט בלייבען אהן איין אויג. האבען זיך עטליכע העברעאיסטען, זעלבסט־פערשטענדליך, אנגענומען די קריוודע פון זייער בעלעדיגטען חבר און זענען אנגעפאלען אויפ׳ן שוואכען, הוסטענדיגען אידישיסט מיט פערקאטשעטע עלענבויגענס און האבען איהם אוועקגעגעבען אזא גאב, אז ווען עס מישען זיך ניט אריין די איבעריגע אידישיסטען, וואלט מען זייער שוואכען חבר בעדארפט ארויסטראגען אויף א לייליך. פערשטעהט זיך, אז צוליעב דעם דאזיגען אינצידענט מיט׳ן אידי־שיסטישען שטיבלעט איז שוין במילא אויסגעבראכען א גאנצע מלחמה, איין אלגעמיינער געשלעג, אין וועלכען עס האבען זיך ניט גענארט ניט די העברעאיסטען און ניט די אידישיסטען. נאר מעהר פון אלעמען האט געקראגען אונזער עהרליכער קהל׳ס־מאן און געניא־לער גרינדער פון חברות און געזעלשאפטען — נח. איהם איז אריינ־געפלויגען פון הינטען, גאר אומגעריכט, א היבשע פארציע. און אלץ איבער׳ן פסוק: כל הבורח מפני הכבוד — ווער עס

אנטלויפט פון כבוד, איז הכבוד רודף אחריו — יאגט איהם דער כבוד נאך פון הינטען פוס־טריט...

עפילאג.

אזא סעקרעטאר, ווי נח רב יאסעל׳ס אין כתרילעווקע, איז צו זוכען. אויף אלסדינג פיהרט זיך ביי איהם א פראטאקאל און אלס־דינג ווערד ביי איהם פערשריבען. ער לאזט ניט דורך קיין זאך. דער אמאליגער היסטאריקער, אז ער וועט וועלען וויסען, וואס האט זיך געטהאן אין כתרילעווקע, וועט ער געבען א קוק אריין אין נח׳ס פראטאקאל־בוך, וועט ער דארט געפינען א גאנצען אוצר... ווענען יענער היסטארישער פערזאמלונג פון די אידישיסטען און העברע־איסטען נעמען מיר ארויס די סאמע נויטיגסטע, ווי די געשיכטע פאדערט עס: „...נאך זעהר קורצע רעדעס פון די ראטארען האבען זיך אנגעהויבען היציגע, לעבהאפטע דעבאטען, וואס האבען נישט געקאנט ברענגען צו קיין אלגעמיינע אפשליסונג, איבער די חלוקי־דעות און רייבונגען, וואס הערשען צווישען פערשיעדענע פאר־טייען, און ווייל ס׳זענען ארויס חלוקי־דעות און רייבונגען ווענען שפראך, און ווייל די שפראך־פראגע איז אונפערמיידליך, איז גע־פונען געווארען איין איינציגער אויסוועג — מע זאל אנשטאט איין הזמיר גרינדען צוויי הזמיר׳ס — איינעם א אידישען הזמיר פאר די אידישיסטען, און דעם אנדערען א העברעאישען הזמיר פאר די העברעאיסטען...“

יג.

רעפערענטען און פארלעזער.

כתרילעווקע האט ליעב ליטעראטור, קונסט און מוזיק. נישטא די נאכט, וואס ס׳זאל דארט ניט זיין וואו צו פערברענגען. ובפרט

נאָך ווינטער. די נעכט זענען גרויס, נישט אַלע שפּיעלען אין קאָרטען (וועגען קאָרטען וועלען מיר רעדען איין אַנדערס מאָל), ווילט זיך הערען אַ פריש וואָרט. איז ניט קיין טהעאַטער, איז אַ קאָנצערט, איז אַזוי איין אָבענד, איז א פערזאַמלונג, א פּאָרלעזונג, א רעפעראַט מיט דיסקוסיעס, אָדער אָהן דיסקוסיעס.

מעהר פון אַלסדינג האָט מען דאָרט ליעב רעפעראַטען מ י ט דיסקוסיעס. וואָרום א רעפעראַט אַליין, אַז יענער לייענט, איז נישט אינטערעסאַנט. ער לייענט, און איהר דאַרפט זיצען און קוקען איהם אין מויל אַריין. ווײַבאַלד אָבער אַ רעפעראַט מיט דיסקוסיעס, קאָנט איהר זיך אַריינמישען, קאָנט איהר אויך עפּיס זאָגען אַ וואָרט, ווייזען, אַז איהר זענט אויך ניט קיין מלופּים־קינד. און ווייל אין כתרילעווקע אַליין זענען דאַ ווינציג לעקטאָרס, רעפערענטען און לייענער, און ווייל אויף א כתרילעווקער לעקטאָר, רעפערענט אָדער לייענער לעגט מען דאָרט ווינציג־וואָס כבוד, איז מען זיך דעריבער נוהג, אַז מע בעציהט די סחורה פון דרויסען. דאָס הייסט, מע שרייבט אוים לעקטאָרס, רעפערענטען, אַרטיסטען און פאָרלעזער פון דער פרעמד.

אין דעם ענין פון קאָנצערטען, רעפעראַטען, לעקציעס און פאָרלעזונגען קאָנקורירען ביידע כתרילעווקער „הזמיר'ס“ מיט סכנת נפשות! שרייבען אוים די אידישיסטען אַ וועלט־בעריהמטען פאָרלעזער, ברענגען אַראָפּ די העברעאיסטען א וועלט־בעריהמטען רעדנער. מע שמייסט זיך ווי ווייט מע קאָן. אָפּטמאָל טרעפט, אַז אין איינעם און דעם זעלבען אָבענד זאָלען אין כתרילעווקע זיין צוויי שמחות: א פאָרלעזער מיט א רעדנער — און די שטאָדט נעבאָך ווייסט אַליין נים, וואוהין פריהער צו געהן, חאָטש נעם און צרייס זיך אויף צווייען! דאָס, וואָס די אידישיסטען מיט די העברעאיסטען זענען צווישען זיך צעריסען, מאַכט ניט אוים. מילא, אַז מען איז ברוגז אויפ'ן חזן, דעריבער דאַרף מען קיין קדוש ניט שפּרינגען? און אגב איז מען אין כתרילעווקע זעהר להוט נאָך א פריש וואָרט. טהוט מען וואָס מע קאָן — מע הערט אָפּ אַ ביסעל דעם און מע

לויפט הערען דעם אנדערען. מע חאַפּט אַ וואָרט פון׳ם פאַרלעזער און מע לויפט הערען אַ ביסעל פון׳ם רעדנער. דורכלאָזען האָט מען פיינט אין כתרילעווקע. דאָס לעבען איז אַזוי קורץ, אַז אַ מענש בעדאַרף פון אַלסדינג געניסען. ווער סע זאָל ניט קומען צופאָהרען קיין כתרילעווקע, קאָן ער זיכער זיין, אַז ער וועט, אם ירצה השם, האָבען אַ שען אוידיטאָריום און אַז דער זאָל וועט זיין געפּאַקט, נאָך מעהר ווי מע בעדאַרף, און אַז ער וועט אַרויס פון דאָרט ווי פון אַ שוויץ־באָד. כתרילעווקע קוקט־נאָך דער גרויסער שטאָדט און שטעהט ניט אָפּ, חלילה, פון דער מאָדע אויף אַ האָר. אין דער גרויסער שטאָדט איז אַ מאָדע, אַז נאָך אַ רעפעראַט, אַ לעקציע, אָדער אַ פאַרלעזונג בעדאַרף זיין אַ באַנקעט. אין כתרילעווקע איז אויך אַזוי. קוים האָט זיך געענדיגט דער רעפעראַט מיט דיסקוסיעס, — עס מעג זיין העט־העט נאָך האַלבע נאַכט — נעמט מען דעם מחותן, דעם רע־פערענט הייסט עס, און מע שלעפּט איהם אוועק אין אַ גאַרקיך, און מע זעצט איהם אוועק אויבענאָן, און מע פראַוועט איהם דאָרט אַ באַנקעט.

כמעט, קאָן מען זאָגען, איז דער באַנקעט אין כתרילעווקע מעהר חשוב ווי דער רעפעראַט אָדער די פאַרלעזונג. דער גאַנצער עיקר איז דער באַנקעט. אויף באַנקעטען מאַכען זענען די כתרילעוו־קער אינטעליגענטען די ערשטע אין דער וועלט. ווי נאָר מע קומט זיך צענויף נאָכ׳ן לייענען, אַזוי ווערד געקוילעט אַ הערינג און אוועקגעשטעלט ביער: דער עולם פילט אַז די גלעזלעך, און עס הויבען זיך אָן טאָסטען מיט לחיים׳ס לכבוד דעם גרויסען גאַסט, וואָס ציהען זיך אוועק אָפטמאָל ביז׳ן ווייסען טאָג אריין. אין די טאָסטען ווערען, אייגענטליך, איבערגע׳חזר׳ט און איבערגעקייעט נאָך אַמאָל פון אָנהויב אַלע פריהעריגע דיסקוסיעס, און דער גרוי־סער גאַסט מוז עס אַלסדינג נעבאָך נאָך אַמאָל אויסהערען און אַלע־מען ווידער אַמאָל ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. אַ מאָל, מאַכט זיך, זאָל מען דעם גרויסען גאַסט אויפ׳ן באַנקעט נעמען לויבען אין טאָג אריין, הויבען אויף דרוקעס, אוועקשטעלען

העכער פון שלמה המלך און גרעסער פון שעקספיר'ן, להבדיל, אַזוי אַז דער קאָפּ זאָל זיך איהם פערדרעהען אויף צו חלש'ען. און אַ מאָל, װיעדער צוריק, זאָל מען דעם רעפערענט אויפ'ן באַנקעט אַזוי צעגליעדערען זיין רעפעראַט אויף שטיק־שטיקלעך, מכבד זיין מיט אַזאַ מין „קריטיקע", מיט אַזאַ מין „אַנאַליז" און מיט אַזעלכע מינים „פּלפּולים", אַז סע זאָל איהם פינסטער װערען אין די אויגען פון אַזאַ „כיבוד", און ער זאָל ניט װיסען, װאו די טיר עפענט זיך... און אַ מאָל זאָלען זיך די בעלי הבאַנקעט צװישען זיך אַליין צעאַמפּערען, פערפיהרען אַ נייע דיסקוסיע מיט נייע דעבאַטען און גאָר אומגעריכט אַריינפאַלען אין אַ פייעריגע מלחמה, אַזוי אַז דער גרױסער גאַסט פאָהרט אַװעק פון דאָרט אַ גאַנצער, איז ער איינער אַ גליקליכער און מעג בענשען גומל... מע מיינט ניט, חלילה, עמיצער זאָל איהם דאָרט שלאָגען אָדער אַזוי בעלעדיגען. ניין, דאָס ניט. נאָר מחמת די אָרטיגע אידישיסטען מיט די העברעאיסטען פיהרען צװישען זיך אַ קאָנקורענציע, טרעפט זיך אַמאָל, אַז דער גאַסט זאָל װערען געשעדיגט. דאָס הייסט, ער זאָל אַריינפאַלען אומזיסט־אומנישט אין אַ בלאָטע און זאָל ניט קאָנען זיך אָפּװאַשען נאָכדעם מיט קיין צעהן װאַסערען.

אַלס אילוסטראַציע צו דעם, װעלען מיר אייך דערצעהלען אַ מעשה, װאָס האָט געטראָפען אָט־דאָ ניט לאַנג אין כתרילעװקע מיט איינעם אַ געלעהרטען העברעאיסט און אַ דאָקטאָר־פילאָזאָף, װאָס איז נעבאַך גאָט די נשמה שולדיג, װאָס האָט צוליעב קאָנקורענציע פון די צװיי פּאַרטיעס און איבער אַ אינטריגע פון די צװיי כתרילעװקער גאַזעטען, אַריינגעחאַפּט זיך אין אַ מיאוס'ען עסק. מע האָט אויסגעטראַכט אויף איהם אַ ליגען, אַ בלבול, װאָס האָט זיך טאַקי אויסגעלאָזט נאָכדעם, אַז ס'איז ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, נאָר ביז עפּיס־װאָס האָט איהם די כתרילעװקער פּרעסע רעכט איבערגעװאַשען די ביינער, געלייטערט די נשמה און געמאַכט מיט דער בלאָטע גלייך, און די גאַנצע שטאָדט האָט איהם אַ צייט געהאַלטען אין מויל — עס איז געװען בזוי־בזיונות!

ומעשה שהיה כך היה :

איינמאל אין א שענעם טאג האבען די העברעאיסטען אראפגעבראכט פון דער גרויסער שטאדט אויף איין אבענד מיט דיסקוסיעס א בעריהמטען דאקטאר־פילאזאף, ער זאל זיי לייענען א רעפעראט מיט דיסקוסיעס. דער בעריהמטער דאקטאר־פילאזאף איז געקומען קיין כתרילעווקע, אפגעלייענט דעם רעפעראט, אויסגעהאלטען די דיסקוסיעס, איבערגעלעבט דעם באנקעט אויך בשלום און הלך לעולמו — אוועק צוריק אהיים. וואלט געווען גוט. וואס טהוט גאט ? געהען די כתרילעווקער גאזעטען און צעלעגען אויף זיבען טעלערלעך דעם רעפעראט פונ'ם בעריהמטען דאקטאר־פילאזאף און שרייבען זיך יעדע איהר מיינונג. פערשטעהט זיך, וואס איינער זאגט — זאגט דער אנדערער קאפויר. ווייל די „יארמעלקע“, דער ארגאן פון די העברעאיסטען, האט אפגעלויבט דעם גאסט אין טאג אריין, איהם אנגערופען מיט'ן נאמען געניאלער שריפטשטעלער, געזאגט, אז דענקען דענקט ער אזוי ווי קאנט און שפינאזא און רעדען רעדט ער אזוי ווי בעבעל און זשארעס, האט דער „קאפעליש“, דער ארגאן פון די אידישיסטען, אקוראט פערקעהרט, געמאכט איהם צו אש און צו בלאטע, איהם געקרוינט מיט אזעלכע שענע נעמען, ווי „בטלן“, „שטאמלער“, „פלאפלער“, „באנק־קוועטשער“, צבועק“, וכדומה. „צבועק“ האט ער אנגערופען דעם רעפערענט דערפאר, וואס ער האט אין זיין רעפעראט געזאגט מוסר דעם עולם, למאי מען איז ניט אידישליך גענוג, למאי כתרילעווקער בחורים זיצען אין קינעמאטאגראף אהן א היטעל און כתרילעווקער מיידלעך טראגען אום שבת זאנטיקלעך, טיכעלעך, הענטשקעלעך און נאך אזעלכע זאכען בפרהסיה... האט דאס מסתמא רעכט פערדראסען די העברעאיסטען, און זייער ארגאן, די „יארמעלקע“, איז ארויס מיט א „קריטיקע“ אויף די אידישיסטען און געפרעגט א קלאץ־קשיא: פון וואנען ווייסען דאס עם־הארצים, גראבע יונגאטשעס, באד־יונגען, שטיוועל־פוצער, בעל־עגלה'ס און בעהעלפערס, וואס קאנען ניט קיין צלם פאר קיין אלף, צו זאגען מבינות אויף אזא גרויסען גע-

לעהרטען, אויף אזא בעריהמטען דאקטאר-פילאזאף און אויף אזא געניאלען רעפערענט? האט זיך מסתמא דער ארגאן פון די אידישיסטען, דער פראגרעסיווער „קאפעליש", ניט געפוילט און האט אויף מארגען אפגעענטפערט דעם ארטאדאקסישען קאנקורענט מיט א „קריטיקע" און האט געפרעגט א קשיא אויפ'ן גרויסען גאסט, ווי אזוי שטעלט זיך דאס אוועק א איד, ער מעג זיין א גרויסער געלעהרטער און בעריהמטער דאקטאר-פילאזאף און א געניאלער רעפערענט, צו זאגען פאר איין עולם מוסר, למאי מע זיצט אהן א היטעל אין קינעמאטאגראף, און למאי מיידלעך טראגען זאנטיקלעך מיט טיכלעך, מיט הענטשקעלעך אום שבת, בשעת ער אליין, דער גרויסער געלעהרטער, דער בעריהמטער דאקטאר-פילאזאף און געניאלער רעפערענט, האט בסך-הכל צוויי שוועסטער, איז איינע א משומדת'טע און די אנדערע גלאט א גנב'טע? . . .

פאר די העבראיסטען איז די דאזיגע אונערווארטעטע קריטיקע פונ'ם אידישיסטישען „קאפעליש" געווען א מין באמבע, און זיי האבען זיך די ערשטע צייט פערלוירען. דערנאך האט מען אפגעהאלטען א פערזאמלונג מיט'ן רעדאקטאר פון דער „יארמעלקע" בראש, און ס'איז געבליבען, מע זאל אוועקקלאפען א דעפעש צום רעפערענט און אנפרעגען זיך ביי איהם גאנץ אויפריכטיג אויף זיינע שוועסטער. נאר ווי אזוי פרעגט מען יענעם גלאט אזוי? ווארום טאמער איז דאס איין אמת — אפשר האט ער טאקי צוויי שוועסטער, איינע א משומדת'טע, די אנדערע א גנב'טע, — הייסט דאך עם דערלאנגט א פאטש אין פנים! איז געבליבען, מע זאל ביי איהם אנפרעגען סתם טעלעגראפיש און בעצאהלען פאר איין ענטפער: „ו ו א ס מ א כ ע ן א י י ע ר ע ש ו ו ע כ ט ע ר?" איז אוועקגעגאנגען א טאג און צוויי — נישטא קיין ענטפער! ערשט אויפ'ן דריטען טאג קומט אן א טעלעגראמע פון צוויי ווערטער: „ו ו א ס ע ר ע ש ו ו ע ס ט ע ר?" נעמען די העבראיסטען און קלאפען אוועק נאך א טעלעגראמע און אויך מיט איין ענטפער: „א י י ע ר ע צ ו ו י י ש ו ו ע ס-

ט ע ר". געהט ווידער אַוועק אַ טאָג און צוויי, און עס קומט
אָן איין ענטפער: „א י ך ה אָ ב נ י ט ק י י ן ש ו ו ע ס-
ט ע ר". פילען זיך ניט די העברעאיסטען און קלאַפען אַוועק אַ
דריטען מאָל אַ דעפּעש: „א פ ש ר ז ע נ ע ן א י י ע ר ע
ש ו ו ע ס ט ע ר ג ע ש ט אָ ר ב ע ן?" קומט אָן איין ענטפער,
ווייזט אויס, מיט בייזען שוין: „ו ו אָ ס ו ו י ל ט א י ה ר?
א י ך ה אָ ב ק י י נ מ אָ ל נ י ט ג ע ה אָ ט ק י י ן
ש ו ו ע ס ט ע ר! א י ך ב י ן אַ א י י ן א ו ן א י י נ צ י-
ג ע ר".

דאָס איז געווען איין אָפּפרישונג פאַר די העברעאיסטען,
ווי אַ גוטער רעגען אין אַ טרוקענעם זומער. עס איז זיי אַראָפּ אַ
שטיין פון'ם הארצען. קודם כל האָבען זיי אָפּגעדרוקט אַלע דע-
פעשען אין דער „יאַרמעלקע" און צוגעגעבען אַ רעכטען פּירוש
צו די טעלעגראַמען — לאָז די וועלט וויסען, אויף וואָס אידי-
שיסטען זענען פעהיג. און חוץ לזה האָבען זיי צענויפגענומען
אַלע בלעטער, וואו ס'איז געווען געדרוקט די מעשה מיט די שוועס-
טער, און האָבען עס אַוועקגעשיקט צום רעפערענט. איז דער רע-
פערענט, אַ היציגער פאַרשוין און אַ האַנאַריסט, געוואָרען שטאַרק
אויפגעבראַכט און האָט אַוועקגעוואָרפען האַק און פאַק און איז
געקומען צופאָהרען קיין כתרילעווקע און האָט איינגעגעבען אויפ'ן
„קאַפּעליש" און אויף אַלע אידישיסטען איין „איסק", אַרויסגערו-
פען צום געריכט אַ מאַסע עדות, געוואָלט אַריינפּאַקען די חברה
אין חד־גדיא אַריין פאַר רכילות און פאַר לשון־הרע און פאַר פער-
זענליכע בעלעדיגונג. און בבדי צו בעווייזען, אַז ער איז ריין, אַז
ער האָט ניט קיין שוועסטער, ניט קיין משומדת'טע, ניט קיין
גנב'טע, און אַז ער האָט בכלל קיין שוועסטער קיינמאָל ניט געהאַט,
האָט ער אַרויסגעפאָדערט פון זיין שטאָדט די מעטריקעס פון זיין
גאַנצער משפחה, וואָס האָבען אַרויסבעוויזען, אַז נישט נור ער
איז ביי זיין טאַטע־מאַמע אַ בן־יחיד — אפילו זיין טאַטע האָט
אויך קיין שוועסטער ניט געהאַט! דאָס אַלסדינג האָט אָבער וויי-

ציג וואָס געהאָלפֿען צום משפט. די העברעאיסטען האָבען פֿער־
לוירען. די ריכטער האָבען אַרויסגעטראָגען אַזאַ מין רעזאָלוציע:
„אַז דער בעשולדיגער זאָל האָבען שוועסטער, און יענע זאָלען האָ־
בען אויסגעטראַכט אויף זיינע שוועסטער אַ בלבול, און דער בלבול
וואָלט זיך אַרויסגעוויזען פֿאַר אַ ליגען, — וואָלטען די בעשולדיג־
טע בעקומען זייער שטראָף לויט'ן געזעץ. נאָר אַזוי ווי דער בע־
שולדיגער אַליין האָט בעוויזען, און די צוגעשטעלטע פּאַפּיערען בע־
שטעטיגען, אַז ער האָט קיין שוועסטער קיינמאָל ניט געהאַט, —
קומט אויס, אַז די בעשולדיגטע האָבען גערעדט לשון-הרע אויף
אַזעלכע, וואָס זענען קיינמאָל נישט געבוירען געוואָרען: נמצא,
אַז ס'איז נישטאָ קיין בעלעדיגטער. ווייבאַלד אַזוי, זענען נישטאָ
קיין בעלעדיגטע און קיין בעלעדיגער — און דער משפט איז בטל".

עפּילאָג.

יענעם טאָג האָבען די העברעאיסטען מיט דער „יאַרמעלקע"
אָפּגעהאַלטען איין עקסטרא-פֿערזאַמלונג, און די אידישיסטען
מיט'ן „קאַפּעליש" בראש האָבען געמאַכט אַ קערמעשעל און גע־
האַלטען דרשות אַ גאַנצע נאַכט, געטרונקען, געזונגען און געטאַנצט
ביז'ן ווייסען טאָג אַריין. ס'איז געווען דער אמת'ער „ליהודים".

יד.

ליעבהאָבער פֿון טהעאַטער

טהעאַטערס זענען פֿאַראַן אין כתרילעווקע צוויי: אַ טהע־
אַטער פֿון אידישיסטען און אַ טהעאַטער פֿון העברעאיסטען. אַק־
טיאָרען אָבער — נישט איינער. סיידען עס קומט אַראָפּ פֿון יעהו־
פּעץ אַ אידישע טרופּע, אַ מאָל צוויי טרופּעס, שפּיעלען אָפּ אַ
פּאָר וואָכען און, אויב זיי האָבען מיט וואָס, פֿאָהרען זיי אַוועק
אַהין, פֿון וואַנען זיי זענען געקומען, און אַז ניט, פֿערזעצען זיי
די זייגערלעך, די מלבושים, די דעקאָראַציע מיט'ן גאַנצען רעקווי־

זיט. און אויב זיי האָבען דאָס אויך ניט, געהט מען אַרוים איבער דער שטאָדט מיט אַ פּעטשיילע און מע מאַכט זיי אַ נדבה — וואָס זאָל מען טהון? מע וועט דאָך נישט לאָזען מענשען אויסגעהן פון הונגער; מען איז דאָך עפּים אידען, צי ניין? און אַז זיי פאָהרען אַוועק, געבען זיי זיך דאָס וואָרט, אַז ווייל זיי וועלען לע־בען זאָלען ניט זיי, ניט זייערע קינדער, ניט זייערע קינדס־קינ־דער נישט אַריינשמעקען מעהר קיין כתרילעווקע. עס מעג אויף דעם קומען אַ שרפה, אַ מגפה און וואָס אין דער קאָרט! דאַכט זיך, גוט אָנגעשאָלטען, איאָ? קומט איבער־אַ־יאָהר — ויבא המן — זיי זענען ווידער דאָ! אַזאַ טבע שוין ביי די אידישע אַרטיסטען. עס ציהט זיי קיין כתרילעווקע. אַ קשיא אויף אַ מעשה — טאָמער וועט זיך אויסגעבען אַ סעזאָן, וואָס וועט אומ־קעהרען דעם פאַראיאָהריגען פערלוסט נאָך מיט פּראָצענט? „איהר קענט נישט דאָס טהעאַטער־געשעפט — האָט מיר אַמאָל געזאָגט אַ אידישער אַקטיאָר, אַ פערשלעפּטע קרענק: — היינט איז שלעכט. מאָרגען קאָן זיין נאָך ערגער“...

און ווייל דאָס אידישע טהעאַטער קומט קיין כתרילעווקע נאָר אויף גאַסטראָלען, און בעגעהן זיך אָהן אַ טהעאַטער קאָן מען ניט, דעריבער זענען אין כתרילעווקע פאַרהאַן אַ סך אַמאַטערען פון קונסט, ליעבהאָבער פון אידישען טהעאַטער.

איך האָב מורא צו זאָגען, ס'זאָל ניט אויסקומען שוין צו גוזמא'־דיג, צו איבערטריבען — נאָר אַ פאַקט איז עס, אַז כמעט די גאַנ־צע יוגענד פון כתרילעווקע זענען „ליעבהאָבער“. וואו ערגיץ אַ דער־וואַכסען בחור'על, וואו ערגיץ איין אונטערגעוואַכסען מיידעל, אַ חתן אָדער אַ כלה — זענען זיי „ליעבהאָבער“. ניט נור בחורים און מיידלעך — פאַרהאַן יונגע לייט מיט בערדלעך שוין, אָדער ווייבלעך, מאַמעס פון קינדער, וואָס זענען „ליעבהאָבער“ און שפּיע־לען טהעאַטער. וואָס מיינט איהר? איז טאַקי אַז אַך און וועה צו יענעם ווייבעל, וואָס איהר מאַן איז אַ „ליעבהאָבער“, און אַ קלאָג צו יענעם יונגען־מאַן, וואָס זיין ווייבעל איז אַ „ליעבהאָבע־

רין״! דער יונגער־מאַן נעבאַך קומט אַהיים פון קלייט אַ מיעדער, אַ הונגעריגער, טרעפט ער ניט קיין וועטשערע, ניט קיין סאַמאָ־וואַר, דאָס קינד ווערד צעריסען שרייענדיג. וואָס איז די מעשה? — דאָס ווייבעל איז אַ „ליעבהאַבערין״, איז זי דאָס אַוועק אויף פּראָ־בע, מע מאַכט רעפּעטיציע. אָדער פערקעהרט דאָס אייגענע: דער מאַן איז אַ „ליעבהאַבער״, פּלאָנטערט זיך מיט׳ן טהעאַטער, פער־ברענגט זיך די צייט גאַנץ פרעהליך. אַז ניט קיין ספּעקטאַקעל, איז אַ רעפּעטיציע, אַז ניט קיין רעפּעטיציע, איז גלאַט אַ פערזאַמ־לונג פון ליעבהאַבער — מע לייענט אַ נייע שטיק פון אַ כתרילעווער דראַמאַטורג, טיילט מען פונאַנדער צווישען זיך די ראָלען, עסט מען דערנאָך וועטשערע אַלע אינאיינעם, מע נעמט צו גלעז־לעך ביער, מע רויכערט פּאַפּירעסלעך — ס׳איז חי געלעבט! און דאָס ווייבעל נעבאַך דאַרף זיצען אין דערהיים, וויגען דאָס קינד, אָדער ליגען אין בעט אַ פערשמאַכטע און ארויסקוקען אַ גאַנצע נאַכט, ווען וועט ער שוין קומען, דער געטרייער מאַן, דער „ליעב־האַבער״?

ערגער פון אַלץ איז, אַזביידע, סיי דער מאַן, סיי דאָס ווייבעל, זענען „ליעבהאַבער״; און נאָך ערגער איז (דעמאָלט איז שוין טאַ־קי גאָר אַ צרה!), אַז דער מאַן מיט׳ן ווייב זענען קידער־ווידער. דאָס הייסט, אַז דער מאַן איז אַ ליעבהאַבער אַ העברעאיסט און דאָס ווייבעל — אַ ליעבהאַבערין אַ אידישיסטקע, אָדער פערקעהרט, אַז דער מאַן איז אַ ליעבהאַבער אַ אידישיסט, און דאָס ווייבעל — אַ ליעבהאַבערין אַ העברעאיסטקע. קומט אַרויס דערפון אַ מאָל אַ קאָנפליקט, וואָס ענדיגט זיך מיט אַ סקאַנדאַל און מיט בזיונות.

ניט לאַנג האָט זיך געטראָפען אַ מעשה מיט אַ פּאָר־פאָלק, מאַן און ווייב, ביידע „ליעבהאַבערס״, ער — אַ פערברענטער אי־דישיסט, אַ „קאַפּעלישיסט״, זי — אַ פערברענטע העברעאיסטקע, אַ „יאַרמעלקעליסטקע״.

דאָס דאָזיגע פּאָר־פאָלק איז זיך געווען אַ גאַנץ נישקשה׳דיג פּאָר־פאָלק. האָבען געלעבט בשלום ושלוה כמעט אַ גאַנץ יאָהר

נאָך דער חתונה, האָבּען שוין געהאַט אַ קינד אויך (אַ יונגעל). פּלוצים האָבּען זיך אָנגעהויבּען צווישען פּאָר־פאָלק מחלוקת׳ען. וואָס איז? באַשר ער וויל ניט, אַז זי זאָל געהן שפּיעלען אינ׳ם טהעאַטער פון די בעלי־לאָקשענקוילעטש. „ ווילסטו שפּיעלען, זאָגט ער, קאָן איך, זאָגט ער, בעשטעהן, זאָלסט שפּיעלען מיט מיר אינ־איינעם, זאָגט ער, אינ׳ם טהעאַטער פון אונזערע אידישיסטען.“ קוקט זי איהם אָן, ווי אַ משוגענעם: „וואָס עפּים איז מיטען דריי־נען? די גאַנצע צייט בין איך געווען אַ העברעאיסטקע — און גאָר ניט, דו האָסט זיך ניט דערוואָרגען. איצט איז דיר מיט אַ מאָל געוואָרען ביטער. וואָס איז דער שכל?“

לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז דער שכל איז אַ פּראָסטער שכל: דער מאַן, דער אידישיסט, איז געוואָהרע געוואָרען על־פּי נס, דורך עפּים אַ צעטעלע פון אַ העברעאיסט, אַז זיין ווייבּעל, די העברע־איסטקע, האָט געפיהרט אַ ראָמאַן נאָך מיידעלווייז, פאַר־דער חתונה, טאַקי מיט איינעם אַ העברעער. האָט זיך אָנגעצונדען אין איהם אַ פייער, און ס׳איז געווען הימעל עפּען זיך! די גאַנצע שטאָדט האָט זיך געוויעגט. ס׳איז אַוועק רעדערייען, שושקערייען, פּליאַטקעס. ס׳איז אַרויסגעטראָגען געוואָרען אויף דער גאַס, אין מאַרק, און סוף־כל־סוף אריין אין דער פּרעסע, אין די כתרילעווקער גאַזעטען הייסט עס, אינ׳ם „קאַפּעליש“ מיט דער „יאַרמעלקע“ — און ווי באַלד ס׳האָט זיך אַריינגעמישט די כתרילעווקער פּרעסע, האָט איהר שוין ניט וואָס זיי מקנא צו זיין.

וואָס פאַר אַ ראָלע, למשל, האָט דאָ געשפּיעלט די פּרעסע? גאַנץ פּשוט: אַזוי ווי דער אידישיסטישער „קאַפּעליש“ האָט זיך אָנגענומען די קריוודע פונ׳ם אידישיסטישען מאַן, איז איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען דער רעדאַקטאָר אַרויס מיט אַ פּער־ביסענעם אַרטיקעל אונטער אַ שרייענדיגען נאָמען: „אויף כפּרות דאַרווין!“ מיר געבּען דאָ איבּער אַ גאַנצען שטיק פונ׳ם דאָזיגען העכסט־אינטערעסאַנטען אַרטיקעל, טאַקי מיט׳ן לשון, ווי ס׳איז אָפּ־געדרוקט אינ׳ם פּראָגרעסיווען „קאַפּעליש“: „אַבי די געלעהרענ־

טע, די אזוי גערופענע דארוויניסטען, ווילען אונז איינשמועסען א קינד אין בויך — אז ס׳איז פארהאן כלומרשט אין דער נאטור א כח, וואס הייסט אטאוויזם, וואס לויט דעם דאזיגען כח מוז א קינד זיין עהנליך צו זיינע עלטערען. עס הויבט זיך גאר נים אן! מיר קאנען דאס בעווייזען מיט פאקטען. מיר האלטען נישט פון פוס־טע טעאריעס! מיר האבען ליעב פאקטען. אט, למשל, האט זיך גע־טראפען נים לאנג א פאקט (נים ביי אונז אין כתרילעווקע, חלילה,— אין איין אנדער ארט, אין יעהופעץ, האט עס זיך געטראפען). עס איז זיך געווען א פאר־פאלק,ביידע ליעבהאבער פון אידיש טהעאטער, ער — א פייעריגער אידישיסט, זי — א פלאמפייעריגע העב־רעאיסטקע. ויהי היום, איז ביי זיי געבוירען געווארען א קינד (א יונגעל), האט מען זיך אין א יאהר ארום ארומגעקוקט, אז דאס קינד איז נים נור קיין האר נישט עהנליך צום פאטער דעם „ליעבהאבער“, דעם אידישיסט, נאר ארדבה, דאס קינד איז צוויי טראפען וואסער עהנליך צו א פרעמדען מאנספארשויז, אויך א „ליעבהאבער“, און דוקא א העברעאיסט. און האטש דער דאזיגער „ליעבהאבער“ דער העברעאיסט איז געווען א פרינציפיעלער געגנער פון אידיש, פונ־דעסטוועגען איז ער געווען א גאנץ אפטער איינגעהער צום וויב פונ׳ם אידישיסט... דעריבער איז גאנץ מעגליך, און כמעט גאר אהן א שום ספק, אז די עהנליכקייט פונ׳ם קינד, וואס דעם ליעבהאבער דעם אידישיסט׳ס וויב האט געבוירען, זאל זיך נעמען דערפון, הייסט עס, וואס די ליעבהאבערין די העברעאיסטקע האט זיך פער־קוקט אויפ׳ן ליעבהאבער דעם העבערעאיסט... אויב אזוי, איז דאס נאך מעהר בעוויז, אז די געלעהרענטע דארוויניסטען, וואס שמור־עסען וועגען אטאוויזם, הויבען נישט אן צו וויסען ווער ס׳האט זיי געשלייערט. זיי פערהאקען אייך נור דעם קאפ מיט זייערע נארי־שע טעאריעס און ווילען נישט מטריח זיין זיך א קוק טהון, וואס ביי זיי אונטער דער נאז טהוט זיך“...

וואלט עס אפשר אפגעלאפען גלאט. ווארום וועמען געהט עס אן, וואס א רעדאקטאר קאכט זיך דארטען? א כתרילעווקער לעזער

ווערד ווינציג־וואָס נתפּע׳ל פון אזא קאָכען זיך. ער ווייסט, אַז דאָס גאַנצע קאָכען זיך איז ניט ווערטה איין אויסגעבלאָזען איי. אין דאָך אָבער פאַרהאַן נאָך אַ גאַזעט אין כתרילעווקע, מיט׳ן נאָמען די „יאַרמעלקע“, און זי, די „יאַרמעלקע“, זייט זיבער, וועט שוין ניט דורכלאָזען קיין וואָרט אַפּילו פונ׳ם „קאַפּעליש“. זי, די „יאַרמעל־קע“, בעדאַרף מעהר ניט נור האָבען אַ פּריטשעפּקע, ביי וואָס אָנ־צוחאַפּען דעם „קאַפּעליש“. וועט שוין זיין סחורה מיט אַ מ״ם! און כך הוה. ניט שפּעטער ווי אויף מאָרגען אין דערפריה איז דער אָרטאָדאָקסישער רעדאַקטאָר פון דער אָרטאָדאָקסישער „יאַרמעלקע“ אַרויס מיט אַ ברענענדיגען לייט־אַרטיקעל, אויך אונטער אַ שריי־ענדיג קעפּעל און אויך מיט גרויסע אותיות: „היננטישע פּאָליטיק“. אינ׳ם דאָזיגען אַרטיקעל גיט אַוועק די „יאַרמעלקע“ אַ רעכטע פאַר־ציע איהר ביטערען קאָנקורענט, דעם „קאַפּעליש“, און בעווייזט, ווי צוויי מאָל צוויי איז פיער, אַז דער גאַנצער מיין פונ׳ם כלומרשט־געלעהרטען קאָך איז געווען מעהר ניט נור צוליעב דעם, מע זאָל וואַרפען אַ חשד אויף אַ פאַר־פאָלק, טאַקי פון היע, פון כתרילעווקע גופא. האָטש דער יעזואיט פונ׳ם ראַדיקאַלען בלאַט זאָגט זיך כלומרשט, אַז דאָס האָט זיך געטראָפען ניט ביי אונז אין כתרילעוו־קע, נאָר אין יעהופּעץ. „אַ מינדסט קינד — זאָגט די „יאַרמעל־קע“ — אַ מינדסט קינד ווייסט ווער דאָס פאַר־פאָלק איז, און נור אַ בהמה וועט נישט טרעפען, אַז דאָס האָט מען געמיינט מעהר ניט אַז צו קאָמפּראָמענטירען נעבאָך איין אומשולדיגע פרוי, אַ כשר׳ע נשמה, איין עהרליכע „ליעבהאָבערין“, פאַר וואָס זי איז ניט קיין אידישיסטקע!!“...

עס פערשטעהט זיך פון זיך אַליין, אַז דערמיט האָט זיך די דאָזיגע „פּאָלעמיק“ נאָך ניט געענדיגט. עס איז ערשט אַוועק אַ שרייבעניש אויף טיש און אויף בענק. ס׳האָט זיך ערשט אָנגע־הויבען אָט דאָס, וואָס דער כתרילעווקער לעזער רופט אַז מיט׳ן נאָמען „קריטיקע“, און וואָס דער כתרילעווקער לעזער האָט אַזוי ליעב. דערווייל אָבער האָט דאָס פאַר־פאָלק נעבאָך געהאַט צו

זינגען און צו זאגען. בעקאנטע און אומבעקאנטע האבען זיי אפּגעשטעלט, געפרעגט. וואס הערט זיך? שכנים זענען אריינגעקומען אנקוקען דאס קינד, איז וועמען ס׳איז געראטען... גוטע פריינד האבען געגעבען עצות, זיי זאלען איינגעבען אויפ׳ן „קאפּעליש“ פאר רכילות, לשון־הרע און בעלעדיגונג. אנדערע האבען בעדויערט דאס פאר־פאלק. אנדערע האבען א סך מעהר בעדויערט דאס קינד. ..וואס האט מען צום קינד? נעבאך איין עופה׳לע! א גאט׳ס בעשעפעניש!“...

עפּילאג.

דאס פאר פאלק האט זיך גע׳גט. און אין א קורצע צייט ארום האט דאס ווייבעל די העברעעריז חתונה געהאט טאקי פאר יענעם יונגעז־מאן, דעם ליעבהאבער דעם העברעאיסט, וואס איהר קינד איז אזוי עהנליך געווען צו איהם, טאקי ממש ווי צוויי טראפּען וואסער.

זומערדיגע ראָמאַנען

געשריבען אין יאָהרען 1915 — 1914

זומערדיגע ראָמאַנען.

1.

„ארץ־ישראל“ און „פּאַלעסטינא“.

פון זינט איך געדענק בתרילעווקע איז די שטאָדט געווען אַ שטאָדט, ווי אַלע שטעדט. ווינטער איז מען געזעסען ביי פערהאַקטע פענסטער, זומער — ביי אָראָפּגעלאָזטע פאָרהענגלעך און פערמאַכטע לאַדען, און אַז ס'איז געווען שטאַרק היים, און די זונן האָט שטאַרק דערקוטשעט, האָט מען זיך בעהאַלטען אין די קעלערס, ביינאַכט געשלאָפען אין דרויסען, געפּאַכעט מיט דער נשמה — און גאָר נישט. מען איז ניט געשטאָרבען. דאָס הייסט, שטאַרבען איז מען געשטאָרבען, נאָר ניט פון דער זונן, ניט פון דעם, וואָס ס'איז היים אין דרויסען. איצט, זאָלט איהר אָנקוקען, אַז עס קומט זומער, איז אַ בהלה אויף די בתרילעווקער אידען. עס ווערד זיי היים אין שטאָדט, היים און דושנע, און מע רעדט שוין גאָר ווענען לופט, ווענען „וואָזדוך“, ווענען ארויספאָהרען אויף אַ „דאַטשע“. און פאָהרען דאַרף מען דאָרט ניט גאָט ווייסט וואוהין. זיי, די בתרילעווקער, האָבען די דאַטשע, ברוך השם, ביי זיך אונטער דער נאָז, טאַקי אין בתרילעווקע. דאָס הייסט, ניט אין שטאָדט גופא, נאָר נישט ווייט פון שטאָדט — אויף דער „סלאָבאָדקע“. דאָס איז די אַלטע בתרילעווקער סלאָבאָדקע, וואו מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען אַמאָל, אָנגעוואָפּענט מיט הילצערנע שווערדען און מיט געפּאַרבטע ראָדביקסלעך, ארויסגעהן מלחמה האַלטען, אַז ס'איז געקומען ל"ג בעומר. היינט איז די סלאָבאָדקע גאָר־נישט צו דערקענען. פריהער האָט דאָס געהערט צו די גויים, היינט געהערט עס שוין צו די אידען. דאָס הייסט, געהערען געהערט דאָס היינט אויך צו די גויים, מחמת עס רעכענט זיך שוין מחוץ

לעיר, פון יענער זייט שטאָדט, טאָר דאַך דאָרט אַ איד ניט זיין. נאָר וואָהנען דאָרט זומער ביי'ם גוי אויף דער דאַטשע — דאָס מעג מען. דאָס הייסט, מעגען מעג מען ניט, נאָר אַז איהר בעצאָהלט דעם פּריסטאַוו און אַז איהר נעמט אַרויס פון אַ דאָקטאָר אַ פּאַפּיער, אַז איהר זענט קראַנק און אַז איהר בעדאַרפט האָבען „וואָזדוך", לאָזט מען אייך אַריין אין דעם פערבאָטענעם גן־עדן.

געבליבען אין כתרילעווקע איבער'ן גאַנצען זומער און דערזעהען, ווי דער עולם פּאַקט זיך אין וועג אַריין, עס שלעפּען זיך פוהרען און פוהרלעך, גאַנצע קאַראַוואַנען, פון אויבען ביז אַראָפּ מיט כל טוב: בענקלעך און טישלעך, בעטען און בעטלעך, טעפּלעך און פּאָקרישקעס, קוימענס פון סאַמאָוואַרען, אויבערשטע פון שטויסלעך, קישענס און פערינעס, אַלטע ווייבער און פּיצלעך קינדער — דער גאַנצער כתרילעווקער סקארב, — האָט מיך אויך אָנגענומען אַ יצר־הרע: איך וויל אויך פאָהרען אויף אַ דאַטשע. האָב איך געדונגען אַ פוהרעל און בין אַוועק אויף דער סלאָבאָדקע.

פאָהרענדיג, פרעגט מיך אפרים דער בעל־עגלה, יאַנקעל בולגאַטשעס איין אייניקעל, אַ בחור מיט אַ ווייסער מאַנישקע און מיט שטיוועלעטען, וואוהין וויל איך פאָהרען: קיין „ארץ־ישראל", אָדער קיין „פּאַלעסטינא"?

— פריהער קיין „ארץ־ישראל", דערנאָך קיין „פּאַלעסטינא"...

דאָ מוז מען איבעררייסען און געבען צו דערקלערען דעם לעזער, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין „ארץ־ישראל" און וואָס פאַר אַ „פּאַלעסטינא"? — דאָס איז אַזוי פּשוט, אַז נאָכדעם, ווי מע וועט עס אייך געבען צו פערשטעהן און איהר וועט דאָס צעקייען, וועט איהר אַליין זאָגען, אַז אַנדערש האָט עס ניט געקאָנט הייסען. אַזוי איז געווען די מעשה: פריהער האָבען אָנגעהויבען אַרויסצופאָהרען אויף דער סלאָבאָדקע זיך בעזעצען אויפ'ן זומער, געוועהנליך, די רייכערע, די „פּני", די אַזוי־גערופענע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען; דערנאָך — די מיטעלמעסיגע בעלי־בתים, און דערנאָך—

שוין די אָרעמערע, די סאַמע הישטשע; און ס'איז געוואָרען אויס גוייִשע סלאָבאָדקע, נאָר אַ אידישער ישוב, און מע האָט דאָס דעריבער אַ נאָמען געגעבען „ארץ־ישראל". וואָס ווייטער האָבען כתרילעווקער אידען אָנגעהויבען פאָהרען שטאַרקער און שטאַרקער, „ארץ־ישראל" איז געוואַכסען, און עס האָט אָנגעהויבען ווערען ענג. האָבען זיך די נגידים גענומען אָפּרוקען פון דער סלאָבאָדקע אַלץ ווייטער און ווייטער, טיפער אין דאָרף אַריין, העכער אַרויף, אויף יענער זייט באַרג, און מיט דער צייט איז פון דער סלאָבאָדקע געוואָרען צוויי סלאָבאָדקעס: די אַלטע סלאָבאָדקע, וואו די קבצנים זיצען, „ארץ־ישראל", און די נייע סלאָבאָדקע, וואו די אַריסטאָקראַטען, די נגידים הייסט עס, זיצען, וואָס מע האָט דאָס געקרוינט מיט'ן נאָמען „פּאַלעסטינאַ". דאָס הייסט, טאַקי ארץ־ישראל, נאָר פאָרט ניט ארץ־ישראל. „פּאַלעסטינאַ" איז מעהר מאָדערן, מעהר אַריסטאָקראַטיש.

פערשטעהט זיך, אַז אין „פּאַלעסטינאַ" איז אַ סך שענער, ווי אין „ארץ־ישראל". אין „פּאַלעסטינאַ" זעהט איהר שוין נייע הייזלעך, הויפען מיט געפאַרבטע שטאַכעטען, רייכע סעדער, גרינע גערטנער, שמעקענדיגע בלומען — מעשה דאַטשע. אין „ארץ־ישראל" איז דאָס שוין נישטאָ. אַ גוייִש שטיבעל, מיט שטרוי געדעקט, פון אינווענינ און פון אויסווענינ אויסגעשמירט מיט גרויען לעהם, און עס שמעקט מיט מיסט און מיט קוה און מיט זויערטייג, אַ הויפעל, ווי אַ זשמעני די גרויס, אַ שטעלבעל פאַר חזירים, אַ האָהן שפּאַצירט אַרום מיט היהנער, און קראָפּיווע מיט שטעכעלקעס מיט בוריאַן, הויך געוואַכסען — אָט דאָס איז דער גן־עדן פון'ם כתרילעווקער דאַטשניק אין „ארץ־ישראל". און מען איז צופריעדען פונדעסטוועגען, — אבי גאָט העלפט, מע קאָן בעצאָהלען דעם גוי פאַר דער דאַטשע און ס'איז נאָך דאָ וואָס צו עסען אויך, שעפּט מען תענוג און מע טהוט זיך אָן כל הפערגעניגענס שבעולם: די ווייבער קאָכען אָפּ דעם קאַלטען באָרשט, „שטשאַוו" רופט מען עס, און שטעלען דעם סאַמאָוואַר מיט שטעקלעך, מיט שפּענד־

לעך און מיט פערטריקענטע בוזשיקעס, מע פערשפארט קויהלען.
און די מאנסבילען ווארפען אראפ די קאפאטעס, זעצען זיך אוועק
גאנץ שען אויף דער הוילער ערד, מע קוקט ארויף אין אנגעגליהטען
הייסען הימעל אריין און מע פיהלט עפּיס א מאדנעם ריח, א ריח,
וואס מע האט איהם קיינמאל אין שטאדט ניט געפיהלט נאך.
היינט די קינדער? פון קינדער שמועסט מען ניט. פאר אידישע
קינדער עפענט זיך דאך גאר א נייע וועלט, אז עס קומט זומער
אויף דער דאטשע. און נישט איין וועלט, נאר טאקי אלע דריי
הונדערט צעהן וועלטען! א קליינינקייט גראז! א ווערטעלע קרא-
פּיווע! א שפּיעלעכעל קנאקעלקעס! און בעזימער? און בוזשי-
קעס? און גרינע אגרעסען? און רויטע ווייםפערלעך? און געלע
סאנישניקעס? און ווייסע פליטערלעך? און וואס איז ווערטה
אנצוקוקען קליינע היהנדעלעך, נאר-וואס אויסגעפּיקטע פון די
אייער? און יונגע קאטשקעלעך, א שטייגער, וואס אז זיי געהען.
קאטשען זיי זיך, ווי א כתרילעווקער נגידית׳טע און מיוחסת שבת
ביי־טאג, אז זי געהט אויפ׳ן שפּאציער? און דאס, מיינט איהר,
איז גאר ניט, וואס מע קאן אין מיטען גאס אננעמען פולע זשמע-
נים מיט שטויב און מאכען „חושך של מצרים“? און דער טעם
פון נאכלויפען נאך א פולען וואגען מיט נאר-וואס אפּגעשניטענע
ברויט און ארויסשלעפּען א פּאר זאנגען פון הינטען — א מכה זאל
דער גוי וויסען? היינט די סאזשעלקע, וואס מע קאן דארטען
טהון עטליכע זאכען מיט א מאל: אי פיש חאפּען, אי באדען זיך,
אי שווימען, אי עפּיס נאך?... דער עיקר איז דאס באדען זיך.
מע וואלט זיך געקאנט דארטען באדען און באדען, פּאליאסקען זיך
גאנצע טעג, ווען ניט די שקצים׳לעך, ימח שמם, וואס קלויבען
זיך צענויף אקוראט דעמאלט, ווען אידישע קינדער האבען אראפּ-
געווארפען פון זיך די ארבע־כנפות׳לעך, האלטען שוין כמעט ביי
די הויזלעך, — הויבען אן די שקצים׳לעך צו לאכען און צו ווארפען
מיט שטיינדלעך און הוקען און טיוקען און שרייען: „העי, זשי-
דאטשקי! לייבסערדאקי! ציצעלע! העי!“

און אידישע קינדער האפען זיך אנצוטהון, ציטערען, ווי די אנגעשראקענע שעפּעלעך. דער מאמעס מילך ווערד ביי זיי פער־קיהלט אינווענינ אין די בייכלעך.

זיצען זומער אויף א דאטשע, אחוץ וואס ס'איז א תענוג, איז דאס נאך א גדלות אויך: „וואוהין רעכענט איהר היינטיגען זו־מער, אם ירצה השם, אז גאט וועט שענקען דאס לעבען, ארוים־פאהרען אויף דער דאטשע, שרה־ברכה קרוין?" — „איך רעכען היינטיגען זומער, אם ירצה השם, אז גאט וועט שענקען דאס לע־בען, זיך באזעצען ביי מיקאלע חזיר אין „ארץ־ישראל". און איהר, חנה־מירעל סערדצע, זאלט איהר מיר געזונד זיין, וואו רעכענט איהר זיך באזעצען היינטיגען זומער, אם ירצה שם, אז גאט וועט שענקען דאס לעבען?" — „איך רעכען, שרה־ברכה קרוין, היינטי־גען זומער, אם ירצה שם, אז גאט וועט שענקען דאס לעבען, זיך באזעצען אויך אין „ארץ־ישראל", ביי האווריליכע די שכור'טע — זי האט זעהר א וואוילע דאטשע"...

אט אזוי שמועסען זיך אוים צוויי בעל־הבית'טעס אין כתריי־לעווקע און טאפּען זיך ביי די גוידערס און קוקען איינס אויף דאס אנדערע מיט גרוים גדלות, גלייך ווי דאס וואלטען געווען צוויי יעהור־פּעצער דאמעס, וואס האבען אלסדינג און עס געהט זיי מעהר ניט אפּ, נאר א דאטשע.

2.

ווער זענען זיי?

פרייטאג איז געווען די געשיכטע, אין סאמע ברען פון דא־טשע־סעזאן. די היץ איז געווען מיט סכנת־נפשות. כתרילעווו־קער אידען האבען זיך געאיילט קיין „ארץ־ישראל" אויף שבת.

זיך געשטופּט און געשפּאַרט און געקוועטשט און געריסן זיך צו אברהמעל דעם קאַליישטשיק אין פורגאָן אַריין, געקראַצבן קאָפּ אויף קאָפּ און ממש געשלאָגן זיך פאַר די ערטער. אברהמעל׳ס „קאַלייקע“ — דאָס איז אַ פּראָדוקט פון כתרילעווקער פּראָגרעס, פון כתרילעווקער מאָדערניזם. בעצם אָבער איז דאָס אַ פּראָסטער וואָגן, אַ געוועזענע בויד, וואָס מע האָט אַרונטערגעריסן דאָס ביידעל, אוועקגעשטעלט אין דער לענג פון׳ם וואָגן, איינע אַקעגן דער אַנדערער, צוויי לאַנגע בענק און — ויקרא שמו בישראל „קאַלייקע“. דאָס איז געווען טאַקי אברהמעל׳ס אויפטהו. ער האָט דאָס אויסגעטראַכט און ער עקספּלאָאַטירט עס עד היום הזה — ביז היינטיגן טאָג.

אברהמעל אַליין, דער קאָנדוקטאָר און דער בעל־הבית פון דער „קאַלייקע“, איז זיך געשטאַנען תחילת ביי דער זייט, מיט אַ פּאַפּיראָסעל אין מויל, גאַנץ רוהיג און מיט פערגעניגען צוגעקוקט, ווי אַזוי אידען שלאָגען זיך איבער זיין „קאַלייקע“. פון׳ם פערדרוקטען היטעל אַרויף האָט אַרויסגעקוקט זיין ־רייטער, געקנייטשטער, רויטער, שטאַרק־פערשוויצטער שטערן. איין האַנד האָט ער פערלעגט אַהינטער, איין אויג איז ביי איהם געווען צו, דאָס אַנדערע האַלב געשמייכעלט, גלייך ווי ער וואָלט וועלען זאָגען אויף בעל־עגלה־שפּראַך:

— שטופּט זיך, אידעלעך, שלאָגט זיך, רייסט זיך, בייסט זיך. לאָס איך נור אַקאַרשט אויסרויכערען אָט דאָס דאָזיגע פּאַפּיראָסעל, וועט שוין אַ רוח אין אייער פּאַרענט און מיטען אַריין און ס׳וועט קומען אַ גוטע חלירע אויף אייער טאַטען!

און כך הוה. אויסגעשפּיגען דאָס לעצטע שטיקעל פּאַפּיראָס, האָט ער פערקאַטשעט די אַרבעל און אַ נעם געגעבען זיך צו די פּאַסאַזשירען — מאַכען אַ „פּאָראַנדעק“ אין דער „קאַלייקע“. שטיל, אָהן ווערטער און גאָר אָהן שום צערעמאָניעס, האָט ער גענומען שלעפּען וועמען פאַר אַ האַנד און וועמען פאַר אַ פּוס פון דעם פורגאָן אַרויס, וואַרפען זיי אַראָפּ פון דער „קאַלייקע“, גלייך ווי דאָס

וואָלטען געווען ניט קיין לעבעדיגע מענשען, נאָר טויטע זעקלעך קאַרטאָפליס, חריין אָדער מעהרען. גאָר ניט זיין עסק — איהר מעגט איהם זידלען, איהר מעגט איהם שעלטען. וואָס הערט ער איך? דאָ איז ער בעל־הבית. און ניט נור בעל־הבית, ער איז דאָ קייסער. און ניט נור קייסער אַליין, נאָר אַ „סאַמאָדערזשעץ" — אַ זעלבסטהערשער. וואָרום ער איז איינער. די „קאָלייקע" — דאָס איז זיין אידעע. ער האָט דאָס צוגעטראַכט און דורכגעפיהרט, און ער האָט פאַר קאָנקורענץ קיין מורא ניט, וואָרום — אַנו, לאָז עמיצער פּרובען איהם נאָכמאַכען! קיינער וועט ניט וואָגען זיך זאַטשעפּען מיט אַזאַ שייגעץ, ווי אברהמעל. איז איינס. און צווייטענס, וואָס וועלען טהון צוויי „קאָלייקעס", אַז איין „קאָלייקע" געהט אויך אַ גאַנצע וואָך לעדיג, אויסער ערב שבת? דעריבער איז זיך אברהמעל פעסט מיט זיין פּרנסה, האָט פאַר קיינעם קיין מורא ניט, סיידען פאַר גאָט. נאָך אַ מינוט — און אברהמעל דער קאָנדוקטאָר איז שוין ביי זיך אויף דער קעלני. אַ ציה מיט די לייצעס, אַ שמיץ מיט דער בייטש, אַ קנאַק מיט דער צונג — און די שטאַרק בעזעצטע „קאָלייקע" געהט שוין. פאַרפאַלען. די איבערגעבליבענע פּאַסאַזשירען נעבאַך וועלען מסתמא מוזען וואַרטען, ביז ער וועט זיך אומקעהרען צוריק נאָך אַ מאָל פון „ארץ־ישראל" קיין כתרילעווקע, און די, וואָס האָבען נישט קיין געדולד צו וואַרטען, וועלען אַ ברירה האָבען נעמען די פיס אויף די פּלייצעס און — מאַרש צו פוס קיין „ארץ־ישראל" אויף שבת.

און אָט סאַמע אין דער מינוט, וואָס די שטאַרק־בעזעצטע „קאָלייקע" האָט זיך געריהרט פון אָרט, זענען אויסגעוואַכסען, ווי פון אונטער דער ערד, נאָך אַ פּאָר פּאַסאַזשירען, אַ אידינע מיט אַ מיידעל. די אידינע — אַנגעלאָדען פון אויבען ביז אַראָפּ מיט קוישלעך און מיט פּעקלעך. דאָס מיידעל — אין אַ היטעלע מיט אַ זאָנטיקעל און מיט אַזשורנע הענטשקעלעך אויף די הענד. די אידינע — פערשוויצט און פערשלומפּערט, פערטאַרעראַמט און צעטראָגען, מיט אַ רויט פערברענט פּנים, ווייסט ניט אויף

וואסער וועלט זי איז. דאס מיידעל — אויסגעפוצט, ווי א פאניענ־קע, געהט שמאלע טריטלעך, איבער איהר שמאל קליידעל, פון וואנען עס זעהען זיך ארוים די לאקירטע קאמאשען אויף אזעלכע הויכע אבצאסען, אז ס'איז שווער צו פערשטעהן, ווי אזוי זי האלט זיך אויף די פיס.

נישט קוקענדיג דערויף, וואס די „קאלייקע" האט גערירט פונ'ם ארט, האט זיך די פערהאוועטע פערטארעראמטע אידי־נע מיט איין האנד אנגעהאפט אינ'ם געהענדיגען וואגען, און ניט נענוג, וואס זי אליין איז געשטאנען אין א סכנה אויף דער'הרג'עט צו ווערען, האט זי נאך מיטגערופען דאס אויסגעפוצטע מיידעל, נאכגעשריען צו איהר פון דער ווייטען:

— גיכער, אסתר'על, גיכער! חאפ זיך אן מיט דער האנד אן דער „קאלייקע", ווארום מיר קאנען נאך פארשפעטיגען!

און צום בעל־עגלה האט זי זיך אנגערופען:

— רב אברהמעל! גאט איז מיט אייך! וואס פליהט איהר אזוי? ביז שבת איז נאך ווייט — איהר'ט נאך איינפאהרען!

אברהמעל דער בעל־קאלייקע האט ניט נור קיין חשק געהאט אפצושטעלען דעם וואגען — אדרבה, ער איז נאך אריין אין אמ־ביציע — בעל־עגלה'שע אמביציע איז געפעהרליך! — און ער האט א ציה געגעבען ביי די לייצעס, און די אידינע האט ער מכבד גע־ווען מיט א פיינעם יברכך, אויסגעגאסען כל חמתו אויף גאנץ כתרילעווקע:

— בראש חאפט זיי אוועק דער רוח, אז עס קומט פרייטאג! א גאנצע וואך קוקט מען ניט אן קיין פארשוין אין די אויגען! א שטאדט — ברענען זאל זי אויפ'ן פייער! וויא, מאאי ווארא־בייטשיקי, קומען זאל א גוטע חלירע אויף אייער טאטען!

און ער האט דערלאנגט מיט דער בייטש די „ווארא־בייטשי־קעס", זיי זאלען מאכען פיס, און טאקי מיט דער אייגענער בייטש, וואס ער שמייסט די „ווארא־בייטשיקעס", האט ער דערלאנגט דער

איינגעגעסענער אידינע איבער דער האַנד, געגעבן איהר אַנצוהער־רעניש, זי זאָל אָפּלאָזען דעם „פּורגאָן“.

דערמיט וואָלט זיך אפשר דער אינצידענט געווען געענדיגט. האָט זיך אָבער אין דער „קאַלייקע“ געפונען אַ „קאַוואַליער“, אַ יונגערמאַן אין ווייסע הויזען מיט אַ ברייטען געלען פּאַס, פון וועלכען עס האָט זיך אַרויסגעבאָמבעלט אַ לעדערן קייטעל מיט אַ שטאָלענער פּאַדקאָווע; אויף די פיס ווייסע שיך. אויפ׳ן קאָפּ אַ קליין שטרויען קאַפּעלישעל, און דאָס פּנים אינגאַנצען געראַזירט, ווי ביי איין אַרטיסט, און מורא׳דיג פערשוויצט. אין איין כהרף־עין האָט דער דאָזיגער יונגערמאַן בריה׳ש געגעבן אַ שפּרונג־אַרויס פון דער „קאַלייקע“, מיט גרויס מסירת נפש אַרויפגעשטופּט אויף דער „קאַלייקע“, גלייך צו די איבעריגע פּאַסאַזשירען אויף די פיס. פריהער די אידינע, דערנאָך דאָס מיידעל. דערנאָך האָט ער אַליין אויך געוואָלט אַרויפזעצען זיך, האָט אברהמעל דער בעל הקאַלייקע איהם אָפּגעהאַלטען. דער בעל־עגלה איז געווען אַזוי אויפגערעגט אויף דער עובדה פונ׳ם געגאַלטען קאַוואַליער מיט די ווייסע הויזען און מיט דער שטאָלענער פּאַדקאָווע, אַז ער האָט נישט געקאָנט איינזיצען מעהר אויף דער קעלני. האָט ער מיט אַ שטאַרקען „טפררו“ אָפּגעשטעלט די פערדלעך, האָסטיג אַראָפּגעשפּרונגען פון דער „קאַלייקע“ און איז צוגעגאַנגען גלייך צום יונגענמאַן מיט דער שטאָלענער פּאַדקאָווע, און בשעת מעשה האָבען איהם די אויגען געברענט, דאָס פּנים געפייערט און דער פערשוויצטער שטערן איז געוואָרען נאָך מעהר פערשוויצט.

דער יונגערמאַן, דער העלד, האָט, אַפּנים, פערשטאַנען, אַז דאָס וועט איהם גלאַט ניט אָפּלויפען. האָט ער זיך גייציג אַוועקגעשטעלט אַקעגען דעם בעל הקאַלייקע, גרייט אָנצונעמען דעם אַרויסרוף. אויף די פּאַרשוינען פון דער „קאַלייקע“ האָבען אַרויסגעזעהן, אַז דאָ וועט עפּיס פּאַרקומען אַ שענע זאַך, האָבען זיי זיך צוגעגרייט צו אַלסדינג און דערווייל בעטראַכט די צוויי העלדען, דעם בעל־עגלה מיט דער בייטש און דעם יונגענמאַן מיט דער פּאַדקאָווע, ווי זיי

שטעהען דאָס אַזוי אַנגעדרודעלט איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי די העהנער, און שמועסען זיך אויס אין קורצע, נאָר אין שאַרפע ווערטער.

דער דאָזיגער שמועס איז אַזוי הויך־אינטערעסאַנט און פּאַסט זיך שטאַרק צו אַ ראָמאַן, אַז דער גאַנצער דיאַלאָג מוז איבערגעגעבען ווערען פּינקטליך, סטענאָגראַפיש:

אברהמעל בעל־הקאַליקע: זאָג מיר נאָר, יונגערמאַן פון דער ציעג, ווער ביזט דו דאָס, וואָס איך קען דיך ניט?

יונגערמאַן פון דער פּאַדקאָווע: וואָס גערט עס אייך אָן, ווער איך בין?

אברהמעל בעל־הקאַליקע: וואָס הייסט, וואָס גערט עס מיך אָן? דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?

יונגערמאַן פון דער פּאַדקאָווע: פאַר וואָס זאָל איך ניט וויסען?

אברהמעל בעל־הקאַליקע: וויבאַלד אַז דו ווייסט יאָ, ווער איך בין, פרעג איך דיך, וואָס ביזט דו דאָ פאַר אַ מונדערפעצער, וואָס דו נעמסט מיר ארויף פאַרשווינדלעך אויף דער „קאַלייקע" אָהן מיין וויסען? און וואָס פאַר אַ מחותן ביזט דו מיט אָט די ווייבער?

יונגערמאַן פון דער פּאַדקאָווע: וואָס פאַר אַ מחותן איך בין — איז ניט אייער עסק. איהר זעצט זיך אַוועק אויף אייער אָרט, טהוט אַ שמיים די פערדלעך און פאָהרט קיין „ארץ־ישראל"!

אברהמעל בעל־הקאַליקע: אַזוי זאָגסט דו? און איך זאָג דיר, אַז איך וועל ניט ריהרען פון'ם אָרט, ביז אָט די דאָזיגע אידינע מיט אָט דעם דאָזיגען מיידעל וועלען מיר ניט אראָפּ פון דער „קאַלייקע"!

יונגערמאַן פון דער פּאַדקאָווע: וואָס רעדט איהר?

אברהמעל בעל־הקאליקע: אט דאס, וואס דו הערסט! אנים זאל איך איינגעמען א מיתה משונה אט דא אויפ'ן ארט, אדער ס'זאל קומען א גוטע חלירע אויף דיין טאטען!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: בשום אופן וועט איהר ניט ריהרען פון דעם ארט, זאגט איהר?

אברהמעל בעל־הקאליקע: בשום אופן ואופן!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: פאר קיין געלד אין דער וועלט?

אברהמעל בעל־הקאליקע: אפילו פאר קיין מיליון!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: און פאר צוויי מיליון?

אברהמעל בעל־הקאליקע: אפילו ניט פאר קיין צעהן מיליון!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: פאר קיין צעהן מיליון אויך ניט? זייט זשע מיר געזונד און שרייבט בריוולעך!

און איידער דער בעל־הקאליקע האט בעוויזען צו עפענען דאס מויל, איז שוין דער יונגערמאן פון דער פאדקאווע געזעסען אויף דער קעלני פון דער „קאלייקע", געגעבען א נעם די לייצעס צו זיך אין די הענד אריין און מיט א הוק און מיט א פייף און מיט איין אויסרוף: „וויא, ווארארבייטשיקי, פאשאל, פאשאל!" האט די „קאלייקע" זיך געגעבען א טראג פון כתרילעווקע קיין „ארץ־ישראל" מיט אזא אימפעט און מיט אזא טרייסלעניש און טראסקעניש, אז די פארשווינען האבען זיך געמוזט אנחאפען ביי די פערענטשעס פון דער „קאלייקע", און די ווייבער האבען אויפגעהויבען א קוויטשעריי מיט א געלעכטער אינאיינעם.

געקוויטשעט האבען די ווייבער פאר שרעק, זיי זאלען, חלילה, ניט ארויספאלען, און געלאכט האט מען פון אברהמלען דעם בעל־הקאלייקע, ווי ער לויפט עם נאכ'ן וואגען, מאכט מיט דער בייטש

און שרייט, מע זאָל אָפּשטעלען די פערדלעך, און שעלט, אז א גוטע חלירע זאָל קומען אויף עמיצענס טאַטען, נאָר קיינער הערט איהם ניט — „אַ ריינע קאָמעדיע!“ גאַנץ „ארץ־ישראל“ איז אַרויס אויף די דאַטשעס, בעלעגערט די „וואָרענדעס“, צוגעקוקט די דאָ־זיגע „קאָמעדיע“, ווי די „קאַלייקע“ טראַסקעט, און עפּיס אַ פּרעמ־דער יונגערמאַן זיצט אויף דער קעלני און בראַקט די פערדלעך. אידען האַלטען זיך צו, וויבער קוויטשען, און אברהמעל אַליין, דער בעל־הבית פון דער „קאַלייקע“, לויפט נאָכ'ן פורגאָן גאַנץ ווייט, מאַכט מיט די הענד, ווי אַ משוגענער — וואָס זאָל דאָס בע־דייטען?

* * *

איצט פרעגט זיך: ווער זענען דאָס געווען די אידינע מיט'ן מיידעל? און דער יונגערמאַן פון דער פּאָדקאָווע? און וואָס פאַר אַ מחותן איז ער מיט זיי, וואָס ער האָט מיט אַזוי פיעל מסירת נפש איינגעשטעלט פאַר זיי דאָס לעבען? די צו־ענגע גרענעצען פון אַ קאַפּיטעל געבען ניט, ליידער, די מעגליכקייט אויסצודער־צעהלען אַלסדינג אויף אַ מאָל, און דעריבער מוז דער פריינד לעזער זיך אָננעמען מיט גדולה, צו לייענען די ווייטערינע קאַ־פּיטלעך, ביז ס'וועט איהם אַלסדינג קלאָר ווערען.

3.

דער „פורים“ מיט'ן „תשעה באב“.

ווער וואָלט דאָס געקאָנט גלויבען, אז צוליעב די גזירות, וואָס מע וועט טרייבען אידען פון די דערפער, וועט כתרילעווקע ווערען אַ כרך און די כתרילעווקער דאַטשעס, „ארץ־ישראל“ און „פּאַלעס־טינא“, וועלען ווערען איבערפילט מיט אידען און בעריהמט אויף דער גאַנצער וועלט? ס'איז תמיד אַזוי: פון יענעמ'ס חורבן ווערד דער געבויט, פון איינעמ'ס מפּלה ווערד דער צווייטער נתגדל און פון אייער אומגליק ווער איך געהאָלפען. ס'איז אַ גאָט־זאַך. און קיינער איז אין דעם ניט שולדיג. כתרילעווקע — אודאי און אודאי ניט. כתרילעווקע האָט ניט געוואָלט, מע זאָל טרייבען די אידען

פון יעהופעץ. נאר אז מע האט זיי ארויסגעטריבען, האט כתרילעווקע געהעכערט דעם מקח פון דירות און קלייטען. און איהרע דאטשעס זענען געווארען מיט גאלד גלייך. בעזונדער האבען זיך געגעבען א הויב־אויף די דאטשעס, וואס אויף דער זייט בארג, אינ׳ם אידישען טייל, וואס הייסט „ארץ־ישראל“. מע האט אנגעהויבען ארויסצופאהרען אהין אויף זומער פון יעהופעץ און פון בויבעריק און פון דער גארער וועלט. כתרילעווקער אידען, די בעריהמטע וועלט־עקספלאטאטארס, האבען עס פערשטאנען און האבען בעוויזען אויסצונוצען די לאגע על צד היותר טוב. מע האט אנגעהויבען אפדינגען גויישע שטיבלעך און עפענען געשעפטען, צום מיינסטען קלייטלעך פון באקאליי און פון עסעוואַרג, קיאסקען פון סאדע־וואסער און פון אלערליי געטראנקען, און עפענען אכסניות, האטעלען און פאנסיאנען. דערהויפט — פאנסיאנען. אויף פאנסיאנען האבען זיך די כתרילעווקער אידען א ווארף געגעבען, ווי די היישעריקען, און ארויסגערופען א מורא׳דיגע קאנקורענציע. דערווייל פערמאגען מיר אין „ארץ־ישראל“ אויף די דאטשעס, אייגענטליך, נור צוויי פאנסיאנען. נאר מע שמועסט שוין פון א דריטען און פון א פיערטען און פון א פינפטען — די אלטע כתרילעווקער מכה: אז יענעם לוינט זיך אפשניידען די נאז, לוינט זיך מיר אויך.

וויפיעל עס וועלען אמאל, מיט דער צייט, זיין אין „ארץ־ישראל“ פאנסיאנען — קאן מען פאראוים ניט וויסען. נאר די צוויי פאנסיאנען, וואס „ארץ־ישראל“ פערמאגט דערווייל, זענען ווערטה צו בעשריבען ווערען אין א בוך, און, אויב ס׳איז א בעשערטע זאך, זאלען זיי פעראייביגט ווערען.

דער ערשטער פאנסיאן געפינט זיך אין עק שטאדט, ניט ווייט פונ׳ם נייעם אידישען בית־עולם, אויף יענער זייט בריקעל, אקוראט וואו עס הויבען זיך אן די גויישע הייזער, און הייסען הייסט ער מיט א שענעם ראמאנטישען נאמען: „דערקוויקעניש“. און די בעל־הבית׳טע, וואס האלט דעם פאנסיאן, הייסט,

אייגענטליך, אַלטע, נאָר רופֿען רופֿט מען זי: „ד ע ר ק ו ו י ק ע־נ י ט ש ק ע". אַז איין כתרילעטשקע, למשל, פֿרעגט ביי דער אַנ־דערער: „וואו וואוינט איהר, פֿערעל קרוין?" ענטפֿערט זי איהר מיט אַ ניגון: „וואָס הייסט וואו וואוין איך? איך וואוין ביי דער דערקוויקעניטשקע וואוין איך". דער נאָמען איז אַפֿילו אַ ביסעל צו אַ לאַנגער און קלינגט עפּים נישט אַזוי פֿיין, און ניט איעדער וועט דאָס אַזוי גרינג קאָנען אַרויסרעדען: אַ סימן האָט איהר — פּרובט אַקאָרשט זאָגען עס גיך, אין איין אָטהעם: „אינ'ם דער־קוויקעניש ביי דער דערקוויקעניטשקע", — וועט איהר זיך געוויס פֿערפּלאָנטען. דערפֿאַר אָבער האָט דאָס „דערקוויקעניש" אַ מעלה — די דאַטשע צייכענט זיך אויס מיט איהר „וואָרענדע". אַ גרויסע ברייטע „וואָרענדע". אַ פֿעלד, ניט קיין „וואָרענדע". אויף דער דאָזיגער „וואָרענדע", אַז מע טראָגט ארויס דעם סאַמאָ־וואַר און מע זעצט זיך אַוועק טרינקען וויסאָצקי'ס טיי — איז דאָך אַ חיות פֿון גאָט! דריי מנינים אידען קאָנען דאָרט טיי טרינקען. פֿערשטעהט זיך, ניט אַלע אינאיינעם, נאָר ביסלעכוויז, איינס נאָך דאָס אַנדערע. זעהט איהר, דער פּאַנסיאָן, וואָס שטעהט אַקו־ראַט אַקעגען דעם „דערקוויקעניש" און הייסט מיט אַ וואָזשנעם נאָמען: „ג ן ־ ע ד ן", האָט שוין מחילה אַ פֿייג, ניט קיין „וואָ־רענדע". דערפֿאַר האָט אָבער דער „גן־עדן" אַ גאָרטען, וואָס בע־שטעהט קעגען צעהן „וואָרענדעס". אינ'ם דאָזיגען גאָרטען וואַכ־סען אייך פֿון כל טוב: ציבעלקעלעך און רעטאַכלעך, קנאָבעל און חריין, און בוריאַן און קראָפּיווע, און „סאָנישניקעס", וואָס געבען „סעמעטשקעס" אויף אַ גאַנץ ווינטער ביז פּסח. און אַז גאָט העלפֿט, עס גיט זיך אויס אַ געוועט, דערגרייכט דער בוריאַן מיט דער קראָ־פּיווע כמעט ביז דער הויך פֿון אַ מענשען, און די „סאָנישניקעס" — נאָך העכער פֿון אַ מענשען.

פֿערשטעהט זיך, אַזביידע פּאַנסיאָנען פֿיהרען צוליעב קאָנ־קורענציע אַ ביטערען קאַמפּף. און וואָס איינער רעדט אויס אויפֿ'ן אַנדערען — מעג עס פֿאַלען אין ים אריין. למשל, די „דערקוויקע־

ניטשקע" זאָגט אויפ'ן „גן־עדן", אַז דאָרט האָדעוועט מען די אורחים מיט „וואַזדעך", און דער „גן־עדן" זאָגט אויפ'ן „דערקוויקעניש", אַז איבער דעם, וואָס דאָרט בייסט מען זיך, שלאָפען די פּאַנסיאָנערען אַ גאַנץ זומער אין דרויסען... ס'איז אָבער נישט אמת: נישט אין „גן־עדן", נישט אין דעם „דערקוויקעניש" איז פאַרהאַן דער מין, וואָס ווערד אָנגערופען אויף זייער לשון „וואַזדעך": און בייסען בייסט מען זיך איןביידע פּאַנסיאָנען אַזוי געשמאַק, אַז מע פער־שעלט זיך דאָס געביין. אין דעם איז אָבער קיינער ניט שולדיג. דאָס איז אַ גאָט־זאַך. ווי וועמען ס'איז בעשערט. אַ מאָל מאַכט זיך, זאָלט איהר פערפאַהרען אינ'ם גרעסטען רייכסטען האָטעל אין דער וועלט, און איהר שלאָפט אָפּ אַ גאַנצע נאַכט ביז אין דער פריה — און קיינער טשעפּעט אייך ניט. און אַ מאָל זאָלט איהר זיך אָפּשטעלען אין אַ וויסטער פינסטערער אכסניה, אין אַ חדר'על די גרויס ווי אַ געהניץ, און פונדעסטוועגען זאָל מען אייך דאָרטען בעפאַלען פון אַלע זייטען, און איהר בעוואונדערט נור, פון וואַנען האָבען זיי זיך גענומען אַזוי פיעל? די חדרים אין ביידע דער־מאָנטע פּאַנסיאָנען זענען נישט איבעריג גרויס און נישט איבעריג ליכטיג. דערפאַר קאָסט אייך אָבער דאָרטען דאָס לעבען ניט טהייער. מע קאָן זאָגען — וואָלוועל, טאַקי בזיל־הזול. פאַר איין דריי־ערעל אַ וואָך, למשל, האָט איהר אייך אַלסדינג: אַ דאַטשע און אַ „וואַרענדע" און „וואַזדעך" און עסען. דאָס הייסט, עסען איז גלייכער איהר זאָלט דאָרט ניט עסען. ווארום איהר וועט מוזען אָנ־קומען; זאָגט מען, דערנאָך צו די בתרילעווקער דאָקטוירים, וואָס האָבען אויך אַ טבע פון בייסען זיך... זיי, די דאָקטוירים, וועלען אייך האָדעווען מיט אָפּטייק און מיט קרייטעכצער און מיט פּראָש־קעס און מיט פּילען, און סוף־כל־סוף וועלען זיי אייך אָפּשיקען אָדער קיין קאַרלסבאַד, אָדער קיין עמס, אָדער נאָך ווייטער — אין אַזאַ אָרט, וואו מע פערשפּאָרט אַ גובערנאַטאָרסקי פּאַס און מע בעדאַרף נישט גנב'ענען די גרעניץ... עד כאן בתרילעווקער פּ...

סיאַנען אין „ארץ־ישראל“. איצט גהען מיר אַריבער צו די העלדען פון אונזער זומערדיגען ראָמאַן.

* * *

די פערהאָוועטע, די פערטאַרעראַמטע אידינע, וואָס דער יונגערמאַן פון דער פּאַדקאָווע, אויב דער לעזער קאָן זיך דערמאָנען, האָט זי אַזוי העלדיש אַרויסגעזעצט צו אַברהמלען אויף דער „קאַלייקע“, — דאָס איז געוועזן ניט מעהר און ניט וועניגער, ווי די בעל־הבית׳טע פון דעם אויבענדערמאָנטען „גן־עדן“; און דאָס שענע מיידעל מיט׳ן נאָמען אסתר׳על, אויב די לעזערין האָלט קאָפּ, — דאָס איז איהר טעכטערעל; און דער העלד אַליין, דער יונגערמאַן פון דער פּאַדקאָווע — דאָס איז זייער אורח, זייער „פּאַנסיאָנער“. די בעל־הבית׳טע פונ׳ם פּאַנסיאָן „גן־עדן“ איז אַליין אַ כתרילעווקע פון כתרילעווקע און הייסט מיט אַ מאָדנעם נאָמען. הייסען הייסט זי שרה, נאָר רופט מען זי שרה משה פורים׳ס. איבער וואָס? ווייל איהר מאַן הייסט משה פורים. און זייער טעכטערעל רופט מען הינטער די אויגען „אסתר׳על שרה משה פורים׳ס“. עפּיס נישט אַזאַ פּאָעטישער נאָמען, אמת. עס דאַרף אייך אָבער קיין חדוש ניט זיין. פאַרהאַן אין כתרילעווקע אַ סך ערגערע נעמען. למשל, אָט האָט איהר אַ צעטעל פון כתרילעווקער בעלי־בתים, אַרויסגענומען פון אַ רייסטער ביי אַ ציוניסטישען פעראיין: יענקעל צ ע ־ ר י ס ע נ ע ר, דוד ליב ו ו י י מ פּ ע ר ל ע ך, חיים נ ע כ ־ ט י ג ע ר ט אָ ג, מענדעל אַ ס אַ ר ע ד ע ב ר י י, בעני פּ אַ ט ש ־ א י ה מ א ו י ס, זלמן ב אַ ר ג אַ ר אָ פּ, נפתלי ח אַ פּ ־ אַ ט ע נ צ ע ל — און נאָך אַ סך, אַ סך אַזעלכע מאָדנע נעמען, וואָס מע קאָן גאָר אַזוי קלוג ניט זיין און פערשטעהן, פון וואַנען זיי האָבען זיך גענומען?

אָט דער שרה משה פורים׳ס מאַן, דאָס הייסט, משה פורים אַליין, איז בטבע אַ איד אַ שניידער, נאָר ווייל ער האָט אין כתרילעווקע ווינציג פּרנסה, און אַזוי ווי זיין ווייב שרה איז אַ גרויסע בריה׳טע אויף קאָכען פיש, באַקען לעקאַך און פּרעגלען איינגע־

מאכטס, און מחמת זיי זענען שוין געזעסען א זומער אין „ארץ־ישראל“ אויף א דאטשע, האבען זיי אנגעשמעקט ביי א בעקאנטען גוי, אקוראט אקעגען דעם „דערקוויקעניש“, א הויף מיט א גארטען, אוועקגעדונגען ביי איהם דעם הויף מיט'ן גארטען, אויסגעשמירט די שטוב פון אינווענינ און פון דרויסען מיט ווייסען לעהם, אויפגעהאנגען א ברעטעל און אנגעשריבען מיט גרויסע אותיות אויף אידיש:

„ש ר ה ־ מ ש ה ־ פ ו ר י ם ' ס ג ן ־ ע ד ן. כ ש ר“.

האט דאס מסתמא די בעלי־בתים פון'ם ערשטען פאנסיאן „דערקוויקעניש“ רעכט פערדראסען. האבען זיי געשלעפט שרה משה פורים'ס צום רב מיט א דין־תורה. זיי האבען גע'טענה'ט, אז זיי האבען אזוי אויך קיין פרנסה ניט, נאר איצט איז געקומען אט די שרה משה פורים'ס מיט איהר „גן־עדן“ אקוראט אקעגען זייער „דערקוויקעניש“ און וויל זיי גאר אינגאנצען צעברעכען מיט זייער פרנסה! האט אבער משה, שרה משה פורים'ס מאן, גע'טענה'ט, אז ער איז אויך א איד און זוכט אויך א שטיקעל ברויט — און ווער קאן איהם זאגען א דעה, וואו און פון וואנען ער זאל זוכען פרנסה? אודאי, ווען דער אלטער רב רב יוזיפעל, עליו השלום, זאל לעבען, וואלט ער שוין געפונען א סגולה, ווי אזוי אויסצוגלייכען די צדדים. אבל על דאבדין דלא משתכחין! ניטא אזא רב, ווי רב יוזיפעל איז געווען! איצט זענען דא צוויי רבנים אין כתרילעווקע, און ביידע קאנען זיי ניט הויזען צווישען זיך. זיי זאלען מיר מוחל זיין — צוויי קעץ אין איין זאק לעבען א סך שענער און א סך לייטישער, ווי די צוויי רבנים. און דער עולם האט פאר זיי קיין ברעקעל דרך ארץ ניט. נאר מיר האבען געהאלטען ביי די העלדען פון'ם ראמאן, און פערקראכען זענען מיר צו די רבנים. דער לעזער וועט מסתמא זיין אזוי פריינדליך און וועט אונז מוחל זיין.

הקיצור, ביידע ווייבער, שרה משה פורים'ס און אלטע די „דערקוויקעניטשקע“, האבען זיך בעגעגענט אין כתרילעווקע אין א שמאל געסעל — דאס איז געווען באלד נאך פסח, איידער דער

זומער־סעזאָן האָט זיך אָנגעהויבן—און ס'איז אַרויס צווישן זיי, זאָגט מען, זעהר אַ מיאוס'ער סקאַנדאַל... דאָס האָט אָבער אויך ניט געהאָלפען, ביז איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען — דאָס איז גע־ווען סאַמע אין אָנהויב סעזאָן — האָבען זיך בעוויזען אין „גן־עדן" דער גאָספּאָדין „אוראַדניק" מיט צווי סאָלדאַטען און האָט אַרונ־טערגעריסען, מחילה, דאָס ברעטעל מיט דער אידישער אויפשריפט און האָט זיי נאָך געשטראָפירט מיט אַ דרייערעל, דערפאַר, וואָס זיי האָבען זיך ערלויבט אויסצוהענגען אַ אידיש שילד. שרה משה פורים'ס האָט גאַנץ גוט פערשטאַנען, אַז דאָס איז דער „דערקוויי־קעניטשקע'ס" ארבייט, האָט זי בעצאָהלט דעם אוראַדניק דאָס דריי־ערעל מיט נאָך אַ פינפערעל און זי האָט אויסגעפיהרט איהרס: זי האָט דאָס ברעטעל אויפגעהאָנגען, און עס הענגט דאָרטען עד היום הזה. און אַז ס'איז בעשערט, אַז אַ מענש זאָל האָבען פרנסה, מעגען שונאים צעזעצט און צעשפּרונגען ווערען, וועט זיך זיי ניט העלפען. די „דערקוויקעניטשקע" האָט נעבאך געמוזט צוזעהען, ווי אָקעגען, ביי שרה משה פורים'ס אין „גן־עדן", איז שטענדיג פול געפּאַקט מיט אורחים און מיט פּאַנסיאָנערען, און נאָך מיט וואָ־סערע פּאַנסיאָנערען! אָט, למשל, נעמט דעם פּאַרשוין מיט די ווייסע הויזען און מיט דער פּאַדקאָווע — „דער גראַשען איז ביי איהם אַ ממזר; ביי אַזאַ פּאַנסיאָנער קאָן מען אָפּלעקען אַביינדעל, אויס־קרענקען זאָל זי איהם, רבונו של עולם!" — אַזוי האָט די „דער־קוויקעניטשקע" געבענטשט איהר קאָנקורענטין — און איז געווען גערעכט. שטעלט אייך פאָר, אַז דער יונגערמאַן פון דער פּאַדקאָ־ווע איז געווען פריהער א י ה ר אורח. דאָס הייסט, ער האָט גע־האָט זיך אָפּגעשטעלט אין דעם „דערקוויקעניש". נאָר דער רוח האָט איהם אַריבערגעטראָגען אַהין, אין „גן־עדן" אַריין. צוליעב וואָס, מיינט איהר? „צוליעב שרה משה פורים'ס טעכטערעל, דער הולטייקע, פאַרברענט זאָל זי ווערען!" — מיר דריקען זיך אויס מיט'ן לשון פון דער „דערקוויקעניטשקע", פון וועלכער עס רעדט אַרויס די קאָנקורענציע. דער אמת איז אָבער ניט אַזוי. אונזער

העלדין, שרה משה פורים׳ס טעכטערל, איז אַ מיידעל, וואָס איז מלא חן, אַ מאַמזעל, וואָס האָט געענדיגט פיער קלאַסען גימנאַזיע, לייענט אַרציבאַשעוו און רעדט רוסיש, קיין וואָרט אידיש, און טהוט ניט פון דאַנען אַהין. דעם גאַנצען „גן־עדן" האַלט אויס שרה משה פורים׳ס נעבאַך אַליין אויף איהרע פּלייצעס. זי אַליין קאָכט און באַקט און רוימט, און דער מאַן, משה שרה משה פורים׳ס, בעדיענט די אורחים, די פּאַנסיאָנערען, שטעהט אויס אַלע זייערע קאַפּריזען. חלילה וחס זייער טעכטערל זאָל זיי מיטהעלפען מיט וואָס ניט איז! אסתר׳על שרה משה פורים׳ס וועט בעסער געהן אָנגעטהאָן נאָך דער לעצטער מאָדע, זיין אויסגעפּוצט ווי אַ כלה, לייענען אַרציבאַשעוו, טאַנצען „טו סטעפּ" און „טאַנגאָ" און אַלע אַנדערע מאָדערנע טענץ. היינט איהר רעדען רוסיש? מיט איהר רוסיש רעדען וועט זי אייך פערדרעהען דעם קאָפּ אַלע בתרילעווקער בחורים, זיי פיהרען ביי דער נאָז. און מעהר פון אַלעמען האָט זי פערדרעהט דעם קאָפּ און געפיהרט ביי דער נאָז זייער פּאַנסיאָנער, דעם יונגענמאַן מיט דער פּאַדקאָווע. דער דאָזיגער יונגערמאַן איז אַליין איין אַגענט פון נעה־מאַשינעס, ניט קיין בעווייבטער, און הייסען הייסט ער מיט אַ מאָדנעם נאָמען: „תשעה־באב" — אַ ר אָ ן ס אָ ל אָ מ אָ נ אָ ו ו י ט ש ט י ש ע ב אָ ו ו.

געוואָוירע געוואָרען, אַז ער איז איין אַגענט פון נעה־מאַשינעס און אַז ער הייסט „תשעה־באב" און אַז ער איז נאָך ניט קיין בעווייבטער, האָט „ארץ־ישראל" גע׳פּסקנ׳ט אין איין קול, אַז דאָס איז פאַר׳ן בעל־הבית פונ׳ם „גן־עדן" איין אויסגעצייכענטער שדוך, איין אמת׳ער זווג מן השמים, אַ באַשערטע זאַך פון גאָט: „ד ע ר פ ו ר י ם מ י ט ׳ ן ת ש ע ה ־ ב א ב — חאַ־חאַ! זינט די וועלט שטעהט, איז נאָך אַזאַ גלייך פּאָרעל ניט געווען!" — און ווער שמועסט פון יענעם פרייטאָג אָן, וואָס ער איז געקומען מיט אברהמעל׳ס „קאַלייקע" קיין „ארץ־ישראל", איז דער „פּורים" מיט׳ן „תשעה־באב" נישט אַראָפּ פון דער צונג. דער יונגערמאַן פון דער פּאַדקאָווע זאָל, אַשטייגער, געווען אַרויסהעלפען שרה משה

פורים׳ס טעכטערל פון איין אומגליק — למשל, ארויסשלעפען זי פונ׳ם טייך, אדער אראפנעמען פון דער תליה, אדער ארויסראַטעווען פון גזלנים׳ס הענד, אדער גלאַט מציל זיין פון א זיכערען טוידט. — וואַלט דאַס ניט געקאָנט האָבען בשום אופן דעם חן מיט דעם עפעקט, וואָס ס׳האָט געהאַט זיין ארויפזעצען זי מיט איהר מאַמע צו אברהמלען אויף דער „קאַלייקע". און דערנאָך זיין אריינפאָהרען יענעם פרייטאָג מיט׳ן גאַנצען טראַסק קיין „ארץ־ישראל", דאַס זיצען זיינס אויף אברהמעל דעם בעל־הקאַלייקע׳ס אַרט, און אברהמעל׳ס נאָכלויפען פון הינטען נאָך דער „קאַלייקע" — דאָס אַלץ אינאיינעם גענומען האָט אָנגעמאַכט אזאַ רעש אין „ארץ־ישראל" און ארויסגערופען אזאַ געלעכטער צווישען די דאַטשניקעס, אַז ניט ווילענדיג איז דער יונגערמאַן פון דער פּאָדקאָווע געוואָרען ביי זיי אַ העלד. און שרה משה פורים׳ס טעכטערל — אַ העלדין. און ס׳איז אַוועק אַ רעדעניש מיט אַ שמועסעריי, אַ מאַכעניש מיט די אויגען און אַ סמאַרעניש מיט די נעז פון „ארץ־ישראל" ביז כתרילעווקע, און עס האָט שוין געהאַט שיער־שיער דערגרייכט צו דער כתרילעווקער פּרעסע. דער „קאַפּעליש" מיט דער „יאַרמעלקע" וואָלטען שוין געהאַט שטאָף און זיי וואָלטען שוין געמאַכט דערפון אַ גאַנץ פיינעם פירוש... האָט מען אבער פערהאַפט בעצייטענס מיט די אַנאַנסען, וואָס מע האָט געלאָזט אָפּדרוקען אויף ביידע גאַזעטען אויף דער ערשטער זייט:

עספּיר מאַיסעיעוונא פ ו ר י ם
אַראָן סאַלאָמאָנאָוויטש ט י ש ע ב אָ ו
פ ע ר ל ו י ב ט !

און דאָ הויבט זיך ערשט אָן און עס ענדיגט זיך דער רעכטער ראָמאַן.

———

.4

די חתונה אין „גן־עדן“.

זינט כתרילעווקע איז אַ שטאָדט און „ארץ־ישראל“ אַ קורארט איז דאָרט נאָך קיינמאָל אַזוי לעבעדיג און פריילין ניט געווען, ווי יענעם טאָג, ווען שרה משה פורים'ס האָט חתונה געמאַכט איהר טעכטערל, עספיר מאַיסעיעוונא פורים, פאַר'ן פּאַנסיאָנער, אַראָן סאָלאָמאָנאָוויטש טישעבאָוו.

אַ טאָג האָט זיך אָוועקגעשטעלט דעמאָלט איין אויסגעצייכענטער. איינער פון יענע אויסדערוועהלטע זומערדיגע טעג, ווען אַלס־דינג רוהט זיך אָפּ, ווערד אַנשלאָפען; ווען די זון בראָט און גיסט מיט פייער, נאָר אַ קליין ווינטעלע, מע ווייסט ניט פון וואַנען, בלאָזט פערביי און קיהלט אָפּ די ברענענדיגע שטראַהלען, מאַכט זיי ווייך און אַנגענעהם. ווי די סאָלדאַטען מיט קאָלירענדיגע קאַסקעס, שטעהען די הויכע סאָנישניקעס אויסגעצויגען, קוים־קוים וואָס זיי ריהרען זיך פונ'ם קליינעם ווינטעלע, וואָס גלעט זיי מיט ליעבשאַפט איבער די געלע סאַמעטענע בלעטלעך. אַלץ רוהט. אַלץ שלאָפט. נאָר ווען־ניט־ווען בעווייזט זיך אַ פוהר, אנגעלאָדען הויך מיט סנאָפּעס ברויט פון פעלד. די רעדער פון דער פוהר קרעכצען־אונטער שטילערהייד. דער גוי מיט'ן שוואַרץ־פערברענטען גלאַנצענדיגען פּנים געהט אויף־צו־פריהער אַ באָרוויסער, מיט אַ צעחראַסטעט האָריז, דרעהט מיט דער בייטש פאַר די אָכסען און שמועסט מיט זיי אויף זייער לשון: „היי! סאָב־סאָב, סאָלאָוויי!“ און די אָכסען, פערטיעפט אין זיך, געהען איהם נאָך פּיס־טריט. הינטער'ן וואָגען לויפען אַ פּאָר באָרוויסע יונגלעך, אידישע קינדער, רייסען אַרויס אַ פּאָר זאַנגען פון די סנאָפּעס און ווילען נאָך. נאָר פּלוצים בלייבען זיי שטעהן פער'כשופ'ט. וואָס איז די מעשה? אַקוראַט אַקעגען זיי טראָגט זיך אברהמעל'ס פורגאָן, די „קאַלייקע“, אנגעפּאַקט פול און פול מיט מאָדנע פאַרשוינען, און די מאָדנע פאַרשוינען האַלטען מאָדנע אינסטרומענטען אין די הענד. דאָס

זענען די כתריל׳עווקער כלי־זמר געקומען קיין „ארץ־ישראל״ צו שרה משה פורים׳ס אויף דער חתונה.

— די כלי־זמר פאָהרען! די כלי־זמר פאָהרען!

און די באָרוויסע יונגלעך לאָזען זיך פאַר דער „קאַלייקע״ מיט איין אימפעט צוריק אהיים אָנזאָגען אַ בשורה: די כלי־זמר פאָהרען! די כלי־זמר פאָהרען!

און ביי שרה משה פורים׳ס איז שוין אַלסדינג גרייט צו דער חתונה. דער גאַנצער פּאַנסיאָן איז פערוואַנדעלט אין אַ שאַלאַש צוליעב די צענויפגערופענע געסט פון „ארץ־ישראל״. אינ׳ם בעריהמטען גאָרטען פון „גן־עדן״ שטעהען לאַנגע טישען, געדעקט מיט כל טוב, בראָנפענס און לעקאָכער און איינגעמאַכטסען. בים־לעכווייז הויבען אָן צענויפקומען זיך משפחה און גוטע פריינד פון כלה׳ס צד, אַלע אָנגעטהאָן, ווי מחותנים, און סתם געסט — דאַטשניקעס און דאַטשניצעס פון „ארץ־ישראל״. די דאַטשניקעס אין שבת׳דיגע קאַפּאָטעס און יום־טוב׳דיגע קאַשקעטען, און די דאַטשניצעס אין זיידענע קליידער מיט זייער גאַנצער ציערונג. יונגע ווייבלעך און מיידלעך, אויסגעפּוצט נאָך דער לעצטער מאָדע, די פּנימ׳ער בעצייטענס פערדויטעלט און פערשוויצט, זענען גרייט חאַפּען אַ טענצעל. לאָזען נור די כלי־זמר אויפהערען רימפּלען און שקרימפּלען, אָנצושטעלען די אינסטרומענטען, און שוין געבען עפּיס אַ מאָל אַ שפּיעל. חתן־כלה זיצען אויסגעפּוצט; ער אין אַ גלאַנצעדי־גען צילינדער, זי אין אַ ווייסער פאַטאַ — אַ פּרינץ מיט אַ פּרינצע־סין, דער „תשעה־באב״ מיט׳ן „פורים״! און די מחותנים — משה פורים מיט׳ן ווייב, שרה משה פורים׳ס — זיי לויפען אַרום, ווי די פער׳סמ׳טע מייז, שטאַרק פערטאַרעראַמט און פערטראַגען, ווי געוועהנליך טאַטע־מאַמע, וואָס האָבען דערלעבט אַזאַ שמחה, זיי מאַכען חתונה אַ קינד. און וואָס איז מעהר וואונדער פון אַלסדינג — צווישען די מחותנים פון כלה׳ס צד איז בעמערקען אויך די בעלי־בתים פון׳ם פאַנסיאָן „דערקוויקעניש״. ווי קומען ז י י אהער? אַזעלכע ביטערע קאָנקורענטען און אַזוינע געפעהרליכע

שונאים! די מעשה איז גאַנץ פּשוט: אַ פּאָר טעג פאַר דער חתונה האָט שרה משה פורים׳ס זיך מיישב געווען: צו וואָס טויג איהר שונאים? מע זאָגט: ס׳איז גלייכער צעהן גוטע פריינד איידער איין שונא. איז זי אַוועק צו דער „דערקוויקעניטשקע" אַהיים, און גלייך ווי זיי האָבען זיך קיינמאָל אויף זייער לעבען נישט גע־קריעגט, קיין שלעכט וואָרט, קיין צונג נישט איבערגעקעהרט, האָט שרה די מחותנת׳טע זיך אָנגערופען צו אַלטע דער „דערקוויקע־ניטשקע": „גוט מאָרגען אייך, אַלטע לעבען! איך האָב צו אייך אַ בקשה". „דהיינו, וואָס פאַר אַ בקשה, שרה׳ל קרוין?" איהר ווייסט דאָך, אַלטע לעבען, אַז איך מאַך חתונה מיין אסתר׳על". „זאָל זיין אין אַ גוטער שעה, אין אַ מזל׳דיגער. איהר ווייסט דאָך, שרה׳ל קרוין, אַז איך בין אייך אַ גוטער פריינד. לאָז עס מיר אָנגעהן, וואָס איך ווינש אייך". „אמן. האָב איך אייך געוואָלט בעטען, אַלטע לעבען, איהר זאָלט מיר אָנטהון דעם כבוד און זיין ביי מיר אויף דער חתונה, איהר און אייער מאַנן און אייערע קינ־דערלעך". „מיט׳ן גרעסטען כבוד, שרה׳ל קרוין. מיר האָבען זיך דען אַ מאָל געקריעגט, חס ושלום? געהט אַהיים, מיר׳ן מירטשעם קומען אַלע זיך משמח זיין מיט אייך, גאָט זאָל נור געבען, ס׳זאָל זיין מיט גליק און מיט הצלחה, וואָרום אַזאַ יאָהר אויף מיר, וואָס פאַר אַ חתן אייער טאָכטער נעמט". „אמן. מיר זאָלען דערלעבען ביי אייערע קינדער ניט ערגער, בעסער האָט קיין שיעור ניט". פאַר גרויס ליעבשאַפט האָבען זיך די ווייבער אַזש צעקושט אין די פּיסק־לעך און האָבען שוין אַרויסגעקוקט אויף דער מינוט, וואָס נאָך דער חופּה, ווען מע וועט זיך נעמען ביידע פאַר די הענד און מע וועט איינם אָקעגען דאָם אַנדערע האַפּען אַ פריילּיכם. דערווייל איז דער טאַרעראַם נאָך גרוים און עס הערען זיך שוין געשרייען, אַז די זון זעצט זיך — שוין צייט, שוין צייט צו דער חופּה געהן! אמת, חתן־כלה פּאַסטען נים. ס׳איז נים ד ע ר חתן און נים ד י כלה, וואָס האַלטען פון אַזעלכע „אידישע זאַבובאַנעם" — גאָר פּאַס־טען! ס׳איז שוין אָבער באַלד נאַכט. דער גאַנצער הויף איז פול

מיט געסט. גאַנץ „ארץ־ישראל“ האָט זיך צענויפגעקליבען אויף דער חתונה. די גאַנצע גאַס איז בעלאַגערט מיט שיקסעס און שקצים, וואָס זענען געקומען אָנקוקען אַ „זשידאָווסקע סוואַדבע“. די שקצים זאָגען ווערטלעך, די שיקסעס שיסען אויס אַלע מינוט אַ ווילדען געלעכטער, מיט אַ הילך און מיט אַ קוויטש. אַ שמחה, אַ גדולה אין „ארץ־ישראל“! שוין. מע האָט שוין אָוועקגעשטעלט די פיער שטאַנגען מיט דער רויטער חופה, וואָס איז מיט גאָלדענע קאַטעסען פון אַלע פיער זייטען. און די כלי־זמר מיט'ן קעסעל־פויק האָבען געגעבען אַ האַפּ־אַפּ דעם זיסען אומעדיגען ניגון, און די מחותנים מיט די אונטערפיהרערס, אַנגעטהאָן אין די אויבער־שטע בגדים און מיט אָנגעצונדענע הבדלות אין די הענד, האָבען געגעבען אַ נעם דעם חתן מיט דער כלה, און די צערעמאָניע האָט זיך אָנגעהויבען. די אַלטע שענע אידישע צע־רעמאָניע.

דערזעהען אידען דרעהען זיך מיט דער אויסגעפּוצטער כלה אין סאַמע ווייסען אונטער דער חופה, אַרום דעם חתן מיט'ן גלאַנ־צעדיגען צילינדער, האָבען די צענויפגעלאָפענע שקצים זיך אָנגע־רופען מיט אַ געלעכטער: „אַ־האַ־האַ, דיוויטסיאַ, יאַק זשידי קרוּ־טיאַטסאַ!“ (אוי־אוי, זעהט נור ווי די אידען דרעהען זיך!) דאָס האָט אָבער גאָרניט געשטעהרט. דער רב איז שוין געוועזען גרייט צו נעמען דעם כוס אין דער רעכטער האַנד אַריין. דער חזן האָט שוין צורעכט געמאַכט דעם האַלז אויף צו זינגען דעם „שוש תשיש“. דער שמש האָט שוין געהאַלטען גרייט דאָס קידושין־פינגערל אי־בערצוגעבען דעם חתן, ער זאָל זאָגען דעם געוויסען „הרי את“. פּלוצים האָט זיך דערהערט פון דרויסען אַ „טפררר!“ מיט אַ ירגזון איז צוגעפאָהרען אברהמעל'ס „קאַלייקע“, און פון דאָרטען זענען אַרויסגעשפּרונגען צוויי יונגע ווייבלעך און געלאָזט זיך מיט אויס־געשטרעקטע אָרעמס גלייך צו דער חופה. עס איז געוועזען אוג־מעגליך צו זעהען זייערע פּנים'ער אין דער פינסטער. מע האָט נור נים. כתרילעווקע האָט ניט געוואָלט, מען זאָל טרייבען די אידען גע־געהערט זייערע ווייבערשע קולות, וויביידע אינאיינעם האָבען גע־

ליארעמט, געיאמערט און געשאלטען, איבערשלאגענדיג איינע דער אנדערער:

— שטעהט, אידישע קינדער!

— גיט איהם ניט קיין חופה וקידושין!

— פארחאפט זאל ער ווערען!

— דער שלאק זאל איהם טרעפען!

— אט דער שארלאטאן! אט דער הולטיי! אט דער ממזר!

— קוקט איהם אן אינ׳ם קאפעליש! ער איז דאך מיינער א מאנן!

— איך האב דאך פון איהם א קינד, האבען זאל ער א ווינטען סוף!

— און מיך האט ער מקדש געווען ערשט היינטיגען נאך פסח! צוגענומען אכט הונדערט קארבען, ווי איין גראשען, אכט הונדערט מכות זאלען זיך איהם אויסזעצען, רבונו של עולם, אויפ׳ן פנים און אויף דער צונג און אויפ׳ן גאנצען לייב, ער זאל ניט דערלעבען מעהר צו פאהרען, באגראבען אידישע טעכטער, פארוויסטען און פארפינסטערען זייער לעבען!

— גיט איהם אהער, דעם גנב, אט פאהר איך איהם אריין מיט מיינע נעגעל און רייס איהם אוים די אויגען!

— אין קייטען זאלט איהר איהם קאוועז! אין אייזערנע קייטען! מיינע אכט הונדערט קארבען, אכט הונדערט מכות, רבונו של עולם!... — — — — — — — — — — — — — — — —

— —

עפילאג.

פאר די כתרילעווקער גאזעטען, פאר׳ן „קאפעליש“ מיט דער „יארמעלעקע“, איז די דאזיגע שרעקליכע געשיכטע, וואס האט זיך פערלאפען אין „גן־עדן“ אויף דער דאטשע, געווען איין אמת׳ער יום טוב. עטליכע טעג דורכאיינאנד האבען זיי ניט אויפגעהערט

צו שרייבען און צו שרייבען. די ערנסטע פובליציסטען, די מוסר־זאָגער, האָבען נישט אויפגעהערט צו שטאָפּען דעם עולם מיט מוסר און לערנען שכל, ווי אַזוי מע דאַרף זיין געהיט היינטיגע צייטען ביי חתונה מאַכען אַ טאַכטער פּאַר אַ מאַנן מיט אַ רוסישען נאָמען „טישעבאָוו": און די וויצלער האָבען זיך געוויצעלט און געווערטעלט גאָר אָהן אַיין אויפהער: „ווי קאָן אַרויסקומען גוטס פון אַ פּורים מיט אַ תשעה־באב?" — און אויסגעלאָזט האָט זיך עס דערמיט, וואָס ביידע צייטונגען, סאַי דער פּראָגרעסיווער „קאָפּעליש", סאַי די אָרטאָדאָקסישע „יאַרמעלקע", האָבען אַנגעזאָגט זייערע לעזער אַ פריילּיכע בשורה מיט מורא'דיג גרויסע אותיות, אַז גאָר אין גיכען הויבען זיי אָן צו געבען דעם עולם אַ מתנה — אַ נייעם מאָדערנעם, זעהר שפּאַנענדען און הויך בעלעהרענדען ראָמאַן פון איצטיגען אידישען לעבען מיט אַ מוסר־השכל. ביים „קאָפּעליש" וועט דער ראָמאַן הייסען:

„דער מאַן פון די דריי ווייבער"
(אַ הויך־אינטערעסאַנטער ראָמאַן אין 4 טייל מיט איין עפּילאָג)

און ביי דער „יאַרמעלקע" וועט ער הייסען:

„דער דרייווייבערדיגער מאַן"
(אַ מערקווירדיגער ראָמאַן אין 4 טייל מיט אַ פּראָלאָג און מיט איין עפּילאָג).

אַ שאָד! מע וועט נעמען אַזאַ שענעם מאַטעריאַל און מע וועט דאָס צעשמירען אויף דריי הונדערט בלעטער, מאַכען פון דעם אַ תל. און אַ רחמנות געבאָך אויף דער העלדין, שרה משה פּורים'ס טאָכטער, אסתר'על. נאָך דעם, ווי די כתרילעווקער גאַזעטען וועלען זי בעאַרבייטען, מעג זי זיך שוין אָפּגעזעגענען. זי וועט שוין דאַרפען קיין חתן ניט קריגען ווייל זי וועט לעבען. סיידען זי זאָל פערלאָזען „ארץ־ישראל" מיט כתרילעווקע און אַריבערפּעקלען זיך קיין אַמעריקאַ.

הלואי! מיר ווינשען איהר גליק און הצלחה און אלדאָס גוטס — אָמן.

.5

„אונזערע בראָצקים" מיט „אונזערע רויט־שילדס".

אין אַ הייסען זומער־טאָג, סאַמע אין רעכטען ברען פון דאַטשע־סעזאָן, איז פון כתרילעווקע קיין „פּאַלעסטינאַ" געגאַנגען אייבער „ארץ־ישראל" אונזער בעקאַנטע „קאַלייקע" כמעט אַ לעדיגע, ווייל ס'איז געווען ניט קיין פרייטאָג, נאָר אַ געוועהנליכער וואָכעדיגער טאָג, דעמאָלט, ווען די כתרילעווקער דאַטשניקעס, וואָס וואָהנען אין „ארץ־ישראל", זענען ניט קליין צו געהן צופוס. אין דער „קאַלייקע", ער זאָל אַזוי גוט און מוחל זיין אַפּשטעלען די פערדעלטערע, די אַנדערע אַ יונגערע, אוןביידע האָבען געשמאַק געגעהניצט און געפּאָכעט מיט דער נשמה פאַר גרויס היץ. אברהמעל דער קאָנדוקטאָר האָט געדרימעלט, די פערדלעך האָבען זיך געמאַכט ווי זיי פאָהרען, און די „קאַלייקע" קוים־קוים וואָס זי האָט געשלעפּט זיך. פּלוצים איז אויסגעוואַקסען, ווי פון אונטער דער ערד, אַ פראַנטעוואַטע ציקאַווע אַריסטאָקראַטיש בחור'על פון אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג, מיט אַ ווייס אַריסטאָקראַטיש קאַפּעלישעל און מיט שוואַרצע אַריסטאָקראַטישע וואַנסילעך, האָט אַ מאַך געגעבען מיט'ן אַריסטאָקראַטישען שטעקעלע צום קאָנדוקטאָר פון דער „קאַלייקע", ער זאָל אַזוי גוט און מוחל זיין אַפּשטעלען די פערדלעך, און האָט געגעבען אַ שפּרונג־אַריין אין דער „קאַלייקע", אָבער אַזוי אַריסטאָקראַטיש, אַזוי בריה'ש, אַזוי פלינק, אז עס האָט געהאַט דעם זיבעטען חן. דערנאָך האָט ער זיך געגעבען אַ זעץ אַוועק אויף דער צווייטער באַנק. פּונקט אַקעגען דער מאַדאַם מיט

איהר טעכטערל (די עלטערע איז געווען די מוטער, און די יונגערע—איהר טעכטערל), און אַ לעג אַריין איין האַנד אין דער לינקער הויזען־קעשעני און מיט דער אַנדערער האַנד אַ דרעה די רעכטע אַריסטאָקראַטישע וואָנסע, און בעת מעשה גגעבען אַזאַ אַריסטאָקראַטישען קוק אויף דער יפהפיה, אויף דעם שענעם מאַמזעלכין, אַז אַ מיידעל, וואָס איז נאָך ניט שטאַרק פערליעבט אין קיינעם, דאַרף זיין שטאַרקער פון אייזען, זי זאָל זיך ניט פערליעבען תיכף ומיד אין אַזאַ בראַווען אַריסטאָקראַטישען בחור. פאַר דער מאַדאַם איז דאָס דאָזיגע אומגעריכטע בעגעגעניש געווען איין „אצבע אלהים“, אַ פּאַטאַלע בעגעגעניש, און איהר מוטערליך האַרץ האָט באַלד אָנגעהויבען צו קלאַפּען און נביאות צו זאָגען, אַז ס'איז ניט אומזיסט, אַז ס'איז אַ גאָט־זאַך... און חאָטש איהר טעכטערל איז שוין כמעט אַ כלה, טאַקי מיט איהרען אַ גליעד־געשוועסטערקינדעל, ווי מיר וועלען דאָס אין גיכען געוואָהרע ווערען, פון דעסטוועגען איז זי געווען העכסט צופרידען, וואָס דער אַריסטאָקראַטישער יונגערמאַנטשיק שיסט מיט אויגען אויף איהר טעכטערל, נעמט זי דורך און דורך... נאָר ווי אַזוי מאַכט מען, אַז ער זאָל זיך בעקענען מיט איהר טעכטערל, אַז זי איז נאָך אַליין מיט איהם ניט רעכט בעקענט? איז זי געפאַלען אויף איין עצה (אַ מאַמעס האַרץ): זי האָט גענומען זיך פאָכען מיט'ן פעכער און אַ זאָג געגעבען, ווי צו זיך אַליין, און דוקא אויף רוסיש, אויף דעם כתרילעווקער רוסיש, וואָס האָט אַ שם אויף דער וועלט:

— אַך, קאַקאַי גאַריאַטשע דיען סעוואָדני! — סאָרא הייסער טאָג היינט איז!

האָט די טאָכטער אַ קוק געגעבען אויפ'ן אַריסטאָקראַטישען יונגענמאַן און האָט פעררריכט דער מוטער'ס גרייז:

— דאַ, אַטשען זשאַרקיי דיען!

האָט שוין דער אַריסטאָקראַטישער יונגערמאַן געהאַט אַ געלעגענהייט אַריינצומישען זיך מיט אַ וואָרט און אויך אויף רוסיש געווענדט זיך צו דער מאַמזעל:

— אַ או וואָס נאַ דאַטשע טאַקזשע חאַראַשיי וואָזדוך? — איז ביי אייך עפּיס אויך אַ גוטע לופט אויף דער דאַטשע?

האָט די מאַדאַם פונדעסטוועגען ניט דערלאָזט, אַז די טאָכטער זאָל איהם ענטפערען און האָט זיך בעסער אַליין אַרויסגעשטעלט (פאַרט אַ מאַמע!) און האָט זיך אַנגערופען צום יונגענמאַן וויעדער אויף רוסיש און מיט אַ ניגון:

— נאַ טשטאָ נאָם וואָזדוך, קאָגדאַ או נאָס יעסט דיענגי? — צו וואָס דאַרפען מיר לופט, אַז מיר האָבען געלד?

דערמיט האָט זי איהם, אַפּנים, געוואָלט אָפּהאַקען די פליע־געל, ער זאָל זיך אַזוי ניט איבערנעמען. נאָר אַרויסגעקומען דער־פון איז גאָר עפּיס אַנדערש:ביידע קינדער, דער יונגערמאַנטשיק און דאָס מאַמזעלכעל, האָבען זיך איבערגעקוקט און אויסגעשאָסען מיט אַנאַ געלעכטער, אַז דער קאָנדוקטאָר פון דער „קאַלייקע“, אברהמעל דער בעל־עגלה, האָט זיך געמוזט אויסדרעהען צו זיי מיט'ן פּנים, חאַפּען אַ קוק: „וואָס לאַכען עפּיס די אַריסטאָקראַטען, אַ גוטע חלירע אויף זייער טאַטען?“ דער שפּיץ איז געווען, אַז מען איז צוגעקומען צו איינער פון די שענסטע און רייכסטע דאַטשעס אין „פּאַלעסטינאַ“, האָט מען זיך גאַנץ וואַרעם אָפּגעזעגענט און שטאַרק־שטאַרק געקוועטשט די הענד, און די מאַדאַם האָט האַלב־אָפיציעל פערבעטען דעם אַריסטאָקראַטישען יונגענמאַנטשיק צו זיך: „פּאַזשאַלעסטע, בעז צערעמאָני!“ און דאָס שענע מאַמזעל־כעל האָט אַזוי ליעב געשמייכעלט און האָט בעשענקט דעם יונגען קאַוואַליער מיט אַזעלכע וואַרעמע בליקען פון איהרע שענע חנ'עוו־דיגע אויגען, אַז ווען דער יונגער בחור, דער אַריסטאָקראַט, זאָל זיין פון אייזען און זיין האַרץ פון שטיין, וואָלט עס אויך בעדאַרפט צעשמאָלצען ווערען, אַזוי ווי וואַכס.

אַצינד בעדאַרפען מיר דערצעהלען, ווער איז געווען אָט דער יונגער אַריסטאָקראַט און וואָס איז מיט דער מאַדאַם געווען אַזוי די גדולה, וואָס איהר טעכטערעל האָט זיך מיט איהם בעקענט?

די גרויסע שטאדט יעהופעץ לעבט אין טעות. זי מיינט, אז נור זי פערמאגט אריסטאקראטען־מיליאנערען. די גרויסע שטאדט פאריז מיינט, אז נור זי פערמאגט אריסטאקראטען־מיליארדערען. א סברה, אז אין כתרילעווקע האבען מיר זיך אונזערע אייגענע אריסטאקראטען, אונזערע אייגענע בראצקים מיט אונזערע אייגענע רויטשילדס. נאר וואס דען? אזוי ווי אלסדינג, וואס כתרילעווקע פערמאגט, פערמאגט זי אין קלענערען מאסשטאב, על־כן זענען אונזערע בראצקים קליינע בראצקעלעך און אונזערע רויטשילדס — קליינע רויטשילדלעך, און זיי זענען ווערטה בעשריבען צו ווערען מיט זייערע ביאגראפיעס, פונקט ווי עס ווערען בעשריבען אלע מיליאנערען און אלע מיליארדערען פון דער גאנצער וועלט.

דאס איז א כלל — און עס ווייסט א מינדסט קינד, — אז אלע גרויסע מענשען פון דער וועלט זענען אמאל געווען קליין, דערנאך ערשט זענען זיי אויסגעוואכסען און נתגדל געווארען. די אמעריקאנער גרויסע מיליארדערען, למשל, האבען ליעב צו בעריהמען זיך צעהן מאל א טאג, ווי קליין זיי זענען אמאל געווען. ביי איין אמעריקאנער אריסטאקראט איז א כבוד און א גדלות צו דערצעהלען פאר יעדען אינטערוויוער, אז אין דער יוגענד האט ער געטראגען זעק אויף די פלייצעס, אדער גאזעטען צו פערקויפען, אדער געהאנדעלט מיט „מעטשעס". אונזערע כתרילעווקער אריסטאקראטען האלטען נישט פון דער דאזיגער מדה. אדרבה, א כתרילעווקער מיליארדער, אז איהר וועט איהם א פרעג טהון וועגען זיין יחוס, וועט ער אייך דערצעהלען גוזמאות, אז זיין זיידע איז געווען א רב און זיין עלטער־זיידע — א גאון, און זייער גאנצע משפחה — לויטער רבנים, גאונים און נגידים, גבירים מפורסמים. זיי פערהאקען אייך אזוי דעם קאפ מיט זייער יחוס און שרעקען אייך אזוי שטארק אן מיט זייער אריסטאקראטיזם, אז עס פאלט אן אויף אייך א פחד, און איהר קלערט זיך: „ווייסט זיי דער גוטער יאהר — אפשר קומען זיי טאקי ארויס דער רוח ווייסט זיי פון וועמען?"... אונזערע אריסטאקראטען, מיליאנערען און

מיליאַרדערען, איך מיין אונזערע כּתריל׳עווקער בראַצקיס מיט אונזערע כּתרילעווקער רויטשילדס, זענען אויך געווען אַמאָל גאַנץ קליינע מענשעלעך, און זייער שבח מוז געזאָגט ווערען. זיי האָבען זיך אַליין מיט זייערע אייגענע כּחות דורכגעשלאָגען און מיט דער צייט שטאַרק־שטאַרק אַרויפגעאַרבייט זיך, געוואַכסען און אויסגעוואַכסען און גענומען איבערשטייגען און אַריבערשמייסען איינס דאָס אַנדערע הן אין עשירות, הן אין צדקה, הן אין שענע שדוכים, און מי יודע, וואָס פון זיי קאָן נאָך אַמאָל אויסוואַכסען! די גאַנצע וועלט, למשל, ווייסט דעם יחוס פון די אמת׳ע רויטשילדס, אַז זיי שטאַמען פון פראַנקפורט און אַז זייער עלטער־זיידע איז געווען פריהער אַ חלפן, דערנאָך אַ מלוה, דערנאָך אַ באַנקיר, וואָס פערלייהט געלד. אונזערע כּתרילעווקער רויטשילדס שטאַמען ניט פון פראַנקפורט. שטאַמען שטאַמען זיי טאַקי פון כּתרילעווקע גופא, נאָר ווייל זייער עלטער־זיידע איז אויך כּל ימיו געווען אַ חלפן, געשטאַנען מיט אַ טישעל אין כּתרילעווקער מאַרק און געביטען קערבלעך אויף צעהנערס און צעהנערס אויף גראַשענס, האָט מען דעריבער זיינע קינדער און קינדס־קינדער גערופען מיט׳ן נאָמען „די רויטשילדס“. זיי, די קינדער, זענען שוין קיין חלפנים ניט געווען, מיט קיין טישעל אין מאַרק ניט געשטאַנען, נאָר מיט הלואה האָבען זיי זיך פערנומען, מיט הלואה פערנעמען זיי זיך נאָך היינט און מיט הלואה וועלען זיך פערנעמען אויך זייערע קינדער און קינדס־קינדער — כּל זמן עס וועט עקזיסטירען אויף דער וועלט אָט דאָס פּאַסקודנע מין, וואָס מע רופט דאָס „געלד“. און כּל זמן עס וועלען זיך געפינען אַזעלכע מענשען, וואָס וועלען אייך פערזעצען, איך בעט איבער אייער כּבוד, די הויזען, אַבי איהר זאָלט זיי לייהען געלד... אַז ס׳וועט זיך מאַכען. איהר וועט קומען איצט אין דאָס בענייעטע מאָדערנע כּתרילעווקע, וועט איהר אויף דער „געבריקעוועטער גאַס“ דערזעהן אַ צוויי גאָרענדיגען מויער מיט אַ גרויסען שילד איבער דער גאַנצער וואַנד, מיט גרויסע גאָלדענע אותיות: „יעפים אי באַרים גינגאָלד. באַנקיר־

סקאיא קאנטארא". אויף אונזער אידיש לשון וועט דאס הייסען אזוי שען, ווי „חיים און ברוך גינגאלד. באנק־געשעפט". זאלט איהר ווּיסען, אז דאס זענען אונזערע כתרילעווקער רויטשילדס. אי, די קשיא: פון וואנען האט זיך צו זיי גענומען דער נאמען ר ו י ט־ ש י ל ד, אז הייסען הייסען זיי גאר ג י נ ג א ל ד? קאן מען דאס אייך פערענטפערען מיט א ווידערנאנד, ווי דער שטייגער איז: למאי וואס וועט איהר זאגען דערויף, אז אקוראט אקעגען די רויט־ שילדס שטעהט נאך א שענערער מויער מיט נאך א שענערען שילד, מיט נאך גרעסערע גאלדענע אותיות אנגעשריעבען בפירוש, און אויך אויף רוסיש: „ליעסנאיא טארגאווליא בראטיעוו דעמ־ בא"; דאס הייסט: „האלץ־געשעפט פון די ברידער דעמבא": — פון דעסטוועגען טהוט א פרעג א מינדסט קינד: „יונגעלע, וועמענס שטוב איז דאס?" — וועט אייך א מינדסט קינד ענטפערען: „אט די שטוב וועמענס? — בראצקי'ס".

אויב אייך אינטערעסירט די ביאגראפיע פון די דאזיגע בראצ־ קיס, וואס הייסען דעמבא, אדער דער יחוס פון די ברידער דעמבא, וואס רופען זיך בראצקי, קאן עס דא דערצעהלט ווערען אין קורצען אט אזוי: אין סוכאליעסיע, אין א שטעדטעל ניט ווייט פון כתרי־ לעווקע, וואס האט אמאל געהערט צום גראף שטרעמבא־רודניצקי, איז געווען א איד א שאפער, איין אויפזעהער אויף די פריצישע וועלדער, וואס געהייסען האט ער אהרן, נאר גערופען האט מען איהם דעמב, ווייל ער איז געווען, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א איד א פראסטאק, א דארפסמאן, א הויכער, א געזונדער, א דעמב. געטראגען א גראבען, א גוישען בגד, מיט א שטריקעל ארומגעבונ־ דען, און א פאר הויכע שטיוואלעס, געקענט אויף אויסוועניג אלע בוימער פון אלע סוכאליעסיער וועלדער, געהיט דעם גראף'ס גוטס, ווי א געטרייער הונד, און איז געווען ביי'ם גראף אזא חשוב, אז ער האט אנגעזאגט אין זיין צואה די קינדער, אז דער איד אהרן און דעם אידענס קינדער זאלען בלייבען ביי זיי שאפערס כל־זמן עס וועלען שטעהן די וועלדער פון סוכאליעסיע און כל־זמן עס וועט עק־

זיסטירען דער נאָמען שטרעמבאַ־רודניצקי. און ווי דער מנהג העולם איז, האָבען דאָך מסתמא די יורשים פונ׳ם גראַף שטרעמבאַ־רודניצקי זיך פערשפּיעלט אין קאָרטען און פערקויפט, געמאַכט אַ תל פון אַלע סובאַליעסיער וועלדער, און אהרן׳ס קינדער האָבען געמוזט אַריבערפּעקלען זיך פון וואַלד אין שטאָדט אַריין, זיך בעזעצט אין כתרילעווקע. און ווייל ניט זיי און ניט זייערע קינדער האָבען נישט געוואוסט קיין זאַך, אַ חוץ וואַלד און אַ חוץ געהילץ, איז זייער געשעפט געוואָרען נור וואַלד און געהילץ — עד היום הזה. און עס האָט זיי מצליח געווען, און זיי זענען געוואַכסען אַלץ העכער און העכער, און מיט זיי איז געוואַכסען אויך זייער נאָמען. תחילת האָט מען זיי גערופען „די וואַלד־מענשען“, דערנאָך — „די הילצערנע אידען“, „די דעמבעניאַטעס“, דערנאָך — „די ברידער דעמבאַ“, דערנאָך — „די נייע נגידים“, „די מיליאָנטשיקעס“, און ערשט דערנאָך, אַז זיי האָבען אָנגעהויבען אויספּיינען זיך, אַרויסגעהן מיט אַ שענער נדבה, טהון גרויסע שדוכים, שמייסען און אַריבערשמייסען די רויטשילדס, — האָט זיי די שטאָדט געקרוינט מיט׳ן נאָמען: „אונזערע בראַצקים“. עס איז שווער צו זאָגען, ווער פון זיי איז רייכער: „אונזערע רויטשילדס“, צי „אונזערע בראַצקים“? זייער געלד האָט נאָך קיינער ניט געצעהלט. נאָר מיר דאַכט, אַז וואָס זיי פעהלט צו די אמת׳ע בראַצקים מיט די אמת׳ע רויטשילדס, וואָלט עס געמעגט אונז אַלעמען צוקומען. זייער רייכקייט איז ווי אַמאָל. אַמאָל זענען „אונזערע רויטשילדס“ רייכער, אַמאָל — „אונזערע בראַצקים“. עס ווענדט זיך, ווער עס שטעלט זיך אוים שענער פאַר דער שטאָדט. און ווייל יעדער פון זיי וויל אַריבערשטייגען אין אַריסטאָקראַטיזם, אַריבערשמייסען איינס דאָס אַנדערע, דעריבער קאָנקורירען אונזערע כתרילעווקער מיליאָנערען און מיליאַרדערען און שמייסען זיך אויף וואָס די וועלט שטעהט. למשל, זאָגט אַ רויטשילד, אַז ס׳איז איהם שווער אידיש רעדען — בעריהמט זיך אַ בראַצקי, אַז ער פערשטעהט ניט קיין וואָרט אידיש. און דאָס איז אין כתרילעווקע אַ סימן פון אַריסטאָקראַטיזם.

אדער עס האט זיך געטראפען א מעשה ביי די רויטשילדס, א זוהנ־
דעל האט זיך פערשפיעלט אין קארטען און גע'פטר'ט, זאגט מען, א
גאנצען הונדערטער — האט ביי די גבירים, ביי די בראצקי'ס,
א זוהנדעל פערשפיעלט צוויי הונדערטער. אדער עס האט זיך גע־
טראפען נאך א מעשה: ביי די רויטשילדס האט א שנור „גע־
פלירטעוועט" אין אויסלאנד אין די בעדער מיט עפּיס א ווילד־
פרעמדען יונגענמאן בפרהסיה, און עס האט געקאכט דערמיט די
וועלט — האט ביי די נייע אריסטאקראטען, ביי די בראצקים,
אויך אין אויסלאנד אין די בעדער און אויך בפרהסיה „געפלירטע־
וועט" א שנור מיט צוויי ווילד־פרעמדע יונגע לייט... אריסטא־
קראטען אז זיי שמייסען זיך, איז פאר דער שטאדט א מעלה, ווא־
רום אז מע האלט אין שמייסען זיך, שמייסט מען זיך שוין אין אלס־
דינג. למשל, כתרילעווקע וועט קיינמאל ניט פערגעסען יענעם ווינ־
טער, בשעת עס האבען געבושעוועט די גרויסע פרעסט. ארעמע לייט
נעבאך זענען געפאלען, אזוי ווי פליעגען,—איז געווארען א ויצעקו:
„סטייטש, וואו זענען אונזערע גבירים? אונזערע רויטשילדס מיט
אונזערע בראצקים? וואס שווייגען זיי?!" האבען זיך די רויט־
שילדס דערבארעמט און האבען אריינגעשיקט פון מארק עטליכע
פוהרען שטרוי אויף צו בעהייצען די געפרוירענע. וואס זשע האבען
געטהאן, מיינט איהר, די בראצקים? — האבען זיי גענומען און
האבען אריינגעשיקט, פון זייערע אייגענע וועלדער טאקי, עטליכע
גאנצע פוהרען מיט האלץ און געטיילט האלץ אומזיסט פאר די ארע־
מע לייט פון שטאדט, וועמען א פונט און וועמען צוויי פונט. אדער
וואס האט געפעהלט יענעם פסח, בשעת די רויטשילדס האבען זיך
צעלאזט און האבען, א חוץ מעות־חטים, אריינגעשיקט א האלבע
מאה זעקלעך קארטאפלים פאר ארעמע לייט אויף פסח? זענען זיך
מיישב די בראצקים: „איהר גיט קארטאפלים? מיר וועלען גע־
בען שמאלץ צו די קארטאפלים!" און מען איז געגאנגען און מע
האט געעפענט גרויסע טעפּ מיט שמאלץ און מע האט געטיילט די
ארעמע לייט שמאלץ. כל דכפין — איטליכען א לעפעלע שמאלץ.

און אויף אַ משפּחה — אַ גרויסע לעפעל, אויב מע האָט בעוויזען צו ברענגען אַ פּאַפּיער פון׳ם רב, אַז די משפּחה בעשטעהט ניט ווייניגער ווי פון פינף נפשות.

פון שטאָדט איז די קאָנקורענציע מיט׳ן שמייסען זיך אַריבער־געשמיסען געוואָרען אין דאָרף, אויף דער דאַטשע. „פּאַלעסטינא" האָט געעפענט פאַר „ארץ־ישראל" איהרע טויערען, און די פער־שמאַכטע ארץ־ישראל׳דיגע דאַטשניקעס האָבען אָפּגעלעבט. ווי אַזוי איז דאָס געשעהן? אָט ווי אַזוי: איינמאָל אין אַ זומער האָבען „אונזערע" רויטשילדס אויסגעבויט אין „פּאַלעסטינא" איין איי־גענע דאַטשע (אויף אַ גוי׳ס נאָמען, געוועהנליך). אָבער אַ דאַט־שע! מיט אַ וועראַנדע און מיט שטאַכעטען, געפאַרבטע גרינע שטאַכעטען, און אַ גאָרטען האָבען זיי געפּלאַנצט, געזעצט אַגרעסען און ווייםפּערלעך און ווייַנשעל און קאַרשען. און האָבען געעפענט דעם גאָרטען פאַר אַלע כתרילעווקער דאַטשניקעס, וואָס אויף דער זייט באַרג, פראַנק און פריי — גאַנץ „ארץ־ישראל" קאָן קומען שבת בייטאָג שפּאַצירען אין גאָרטען! אָבער נור שבת. אין מיטען וואָך — אַזאָס!... זענען זיך מישב „אונזערע" בראַצקים, טאַקי באַלד אויפ׳ן אַנדערען זומער, און געהען און שטעלען אַוועק נאָך אַ שענערע דאַטשע מיט נאָך אַ שענערער וועראַנדע און מיט נאָך אַ גרעסערען גאָרטען, אויך אין „פּאַלעסטינא" און אויך אויף אַ גוי׳ס נאָמען, און אויך מיט אַגרעסען און מיט ווייםפּערלעך און מיט ווייַנשעל און מיט קאַרשען, און האָבען גענומען און האָ־בען בפירוש געלאָזט אויסרופען אין שטאָדט, אין אַלע בתי־מדרשים, אַז דער גאָרטען זייערער איז אָפען פאַר אַלע אידען ניט נור דעם טאָג שבת — אַלע טעג פון אַ גאַנצער וואָך, נאָר בתנאי — מע זאָל זיך צו די בוימלעך ניט צוריהרען, די פּירות ניט רייסען און אויפ׳ן גראָז ניט טרעטען... ווי מיינט איהר אָבער, אַז מע לאָזט אַריין, אַ שטייגער, „ארץ־ישראל׳דיגע" דאַטשניקעס אין אַ גאָרטען, און זיי דערזעהען גראָז, — זאָל מען ניט אַראָפּוואַרפען די קאַפּאָטע און ניט אַוועקזעצען זיך אויף דער ערד? צי, אַ שטייגער, אידישע קינ־

דער האָבען דערזעהען פאַר זיך גרינע אַגרעסען, רויטע ווייִמפּערלעך, דערשמעקט קאַרשען — וועט מען קוקען און מע וועט שווייגען?... האָט מען דעם גאָרטען אַרומגעגרייזעט מיט אַ פּאַרקאַן, אויף די שטאַכעטען אָנגעשלאָגען צוויעקעס, אויפ'ן טויער אָנגעהאָנגען אַ שלאָס, און עס איז אַרויס אַ „פּריקאַז“, אַז מהיום והלאה, טאָמער וועט זיך דערוועגען עמיצער פון „ארץ־ישראל“ אַריינצוטרעטען צו זיי אויף דער דאַטשע, וועט מען איהם איבערברעכען הענד און פיס, אַרויסשלאָגען אַ צאָהן און אָנרייצען אויף איהם די הינד...

באמת, זענען די הינד געווען נור אַ פאַנטאַזיע, אַ סטראַשידלע אויף אַפּצושרעקען דעם עולם; נאָר דאָס האָט געהאָלפען מעהר פון אַלסדינג: כתרילעווקער אידען האָבען פיינט האָבען צו טהון מיט הינד...

.6

מע קאָן ניט וויסען ווען מ'וועט ... ס'איז.

דאָס ווייסט איהר דאָך מן הסתם, אַז ביי די אמת'ע, ביי די פראַנקפורטער, רויטשילדס איז אַ מנהג פון קדמונים, אַ מין טראַדיציע אַזעלכע בירושה פון זייערע זיידעס, וואָס ווערד שטאַרק אָפּגעהיט, — אַז שדוכים זאָל מען טהון נור צווישען אייגענע, בכדי די משפחה זאָל, חלילה, ניט פערפרעמדט ווערען; סיידען עס כאַפּט זיך אונטער אַ גראַף, אָדער אַ מאַרקיז, אָדער אַ פּרינץ, און פערליעבט זיך אין זייערער אַ טאָכטער — דעמאָלט איז אַנדערע ווערטער. דעמאָלט, פערשטעהט איהר מיך, איז שוין דער יצר הרע צו גרויס און מע קאָן נישט ביישטעהן קעגען אַזאַ נסיון...

ביי די כתרילעווקער רויטשילדס איז אויך די זעלבע טראַדיציע. נישט מחמת זיי האָבען דאָס בירושה פון זייערע זיידעס,

נאר פשוט, ווייל זיי האלטען זיך גרעסער פון אלעמען און האבען זיך איינגערעדט און זענען איבערציייגט, אז צו זייער יחוס איז נישטא קיין גלייכען אויף דער גאנצער וועלט. ניט אומזיסט זאגט כתרילעווקע אויף זייערע אריסטאקראטען א ווערטעל, אז זיי זענען אזעלכע גרויסע מיוחסים, אז סע שטעהט זיי ניט אן די מחותנ'שאפט מיט זיך אליין... ס'איז געווען א צייט, וואס די אויפגעקומענע כתרילעווקער אריסטאקראטען, „אונזערע בראצקים", האבען אפילו אין חלום נישט געוואגט צו טראכטען פון אזא כבוד, ווי מתחתן זיין זיך מיט די אלטע כתרילעווקער אריסטאקראטען, מיט „אונזערע רויטשילדס". נאר אז „אונזערע בראצקים" האט א שיין געגעבען דאס מזל, זיי האבען אנגעהויבען וואכסען, געווארען גרויס און האבען בעקומען כמעט אזוי פיעל געלד, ווי די רויטשילדס, איז ביי זיי געזעסען טיעף אין הארצען פערבארגען נור איין וואונש: א שדוך מיט די רויטשילדס. ארויסזאגען דעם דאזיגען וואונש הויך האט מען נישט געוואגט פונדעסטוועגען. איין מאל נור, מעהר נישט אז איין מאל, האט זיך געטראפען א מעשה, די „אויפגעקומענע אריסטאקראטען" האבען צוגעשיקט א שדכן צו די רויטשילדס — דעם בעריהמטען כתרילעווקער שדכן סאלאווייטשיק. סאלאווייטשיק דער שדכן, מוזט איהר וויסען, איז ניט פון די אמאליגע כתרילעווקער שדכנים. סאלאווייטשיק איז א שדכן פון דעם איצטיגען מאדערנעם כתרילעווקע, און ער הייסט שוין ניט „שדכן", נאר „פערמיטלער". סאלאווייטשיק איז בעריהמט, ניט אזוי מיט זיינע גרויסע שדוכים, וואס ער פיהרט דורך, ווי מיט זיין מויל, מיט זיין רעדען. ער קאן אייך איבעררעדען די גאנצע וועלט. ס'איז גאר ניטא א מענש, וואס זאל קאנען ביישטעהן קעגען סאלאווייטשיק דעם פערמיטלער, אז ער הויבט אן צו רעדען. ס'איז אש־להבה! סאלאווייטשיק דער פערמיטלער איז טאקי דעם אלטען רב שלום שדכן'ס א זוהן, און איז א איד פון היינטיגער וועלט, טראגט שוין, פערשטעהט איהר מיך, א קאפעליש אויפ'ן קאפ און א ווייסע מא־

נישקע מיט א שניפס. אמת, דער קאפעליש איז שטארק אפגעבארעט, די ווייסע מאנישקע איז ניט איבעריג ווייס און דער שניפס איז, זאל ער מיר מוחל זיין, עפּיס א מין שמאטע, וואס גלאנצט — ס'איז אבער פארט א קאפעליש און פארט א מאנישקע און פארט א שניפס! היינט לעגט־צו צו דעם א פידזשאק, טאקי איין אלטע, נאר א קורצען פידזשאק, וואס הענגט אויף איהם א ביסעל פרעמדליך, און הויזען א פאר, אפילו קורצליכע, דערפאר אבער ברייטע, גאנץ ברייטע, און קעסטעלדיגע, געווען אמאל, אין די יונגע יאהרען, גאר־גאר פיינע הויזען — וועט איהר פערשטעהן דעם חלוק פון איהם ביז זיין טאטען, עליו השלום. נאר דאס אלסדינג איז בלאטע אקעגען די בארד און פאות. ווער מיר בארד? וואס מיר פאות? מילא, די בארד איז נאך ווי ס'ניט איז. איז ניט קיין בארד — איז א בערדעל. א מענש איז ניט מחויב צו טראגען א בעזעם אויפ'ן פנים. אבער פאות? קיין סימן אפילו! אפגעשווירען, אונטערגעגאלט און אויסגעקארעניעט מיט'ן ווארצעל! היינט דאס רעדען זיינס! קיין „גוט מארגען" איז נישטא, נאר א רוסישער „איזדראסטאיטיע". און ביי'ם אוועקגעהן איז — „דאסווידאניע". ער זאל זאגען, אשטייגער: „איך האב פאר אייך א גוטען שדוך" — איז ניטא. וואס דען? א ביסעל אויף דייטש, א ביסעל אויף פראנצויזיש און א ביסעל אויף רוסיש: „איך האב פאר זיי א פארטי — טשטא ניבוד אסאבענע!" וואס דארפט איהר מעהר? זיין טאטע, עליו השלום, פלעגט טראגען א זאנטיק, א גרויסען, א רויטען פארעסאל. איהם שטעהט ניט אן. ער איז שוין איין אריסטאקראט מיט א שטעקעל און רופט זיך סאלאווייטשיק דער פערמיטלער. רב שלום שדכן זאל אויפשטעהן און א קוק טהון אויף זיין זוהן, דעם „פערמיטלער"!...

בעקומען אזא הויכע מיסיע — אויסצופיהרען א „פארטי" צווישען אזעלכע צוויי אריסטאקראטישע הייזער, ווי „אונזערע בראצקים" מיט „אונזערע רויטשילדס", האט סאלאווייטשיק דער פערמיטלער אנגעטהאן א ווייסע מאנישקע, צעקעמט דאס שטיקעל

באָרד, פריש אונטערגעשוירען דעם אָרט, וואו ס'איז אַמאָל געווען פּאות, און איז אַוועק צו די רויטשילדס — און האָט נור געקאָנט אויסרעדען די ערשטע עטליכע ווערטער אויף זיין געמישטער שפּראַך: „איזדראַסטאַיטע! איך האָב פּאָר זיי אַ פּאַרטי — טשטאָ ניבוד אַסאַבענע!" — וואָרום אַז מע האָט איהם אַ פרעג געטהאָן, ווער איז די „פּאַרטי" און וואָס פּאָר אַ „טשטאָ ניבוד אַסאַבענע", און ער האָט נור אויסגערעדט די ווערטער „אונזערע בראַצקים", — האָט ער געהאַפּט אַזאַ מיאוס'ען פּעטשאַטעק, אַז ס'איז איהם פינ־סטער געוואָרען אין די אויגען. ער וועט שוין פערזאָגען קינדס־קינ־דער! מע האָט איהם מבטיח געווען, אַז דאָס אַנדערע מאָל, טאָמער לעגט ער פּאָר אַזאַ „פּאַרטי" מיט אַזאַ „טשטאָ ניבוד אַסאַבענע", וועט ער עפּענען מיט'ן קאָפּ די טהיר. בקיצור, מע האָט דעם שדכן געגעבען דעם וועג. אויף פּראָסט אידיש וועט דאָס הייסען: מע האָט איהם דורכגעטריבען. דערפאַר, שטעהענדיג שוין ביי דער טהיר, האָט סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער בעוויזען וואָס ער קאָן. ער האָט זיי אַ זאָג געגעבען: „געדענקט, דאָס זאָגט אייך סאָלאָווייטשיק: מ ע ו ו י י ס ט נ י ט ו ו ע מ ע נ ס מ אָ ר ג ע ן ס'א י ז!"...

און כך הוה. סאָלאָווייטשיק'ס וואָרט איז, אַפּנים, אין אַזאַ שעה אַרויסגערעדט געוואָרען. די רשעים האָבען געהאַט זייער מפּלה. די אייגענע רויטשילדס, וואָס האָבען איהם אַמאָל דורכגעטריבען. האָבען געשיקט רופען דעם אייגענעם סאָלאָווייטשיק דעם שדכן, ער זאָל זיי געהן מאַכען אַ פּאַרטי מיט די נייע מיליאָנטשיקעס, מיט די אויפגעקומענע אַריסטאָקראַטען, מיט די בראַצקים. דאָ איז מקוים געוואָרען דאָס ווערטעל: „אַ ז מ ע ד אַ ר ף ה אָ ב ע ן ד ע ם ג נ ב, נ ע מ ט מ ע ן א י ה ם פ ו ן ד ע ר ת ל י ה". סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער האָט זיך ניט געלאָזט צוויי מאָל בע־טען, און אַז ער איז געקומען צו די רויטשילדס, האָט מען איהם גע־בעטען זיצען, ניט געוואָרט ביז ער וועט זיך אַליין זעצען, און אפילו דערלאַנגט איהם אַ פּאַפּיראָס און פייער צום פּאַפּיראָס. דאָס איז שוין די טבע פון אַ בתרילעווקער אַריסטאָקראַט: אַזוי וועט ער

זיך אייך בלאָזן, ווי איין אינדיק — גאָרנישט צו צוטרעטן! נאָר קוים בעדאַרף ער פון אייך אַ שטיקעל טובה, אַזוי ווערד ער אייך נידעריגער פון דער ערד און ווייכער פון פּוטער, האָטש נעמט לעגט איהם צו צו אַ געשוויר! אין קורצע ווערטער, מיט אַ פּאָר קליינע הקדמות, האָבען די רויטשילדס אויסדערצעהלט זייער התנצלות פּאָר סאָלאָווייטשיק דעם פּערמיטלער, אַז זיי וואָלטען, אייגענטליך, בשום אופן ניט געוואָלט טהון ניט מיט זייער גלייכען, ניט מיט דעם, וואָס זיי שטעהט ניט אָן. נאָר אַזוי ווי ס'איז פאַרהאַן אַ גמרא מיט אַ מדרש און מיט, להבדיל, אַ גוייש ווערטעל — על כן זאָל ער זיך מטריח זיין צו די נייע, צו די אויפגעקומענע, צו אָט די, וואָס מע רופט זיי איצט מיט'ן נאָמען „די בראָצקים", און ער זאָל זיי זאָגען כך וכך... איהם בעדאַרף מען דאָך די צונג ניט פּיקען; ער איז דאָך אַ איד, וואָס קאָטאָרע ער קאָן...

דער פּערמיטלער איז שיער צעגאַנגען געוואָרען פון אַזאַ בע־נעמונג, פון אַזוינע רעד און פון אַזעלכע קאָמפּלימענטען. שייך צו זאָגען ער קאָן? אודאי קאָן ער! „ניין, פּאַני סאָלאָווייטשיק! איהר בעדאַרפט רעדען נישט גלאַט, נאָר פּערשטעלט". שייך צו זאָ־גען פּערשטעלט? אודאי פּערשטעלט! „ניין, פּאַני סאָלאָווייטשיק! איהר טאָרט ניט זאָגען, אַז דאָס האָבען מיר אייך געשיקט. איהר בעדאַרפט זיי זאָגען, אַז דאָס איז אייער אייגענער פּלאַן, וואָס וואַכסט פון אייך אַליין. איהר פּערשטעהט, צי ניין?" שייך צו זאָגען ער פּערשטעהט? ווער דען פּערשטעהט, אַז ניט ער? — און סאָלאָווייטשיק דער פּערמיטלער האָט אָנגעגורט זיינע לענדען און איז אין דעם זעלבען טאָג אוועק צו די בראָצקים, איין אָנגעלאָדע־נער און איין אָנגעשטאָלענער, געהאַט אַזוי פיעל צו זאָגען, אַז ער האָט גאָרניט געוואוסט, פון וואָס פריהער. עס האָט זיך איהם אַרויסגעוויזען, אַז וויפיעל ער זאָל ניט רעדען, וועט זיין ווינציג, און וואָס ער זאָל ניט זאָגען, וועט ניט זיין דאָס, וואָס מע דאַרף. ס'איז אַלע מאָל אַזוי, פון זינט די וועלט שטעהט: אַז איהר קומט אריין צו אַ גרויסען מענ־שען, פּערפּלאָנטען זיך אייך די מחשבות, און אַנשטאָט דעם, איהר

זאָלט זאָגען וואָס איהר ווילט, הויבט ביי אייך די צונג אָן צו פּלעשטשען דער רוח ווייסט וואָס!... איידער סאָלאָווייטשיק איז אַריין צו די אויפגעקומענע מיליאָנטשיקעס, דאָס הייסט, אַז ער איז געוועזען אויף יענער זייט טהיר, איז ביי איהם געווען צוגעגרייט פּעק מיט רעד און מיט משלים און מיט פּסוקים און מיט גמרא'ס — אהן אַ שיעור. נאָר אַז די בראָצקים האָבען געגעבען אויף איהם אַ קוק מיט די אויגען און אַ פרעג: „וואָס דאַרפט איהר?" — האָבען זיך ביי'ם שרכן געגעבען אַ בלעטער־איבער די געדאַנקען אין קאָפּ, און פון אַלע זיינע פּאַרטיגע רעד מיט די פּסוקים, מיט די גמרא'ס, מיט די משלים, איז געוואָרען אַ מישמאַש — עס האָט זיך ניט גע־קלעפּט אַ וואָרט צו אַ וואָרט. דאָס הייסט, אָנגעהויבען האָט ער דוקא נישקשה'דיג: „פאַרהאַן אַ רש"י, מאַכט ער: „תעלא בעדניה סגיד ליה" — אַ פוקס אין זיין צייט, אַז מע דאַרף צו איהם אָנקו־מען..." האָט מען געגעבען אויף איהם אַ קוק און אַ האַק איבער: „אַקעגען וואָס איז דאָס געקומען צו רעד?" „טאַקי אַקעגען דעם טאַקי, וואָס מע ווייס ניט וועמענס מאַרגען ס'איז... אַט, דאַכט זיך, ניט לאַנג האָט איהר געוואָלט, האָבען זיי ניט געוואָלט. איצט ווילען זיי שוין — שייך זאָגען זיי ווילען? זיי חלש'ען, זיי געהען אוים מיט אייך צו טהון, זיי נעמען איין אַ מיתה משונה! זיי וואָלטען מי יודע וואָס, אבי..."

— פון וועמען רעדט איהר?

— פון וועמען איך רעד? טאַקי פון זיי, טאַ יעסט, פון'ם סאַמע יחום, פון דער גילדערנער פּאַחן, פון די גרעסטע, פון די פיינס־טע, פון די שענסטע — פון „אונזערע רויטשילדס" רעד איך דאָך...

מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. דער פערמיטלער זאָל זיי געווען אָפּגיסען מיט עסיג, אָדער מיט וויטריאָל, וואָלט זיי, דאַכט זיך, געווען ניחא'ער. די בראָצקים, ווייזט אויס, האָבען נאָך נישט פערגעסען דעם מיאוס'ען אָפּזאָג, וואָס זיי האָבען אַמאָל געהאַט פון די רויטשילדס, ניט היינט געדאַכט. — האָבען זיי זיך אָפּגע־

קיהלט דאָס האַרץ אַצינד און אויפֿגעלאָזט כל חמתם נעבאַך אויף'ן שדכן'ס קאָפּ:

— מיט וועמען רעדט איהר אונז? מיט אָט די ראָסטאָווש־טשיקעס, פּראַצענטניקעס, ליכוויאַרזשעס, וואָס פערמאָגען ניט אונ־זער מיסט? — ווי האָט דאָס אַ איד אַ שדכן אַזאַ פּאַטעפּאַלנעסט קומען פאַרלעגען אונז צו טהון מיט אַזעלכע „חאַץ־דאַרגאָס"? ווער זענען זיי, אייערע רויטשילדס? שוין לאַנג איז זייער זיידע גע־זעסען מיט אַ טאַרבע מינץ אין מאַרק און געפּרוּוירען, ווי אַ הונט? איצט זענען זיי שוין געוואָרען כלומרשט באַנקירען, נעמען וועכס־לעך, שינדען די הויט. ניין, ניין! איהר זאָלט גאַרניט פּרובען אפילו אָפּענטפערען אַ וואָרט — איהר הערט, וואָס מע רעדט צו אייך? און אַז איהר וועט ניט אַוועקגעהן באַלד מיט גוטען, וועט איהר זיך דערשפּיעלען — מע וועט אייך נעמען, איהר הערט צי ניין, און מע וועט אייך אַראָפּלאָזען פון אַלע טרעפּ!

שוין שטעהענדיג פון אונטען, איז דעם שדכן געבליבען נור איבערצו'חזר'ען נאָך אַמאָל די אַמאָליגע ווערטער זיינע: „מ ע ק אָ ן נ י ט ו ו י ס ע ן ו ו ע מ ע נ ס מ אָ ר ג ע ן ס'א י ז"... און זיינע ווערטער זענען מקוים געוואָרען אויף אַ וואונדערליכען אופן, וואָס ניט סאָלאָווייטשיק דער פערמיטלער, ניט קיינער האָט זיך געקאָנט דערויף ריכטען. איצטיגס מאָל האָט זיך אָנגענומען דעם שדכן'ס קריוודע דער גאָט פון ליעבע. עס האָט זיך אַריינגעמישט דאָס קליינע מלאך'על, וואָס הייסט מיט זיין היי־ליגען נאָמען „אַמור" און וואָס שיסט מיט פערגיפטיגטע פיילען אַלע בחורים מיט אַלע מיידלעך גלייך אין האַרצען אַריין. דאָס איז געווען אין יענעם הייסען זומערדיגען טאָג, ווען ביי אברהמעל דעם קאָליישטשיק זענען געפאָהרען פון כתרילעווקע קיין „פאַלעס־טינא", אויב דער לעזער קאָן זיך דערמאָנען, איין אַריסטאָקראַטישע מאַדאַם מיט אַ טעכטערל אַ יפת־תואר, און צו זיי אויף דער „קאָ־לייקע" האָט זיך אַרויפגעחאַפּט אַ טשיקאַווע פראַנטעוואַטע בחור'על מיט אַ ווייס קאַפּעלישעל און מיט איין אַריסטאָקראַטיש שטעקעלע

און האָט זיי געפּלעפּט ביידען, די מאַדאַם מיט דער טאָכטער, מיט׳ן ערשטען דרעה פון זיינע שוואַרצע אַריסטאָקראַטישע וואַנסילעך און מיט׳ן ערשטען שאָס פון זיינע אויגען. איצט איז געקומען די צייט אויסצוזאָגען — עס איז שוין מעהר ניט קיין סוד — ווער איז דאָס די אַריסטאָקראַטישע מאַדאַם, וואָס רעדט אַזוי שען רוסיש: „נאָ טשטאָ נאָם וואָזדעך, קאָגדאַ או נאָס יעסט דיענגי?“ און ווער איז געווען דער טשיקאָווע־פּראַנטעוואָטע־אַריסטאָקראַטישער יונגערמאַנטשיק, וואָס האָט געפּלעפּט די אַריסטאָקראַטישע מאַמע מיט איהר אַריסטאָקראַטישער טאָכטער? די מאַדאַם — דאָס איז געווען נישט קיין אַנדערע, נאָר די מאַדאַם רויטשילד, און דער יונגערמאַן איז נישט מעהר און נישט ווייניגער, ווי אַ זוהן פון די אויפגעקומענע אַריסטאָקראַטען, פון די כתרילעווקער בראָצקים.

נעמענדיג אין אַנבעטראַכט דאָס אַלץ, וואָס איז דערצעהלט געוואָרען ביז אַהער, וועט שוין ביי׳ם לעזער זיין רעכט, ווער ס׳איז געקומען צו הילף סאָלאָווייטשיק דעם שדכן, און עס בלייבט איבער נור איין זאַך: צי האָט דער גאָט פון ליעבע עפּיס אויפגעטהאָן? און צי ס׳איז איהם געראָטען, סאָלאָווייטשיק דעם פּערמיטלער, די דאָזיגע „פּאַרטי“ דורכצופיהרען? און אויב יאָ — וואָס האָט ער, סאָלאָווייטשיק דער פּערמיטלער, געחאַפּט דערביי? און וואו איז פאַרגעקומען די דאָזיגע גרויסאַרטיגע אַריסטאָקראַטישע חתונה — אין כתרילעווקע, צי אין „פּאַלעסטינא“ אויף דער דאַטשע? אויף די אַלע וויכטיגע פראַגען בעקומט דער פריינד לעזער אַ קלאָרע תשובה אינ׳ם קומענדיגען קאַפּיטעל פונ׳ם דאָזיגען זומערדיגען ראָמאַן.

7.

סאָלאָווייטשיק דער שדכן אַרבייט אויף אַלע כלים.

מיר מיינען, אַז דער פריינד לעזער איז צופריעדען, וואָס דער „ער“ און די „זי“ פונ׳ם דאָזיגען זומערדיגען ראָמאַן זענען גראָ־

נישט קיין געוועהנליכע בשר־ודם'ס, ווי, למשל, מיר זענען, נאר אמת'ע אריסטאקראטען, פון דער גאלדענער פאהן, פון די כתרי־לעווקער מיליאנערען און מיליארדערען. „ער" איז א בראצקי פון „אונזערע בראצקים", „זי" — א רויטשילד פון „אונזערע רויט־שילדס". און דאס איז דאך א פאקט, וואס מע קאן נישט אפלייקענען, אז מיר, געוועהנליכע בשר־ודם'ס, זענען אלע מאל זעהר נייגעריג צו וויסען דוקא ו ו א ס אין די הויכע פענסטער טהוט זיך, ווי אזוי לעבט מען ביי די נגידים, ווי אזוי עסט מען דארט, ווי אזוי טרינקט מען? און אז א מיליאנערסקע אריסטאקראטישע חתונה האט פאר אונז גאר א בעזונדערען אינטערעס, האטש אז מע וויל שמועסען אין תוך אריין — וואס האבען מיר דערפון? גאר־נישט מיט גארנישט. נאר אזוי האט אונז שוין גאט בעשאפען — פארפאלען. מיר קאנען דעריבער מיט א ריינעם געוויסען געהן ווייטער מיט אונזער געשיכטע. נאר מע דארף זיך דערמאנען אויף א ווייל'ע אין דעם ערשטען בעגעגעניש פונ'ם „ער" מיט דער „זי" ביי אברהמ'לען אויף דער „קאלייקע", ווי אזוי דעם יונגען העלד בראצקי איז דאס געגאנגען, טאקי ממש דורך טהיר און דורך טויער. נישט נור איז די יפת־תואר, רויטשילד'ס טעכטערל, געווען פון איהם געפאנגען, נאר אפילו די מאמע איהרע, זאל געזונד זיין, די מאדאם רויטשילד אליין, איז אינגאנצען געווען אויף זיין זייט און האט איהם מורא'דיג פריינדליך אויפגענומען און מיט סכנות ליעבליך איינגעלאדען צו זיך אויף דער דאטשע: „פאזשאלעסטע, בעז צערעמאני!" צו אזא כבוד און צו אזא הצלחה איז לאו כל אדם זוכה. ווארום מיר ווייסען דאך, אז פון זינט די וועלט שטעהט און זינט צווישען מענשען קומען פאר ראמאנען איז פונקט קאפויר: אז עס קומט די צייט פון פערליעבעניש, איז אדער דער טאטע, אדער די מאמע פון דער יפת־תואר, אדער זיי ביידע, שפארען זיך איין אזוי גוואלדיג, אז ס'איז זיי נישט צו ריהרען פונ'ם ארט! שענער פון אלץ איז דאס, וואס די עלטערען, זאלען מיר מוחל זיין, האבען אליין אמאל אין דער יוגענד געליעבט און געקעמפפט, מלחמה גע־

האַלטען מיט *זייערע* עלטערען, אַנטלאַפען און שטילערהייד געשטעלט אַ חופה. וואָלטען זיי דאָס, דאַכט זיך, געמעגט געדענקען? איז ניין. איצט, אַז גאָט האָט זיי געהאָלפען, זיי זענען *אַליין* געוואָרען עלטערען. האַלטען זיי מלחמה מיט זייערע קינדער. דערפאַר, אַז זייערע קינדער וועלען, אם ירצה השם, אויסוואַקסען און וועלען ווערען עלטערען, וועלען זיי אויך פערגעסען די אַמאָליגע צרות און וועלען מלחמה האַלטען מיט *זייערע* קינדער. דאָס איז אַ בעזונדער קללה פון גאָט, און נור איין אדם הראשון איז געוועזען אַ גליקליכער, וואָס חוה האָט נישט געהאַט קיין עלטערען. — און ווייטער איז צרות, מיט דאָסאַדע, מיט האַרצוועהטיג, מיט אומגליקען, מיט דראַמעס, מיט טראַגעדיעס אַלערליי. וועה־וועה, אַז מע טהוט זיך אַ טראַכט־אַריין, וויפיעל אומזיסטע טרערען עס זענען פערגאָסען געוואָרען און וויפיעל יונגע לעבענס עס זענען דערפון רואינירט געוואָרען — שטעלען זיך די האָר קאַפויר! און נור דערפאַר, וואָס ס'איז אַצינד זומער, דאַטשע־סעזאָן, אַלץ גרינט און געלט און בליהט און וואַקסט און ס'איז הייס, און עס ווילט זיך גאָר געהן באָדען, און וועיל מיר זענען בכלל נישט קיין גרויסע מרה־שחורה'ניקעס און זענען ווייט פון טראַגישע בעשרייבונגען און טרויעריגע געדאַנקען, געהען מיר פערביי און ווילען דערפון גאָר נישט רעדען אפילו. און דערצו איז אין דעם זומערדיגען ראָמאַן, וואָס מיר בעשרייבען דאָ, צום גליק, אַלסדינג צוגעגאַנגען אַזוי גלאַטיג, אַזוי פיינטשיק, אַז ס'איז געבליבען, דאַכט זיך, מעהר נישט, ווי נעמען און שרייבען תנאים, ברעכען טעלער און — מזל טוב אייך. נאָר וואָס דען? אַז ס'איז געקומען צום שפּיץ, האָט זיך עס אָפּגעשטעלט. וואָס איז די מעשה? די מעשה איז, וואָס אומעדום מוז זיין אַ פּלעקעל, אַ וואָרעם, וואָס דערלאָזט נישט. און דאָס איז, אייגענטליך, אַ גליק פאַר אונז, שרייבער, מחמת ווען ניט אָט דער וואָרעם, און ס'זאָל אַלסדינג געהן גלאַט, וואָס וואָלטען מיר־דיכטער, דעמאָלט געהאַט צו טהון אויף דער וועלט?

דער „װאָרעם", װאָס איז געלעגן צװישן אונזערע העלדען, איז נישט נור דאָס, װאָס ער איז אַ בראָצקי און זי אַ רױטשילד, — דאָ איז געלעגן אײן אַנדער הונד בעגראָבען: אונזער יפת־תואר איז שױן געװען „כמעט" װי אַ כלה, טאַקי פאַר אײן אײגענעם, פון דער משפחה, פון די רױטשילדס. אַ זװוג איז דאָס אפילו געװען משׁשת ימי בראשית: ביידע גלײכע מיוחסים, ביידע פון דער גאַל־דענער פּאַהן און ביידע זיצען זײ אין אײן „פּאַלעסטינא", אַ דאַטשע נעבען אַ דאַטשע. ביידע האָבען גלײכע נדן׳ס (צו עשׂרת אלפים) און ביידע קענען זײ זיך אײנם דאָס אַנדערע דורך און דורך. זי — קענען מיר שױן. מיר האָבען שױן געהאַט דאָס פערגעניגען זי צו זעהען ביי אברהמלען אין דער „קאַלייקע" — אַ בתולה׳כין אַ צאַצ־קע, אײן אמת׳ע יפת־תואר. און מיט איהם, מיט׳ן חתן, הייסט עס, בעדאַרף מען אײך בעקאַנט מאַכען, אַפּמאַהלען אין עטליכע קורצע שטריכען: אַ בחור כהלכה, פון׳ם געװיסען שנים, אַ „גע־קאַנטשעטער קאַמערטשעסקי", האָט ליעב אַ קערטעל און קען זיך מיט דער גאַנצער חבריא פון „שאַנטאַן", קלאָר אויף אױסװעניג אַלע אָפּערעטעס, און דעם גרעסטען ניגון װעט ער אײך אױספײפען מיט׳ן מויל. בייטאָג איז ער שלעפּעריג, ביינאַכט — אײן אױסגע־שלאָפענער. דאָס קאָפּעלישעל זיצט ביי איהם אױף׳ן שפּיץ קאָפּ, דאָס רעקעלע, „אַלאַ־קלאַש", הענגט װי אױסגעגאָסען, דאָס שטעקעלע דיין און טשאַקענדיג, און אַז עס קומט אַריין אין טהעאַטער, אָדער אין צירק, אָדער אין סינעמאַטאָגראַף, געהט עס, װי צום טאַנץ, בעל־הבתיש, װי אַ היימישער, װי אײן אַלטגעזעסענער. אָט האָט איהר אײך אַ בילד פון אײן אַריסטאָ־קראַטישען חתן פון די אמת׳ע כתרילעװקער רױטשילדס. מיט דער כלה האַלט זיך אַזאַ חתן קאַלט, סטאַטעטשנע, אױסגערעכענט, בע־װייזט זיך ניט אַרױס מיט קײן פערליעבעניש — דאָס פּאַסט פאַר אַ בחור׳על פון „ארץ־ישׂראל", ניט פאַר אַ „פּאַלעסטינער" אַריס־טאָקראַט. אַרױסבעװײזען סימנים פון פערליעבעניש און פּרעטענ־זיעס צו דער „כלה" האָט ער ערשט דעמאָלט, װען ער האָט זיך גע־

טראַפּען מיט אונזער צווייטען העלד, מיט בראַצקי'ס זוהנדעל, ביי זיינע מחותנים, אין „פּאַלעסטינא" אויף דער דאַטשע, און דערזעהן, ווי יענער שיסט מיט אויגען אויף דער מאַמזעלעכין רויטשילד, און ווי די מאַדאַם רויטשילד שלאָגט מיט איהם בלאַט, חנפה'ט דעם גאַסט אויף וואָס די וועלט שטעהט און האַקט אַזאַ רוסיש, אַז מע קאָן בלייבען אָהן אַ בויך לאַכענדיג! דעם חתן רויטשילד, דאָס הייסט, דעם האַלבען חתן איז ניט געפעלען דאָס, וואָס די מחותנת'טע רויטשילד איז איהם געוואָרען עפּיס צו בערעדעוודיג, און עס האָט זיך אָנגעצונדען אַ העליש פייער אין דעם דאָזיגען העלד, און סע האָט איהם געחאַפּט אַ פּערדראָס אויף דעם יונגען בראַצקי, און די ליעבע האָט זיך פּלוצים אין איהם צעברענט און צעפלאַקערט מיט סכנת נפשות! ניט אַזוי די ליעבע צו דער כלה, ווי די שנאה צו אַט דעם „אויפגעקומענעם" אַריסטאָקראַט! וואָס האָט יענער צו געהן מיט וויזיטען אין אַזאַ שטוב, וואו ער, רויטשילד, רעכענט זיך „כמעט" פאַר אַ חתן?... און בכדי צו מאַכען אַ סוף מיט דער דאָזיגער אונאַנגענעהמער געשיכטע, האָט ער געפּועל'ט ביי זיינע עלטערען, אַז מע זאָל זיך אַביסעל צואיילען מיט'ן קנס־מאָל. נאָר ווי איבערראַשט איז מען געוואָרען ביי זיינע עלטערען, אַז מע האָט זיי געבראַכט פון דאָרט אַ תשובה, אַז ס'איז נישטאָ וואָס צו רעדען פון קיין קנס־מאָל, איבער דריי טעמים: *ערשטענס*, איז זומער, און זומער מאַכט מען ניט קיין קנס־מאָל. *צווייטענס*, איז די כלה נאָך צו־יונג און מע טראַכט נאָך גאָרנישט פון קיין שדוך. און *דריטענס*, קאָן זיין, אַז די טעג זאָל זי אַ כלה ווערען טאַקי פון היע מיט איינעם פון די פּאַלעסטינער אַריסטאָקראַטען...

אַז דער איינער פון די „פּאַלעסטינער אַריסטאָקראַטען" איז אונזער יונגער בראַצקי — דאָס האָט מען נישט געזאָגט. מע האָט עס שוין אַליין בעדאַרפט פערשטעהן. פאַר די רויטשילדס איז דאָס געווען אַ צווייענדיגער סקאַנדאַל: דאָס, וואָס זייער זוהנדעל בלייבט אָהן אַ כלה — איז איינס. און צווייטענס, וואָס איז דער גאָלדענער

פאהן פון די אמת'ע רויטשילדס האפט זיך אריין אין „אויפגע־קומענער" אריסטאקראט, „עפּיס" א בראצקי! דער צווייטער פונקט איז געווען נאך אפשר וויכטיגער פונ'ם ערשטען. און פאר אונזער אפגענארטען העלד, דעם האלבען חתן רויטשילד, איז דאס געווען אזא קלאפּ, אז ער איז גרייט געווען אויף אלסדינג, וואס ער האט ווען אמאל געלייענט אין די פראנצויזישע ראמאנען. אפילו אויף א דועל! נאר דערוויילע האט ער קיין סעקונדאנטען צו זיין קאנקור־רענט, צו בראצקי'ן, נישט געשיקט. ער האט בעסער געשיקט זאגען דער מאמע פון זיין „כמעט" געוועזענער כלה, אז ער ווייסט, אז דאס שטאמט פון א י ה ר, און אז ער וועט דאס איהר ניט פער־שווייגען — ער וועט לאזען אפדרוקען אין ביידע כתרילעווקער גאַ־זעטען אלע ליעבע־בריוולעך, וואס ער האט פון איהר טעכטערעל, אלע ביז איינעם, — און לאז איהר געליעבטער חתן וויסען, וועמען ער נעמט פאר א כלה!... אפנים, אז אין די דאזיגע ליעבע־בריוו־לעך האט זיך עפּיס געפונען, — און דאס וואלט געקאנט זיין א שענער מאטעריאל פאר די כתרילעווקער גאזעטען. דער „קאפּע־ליש" מיט דער „יארמעלקע" וואלטען שוין געמאכט דערפון א רעכ־טען צימעס און וואלטען עס צעלעגט אויף טעלערלעך, — און דאס האט דאך נעבאך דאס געעהרטע כתרילעווקער פובליקום אזוי ליעב, ווי א שטייגער, געהאקטע גענזענע לעבערלעך מיט שמאלץ, אדער געפּיהלטע העלזלעך אין א גוטען לאקשענעם קוגעל, אדער קאלטען עפּעלקוואס מיט אייז אין א הייסען זומער טאג. איז אבער ניט בעשערט געווען ניט די גאזעטען זאלען האבען וואס צו שרייבען, ניט דאס געעהרטע פובליקום זאל האבען וואס צו לייענען, ווי מיר וועלען דאס באלד געוואוירע ווערען.

* * *

און אונזער צווייטער העלד, דער גליקליכער בראצקי, האט זיך דערוויילע געטהאן זיינס: ער איז געווארען א גאנץ אפטער גאסט ביי די רויטשילדס אויף דער דאטשע, געבראכט אלע טאג צוטראגען א בוקעט פרישע בלומען מיט א האלב פונט שאקאלאד.

געגומען מאַכען אַ שפּאַציער מיט'ן מאַמזעלעכין רויטשילד, אַמאָל צופוס, אַמאָל רייטענדיג אויף פערדלעך און אַמאָל גאָר אין איין אויטאָמאָביל ווייט־ווייט אין וואַלד אַריין, — אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז מען איז געוואָרען אין „ארץ־ישראל“ אויף די דאַטשעס, וואָס אין „פּאַלעסטינאַ“ טהוט זיך. האָט מען דאָס פּאָרעל גענומען אין די מיילער אַריין און מע האָט אָנגעהויבען אונטערצומורמלען... בקיצור, עס איז דערגאַנגען אַזש צו דער משפחה פונ'ם העלד, צו די בראַצקים, און ס'איז געוואָרען כלומרשט אַ ויצעקו — זיי ווילען ניט דעם שדוך! האָט דאָס שוין די רויטשילדס פערדראָסען: ווי־באַלד, אַז א י ה ר ווילט ניט, ווילען מיר א ו ד א י ניט! האָט זיך דאָס יונגע פּאָרעל אוועקגעשטעלט: ווילען מ י ר אַבער! און עס האָט זיך אָפּגעשפּיעלט איין אַריסטאָקראַטישע טראַגי־קאָ־מעדיע, וואו אַלע צדדים האָבען געוואָלט — און אַלע האָבען זיך געבּרעקעלט, געמאַכט אָנשטעלען, ביז מע האָט געמוזט אָנקומען צו סאָלאָווייטשיק דעם פערמיטלער, ער זאָל אויסגלייכען דעם סכסוך. און אַט דאָ האָט זיך אַרויסבעוויזען סאָלאָווייטשיק מיט זיין גאַנ־צען כח, וואָס ער קאָן. ער האָט אָנגעווענדט אַלע מיטלען, דריי טעג געאַרבייט מיט דער גאַל, און האָט אויסגעגלייכט אַלע צדדים, גע־מאַכט שלום ושלוה, השקט ובטח. קודם האָט ער אָפּגעמאַכט מיט'ן געוועזענעם חתן אַ שטיקעל געשעפט. ער האָט איהם געגעבען צו פערשטעהן, אַז ער קאָן מיט זיין געוועזענער כלה'ס ליעבע־בריוולעך מאַכען געלד; נישט חלילה זיי פערקויפען צו די גאַזעטען, נאָר צו דער כלה'ס עלטערען. די רויטשילדס קאָנען פאַר אַזאַ סחורה מעהר בעצאָהלען, ווי צוואַנציג קבצנ'ישע גאַזעטען אין כתרילעווקע; און דוקא איצט, פאַר דער חתונה, איז די רעכטע צייט צו פערהאַנדלען די בריוולעך. וואָרום טאָמער לעגט ער עס אָפּ אויף שפּעטער, האָפּט די סחורה אַ ריח און זי ווערד אויסגעוועבט... די דאָזיגע ווערטער זענען דעם געוועזענעם חתן אַריין אין נאָז אַריין, און מע האָט זיך גענומען דינגען פאַר די בריוולעך גאָר פשוט, ווי מע דינגט זיך פאַר עפּיס אַ מין אַרטיקעל, און מע האָט די בריוולעך ביי איהם

אוועקגעקויפט — פאר וויפיל? דאס איז שוין א סוד־זאך. סאלאַ־וויטשיק דער פערמיטלער ווינשט זיך עס צו פערדיענען אלע יאהר, וואס דאס האט אפגעקאסט, און פאר נויט — איז אלע דריי יאהר. און אז איהר וועט איהם שטארק בעטען — איז אלע פינף יאהר... דערנאך האט ער גע'פועל'ט ביי די בראצקים, אז חאטש זיי האבען אריבערגעשמיסען די רויטשילדס און זענען א סך רייכער פון די רויטשילדס, און וויבאלד רייכער, זענען זיי דאך גרעסערע מיוחסים אויך, פון דעסטוועגען זענען זיי, די בראצקים, פריהער געקומען מיט א וויזיט צו די רויטשילדס אין „פאלעסטינא" אויף דער דאטשע, און דארטען איז טאקי געווען דאס ווארט, און דערנאך — דאס קנס־מאל, און טאקי באלד נאכדעם האט בעדארפט זיין די חתונה.— האט זיך געטראפען א מעשה, א צופאל, וואס טרעפט זיך איין מאל אין הונדערט יאהר און וואס האט שיער־שיער ניט צעשטעהרט דעם גאנצען פלאן פון סאלאוויטשיק דעם שדכן. דער צופאל איז געקומען גאר פון א זייט, וואס ניט סאלאוויטשיק, ניט די רויטשילדס מיט די בראצקים זענען אין דעם גאט די נשמה שולדיג. שטעלט אייך פאר, אז סאמע אין דער לעצטער מינוט, ווען אלע כתרילעווקער אריסטאקראטען, אנגעטהאן אין קורצע פראקען און ווייסע הענטשקעס, זענען זיך צענויפגעקומען קיין „פאלעסטינא", צו די רויטשילדס אויף דער חתונה, וואס האט אפגעקאסט א פערמעגען. צוויי ארקעסטרען מוזיק האבען געשפיעלט, א חוץ כתרילעווקער כלי־זמר, און אלץ איז שוין געווען גרייט צו דער אריסטאקראטישער חופה, — פלוצים וואכסט אויס, מע ווייסט ניט פון וואנען, עפּים א גרויסארטיגע דאמע, א הויכע, א שלאנקע פיגור, אונטער א געדיכטען שלייער, א שענע צי מיאוסע — דאס ווייסט מען ניט, נאר אז זי איז א נקבה — דאס איז זיכער. און ווי נור די דאמע אונטער'ן שלייער האט זיך בעוויזען, אזוי איז דער אריסטאקראטישער חתן געווארען בלאס, דער כלה איז געווארען ניט גוט, טאקי ממש אויף צו חלש'ען; די מחותנת'טע פון כלה'ס צד איז געווארען צעמישט, געבראכען די הענד און אויפגעהערט צו רעדען אויף רו־

סיש: די מחותנים פון חתנ'ס צד האבען זיך עפּיס גע'סוד'עט, און צווישען די געסט איז געווארען אזא בהלה, אזא סומאטאכע, אז מיר מוזען דא איבעררייסען און איבערלאזען די פערשלייערטע דאַמע אויפ'ן קומענדיגען קאפּיטעל, וואס שליסט די דאזיגע זומערדיגע ערצעהלונג מיט א שענעם „עפּילאג" און מיט א „נאטאבענע", ווי עס פאסט פאר אזא אריסטאקראטישען ראמאן.

8.

די פערשלייערטע דאמע.

דערפאר איז גוט צו זיין א גביר (אונזער אלטע טענה!) און דערפאר איז א חיות ביי די אריסטאקראטען. וואס טאמער טרעפט זיך עפּיס ביי זיי, איז אפגעווישט די ליפּען און פּתח שין — שא! ווען אזא מעשה, וואס האט זיך געטראפען אין „פּאלעסטינא", ביי די רויטשילדס מיט די בראצקים, טרעפט זיך, די שעה זאל גאר ניט זיין, ביי א פּראסטען אידען אין „ארץ-ישראל", וואלט זיך איבערגעקעהרט די גאנצע וועלט! און דא, ביי די אריסטאקראטען,— גארנישט! אז די פערשלייערטע דאמע איז אריינגעקומען צו די רויטשילדס א מינוט פאר דער חופּה, איז טאקי געווארען אויף א ווײַלע א סומאטאכע, א בהלה; עס האט אבער לאנג נישט גענומען. מע האט די פערשלייערטע דאמע אריינגעפיהרט אין א בעזונדער חדר, טאקי דעם חתנ'ס פאטער און מוטער, די אויפגעקומענע בראצקים האבען עס געטהאן, און מע האט זי א פרעג געגעבען: „וואס וויל זי?" ווער זי איז און וואס זי איז — דאס האט מען זי ניט געפרעגט. מע האט זיך שוין אליין געשטויסען, אז דאס איז מסתמא דעם יונגען בראצקי'ס א געליעבטע פון פאר דער חתונה (דאס ווערד אנגערופען אויף זייער לשון „פלירט"). ווער פלירטעוועט ניט היינטיגע צייטען ביי די אריס-

טאקראַטען? דעריבער האָט מען זי נור געפרעגט, וואס זי
וויל. און אַז די פערשלייערטע דאַמע האָט געזאָגט, וואָס זי וויל,
איז מען קיין ברעקעל נישט נתפעל געוואָרען. מע האָט זיך נור
אַוועקגעשטעלט דינגען מיט איהר, וואָרום די פאָדערונגען, וואָס די
פערשלייערטע דאַמע האָט אַוועקגעשטעלט, זענען געווען שוין אַבי־
סעל צו פיעל. די פערשלייערטע דאַמע האָט געפאָדערט איינס פון
די צוויי: אָדער ס'זאָל זיין אוים שדוך מיט די רויטשילדס און אוים
חופה, און דער חתן בראַצקי זאָל חתונה האָבען בעסער מיט איהר,
מיט דער פערשלייערטער דאַמע, אָדער אַז ניט, זאָל ער זי בעוואָה־
רענען מיט אַ שענער פענסיע, ווי עס פּאַסט פאַר אַזאַ אַריסטאָ־
קראַט, ווי אונזער בראַצקי, און אַ חוץ דעם זאָל ער מוחל זיין אַוועק־
לעגען אַ געוויסען קאַפּיטאַל אויף אויפ'ן קינד'ס נאָמען... ווער
איז געווען דאָס קינד און פון וואַנען האָט זיך גענומען אַהער
אַ קינד? — דאָס האָט מען זי אויך ניט געפרעגט. ביי די אַרים־
טאָקראַטען איז דאָס ניט קיין נאָווינע, אַז אַ חתן פאַר דער חתונה
זאָל האָבען אַ געליעבטע, און די געליעבטע זאָל האָבען פון איהם
אַ קינד, אָדער צוויי. אונזערע אויפגעקומענע אַריסטאָקראַטען, די
כתרילעווקער בראַצקים, האָבען געדאַנקט גאָט, וואָס זי האָט נור
איין קינד. וואָרום מיט וואָס וואָלט געווען בעסער, ס'זאָל זיין
צוויי אָדער דריי קינדער? און אַביסעל האָט מען געהאַט פּאַראי־
בעל אויפ'ן זוהן: למאַי האָט ער ניט דערצעהלט פריהער דעם טאַ־
טען אָדער דער מאַמען, אַז ער האָט שוין אַ קדיש? איצט איז אָבער
נישט די צייט אויף צו זיין ברוגז. די חופה שטעהט. אַלץ איז
גרייט און פאַרטיג, און דער עולם קאָן נאָך אָנהויבען זיך צעקרי־
כען און צעגעהן אַהיים, און די אַריסטאָקראַטישע חתונה קאָן זיך
נאָך חלילה ענדיגען מיט אַ סקאַנדאַל, — און אַריסטאָקראַטען האָ־
בען פיינט סקאַנדאַלען! האָט מען זיך גענומען דינגען מיט דער
פערשלייערטער דאַמע. אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף — מע
איז דורכגעקומען: מע האָט איהר בעצאָהלט טאַקי דאָ אויפ'ן אָרט
קאַטעסען פון אַלע פיער זייטען. און די כלי־זמר מיט'ן קעסעל־
מיט מזומנים ממש, און מע האָט איהר אַרויסגעגעבען אַ פּאַפּיער,

און דער אַלטער בראַצקי האָט געלעגט די חתימה מיט זיין אמת'ען נאָמען „קופּעץ פּערוואַ גילדיע איסאַק אַראָנאָוויטש דעמבאַ“. אַז דאָס קינד בעדאַרף זיך געפינען ביי דער מוטער ביז ס'וועט אַלט ווערען אַכצעהן יאָהר, און דערויף בעקומט די מוטער אַזוי פיעל און אַזוי פיעל אַלע יאָהר; און אַז דאָס קינד ווערד אַלט אַכצעהן יאָהר, בעקומט עס פון דעם קופּעטשעסקי סין אַראָן איסאַקאָוויטש דעמבאַ, פון חתן הייסט עס, אַזוי פיעל און אַזוי פיעל, — און דאָס אַלסדינג דאַרף זיין בסוד־סודות, אוןביידע צדדים זענען צופריעדען, איינס צו דאָס אַנדערע טאָרען נישט האָבען קיין שום טענות און פּרעטענזיעס — ו ה כ ל ש ר י ר ו ק י י ם.

און דערמיט איז די פערשלייערטע דאַמע אַוועק אהין, פון וואַנען זי איז געקומען. און די צערעמאָניע פון דער אַריסטאָקראַטישער חופּה איז אויסגעפיהרט געוואָרען אויפ'ן שענסטען אופן: דער קאַזיאָנער רב האָט געהאַלטען זעהר אַ שענע דרשה, געוועהנליך אויף רוסיש, זיך אָפּגעשטעלט אויף דער אומשולדיגקייט און אויף דער ריינער ליעבע פון דעם פּאָרעל, וואָס געהען בויען זייער הויז, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען און אַזוי ווי אין פּסוק שטעהט: „הבן יקיר לי אפרים“. ביי'ם פּסוק האָבען די אַריסטאָקראַטען אַראָפּגעלאָזט זייערע נעזער, און די אַריסטאָקראַטקעס האָבען צוגעטראָגען די ווייסע טיכלעך צו די טרוקענע אויגען, צו בעווייזען, אַז חאָטש זיי ווייסען ניט די טייטש פונ'ם פּסוק, נאָר דעם פּשט פון די ווערטער פערשטעהען זיי גלייך מיט די אַריסטאָקראַטען... און דערנאָך האָבען חתן־כלה צעקושט זיך מיט די מחותנים און מיט אַלע געסט, און תיכף נאָך דער צערעמאָניע, אפילו נישט פערביסען, נאָר אויסגעטרונקען צו גלעזלעך שאַמפּאַניער־וויין, האָט זיך דאָס פּאָרעל אויפגעזעצט אין אַ שענעם אויטאָמאָביל און איז אָפּגעפאָהרען צו דער באַהן אויף דער האָכצייטסרייזע, ווי דער מנהג איז ביי די אַריסטאָקראַטען פון דער גאַנצער וועלט, און אויך ביי אונזערע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען, וואָס טאַנצען נאָך דער גאַנצער וועלט.

עפּילאָג צו דער „פערשלייערטער דאַמע".

אויף מאָרגען אין דער פריה, נאָך דער חופּה־וועטשערע, האָט זיך בעוויזען איןביידע כתרילעווקער גאַזעטען אַ נאָטיץ וועגען דער גרויסאַרטיגער אַריסטאָקראַטישער חתונה אין „פּאַלעסטינאַ".

אין דער דאָזיגער נאָטיץ איז געווען בעשריבען אַלסדינג, נאָר וועגען דער מעשה מיט דער פערשלייערטער דאַמע — אפילו נישט קיין וואָרט. ביידע כתרילעווקער גאַזעטען, סיי דער פּראָגרעסיווער מאָדערנער „קאַפּעליש", סיי די אָרטאָדאָקסישע „יאַרמעלקע", האָבען זיך געריסען אויף די גלייכע ווענד, זיך גאַרנישט געקאָנט אָפּלויבען פון דער דאָזיגער „קייזערליכער" חתונה. עס זענען ביי זיי אויסגערעכענט געוואָרען ביי די נעמען אַלע כתרילעווקער אַריסטאָקראַטען, וואָס האָבען בעעהרט די דאָזיגע זעלטענע חתונה, מיט אַ קורצער כאַראַקטעריסטיק אויף יעדען אַריסטאָקראַט בעזונדער, מיט וואָס ער פיינט זיך אוים: ווער מיט זיין גוט הארץ, ווער מיט זיין חכמה, ווער מיט זיין צדקה־געבען און ווער מיט אַנדערע מעלות טובות. מע האָט נישט פערגעסען אויסרעכענען אויך די מאכלים, וואָס מע האָט דאָרטען געגעסען, און די משקאות, וואָס מע האָט דאָרטען געטרונקען. דער „קאַפּעליש", למשל, איז אַריין אין מורא'דיגע התלהבות און האָט זיך געגעבען אַ זאָג, אַז די שוחטים האָבען דאָס געהאַט וואָס צו טהון! אַלע דריי שוחטים האָבען דריי טאָג כסדר געהאַלטען אין איין קוילען עופות! און די „יאַרמעלקע" האָט זיך צעקאָכט גאָר אויף איין אַנדער אופן. די „יאַרמעלקע" האָט זיך מעהר אָפּגעגעבען מיט די משקאות, ווי מיט די מאכלים. אַז ס'איז געקומען צו די וויינען, וואָס מע האָט דאָרטען אויסגעטרונקען אויף דער חופּה־וועטשערע, איז זי אַריין אין איין עקסטאַז און האָט אַ זאָג געגעבען בדרך משל, אַז פון די לעדיגע פּלעשלעך אַליין, ווען אַ כתרילעווקער בעל־הבית פערמאָגט עס, וואָלט ער געקאָנט בהרחבה חתונה מאַכען דריי טעכטער. און עס וואָלט איהם אַליין נאָך אויך געבליבען אויף אַ יאָהר צו לעבען!...

דער כתרילעווקער לעזער, וואָס איז שוין געוואוהנט צו אַזעל־
כע גוזמות אין די כתרילעווקער גאַזעטען, איז ווינציג־וואָס נתפּעל
געוואָרען סאַי פון די שוחטים און סאַי פון די פלעשלעך. איז דאָך
אָבער די וויסטע קאָנקורענציע! בעדאַרף דער ראַדיקאַלער „קאַפּע־
ליש" אַרוים אויף מאַרגען מיט אַ שאַרפער „קריטיקע" אויף דער
„יאַרמעלקע", אונטער אַ שרייענדיג קעפּעל: „**אידען — די גרעסטע שכורים אין דער וועלט!**"

אין דער דאָזיגער „קריטיקע" טהוט זיך דער ראַדיקאַלער „קאַ־
פּעליש" אַ טייטש־אוים מיט'ן גראָבען פינגער און אַ רעכען־אוים:
„שאַט! לאָמיר נור געהן פּאַוואָליגקע, ניט געהאַפּט: דריי טעב־
טער חתונה מאַכען, לאָז שוין זיין אפילו ניט אַזוי „בהרחבה'דיג",
ווי דער פינסטערער רעדאַקטאָר פון דער שוואַרצער „יאַרמעלקע"
זאָגט, בעדאַרף אויך קאָסטען היינטיגע צייטען, צום ווענינגסטענס,
אַזעלכע פינף־זעכס הונדערטער אויף אַ טאָכטער. האָבען מיר שוין
אַ קיימא־לן פון אַכצעהן הונדערטער. היינט לאָמיר אַקאָרשט אַ
רעכען טהון, וואָס איז ווערטה אַ לעדיג פלעשעל פון וויין? וועלען
מיר זאָגען: צו דריי קאָפּיקעס. קומט אוים, אַז אויף דער דאָזי־
גער חתונה זענען אויסגעטרונקען געוואָרען נישט מעהר און נישט
ווענינגער ווי 60,000 פלעשער וויין! איצט לאָמיר געהן ווייטער:
וויפיעל האָבען געקאָנט זיין מענשען אין „פּאַלעסטינא" אויף דער
דאָטשע? נו, דריי מנינים. דרייסיג אידען הייסט עס. זעכציג
טויזענד געטיילט אויף דרייסיג — מאַכט דאָס ניט קיין **צוויי טויזענד פלאַש וויין אויף אַ מענשען?**
קומט אוים, הייסט עס, אַז די גרעסטע שכורים אין דער וועלט זע־
נען אידען — און דאָס איז פאַר אונז אַ נייעס, איין איבערראַשענ־
דע נייעס!"

האָט זיך אָבער די „יאַרמעלקע" ווינציג־וואָס דערשראָקען פאַר
אַזאַ „קריטיקע" און איז אויף מאָרגען אַרוים אויך מיט אַ „קרי־
טיקע" אויף אַ „קריטיקע", און פרעגט ביי'ם „קאַפּעליש" אַ קלאָץ־
קשיא, שוין מיט אַ לשון רבים: „זאָגט נור, קלוגע קעפּ פונ'ם ליכ־

טיגען „קאפעליש“, מענשען פון אמת, אז איהר זענט שוין יא אזעלכע קנאקערס און חטאים-זוכער און איהר קאנט האפען יענעם אין א גוזמא און מאכען אזעלכע חשבונות מיט אזעלכע גערעטענע סטאטיסטיקעס, — פאר וואס זאלט איהר שוין אין איינוועגס ניט נעמען א בלייששטיפט פאר פיער גראשען און געבען א רעכען-אוים אויף פאפיער, אדער טהון א חאפ אויפ'ן קאפ אייער אייגענעם חשבון מיט אייער אייגענער סטאטיסטיקע פון די היהנער? איהר זאגט אין אייער ליכטיגען בלאט, אז אויף דער דאזיגער חתונה זענען אויסגעקוילעט געווארען אזוי פיעל היהנער, אז אלע דריי כתרילעווער שוחטים האבען דריי טעג דורכאיינאנד געהאלטען אין איין שעכטען עופות? לאמיר זשע זיך ניט פוילען און קארשט מאכען א חשבון-צדק: וואס געדויערט ביי א שוחט קוילען איין עוף? העכסטענס, א מינוט. הייסט עס, אז אין א שעה קאן ער אייך אוועקלעגען, מינדעסטענס, 60 עופות. אין א טאג (אויב ער שלאפט ביינאכט), 12 מאל 60 — איז אזוי גרויס ווי 720 עופות. אין דריי טעג — 2160 עופות. אלע דריי שוחטים אינאיינעם בעדארפען אוועקלעגען, הייסט עס, אזוי גרויס, אזוי קליין, ווי 6480 עופות! אצינד ווילען מיר זיין מילד און געבען אייך צו, אז פון אזא מחנה עופות זענען 480 שטיק טרפה געווארען, איין עק — האבען מיר נאך אלץ א קיימא-לן פון 6000 עופות! געטיילט אויף דרייסיג אריסטאקראטען, ווי איהר זאגט, נעמט זיך אן אזוי גרויס, ווי צו 200 היהנער אויף א קאפ? וויבאלד אזוי, פרעגט זיך א קשיא, האב אייך אכציג שווארצע רוחות, — וואסער מענש, ער מעג זיך זיין דער גרעסטער אריסטאקראט און דער גרעסטער זולל-וסובא'ניק, וועט קאנען בייקומען 200 עופות א טאג?...

איז דאך דאס אבער כתרילעווקע אויף דער וועלט, האבען זיך געפונען לצים, וואס האבען זיך אונטערגענומען אויסגלייכען ביידע צדדים. זיי האבען געזאגט אזוי: „לאזט אונז אראפ אויפ'ן זויין, וועלען מיר אייך אראפלאזען אויף די היהנער“.

נ אָ ט אַ ב ע נ ע: אַז דאָס יונגע פּאָר איז צוריקגעקומען פון דער האָכצייטסרייזע — געזאָגט האָבען זיי, אַז זיי זענען געווען אין אויסלאַנד, אין איטאַליע, נאָר די כתרילעווקער ליצני־הדור האָבען געשמועסט, אַז ס'אַ ליגען — געווען זענען זיי גאָר אין יעהופּעץ! — נאָר יעדענפאַלס, אַז זיי זענען צוריקגעקומען פון זייער האָכצייטסרייזע, און דער יונגער בראָצקי, דאָס הייסט, אַראָן איסאַקאָוויטש דעמבאָ, איז געוואָרע געוואָרען (דעמאָלט אין דער בהלה האָט ער נישט געקאָנט וויסען — די עלטערען האָבען איהם נישט געוואָלט פערשטעהרען די שמחה), אַז זיין פאָטער, דער אַלטער בראָצקי, דאָס הייסט, דער פערווע גילדיע קופּעץ איסאַק אַראָנאָוויטש דעמבאָ, האָט אַרויסגעגעבען דער פערשלייערטער דאַמע אַזאַ פּאַפּיער. — האָט ער זיך געחאַפּט ביי'ם קאָפּ! ער האָט געשוואוירען מיט אַזעלכע שבועות, וואָס מע מעג גלויבען אַ משומד, אַז ער געדענקט נישט. חאָטש נעמט איהם אַראָפּ דעם קאָפּ, אַז די „פערשלייערטע דאַמע“, לויט איהר הויכער פיגור, זאָל געווען זיין אַמאָל זיין געליעבטע, און אויף וויפיעל ער געדענקט, האָט זיין געליעבטע קיינמאָל קיין קינד ניט געהאַט, דאָס הייסט, ער וויל זאָגען, אַז ער האָט קיינמאָל ניט געהאַט אַזאַ געליעבטע, וואָס זאָל האָבען אַ קינד... נאָר אויב די „פערשלייערטע דאַמע“ איז די, וואָס ער מיינט, מוז דאָס זיין אַ אינטריגע פון זיין קאָנקורענט, פון'ם געוועזענעם חתן רויטשילד... נאָר גאָרנישט, גע'חתמ'עט אַ פּאַפּיער — איז פּאַרפאַלען. בראָצקי ברעכט נישט קיין וואָרט. סיידען אַז דער אַלטער וועט צומאַכען די אויגען, און דער יונגער וועט איבערנעמען די ירושה — דעמאָלט וועלען מיר שוין זעהן...

און וואָס אַנבעלאַנגט דעם קאָנקורענט, דעם בעלעדיגטען יונגען רויטשילד, זאָלט איהר גאָר קיין יסורים ניט האָבען: סאָלאָוויטשיק האָט איהם אויך געקריגען אַ כלה, און נאָך וואָס פאַר אַ כלה! טאַקי פון די אויפגעקומענע, פון „אונזערע בראָצקים“. מאָהלט אייך, שוין אַ סך אַ קלענערע יפת־תואר פון יענער, פון דער רויטשילד. און ניט נאָר אַ קלענערע יפת־תואר, נאָר טאַקי גאָרניט קיין

יפת־תואר, מע קאָן זאָגען, טאַקי גאָר־גאָר אַ מיאוסקייט. דערפאַר אָבער האָט מען איהם געגעבען אַ לעג־אַוועק נדן — וואָס טויג אייך — איהר האָט איהם פערזאָרגט! ...

און נאָך איין זאַך מוז דאָ געזאָגט ווערען, בכדי דער פריינד לעזער זאָל זיין בעפריעדיגט פון אַלע זייטען: וואָס פאַר אַ רח"ש האָט דאָ געהאַפּט סאַלאָווייטשיק דער שדכן אָרום און אָרום? — פרעגט שוין גאָר ניט! סאַלאָווייטשיק דריקט זיך אויס, אַז ער האָט דאָ געהאַפּט אַזאַ גראַבס, אַז ער האָט ניט אַזאַ גוטען פריינד, וואָס ער זאָל איהם ווינשען אַזאַ גליק. „זינט כתריל'עווקע איז אַ שטאָדט, זאָגט ער, און זינט סאַלאָווייטשיק איז אַ פערמיטלער, האָט נאָך קיין איד, זאָגט ער, אַזאַ רח"ש אַפּילו אין חלום ניט געזעהן!" און אויסלאָזען לאָזט ער אויס אַזוי:

— איבעריגענס, צו וואָס טויג אייך, פּעטערל, אַריינקריכען אין יענעמס קעשענע? אפשר זענט איהר בעסער רייך אין אַ גמילות־חסד'על אויף אַ קורצע צייט? איך שטעה איצט אין אַ פּאָר פּאַר־טיעס, וועל איך אייך, אם ירצה שם, מיט גאָט'ס הילף, אָפּגעבען, און נאָך מיט גרויס דאַנק!

אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט

אַ מעשה שהיה, וואָס מיט מיר אַליין האָט געטראָפען, דערצעהלט לכבוד פסח, האָטש ס'האָט גישט צו טהון ניט מיט פסח, ניט מיט שבועות, ניט מיט סוכות, און עס קאָן זעהר שען דערצעהלט ווערען אין אַ וואָכע־דיגען טאָג אויך — אַבי מע זאָל נאָר ווילען הערען.

געשריבען אין יאָהר 1915

א וואָרט פאַר א וואָרט

ניט היינט געדאַכט, ניט פאַר אייך געדאַכט — איך בין אמאל געווען א ראַבינער. א ראַבינער, נישט קיין רב. דאס הייסט, טאַקי א רב, נאָר א „ק א ז י א נ ע ר"...

וואס א „קאַזיאַנער רב" איז דערהיים בעדייט — בעדאַרף איך פאַר מיינע היימישע אידען קיין סך נישט ערקלעהרען. זיי ווייסען שוין אליין. וואס דאס איז פאַר א מין חיה. א מעטריקע, א ברית, א חתונה, א גט — דאס איז זיין ארבייט. און ער האט זיך א טאַקסע פון טוידט און פון לעבעדיג... אין שוהל קומט איהם דער אויבען־אַן. מעשה רב: צו „הנותן תשועה" שטעהט ער אויף דער ערשטער: און קומט א יום־טוב, א טאַבעל־טאַג הייסט עס, איז א ר י י ן אינ'ם צילינדער און א ר ו י ס מיט לשון, און דוקא „רשעות": „גאָספאַדא פריחאַזשאַנע!" אדער „בלאַגאַטשעסטיוויע בראַטיא!"... זאגען, אז מע האט ביי אונז שטאַרק ליעב א ראַבינער — עט! גאַרניט, מע האַלט זיך מיט איהם. עלעהיי א פריסטאַוו אדער איין אנדער קנעפעל, א שוואַרץ יאָהר. און דאך ווערד ער געוועהלט אלע דריי יאָהר דורך „וויבאַרעם" — א מין עלעקשאַן, ווי ביי אייך א פרעזידענט, להבדיל. און אויסגעקליבען ווערד ער דוקא פונ'ם פאָלק, דאס הייסט, מע שרייבט אריין א פאַפיער צו דער קהילה: „נאַ אסנאַוואַניע פרעדפיסאַניאַ יעוואַ פרעוואַסחאַדיטעלסטוואַ גאַספאַדינאַ גובערנאַטאַראַ — פריקאַזאַל..." אויף אונזער לשון וועט דאס היי־סען כמעט אזוי שען ווי: „דער אדון דער גובערנאַטאָר הייסט אייך, איהר זאלט אייך צענויפקומען, אידעלעך פאַרכעס, אין שוהל אריין און אויסקליבען אייך א ראַבינער!"...

דערנאָך הויבען זיך אָן די „וויבאַרעם": קאַנדידאַטען, מחלוקת'ען, בראַנפען און חאַבאַר... דערנאָך הויבען אָן לויפען דאַ־

נאסלעך, מסירה׳לעך הייסט עס, אין דער „גובערנסקע פראוולע־ניע"... איז מען מבטל די וויבארעס, און מע הייסט מאכען נייע ווי־בארעס, און ווידער „נא אסנאוואניע פרעדפיסאניא יעווא פרעווא־סחאדיטעלסטווא", און ווידער קאנדידאטען, מחלוקת׳ען, פאר־טיעס, בראנפען און האבאר — חי געלעבט!

בין איך געווען, את חטאי אני מזכיר היום, א ראבינער אין א קליין שטעדטעל. ס׳איז נישט קיין סוד, איך קאן אייך זאגען אפילו מיט א סימן: אין פאלטאווער גובערניע. געוואלט האב איך אבער זיין מאדערן, א יוצא מן הכלל, נישט ווי אלע ראבינערס. האב איך אראפגעווארפען פון זיך דאס „קנעפעל" און גענומען ארייגקוקען בעסער אין קהל׳שען טאפ אריין, אפגעבען זיך מיט כלל־זאכען, א תלמוד־תורה, א גמילות־חסדים, א פערלאזעניש, א בוררות, א דין־תורה און גלאט איין עצה.

א פערלאזעניש, א בוררות, איין עצה — דאס האב איך גע־ירש׳עט פון מיין טאטען און פון מיינע פעטערס. זיי, עליהם השלום, האבען אויך ליעב געהאט, מע זאל זיי „באדערען" מיט פרעמדע „ביזנעס". פארהאן אלערליי מינים מענשען אויף דער וועלט. פאר־האן מענשען אזעלכע, וואס מע קאן זיי נים באדערען בשום אופן. איהר וואלט זיי געבאדערט — לאזען זיי זיך נים. און פארהאן ווידער מענשען אזעלכע, וואס איהר קאנט זיי ארויפקריכען גלייך אויפ׳ן קאפ, נישט מיט א מאל, ביסלעכווייז: פריהער אויפ׳ן שויס, דערנאך אויפ׳ן קאפ און דערנאך מיט די טיעפע קאלאשען אין האר־צען אריין אויף א גאנץ ווינטער.

אט פון דעם מין ראבינערס בין איך געוועזען און האב געהאט, איך מעג מיך בעריהמען, א סך אנהענגער און גאנץ הייסע חסידים, וואס האבען זיך נישט געשעמט צו קומען אלע טאג, אנבארא־באנעווען א פולען קאפ און אוועקזיצען ביז העט־ווייט אין דער נאכט אריין; נים אפגעזאגט זיך קיין מאל פון א גלעזעל טיי; פאר־פיראסען, פערשטעהט זיך, מיינע; צייטונגען און ביכער — שמועסט מען נים. מיט איינעם ווארט, אחינו אתה — נאש בראט, און שוין.

ויהי היום, עפּענט זיך איינמאָל די טהיר, און עס קומען אריין
די שבעה טובי העיר, דער רעכטער שפּיגעל, דער סאַמע צימעס פון
שטאָדט, — פיער אידען בעלי־בתים, מע קאָן זאָגען נגידים: „אַ
גוט מאָרגען, ראַבינער!“ ווער זענען דאָס געווען? דריי פון זיי
זענען געווען די „טראַיקע“ — אזוי האָט מען זיי אַ נאָמען געגעבען
אין שטעדטעל דערפאַר, ווייל זיי האָבען תמיד געהאַנדעלט אַלע דריי
בשותפות'דיג, אַלע מאָל געקריעגט זיך, שטענדיג חושד געווען איינס
דאָס אַנדערע און געקוקט זיך אין האַנד אריין — און פון דעסט־
וועגען איז מען קיינמאָל ניט צעגאַנגען זיך, איבער אַ פּרינציפּ פון
אַ ממה־נפשך: „איז דאָס געשעפט אַ גוט געשעפט און מע וועט
פערדיענען, פאַר וואָס זאָל איך אויך ניט אָפּלעקען אַ ביינדעל?
אלא וואָס דען, ס'איז איין אומגליק — ווער דו אויך בעגראָבען מיט
מיר און ליג אויך אין דער ערד“... וואָס טהוט גאָט? געהען זיך
צענויף די דריי שותפים מיט אַ פּיערטען, האַנדלען אָפּ מיט איהם
קאָרגער אַ יאָהר און מע צעפּאַטשט זיך. וואָס איז? „זינט גאָט
האַנדעלט מיט גנבים, דרעהערם און זשוליקעס, האָט ער נאָך אַזאַ
גנב, אַזאַ דרעהער און אַזאַ זשוליק נישט געזעהן!“ אזוי טענה'ן נע־
באַך די דריי שותפים אויפ'ן פּיערטען. און ער, דער פּיערטער,
טענה'ט פּונקט דאָס אייגענע אויף זיי: „זינט גאָט האַנדעלט מיט
גנבים, דרעהערם און זשוליקעס, האָט ער נאָך אַזעלכע גנבים, אַזעל־
כע דרעהערם און זשוליקעס ניט בעגעגענט!“ ווער־זשע איז געווען
אָט דער פּיערטער? דאָס איז געווען אַ איד דוקא אַ שטילינקער, אַ
נעבאַכעל, איין אָפּגעפּוצטער, מיט אַ הדרת־פּנים, מיט געדיכטע,
שוואַרצע ברעמען, אונטער וועלכע עס האָבען ארויסגעקוקט אַ פּאָר
ממזר'יש־שמייכלענדיגע אויגען. און געהייסען האָט ער מיט זיין
ליעבען נאָמען „רב נחמן לקח“.

דאָס הייסט, הייסען האָט ער געהייסען נחמן נתן, נאָר גע־
רופען האָט מען איהם „נחמן לקח“. דערפאַר, ווייל „לקח“ איז די
טייטש ע ר ה אָ ט ג ע נ ו מ ע ן, און „נתן“ — ע ר ה א ט
ג ע ג ע ב ע ן, און אָט דער נחמן נתן האָט אויף זיין לעבען קיינמאָל

ניט נעגעבען, נאָר גענומען... און נחמן נתן האָט אַ טבע, אַז ער רעדט, מישט ער אַריין אַלע מאָל, צי מע דאַרף, צי מע דאַרף ניט, די צוויי ווערטער: „מחמת דערימאַך“.

איז מען דאָס געקומען, הייסט עס, צום ראַבינער מיט אַ פּער־לאָזעניש — ער זאָל אויסהערען, הייסט עס, זייערע טענות, טאָמער וועט ער געפינען עפּיס אַ מיטעל זיי אויסצוגלייכען אין זייערע פּער־פּלאָנטערטע חשבונות. „ווי אַזוי איהר וועט געפינען, פּאַני ראַבי־נער, און וואָס איהר וועט אָפּ׳פּסק׳ענען און וואָס איהר וועט זאָגען, איז געזאָגט“...

אַזוי האָבען בעשלאָסען די דריי שותפים, און דער בעל־דבר זייערער, רב נחמן לקח, האָט צוגעבאָמקעט מיט אַ נעבאַך־פּנים, אַז ער פערלאָזט זיך אינגאַנצען אויף מיר: „מחמת דערימאַך וואָס ער ווייסט, אַז ער איז גאָט די נשמה שולדיג“. און ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אין אַ ווינקעלע, צענויפגעלעגט די הענד אויפ׳ן האַר־צען, ווי אַ אידינע, צענויפגענומען די געדיכטע ברעמען און געקוקט מיט זיינע ממזריש־שמייכלענדיגע אויגען אויף מיר און געוואַרט, וואָס וועלען טענה׳ן די שותפים. און אַז די שותפים האָבען אַרויס־געלעגט אַלע זייערע טענות ומענות, איז ער אויפגעשטאַנען, אויס־געגלעטט די געדיכטע ברעמען, נישט געקוקט אויף זיי, נאָר די גאַנ־צע צייט אויף מיר, טיעף־טיעף, מיט זיינע ממזריש־שמייכלענדיגע אויגען, און ער האָט אַזוי בריה׳ש צעשלאָגען אַלע זייערע טענות, אַז ס׳איז אויסגעקומען, אַז דרעהערס, שווינדלערס, גנבים און זשור־ליקעס זענען טאַקי זיי, די דריי שותפים זיינע, און ער, נחמן לקח, איז אַ צדיק וישר און אַ כפּרה־היהנדעל, אַיין אמת׳ער קרבן: „מחמת דערימאַך וואָס אַלדינג, וואָס איהר האָט דאָ געהערט פון זיי, איז שוא ושקר, לא היה ולא נברא, ניט געשטויגען ניט געפלוי־גען“... און ער האָט אויסגעוויזען מיט טויזענדער ראיות, אַז אַלץ וואָס ער זאָגט, איז הייליג, תורת משה אמת...

די גאַנצע צייט, וואָס דער האָט גע׳טענה׳ט, האָבען יענע, די טראַיקע, ניט געקאָנט איינזיצען. אַלע מינוט איז אויפגעשפּרונ־

גען עמיצער פון זיי, זיך געחאַפּט ביי׳ם קאָפּ, ביי׳ם האַרצן: „סטייטש־סטייטש! ווי קאָן אַ איד זאָגן אַזעלכע זאַכן? האָקן אַזעלכע שקרים וכזבים?" עס האָט געקאָסט מיה די חברה צו בע־רוהיגן, זיי זאָלן פאַר גרויס ערגערניש ניט אַריינפאָהרען זייער בעל־דבר אין באָרד אַריין, און דעם ראַבינער איז שווער גיוועז, זעהר שווער, אַרויסצוקריכען פון דעם דאָזיגען פּלאָנטער, וואָס האָט אַרויסבעוויזען, אַז ער האָט פאַר זיך אַ גוטע קאָמפּאַניע, און אַז שווינדלערס, גנבים און זשוליקעס זענען זיי אַלע פיער, און נאָך מוסרים אויך דערצו, און אַז זיי פערדיענען, מע זאָל זיי אַלע בע־שטראָפען. וואָס־זשע טהוט מען? בין איך געפאַלען אויף איין עצה און רוף מיך אָן צו זיי:

— הערט זשע אויס, מיינע ליעבע אידען. מיין פּסק־דין איז שוין ביי מיר פאַרטיג אין קאָפּ כמעט אינגאַנצען. נאָר וואָס דען? איך וועל אייך איהם ניט אַרויסזאָגען ביז איהר וועט ניט איינלעגען ביי מיר אַלע פיער צו „כּף־הא׳ער", צו פינף־און־צוואַנציגער, הייסט עס, אַז איהר וועט מקיים זיין דעם פּסק, וואָס איך וועל אַרויס־טראָגען.

— אַך! מיט׳ן גרעסטען כבוד! — האָבען זיך אַלע דריי אַ וואָרף געגעבען, און נחמן לקח נאָך זיי, און מע האָט זיך אַ נעם געטהאָן אַלע פיער צו די קעשענים און מע האָט אַרויסגעצעהלט מיר אויפ׳ן טיש איטליכער זיין פינף־און־צוואַנציגער, וועלכע איך האָב צענויפגענומען און פערשלאָסען ביי זיך אין טישקעסטעל. און דערנאָך האָב איך אַרויסגעזאָגט מיין רעזאָלוציע בזה הלשון:

„אויסגעהערט די טענות מיט די רעד פוןביידע צדדים און גוט אַריינגעטראַכט זיך אין אייערע עסקים, חשבונות און סכסוכים, האָב איך געפונען, נאָך מיין פערשטאַנד און טיעפער איבערצייגונג, אַז אומגערעכט זענט איהר אַלע פיער, און נישט נור אומגערעכט,— ס׳איז אַ חרפּה, אַ בזיון, אַז אידען זאָלען אַזוי קאָנען האַנדלען צווי־שען זיך, ווייזען פאַלשע חשבונות, שווערען זיך אויף אַ ליגען און אפילו פער׳מסר׳ען איינס דאָס אַנדערע... על כן האָב איך געפּור־

נען, אזוי ווי מיר האבען א תלמוד־תורה אין שטאדט מיט א סך קינדער, וואס געהען נעבאך נאקעט און בארוויס, און שכר־למוד צו צאהלען איז ניטא פון וואנען. ווארום איידער מע רייסט אוים ביי אייך אמאל א פאר גראשען, קומט עס אן מיט גרינע ווערעם, איז א יושר, אז אט דער הונדערטער אייערער זאל געהן אויף דער תלמוד־תורה, און איהר זאלט געהן אהיים געזונטערהייד, און א דאנק אייך פאר דער שענער נדבה — די ארעמע קינדער וועלען שוין האבען הויזלעך און שטיוועלעך און ארבע־כנפות׳לעך און וועלען גאט בעטען פאר אייך און פאר אייערע קינדער — אמן".

אויסגעהערט דעם פסק־דין, האבען מיינע דריי שותפים (די טראיקע) נאר איבערגעקוקט זיך צווישען זיך, געשוויצט און נישט געוועהן אימשטאנד א ווארט ארויסצורעדען. אפנים, אויף אזא פסק האבען זיי זיך ניט גערעכנט! לשון האט בעקומען נאר זייער בעל־דבר, רב נחמן לקח. ער האט זיך אויפגעהויבען, אויסגעגלעט די געדיכטע ברעמען, אויסגעצויגען א האנד, און, קוקענדיג אויף מיר מיט זיינע ממזור׳יש־שמייכלענדיגע אויגלעך, מאכט ער צו מיר אזוי:

— איך דאנק אייך, רב ראבינער, פון אונזער אלעמענס נאמען פאר אייער קלוגען פסק־דין, וואס איהר האט אונז ארויסגעגעבען. מחמת דערימאך וואס אזוי פסק׳ענען וואלט געקאנט נור סיידען שלמה המלך... איין זאך האט איהר נאר פארגעסען זאגען. רב ראבינער, וויפיעל קומט אייך פסק־געלד פאר אייער קלוגען און יושר־דיגען משפט?

— האט קיין פאראיבעל ניט, איהר האט נישט געטראפען די קרעטשמע. איך בין נישט פון די ראבינערס, וואס נעמען פון טויטע און פון לעבעדיגע... — אזוי האב איך איהם אפגעענטפערט, ווי אייז עכטער דזשענטעלמען, און האב בעקומען פון מיין חברה־מאן אזא מין ענטפער:

— אויב אזוי, זענט איהר נישט נור א חכם א ראבינער, איהר זענט נאך א נקי־כפים׳ניק אויך! אפשר וואלט איהר געוועהן אזוי

גוט אויסהערען א געשיכטע, מיר זאלען אייך, הייסט עס, דעריבאך באצאהלען אייך פאר אייער טרחה חאטש מיט א מעשה?

— אך! אפילו מיט צוויי מעשיות!

— וויבאלד אזוי, זעצט זיך, רב ראבינער, און זייט אונז מכבד מיט פאפיראסען, וועל איך אייך דערצעהלען א שענע, איין אמת'ע געשיכטע, וואס האט זיך געטראפען מיט מיר אליין טאקי, מחמת דעריבאך איך האב פיינט פרעמדע מעשיות.

און מיר האבען פעררויכערט צו פאפיראסען, זיך אוועקגעזעצט אלע ארום טיש, און רב נחמן לקח האט פאנאנדערגעגלעט זיינע געדיכטע ברעמען און, קוקענדיג אויף מיר מיט זיינע ממזריש-שמייכלענדיגע אויגען, האט ער אנגעהויבען פאוואלינקע צו דערצעה-לען זיין אמת'ע געשיכטע, וואס מיט איהם אליין האט זיך געטרא-פען. איך געב אייך זי איבער ווארט אין ווארט, טאקי מיט זיין לשון:

— דאס איז געווען, איך זאל אייך נאר ניט זאגען קיין ליגען, מחמת דעריבאך ס'איז שוין א מעשה פון א יאהר מיט א מיטוואך, איך בין נאך דעמאלט געווען א יונגערמאן און געזעסען ניט ווייט פון היע, אין א דארף, אויף א סטאנציע פון דער באהן, געדרעהט געשעפטלעך, געהאלטען א שטיקעל אכסניה, גאנץ פיין פארדיענט געלט. קיין רויטשילד בין איך ניט געווארען, נאר גארנישט, דאס שטיקעל ברויט האט זיך געשלעפט, און, ווי דער שטייגער איז, האבען א חוץ מיר זיך געדרעהט ארום וואקזאל נאך א מנין אידען, מחמת דעריבאך, אז א איד האט פרנסה, איז מען איהם מקנא. מע מיינט, ער זשעברעוועט גאלד. נאר נישט דאס איז דער עיקר המעשה. איך וויל אייך נאר דערצעהלען, אז סאמע אין רעכטען ברען פון סעזאן, ווען ברויט געהט און וואגאנעס לויפען, און די מקחים שטייגען, איז זיך מיישב מיינע און ווערד מיר געלעגען און האט מיר א בן־זכר — מזל טוב! מיט מזל זאלט איהר לעבען! וואס טהוט מען? דארף מען מחמת דעריבאך פראווען א ברית. אוועק-געווארפען אלע געשעפטען, בין איך אוועקעט אין שטאדט אריין.

איינגעקויפט אַלע גוטע זאַכען און אַראָפּגעבראַכט דעם שוחט, דעם
מוהל הייסט עס, מיט זיין גאַנצען קלאַפּערגעצייג, און דעם שמש
פון שוהל, מחמת דערימאַך וואָס איך האָב גערעכענט, אַז מיט די
צוויי כלי־קודש און מיט'ן בעל־ברית'ניק, מיט מיר אַליין הייסט עס,
וועלען מיר שוין געווים האָבען אַ מנין, און נאָך מיט אַ סמיטשיק.
וואָס טהוט גאָט? איז זיך מיישב איינער פון מיינע דאָרפסלייט
און ווערד חולה, לעגט זיך אַוועקעט, קאָן נישט געהן צו מיר אויפ'ן
ברית, האָטש ברענג איהם צו טראָגען מיט'ן בעט; און נאָך איינער
הויבט זיך אויף אין מיטען דרינען און פאָהרט גאָר אַוועק צו אַלדי
שוואַרצע יאָהר אין שטאָדט אַריין, מחמת דערימאַך ער האָט, זאָגט
ער, יאָהרצייט, און — וואָס טויג אייך גרוים? — איך בלייב אָהן
אַ מנין, האָטש נעם לעג זיך אַוועקעט און שטאַרב! און דאָ איז
אַקוראַט ערב שבת (פרייטאָג געפעלט מיין אידינע צו פּראַוועט אַ
ברית!), דער שוחט, דער מוהל, הייסט עס, זעצט די נשמה; דער
שמש וויינט מיט טרערען — „וואָס'ט איהר אונז געשלעפּט?“ —
ביטער ווי דער טוידט! פאַל איך אויף איין עצה און לויף אַרויסעט
אויפ'ן וואָקזאַל, מחמת דערימאַך טאָמער וועט גאָט צושיקען, אַ
קשיא אויף אַ מעשה, עס פאָהרען דורך אַזוי פיעל מענטשען! און
כך הוה: איך קום צו לויפען אויפ'ן וואָקזאַל, נאָר־וואָס אָנגעלאָפען
דער קוריער און האַלט שוין אָט־אָט ביים אַוועקצוגעהן. איך טהו
אַ קוק, עפּים אַ פּאַרשוין, אַ פּעמפּיק, אַ בייכיגער הייסט דאָס, מיט
אַ היבשען טשעמאָדאַן, פליהט אַ פּאַרשוויצטער און גלייך צום בור־
פעט — אַפּנים, עפּים נעמען אין מויל אַריין. נאָר וואָס קאָן, משטיינס
געזאָגט, אַ איד נאַשען פון אַ גויעשען בופעט אויפ'ן וואָקזאַל?
זוכט ער מיט די אויגען אַ שטיקעל הערינג, איין איי, די סלינע
נעבאַך רינט איהם פונ'ם מויל — אַ גאַטס רחמנות! אַז איך טהו
איהם ניט אַ נעם פאַר'ן אַרבעל: „פּעטער! איהר ווילט עפּים גע־
ניסען?“ מיין איד האָט זיך אַזש אַ וואָרף געטהאָן פאַר שרעק,
ווי איינער רעדט: ווער האָט אייך געזאָגט, אַז איך וויל עפּים געני־
סען?... רוף איך מיך אָן צו איהם: „ניט דאָס! איך האָב אייך גע־

וואָלט זאָגנו, זאָג איך, אַז הונדערט יאָהר זאָלט איהר לעבען. גאָט אַליין האָט אייך, זאָג איך, צוגעשיקט!" קוקט ער אויף מיר און פאַרשטעהט ניט. זאָג איך צו איהם: „איהר ווילט, זאָג איך, פאַרדיענען עולם־הבא און נאָך עסען דערצו אַ ראָסעלפלײישעל, וואָס צעגעהט זיך אין אַלע אברים, מיט פרישע חלה, זאָג איך, נאָר וואָס פונ'ם אויוועז?" קוקט ער מיך נאָך אַלץ אָן, ווי אַ משוגענעם: — ווער זענט איהר? וואָס ווילט איהר? דערצעהל איך איהם די גאַנצע געשיכטע, וואָסער איין אומגליק, מחמת דערימאַך ס'איז ביי מיר אַ ברית, ס'איז אַלסדינג דאָ, זאָג איך, אַ מוהל און אַ שמש און אַ סעודה אַ פרישע, זאָג איך, נאָר עס פעהלט מיר אַ צעהנטער צו אַ מנין. זאָגט ער: „וואָס זשע געהט זיך עס אָן מיט מיר?" זאָג איך: „עס געהט זיך אָן, מחמת דערימאַך, איך וויל, איהר זאָלט זיין, זאָג איך, דער צעהנטער צום מנין. איך בעט אייך, איהר'ט פאַרדיענען, זאָג איך, עולם־הבא און עסען אַ גוטען וואַרעמעס אויך"... „משוגע זענט איהר? — מאַכט ער צו מיר — צי חסר דעה? וואָס הייסט, דער פאַיעזד וועט דאָך אָװעקגעהן און ס'איז ערב שבת, זאָגט ער, און איך פאָהר, זאָגט ער, פאַדיעלאָ"... „וואָס קאָן דאָ זיין? — זאָג איך — וועט איהר פאָהרען מיט'ן צווייטען פאַיעזד, און דערווייל, זאָג איך, וועט איהר זיך קויפען עולם־הבא און געניסען, זאָג איך, פון אַ סעודת־מצוה, אַ יוך אַ פרישע מיט פאַרפעלעך, אויף מיר אַזאַ יאָהר"...

— בקיצור, צו וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאריך זיין, אַז מע קאָן עס מאַכען בקיצור? איך האָב דעם אידען בייגעקומען. אַפנים, דאָס ראָסעלפלײישעל און די יוך מיט פאַרפעלעך האָבען געטהאָן זייער זאַך, מחמת דערימאַך מיין איד האָט זיך אַזש באַלעקט. האָב איך געגעבען אַ נעם אַוועק ביי איהם דעם טשעמאָדאַנטשיק, און מיר זענען אַוועק ביידע צו מיר אַהיים, און מיר האָבען געפּראַוועט אַ ברית—אויף אַלע אונזערע ליעבע געזאָגט געוואָרען. דאָס ראָסעלפלײשעל האָט זיך געלאָזט הערען נאָך בשעת'ן שניידען, מחמת דערימאַך ס'איז געווען פאַרפּראַוועט מיט קנאָבעל. אַזאַ ראָסעלפלײישעל

מיט פרישען קוילעטש איז טאקי איין אפעטיט פון גאט. און דער־
צו נאך גוטע געזייערטע אוגערקעס, און א פלעשעל ביער, און א
ביסעל קאניאק פאר׳ן עסען, און א גלעזעל ווישניק נאכ׳ן עסען —
וואס אהרט אייך, מיין איד האט מקיים געווען דעם פסוק פון
ו י א כ ל ו גאר באופן אחר. דער שטערן האט איהם אזש גע־
שוויצט! נאר וואס דען? ביז עפים וואס, ביז מע האט זיך אומ־
געקוקט, ווערד אוים טאג, מיין איד טהוט זיך א חאפ אויף — א
צרה איז איהם! א שלאק איז איהם! און ער נעמט זיך צום טשע־
מאדאן. „וואוהין איז? — זאג איך צו איהם. — גאט איז מיט
אייך! ערשטענס, זאג איך, ווער וועט אייך לאזען אוועקפאהרען
פון שבת? און, צווייטענס, זאג איך, זענט איהר דאך ניט דער
איד, וואס קאטארע איהר׳ט זיך לאזען פאהרען לכתחילה אין שבת
אריין. איידער שבת האלטען ערגיץ אין מיטען פעלד, איז שוין,
זאג איך, גלייכער ביי מיר“. אויקעט ער מסתמא און אכקעט:
סטייטש, למאי האב איך איהם פארהאלטען? און וואס האב איך
געהאט צו איהם? און פאר וואס האב איך איהם ניט געזאגט פריי־
הער? — טענות מיט טענות מיט טענות! זאג איך צו איהם: „ער־
שטענס, זאג איך, האב איך אייך נישט באדארפט זאגען, זאג איך, אז
ס׳איז ערב שבת. מחמת דערימאך, זאג איך, וואס איהר אליין האט
גאנץ גוט געוואוסט, אז ס׳איז ערב שבת. און צווייטענס, זאג איך,
פון וואנען ווייסט איהר? אפשר איז דאס א באשערטע זאך פון גאט,
אז איהר זאלט, זאג איך, שבת האלטען דוקא ביי מיר און פארזו־
כען מיין ווייב׳ס פיש? איך בין אייך ערב, זאג איך, אז זינט איהר
עסט פיש, האט איהר נאך אזעלכע פיש, ווי מיין ווייב׳ס פיש, זאג
איך, אפילו אין חלום נישט געגעסען!“... איך האב, וואס אהרט
אייך, געוואוסט מיט וואס מע קאן דעם אידען נעמען. והראיה?
מיר האבען אפגעדאווענט מנחה, מקבל שבת געווען, געמאכט קדוש,
און מיינע האט דערלאנגט די פיש, האבען זיך ביי מיין אידען
צענומען די נעזלעכער, די אויגען האבען ביי איהם בעקומען גאר
איין אנדער גלאנץ, — און מיין אורח האט זיך צוגעחאפט צו די

פיש גלייך ווי נאָך אַ תענית. שטאַרק געלויבט די פיש, ממש ביז׳ן הימעל אַריין, זיך ניט אָפּגעזאָגט בשום אופן פון אַביסעל בראָנפּען פאַר די פיש און אַביסעל בראָנפּען נאָך די פיש. און אַז ס׳איז גע־קומען צו דער שבת׳דיגער יוך מיט לאָקשען, זענען איהם די לאָקשען אויך געפעלען און דער צימעס אויך, און אפילו דאָס פלייש פון צימעס, אַ שטיקעל ברוסטען־פלייש, האָט ער אויך שטאַרק געלויבט, פשוט געלעקט די פינגער! „ווייסט איהר, זאָגט ער, וואָס איך וועל אייך זאָגען? — מאַכט ער צו מיר פאַר׳ן בענטשען. — בדיעבד, אַז ס׳האָט זיך שוין אַזוי געמאַכט, זאָגט ער, בין איך גאַנץ צופריע־דען, וואָס איך בין פאַרבליבען ביי אייך אויף שבת. איך האָב שוין, זאָגט ער, לאַנג אַזוי הנאה ניט געהאַט פון שבת, ווי אַצינד!“ „אויב אַזוי, זאָג איך, טהוט עס מיר הנאה. נאַר וואַרט אויס, זאָג איך, איהר וועט ערשט זעהען מאָרגען, מחמת דערימאַך ס׳איז שבת, און אויף שבת׳דיגע פּאַטראַוועס, זאָג איך, איז מיינע אַ מאַדים!“...

— און כך הוה. ס׳איז געקומען מאָרגען, נאָכ׳ן דאַווענען און נאָכ׳ן קדוש מאַכען, אַז מע האָט אָנגעהויבען דערלאַנגען די פערביי־סעכצען, די קיכלעך מיט׳ן געהאַקטען הערינג, מיט ציבעלקעס מיט שמאַלץ, מיט׳ן רעטאַך, מיט די געהאַקטע אייער, לעבערלעך און גריוועז, און דערנאָך ערשט די קאַלטע פיש מיט׳ן קאַלטען שטיקעל ברוסט פון נעכטיגען צימעס, און דערנאָך די פּעטשע, אָדער „פּיס־נאָגע“, ווי מע רופט עס ביי אייך, מיט די גוטע פּענעצלעך מיט קנאָ־בעל, און נאָכדעם דער גאַנצער טשאָלענט מיט׳ן גוטען פעטען היי־סען קוגעל — האָט דער אורח גאָר נישט געקאָנט אָפּלויבען זיך! זאָג איך צו איהם: „דאָס איז נאָך גאָרנישט! וואַרט אויס, זאָג איך, וועט איהר פאַרזוכען. אם ירצה שם, אונזער וואַלכישען באָרשט צו דער מלוה־מלכה, וועט איהר, זאָג איך, ערשט דעמאָלט וויסען וואָס הייסט גוט!“ צעלאַכט ער זיך גאַנץ ברייטליך און מאַכט צו מיר: „עט־נו! וואו וועל איך שוין זיין, זאָגט ער, ביז אייער וואַלכישער באָרשט וועט אַמאָל פאַרטיג ווערען?“ צעלאַך איך מיך אויך נאָך ברייטער פון איהם און מאַך צו איהם: „מאָהלט

איך, לאָז זיך אייך דאַכטען, זאָג איך, אַז איהר האָט אַ טעות. אויב איהר רעכענט אויפֿדערנאַכט אָוועקפֿאָהרען, זאָג איך, זאָלט איהר עס פֿאַרגעסען תיכּף ומיד, מחמת דערימאַך דער וואָס פֿאָהרט, זאָג איך, אום שבת, דער זיצט אַ גאַנצע וואָך אין דערהיים".

— און כך הוה. באַלד ווי מע האָט אָפּגעמאַכט הבדלה און אָפּגעזאָגט די „המבדילס", הויבט מיין איד אָן צו פּאַקען זיך אין וועג אַריין. רופֿ איך מיך אָן צו איהם: „משוגע מיינע שונאים? ערשטענס, ווער וועט אייך אָוועקלאָזען אויף בייגאַכט אין דער וועלט אַריין? און, צווייטענס, זאָג איך, וואו האָט איהר אַ פֿאַיעזד?" „סטייטש, זאָגט ער, האָט איהר דאָך מיך געקוילעט!" זאָג איך: „קיין גרעסערען אומגליק זאָלט איהר נישט האָבען ווייל איהר וועט לעבען! אַ פֿאַיעזד וועט איהר האָבען, אם ירצה שם, מאָרגען פֿאַר טאָג. איהר, זאָג איך, גרייט אייך בעסער צו, זאָג איך, אַ מאָגען מיט איין אַפּעטיט, מחמת דערימאַך, זאָג איך, דער באָרשט לאָזט זיך שוין הערען! איך וועל אייך נאָר בעטען, זאָג איך, איהר זאָלט מיר זאָגען דעם אמת, צי האָט איהר ווען געגעסען אַזאַ באָרשט? נאָר דעם ריינעם אמת!" וואָס טויג אייך, ער האָט זיך נעבאָך געמוזט מודה זיין, אַז זינט ער לעבט עסט ער דעם ערשטען מאָל אַזאַ באָרשט! און ער האָט שוין גאָר באַקומען חשק געוואָוירע צו ווערען, ווי אַזוי מאַכט מען עס אַזאַ מין באָרשט? און פֿאַר וואָס האָט מען איהם געקרוינט מיט'ן נאָמען „וואָלכישער"? און נאָך אַזעלכע זאַכען. זאָג איך: „צו וואָס טויג עס אייך? איהר פֿאַרזוכט בעסער, זאָג איך, אָט דאָס גלעזעל וויין און זאָגט מיר, זאָג איך, דערויף אייער מבינות. נאָר דעם אמת! דעם ריינעם אמת! מחמת דערימאַך איך האָב פֿיינט, זאָג איך, קאָמפּלימענטען"...

— כך הוה. מע האָט גענומען אַ גלעזעל און נאָך אַ גלעזעל און מע האָט זיך געלעגט שלאָפֿען, און מיין אורח האָט, וואָס אַהרט אייך, פֿאַרשלאָפֿען דעם פֿאַרטאָגעדיגען פֿאַיעזד און איז אויפֿגעשטאַנען ווי אַ צעקאָכטער, מלא גזלן, אָנגעפֿאַלען אויף מיר, אַז איך

בין מחויב געווען על־פי יושר און על־פי מענשליכקייט איהם אויפצו־
וועקען, און אז איבער מיר וועט ער האבען היזק — ער וויים נאך
אליין ניט וויפיעל. הכלל, איך האב איהם גאר אומגליקליך גע־
מאכט! הער איך איהם אויסעט גאנץ פיין און רוף מיך אן צו
איהם: „זאגט אליין, זאג איך, זענט איהר ניט א מאדנער איך?
ערשטענס, זאג איך, וואס איז בכלל, זאג איך, דאס איילעניש, וואס
מע איילט זיך? משטיינס געזאגט, וויפיעל לעבט דאס אינגאנצען
א מענטש אויף דער וועלט? איז נומער איינס. והשנית, האט
איהר פארגעסען, זאג איך, אז היינט איז דער דריטער טאג נאכ'ן
ברית, שלישי למילה הייסט עס, א קליינינקייט? ביי אונז איז מען
זיך נוהג, זאג איך, אז צום דריטען טאג נאכ'ן ברית מאכט מען א
סעודה נאך א גרעסערע ווי אויפ'ן ברית אליין, מחמת דערימאך
וואס שלישי למילה, זאג איך, איז נאך טייערער פון דער מילה
אליין... ניט שוין זשע, זאג איך, וועט איהר וועלען אומזיסט־אומ־
גישט, זאג איך, מיר נעמען און פארשטעהרען א שמחה?"...

— און כך הוה. מיין איך האט זיך שוין ניט געקאנט איינהאל־
טען און האט זיך אזש צעלאכט פאר צרות: „וואס טויג מיר גרויס,
זאגט ער, איהר זענט א רעכטער קלעשטש!"... „לאז זיין אזוי, זאג
איך, אבי איין אורח!"...

— זיצענדיג ביים וואַרעמעס און גענומען צו ביסלעך לחיים,
רוף איך מיך אן צו איהם: „הערט זשע אוים, מיין ליעבער איך,
די מעשה דערפון איז אזוי, זאג איך. ס'איז אפילו, זאג איך, נישט
אזוי כדאי אצינדערטא, זאג איך, צו רעדען וועגען מילכיגע מאכלים,
מחמת דערימאך, וואס מיר האלטען, זאג איך, סאמע ביי'ם פלייש,
נאר איך וואלט, זאג איך, וועלען הארכען פון אייך, זאג איך, וואס
איז אייער מיינונג וועגען קרעפלעך מיט קעז"... קוקט ער מיך אן:
„אקעגען וואס, הייסט עס, איז דאס געקומען צו רעד?"... „אקע־
גען דעם, זאג איך, וואס איך וואלט וועלען, איהר זאלט פארזוכען,
זאג איך, די מילכיגע קרעפלעך, וואס מיין ווייב מאכט, מחמת דערי־
מאך וואס היינט אויף דער נאכט, זאג איך, איז ביי אונז א מילכי־

גע וועטשערע"... ווערד ער אויפגעטראָגעז, דער אורח, הייסט עס, און רופט זיך אָן צו מיר: „אי־פע! איך זעה, זאָגט ער, איז אייך, אַז איהר ווילט מיך פארהאַלטען נאָך אויף אַ מעת־לעת! ס'איז פון אייך, זאָגט ער, איין עולה! אַ גרויסע עולה!"... און פון זיין קאָכען זיך, וואס ער קאָכט זיך, פארשטעה איך, אַז לאַנג בעטען וועט מען איהם פונדעסטוועגען נישט באדאַרפען, און קריגען זיך אודאי נישט, מחמת דערימאָך ס'איז אַ איד מיט איין אפעטיט, וואָס האַלט פון דער אכילה... מאַך איך צו איהם אַזוי: „איך געב אייך מיין עהרען־וואָרט, זאָג איך, און טאָמער איז אייך ווינציג, נאָט אייך, זאָג איך, מיין תקיעת כף, אַז אַם ירצה שם מאָרגען פאַרטאָג וועק איך אייך אויף צום פאַרטאָגעדיגען פאַיעזד — די גאַנצע וועלט מעג זיך איבערקעהרען, אַניט, זאָג איך, זאָל איך אַזוי און אַזוי!"... ווערד ער שוין אַ ביסעלע ווייכער און רופט זיך אָן צו מיר: „געדענקט זשע — אַ תקיעת כף!" זאָג איך: „תקיעת כף איז תקיעת כף". און מיינע האָט געמאַכט אַ מילכיגע וועטשערע, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, מיט אַזעלכע קרעפּלעך, אַז דער אורח האָט געמוזט מודה זיין, אַז ס'איז אמת: ער האָט אויך אַ ווייב, און זיין ווייב מאַכט אויך קרעפּלעך, נאָר ס'איז אַזאַ חלוק ווי פון טאָג צו נאַכט! וויים איך וואָס — כרחוק מזרח ממערב!

— און כך הוה. איך האָב געהאַלטען וואָרט, מחמת דערימאָך וואָס אַ תקיעת כף איז אַ תקיעת כף. איך האָב מיין אורח אויפגעוועקט פאַרטאָג, געשטעלט דעם סאַמאָוואַר. ער האָט זיך גענומען פּאַקען אין וועג אריין, און טאַקי גאַנץ פיין געזעגענען זיך מיט מיר און מיט מיין הויזגעזינד. רוף איך מיך אָן צו איהם: „געזעגענען, זאָג איך, וועלען מיר זיך געזעגענען, נאָר פריהער, זאָג איך, דאַרף מען זיך צערעכענען". קוקט ער מיך אָן, מחמת דערימאָך ער פארשטעהט ניט וואָס איך זאָג. „וואָס הייסט, זאָגט ער, צערעכענען?" „צערע־כענען, זאָג איך, הייסט מאַכען אַ חשבון: איך, זאָג איך, וועל אייך געבען אַ חשבון, וואָס פון אייך קומט, און איהר, זאָג איך, וועט זיין אַזוי גוט און מטריח זיין זיך באַצאַהלען". ווערד ער רויט אַזוי ווי

פייער: „באַצאַהלען? פאַר וואָס באַצאַהלען?" „וואָס הייסט, זאָג איך, פאַר וואָס? פאַר אַלסדינג: פאַר עסען, זאָג איך, פאַר טרינ־קען, פאַר סטאַנציע". ווערד ער שוין ווייס, ניט רויט, און מאַכט צו מיר: „איך פאַרשטעה אייך ניט, זאָגט ער: איהר האָט מיך פאַרבעטען צו זיך, זאָגט ער, אויפ'ן ברית, איבערגעכאַפּט אויף דער באַהן, אַרויסגעריסען ביי מיר דעם טשעמאָדאַן פון די הענט, צו־געזאָגט עולם־הבא..." שלאָג איך איהם איבער און מאַך צו איהם: „אמת, אַלסדינג אמת; נאָר וואָס געהט זיך דאָס אָן צו דעם? דאָס, זאָג איך, וואָס איהר זענט געוועזן ביי מיר אויפ'ן ברית, האָט איהר פאַרדיענט אַ מצוה. אָבער עסען און טרינקען און סטאַנציע — דאָס בין איך דאָך ניט מחויב, זאָג איך, אייך צו געבען אומזיסט! מחמת דעריבער איהר זענט דאָך, זאָג איך, אַ איד אַ סוחר און פאַרשטעהט. זאָג איך, אַליין גאַנץ גוט, אַז פיש קאָסט געלט, און וויין האָט איהר געטרונקען דעם בעסטען, און ביער אויך, און ווישניק אויך, און דעם צימעס מיט די קוגלען מיט'ן בארשט האָט איהר, דאַנקען גאָט, געלויבט אין טאָג אריין, געלעקט די פינגער, און די קרעפּלעך, זאָג איך, מיט קען האָבען אייך אויך גוט געשמעקט. לאָז אייך, זאָג איך, וואויל באַקומען. איך פאַרגין אייך מיט'ן גאַנצען האַרצען. איהר וועט דאָך אָבער ניט פאַרלאַנגען, זאָג איך, אַז מחמת דעריבער וואָס איהר האָט פאַרדיענט, זאָג איך, אַ מצוה און געהאַט הנאה, זאָל אַ איד צו אייך דערלעגען אי טרחה, אי געלט!" מיין אידענע נעבאַך, זעה איך, האָט באַשלאָגען אַ שוויים, ער האָט שיער דעם שלאַק באַקומען! ער האָט גענומען זיך וואַרפען, פילדערען, שרייען, גוואַלדעווען: „ס'איז סדום! ערגער פון סדום! אַזאַ רציחה איז, זאָגט ער, נאָך ניט געהערט געוואָרען אין דער גאַנצער וועלט!!!! וויפיעל קומט אייך?" געה איך און נעם אַ פּאַפּיער מיט אַ בליי־שטיפט און מאַך איהם אַ חשבון אַרום און אַרום, פאַר עסען און טרינקען און נאַכטלעגער, פאַר שבת, פאַר וויין און פאַר ווישניק, און פאַר ביער, און פאַר בעזונדערע באַשטעלטע קרעפּלעך מיט קען. אחת לאחת האָט זיך צענויפגענומען אַ קיימא־לן פון עטליכע און

דרייסיג קאַרבען מיט קאָפּיקעס — איך געדענק שוין ניט אַקוראַט...

— דערזעהן דעם חשבון, איז מיין איד געוואָרען געל און גרין. די הענט האָבען איהם געציטערט און די אויגען זענען איהם שיער פון קאָפּ ניט אַרויס, און ער האָט גענומען שרייען נאָך מיט גרע־סערע קולות און גוואַלדען: „וואו איז ער עס אַריינגעפאַלען? צוויי־שען פעלד־גזלנים? גאָר קיין מענטשען ניט פאַרהאַנען? קיין גאָט נישטאָ?“ רוף איך מיך אָן צו איהם: „שאַט, ווייסט איהר וואָס, רב איד? וואָס דאַרפט איהר שרייען? זיך אָפּעסען דאָס האַרץ? אַמעהר לאָמיר זיך דורכפאָהרען, זאָג איך, אין שטעדטעל אַריין. ס'איז ניט ווייט פון דאַנען, מחמת דערימאָך דאָרט איז דאָ מענ־טשען, דאָרט איז דאָ אַ רב, לאָמיר פרעגען דעם רב, וואָס דער רב וועט זאָגען, אַזוי וועט זיין“. דערהערט פון מיר אַזעלכע דבורים, איז דעם אידען געוואָרען אַביסעל גרינגער אויף דער נשמה. און וואָס אַהרט אייך — מיר האָבען גערונגען אַ פוהרעל און האָבען אויפגעזעצט זיך און אַוועק אין צווייען אין שטעדטעל אַריין, און גלייך צום רב.

— געקומען צום רב, טרעפען מיר איהם אַקוראַט נאָכ'ן דאַווענען. ווי ער לעגט צענויף טלית ותפילין. שלום עליכם, עליכם שלום. וואָס'ט איהר זאָגען? חאַפּט זיך אַרויס מיין איד מיט אַ פייער און הויבט אָן צו דערצעהלען די גאַנצע מעשה פון „א“ ביז „ת“, ווי אַזוי ער איז געפאָהרען פאַרביי אונזער סטאַנציע, ווי אַזוי ער האָט זיך אַראָפּגעחאַפּט מיט'ן טשעמאָדאַן אויפ'ן וואָקזאַל עפּיס נעמען אין מויל אַריין, אַפילו גאָרניט אין זינען געהאַט קיין בריה פליהט אונטער אָט דער איד (ווייזט אָן אויף מיר) און פאַלט צו מיט תחנונים, מחמת דערימאָך אַזוי ווי ביי איהם איז היינט אַ ברית און עס פעהלט איהם אַ צעהנטער צו אַ מנין, על כן האָט גאָט אַליין אַזוי געפיהרט! און דערנאָך ווי אַזוי איך האָב אַרויסגעריסען ביי איהם דעם טשעמאָדאַן פון די הענט, דערנאָך ווי אַזוי ער איז געקומען אויפ'ן ברית און געוואָלט פאָהרען ווייטער, האָב איך איהם פאַרהאַלטען אויף שבת און אויף שבת־צו־נאַכטס און אויף זונטאָג שלישי למילה און אויף מילכיגע קרעפּלעך — הקיצור, ער האָט ניט

דורכגעלאזט קיין זאך. און געהט און דערלאנגט דעם רב דעם חשבון, וואס איך האב איהם געגעבען. האט איהם דער רב אויס־געהערט דוקא מיט קאפ און ביז׳ן רעכטען סוף. און אז דער איד האט געענדיגט, רופט זיך אן דער רב: „האבען מיר אויסגעהערט, הייסט עס, איין צד. אצינד, זאגט ער, װעלען מיר הערען דעם אנדערען צד. וואס האט איהר דערויף צו זאגען?״ רוף איך זיך אן צום רב: „איך פון מיין זייט האב גארנישט צו צולעגען, מחמת דערימאך, זאג איך, וואס אלסדינג, וואס דער איד האט אייך דא דערצעהלט, איז כשר וישר, לויטער אמת. נאר וואס דען, זאג איך, איין זאך לאז ער אייך, זאג איך, זאגען אויף זיין אידישקייט: ווען און וואסער א טאג איז ער געקומען, און וואו האט ער געהאל־טען שבת, און צי האט ער געגעסען פיש און געטרונקען וויין מיט ביער מיט קאניאק מיט ווישניק, און צי האט ער געלויבט דעם וואל־כישען בארשט מיט די מילכיגע קרעפלעך, וואס מיין ווייב האט געמאכט?״ ווערד דאך מסתמא מיין איד נאך מעהר אויפגעקאכט, שמיצט זיך און וואָרפט זיך, ממש ער באקומט אפאפלעקציע! בעט איהם דער רב, ער זאל זיך אזוי ניט קאכען און ניט זיין אין כעס, מחמת דערימאך, וואס כעס איז עבודה זרה, און ער פרעגט איהם איבער נאך א מאל וועגען די פיש מיט׳ן בארשט מיט די קרעפלעך, און צי ס׳איז אמת, אז ער האט געטרונקען אי וויין, אי ביער, אי קאניאק, אי ווישניק? דערנאך טהוט ער אן די שפאקולען, דער רב, הייסט דאס, קוקט איבער דעם חשבון פון אויבען ביז אראפ, פיהרט אונטער די אונטערשטע שורה — סע שטימט: עטליכע און דרייסיג רובעל מיט קאפיקעס. דערנאך ציהט ער אוים אונז די פעטשיילע, מיר זאלען, הייסט עס, מקבל קנין זיין, אז מיר וועלען מקיים פסק זיין, און דער רב האט ארויסגעגעבען זיין פסק אין קורצע ווערטער: אז דער איד באדארף מיר באצאהלען כפי החשבון די עטליכע און דרייסיג רובעל מיט קאפיקעס, און הוצאות פאר דער נסיעה אהער און אהין. און פסק־געלט דעם רב — דאס זאל זיין לחצאין, אויף דער האלב הייסט עס. חלק כחלק.

— ארויסגעחאפט זיך פונ׳ם רב, ווי פון א שוויץ־באָד, נעמט דער איד ארויס דעם טייסטער, האפט ארויס פון דארטען א פופציגער (צוויי כף־הא׳ערס), טהוט מיר א שמיץ אין פנים אריין, איך זאָל איהם געבען אויסגאב. זאָג איך צו איהם: „וואסער אויסגאב?“ זאָגט ער: „נאָך די עטליכע און דרייסיג, וואס קומט אייך על פי חשבון“. זאָג איך: „וואסער חשבון? וואסערע עטליכע און דרייסיג? וואס מיינט איהר, זאָג איך, איך בין טאקי א פעלד־גזלן? צי א משוגע׳נער? וואס הייסט, איך וועל ביי אייך נעמען געלט? איך האָב אָן, זאָג איך, א אידען אויפ׳ן וואקזאל, א ווילד־פרעמדען, איך קען איהם ניט, איך וויים איהם ניט, נעם אוועק ביי איהם דעם טשעמאדאן פון די הענט און פארשלעפּ איהם, זאָג איך, מיט גע־וואלד צו מיר אויף א ברית, און פארברענג, זאָג איך, מיט איהם א שבת, אויף אלע אידען געזאָגט געווארען — וועל איך געהן, זאָג איך, מחמת דערימאַך, און וועל ביי איהם נעמען געלט פאר דער טובה, וואס ער האָט מיר געטהאן, און פאר׳ן תענוג, וואס איך האָב פון איהם געהאט?“... קוקט ער מיך שוין אָן טאקי מיט איין אמת ווי א משוגע׳נעם און מאכט צו מיר: „נאָס זשע האָט איהר גע־דרעהט א מח? און וואס האָט איהר מיך געשלעפּט צום רב?“ „א מאָדנער איד, זאָג איך, איהר זענט! איך האָב עס געטהאן, זאָג איך, ניט פאר קיין זאך, נאר מחמת דערימאַך, וואס איך האָב גע־וואלט, זאָג איך, איהר זאָלט זעהן, וואס פאר א חכם א רב מיר האבען — און מעהר גארנישט...“

* * *

דערצעהלט די מעשה, האָט זיך מיין בעל־דבר, רב נחמן לקח, גאנץ פיין אויפגעהויבען, און די איבעריגע דריי שותפים נאָך איהם, גענומען פערשפּיליען זיך די קאפּאטעס, שון גרייט אוועקצוגעהן. האָב איך מיך ניט געפוילט, דערלאנגט זיי נאָך צו פּאפּיראסען און אנגערופען זיך צום דערצעהלער:

— האָט איהר מיר דערצעהלט, זאָג איך, א מעשה מיט א רב.

אפשר וואָלט איהר געוועז, זאָג איך, אזוי פריינדליך אויסהערען אויך פון מיר א מעשה, און אויך מיט א רב, נאָר א סך א קירצערע, ווי אייער מעשה?

און גאָרנישט געוואָרט אויף זייער יאָ אָדער ניין, בין איך צוגעטרעטען גלייך צום עסק, און טאַקי גאָר אין קורצען.

— דאָס איז געווען — אזוי האָב איך אָנגעהויבען מיין מעשה — גאָרנישט לאַנג, און דוקא אין א גרויסער שטאָדט, ערב יום כפור האָט זיך עס געטראָפען. פאַלט אַראָפּ ווי פון'ם הימעל א איד א סוחר, איין אורח, א רייזענדער, וואָס פאָהרט אַרום איבער דער וועלט, פערקויפט סחורה און נעמט געלה, האַלט זיך מיט ביידע הענד ביי די זייטען, שפּאַציערט אַרום איבער'ן שוהלהויף, אויף דער אידישער גאַס, און פרעגט זיך שטאַרק נאָך אויפ'ן רב. וואו זיצט דאָ ערגיץ דער רב? — וואָס בעדאַרפט איהר צום רב? — „וואָס איז אייער עסק?“ איינעם, דעם אַנדערען, דעם דריטען: וואו זיצט דאָ ערגיץ דער רב? — וואָס דאַרפט איהר דעם רב? — „וואָס איז אייער עסק?“... אהין־אַהער, ער האָט זיך דערפרעגט, וואו דער רב וואוינט. אַריינגעקומען צום רב, האַלט ער זיך נאָך אַלץ מיט ביידע הענד ביי די זייטען, רופט אָפּ דעם רב אויף א סוד, פערשליסט זיך מיט איהם בעזונדער אין א חדר: „רבי! אזוי און אזוי איז די מעשה. איך בין א איד א רייזענדער און פיהר מיט זיך געלט, א היבשע פּותיקא. נישט חלילה מיינס: פריהער גאָט'ס, דער־נאָך פרעמדס. ס'איז ערב יום כפור: האַלטען ביי זיך קאָן איך עס נים; איבערלאָזען עס אויף דער סטאַנציע האָב איך מורא — אזא פּותיקא! טהוט מיר א טובה, נאָט עס אייך, באַהאַלט דאָס ביי זיך אין קאַסטען ביז, אם ירצה השם, מאָרגען אויף דער נאַכט נאָך יום כפור...“

און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט דער סוחר, בינדט אויף דעם זשילעט, און ציהט אַרויס איין פּעקעל נאַכ'ן אַנדערען די שענע אסיגנאַציעס, נים פאַר אייך געדאַכט, די אמת'ע רויטע קנאַקע־דיגע הונדערטערס!

דערזעהן אזא סומע געלד, רופט זיך אפ צו איהם דער רב: „האט קיין פאראיבעל ניט, איהר קענט מיך ניט, איהר ווייסט מיך ניט"... „וואס הייסט, איך קען אייך ניט? איהר זענט דאך עפּיס א רב!"... „גוט, איך בין א רב, איך קען אבער א י י ך ניט. ו ו ע ר א י ה ר זענט און ו ו א ס א י ה ר זענט"... אהיז־אהער, זיי דינגען זיך. ער איהם: „איהר זענט א רב!" דער רב צו איהם: „איך קען אייך ניט". און דא דער טאג שטעהט ניט. ערב יום כפור! ס'איז געבליבען, אז דער רב נעמט צו ביי איהם דאס געלד; נאר וואס דען? — פאר עדות. ווער זאלען זיין די עדות? קיין אבי־וועמען קאן מען דאך נישט פערטרויען. שיקט דער רב רופען צו זיך די פּני, די שבעה טובי העיר, די סאמע נגיד'ישע און פיינע בעלי־בתים פון שטאדט, און דערצעהלט זיי: „אזוי און אזוי איז די מעשה. אט דער איד, זאגט ער, האט געלט, א היבשע פּותיקא, ניט זיינס, פריהער גאט'ס, דערנאך פרעמדס. וויל ער עס מיר, זאגט ער, געבען באהאלטען ביז איבער יום־כפור. על כן זייט איהר, זאגט ער, עדות, וויפיעל ער האט מיר איבערגעגעבען געלט, בכדי ס'זאל ניט ארויסקומען, זאגט ער, דערנאכדעם קיין שום, איהר פארשטעהט?"... און דער רב האט זיך מטריח געווען, איבערגע־צעהלט פאר די בעלי־בתים אין די אויגען דריי מאל די פּותיקא, איינגעוויקעלט אין א פעטשיילע, פער'חתמ'עט די פעטשיילע מיט טריוואכס, צוגעלעגט די חתימה: „הרב ומו"צ", בעוויזען די בעלי־בתים: „נאט, זעהט, אט דא האט איהר מיין חתימה, און געדענקט זשע, אז איהר זענט עדות!"... די פעטשיילע מיט'ן געלד האט דער רב איבערגעגעבען דער רביצין, זי זאל דאס פערשליסען אין קאס־טען, און די שליסעלעך זאל זי בעהאלטען אין איין ארט, וואס קיין בן־אדם זאל ניט וויסען... און מען איז אוועק אין שוהל אריין און מע האט גאנץ פיין געדאווענט און געפאסט, און איבערגעלעבט דעם יום־כפור, געקומען פון שוהל, אפגעפאסט זיך, מע טהוט א קוק — אהא! ער איז דא! דער איד, דער סוחר, הייסט עס. „א גוטע וואך". „א גוט יאהר. זיצט. וואס'ט איהר זאגען?" „גארנישט. איך בין

געקומען מכח דער פּותיקא"... „װאָסער פּותיקא?" „די ממתקים"... „װאָסערע ממתקים?" „איך בין געקומען נאָכ'ן געלט"... „װאָסער געלט?" „מײַן געלט... דאָס הײסט, ניט מײנס, פריהער גאָט'ס, דערנאָכדעם פרעמדס... איך האָב עס אײך געגעבן באַהאַלטען"... „א י ה ר ה אָ ט מ י ר געגעבן באַהאַלטען געלט?... װען?"...

צעלאַכט זיך דער איד, מײנט, אַז דער רב טרײבט מיט איהם קאָטאָװעס. פרעגט איהם דער רב: „װאָס איז דער געלעכטער?" זאָגט ער: „דאָס ערשטע מאָל זעה איך א רב א ליץ"... געפינט זיך שױן דער רב בעלעדיגט. קײנער האָט איהם נאָך ביז אַהער, זאָגט ער, ניט געקרױנט מיט'ן נאָמען ליץ. „זאָגט, רב איד, װאָס דאַרפט איהר?"

דערהערט אַזעלכע דבורים, האָט דעם אידען א קלאַפּ געגעבען, ניט פאַר אײך געדאַכט, אָט־אַ־דאָ, אונטער'ן לעפעלע. „סטײטש, רבי, אין גאָטעס װילען! איהר װילט קולען א אידען? איך האָב דאָך אײך אָפּגעגעבען אינגאַנצען מײַן געלט, ניט מײנס, פריהער גאָט'ס, דערנאָכדעם פרעמדס! א סימן — איהר האָט עס, זאָגט ער, אײנגעװיקעלט אין פּעטשײלע, פאַר'חתם'עט מיט טרײװאַכס, פאַרשלאָסען בײַ דער רביצין אין קאָסטען, און די שליסעלעך באַהאַלטען אויף אײן אָרט, װאָס קײן בן־אדם זאָל ניט װיסען... און נאָך א בעסערער סימן: עס זענען, זאָגט ער, דערבײַ געװען עדות, די פײַנסטע בעלי־בתים פון שטאָדט!..." און ער פילט זיך ניט, דער איד, און רעכענט אױס די בעלי־בתים בײַ די נעמען. און אַלײן בעשלאָגט איהם א קאַלטער שװײס, און עס נעמען איהם אָנגסטען, בעט א גלאָז װאַסער.

און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט דער רב און שיקט אַװעק דעם שמש צו די אױסגערעכענטע פּני, די שבעה טובי העיר, די סאַמע פײַנסטע בעלי־בתים פון שטאָדט. יענע קומען צו לױפען: „װאָס איז געשעהן?" „אַ אײן אומגליק! א בלבול! א פריטשעפּע א איד! ער טענה'ט, אַז ער האָט מיר יאָקבי איבערגעגעבען

א גאנצע פּותיקא ערב יום כּפּור אויף צו באהאלטען, און איהר זענט יאַקבי דערביי געוועזן עדות!..."

האָבען זיך די בעלי־בתים איבערגעקוקט צווישען זיך, ווי איי־נער רעדט: „אט דאָ וועט מען עס אפּלעקען א ביינדעל!" א קליי־ניגקייט, אזא פּותיקא! דער יצר־הרע פון געלד! און זיי זענען אנגעפאלען אויפ'ן אידען: „אי־פע! ווי שעמט איהר אייך ניט אין אייער ווייטען האלז אריין אויסטראכטען אויף אונזער רב אזא מיאוסען בלבול?!..."

דערזעהן אזא מעשה, האט דער איד אפּגעלאזט הענד און פיס — עס האט איהם א נעם געגעבען דער קראַם, ניט פאר אייך געדאַכט — אט־אט חלש'ט ער! האט זיך אויפגעהויבען דער רב, צוגעגאנגען צום קאסטען, ארויסגענומען די פּעטשיילע מיט געלד און אונטערגעטראָגען דעם אידען:

— נאט איז מיט אייך! נאט! אט איז אייער געלט! נעמט עס אייך אפּ און צעהלט עס נאַר אקאַרשט איבער, ווי עס געהער צו זיין, פאר די דאזיגע אידען אין די אויגען. די חתימה, ווי איהר זעהט, איז ניט געריהרט, דער טריוואכס גאנץ, אלץ ווי עס דאַרף צו זיין!

א נייע נשמה האט מען נעבאך אין דעם אידען אריינגעזעצט. די הענד האבען איהם אזש געציטערט, און טרערען האבען זיך איהם געשטעלט אין די אויגען.

— צו וואס האט אייך געטויגט, רבי, נעמען א אידען און טרייבען מיט איהם לצנות? אזא לצנות?!...

— כ'האב אייך נאַר געוואלט באווייזען — ווער אונזע־רע שענע בעלי־בתים זענען...

לשנה טובה

אַ מעשה פון פאַרציַיטעןָ, דערצעהלט פון אַ
איד אַ חסיד פאַר אַ סך אידען, פאָהרענדיג
אין וואַגאָן, און איבערדערצעהלט מיט זיין
לשון.

געשריבען אין יאָהרען 1915 — 1913

לשנה טובה

— נעמעו, לאז זיך אייך דאכטעו, נעמעו אלע ביי אונז, ביז'ן אדון הגדול! און אפילו דער אדון הגדול אליין בכבודו ובעצמו, ס'זאל אייך צו קיין שאנדע ניט זיין, נעמט אויך, אז מע גיט איהם... וואס? איהר גלויבט ניט? איהר לאכט? לאכט געזונטערהייד!... שוין? איהר'ט זיך שוין אויסגעלאכט? אצינד רוקט אייך קארשט צענויף, מיינע ליעבע אידעו, וועל איך אייך דערצעהלעו א מעשה פון פארצייטעו. די מעשה האט זיך געטראפעו ניט מעהר און ניט ווענינער ווי מיט מיין זיידעו, עליו השלום, אין יענער גוטער צייט, בעת מלך איז געוועו דער ערשטער ניק... וואס ווינקט איהר צו מיר? וואס'ט איהר זיך דערשראקעו? איהר האט מורא, אז די ערלים, וואס זיצעו מיט אונז אין וואגאו, וועלעו פארשטעהו וואס מע דבר'ט? א מכה וועלעו זיי ביי מיר פארשטעהו! איכ'ל רעדעו פארשטעלט, און דארט, וואו מע באדארף, — גאר אויף לשון־קודש — אבי איהר זאלט נאר הערעו מיט קאפ און ניט האבעו א טבע איבערשלאגעו יענעם אין מיטעו.

בקיצור, ויהי בימי אחשורוש — דאס איז געוועו, לאז זיך אייך דאכטעו, אין דער צייט, ווען ס'האט געוועלטיגט א ו נ ז ע ר ע נ ם עלטער־זיידע, נאך וועמעו א ו נ ז ע ר ע ר איז א נאמעו, ז'ער זכות מעג איהם ביישטעהו אויף יענער וועלט און אקעגעו קומעו דארט, פאר די טובות, וואס אונזערע אחינו בני ישראל האבעו פון איהם געהאט דורך זיינע גזירות טובות ישועות ונחמות — אמן. א לאנגע צייט האבעו אונזערע זיידעס, און דער־נאך אונזערע טאטעס, נישט געקאנט פארגעסעו דעם דאזיגעו אדון הגדול, האבעו זיך געאכעט פונ'ם שלאף און דערמאנט איהם אלע מאל צום גוטעו — אזוי גוט איז זיי געוועו! דאס גאנצע לעבעו איז געהאנגעו ביי איטליכעו אויפ'ן שפיץ נאז, און געלעבט האט מעו נאר

אינ'ם זכות און מיט'ן חסד פונ'ם אדון הקטן, פונ'ם „קנעפּעל“, דאָס הייסט, דורך דעם, וואָס דאָס „קנעפּעל“ פלעגט נעמען אויף דער יד, און דערצו נאָך פאַרזוכען די דגים ערב שבת מיט אַ גלעזעל יי"ש, האָבען אידען געקאָנט דערווייליע אָטעמען פרייע און פריי, האַנדלען און וואַנדלען און לעבען ווי גאָט אין אָדעם.

ויהי היום — און וואו אַ ויהי איז דאָך אַ צרה — טרעפט זיך אַ מעשה: וימת פרעה מלך מצרים — לעגט זיך אָוועקעט דאָס „קנעפּעל“ און מאַכט אַ שטאַרב, ויקם מלך חדש — און עס קומט אַראָפּ צו אונז אין שטאָדט אַ ניי „קנעפּעל“, אַ המן, אַ רשע, אשר לא ידע את יוסף — וואָס נעמט נישט, חאָטש גיב איהם אַ קרענק! האָט מען איהם געפּרובט נתנ'ען אַ גרעסערע מטבע — ער נעמט ניט! גאָר אַ גרויסע מטבע — ער נעמט ניט! געוואָלט איהם מכבד זיין מיט דגים — ער געהט ניט! אַ שמועס געגעבען פון אַ גוט ביסעל משקה — ער טרינקט ניט! אַז מע שמועסט אַ „נקי-כפּים'ניק“, איז דאָך ניט שייך! און טאָמער בעט מען איהם מיט רחמים — טופּעט ער מיט די פיס, טרייבט אַרויס און טהוט דערנאָכדעם מעשים אשר לא יעשו: אַ פּראָטאָקאָל נאָך אַ פּראָטאָקאָל, אַ שטראָף נאָך אַ שטראָף. אידען לאָזט ער ניט האַנדלען. מלמדים לאָזט ער ניט קנעלען. און דערזעהט ער אַ יונג ווייבעל — רייסט ער איהר אַראָפּ דעם פּאַריק. אַ יונגען מאַן — שערט ער איהם אָפּ אַ פּאה. „אַזוי, זאָגט ער, טהוט דער אדון הגדול אויך“... און קוועלט, טרייסעלט זיך פון זיין אייגענער חכמה, ווערד צעשמאָלצען פאַר געלעכטער!... פערדריסט דאָך עס, און סע ברענט. נאָר מען קאָן גאָרנישט מאַכען. וואָס טהוען אידען? דאָס, וואָס אַלע מאָל: ויאנחו בני ישראל — אידען זיפצען נעבאָך שטילערהייד און מע מאַכט איין אסיפה און נאָך איין אסיפה, הבה נתחכמה — לאָמיר עפּיס צוטראַכטען, ווי אַזוי ווערד מען פּטור פונ'ם דאָזיגען המן ימח שמו? איז געבליבען, מע זאָל געהן צו מיין זיידען רב אַנשעל עליו השלום. אַזוי טאַקי האָט ער געהייסען, דער זיידע מיינער, און דאָס בין איך טאַקי נאָך איהם אַ נאָמען.

און מיין זיידע אנשעל איז געווען, לאז זיך אייך דאכטען, א איד א נגיד און א מיוחס, און דעם רבינ׳ס א חסיד, און א גבאי אין שוהל, און א תקיף ביי נאטשאלסטווע. אז מע שמועסט כל־ולך! „גוואלד, רב אנשעל, ראטעוועט א שטאדט! גיט עפּיס איין עצה!“ הערט זיי אויס דער זיידע און מאכט צו זיי: „וואס קאן איך אייך, קינדערלעך, העלפען? סיידען איכ׳ל מיך אראפּחאפּען צום רבי׳ן זאל לעבען, און וואס ער זאל לעבען וועט זאגען, דאס וועלען מיר טהון“. און אומר ועושה — דער זיידע האט פיינט געהאט לאנגע מחזקות. פוילען זיך איז ביי איהם ניט געווען, און אין הוצאות איז אויך ניט געווען קיין מניעה — א שטאדט קאן אויס־טראגען. עס האלט ביי צרכי צבור, מע דארף ראטעווען א שטאדט, איז עפּיס פארהאן תירוצים?... און ער האט זיך אויפגעזעצט, דער זיידע אנשעל הייסט עס, זומער איז דאס געווען, אין די רעכטע היצען, האט זיך אפּגעזעגענט מיט דער גאנצער שטאדט און איז אוועק גלייך צום רבי׳ן. געקומען צום רבי׳ן, הויבט ער איהם אן צו דערצעהלען א מעשה: איין אומגליק, איין ערל א נקי־כפּים׳ניק, וואס נעמט ניט. טהוט דער רבי א קוק אויף איהם מיט איין אויג און א מאך מיט דער האנט, ווי איינער רעדט: מע דארף ניט רע־דען ווייטער, ער ווייסט שוין. פון וואנען ווייסט ער? — דאס פרעגט א נארר. זיי ווייסען שוין!... וואונדערט זיך דער זיידע, נאר ער שווייגט און ווארט, וואס וועט זיין ווייטער? אין א מינוט ארום רופט זיך אן דער רבי: ל ש נ ה ט ו ב ה ת כ ת ב ו ו ת ח ת מ ו... וואונדערט זיך דער זיידע נאך מעהר: וואס פאר א סמיכות־הפרשה? ס׳איז נאך אין רעכטען זומער, נאך ווייט צו ראש־השנה, ווי קומט עס איצטער צו „לשנה טובה“?... נאר פרעגען דעם רבי׳ן קשיות פרעגט מען ניט. ווארט ער. און שוין פאר׳ן אפּגעזעגענען זיך רופט זיך אן דער רבי צום זיידען מיט א זיפץ: הער זשע אויס, אנשעל (זיי זאגען דאך אלעמען „דו“). נעם און פאהר, זאגט ער, אהיים בשלום און זאלסט זאגען דער שטאדט, זאגט ער, אז איך האב זיי געזאגט „לשנה טובה תכתבו ותחתמו“. און אז דו וועסט קומען

אהיים, זאגט ער, זאלסטו אפּוואַרטען ביז'ן גרויסען יאַריד, און זאלסט אַרויסגעהן, זאגט ער, אויפ'ן יאַריד און זאלסט קויפען אַ פּאר סוסים, אבער מן המובחר, פון די בעסטע הייסט עס! שפּאַקעס זאלען זיי זיין! און זיי זאלען זיין, זאגט ער, ביידע גלייך, ווי אַ צווילינג, ווי איין מאַמע האָט זיי געהאַט, עס טאר ניט זיין קיין פלעק אויף זיי, קיין שפּרינקעלע. און דו זאלסט, זאגט ער, נעמען די שפּאַקעס און זאלט זיי איינשפּאַנען, זאגט ער, אין אַ קאַרעטע, אין אַ שענער קאַרעטע, וואס שענער איז בעסער, און דו זאלסט אוועקפאָהרען מיט זיי, זאגט ער, אין יענעם מקום אַריין, וואו דער אדון הגדול זיצט... מיט אַ „פ“ הויבט זיך אָן יענע שטאָדט... און אַז דו וועסט קומען, זאגט ער, אין יענעם מקום, זאלסטו דעם ערשטען טאג, זאגט ער, אָפּרוהען, דעם אַנדערען טאג אָפּרוהען, און דעם דריטען טאג, זאגט ער, אויך אָפּרוהען, און אַז דו וועסט זיך אָפּרוהען, זאלסטו, זאגט ער, נאָכדעם אין דער פריה, באַלד נאָכ'ן דאַווענען, און פאַרנאַכט, בין מנחה למעריב, מאַכען אַ שפּאַציער מיט די שפּאַקעס פאַר'ן פּאַלאַץ פון'ם מלכות, און זיצען זאלסטו אין דער קאַרעטע ווי אַ שררה, וואס פאָהרט זיך דורך גלאַט אַזוי לשם פאַרגעניגען... והיה — און ס'וועט זיין, זאגט ער, אַז מע וועט דיך אָפּשטעלען און פרעגען: „וואס ווילסטו פאַר די פערדלעך?“ זאלסטו זאגען: „איך האַנדעל ניט מיט קיין פערד“... און פאָהר, זאגט ער, בשלום אהיים, וה', זאגט ער, יצליח דרכך“...

און כך הוה. ס'איז געקומען די צייט פון'ם גרויסען יאַריד. ווי דער רבי האָט פאַראויסגעזאָגט, איז דער זיידע אַרוים אויפ'ן יאַריד, דערזעהט ער אַ ציגיינער מיט אַ פּאַר שפּאַקעס. אבער שפּאַקעס אשר לא שפּאַקו אבותינו! קיין גרויסער מבין אויף פערד איז מיין זיידע נישט געווען, נאָר זייער אויסזעהען — איינס אין איינס, ווי איין מאַמע האָט זיי געהאַט, און אָהן אַ פלעק — אַלסדינג, ווי דער רבי האָט געזאָגט! דערזעהען די פערדלעך, איז שוין דער זיידע, לאָז זיך אייך דאַכטען, פון זיי ניט אָפּגעטרעטען. ער איז צוגעזאָטען געוואָרען! דער ציגיינער, אַפּנים, האָט פאַרשטאַנען, אַז דער

זיידע איז אויסער זיך פון די פערדלעך, האט ער מסתמא פארבעטען אזא מקח, אז דעם זיידען איז געווארען נישט גוט, ממש עס איז איהם פינסטער געווארען אין די אויגען! נאר ס'איז עפּיס א תירוץ? פּקוח־נפש — ראטעווען א שטאדט מיט מענטשען! אידען האבען פארקויפט, פארזעצט דאס לעצטע שבלעצטע! און מיין זיידע האט גענומען דינגען זיך פאר די שפּאקעס, א רענדעל אראפּ, א רענדעל ארויף — ער איז שוין, לאז זיך אייך דאכטען, פון די שפּאקעס ניט אפּגעטראטען און האט אוועקגעקויפט די שפּאקעס און גענומען די שפּאקעס און איינגעשפּאנט די שפּאקעס אין א שענער קארעטע. און איז אוועק מיט די שפּאקעס גלייך אין יענעם מקום, אקוראט ווי דער רבי האט אנגעזאגט, נישט געלאזט פאלען א האר. און אז ער איז געקומען מיט די שפּאקעס אין יענעם מקום אריין, — דאס איז שוין געווען ראש חודש אלול — האט ער אויסגערוהט זיך דריי טעג מיט דריי נעכט, און גענומען דערנאך שפּאציערען מיט די שפּאקעס אלע אין דער פריה תיכף ומיד נאכ'ן דאווענען און אויף דער נאכט, בין מנחה למעריב, און פּאוואלי, נישט געהאפּט, טריט ביי טריט, דריי מאל היז און צוריק, פארביי דעם פּאלאץ פון'ם מלכות — אלסדינג, ווי דער רבי האט געהייסען, ניט געמינערט א האר.

הקיצור המעשה, ער פאהרט, לאזט זיך אייך דאכטען, א טאג, ער פאהרט צוויי, ער פאהרט דריי — גארנישט מיט גארנישט! ער הויבט שוין אן אריינפאלען אביסעל אין א מרה־שחורה: וואס וועט זיין דער תכלית? נאר צופיעל מהרהר זיין טאר מען אויך נישט. אז דער רבי זאגט, איז מסתמא ניט אומזיסט. און כך הוה: איינמאל, שפּאציערענדיג אזוי פארביי דעם מלך'ס פּאלאץ מיט די שפּאקעס, דערזעהט ער, ווי עס קומט איהם אקעגען פון דווארעץ ארויס עפּיס א גרויס „קנעפּעל", אפּנים, איין אטיוטאנט פון די אטיר־טאנטען, און שטעלט איהם אפּעט און פּייפט עפּיס מאדנע איהם גלייך אין פּנים אריין, און באטראכט די שפּאקעס, ווי א רעכטער מבין, פון אלע זייטען, און טהוט איהם א פרעג: „הער נאר, דו,

וואס ווילסטו פאר די פערדלעך?" — אקוראט ווי דער רבי האט געזאגט! טהוט איהם א טיאכקע דאס הארץ, דעם זיידען הייסט עס, און ער ענטפערט איהם אפ, ווי דער רבי האט איהם אנגעזאגט: „איך האנדעל ניט מיט קיין פערד". קוקט איהם יענער אן מיט א בעזען קוק: „ווי קומט צו דיר אזעלכע שפאקעס?" שווייגט ער שוין, דער זיידע, ווייסט ניט וואס צו ענטפערען, ווארום וועגען דעם האט דער רבי ניט געזאגט גארנישט... ווערד יענער נאך מעהר בעז און רופט זיך אן צו איהם: „אפשר האסטו זיי גע'גנב'עט?" ווערד דעם זיידען שוין גאר קאלעמוטנע אויפ'ן הארצען, און ער טראכט זיך: „הלואי זאל זיך עס גוט אויסלאזען". נאר רעדען קאן ער נישט. ביז גאט האט איהם אריינגעגעבען א זינן, ער זאל א זאג טהון צום אטיוטאנט: „אדוני פריץ! די שפאקעס זענען מיינע שפאקעס. איך האב זיי געקויפט, זאגט ער, ביי א ציגיינער אויפ'ן יאריד. איך האב, זאגט ער, עדות, — א גאנצע שטאדט מיט אידען!"... ענטפערט איהם דער אטיוטאנט: „עדות האסטו? מע קען אייערע עדות"... און ער נעמט ווידער א מאל פייפען און אבער א מאל באטראכטען די שפאקעס, און רופט זיך אן צום זיידען: „דו ווייסט? דעם מלך זענען געפעלען דיינע שפאקעס!.." רופט זיך אן צו איהם דער זיידע: „אין וואס איז די מניעה? אויב די שפאקעס זענען געפעלען דעם מלך, קאנען דאך מיינע שפאקעס זיין זיינע שפאקעס"...

ווי קומט דאס, דער זיידע זאל פאלען אויף אזא זאך — וואס פרעגט איהר? אז ס'איז באשערט, גיט דער אויבערשטער אריין א שכל, ובפרט אז ער איז געווען, ווי איך האב שוין געזאגט, א איד א חכם. האט ער פארשטאנען, אז דער רבי האט איהם אנגעזאגט שפאציערען פארביי דעם מלך'ס פאלאץ, איז מסתמא געווען דערביי א קוק, ווי איהר וועט עס באלד געוואוירע ווערען...

הקיצור המעשה, מע האט גענומען די שפאקעס און מע האט גאנץ פיין אריינגעפיהרט די שפאקעס אין הויף אריין, איז צארסקי דווארעץ הייסט עס, און געוויזען די שפאקעס פאר'ן אדון הגדול.

און ווי נאר דער ארון הגדול האט דערזעהן די שפאקעס, אזוי האט ער שוין ניט געקאנט מעהר אפטרעטען פון די שפאקעס. א מין כח איז געלעגען אין די דאזיגע שפאקעס! א שעה כסדר האט ער זיך געשפיגעלט אין די שפאקעס, באוויזען די שפאקעס לכל שריו ועבדיו — דעם גאנצען הויף. הכלל, ער האט זיך גאר ניט געקאנט זאט אנקוקען אין די שפאקעס — ממש ותדבק נפשו!... און דער זיידע שטעהט אלץ פון דער ווייטען און קוקט זיך צו און שווייגט. ער האט באלד דערקענט נאכ'ן פאטרעט ווער דאס איז... נאר גאר־נישט, לא קם ולא זע, א בשר ודם גלייך מיט אלע... דערנאך געהט ער צו. דער ארון הגדול הייסט עס, גלייך צום זיידען, און ווי נאר ער האט א קוק געגעבען אויף איהם, איז איהם שוין פארקיהלט גע־ווארען, דעם זיידען הייסט עס, אלע געבליטען. און אז ער האט דערהערט זיין קול, א קול פון א לעמפערט, איז איהם דורכגעלאפען א פרעסטעל איבער'ן לייב. „וויפיעל ווילסטו פאר די פערדלעך?" ענטפערט איהם דער זיידע, קוים־קוים וואס ער רעדט, און פיהלט, אז דאס קול ציטערט איהם און אין מויל איז איהם טרוקען: „איך פארקויף ניט קיין פערד. נאר אויב, זאגט ער, דעם האר זענען געפעלען די פערדלעך, און אויב איך האב, זאגט ער, געפונען לייט־זעליגקייט אין די אויגען פון מיין האר, און מיין האר וועט ניט זיין אויף מיר אין גרימצארן, לאזען, זאגט ער, אריינגעפיהרט ווערען מיינע שפאקעס אין די שטאלונגען פון מיין האר — דארט, זאגט ער, איז זייער ארט"... מעהר האט ער ניט געקאנט ארויסרעדען קייןווארט, מחמת דער ארון הגדול האט אויף איהם געגעבען א קוק, איז איהם פרחה נשמתו געווארען! און ווער שמועסט, אז דער ארון הגדול איז צו איהם צוגעגאנגען נאך נעהענטער און געגעבען צו איהם א רעד מיט זיין געמבע, איז פון איהם שיער ניט געווא־רען, פונ'ם זיידען אנשעל, א גל של עצמות. „הער זיך איין, זאגט ער צום זיידען, אפשר ווילסטו פון מיר א טובה'לע? זאלסטו, זאגט ער, זאגען בעסער גלייך, אהן חכמות, אהן אידישע איבער־הסברות,

אהן דריידלעך און אהן קונצען, אניט, זאגט ער, וועט דיך קאסטען טייערער!"

נו, ווי פארשטעהט איהר, מיינע ליעבע אידען, וואס האט בשעת מעשה זיך געטראכט דער זיידע אנשעל עליו השלום? אודאי איז איהם פארקיהלט געווארען דער מאמעס מילך פון אזעלכע דבורים! נאר אזוי ווי דער זיידע אנשעל איז געווען, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, איין אביר־לב, לא קם ולא זע, נעמט ער זיך אן מיט כח, לאז זיך אייך דאכטען, און רופט זיך אן צום אדון הגדול:

„אדוני, זאגט ער, קעניג! איך שווער דיר בהן שלי, אז איך מיין נישט דערביי קיין שום מיין, זאגט ער, מיט קיין שום אויבער־קעפלעך, און איך בין ווייט, זאגט ער, פון חכמות, פון אויבער־הסברות, דריידלעך און קונצען, און איך פארלאנג ניט, זאגט ער, פון מיין האר קיין שום טובות. נייערט, זאגט ער, דער כבוד איז ביי מיר ווערטה אינגאנצען, און די גרעסטע טובה וועט פאר מיר, זאגט ער, זיין דער זכות, וואס מיינע שפאקעס וועלען פון היינט אן שטעהן מיט די פערד פון מיין האר, און מיין האר וועט טהון רייטען אויף זיי"... אודאי איז דער אדון הגדול געווען געריהרט פון אזא מין געשפרעך, און ער האט שוין גענומען רעדען א סך ווייטער, איין אנדער לשון, מיט איין אנדער שפראך, מיט אנדערע דבורים — ס'איז גאר לא זו הדרך! און ער הויבט זיך אויף, דער מלך, ארויף אין פאלאץ אריין, און דער זיידע אנשעל נאך איהם, לא קם ולא זע — גלייך ווי גארנישט, נאר די קנעכלעך, לאז זיך אייך דאכטען, טרייסלען זיך איהם, און דאס הארץ — טיק־טאק! טיק־טאק! — ווי א זייגער. א ווערטעלע אויסצורעדען — בחצרות מלכים, אין צארסקי דווארעץ! אז אומעטום, וואו מע טהוט א ווארף מיט איין אויג, איז נאר גאלד און נאר זילבער, און אלסדינג איז גע־שניצט פון סאמע עלפענביין. אויבען קרישטאל, אונטען מירמעל־שטיין, און ביי די זייטען ברושטין, עכטער ברושטין, וואס געהט אויף לולקע־ציבעקס און אנטיפקעס. דעם זיידען אנשעל האט זיך אזש דער קאפ פארדרעהט פון אזא עשרות, נאר ער האלט זיך! דער אדון

הגדול געהט, ער געהט איהם נאך. דערנאך זעצט זיך דער אדון אוועק, בעט דעם זיידען אויך זיצען, זיצט ער. איז ער איהם מכבד מיט א ציגאַיער, ער זאל רויכערען, רויכערט ער — לא קם ולא זע! דערוויילקומט אריין „זי", די מלכה הייסט עס — רייך, איינגעטונקען אין זייד און אין סאמעט, פון אויבען ביז אראפּ דימענטען און בריליאַנטען און די טהייערסטע שטיינער, וואס שעמרירען אין די אויגען! און שען איז זי, ווי די מלכה שבא, אין איהר פּנים נישט אריינצוקוקען! דערזעהען א אידעל זיצט אויבען־אן צעלעגט און רויכערט א פּאַפּיראס, פאַרדריסט עס איהר מסתמא און זי קוקט אויפ'ן אדון הגדול מיט תרעומות, ווי איינער רעדט: „וואס טהוט דא אט דאס אידעל?"... נאר דער זיידע אַנשעל — ס'זאל איהם אנהויבען צו אהרען! א מענטש איז געוואָרען אזא תקיף — וועמען הארכט ער? רויכערט ער זיין ציגאַיער און קוקט נישט אפילו אין איהרע ד' אמות! זי אבער־לאזט פון איהם קיין אויג ניט אראפּ, ממש דורם מיט'ן קוק... פּאַרשטעהט עס, אַפּנים, דער אדון הגדול, אז זי איז ניט צופריעדען מיט'ן גאסט, נאר ער מאכט זיך ניט וויסענדיג, טהוט א ווארף אויף איהר מיט די אויגען און טהוט זיך א זאג צו איהר אין גוטען מוט: „דושינקא, טשאַי" — מען זאל דערלאנגען טיי, הייסט עס. שווייגט זי. זאגט ער נאך א מאל: „דושינקא, טשאַי". שווייגט זי ווידער. פוילט ער זיך ניט און טהוט א טופּ מיט'ן פוס און א ברום ארויס שוין אויף דער העכסטער אקטאבע: „דושינקא, טשאַי!!..." האבען אלע פענסטער גענומען קלינגען! א קלייניגקייט? מורד במלכות!... און עס האט ניט געדויערט אזוי פיעל, ווי איך דערצעהל אייך, האבען זיך א שאט געגעבען אַטיוטאַנטען און גענעראַלען, און ס'איז בעשאפען געוואָרען אין איין כהרף עין, לאז זיך אייך דאכטען, א סאַמאָוואַר א זודיגער ווי א גזלן, און איינגעמאַכטסען אַלערליי מיט פרישע אייערבייגעל מעדני מלך, און טאקי געקאַכטע אייער, ווייל מע וויים דאך אין צארסקי דוואָרעץ אויך, אז איין עהרליכער איד וועט קיין אנדער זאך ניט עסען א חוץ „אייער". און דער מלך בעט איהם,

ער זאל עסען און טרינקען און זיך וואויל מאכען. פרעגט איהם אוים בעת מעשה, ווער ער איז? און וואס איז זיין טהועכץ? און צי האט ער פרנסה? און וואס מאכען עפּים די אידעלעך פון זיין מדינה? אלסדינג וויל ער וויסען, און די גאנצע צייט בסבר פּנים יפות. ענטפערט איהם דער זיידע אנשעל, לאז זיך אייך דאכטען, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. און אז ס'איז געקומען צו דעם, וואס מאכען עפּים די אידען, טראכט ער זיך: „אצינד איז א שעת־הכושר צו צוטרעטען צום עצם עניו. אצינד וועל איך איהם זאגען. יעבור עלי מה!“... און ער נעמט און לעגט אוועק פאר'ן אדון הגדול. לאז זיך אייך דאכטען, א מענה־לשון (דער זיידע אנשעל האט געקאנט!) — כך וכך, אדוני קעניג, אזוי איז די מעשה: „דיינע אידען, זאגט ער, האבען זיך ניט וואס צו באקלאגען. נישט מעהר, זאגט ער, אויב דעם מלך איז גוט אויפ'ן הארצען און אויב איך האב געפונען לייטזעליגקייט אין די אויגען פון מיין האר און אויב. זאגט ער, מיין האר וועט ניט זיין אין גרימצארן אויף זיין קנעכט, וועל איך דיר, זאגט ער, זאגען דעם גאנצען אמת. הנה זיי וויסען, אדוני קעניג, אז ביי דיר אין דער מדינה פיהרט זיך, ברוך השם, גאנץ נישקשה'דיג, און די אידען לעבען מיט'ן חסד פונ'ם „קנעפּעל“. איז דאס קנעפּעל, זאגט ער, א קנעפּעל, איז מהכתיתי. און טאמער חלילה ניט — איז, זאגט ער, זעהר ביטער. אט איז ניט לאנג אראפּגעקומען צו אונז א קנעפּעל, זאגט ער, איז ער א נקי־כפּים'ניק, קייען מיר פון איהם די ערד! ס'איז נאך ביי דיר אין דער מלוכה אזעלכער, זאגט ער, קיין מאל ניט געווען. מע זאל אויספאהרען די גאנצע מדינה לארכה ולרחבה. א קנעפּעל א נקי־כפּים'ניק — דאס איז א מכה אשר לא כתובה בתורה!“... קוקט אויף איהם דער אדון הגדול און רופט זיך אן צום זיידען: „איך וועל דיר זאגען דעם אמת — דו רעדסט עפּים אזוי פארשטעלט, אז איך הויב ניט אן צו פארשטעהן, וואס הייסט עס ביי דיר א נקי־כפּים'ניק און וואס הייסט עס ביי דיר א „קנעפּעל“?... רופט זיך אן דער זיידע: „נקי־כפּים'ניק הייסט א פריץ, וואס נעמט

ניט. און „קנעפּעל" — דאָס מיינט מען, זאָגט ער, דעם אָדון הקטן. וואָס דו שטעלסט אַוועקעט אין יעדער שטאָדט, ער זאָל אַכטונג געבען אויף דיין מלוכה. גיט ער, זאָגט ער, אַכטונג און איז עטליכע יאָהר אַרום ווערד ער אַיין עושר. פון וועמען? — געוויינטליך, פון אידען. וואָרום אידען, זאָגט ער, זענען שוין געוואָהנט געוואָרען. אַזוי ווי, זאָגט ער, אַ איד דאַרף דאַוונען אַלע טאָג, אַזוי, זאָגט ער, ווייס אַ איד, אַז אַ פּריץ דאַרף נעמען און אַ איד דאַרף געבען. סע שטעהט, זאָגט ער, ביי אונז געשריבען: „נתבעים למשכן ונותנים, נתבעים לעגל ונותנים"... און — זאָגט איהם ווייטער דער זיידע מיט'ן לשון פון פּסוק: — החילות להראות את חסדך לעבדך — ביזטו שוין געוועזען אַזוי גוט און האָסט מיך, זאָגט ער, אויסגעהערט ביז אַהער, וועסטו שוין בעווייזען דיין גענוד צו דיין קנעכט און אויסהערען מיך שוין ביז'ן סוף".

„הנה, זאָגט ער, זיי ווייסען, אדוני קעניג, אַז נעמען, זאָגט ער, נעמט מען ביי דיר אין דער מלוכה אומעדום, פון הודו ביז כוש. נישט נעמען נעמט ניט ביי דיר נאָר אַ קאַליקע, וואָס האָט ניט קיין הענט... און אַפילו דער, זאָגט ער, וואָס האָט שוין גאָר קיין הענט ניט, הייסט זיך אויך, זאָגט ער, מע זאָל איהם אַנידערלעגען אויפ'ן טיש. און אדרבה, זאָגט ער, פאַרקעהרט, ס'איז גאָר קיין עולה ניט. יעדער מענטש דאַרף לעבען. סע שטעהט ביי אונז, זאָגט ער, געשריבען „וחי אחיך עמך", מאַכט רש"י: נעהמאַי סאַבאַקאַ נע ברעשע"...

— וואָס קוקט איהר זיך איבער? ביי אייך קומט עס אוים פריקרע, אַ איד זאָל אַזוי רעדען מיט אַ קייסער? איז ווי איהר ווילט אייך. איך בין דערביי ניט געשטאַנען — דאָס פאַרשטעהט אַ מינדסט קינד. האָב איך דאָס אָבער געהערט דערצעהלען פון מיין טאַטען עליו השלום, און מיין טאַטע האָט דאָס געהערט פון זיין טאַטען, און איך פאַרזיכער אייך, אַז מיין טאַטע איז קיין ליגנער נישט געוועזען, און מיין זיידע אַנשעל אודאי ניט... הקצור, דער זיידע האָט זיך גאַנץ פיין אָפּגעזעגענט און איז אַוועק פונ'ם מלך.

לאז זיך אייך דאכטען, גלייך צום רבי'ן, אפגעגעבען דין וחשבון פון דער נסיעה. עס איז שוין געווען אחת לאחת ערב ראש השנה. גע־קומען צום רבי'ן, האט זיך דער זיידע אנשעל אוועקגעשטעלט (פאר'ן רבי'ן שטעהט מען) דערצעהלען אלסדינג, ווי אזוי און וואס און ווען. לאזט זיך אוים א מעשה, אז ס'איז אומזיסט די טרחה, וואס דער זיידע אנשעל האט איהם דא אזוי פיעל דערצעהלט, ווארום ער האט דאס אלסדינג געוואוסט פריהער, דער רבי הייסט עס. אי, למאי האט ער איהם געלאזט רעדען? ווארום ס'איז ניט קיין דרך־ארץ איבערשלאגען א אידען אין מיטען — זיי זענען גרויסע בעלי־דרך־ארץ... דערפאר אויף מארגען, אז ס'איז געקומען צום טיש, שבת נאכ'ן דאווענען, און דער רבי האט געהאלטען ביי „זאגען". איז ער זיך מיישב, דער רבי הייסט עס, און שטעלט זיך אויף א פסוק, גאר ניט פון דער סדרה — ווער־וואס? ער האט זיך גאר אוועקגעשטעלט, לאז זיך אייך דאכטען, אויף א פסוק פון דער תוכחה! האט דער עולם געשטוינט, געווען אויסער זיך: „ס'איז פארהאנעט — אזוי האט דער רבי אנגעהויבען מיט צוגעמאכטע אויגען, ווי דער שטייגער איז, — ס'איז פארהאן ביי אונז אין דער תוכחה א קללה, וואס מע קאן ניט פארשטעהן דעם פשט פון די ווערטער בשום אופן ואופן: „ישא ה' עליך גוי — גאט וועט אויף דיר אנשיקען א גוי, אשר לא תשמע לשונו — וואס דו וועסט ניט פארשטעהן זיין לשון... איז דאך אין פלוג א קשיא — וואס איז דאס פאר א קללה? נאך א מאל: א גוי, וואס דו פאר־שטעהסט ניט זיין לשון! געשיקט זיך עם? מילא, אז א גוי, להבדיל, פארשטעהט ניט אונזער לשון — דאס איז על־פי דרך הטבע, דערויף איז ער דאך א גוי! אבער אז א איד זאל ניט פארשטעהן וואס דער גוי רעדט צו איהם — וואס איז שייך? וואו איז דא א זאך, וואס א איד זאל ניט פארשטעהן? מוזען מיר לערנען דעם פשט אזוי: ישא ה' עליך גוי — גאט וועט אנשיקען אויף דיר א גוי, אשר לא תשמע לשונו — וואס דו וועסט ניט קאנען מיט איהם זיך אויפרעדען. דאס הייסט, ער

וועט זיין אַ נקי־כפּים'ניק, וואָס נעמט ניט, און אַ גוי, וואָס ער נעמט ניט — איז איין אומגליק!...״ און אַזוי האָט דער רבי פאַר־טייטשט דעם פּסוק פון דער תוכחה, און דער עולם איז געווען נתפּעל, ממש געלעקט די פינגער! פאַרשטאַנען האָט דאָס, לאָז זיך אייך דאַכטען, קיינער ניט, אויסער דעם זיידען און אַ חוץ די גאָר נאָהענטע קורבים... און ווי נאָר ס'איז אַוועק דער שבת, איז דער זיידע אַנ־טשעל אַוועק אַהיים, קוים־קוים געקומען אויף ראש־השנה אַהיים.

ז לאָז זיך אייך דאַכטען, אַז דעם ערשטען טאָג ראש־השנה אויף דער נאַכט, בעת אידען געהען פון שול און זאָגען איינער דעם אַנ־דערען אַ גוט יום־טוב, לשנה טובה תכתבו ותחתמו לאלתר לחיים ולשלום — איז אַרויס אַ קלאַנג אין שטאָדט, אַז דאָס „קנעפּעל״, דער המן ימח שמו וזכרו, איז אַראָפּ, און אויף זיין אָרט איז אַראָפּ־געשיקט געוואָרען פון דאָרטען, פון אויבען, אַ נייער אַדון בפּקדה. אַ גוי אַ חכם, אַ פּקח, און אַ גוטער, אַ דימענט פון אַ גוי — ער נעמט! איין שטיקעל חסרון האָט ער געהאַט (וואו האָט איהר גע־זעהען אַ מענטשען אָהן אַ חסרון?), וואָס עס האָט זיך אַרויסגעוויזען דערנאָכדעם, אַז ער איז שוין געווען אַביסעל צו אַ שטאַרקער נע־מער.. ער האָט שוין גענומען פאַר יענעם אויך... ממש פון טויט און פון לעבעדיג!... נאָר ווי די מעשה איז — אַ ראש השנה האָבען אידען געהאַט אַ פריילֿיכען, און אַ סוכות נאָך אַ פריילֿיכערען, און ווער שמועסט שמחת־תורה — איז גאָר געווען ליהודים! אַ סברה, אַז דער אַדון בפּקדה, דאָס נייע קנעפּעל הייסט עס, האָט געמאַכט אַ כוסה און געחאַפּט אַ טענצעל גלייך מיט אַלע אידען... מיר דאַכט, אַז מיר זענען שוין געקומען צו דער סטאַנציע? זייט מיר! און האָט מיר!...

פון פסח ביז סוכות

אַ וואונדערליכע מעשה, דערצעהלט פון אַ
אידען, אַ פערברענטען שאַכמאַטיסט, און אַ
וואַרעמער געזעלשאַפט, איינמאָל אין אַ קאַל־
טער ווינטער־נאַכט, נאָך אַ פרעהליך קערטעל
און טאָך אַ גוטען צובייסען.

געשריבען אין יאָהר 1915

פון פסח ביז סוכות

ס'איז שוין געווען ווייט נאך האלבע נאכט. ווינטען צייט איז דאס געווען. די וועטשערינקע האט זיך געענדיגט. דער טיש האט געזאגט, אז דער עולם האט געחאפט א זאט. די גרינע טישלעך זעגען געווען צעשריבען מיט'ן קריידעל און פערווארפען מיט אפגעשפיעלטע קארטען, פון וועלכע עס קוקען ארויס טייז מיט מלכים און רייצען זיך: „אצינד זענען מיר דא!“... זעצען זיך נאך א מאל שפיעלען א ווינט, א פרעפעראנס אדער איין אקע — וואלט געווען ווי געוואונשען. האט מען זיך אבער געשעמט פאר זיך אליין — ס'איז שוין געווען צו שפעט. איז מען געזעסען גלאט און געררויכערט, געטרונקען שווארצע קאווע און גערעדט לשון-הרע. ביז ס'איז אויסגעגאנגען ווערטער, האט איינער ארייגעווארפען א ווארט וועגען שאך. נאך איהם — נאך איינער און נאך איינער. דערמיט האט מען געוואלט פערדאינטערעסירען איינעם א פערברענטען שאכמאטיסט מיט'ן נאמען רובינשטיין.

רובינשטיין איז א מסוכנ'ער שאכמאטיסט. צוליעב שפיעלען א שאך איז ער גרייט געהן צופוס צעהן מייל, ניט עסען, ניט טרינקען, ניט שלאפען א נאכט — א געפעהרליכער שאך-שפיעלער! פון זיין שאך-שפיעלען געהען ארום מאסען אנעקדאטען: 1) אז ער שפיעלט מיט זיך אליין גאנצע נעכט אין שאך. 2) אז ער האט זיך דריי מאל געגט מיט'ן ווייב איבער'ן שאך. 3) אז ער איז שוין איין מאל פערפאלען געווארען אויף דריי יאהר צוליעב'ן שאך. מיט איינעם ווארט, וואו רובינשטיין, דארט איז שאך, און וואו שאך, דארט איז רובינשטיין. און רובינשטיין האט ליעב, אז מע רעדט פון שאך, ווי א גוטער שכור האט ליעב, אז מע רעדט פון א גלעזעל משקה... אז מע טהוט א קוק אויף רובינשטיינ'ען, איז דאס ערשטע ווארפט זיך אין די אויגען זיין אומגעלומפערט גרויסער שטערן. א גרויסער

און אַ ברייטער, אַ קיילעכיגער, איך מיין אײַן אויסגעבויגענער, אַ בולט'ער. אויגען אויך משונה גרויסע, קיילעכיגע, שוואַרצע, נאָר קאַלטע אויגען. אַליין איז ער אַ טרוקענער, אַ דאַרער, נאָר אַ קול האָט ער ווי אַ גלאָק, איין אמת'ע אַ באַסאָווע שטימע. דאָרט וואו רובינשטיין איז — הערט מען נאָר רובינשטיינ'ען, ווייטער קיינעם ניט...

דערהערט, אַז מע רעדט פון שאָך, האָט רובינשטיין פאַר־קנייטשט זיין געקנייטשטען שטערן, מיט איין אויג בעטראַכט די שוואַרצע קאַווע, וואָס ער האָט געטרונקען, געוואָלט טרעפען מיט וואָס זי שמעקט: מיט זייף אָדער מיט שוועבעלקאָכטס... און אַ זאָג געגעבען צו קיינעם ניט און צו אַלעמען, און זיין באַסאָווע שטימע האָט געדונערט ווי אַ קלויסטער־גלאָק:

— מיינע דאַמען און הערען! אויב איהר ווילט אַ שענע געשיכטע פון אַ שאָך־שפּיעלער, זעצט זיך אַוועק אַלע אַט־אַ־דאָ, וועל איך אייך דערצעהלען אַ מעשה פון פאַרצייטען.

— אַ געשיכטע פון אַ שאָך־שפּיעלער? אַ מעשה פון פאַרציי־טען? — האָט זיך אָנגעכאַפּט די בעל־הבית'טע, וואָס האָט מורא געהאַט, די געסט זאָלען זיך ניט צעקריכען. — אויסגעצייכענט! זאָג פעליטשקען, זי זאָל צומאַכען דעם פאַרטעפּיאַן און אַליין שלים צו, זיי מוחל, די טהיר און געב אַהער נאָך אַ צוויי־דריי שטוהלען. זיצט. איך בעט אייך, זיצט, דער הערר רובינשטיין וועט אונז דערצעהלען אַ געשיכטע פון אַ שאָך־שפּיעלער, אַ מעשה פון פאַר־צייטען.

און רובינשטיין האָט בעטראַכט די נאַר־וואָס פאַררויכערטע סיגאַר, וואָס דער בעל־הבית האָט איהם מכבד געווען, פון אַלע זייטען, געוואָלט, אַפּנים, אָפּשאַצען וויפיעל זי קאָסט, און האָט זיך פערקרימט און פערקנייטשט דעם גרויסען שטערן, גלייך ווי ער וואָלט וועלען זאָגען: „הם... זעהען זעהט עס אויס ווי אַ סיגאַר, נאָר אַ טעם האָט עס פון אַ בעזעם"... דערנאָך איז ער צוגעטרעטען צו זיין געשיכטע בזו הלשון:

— אז איך ביז, מיינע דאַמען און העררען, אַ פאַרברענטער שאַך־שפּיעלער און אַז אונזער גאַנצע פאַמיליע, הייסט עס, זיַנען שאַכמאַטיסטען פון דער נאַטור — דאָס באַדאַרף איך אייך ניט דערצעהלען. דאָס ווייסט איהר אַליין. דער נאָמען רובינשטיין לאָזט זיך אַביסעל הערען אויף דער וועלט, און איך וואָלט אַ בעלן געווען, אדרבה, איהר זאָלט מיר באַווייזען אַ רובינשטיין, וואָס זאָל ניט זיין קיין שאַך־שפּיעלער.

— אָט ווייס איך אַ רובינשטיין, איין אַגענט. ער קומט צו מיר אריין אַלע וואָך. איז אַ חוץ „סטראַכאָוואַניע זשיזני“ ווייס ער ניט קיין זאַך. אַ טשיסטע בהמה!

דאָס האָט אַריינגעשטעלט איינער פון די געסט, אַ יונגערמאַן מיט אַ שפּיצעכיגען קאָפּ און מיט גאָלדענע ברילען, וואָס האַלט זיך פאַר אַ חכם און וויצעלט זיך: נאָר רובינשטיין איז געבליבען רוהיג. ער האָט דורכגענומען דעם יונגענמאַן מיט זײַנע גרויסע שווארצע־קאַלטע אויגען און האָט אַ זאָג געגעבען מיט זיין באַסאָ־ווע שטימע:

— מסתמא איז ער ניט פון אונזערע רובינשטיינס. איין אמת'ער רובינשטיין איז אַ שאַכמאַטיסט. דאָס איז אַזוי נאַטירליך, ווי כ'אין נאַטירליך, אַז דוקא אַ שוטה זאָל ליעב האָבען זאָגען וויצען... איין אמת'ער רובינשטיין איז געווען מיין זיידע ראובן רובינשטיין, וואָ־רום ער איז געווען, מיינע הערען און דאַמען, דער אמת'ער שאַכ־מאַטיסט. ביי איהם האָט באמת געמענט די גאַנצע וועלט זיך אי־בערקעהרען, בעת ער האָט געהאַלטען אין מיטען אַ שאַך. צו איהם איז מען געפאָהרען פון דער וועלט שפּיעלען אַ פּאַרטיע — פּריצים, גראַפען, שררות! חאָטש געווען איז ער נישט מעהר ווי אַ זייגער־מאַכער, איין אָרעמער בעל־מלאכה, נאָר אַ גוטער בעל־מלאכה, אַ קינסטלער אין זיין פאַך. און ווייל דער עיקר איז ביי איהם געווען שאַך, האָט ער געהאַט צרות, ניט קיין פּרנסה, און קוים־קוים דורכ־געקומען מיט'ן שטיקעל ברויט.

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, מיינע הערךעו און דאמעו, עס פאהרט צו צום זיידענ׳ס שטיבעל א גרויסארטיגער טאראנטאס מיט צוויי פאר ברענענדיגע סוסים „נאשפיץ“, און סע שפרינגט ארויס פון טאראנטאס א פריץ, א מאגנאט מיט צוויי באדיענערס, באהאנגעו פון אויבעו ביז אראפ מיט ארדענס און מעדאליעו — א שררה! — און איז אריין מיט איין אימפעט: „וואו איז דא ערגיץ דער איד ראובן רובינשטיין?“ האט זיך דער זיידע, זאל מיר מוחל זיין, תחילת אביסעל ווי דערשראקעו. ער איז אבער באלד געקומעו צו זיך און איז ארוים מיט לשון: „איך בין דאס דער איד ראובן רובינשטיין — מיט וואס קאן איך דיענעו?“ איז דאס דעם שררה געפעלעו און ער רופט זיך אן צום זיידעו: „אויב, זאגט ער, דו ביזט דאס דער איד ראובן רובינשטיין, פריידט עס מיך זעהר. היים, זאגט ער, שטעלעו דעם סאמאוואר און געב אהער דאס ברעטעל, וועלעו מיר מאכעו א שאך. איך האב געהערט זאגעו, זאגט ער, אז דו שפיעלסט גוט אין שאך, און אז דיר האט נאך קיין מאל קיינער קיין מאט ניט געגעבעו“. אזוי זאגט צו איהם דער מאגנאט (געוועו, ווייזט אויס, א ליעבהאבער פון שאך). און זעצט זיך אוועק מיט׳ן זיידעו שפיעלעו אין שאך, איין פארטיע נאך דער אנדערער, איין פארטיע נאך דער אנדערער. דערווייל איז פארטיג געווארעו דער סאמאוואר, און מע האט דערלאנגט טיי, געוועהנליך, אויף א טאץ, מיט איינגעמאכטס און אלערליי פארבייסעכצעו — ווענעו דעם האט שוין די באבע געזארגט, חאטש אין בייטעלע איז ניט געוועו א גראשעו — און אין דרויסעו, ביי׳ם טאראנטאס, האט זיך צענויפגעזאמעלט די גאנצע שטאדט. א קלייניגקייט — ביי ראובן זייגערמאכער אזא מאגנאט! אודאי זענעו אין שטאדט געוועו אלערליי רעדעכצעו. דער האט געזאגט, אז דער שררה איז פון דער גובערניע, געקומעו מיט א רעוויזיע, איין „אביסק“, פאלש גאלד... דער האט געזאגט, אז מסתמא איז דא א מסירה׳לע, א דאנאסעל, א בלבול, א „דיעלא“... אריינצוגעהן אינווייניג און א קוק טהון, ווי דער שררה זיצט מיט׳ן

זיידעז און שפּיעלט איז שאַך — דאָס האָט קיינער נישט געוואוּסט.
װאָרום װעמען װעט דאָס איינפאַלען אַזאַ זאַך ?!...

און וואָס טויג אייך, מיינע דאַמען און הערען, דער שרה, חאָטש ער האָט געשפּיעלט ניט שלעכט, מען קאָן זאָגען — גאַנץ גוט געשפּיעלט, האָט ער פונדעסטוועגען געחאַפּט פון׳ם זיידען אַ מאַט נאָך אַ מאַט, און וואָס מעהר ער האָט פאַרשפּיעלט, אַלץ מעהר האָט ער זיך געהיצט, און וואָס מעהר ער האָט זיך געהיצט, אַלץ מעהר האָט ער פאַרשפּיעלט. און דער זיידע — איהר זאָלט זאָגען, אַ ריהר אויפ׳ן פּנים — גאַרנישט! גלייך ווי דאָס שפּיעלט ער— איך ווייס אַליין ניט מיט וועמען... האָט דאָס דעם אדון מסתמא גוט פאַרדראָסען, וואָס זאָלט איהר קלעהרען? פאַרשפּיעלען וויל קיינער ניט, ובפרט נאָך ביי וועמען? — ביי אַ אידען!... נאָר זאָגען קאָן ער נישט, און ס׳איז נישטאָ וואָס צו זאָגען, אַז יענער שפּיעלט פאַרט גוט! ווי זאָגט איהר: אַז ער יכול׳ט, איז דאָך ניט שייך! און דאָס דאַרפט איהר וויסען, מיינע הערען און דאַמען, אַז איין אמת׳ען שאַך־שפּיעלער אינטערעסירט דאָס שפּיעלען אַליין אַ סך מעהר פון׳ם געווינען, אָדער פון׳ם פאַרשפּיעלען. ביי איין אמת׳ען שאַכמאַטיסט איז נישטאָ קיין שפּיעלער, נאָר ס׳איז דאָ אַ שפּיעל — איך ווייס ניט, אויב איהר וועט דאָס פאַרשטעהן.

— שווימען קאָנען מיר ניט, אָבער מיר פאַרשטעהען שווי־מען. — האָט אַריינגעשטעלט דער יונגערמאַן דער וויצלינג, און ווי אַלע מאָל — נישט דאָרט וואו מע דאַרף; און רובינשטיין, דער פערברענטער שאַכמאַטיסט, האָט איהם דורכגענומען מיט די קאַל־טע אויגען און אַ זאָג געגעבען: „יאַ, מע זעהט, אַז איהר פאַר־שטעהט שווימען״... דערנאָך האָט ער אַ ציה געגעבען דעם סיגאַר און דערצעהלט ווייטער:

— און אַזוי ווי אַלסדינג אויף דער וועלט האָט אַ סוף, מיינע דאַמען און הערען, האָט זייער שפּיעלען אויך געהאַט אַ סוף. דער מאַגנאַט איז אויפגעשטאַנען, זיך פאַרשפּילעט אויף אַלע קנעפּ, דער־לאַנגט דעם זיידען צוויי פינגער און געזאָגט צו איהם אַזוי: „הער

זשע אוים, ראובן רובינשטיין, דו האסט מיך, זאגט ער, געשלאגען, און איך מוז מודה זיין, זאגט ער, אז דו ביזט דער בעסטער שאכ־מאטיסט, ניט נור אין מיין גובערניע, נאר אינ'ם גאנצען לאנד, און אפשר אין דער גאנצער וועלט. און איך שעץ מיך, זאגט ער, גליקליך, וואס איך האב געהאט די עהרע און דאס פארגעניגען צו שפיעלען מיט'ן גרעסטען שאך־שפיעלער פון דער וועלט. זיי זי־כער, זאגט ער, אז דיין נאמען יועט פון היינט אן ווערען נאך גרע־סער ווי ער איז געווען. איך וועל עס איבערגעבען, זאגט ער, די מיניסטארען. איך וועל דאלאזשען אין הויף"...

דערהערט אזעלכע דבורים: „מיניסטארען"... „דאלאזשען אין הויף"... רופט זיך אן דער זיידע צום שררה: „ווער זשע ביזט דו, אדוני פריץ?" צעלאכט זיך דער פריץ, שטעלט ארוים די ברוסט מיט מעדאליען און מאכט צום זיידען: „איך בין דער גובערנא־טאר"... ווערד שוין דעם זיידען אביסעל קאלעמוטנע; ער זאל גע־ווען וויסען, ווער סע שפיעלט מיט איהם, וואלט ער אנדערש גע־שפיעלט... נאר פארפאלען! צוריק חאפט מען ניט.. דערווייל האט דער גובערנאטאר זעהר פריינדליך אפגעזעגענט זיך און איז אוועק צום מאראנטאס, אויפגעזעצט זיך און פאשאל!

פארשטעהט זיך, אז ערשט דעמאלט האט די גאנצע שטאדט באפאלען דעם זיידען: „ווער איז דאס געווען?" און אז מען איז געוואוירע געווארען, אז דאס איז דער גובערנאטאר, האט מען נאך מעהר געשטוינט: — „וואס האט דא געטהאן דער גובערנאטאר?" און אז דער זיידע האט זיי איבערגעגעבען, אז דער גובערנאטאר איז געקומען נאר לשם שאך, — האבען זיי אויסגעשפיגען דריי מאל און אויסגע'בטל'ט אלע בייזע חלומות אויף די שונאים'ס קעפ, און מען איז זיך צעגאנגען, גערעדט, גערעדט, און פארגעסען. און דער זיידע האט אויך פארגעסען. דער קאפ איז איהם געלעגען ערגיץ אנדערש, אין א נייעם שאך, און אגב דאגות פרנסה אויך. א איד מוטשעט זיך, הארעוועט, זוכט א שטיקעל ברויט.

ויהי היום, מיינע הערנען און דאמען, אין א צייט ארום — וויפיעל ס'איז אוועקגעגאנגען צייט קאן איך אייך ניט זאגען. איך וויים נאר, אז ס'איז געווען ערב פסח איז דעמאלט געווען, און אויף יום־טוב איז ביי'ם זיידען נאך ניט געווען גארנישט, קיין שטיקעל מצה אפילו. קינדערלעך, קיין עין־הרע, א סך, ווער עס דארף א העמדעלע, ווער א שטיוועלע — שלעכט! זיצט ער נעבאך איינגעבויגען אין דרייען מיט'ן גלעזעל אין אויג און פארקעט זיך ביי א זייגערעל, וואס האט זיך אוועקגעשטעלט און וויל ניט געהן, און טראכט זיך: מאין יבא עזרי? — פלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומען אריין צוויי זשאנדארען, און גלייך צום זיידען: „פאזשאלאיטיע!“ פליהט איהם דורך א מחשבה (דער זיידע איז געווען א מענטש מיט מאדנע געדאנקען): אפשר איז דאס פונ'ם גובערנאטאר? א קשיא אויף א מעשה — טאמער וויל ער איהם באפריעדיגען, גליקליך מאכען? האט זיך דען ניט געטראפען וויפיעל מאל, אז דורך א צופאל, איבער א קליינינקייט, זאל א פריץ נעמען א אידען און אפשיטען מיט גאלד, גליקליך מאכען איהם מיט קינדער און קינדס־קינדער?... לאזט זיך אויס, מיינע דאמען און הערען, אז עס הויבט זיך גאר ניט אן — מע האט איהם געבעטען מחילה, ער זאל זיך מטריח זיין און עולה רגל זיין קיין... טרעפט, וואוהין? — אזש קיין פעטערבורג! וואס — ווייסען זיי אליין ניט! זיי האבען באקומען, זאגען זיי, נאר וואס א פאפיער פון פעטערבורג, שטעהט אין פאפיער געשריעבען: „גיעמיעדליענגא דאסטאוויט יעווריעיא רובינא רובינשטיינא וואנקט פעטיערבורג“ — די ווגע, הייסט עס, זאל מען צושטעלען דעם אידען ראובן רובינשטיין קיין פעטערבורג!... מסתמא מוז דא עפים זיין. „זיי זיך מודה, בחור, וואס פארא שפיצעל האסטו אפגעטהאן?“ שווערט זיך מסתמא דער זיידע, אז ער ווייסט נישט פון קיין פותר און פון קיין חלום, אז ער האט זיין גאנצען לעבען, זאגט ער, קיין פליעג אויף דער וואנט נישט אנגעריהרט. די גאנצע שטאט, זאגט ער,

וועט פאר איהם געהן שווערען !... הערט מען דאך איהם איז טראק און מע הייסט איהם הולך'ן, מיט'ן עטאפ הייסט עס, וואָרום ווי באלד אַז מע שמועסט לשון „דאסטאַווים" — צושטעלען, ווי קאָן זיין אַנדערש. אַז ניט מיט'ן עטאפ און ניט געקאָוועט אין קייטען ? און נאָך „ביע־מיעדלענגאַ" דערצו ! דער פשט איז, אַז וואָס פריהער איז בעסער.

און נישט לאַנג געטראַכט, מיינע דאַמען און הערען, האָט מען גענומען דעם זיידען, נישט געוואַרט אויף כבוד, נאָר גלייך גע־קאָוועט הענט און פיס און מיט אלע גנבים צוגלייך האָט מען איהם גענומען פיהרען מיט'ן אמת'ען עטאפ. און וואָס יענע יאָהרען האָט ביי פאָני'ן געהייסען „געהן מיט'ן עטאפ" — דאָס באַדאַרף איך אייך נישט דערצעהלען. ווער ווייס עס נישט, אַז איין ערדעלער מענש געהט מיט'ן עטאפ, דערלעבט ער נישט צו קומען ? אַז קיין באַהנען זענען נישט געווען, קיין שאַסען נישט געווען, איז מען געפאַלען ווי די פליעגען. העבער האַלב זענען אויסגעשטאָרבען אויפ'ן וועג, און די איבעריגע זענען געקומען אויסגעמוטשעט, צע־בראַכענע וויסטע קאַליקעס. צום גליק אבער, איז מיין זיידע גע־ווען אַזאַ קאָמפּלעקציע, ווי איך, דאָס הייסט, אַ טרוקענער, אַ ביי־נעריגער, נאָר אַ איד אַ פונדאַמענטאַלער. דערצו איז ער געווען אַ מענטש אַ דענקענדער, אַ פרומער און אַ פילאָזאָף. איין מאָל שטאַרבט אַ מענטש, האָט ער געזאָגט, ניט צוויי מאָל, און אויב ס'איז איהם באַשערט, זאָגט ער, נאָך צו לעבען אויף דער וועלט, וועט ביי איהם קיינער דאָס לעבען ניט אוועקנעמען... פאַר וואָס האָט ער עפּיס גערעדט אַזוי פון לעבען און טוידט ? ווייל מע האָט ארויסגעזעהן, אַז דאַ שמעקט מיט גנאַט, מיט סיביר און אפשר מיט נאָך ערגערס... ער האָט ניט נאָר אַפּגעזעגענט זיך מיט ווייב און קינדער און מיט דער גאַנצער שטאָדט אויף אייביג — ער האָט געבעטען אַ „מעבר־יבוק", געוואָלט זאָגען ודוי... האָט מען איהם געטרייסט, די גאַנצע שטאָדט איז איהם געגאַנגען באַגלייטען (איין אמת'ע לויה !), און טרערען זענען פאַרגאָסען געוואָרען אָהן אַ שיעור און אָהן אַ מאָס !...

איבערגעבען איך, מיינע דאַמען און הערען, אַלסדינג, וואָס דער זיידע איז אויסגעשטאַנען אין דער דאָזיגער נסיעה, וואָלטען מיר באַדאַרפט זיצען מיט אייך אַט דאָ ניט איין נאַכט, נאָר דרייַ נעכט, איז אַ שאָד — מע וואָלט די צייט בעסער געקאָנט אויסנוצען אויף שפּיעלען אַ שאַך... אין קורצען קאָן איך אייך נאָר זאָגען, אַז פאַרצויגען האָט זיך די נסיעה אויף דעם גאַנצען זומער, פון פסח ביז סוכות, וואָרום דער עטאַפּ ווערד איינגעטיילט, מיינע הערען און דאַמען, אין פּונקטען, און אין יעדען פּונקט, וואו דער עטאַפּ שטעלט זיך אָפּ, האָט מען די געטריבענע פאַרהאַלטען אַ מאָל אויף אַ וואָך, אַ מאָל אויף צוויי וואָכען, און אַ מאָל אויף נאָך מעהר, ביז עס האָט זיך צענויפגעשטעלט אַ נייע פּאַרטיע פון גנבים און בראָדיאַגעס, האָט מען זיי געטריבען ווייטער. און אפילו, אַז מען איז שוין נאָך גרויסע צרות, פּלאָגען און מאַטערנישען געקומען אינ'ם גליקליכען סאַנקט פּעטערבורג, מיינט איהר, אַז דאָ האָט שוין גענומען אַ סוף? האָט איהר אַ טעות! ערשט דאָ האָט מען גענומען דעם זיידען און איינגעשפּאַרט אין „קאַמענע מעשאָק“ —, אַ מין חדר'על אַ פינס-טערס, וואו מע קאָן ניט זיצען, ניט ליגען, ניט געהן און ניט שטעהן...

— דאַרט דאַרף זיין גוט צו שפּיעלען אין שאַך — האָט אַריינ-געשטעלט דער יונגערמאַן דער וויצלינג.

— און זאָגען פוילע וויצען! — האָט רובינשטיין דער שאַכמאַ-טיסט צוגעגעבען און גענומען דערצעהלען ווייטער: — דאָ, אין דעם „קאַמענע מעשאָק“, האָט זיך דער זיידע שוין מיט איין אמת אָפּ-געזעגענט מיט'ן לעבען, אויסוועניג געזאָגט ודוי, געזעהן פאַר זיך דעם מלאך־המות און געפיהלט, אַז אָט־אָט געהט איהם אויס די נשמה, נאָך איידער מע וועט איהם נעמען צום משפּט, און ער האָט, דעם אמת זאָגענדיג, געבעטען אויף זיך דעם טוידט. איין שטיקעל האָפענונג האָט ער נאָך געהאַט אויף דער שטאָדט. ער איז געווען זיכער, אַז די שטאָדט שווייגט ניט. עס וועלען זיך געפינען שתדלנים, אידען גבירים, וואָס וועלען כלאָפּאָטשען, זוכען פּראָטעק-

ציעס, און אַז מע וועט דאַרפֿן שמירן, וועט מען שמירן, בכדי אַרויסצושלעפּן איין אומשולדיקן אידן פֿון איין אומגליק. אַ בלבול... און דער זיידע האָט קיין טעות ניט געהאַט, מיינע הערהן און דאַמען. פֿונ'ם ערשטן טאָג אָן, וואָס מע האָט איהם אוועקגענומען, און דעם גאַנצן זומער נאָכדעם האָט די גאַנצע שטאָדט געאַרבייט מעשים! מען איז געווען ביי אַדוואָקאַטן, מע האָט געזוכט פּראָטעקציעס, מע האָט געשמירט — ממש מע האָט געשאָטן מיט געלט; עס האָט אָבער נישט געהאָלפֿן קיין שמע־ישראל.

געלט האָט מען גענומען, נאָר צוזאָגן עפּיס טהון פֿאַר'ן זיידן איז געווען אונמעגליך, און זיי האָבן געגעבן צו פֿאַרשטעהן מיט אַ שכל, פֿאַר וואָס ס'איז אונמעגליך. למשל, אַזוי: אַ גנב אָדער איין אַנדער פֿאַרברעכער קאָן מען מיט געלט גרינג אַרויסנעמען. פֿאַר וואָס? דערפֿאַר ווייל מע ווייסט, אַז ער איז אַ גנב, וואָס האָט גע־גנבה'ט אַ פּאָר פֿערדלעך, אָדער אַ פֿאַרברעכער, וואָס האָט אונטער־געצונדען אַ שטוב. אָבער אַזאַ נפש, ווי רובינשטיין, האָבן זיי גע־זאָגט, וואָס גע'גנבה'ט האָט ער נישט, און אונטערגעצונדען, זאָגען זיי, אויך ניט, — ווער וויים וואָס פֿאַר אַ פֿאַרברעכער ער איז? אפשר אַ פּאָליטישעסקי — דאָס הייסט, אַ פּאָליטישער?... און יענע יאָה־רען אַ „פּאָליטישער" איז געווען אַ סך ערגער, ווי אַ פֿאַרברעכער, וואָס האָט אויסגעקוילעט אַ גאַנצע גובערניע!... געהן בעטען פֿאַר אַ פּאָליטישען איז שוין געווען אַ סכנה!... דאָס וואָרט „פּ אָ ל י ט י־ ט ש ע ס ק י" האָט מען נישט געטאָרט אַרויסלאָזען אין דער הויך, נאָר שטילערהייד, אין דער פֿינסטער... חאָטש אפילו, ווי קומט ראובן רובינשטיין דער זייגערמאַכער צו אַ „פּאָליטישעסקי"? נאָר אַ קשיא אויף אַ מעשה — אַ איד אַ חקרן, אַ פֿילאָזאָף!...

נאָר, מיינע הערהן און דאַמען, ווי געזאָגט, אַלסדינג אויף דער וועלט האָט אַ סוף. געקומען אויך דער טאָג, וואָס די טהירען פֿון דעם געפֿענגניש האָבן זיך געעפֿענט, און צוויי זשאַנדאַרען, אַנגעוואָפֿענט פֿון קאָפּ ביז פֿיס, זענען אַריינגעקומען און גענומען דעם זיידען, קוים־קוים אַ לעבעדיגען, אַריינגעזעצט איהם אין אַ

קארעטע און פאשאל. וואוהין? — דאס פרעגט ער שוין גאר ניט. צום משפט? לאז זיין צום משפט. אויפ'ן עשאפאט? לאז זיין אויפ'ן עשאפאט. אבי איין עק זאל עס האבען!... און ער שטעלט זיך שוין פאר דעם משפט, ווי אזוי מע האט איהם געבראכט פאר'ן „סענאט" און מע זאגט איהם: „ראובן רובינשטיין! זיי זיך מודה!... ענטפערט ער דעם סענאט: „איך בין זיך מודה, אז איך בין א איד, און איין ארעמער זייגערמאכער, און לעב נאר פון מיינע הענט, און איך האב קיין מאל ניט גע'גנבה'ט, קיינעם נישט באַ־שווינדעלט און ניט באלעדיגט, און גאט איז מיין עדות, און אויב איהר ווילט מיך פייניגען, פייניגט, נאר פריהער נעמט צו ביי מיר די נשמה — זי איז ביי אייך אין די הענט!"... אזוי טענה'ט זיך אוים דער זיידע מיט'ן סענאט אין דער מחשבה, און די קארעטע פאהרט־צו צו עפיס א מויער און מע הייסט דעם זיידען אראפ — געהט ער אראפ. און מע פיהרט איהם אריין פריהער אין איין חדר, דערנאך אין נאך א חדר, און מע הייסט איהם זיך אויסטהון. אויס־טהון אין גאנצען ביז צום העמד! פארשטעהט ער ניט, וואס דאס בעדייט. נאר אז א זשאנדאר הייסט זיך אויסטהון, קאן מען, ווי זאגט איהר, קיין חזיר ניט זיין... דערנאך הייסט מען איהם אויס־טהון, מיינע דאמען און הערען, זייט מיר הונדערט מאל מוחל, דאס העמד אויך — טהוט ער אוים דאס העמד אויך. און מע פיהרט איהם אריין אין א באד אריין, — אבער א באד, שויז איין מאל א באד! — און מע וואשט איהם, און מע רייבט איהם, און מע שווינקט איהם, און מע טהוט איהם אן און מע פאהרט מיט איהם ווייטער. און מע פאהרט און מע פאהרט און מע פאהרט... טראכט ער זיך: „רבונו של עולם! וואס וועט דא זיין מיט מיר?"... און ער וויל זיך דערמאנען אין די געשיכטעס, וואס ער האט אמאל וועגן געלייענט פון שפאניען און פון פארטוגאל, און קאן זיך ניט דער־מאנען וואו האט ער עס געלייענט אזא פאל, אז איידער מע פיהרט א פארברעכער אויפ'ן עשאפאט, פיהרט מען איהם פריהער אין באד אריין... און ווי ער טראכט אזוי, מיינע הערען און דאמען,

פאהרט די קארעטע צו צו א הויף מיט אייזערנע שטאכעטען מיט גאלדענע שפיצען, און אויף יעדען שפיץ איין אדלער, און מע לאזט איהם דורך פארביי גענעראלען מיט גאלדענע עפאלעטען און מיט מעדאליען, און מע זאגט איהם אז, ער זאל זיך ניט שרעקען, אז מע וועט איהם פארשטעלען פאר׳ן קייסער, און אז ער זאל קוקען גלייך, ניט רעדען קיין איבעריגע ווערטער, ניט באקלאגען זיך אויף קיין זאך, און נאר ענטפערען אויף יא — יא און אויף ניין — ניין. און איידער ער האט צייט געהאט א טראכט געבען וואו ער איז איז דער וועלט, איז ער שוין געשטאנען אין א צעמאהלטען זאל מיט פרעכטיגע בילדער און גאלדענע שטוהלען, און גלייך אקעגען איהם איז געשטאנען א הויכער מאן מיט באקענבארדען... דער מאן מיט די באקענבארדען (דאס איז געווען דער קייסער ניקאלאי פערווע) האט דעם זיידען דורכגענומען מיט׳ן קוק, און צווישען זיי איז פארגעקומען אט־וואס פאר א געשפרעך:

דער קייסער: ווי אזוי רופט מען דיך?

דער זיידע רובינשטיין: ראובן שאלימאוו רובינשטיין.

דער קייסער: ווי אלט ביזט דו?

דער זיידע רובינשטיין: זיבען און פופציג.

דער קייסער: וואו האסטו זיך אויסגעלערענט שפיעלען אין שאך?

דער זיידע רובינשטיין: עס געהט ביי אונז בירושה.

דער קייסער: מע זאגט, אז דו ביזט דער ערשטער שאכמאטיסט ביי מיר אין לאנד.

דערויף האט דער זיידע רובינשטיין געוואלט איהם ענטפערען: „הלואי וואלט איך בעסער ניט געווען דער ערשטער שאכמאטיסט ביי דיר אין לאנד"... וואלט דאך איהם דער קייסער מסתמא געפרעגט: „וואס איז די מעשה?"... וואלט איהם שוין דער זיידע אוועקגעלעגט א צעטעל, אז ניט אזוי באהאנדעלט מען א באריהמ־

טען שאכמאטיסט, וואס דער קייסער וויל איהם זעהען... דער זיידע רובינשטיין וואלט שוין געקאנט ענטפערען! נאר דא האט דער קייסער א מאך געגעבען מיט דער האנט, גענעראלען האבען זיך א ווארף געגעבען, און די זעלבע זשאנדארען האבען דעם זיידען ארויסגעפיהרט אין הויף אריין, און פון הויף האט מען איהם שוין געלאזט פריי, נאר אנגעזאגט, אז ער זאל די רגע פאהרען א היים, ווארום דא טאר ער ניט זיין... ווי אזוי ער איז אהיים געקומען — דאס פרעגט ניט. אבי ער איז ארויס א לעבעדיגער. און געקומען א היים איז ער אקוראט אויף סוכות. מיינע דאמען און הערען! איך האב געענדיגט...

שמואל שמעלקים
און זיין יובילעאום

בעשריבען אין יאָהר 1908

שמואל שמעלקים און זיין יובילעאום

אלע מיינע ליעבע קליינע מענשעלעך
פון כתרילעווקע ווידמע איך דאס
דאזיגע קליינע ביכעלע.

ד ע ר פ ע ר פ א ס ע ר.

התנצלות פונ׳ם מחבר.

נישטא אויף דער וועלט אזא שלעכטס, וואס זאל ניט ארויסקומען אמאל דערפון קיין טובה. זעהט: האט גאט בעשאפען פיאווקעס, וואס נודען ארוים די נשמה — נוצט מען זיי צו א חולה. ביענען, וואס בייסען זיך — ברענגען האניג. שפאנישע פליעגען, וואס פער׳אויר׳ען די וועלט — זענען גוט צו א געשוויר. אדער נעמט מייז. דאכט זיך, וואס קאן שוין זיין ערגער פון אזא מין שרץ. ווי מייז? פון דעסטוועגען, לאמיר דאס, ליעבער פריינד,ביידע פערמאגען, וואס די וועלט ברענגט־אוים א יאהר אויף מייזענפעלכלעך! פון די מייזענפעלכלעך מאכט מען הענטשקעלעך. די הענטשקעלעך טהוען אן שענע מיידלעך אויף זייערע קליינע הענטעלעך. די שענע מיידלעך קומען זיך צענויף אויף א באל, א חתונה אדער אזוי א שמחה. אויף זיי פערקוקען זיך פיינע בחורים. די פיינע בחורים פערליעבען זיך, שטעלען א חופה, האבען קינדער. די קינדער וואכסען אוים, ווערען גרויסע בחורים און שענע מיידלעך. און אזוי ווייטער און ווייטער...

אקעגען וואס איז דאס געקומען צו רעד? טאקי אקעגען מיר אליין מיט מיין שלאפקייט. געוועז, ניט פאר אייך גערעכט, מע קאן זאגען, א חולה מסוכן. זיך אפגעוואלגערט אין בעט, ערגיץ

אין א שטעדטעל ניט ווייט פון כתרילעווקע, אין באראנאוויטש, גוטע צוויי חדשים. מילא, קראנק זיין איז שלעכט, וואס זאלט איהר קלערען? איך האב געהאט א רבי'ן, האט ער געהאט א רביצין, פלעגט זי זאגען אזוי: איידער איין וואך אין קרענק, איז שוין גלייכער צוויי יאהר אין געזונט... (א מאדנע אידינע מיט מאדנע געדאנקען!) מיר האט אבער דאס קראנק־זיין אליין ניט אזוי דער־לאנגט, ווי דאס, וואס די דאקטוירים האבען מיר שטרענג פערבא־טען דריי זאכען: רעדען, לעזען און שרייבען. גוטע דריי זאכען! ווער סע פערשטעהט דעם טעם, וואס הייסט פאר א שכור ניט טרינקען, פאר א ליגנער ניט רעדען און פאר א פרוי ניט א קוק טהון אין שפיעגעל. — דער וועט ריכטיג אפשאצען מיין לאגע. דער פאפיערענער יצר־הרע און דער שטן פון טינט און פע־דער האבען געארבייט מעשים. זיי האבען אבער אויסגעפיהרט א מכה. צופיעל אויגען האבען געקוקט אויפ'ן קראנקען. האט זיך דער קראנקער מיישב געווען און געזאגט צו זיך אזוי: שרייבען קאנט איהר מיר פערבאטען, אבער דענקען? טראכטען? קלערען? ווער קאן מיר פערוועהרען?

און איך האב גענומען דענקען, טראכטען און קלערען און שאַ־פען סיווזשעטען אין דער מחשבה. פון די מחשבות האבען בים־לעכווייז אנגעהויבען זיך וועבען בילדער, פריהער בלאס און נאכ־דעם אלץ מעהר אנזיכטיג און בולט'דיג. און אזוי זענען בעשאפען געווארען ביי מיר אין געדאנק א גאנץ בינטעל מעשיות פון כתרי־לעווקע, פון מאזעפעווקע, פון סטרישטש און פון אנדערע מקומות, — „גדיע יעווריעאם זשיט דאזוואליענא“... די אלע מעשיות האב איך מיר גאנץ פיין איינגעפאקט ביי מיר אין זכרון און אריבערגעפע־קעלט זיך מיט זיי איבער דער גרעניץ אהער, אין דעם געטליכען ווארעמען לאנד איטאליע, וואו מע קאן אין מיטען ווינטער פריי שפאציערען אין הוילע ארבע־כנפות און חנוכה־ליכטלעך בענטשען ביי אפענע פענסטער, און דא וועל איך זיי שוין, אם ירצה השם, זיימ זיכער, בעארבייטען און געבען איינציגווייז פאר מיינע

לעזער, וואס האבען געהאט געדולד מיך צו לייענען פינף און צוואנ־ציג יאהר דורכאיינאנד...

זעהט מען דען ניט ארוים דערפון בעשיינפערליך, אז מיר האָבען א גרויסען גאט, וואס מיט איין האנד שטראפט ער, מיט דער אנדערער היילט ער? איי, די קשיא: צו וואס טויג עס מיר? אמעהר, שטראף מיך ניט און הייל מיך ניט! דאס איז קיין קשיא ניט. קשיות פרעגט א נאר. איך האב נור געוואלט דערמיט אויס־ברענגען, אז א מאל קאן מען פונ׳ם גרעסטען אומגליק אויך האבען א שטיקעל נוצען.

נאך אזא מין התנצלות וועט דער גוטער לעזער געווים קיין טענה ניט האבען צום פערפאסער, טאמער זענען די בילדער ארוים א מאל בלאס, א מאל צו קורץ און א מאל טאקי פשוט שוואכליך.

מעהר האב איך מיר דיר אצינד גאר ניט וואס צו רעדען. איך ווינש דיר, לעזער, א גוטען אפעטיט צום לעזען, און מיר גע־זונד און כח צו שרייבען ווייטער, חאטש נאך א יאהר פינף־און־צוואנציג, אויב נישט מעהר. ווארום אויב ס׳איז אמת, וואס די דאקטוירים זאגען, אז איך בין קראנק און דארף מיך קורירען, קעהר זיך דאס אן נור מיט׳ן זינדיגען גוף, אבער נישט מיט דער כשר׳ער נשמה. מעגסט מיר דעריבער גלויבען אויף נאמנות, אז איך וויל ערשט אנהויבען צו שרייבען און צו שרייבען...

ש ל ו ם - ע ל י כ ם.

נערווי (איטאליע), 25־טען אקט. 1908.

קאפיטעל א.

חנה. מע האט מיך אפגעדרוקט!

וויפיעל די נאכ׳פסח׳יגע זון האט ניט געווארעמט און וויפיעל דער ווינט האט ניט געבלאזען — עס איז זיי בײדען ניט געראטען מאכען א טאלק מיט דער כתרילעווקער בלאטע. עס האט זיך אויס־געוויזען, אז זי לאכט פון זייער באבע:

— אומזיסט אייער טרחה, אייער ווארעמען. וואס איהר וואַ־רעמט, מיט אייער בלאזען, וואס איהר בלאזט. אויב איך וועל אייך אויסטריקענען, וועל איך אייך אויסטריקענען אפשר הלואי ארום תמוז, אין די גרויסע היצען, דעמאלט, ווען א הונט פאכט מיט דער נשמה און א קאץ זוכט א קיהל ווינקעלע אויפ׳ן בוידעם...

אזוי האט זיך געוויצעלט די כתרילעווקער בלאטע (אין כתרי־לעווקע וויצלען זיך אלע, אפילו די בלאטע), און די כתרילעווצעס האבען פערקאטשעט די פאלעס, זיך געקליגט, געזוכט מיטלען אני־אויסצוטרעטען א סטעזשקעלע, אוועקגעלעגט א שייטהאלץ אדער א צוויי ציגעל און געשפרונגען, ווי די מזיקים, אפטמאל אריינגע־שפרונגען מיט א פוס אין א קאליעזשע, פערשפריצט דאס פנים אי זיך, אי יענעם, און גענומען שעלטען, מע ווייסט ניט וועמען, מיט טוידטע קללות:

— א חלירע זאל קומען אויף דיין טאטענס קדיש מיט דריי מיתה־משונה׳ס ביז די זון וועט אונטערגעהן!

איינער פון די חכמים, וואס האבען זיך גע׳בריה׳ט איינ־מאל אין א נאכ׳פסח׳יגען פריהמארגען ארויסצוגעהן טרוקען פון דער כתרילעווקער בלאטע, איז געווען דער העלד פון אונזער ער־צעהלונג, שמואל שמעלקים. בכדי איהר זאלט ווערען מיט איהם גיך בעקאנט, שטעל איך אייך איהם פאר אין קורצע דבורים. שמואל שמעלקים איז א יונגערמאן א משכיל, א טאטענס א קינד, רבי יאסי דעם נגיד׳ס איידעם. אין יענער צייט איז ער נאך גע־זעסען אויף קעסט, געזעסען און געלערנט און געלייענט ביכלעך

און געשריבען אין די בלעטער. וואס, אייגענטליך, איז געווען דאס שרייבען, איז שווער צו זאגען, ווארום אין יענער צייט האבען איהם די בלעטער נאך ניט געהאט געדרוקט. צי דאס איז געווען מחמת שלעכטיגקייט, צי איבער איין אנדער זאך, נאר די בלעטער האבען געהאלטען אין איין שטילשווייגעניש, און דער נאמען שמואל שמעל־קים איז נישט געווען דערמאנט אפילו אין בריעפקאסטען. ביז דער אויבערשטער האט זיך מרחם געווען אויף איהם איין מאל אין א שענעם פריהמארגען, — טאקי אט יענעם פריהמארגען, וואס ווערד דא בעשריבען — און דער נאמען שמואל שמעלקים איז געווען שווארץ אויף ווייס אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט מיט גרויסע, ליכטיגע, פיערעקעכיגע אותיות. געהענדיג אהיים צוריק פון דער פאסט מיט'ן בלאט אין דער האנד, האט אונזער העלד געשפרייזט איבער דער בלאטע, געשפרונגען פון איין סטעזשקע אויף דער אנדערער, בעוויזען קונצען, אז מע קאן טהון צוויי מלאכות: לייענען א בלאט און זוכען א וועג אין דער כתרילעווקער בלאטע. פון אזעלכע קונ־צען האט ער ארייגעטיאפקעט ניט אין איין קאליעזשע, זיך פער־שפריצט און אויסגעשמירט ווי א רוח. דאס אלץ איז אבער געווען גארנישט אקעגען דעם, וואס ער האט געהאלטען ביי זיך אין האנד, און עס האט איהם געטראגען ווי אויף פליגלען אהיים צו בעווי־זען זיין ווייב חנה'ן, אז ער, שמואל שמעלקים, שטעהט אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט. אויסגעשמירט ווי א שד, דאס היטעל פערדרוקט, די פאלעס צעלאזט און שטארק פערשוויצט, איז אונזער העלד אריינ־געפאלען מיט איין אימפעט צו זיך אין שטוב אריין:

— חנה, וואו ביזט דו?

חנה איז דעמאלט געווען נאך גאר א יונג ווייבעל, סך־הכל מיט איין קינד אויף די הענד און מיט'ן אנדערען אויף דער צייט. דערזעהען דעם מאן אזא פערשמירטען, אזא פערשוויצטען און אזא צעטראגענעם, האט זי זיך געגעבען א לאז צו איהם און א פרעג געטהאן:

— גאט איז מיט דיר, שמואל?

— חנה, מע האָט מיך אָפּגעדרוקט, חנה!

חנה האָט זיך שטאַרק דערשראָקען. אין איין אויגענבליק האָט זי אָוועקגעזעצט דאָס קינד, געחאַפּט אַ גלאָז וואַסער און צוגעלאָפען צום מאַן:

— אַ דונער איז מיר! וואָו האָט מען דיך אָפּגעבריהט, וואו?

— נישט אָפּגעבריהט, נאַר אָפּגעדרוקט, אָט־אַ־דאָ־אַ.

אזוי האָט איהר שמואל געענטפערט מיט אַ גליקליכען שמייכעל, אונטערגעטראָגען איהר דאָס בלאַט און מיט שיינענדיגע אויגען אַ וויין געטהאָן אויף דעם אָרט, פון וואַנען עס האָט אַרויסגעשיינט, ווי גיין־גאָלדענע שטערען, מיט גרויסע לויטערע פּיערעקעכיגע אותיות: „שמואל שמעלקים"!

יענעם טאָג איז נישט געווען, דאַכט זיך, אויף דער גאַנצער וועלט, פון כתרילעווקע ביז אויף יענער זייט אַמעריקאַ, נאָך איינער אַזאַ גליקליכער, ווי שמואל שמעלקים. נישט געקוקט אויף דער בלאַטע, נישט געהערט חנה'ס פּראָטעסט: „וואוהין וועסט דו געהן אין אַזאַ טוואָן?" — האָט אונזער העלד זיך אָוועקגעלאָזט מיט'ן בלאַט איבער דער שטאָדט, אָפּגעשטעלט כמעט יעדען בעזונדער, דערצעהלט, אַז דאָס געהט ער פון דער פּאָסט, נאַר־וואָס בעקומען דאָס בלאַט — „אָטאָ, זעהט איהר?"...

מיט די ווערטער טראָגט ער אונטער יעדען גלייך אונטער דער נאָז דאָס בלאַט מיט די גרויסע לויטערע פּיערעקעכיגע אותיות: „שמואל שמעלקים". די כתרילעווצעס האָבען, ווי עס שיינט, ניט רעכט פערשטאַנען שמואל שמעלקים' גדולה. זיי האָבען געמיינט, אַז דאָרט שטעקט עפּיס אַ נייעס, אַ מלחמה, אַ שרפה, אַ מגפה, אָדער אַזוי עפּיס אַ נייע גזירה אויף אידען. און חאָטש מע האָט קיין צייט ניט, מען איז פערטאַרעאַמט מיט דאגות־פּרנסה, נאַר האָרכען נייעס — מהכתיתי, מיט'ן גרעסטען כבוד!

— אנו, לייען אומיסטנע, וואָס שרייבט מען דאָרטען ביי דיר אין בלאַט?

— אָט דאָ אין מיטען דער בלאַטע זאָל איך אייך לייענען?

— וואס זשע האסט דו אונז באדארפט אפשטעלען?

— איך האב איך נאר געוואלט ווייזען, אז... אז מע האט מיך אפגעדרוקט! אפגעדרוקט!...

אזוי ענטפערט זיי אונזער גליקליכער העלד מיט א שיינענדיג פנים און טיאפקעט ווייטער. און די כתרילעווצעס קוקען זיך איבער, קנייטשען מיט די פלייצעס און וויצלען זיך, ווי דער שטייגער איז:

— אלע בייזע וויסטע חלומות!

— מע האט איהם אפגעדריקט!

— מע האט איהם צוגעדריקט!

— מע האט איהם איינגעפרעסט!

— איינגעזאלצען!

— איינגעזייערט!

— פארמארענירט!

— חא־חא־חא!

* * *

עס איז שוין געווען טיעף אין דער נאכט. און שמואל שמעלקים איז נאך אלץ געלעגען ביי זיך אויפ'ן געלעגער מיט אפענע אויגען. ער האט זיך געפיהלט, ווי א העלד. ווי א מענש. וואס האט אפגע־טהאן עפּים א גרויסע, א וויכטיגע זאך, וואס האט איהם ווי אפּ־געטיילט פון אלע זיינע בעקאנטע אין כתרילעווקע, אויפגעהויבען איהם הויך, העכער מיט א קאפ פון אלע כתרילעווקער. א קלייניג־קייט — ער, שמואל שמעלקים, שטעהט אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט, און זיי ניט!... און ער קוקט אויף זיי פון אויבען אראפ, מיט רחמנות. ער שטעלט זיך פאר, אז אט שטעהט ער אויף א הויכען בארג, און אונטען, אונטער'ן בארג, שטעהט גאנץ כתרילעווקע און האַרכט זיך איין, ווי ער דרש'עט זיי, ווי ער פרעדיגט זיי הויכע שענע גע־דאנקען פון מענשליכקייט, פון געטליכקייט און פון אייביגקייט, און וואס ווייטער וואכסט ער אלץ העכער און העכער, און מלאכים לאזען זיך אראפ צו איהם פונ'ם הימעל, חאפּען איהם אויף אויף

זייערע ברייטע פליגלען און טראגען איהם אוועק ווייט־ווייט פון כתרילעווקע, און... ער ווערד אנשלאפען.

קאפיטעל ב.

ער שרייבט אויף די גאזעטען, און כתרי־לעווקע חכמה'ט זיך.

ליעבער פריינד! דאס, וואס איך האב דיר דא דערצעהלט אין קאפיטעל א, האב איך דיר דערצעהלט א מעשה, וואס האט זיך געטראפען מיט פינף און צוואנציג יאהר צוריק. איבערלעבען פינף און צוואנציג יאהר אין אידישקייט אין כתרילעווקע איז נישט קיין פינף און צוואנציג שלום־עליכם'ס אפשטעקען, און נישט קיין פינף און צוואנציג אייער־בייגעל אויפעסען, און אפילו נישט קיין פינף און צוואנציג פייגעלעך אויסשיסען... ניט אומזיסט האט זיך אונ־בעמערקט אריינגע'גנבה'ט צו אונזער העלד אין בערדעל אריין א היבש ביסעל זילבער און אויף זיין ברייטען ווייסען שטערן האבען זיך אויסגעלעגט טיעפע קנייטשען — גאר ניט דער שמואל שמעלקים, וואס אמאל.

אמאל איז דאס געווען א יונגערמאן א צאצקע, פון די, וואס מע קויפט זיי אין כתרילעווקע פאר געלד. מע זוכט זיי מיט ליכט און מע דינגט זיך פאר זיי מיט'ן שדכן, ווי מע דינגט זיך פאר איין אכס, און אז מע דינגט זיך אויס, גיט מען זיי אוועק א שענע, איין עהרליכע אידישע טאכטער, מיט היבשע עטליכע קערבלעך נדן, מיט עטליכע יאהר קעסט, און מע האלט זיי, ווי א ציערונג אין שטוב, ווי איין אבן־טוב, ווי א שיינדעלע אין דער משפחה, גוטע פריינד זאלען אנקוועלען און שונאים זאלען צעפיקעט ווערען. דעם ערשטען שבת נאך דער חתונה פיהרט מען דעם געקויפטען איידעם מיט פאר־ראד אין שוהל אריין, די נייע בגדים אויף איהם קנאקען, די שטי־וועלעך סקריפען. דער שוועהר בעזעצט איהם אויבען־אן אין מזרח זייט, מיט'ן פנים צום עולם. פיינע בחורים מיט אויסגעגלעטע פאות

און קליינע חדר־יונגלעך מיט אונטערגענעצטע נעזלעך שטעלען זיך אוים אקעגען איהם און בעטראכטען איהם מיט גרוים נייגעריג־קייט, ווי א עלעפאנט, און אז מע רופט איהם אויף צו דער תורה און ער קלינגט דעם מפטיר, ווי א גלאק, זינגט די ברכות, ווי א סא־לאוויי, דעמאלט — אהא! — קוקען ארוים פון אויבען, פון דער ווייבערשער שוהל, ווייבערשע גען מיט ווייבערשע אויגען. אויף די גען זעה איך אנגעצייכענט קנאה, און אין זייערע אויגען לייען איך:

— האט ער עס איינגעהאנדעלט א מציאה, רב יאסי דער נגיד, פארשטעהרט זאל עס איהם נאר ווערען, רבונו של עולם!...

פאר קלאר קאן איך אייך ניט זאגען: צי ס'איז מקוים גע־ווארען די ווייבערשע ברכה, צי איבער איין אנדער זאך, נאר דער שלום־בית ביי רב יאסי דעם נגיד אין שטוב איז גיך פערשטעהרט געווארען. רב יאסי דער נגיד האט זיך ארומגעקוקט, אז די מציאה, וואס ער האט איינגעהאנדעלט, איז גאר ניט אזא מציאה. דאס הייסט, אזוי אפילו, אויבען־אויף, וואס קאן ער האבען צו זאגען אויף זיין איידעם? מהכתיתי, א יונגער מאן א געראטענער; נישט מעהר אט דאס, וואס ער גיט זיך אפ מיט די נארישקייטען, „שרייבט אויף די גאזעטען" גאר, עפים מעשה קבצן... און דער שוועהר האט זיך אנגעבלאזען אויף דער שוויגער, און די שוויגער האט געפייערט אויף דער טאכטער, און די טאכטער האט בעהאלטען דאס פנים אין קישען און שטילערהייד געוויינט...

און די שטאדט? וואס זאלט איהר קלערען? כתרילעווקע איז, ברוך־השם, איין ערטעל פון סאמע חכמים, קלוגע קעפ, פראק־טישע מענשען. זיי האבען ניט אנדערש געקוקט אויף דעם נגיד'ס איידעם, ווי אויף א קאליקע, א בעל־מום, א מענש מיט א „געבארע־נעם חסרון, ניט דא געדאכט"...

אודאי ווען שמואל שמעלקים זאל ניט זיין רב יאסי דעם נגיד'ס איידעם, וואלט איהם דאס שרייבען אויף די גאזעטען אפ־געלאפען ניט אזוי גלאט. נאר ווייל ער איז רב יאסי דעם נגיד'ס איידעם, האט דער עולם געוויצעלט זיך איבער איהם הינטער די

אויגען, געוויינליך, און עס זענען געפלויגען שארפע, שפּיציגע ווערטלעך:

— אַ מענטש האָט זיך אַריינגענומען אַ משוגעת אין קאָפּ!
— ניט דאַ געדאַכט!
— ניט אָקעגען נאַכט דערמאָנענדיג!
— נעבאַך אַ ביסעל ניט דערשפּיצט, וואָס איז ער שולדיג?
— נישט קיין ביסעל, נאָר אַ סך.
— בלשון אשכנז ווערד עס אָנגערופען, אפנים, לעקישעוואַטע?
— ווי אַזוי זשע ווערט עס הייסען אויף אונזער לשון?
— שוטה בן פּיקהאַלץ.
— אָדער לאַמטערענשיסער בן פּרהצור.
— און אפשר גאָר שמינדער בגעץ?...

קאַפּיטעל ג.

שמואל שמעלקים ווערד אַ כתרילעק.

נאָר דאָס, וואָס אין כתרילעווקע קאָן זיך ערלויבען איין אײדעם אויף קעסט, איז ניט ערלויבט אַ יונגען מאַן, וואָס איז שוין אַ בעל־הבית אַליין פאַר זיך. רב יאָסי דער נגיד, זאָל זיין אַ מליץ־יושר, איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט. זיין ווייב, זאָל זיך מיהען, האָט זיך פערבענקט נאָכ'ן מאַן און איז אויך אַוועק אַהין, פון וואַנען קיינער איז נאָך צוריק נישט געקומען, און אונזער העלד, שמואל שמעלקים, איז אַריינגעטראָטען אין דער וועלט אַריין, געוואָרען אַ סוחר, איבערגענומען דעם שווער'ס קראָם אין כתרילעווקע, אַ קראָם פון שניט און פון באַקאַליי און פון צעלניק און פון פויגעל־מילך, און די דירה האָט ער גע'ירש'עט פונ'ם שווער, די גרעסטע דירה אין כתרילעווקע. דאָס איז אַזאַ מין דירה, וואָס ס'איז כדאי, זי זאָל ווערען בעשריבען. שטעהן שטעהט זי, די דירה הייסט עס, אין מיטען מאַרק, סאַמע אין דער רעכטער בלאָטע. קיין הויף האָט

זי ניט, און דאס, וואס געפינט זיך אין א הויף, האט זי אויך ניט... דערפאר איז זי כמעט העכער האלב געדעקט מיט אייזנס. און די אנדערע האלב מיט שערבלעך, אזוי, אז זי חאפט דעם אפבליק פון א מענטשן, וואס מע האט איהם אנגעטהאן א היטעל, געשטוקעוועט פון צווייערליי מאטעריעס. הײנט האט זי, די דירה הייסט עס, צוויי גאנקעס, איינעם פון פארענט און איינעם פון הינטען; דאס הייסט, עס ווענדט זיך, ווי אזוי איהר קוקט. קוקט איהר פון ד ע ר זייט, איז ד א דער פון־פארענט און ד א ר ט דער פון־הינטען. קוקט איהר פון י ע נ ע ר זייט, איז ד א ר ט דער פון־פארענט און ד א דער פון־הינטען.

אויף קיין זאך האבען די כתרילעווצעס ניט אזוי מקנא געווען רב יאסי דעם נגיד'ס יורש, ווי אויף דער דירה מיט די צוויי גאנקעס.

— באשערט א מענטשען אזא גוטס!

— עס וועט ביי איהם האבען א קיום, ביי דעם לאמטערענ־שיסער!

— פון אסתר־תענית ביז פורים.

— דין א סוחר!

— שמעיה בעל־פרנסה!

— איציקעל בעל־תכלית!

— און דער קאפ איז איהם גאר ווייס איך וואו!

— אין יעהופעץ אויפ'ן יאריד.

— ערגיץ אין די בלעטער דארטען...

אזוי האט זיך דער עולם געוויצעלט, געשלייפט די צינגלעך און ביסלעכווייז גענומען דעם נגיד'ס יורש צו דער ארבייט, און דוקא מיט גוטען, מיט א חניפה'לע, א טובה'לע, א גמילות־חסד'על, א געשעפטעל, א הלואה'לע — מהכתיתי, פאר וואס ניט? אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז שמואל שמעלקים האט אנגעווארען די גאנצע ירושה און איז געווארען, אויף דער כתרילעווקער שפראך, „נקי", ריין ווי א טעלער, א כתרילעק גלייך מיט אלע כתרילעווקער...

„משלנו“ — הייסט דאָס דאַרטען, און מיט אַ פּאַטש אין פּלייצע זאָגט מען איהם : „אחינו אתה“. און ווי באַלד „משלנו“ און מיט אַ פּאַטש אין פּלייצע „אחינו אתה“ — איז שוין דעמאָלט אַז אַך און וועה ! . . .

גע'פּטר'ט די קראָם מיט'ן ביסעל געלד, האָט זיך אונזער שמואל שמעלקים בעקענט מיט'ן כתרילעווקער דלות און מיט אַלע זיינע תרי"ג בעהעלפערס. נישט מיט אַ מאָל, געוועהנליך, נאָר פּאַוואָלינקע, ביסלעכווייז האָט ער זיך געקאַטשעט באַרג אַראָפּ, ביז ער איז געקומען צו דער מדרגה פון אָנקומען צום גביר פון שטאָדט רב נתן קורח, פּערזענען ביי איהם די דירה מיט די צוויי גאַנקעס, זיין לעצטען מאַיאָנטעק. יענער טאָג איז געווען, קאָן מען זאָגען, תשעה־באב ביי שמואל שמעלקים אין שטוב. ווי אַ שאָטען האָט ער אַרומגעשפּאַנט פון איין ווינקעל צום אַנדערען. די קינדער האָבען זיך בעהאַלטען. שטילערהייד האָט חנה געשלונגען די טרער־רען, און דערזעהען דעם מאַן, ווי ער איז פער'חושכ'ט, האָט זי גע־מאַכט אַ פרייליך פּנים און איהם אויסגערעדט דאָס הארץ :

— דו ביזט נישט דער אייינציגער. גאַנץ כתרילעווקע ליגט פאַר'משכונ'ט ביי אָט דעם בלוט־זויגער.

און אַז דער מאַן איז אַוועקגעגאַנגען צום גביר רב נתן קורח, האָט זיך ערשט דעמאָלט חנה אַוועקגעזעצט וויינען אויף ביידע אויגען : „ווען איהר טאַטע־מאַמע זאָלען איצטער אויפשטעהן...“

נאָר אונזערע לעזער ווייסען, אַז מיר האַלטען נישט פון קיין קלאָג־ליעדער און האָבען נישט ליעב קיין טרערען. דעריבער היפּען מיר איבער אַ גאַנצע עפּאָכע פון פינף־און־צוואַנציג־יעהריגע צרות, און געהען אַריבער גלייך צום לעצטען אַקט פון אונזער טראַגי־קאָמעדיע.

קאפיטעל ד.

מזל־טוב! שמואל שמעלקים איז א בעל־יובל.

נישטא קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט. אזוי שמועסען די אויפגעקלעהרטע, די פילאזאפען. אלסדינג, זאגען זיי, ענדערט זיך אויף דער ערד: מענשען ווערען פערעלטערט און שטארבען אוועק. הייזער ברענען אפ. שטעדט ווערען חרוב און איבערא־נייעס אויפגעבויט. פון א ים ווערד א טריקעניש, פון דער טרי־קעניש ווערד א ים, און אזוי ווייטער און ווייטער.

פאר אויפגעקלעהרטע לייט, פאר פילאזאפען, נעמען מיר ארָאפ דאס היטעל. לאזען זיי אבער קיין פאראיבעל ניט האבען — זיי זענען נישט בעקענט מיט דער כתרילעווקער בלאטע. אלסדינג אויף דער וועלט ענדערט זיך, נאר נישט די כתרילעווקער בלאטע. אזוי ווי מיט פינף און צוואנציג יאהר צוריק, פונקט אזוי שטעהט זי אויך איצט פערטיעפט און פער'עקשנ'ט, פיהרט א שטרייט מיט די שטראהלען פון דער זון און וויל נישט אויסטריקענען פאר קיין געלד נישט. שוין איבערגעלאפען דער תמוז מיט די הייסע טעג און מיט די הייסע נעכט, ווען גאנץ כתרילעווקע שלאפט מיט ווייבער און מיט קינדער אין דרויסען. שוין אוועק דער תשעה־באב, ווען אידען קאנען זיך פערגינען אזא לוקסוס, ווי געהן אין מיטען גאס אין די זאקען — און די בלאטע שטעהט נאך אלץ מיט איהר פראכט און גלאנץ, און די כתרילעווצעס, פערקאטשעט די פאלעס, קליגען זיך נאך אלץ, זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסצוטרע־טען א סטעזשקעלע, לעגען אוועק א שייטהאלץ אדער א צוויי ציגעל און שפרינגען, ווי די מזיקים, חאפען זיך אריין אפטמאל מיט א פוס אין א קאליעזשע, פערשפריצען דאס פנים אי זיך, אי יענעם, און שעלטען, מע ווייסט ניט ועמען, מיט טודטע קללות:

— א חלירע זאל קומען אויף דיין טאטענס קדיש מיט דרײַ מיתה משונה׳ס ביז די זון וועט אונטערגעהן !

און אט זעהען מיר איצט, אין פינף און צוואנציג יאהר ארום, אין א שענעם פריהמארגען ווידער אונזער העלד שמואל שמעלקים, ווי ער טיאפקעט ווידער אין דער זעלבער בלאטע, וואס מיט פינף און צוואנציג יאהר צוריק ; ווידער בריה׳ט ער זיך ארויסצוגעהן טרוקען פון דער כתרילעווקער בלאטע, און ווידער איילט ער זיך פון דער פאסט מיט א בלאט אין די הענד, און ווידער איז ער פער־שוויצט און פרייליך־צעטראגען.

וואס האט איצט אזעלכעס פאסירט מיט איהם, וואס זיין גע־קנייטשטער שטערן שיינט אזוי, און וואס אויף זיין פערעלטערט, פער׳חושכ׳ט פנים שפיעלט אזא צופריעדען גליקליך שמייכעלע ? — עס האט זיך געטראפען אזעלכעס, וואס ער האט זיך אויף דעם קיין מאל נישט געריכט. א נס האט זיך געטראפען, לעזער, א נס : עמיצער, א גוטער פריינד אהן א נאמען, האט זיך דערמאנט און געגעבען צו וויסען אין בלאט, אז היינטיגען טאג איז געווארען פינף און צוואנציג יאהר זינט שמואל שמעלקים איז ארויס אויפ׳ן פעלד פון דער אידישער ליטעראטור מיט זיינע בעשרייבונגען פון כתרילעווקע.

„מיר ווייסען ניט — אזוי שרייבט דער אונבעקאנטער פריינד אין בלאט — מיר הויבען נישט אן צו וויסען, ווער איז אט דער שמואל שמעלקים און וואס ער איז. מיר ווייסען נור, אז פינף און צוואנציג יאהר כסדר ליגט א מענש אין א זומפ, וואס הייסט כתרילעווקע, און הערט נישט אויף אונז בעקאנט צו מאכען מיט די דארטיגע משונה מאדנע ברואים, ווי ער רופט זיי אן : די „קליינע מענשעלעך“...

און נאך א סך אזעלכע זיסע ווערטער שרייבט דער אונבע־קאנטער פריינד אין בלאט, און לאזען לאזט ער אויס מיט א מזל־טוב צו שמואל שמעלקים און מיט א ברכה צו זיין פינף און צוואנ־ציג יאהריגען יובילעאום...

יובילעאום ? ! . . . קיין מאל האט שמואל שמעלקים ניט געדענקט פון קיין יובילעאום, קיין מאל אפילו אין חלום ניט געזעהען אזא זאך. מע מוז מודה זיין, אז אונזער העלד האט מיט זיין ארעמער פעדער אין דעם משך פון די פערגאנגענע פינף און צוואנציג יאהר קיין שטערען פון הימעל נישט געחאפט און קיין חידושים ניט אויפגעטהאן. איין שבח דארפען מיר איהם אבער נאכזאגען: ער האט געטהאן זיין ארבייט געטריי און מיט ליעבשאפט, ווי די ביען, וואס טראגט איהר חלק האניג אינ׳ם גרויסען ביענשטאק אריין. קיין מאל האט ער זיך נישט געפרעגט קיין קשיא: צוליעב וואס ער לעגט זיך אזוי אוועק פאר כתרילעווקע און פאר די קליינע מענשעלעך? איך זאל וויסען, אז דאס וועט ניט זיין קיין בעלעדיגונג, וואלט איך איהם פערגליכען צו א קוה, וואס זויגט איהר קעלבעל גאר נישט צו פרעגען קיין קשיות, לכאי זי טהוט עס... קיין כבוד האט ער פון זיין שרייבען קיין מאל ניט ערווארטעט. פון קיין לוין האט ער קיין מאל נישט גע׳חלומ׳ט. צו דעם, וואס ווערד אנגערופען „קריטיק", האט ער קיין מאל ניט זוכה געווען, אויב מיר זאלען נישט רעכענען די „היימישע קריטיק" פון די כתרילעווצעס, וואס זענען אין כעס סכנות, אז מע „בעשרייבט זיי אויף די גאזעטען". זיי האבען בעסער ליעב רעדען פון דער גאנצער וועלט, איידער די גאנצע וועלט זאל רעדען פון זיי. זיי האבען בעסער ליעב חוזק מאכען פון יעדען בעזונדער, איידער עמיצער זאל חוזק מאכען פון זיי. אט אזא טבע איז שוין ביי זיי פון קדמונים. דעריבער האבען זיי איהם געבעטען מיט גוטען, ער זאל זיי ניט „ארויסשטעלען אויפ׳ן בלאט", ווארום עס „וועלען זיין בזיונות"... עס האבען זיך געפונען אויך אזעלכע, וואס האבען איהם אפילו געגעבען אנצוזהערעניש, געדעדט פערשטעלט, בלשון סגי־נהור: אז טאמער וועט ער זיך דערוועגען אנריהרען זייער נאמען, „וועלען פליהען פעטש" — און אויף פעטש איז א כתרילעווקער דוקא א בטוח. אין כתרילעווקע — איך האב עס אייך, דאכט מיר, שוין לאנג בעמערקט — ווערען מעהרסטענטיילס גע־

שעפּטען און סכסוכים ליקווידירט דורך פּעטש:

— פּיטש־פּאַטש — אַזוי זאָגען זיי — איז אַ קורצער פּסק און אַ מזומנ׳ע מטבע.

און פּלוצים קומט איין אונבעקאַנטער פריינד אין בלאַט און דערמאָנט דער וועלט, אַז ער, שמואל שמעלקים, איז אַ בעל־יובל, און ווען? גראַד היינט, ווען ער האָט געהאַט אַ בייזען, אַ פינ־סטערען פריהמאָרגען, וועלכער ווערד בעשריבען אָט דאָ, אין קאַ־פּיטעל ה.

קאַפּיטעל ה.

אַ וויסטער פריהמאָרגען.

כתרילעווקע האָט נאָך ניט אויפגעוואַכט רעכט פון איהר זיסען שלאָף, און די גליקליכע כתרילעווצעס זענען נאָך געוועזן געפּענטעט אין דעם כשוף פון דער זומערדיגער נאַכט, נישט געקאָנט אָפּרייסען זיך פון די גאָלדענע חלומות: אַ ריח פון פריש ברויט... איין אַראָמאַט פון געפילטע פיש מיט ציבעלעס און מיט פעפער... גאַנ־צע לונג־און־לעבערס, נאַר־וואָס פון דער יאַטקע... נייע שמעקענ־דיגע שיך פונ׳ם שוסטער... גאַנצע הויזען פונ׳ם שניידער... אַ גרויסער מאַרק... אַ יאַריד... קונים אַ סך... פדיון... פּרנסה... — אָט וואָסערע גוטע זאַכען דער גוטער בעל־החלומות שיט אויף כתרילעווקע פון זיין מילדער האַנד. איין עבירה, וואָס גאַנץ פריה געהט אויף גאָט׳ס זון אויף כתרילעווקער הימעל און טרייבט אַרויס דעם עולם אויף דער שלאַכט — זוכען ברויט פאַר די הונגעריגע ווייב און קינדער!

— סטוק! סטוק! סטוק! — האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ אין טהיר, און שמואל שמעלקים האָט זיך אויפגעכאַפּט, אַראָפּגע־

שפרונגען, אויפגעעפענט די טהיר און אריינגעלאזט א פריהען גאסט, קאפעל דעם אדוואקאט.

— ברוך־הבא, א גאסט, וואס עפים אזוי פריה?

ניט איהם און ניט זיין ווייב חנה'ן איז געפעלען דער דאזיגער פריהער וויזיט פון קאפעל דעם אדוואקאט. קאפעל דער אדוואקאט איז אזוי זיך אפילו א גאנץ וואהל מענשעל, נאר איין זאך, וואס ער האט א הינטיש פנים, און וואס ער רעדט א ביסעל אונטער דער נאז און חאפט אזוי, אז עס מאהלט זיך אייך אוים, אז ניט ער רעדט, נאר ער האווקעט.

— האוו־האוו־האוו! איהר ווייסט דאך, אז איך בין נישט מעהר, ווי איין אדוואקאט... מיין פרנסה... מע זאגט מיר געהן — געה איך. רב נתן קורח האט אייך געלאזט בעטען, איהר זאלט איהם אפרייניגען די דירה, האוו־האוו... אט איז דער איספאלני־טעלנע ליסט אטא, מיט דער פראדאזשנע אטא, מיט דער וואדא־וולאדעניע, מיט די אלע איבעריגע שפארגאלען, נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פיאטאי סטאטי טאמא דיעסיאטאווא טשאסטי פערוואי סוואדא זאקאנאוו גראזשדאנסקיך, האוו־האוו־האוו...

אט אזוי האט זיך אויסגעהאווקעט קאפעל דער אדוואקאט און איז אוועק זיין וועג, גאר נישט געוואלט אויסהערען די ברכות, וואס שמואל שמעלקים' ווייב האט מכבד געוועז דעם רוצח, דעם גזלן, דעם בלוט־זויגער רב נתן קורח, און נישט געוואלט זעהען די שטילע טרערען אויף איהר שלים־שלים־מזל'דיגען לעבען, אז אך און וועה, ווען איהר טאטע־מאמע זאלען איצטער אויפשטעהן...

אויף דעם געוויין האבען זיך אויפגעחאפט אלע קינדער, די גרעסערע און די קלענערע. געוואהר געווארען, אז מעווארפט זיי ארוים מיט די בעבעכים אין דרויסען ארוים, האבען די עלטערע בעקומען ווייסע טוידטע אויסגעצויגענע פנים'ער, אהן א טראפען בלוט, מיט שטומען וועהטאג בעטראכט די אומגליקליכע טאטע־מאמע, און די קלענערע — די זענען געשטאנען אין איינע העמדלעך

און געציטערט, ווי די לעמעלעך. זייערע גרויס־אָפענע אויגען האָ־בען געזאָגט :

— איהר מיינט, אַז ווייל מיר געהען נאַקעט און באָרוויס, ווייסען מיר שוין גאָרנישט ניט ? . . .

נאָר דאָס יונגסטע און דאָס ליעבסטע, די געבאַלעוועטע מיר־זינקע, רייזעלע, אַ קינד אַ גאָלד מיט איין אונטערגעשטעקט העמ־דעל און מיט אויסגעבויגענע פעסעלדיגע פיסעלעך, קאַטשעט זיך ווי אַ קאַטשקעלע, רעדט צום פּאַטער אויף אַ מאָדנער שפּראַך :

— העטי מעטי קאַפּעטילע אי קייפי טיעטי פעטעלי.

אויף אונזער לשון הייסט עס :

— אַז דו וועסט מיר געבען אַ קאַפּעקעלע, וועל איך מיר קויפען אַ קאַנפּעקטילע.

אַ קינד אַ טרייסט ! אַ קינד אַ נחת ! . . . שמואל שמעלקים טאַפּט אין אַלע קעשענים און קאַן נישט געפינען קיין קאָפּעקע, און ער קאַן נישט צוזעהן דעם צער פון׳ם קינד ערגער ווי פון אַלע איבעריגע קינדער, און אַ שוואַרצער שאָטען פערשפּרייט זיך אויפ׳ן פּנים, און פרישע קנייטשען אויפ׳ן שטערן, און אַ טיעפער שווע־רער זיפץ רייסט זיך אַרויס ניט ווילענדיג פונ׳ם האַרצען.

— אויף די שונאים׳ס קעפּ ! — זאָגט צו איהם חנה זיין ווייב, רעדט איהם אויס דאָס האַרץ : — נאַרעלע, דער הימעל צו דער ערד איז נישט געפאַלען... און זי שיקט איהם אָפּ צום גביר רב נתן קורח, טאָמער וועט ער זיך אָפּבעטען נאָך אַ מאָל חאַטש אויף אַ קורצער צייט, ביז דער אויבערשטער וועט רחמנות האָבען...

— אויפ׳ן עשאַפּאַט וואָלט איך דיר ליעבער געגאַנגען...

אַזוי זאָגט שמואל שמעלקים שטילערהייד זיך אין באָרד אַריין, רוקט אָן דאָס היטעל און לאָזט זיך געהן צום גביר רב נתן קורח.

קאפיטעל ז.

דער גרעסטער גביר אין כתרילעווקע — רב נתן קורח.

איך מיין, אז ער דארף אייך זיין בעקאנט, ווארום ווער קען ניט רב נתן קורח? ער האט דאך א שם „אויף דער גאנצער וועלט“. אלע ווייסען, און ער אליין בעריהמט זיך דערמיט, אז ער איז שוין כמעט דרייסיג יאהר ניט ארויסגעגאנגען מפתח ביתו. ווער עס דארף, דער טרעפט צו איהם. און דארפען דארף צו איהם יעדער, ווער עס האט וואס צו פערזעצען. אמאל, אין די יונגע יאהרען, פלעגט מען צו איהם טראגען פער'משכונ'ען אלסדינג, וואס האט א ווערטה, למשל: א בגד, א לייכטער, א סאמאוואר, א שטויסעל, א קווארט, איין עטרה, א מגילה, אפילו א פאר־א־יאהריגער לולב איז אויך געווען א סחורה. איצט, אויף דער עלטער, האט ער געווארפען איין אומ'חן אויף די אלע זאכען, פיינט געקריגען „דוויזשימאסט“ (מטלטלין) און גיט זיך אפ נור מיט „אימושטשעסטווע“ (הייזער). אלע ווייסען, אז ער מאכט ניט קיין אנדערע געשעפטען, א חוץ הייזער. ס'איז א סברא, אזוי שמועסט דער עולם, אז גאנץ כתרילעווקע ליגט ביי איהם „במשכנתא“. און, ווי דער שטייגער איז, פליהען דארטען שטעכווערטלעך מיט ליצנות אויפ'ן גביר'ס אפעטיט צו הייזער.

— טאמער ווייסט איהר, וואס וועט ער טהון איבער הונדערט און צוואנציג יאהר מיט אזוי פיעל הייזער?

— ער וועט זיי נעמען מיט זיך אויף יענער וועלט.

— ער וועט זיי איינזאלצען אין זאלץ.

— ער וועט זיי פאר'משכונ'ען ביי'ם מלאך המות.

— איך זעה, אז איהר ווייסט קיינער ניט דעם סוף פון אונזער גביר רב נתן קורח.

— וואס זשע שווייגסט דו. אז דו ווייסט?

— ער וועט האָבן דעם אייגענעם סוף, וואָס יענער קורח איז חומש.

— איינגעזונקען ווערן, הייסט עס, מיט אַלע מאַיאָנטקעס ?

פון דער לעצטער המצאה קוועלט דער עולם אַזוי שטאַרק, אַז ממש מע קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער. און רב נתן קורח טהוט זיך זיינס : ער פערלייהט געלד אויף הייזער און נחלאות און ווערד וואָס אַ יאָהר רייכער מיט אַ פּאָר הייזער און מיט אַ פּאָר קלייטען. אויסער דעם, איז זיך רב נתן קורח זעהר אַ פיינער בעל-הבית און בטבע זעהר אַ סימפּאַטישער מענש. ער האָט אַ כלל — אויפנע-מען יעדען איינציגען פריינדליך, אַזוי ווי אונזערע חכמים האָבען אונז געלערענט : „בסבר פנים יפות“, דאָס הייסט, מיט אַ ברייטען ברוך-הבא און מיט אַ „פאַר וואָס זיצט איהר ניט ?“. אַז איהר קומט אַריין צו איהם, ווייסט ער גאָר ניט, וואו ער זאָל אייך אַנידערזעצען. ער טראָגט אייך אונטער צוויי שטוהלען מיט אַ מאָל און פרעגט אייך, אפשר וועט איהר טרינקען אַ גלעזעל טיי ? נאָר באַלד טהוט ער זיך אַ כאַפּ :

— אָ־וואַ, ניטאָ ווער ס'זאָל שטעלען דעם סאַמאָוואַר... אפשר וועט איהר נעמען אַ ביסעל איינגעמאַכטס ? אָ־וואַ ! די דיענסט האָט צוגענומען די שליסעלעך ! . . . זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט ? וואָס זשע הערט זיך עפּיס נייעס ?

רב נתן קורח האָט זעהר ליעב, מע זאָל איהם דערצעהלען נייעס. און וואָס איז דער חידוש ? אַ מענש געהט נישט אַרוים מפתח ביתו שוין כמעט דרייסיג יאָהר ! און אַז מע דערצעהלט איהם נייעס, האָטש דאָס נייעס מעג שוין האָבען אַ באָרד, הערט ער זיך צו, קוקט זיך איין, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, שמוצערט מיט די ליפּען, ווערד נתפעל, גלייך ווי ער הערט דאָס דעם ערשטען מאָל אויף זיין לעבען, ביז עס קומט צו געלד... נאָר דאָ מוזען מיר זאָגען אַ פּאָר ווערטער וועגען רב נתן קורח'ם אויסזעהען, דעמאָלט, האָפען מיר, וועט זיין פּאָרטרעט זיין פאָלקאָמער.

רב נתן קורח האט זעהר א סימפאטיש אויסזעהן. מיר שטע־לען זיך אבער אפ נור אויף די אויגען זיינע. איין אויג איז ביי איהם איין אויג, א געוויינליך אויג, ווי ביי אלע מענשען איין אויג. דאס הייסט, א ווייסעבעל מיט א שווארצאפעל, ווי עס גע־הער צו זיין. דאס אנדערע אויג איז ביי איהם שוין נור שווארצ־אפעל אליין. אהן א סימן פון ווייסעבעל. דאס דאזיגע שווארצ־אפעלדיגע אויג האלט ער שטענדיג צוגעמאכט, א חוץ דעמאלט, זוען עס האנדעלט זיך וועגען געלד. הויבט איהר אן רעדען פון געלד, אזוי עפענט זיך ביי איהם אויף דאס שווארצאפעלדיגע אויג און עס הויבט אן ארבייטען, דאס הייסט, עס דרעהט זיך און עס שעמערירט מיט א שרעקליכער גיכקייט! עס איז כמעט גאר אונ־מעגליך דעמאלט צו קוקען איהם גלייך אין פנים אריין. און עס בייט זיך איבער ביי איהם דאס גאנצע געשטאלט. דאס פריהע־ריגע „סבר פנים יפות" ווערד פערשוואונדען אינאיינעם מיט'ן שטענדיג זיס־לאקרעצדיגען שמייכעלע, און אויפ'ן ארט פון דעם ליעבהארציגען זיסען גביר רב נתן קורח וואכסט אויס א חיה, און עס גלוסט זיך אייך אנטלויפען וואס גיכער און וואס ווייטער...

פון דעם, וואס מיר האבען געשמועסט ביז אהער וועגען אונזער געליעבטען גביר, קאן דער לעזער מיינען, אז רב נתן קורח איז חלילה א איד א „בעזדיעטניק", דאס הייסט, א מענש אהן קינדער. מוזען מיר פערהאפען און געבען צו וויסען דער וועלט, אז מיט זיין ערשטער ווייב חיה־חוה האט ער טאקי ניט געהאט קיין קינדער. געוועז איז זי, זאל מיר מוחל זיין, א גרויסע מיאוס'קייט, און איז געשטארבען ביי איהם פון שרעק: ער פלעגט זי, זאגט מען, אפט אונטערשלאגען... דערפאר אבער, אז זי איז געשטארבען, האט ער פאר איהר מטה צעטיילט א סך צדקה, געדונגען א שטענדיגען קדיש נאך איהר נשמה און האט תיכף ומיד חתונה געהאט און גענומען דוקא א יונג קינד, בלוט און מילך, מיט'ן נאמען קריינדעל, און מיט איהר האט איהם דער אויבערשטער געבענשט פונקט אין א יאהר ארום מיט א בן זכר. דעם דאזיגען בן זכר האט ער א נאמען גע־

געבען נאָך זײנע בײדע זײדעס: רב יוסף און רב איצי. האָבען זיך די צװײ נעמען צענויפגעגאָסען און ס'איז אױסגעקומען יאָסעפ־איצי; מיט דער צײט איז פון יאָסעפאיצי במילא געװאָרען „יאָ־סעפיץ". און אַט אַזױ איז ער שױן פערבליבען עד היום הזה. עס איז איבעריג צו זאָגען, אַז יאָסעפיץ איז געװאַכסען אַ תכשיט, װי געװײנליך, בײ אַ גביר, אין אַזאַ גוטס. עס איז נור נױטיג צו בעמערקען, אַז אַ חוץ אַלע מעלות, װאָס ער האָט גוט געלערענט אידיש און רוסיש און אַ ביסעל דײטש און פראַנצױז און ליטײן און געלײענט טורגעניעװ און דאַרװין, איז ער נאָך דערצו געװען אַ שטילע טױב און אַ װילדער שװײגער. מע קאָן זאָגען כמעט, אַז אין כתרילעװקע האָט איהם נאָך קײן בן־אדם ניט געהערט רעדען, אַ חוץ דעמאַלט, װען רב נתן קורח פלעגט זיך צעקאָכען מיט'ן שװאַרצ־אַפעלדיגען אױג איבער געלד און אױסשרײען אױף אַ קול: „יאָ־סעפיץ, װאו ביזט דו?" דעמאַלט װאַכסט אױס יאָסעפיץ, מע װײסט ניט פון װאַנען. יאָסעפיץ איז שױן אַ בחור צו לײטען און עס שיט זיך איהם שױן אַ בערדעל. אין די הענד האַלט ער צװײ ביכער, טורגעניעװ און דאַרװין.

— יאָסעפיץ, װאָס זאָגסטו דו דערױף?...

יאָסעפיץ שנײצט אױס די נאָז מיט צװײ פינגער, װישט זיך אָפּ מיט דער פּאָלע און ענטפערט קאַלט װי אײז:

— ס'איז גאָר נישטאָ װאָס צו רעדען!...

דאָס איז די אײנציגע פראַזע, װאָס כתרילעװקע האָט װען גע־הערט פון דעם דאָזיגען פײנעם בחור, און אַלע האָבען גאַנץ גוט געװאוסט, װאָס אין דער פראַזע שטעקט, װאָרום װי שלעכט דער אַלטער קורח זאָל ניט זײן, קאָן מען דאָך בײ איהם אַ מאָל חאַטש עפּים פועל'ען. האָט ער אָבער אָרײנגערופען דעם תכשיט, מיט איהם זיך אײן עצה האַלטען: „יאָסעפיץ, װאָס זאָגסטו דו דערױף?" און יאָסעפיץ האָט אַ זאָג געטהאָן קאַלט: „ס'איז גאָר נישטאָ װאָס צו רעדען!" — דעמאַלט מעגט איהר שױן זײן זיכער, אַז עס װעט אײך ניט העלפען קײן שמע ישראל...

— אַ כּפּרה האָט געמענט ווערן דער היינטוועלטיגער זוהן פאַר זיין אַלטען טאַטענס נאַגעל פונ'ם מינדסטען פינגערעל נאָך איידער ער האָט דערזעהן די ליכטיגע וועלט! — אָט אַזוי בענשט כּתרילעווקע רב נתן קורח'ם קדיש דריי מאָל אַ טאָג, און, ווי אויף צו־להכעיס, וויל די ברכה ניט מקוים ווערען.

איצט, אַז איהר האָט זיך בעקענט אַ ביסעל נעהענטער מיט דעם דאָזיגען ליעבהאַרציגען פּאַרשוין און מיט זיין ליכטיגען קדיש, וועט אייך קיין חדוש ניט זיין, וואָס אונזער העלד שמואל שמעלקים האָט אויסדערוועהלט בעסער צו געהן אויפ'ן עשאַפאָט. ער האָט געוואוסט פאָראויס, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפען זיין געהן מיט זיין רעדען מיט זיין בעטען. רב נתן קורח וועט איהם אויפנעמען מיט'ן ברייטען ברוך־הבא, וועט איהם בעטען זיצען, וועלען מכבד זיין מיט טיי אָדער מיט איינגעמאַכטס, אויספרעגען ביי איהם, וואָס הערט זיך עפּים נייעס... ער, שמואל שמעלקים, וועט זיצען ווי אויף הייסע קויהלען, וועט זיך אויפבינדען און פערבינדען עטליכע מאָל דאָס האַלזטיכעל. ער וועט זיך בעת־מעשה פּיהלען, ווי אַ מענש, וואָס קלויבט זיך באָדען, שטעהט שוין אַ נאַקעטער און האָט מורא צו שפּרינגען אין וואַסער אַריין. וועט ער זיך אָננעמען מיט די לעצטע כחות און וועט געבען אַ זאָג:

— איך האָב צו־ן־אייך, רב נתן, אַ בקשה, מכח'ן פּראָצענט, הייסט עס...

ער וועט נאָך נישט ענדיגען זיין בקשה, וועט זיך ביי רב נתן'ען אויפעפענען דאָס שוואַרצאַפּעלדיגע אויג און עס וועט אָנהויבען קאָכען:

— ניין, ניין! אַלסדינג יאָ, נאָר דאָס ניט! וואָס פאַר אַ מאָדע — ניט צאָהלען קיין פּראָצענט! פּראָצענט איז געלט, און געלט איז ניט שמעלט — פּחע! דיין שוועהר איז געווען, זאָל מיר מוחל זיין, אַ „קאַפּעיעטשניק", געזשעברעט, געפּראַצעט, צוליעב וועמען? צוליעב אָט די דאָזיגע שמויגערס, די לאָמטערענשיסערס, וואָס דרוקען אויף די בלעטער און ווייסען נור טרענצלען געלט.

פלעכטען קערבלעך, און קומט צו פראצענט, איז פחע! יאסעפיץ, וואו ביזט דו, וואס זאגסט דו דערויף?

וועט זיך בעווייזען יאסעפיץ מיט טורגעניעווען און מיט דאר-ווינען, וועט אויסשנייצען די נאז מיט צוויי פינגער, וועט זיך אפ-ווישען מיט דער פאלע און א זאג טהון:

— ס'איז גאר נישטא וואס צו רעדען!...

אט אזוי וועט זיך אויסלאזען זיין וויזיט צו רב נתן קורח מיט אומזיסטע בלוטצאפעניש, אומזיסטע בזיונות. און דאך געהט ער צו איהם, ווי א פער'משפט'ער צום טוידט. נאר געהענדיג האפט ער זיך אראפ פריהער אויף דער פאסט און בעקומט דאס גוטע בלאט און דערזעהט די גוטע בשורה, ווי מיר ווייסען שוין, און ער בלייבט שטעהן אין מיטען גאס און לייענט נאך א מאל און נאך א מאל, און גלויבט ניט זיינע אויגען, און שפאנט ווייטער.

* * *

יא, דאס איז געווען א וואונדערליכער, זעלטענער פריהמארגען, וואס האט זיך אנגעהויבען מיט שווארצע וואלקענס און געענדיגט זיך מיט א לויטערער זון. דאס איז געווען א פריהמארגען, וואס האט זיך אנגעהויבען מיט א „איספאלניטעלנע ליסט" און אויסגעלאזט מיט א „יובילעאום".

קאפיטעל ז.

שמואל שמעלקים און גראף טאלסטאי.

„יובילעאום" :...

דאס דאזיגע זיסעווארט האט זיך שטיל אריינגעשליטעלט, ווי אויף בוימעהל, צו אונזער העלד אין הארצען אריין, האט איהם געווארעמט, ווי א גוטער וויין, ווי א באלזאם צו די ביינער, און א ביסעל ווי פער'שכור'ט.

„מיין יובילעאום?!“... — אזוי טראכט זיך שמואל שמעלקים מיט טרערן אין די אויגן און פערגעסט אין דער מינוט דעם גביר רב נתן קורח מיט דעם אדוואקאט קאפעל, און ער איז זיי מוחל די שפיכות־דמים, און איז מוחל אלעמען פאר אלע פינף און צוואנציג שווערע ביטערע יאהרען, פאר אלע קלעפ פון גאט און פון לייטען, — אלסדינג איז פערגעסען געווארען אצינד! און שמואל שמעלקים בריה'ט זיך שוין ניט, זוכט שוין ניט קיין סטעזשקעס; ער שפרייזט איבער דער כתרילעווקער בלאטע, גלייך ווי אויף דער בעסטער בריק, און לייענט די ליעבע זיסע ווערטער פונ'ם אונבעקאנטען פריינד, וואס האט דערמאנט דער וועלט, אז ס'איז פארהאן ערגיץ א שמואל שמעלקים, וואס איז היינט א בעל־שמחה, א בעל־יובל, א יובילאר, — און ער פיהלט ניט די ערד אונטער זיך, און ער כאפט זיך צום בלאט נאך א מאל, און זיינע אויגען פאלען אויף א נייעם נאמען אינ'ם זעלבען בלאט — גראף ל. נ. טאלסטאי. אלזא, צוויי יובילעאומס, צוויי יובילארען: גראף לעוו ניקאלאיעוויטש טאלסטאי פון יאסנע פאליאנע און ער, שמואל שמעלקים פון כתרילעווקע! חא־חא־חא!

און ער צעלאכט זיך ניט ווילענדיג צו זיך אליין: ווי קומט ער, אזא קליין ווערעמעל, קעגען א וויזילטהיער? ווי קומט ער, דאס קלענסטע שטערענדעל, קעגען דער גרויסער פלאמענדיגער זונן, וואס בעשיינט די גאנצע וועלט? און פון דעסטוועגען — אט זעהט איהר דאך — שטעהט זיין נאמען, שמואל שמעלקים, אינאיינעם מיט'ן ריעזיגען גלית הפלשתי פון דער וועלט, מיט'ן גראף טאלסטאי!...

און (א, זינדיגער מענש!) עס כאפען איהם אונטער זיינע געדאנקען און טראגען איהם אוועק, ווי אלע מאל, ווייט אין הימעל אריין, אינ'ם עולם הדמיון, און ער פרעגט זיך: „לאמיר זעהען, פאר וואס ניט?... און לאמיר שמועסען דאס אייגענע ווידער א מאל צוריק — פאר וואס טאקי ניט?... שוין זשע איז ער, דער אונבעדיי־

טענדער שמואל שמעלקים, נישט כמעט דאס זעלבע אין דעם קליי־נעם פינסטערען כתרילעווקע, וואס טאלסטאי פאר דער גרויסער ליכטיגער וועלט? טאלסטאי, די גרויסע פלאמענדיגע זונן, האט בע־לייכט מיט איהר מורא'דיגען פייער די גאנצע ערד, און ער, דאס קליינע שטערענדעל, האט ער דען ניט בעלייכט מיט זיין קליין פייערל א קליין שווארץ פינטעלע אויף דער ערד. וואס מע רופט דאס כתרילעווקע? ווער איז געווען דער ערשטער, וואס האט גע־געבען צו וויסען דער וועלט, אז ס'איז גאר פארהאן ערגיץ א כתרי־לעווקע, און אז אין כתרילעווקע איז פארהאן א בלאטע, און אז אין דער בלאטע טיאפקען ארום מאדנע מינים נפשות, קליינע מענשעלעך, וואס קוועטשען און וואס דריקען און וואס פרעסען און וואס פרעסען איינס דאס אנדערע מחמת הונגער און מחמת פינסטערניש און מחמת נויט און מחמת איינגשאפט און מחמת עפוש? ווער איז געווען דער ערשטער, וואס האט בע־וויינט, וואס פאר פערלען עס וואלגערען זיך אט דוקא אין דער דאזיגער בלאטע, אט דוקא אינ'ם דאזיגען פינסטערניש, אט דוקא אין דעם דאזיגען ענגשאפט און דעם דאזיגען עפוש?"...

קאפיטעל ח.

עס שיטען זיך מזל-טוב'ס און מתנות, ווי פון א ראזשעק.

און שפרייזענדיג שוין מיט גאנץ ברייטע שפאן איבער דער כתרילעווקער בלאטע מיט אזעלכע געדאנקען, פרעגט ער ביי זיך אליין א קשיא, א כתרילעווקער קשיא:

— וואס וואלט גאט געאהרט, למשל, ווען די היגע קליינע מענשעלעך זאלען מאכען אין כתרילעווקע א טאררעאם מיט זיין יובילעאום פונקט אזוי ווי דארט, להבדיל, די אומות העולם מיט

דעם, להבדיל, גרויסען־גרויסען לעוו טאָלסטאָי?... פאַר וואָס ניט? און לאָמיר שמועסען דאָס אייגענע ווידער אַ מאָל צוריק: פאַר וואָס טאַקי ניט?... און פון דער מחשבה צו דער מעשה איז דאָך ביי אונזער העלד, אַזוי ווי ביי אַלע בתרילעווצעס, נישט מעהר ווי איין שריט — און עס שטעלט זיך איהם שוין פאָר אין דער מחשבה אַ קאַבעניש, פונקט ווי מיט'ן גראַף טאָלסטאָי: אַ געוואַלד, אַ רעש, אַ געפילדער, עס טהוט זיך חושך:

— מזל־טוב! שמואל שמעלקים איז היינט אַ בעל־שמחה!

— אַ גוט יום־טוב! שמואל שמעלקים איז היינט אַ יובילאַר!

אין שטאָדט איז געוואָרען ליהודים! ששון ושמחה! די קרע־מער האָבען צוגעשלאָסען די קלייטען, מלמדים האָבען צעלאָזט די חדרים. אַלע, פונ'ם רב ביז'ן שמש, פונ'ם שוחט ביז'ן בעל־עגלה, האָבען זיך צענויפגעזאַמעלט, געקומען צו איהם אין שטוב אַריין איהם אָפּגעבען מזל־טוב. נאָר עפּיס ברעקעלט מען זיך און מע קווינקעלט זיך, גלייך ווי זיי וואָלטען זיך פערענטפערען:

— מיר האָבען גאָר נישט געוואוסט, הייסט עס, אַז ס'איז היינט אַזאַ טאָג. דאָס הייסט, מיר האָבען געוואוסט, פאַר וואָס זאָלען מיר ניט וויסען? נאָר מיר האָבען אַלץ געוואַרט, הייסט עס, ביז ס'וועט קומען די צייט... ביז'ן יובל אַריין, הייסט עס...

נאָר וואָס איז דאָס געוואָרען פּלוצים אַזאַ שטופּעניש מיט אַזאַ קוועטשעניש מיט אַ שושקעריי? אהאַ! דער גביר רב נתן קורח אַליין מיט זיין כבוד איז אויך געקומען צו שמואל שמעלקים דעם יובילאַר אין שטוב אַריין מיט אַ שיינענדיג פּנים, און — אַ נס איז געשעהען, אַ נס בתוך נס! הערט אַ מעשה: צוויי אויגען ביי איהם, מענשליכע צוויי אויגען! וואו איז אַהינגעקומען דאָס שרעקליכע שוואַרצאַפּעלדיגע אויג?

— העכער דרייסיג יאָהר — אַזוי זאָגט רב נתן קורח צום גאַנ־צען עולם מיט זיין זיס־לאַקרעצדיג שמייכעלע — העכער דרייסיג יאָהר, אַז איך געה ניט אַרויס מפּתח ביתי, נאָר צוליעב אַזאַ טאָג, חע־חע, האָב איך מיך מיישב געווען, ווי זאָגט ער, פּאַרט אַ מענטש,

וואס שרייבט אזעלכע גוטע זאכעו, חע־חע, שוין פינף און צוואנ־ציג יאהר, קומט איהם, כלעבעו, א יישר־כח מיט א מתנה, חע־חע...

און ער דרעהט זיך אויס מיט'ן פנים צוריק:

— יאסעפיץ, וואס זאגסט דו?

וואכסט אויס יאסעפיץ, מע ווייסט ניט פון וואנעו, שנייצט אויס די נאז מיט צוויי פינגער און ווישט זיך אפ מיט דער פאלע.

— ס'אז גאר נישטא וואס צו רעדעו!...

נאכדעם ציהט ארויס דער גביר רב נתן קורח א ווייסעו בויגעו פאפיער פון בוזעם־קעשעני און דרעהט אויס דאס פנים צום בעל־היובל:

— נא דיר און בליב דיר ביי דיין דירה מיט די צוויי גאנקעס, וואס דארף איך זיי? איך האב געגוג, חע־חע... יאסעפיץ, וואס זאגסט דו?

— ס'איז גאר נישטא וואס צו רעדעו...

און דער עולם הערט, און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... נאר ווער שטעהט עס הינטער'ן גביר'ס פלייצים און חעהעקעט איהם אונטער? עפיס זעהר א קענטליכער פארשוין! שוין זשע איז דאס קאפעל דער אדוואקאט? וואו איז אהינגעקומעו זיין הינטיש פנים? און ער האווקעט גאר נישט, און ער האפט שוין ניט אזוי, און ער רעדט ווי א מענש:

— אט האט איהר אייך צוריק אייער פראדאזשנע אטא, מיט דער ווארדוואלאדעניע אטא, מיט די אלע איבעריגע שפארגאלעו. נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פיאטאי סטאטי טאמא דיעסיאטא־וואַ טשאסטי פערוואי סוואדא זאקאנאוו גראזשדאנסקיך...

און דער עולם הערט און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... און בחורים קומעו אן, און מיידלעך קו־מעו אן, דעפוטאציעס, מיט דעפוטאציעס, מיט דעפוטאציעס! ווער מיט א לארבער־קראנץ, און ווער מיט איין אדרעס, און ווער מיט א שיר, פערפאסט פון נאך גאר א יונגעו משורר אין כתרילעווקע. היינט מתנות — א בארג מיט מתנות: טישטיכער און האנטיכער,

און גאנצע שטיקער מאטעריע, און גאנצע קעפּלעך צוקער, און פער׳־חתמ׳עטע פלעשלעך כרמל־וויין, און קאסטענס מיט נעפּעס, און קעסטלעך מיט זילבער. און א שווערע מאססיווע גאלדענע פעדער האט איהם יאסעל דער גאלדשמיעד, א איד א יאדישליוועך און מיט גראבע ליפּען, אונטערגעטראגען און זאגט צו איהם מיט א הייזעריג קול:

— זהב טהור... זעכס און פופציגסטע פּרוף... עובר לסוחר... מע קאן זי פארזעצען...

און נאכדעם הויבען אן געהן „וויגרישענע בילעטען״, און פאר־קעטען האבען זיך געגעבען א שאט, ווי פון איין ארבעל. וואס איז דאס? דאס איז געלד. מעות מזומנים!

און דער עולם שטעהט און הערט, און קיינער וואונדערט זיך נים, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... און ער קוקט זיך ארום, זוכט מיט די אויגען חנה׳ן. וואו איז זי ערגיץ? אט איז זי מיט די קינדער. זי שטעהט און בעטראכט די האנטיכער מט די טישטיכער מיט׳ן אי־בעריגען בעל־הבתישקייט, און ער טראכט זיך: „די האנטיכער מיט די טישטיכער זענען ביי איהר טייערער פון ווייס איך וואס... א פרוי בלייבט א פרוי״... און ער בעגעגענט זיך מיט איהרע אויגען. וואס זענען נאך אלץ פול מיט ליעבשאפט, און עס דאכט זיך איהם, אז זיי זענען נאס.

— חנה, דו וויינסט? איצטער וויינסט דו?

— חלילה!... אדרבה!... מיינע טאטע־מאמע זאלען איצטער אויפשטעהן...

און שטילע מילדע טרערען קייקלען זיך אויף איהר צעקנייטשט, נאר אלץ נאך שען געזיכט. נאר דא קומט אן דאס יונגסטע, דאס ליעבסטע און דאס שענסטע, רייזעלע די מיזינקע, מיט איהר שפּראך:

— העטי מעטי קאפּעטילע אי קייפי טיעטי פעטעלי.

און פאטער און מוטער צעלאכען זיך. און אלע קינדער לאכען. נאר פלוצים ווערד א טומעל מיט א פאטשעריי אין טיש:

— שא! שאט! שטיל זאל זיין! לאזט הערען, וואס מע רעדט!
— ווער רעדט?
— איך רעד!

קאפיטעל ט.

וואס טהוט מען מיט אזוי פיעל געלד?

ווער איז דער איך? דאס איז נחמיה, איין ארעם־בחור, א שטיקעל עזות־מחוצף־פנים, האלט א דרשה לכבוד דעם בעל־היובל. איין אנדערס מאל וואלט אזא שייגעץ, אזא קבצניוק, אפילו נישט געוואגט עפענען א מויל פאר קיין עין הרע אזא איין עדה מיט מענשען. נאר איצט, אין אזא טאג...

און נחמיה דער ארעם־בחור, דער עזות־מחוצף־פנים, רעדט פאר פייער און פאר וואסער, לעגט די נגידים ארצה און הויבט די ארעמע לייט העכער הייזער, און דעם יובילאר — ביז'ן הימעל. און דער עולם הערט און שווייגט, און קיינער וואונדערט זיך נים, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... און תיכף נאך נחמיה'ן שטעהט אויף חיים, און נאך חיים'ען שטעהט אויף בן־ציון, אלע יונגע לייט, און אלע רעדען, איינער שענער פונ'ם אנדערען, איטליכער וויל זיך אויס־פיינען פאר'ן עולם מיט זיין צינגעל און מיט זיינע קענטעניששען. איינער א בחור מיט א פעטשיילע און מיט א שענעם חתוך־הדבור האט זיך אוועקגעשטעלט און דערמאנט דעם עולם, אז היינט יום־טוב'ט די וועלט, איינענטליך, צוויי ימים טובים, צוויי יובילעען, און ער פערגלייכט דעם גראף טאלסטאי צו, להבדיל, שמואל שמעל־קים: אזוי ווי דער, אזוי יענער האט תמיד אין זינען געהאט נור טובת־הכלל; אזוי ווי דער, אזוי יענער האט קיינמאל קיין הנאה נים געהאט פון זיינע ווערק... שטעהט אויף נאך איינער. א בחור מיט גרויסע צייהן און מיט א שטארקען באריטאן, און ווייזט אויף

מיט זיין שכל־הישר און מיט זיין כח־הדבור, אז טאָלסטאָי דאַרף נאָך הייצען די הרובע ביי שמואל שמעלקים. וואָרום דער גראַף טאָלסטאָי, אז מיר זאָלען וועלען גוט בעטראַכטען, האָט זיין אייגענם האָטש א יאַסנע פּאָליאַנע, און ער, שמואל שמעלקים, וואָס האָט געהאַט ביז אַהער? דלות האָט ער געהאַט, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, דלות!

פּלוצים הערט זיך א קול פון די בעלי־בתים:

— געננוג אייך שוין, יונגע צאוצקעס, צו שלייפען די צינגלעך און ארויסווייזען אייער בריה'שאַפט! מע ווייסט, אז איהר קאָנט רעדען, מע ווייסט! צייט מע זאָל זיך נעמען צו א תכלית. אידען! לאָמיר קאָרשט געבען א טראַכט, וואָס זאָל מען טהון מיט'ן ביסעל מזומנ'ם?

שטעהט אויף איינער א פיינער בעל־הבית:

— מע דאַרף איהם פאַרזאָרגען מיט פּרנסה, מיט א געשעפט, עפּענען א קראָם, פון שניט און פון צעלניק און פון באַקאַליי און פון זאַליאַז...

שטעהט אויף נאָך איינער, אויך א פיינער בעל־בית, און טהוט זיך א זאָג:

— א קראָם טויג ניט. א וויינשענק. דאָס בעסטע איז א וויינשענק.

— ניעדוויזשימאָסט! — שרייט נאָך איינער, א בעל־הבית מיט א גריל־צענדיגער שטימע. — הייזער! הייזער דאַרף מען איהם קויפען, און לאָז ער זיך זיצען און שרייבען.

— א מאַיאָנטעק! — שרייט נאָך איינער גאַנץ הויך. — א מאַיאָנטעק! א אימעניע מיט א הויף און מיט א סאָזשעלקע און מיט א וואַלד, א סאָסנאָווע וואַלד!

— סאָסנע איז בלאָטע! — שרייט איינער נאָך העכער. — דעמבּ! דעמבּ איז געלט!

— בהמה! — ווערד איינער שיער ניט צעריסען שרייענדיג — וואָס טויג איהם געלט? געזונט — דאָס איז דער עיקר!...

און ער אליין, דער בעל־יובל, איהם פרעגט מען גארניט. ער קוקט זיך איבער מיט'ן ווייב, מיט חנה'ן. חנה שטעהט, בעטראכט די טישטיכער מיט די האנטיכער מיט'ן איבעריגען בעל־הבתישקייט, און ער טראכט זיך: „א פרוי איז דיר קיין קאטאוועס ניט! דא האנדעלט זיך וועגען א מאיאנטעק, און זי קוועלט אן פון די טישטיכער מיט די האנטיכער!" און זייערע אויגען בעגעגענען זיך, און עס דאכט זיך איהם, אז חנה'ס אויגען, וואס זענען נאך אימער פול מיט ליעבשאפט, זענען נאס. און ער וויל זי פרעגען: „נארעלע, וואס וויינסט דו? פרעהען דארף מען זיך, ניט וויינען"... און דאס יונגסטע, דאס ליעבסטע און דאס שענסטע פון אלע, רייזעלע די מיזינקע, קאטשעט זיך צו איהם, ווי א קאטשקעלע:

— העטי מעטי קאפעטילע אי קייפי טיעטי פעטעלי...

קיין מאל האט דאס דאזיגע העטימעטי־לשון ניט געהאט אזא חן, ווי איצטער, אין דער מינוט, און עס גלוסט זיך איהם לאכען, ווי ער האט נאך אויף זיין לעבען קיין מאל אזוי ניט געלאכט...

קאפיטעל י.

דער סוף פון דער קאמעדיע.

שוועבענדיג אין אזעלכע ליכטיגע הימלען, שפאנט אונזער העלד, דעם גראף טאלסטאי'ס קאללעגא, מיט'ן בלאט אין דער האנד און קומט־צו אונבעמערקט אלץ נעהענטער צו זיך אהיים, און דערזעהט פון דער ווייטען ביי זיין שטוב מיט די צוויי גאנקעס איין איינגעלויף פון מענשען, אידען מיט ווייבער און קליינע קינדער... און ער וואכט אויף, ווי פון שלאף, און ער פרעגט ביי זיך: „שוין זשע איז דאס אמת, ניט קיין חלום, ניט קיין פאנטאזיע, אט דאס אלץ, וואס ער האט געזעהען ביז אהער אין דער מחשבה? שוין זשע

האבען זיך דאס טאקי צענויפגעקליבען די כתרילעווקער ליים צו פייערען זיין יובילעאום?"...

און ער קוקט זיך גוט איין, און ער דערקענט צווישען עולם קאפעל דעם אדוואקאט, שוין ווידער מיט'ן הינטישען פנים, און נאך א סך בעקאנטע פארשוינען דערקענט ער. און עס ווערד איהם קשה איין זאך: וואס זיצט עפים זיין ווייב חנה מיט די קינדער אין דרויסען אויף צענויפגעווארפענע בעבעכים, האלט דאס פנים אין די הענד, שאקעלט זיך און וויינט?... ער שטעלט זיך אפ און הערט זיך איין און דערהערט חנה'ס קול, ווי זי יאמערט:

— זעהט, אידישע קינדער, און נעמט אייך אראפ א מוסר, אויף וואס איך בין איבערגעקומען, רב יאסי דעם נגיד'ס טאכטער!... טאטע־מאמע זאלען איצט אויפשטעהן!...

בעלי־בתים קוקען זיך איבער, שמוצערען מיט די ליפען. ווייבער שאקלען מיט די קעפ, ווישען זיך די אויגען מיט די פארטיכער. איינער א איד א בעל־הבית שטעהט אקעגען קאפעל דעם אדוואקאט און טענה'ט מיט הענד עפים זעהר געשמאק און אביסעל פערשטעלט, אויף כתרילעווקער לשון:

— אט אזוי ווי דו קוקסט מיך אן, נעם איך צווישען יא און ניין און צעפאטש דיר פאוואלינקע די הינטישע מארדע דיינע, דו כלב שבכלבים, דו מסור, דו יאבעדניק, דו פארקויפטע נשמה!

נעבאך א רחמנות אויף קאפלען! וואס קאן ער ענטפערען אויף אזעלכע מאדנע דבורים? ער טרעט אפ צוריק, קוקט אויפ'ן עולם און האוקעט זיך אפ, ווי ווייט ער קאן:

— האוו־האוו־האוו! וואס וויל ער, אידישע קינדער?... אנגעפאלען, טאמער ווייסט איהר וואס?... וואס בין איך שולדיג? מיין פרנסה, האוו־האוו... מע שיקט מיך, געה איך... דער סראק האט שוין לאנג פראסטראטשעט נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פיאטאי סטאטי טאמא דיעסאטאווא טשאסטי פערוואי סוואדא זאקאנאוו ראזשדאנסקיה, האוו־האוו־האוו...

דער זייטיגער עולם מישט זיך אריין, טרעטען אן אלע אויפ'ן אדוואקאט מיט'ן הינטישען פנים: אלע רעדען, אלע שרייען, אלע פילדערען, און אלע מיט הענד, און אלע אויף קאפּלען. און אונזער העלד קוקט זיך איין, און עס זעהט אויס פון דער ווייטען, ווי א טיטשקע הינט האבען בעפאלען איינעם א הונט, אלע האווקען, און קאפּעל האווקעט זיך אפ... נאר פּלוצים וואכסט אויס א נייער פּאר־שוין, גאווארילענקא דער פּריסטאוו, א בעשעפעניש מיט א גראבען בויך, ווי א קעסעל־פּויק. אז ער געהט, טרייסעלט זיך דער בויך. און רעדען רעדט ער זעהר געזונד אידיש, נאר ער ווארפט אריין פון יוצא וועגען א מאל א רוסיש ווארט אויך:

— גאספּאדא! גאספּאדא! אין שוהל אריין! דארט וועט איהר זיך רייסען, דארט וועט איהר זיך בייסען, דארט וועט איהר רעדען נער־גער־גער, ניט א־דא. פּאזשאלאיטי וואן, גאספּאדא!

דער עולם ווארפט אוועק קאפּלען, רינגעלט ארום דעם פּריס־טאוו און מע רעדט מיט הענד און אלע אינאיינעם:

— סטייטש, וואשע בלאגאראדיע!

— אזא רציחה, פּאני!

— פּאני, היתכן?...

— הישמע כזאת?...

* * *

פאר גרויס טומעל האט, אפנים, קיינער ניט בעמערקט אונזער יובילאר, מחמת אז ער האט געוואלט צוגעהן נעהענטער צו זיין אומ־גליקליכער חנה'ן און צו זיינע פערגליווערטע קינדער, וואס האבען אויסגעזעהן ווי ארויסגעראטעוועטע פון א שרפה, האט ער זיך בע־דארפט רעכט דורשטופּען דורכ'ן עולם. און אז ער האט זיך שוין דורכגעשטופּט דורכ'ן עולם, איז ער נישט צוגעגאנגען ניט צו זיין אומגליקליכער חנה'ן, ניט צו זיינע פערגליווערטע קינדער. ער האט נאר געזוכט מיט די אויגען איין ארט, וואו אוועקצוזעצען זיך, — אזוי מיעד האט ער זיך געפיהלט, אזוי אפהענדיג און אזוי

אויסגעמוטשעט איז ער געווען פונ׳ם דאזיגען וואונדערליכען פריה־מארגען.

גרויסארטיג, מאיעסטעטיש און ווי מיט א איראניש שמייכע־לע קוקט אראפ פונ׳ם קיהלען הימעל די סוף־זומערדיגע זונן אויף דער שטאדט בתרילעווקע מיט איהר בלאטע מיט איהרע קליינע מענשעלעך, וואס טיאפקען זיך אין דער דאזיגער בלאטע, און אויפ׳ן ארויסגעווארפענעם געזינדעל, וואס וואלגערט זיך מיט די בעבכים אין דרויסען, און אויף אלע, וואס דרעהען זיך דא ארום, היצען זיך, אמפערען זיך, שעלטען זיך און זענען גרייט דורס זיין, איינשלינגען איינס דאס אנדערע איבער׳ן גראשען, איבער׳ן גראשען, איבער׳ן גראשען!...

גאנץ אליין, ווי א ווילד פרעמדען, זעהען מיר זיצען אויף איין ארויסגעשליידערט בענקעל דעם העלד פון דער דאזיגער קאמעדיע. נישט מיר זעהען, ער זאל ווייגען, נישט מיר הערען, ער זאל בע־קלאגען זיך אויף עמיצען. נאר זיינע טיעף־טרויעריגע איבערגעצווי־גענע אויגען קוקען אויפ׳ן עולם מיט א פרעגענדיגען בליק, גלייך ווי ער וואלט וועלען וויסען, אויב ס׳איז ניט קיין חלום אט דאס אלעס, וואס ער זעהט אט־דא און וואס ער הערט אט־דא?...

— זאגט נור, גוטע, ליעבע מענשען, איז דאס נישט קיין חלום?...

ניין, ס׳איז ניט קיין חלום...

ליידער איז דאס ניט קיין חלום!...

און ער ווישט זיך מיט דער קאפאטע די גרויסע קאלטע טרא־פענס שוויים, וואס קייקלען זיך פון זיין שטארק געקנייטשטען שטערן.

װעלװעל גאַמבעטאַ

געשריבען אין יאָהר 1903

ווּעלוועל גאַמבעטאַ

א.

גאַמבעטאַ איז געווען אַ איד, ווּעלוועל איז געווען אַ איד; גאַמבעטאַ איז געווען אַ בלינדער אויף איין אויג, ווּעלוועל איז געווען אַ בלינדער אויף איין אויג; גאַמבעטאַ איז געווען איין אַדוואָקאַט, ווּעלוועל איז געווען איין אַדוואָקאַט. דער גאַנצער חסרון איז, וואָס יענער גאַמבעטאַ איז געזעסען אין פּאַריז, און דער גאַמבעטאַ — אין כתרילעווקע. און אפשר איז דאָס גאַר אַ מעלה, ניט קיין חסרון? ווּאָרום לאָמיר זיך ניט נאַרען, וואָס וואָלט געטהאָן, למשל, דער פּאַריזער גאַמבעטאַ אין כתרילעווקע? און וואָס וואָלט געטהאָן דער כתרילעווקער גאַמבעטאַ אין פּאַריז? אַ סך גלייבער, וואָס דער פּאַריזער גאַמבעטאַ איז געבליבען זיצען אין פּאַריז, און דער כתרילעווקער גאַמבעטאַ איז געבליבען זיצען אין כתרילעווקע און זיצט דאָרטען אפשר עד היום הזה.

ערשטענס, האָט ער ביי אונז אַ נאָמען פון דעם גרעסטען קאָפּמענש: ער זאָל ניט זיין קיין איד, וואָלט ער געווען, זאָגט מען, אַ מיניסטער: און מיר דאַכט זיך, אַז ס'איז אַ סך געזינטער, אַז מע זאָגט אויף אַ מענשען, אַז ער וואָלט ג ע ק אָ נ ט זיין, איידער אַז ער א י ז שוין, ווּאָרום אַז יענער א י ז שוין, איז ער שוין, און דער וואָס איז נאָך ניט, קאָן נאָך זיין: ער האָט ביד, הייסט עס... והשנית, האָט ער ביי אונז גאַנץ שען פּרנסה און דוקא בכבוד. דאָס הייסט, ניט אַלע מאָל בכבוד, ווּאָרום אַ מאָל מאַכט זיך, מע האָט בזיונות אויך, נאָר מיט וועמען מאַכט זיך ניט קיין בזיונות? ווער קאָן זיך דאָס בעריהמען, אַז ער האָט אויף זיין לעבען נישט געהאַט קיין אומכבוד? וואו איז דאָס דער חכם און דער בריה, וואָס קאָן מאַכען אַזוי, אַז ער זאָל קיינמאָל פון קיינעם קיין בזיון נישט האבען? איך רעד שוין ניט פון פּעטש; קיין מענש אויף דער וועלט איז ניט בעוואהרענט פון איין אומגעריכטען פּאַטש... פּאַר וואָס איז מיר

גראד געקומענע אויף די גערדאַנקענע פּעטש? ווייל די דאָזיגע מעשה הויבט זיך אָן מיט פּעטש, און ווען ניט קיין פּעטש, וואָלט וועלוועל ניט געווען בלינד אויף איין אויג, און וואָלט נישט געווען קיין אַדוואָקאַט, און וואָלט ניט געהייסען „וועלוועל גאַמבעטאַ“, און איך וואָלט ניט געהאַט וואָס צו שרייבען, דער דרוקער וואָלט ניט געהאַט וואָס צו דרוקען, און איהר וואָלט ניט געהאַט וואָס צו ליי־ענען. אַצינד, אַז גאָט האָט געטהאָן אַ נס און ס׳איז געווען פּעטש, האָט מען וועלוועלען אַרויסגעזעצט איין אויג, איז ער געוואָרען איין אַדוואָקאַט, און מע האָט איהם אַ נאָמען געגעבען „גאַמבעטאַ“, און איך האָב, ברוך השם, וואָס צו שרייבען, און דער דרוקער האָט וואָס צו דרוקען, און איהר האָט וואָס צו לייענען. — געלויבט זאָל זיין דער נאָמען פון דעם, וואָס לעבט אייביג און אויף אַלע מאָל, אָמן.

ב.

איך ווייס, וויבאַלד איהר הערט, מע רעדט פון פּעטש, פון אידישע פּעטש, אַזוי קומט אייך אויפ׳ן זינען אַ שוהל, גבאים, אתה הראית... וואָרום וואו דען קאָנען אידען שלאָגען זיך, אַז ניט אין קיין מקום קדוש? ווען דען קאָנען אידען פּאַטשען זיך, אַז ניט שמחת־תורה צו די הקפות? עס קאָן זיין, אַז איהר זענט אפשר גערעכט, נאָר איצטיגס מאָל האָט איהר דוקא ניט געטראָפען (ניט אַלע מאָל טרעפט איהר!). ס׳איז געווען ניט אין שוהל, נאָר אין פּאַ־ליש, גיט אום שמחת־תורה, נאָר חול־המועד־פּסח, און ניט פאַר אתה הראית, נאָר פאַר איין וואָרט „אַבאָנענט“...

פאַרהאָן אַ וואָרט „אַבאָנענט“ און פאַרהאָן אַ וואָרט „אַבאָנע־מענט“: אַבאָנענט הייסט אַ פערשריבענער (אויף אַ בוך, אַ צייטונג, אַ בילעט, וכדומה), און „אַבאָנעמענט“ איז די טייטש „דאָס זיין פערשריבען“. האָט זיך בעדאַרפט טרעפען אַזוי, אַז עפּיס איי־נער אַ בחור׳על (דאַכט זיך, אַז אפרים־יוסעל־משה־בערס) האָט זיך

חול־המועד־פּסח אין שוהל פאַר זיינע חברים בעריהמט, אַז ער האָט זיך פערשריבען אין דער ביבליאָטעקע אויף לייענען ביכער, איז איהם אויסגעקומען צו זאָגען בזה הלשון:

— איך קאָן אייך אַנזאָגען אַ בשורה, קינדער, אַז איך בין שוין איין אַ ב אַ נ ע מ ע נ ט.

האָט זיך אַנגערופען איינער פון די איבעריגע בחורים:

— וואָס הייסט דו ביזט איין „אבאַנעמענט“?

מאַכט ער:

— איך האָב מיך פאַרשריבען אין דער שטאָדט־ביבליאָטעקע.

מאַכט צו איהם יענער:

— הייסט דאָך דאָס, אַז דו ביזט איין „אַבאָנענט“, ניט „אַבאָנעמענט“.

מאַכט ער:

— למאי נפקא מינה? „אַבאָנענט“, צי „אַבאָנעמענט“?

מאַכט צו איהם יענער:

— ס'איז אַ גרויסע נפקא מינה; ס'איז אַזאַ חילוק, ווי, למשל, פון בניך ביז בוניך, אָדער ווי פון יבכה ביז יבבה; אַבאָנענט הייסט אבאָנענט, און אַבאָנעמענט הייסט אַבאָנעמענט.

און דערביי האָט יענער בעוויזען מיט דער האַנד, וועלכם הייסט „אַבאָנענט“ און וועלכם הייסט „אַבאָנעמענט“; דאָס הייסט, אייגענטליך, האָט ער מיט דער האַנד גאָרנישט אויסגעוויזען, נאָר געמאַכט האָט ער מיט איהר, אַזוי ווי מע מאַכט, למשל, דעמאָלט, ווען מע וויל געבען עמיצען גוט צו פערשטעהן, וועלכם הייסט „מאַסיוו“; דערביי טהוט מען אַ רעכטען קוועטש מיט דער האַנד און מע זאָגט, אַז מאַסיוו ווערד אַנגערופען אַ זאַך, וואָס איז מאַסיוו... און אַזוי ווי יענער בחור האָט פון די הענד ניט פערשטאַנען דעם חילוק צווישען „אַבאָנענט“ ביז „אַבאָנעמענט“, האָט ער איבערגע'חזר'ט נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע:

— אַצינד הער איך אייך אַלעמען פאַר דריי פּיטאַקעס, וואָרום איך בין מיר אַליין איין אַבאָנעמענט.

— אבאנענט! — פערריכט איהם יענער ווידער א מאל.

— למאי נפקה מינה?

— ווידער א מאל למאי נפקא מינה?

— ווער בעט דיך, זאלסט מיך פאררייכטען?

— אז דו זאגסט שלעכט, פאררייכט איך דיר.

— פון וואנען ווייסט דו, אז איך זאג שלעכט? טאמער פאר קעהרט?

— ווארום איך ווייס.

— זאג איך, אז דו ווייסט ניט.

— זאג איך, אז דו ביסט איין עם־הארץ.

— זאג איך, אז דו ביסט איין עזות־פנים.

— זאג איך, אז דו ביסט א פארכוטש און האסט א טאטען א שמארעוואז און א פעטער א גנב!

— זאג איך, אז א ר...

מעהר האט מען נישט געקאנט האפען, וואס האט ד ע ר געזאגט און וואס האט י ע נ ע ר געזאגט, מחמת עס זענען געפלויגען פעטש פון ביידע צדדים; מענשען זאלען זיך ניט געווען אריינלעגען, וואלטען זיי זיך אפגעביסען איינס דאס אנדערע די נעזער; נאר מחמת מענשען האבען זיך אריינגעלעגט, האט יענער דעם אפגעריסען נאר א האלבע קאפאטע, און דער יענעם האט אומגערן דערלאנגט מיט'ן עלענבויגען אין אויג אריין, האט יענער געגעבען א מאדנעם געשריי און איז געפאלען חלשות, האט מען איהם גענומען מינטערען, און אז מע האט דערזעהן, אז ס'איז אויפגעלאפען איין אויג, איז געווארען א גרויסער גוואלד און מע האט געבראכט דעם דאקטאר, האט דער דאקטאר געזאגט, אז ס'איז פארפאלען דאס אויג, איז דער גוואלד געווארען נאך גרעסער. סטייטש, איין אויג! ארויסגעזעצט איין אויג! אויג היינט, אויג מארגען — יענער איז געבליבען אהן איין אויג. און דער דאזיגער „יענער“ דאס איז געווען וועלוועל.

ג.

פון דער דאזיגער מעשה מיט'ן אויג פערשטעהט איהר, אז דאס איז געווען אין דער צייט, ווען די השכלה איז כתרילעווקע האט שוין געגרייכט אזוי ווייט, אז מע האט שוין געקאנט רעדען פון אזעלכע ענינים בפרהסיה. איין עק — אויס בוידעם, אויס קעלער, אויס אונטער'ן־אויוועו, אויס בעהאלטען זיך אין פערבארגענע ערטער און זינדיגען דארטען שטילערהייד מיט יצחק בער לעווינזאהן, מיט מאפו און מיט סמאלענסקין. אפענטליך, אידישע קינדער! בפרהסיא, כתרילעווקער בחורים'לעך, פרעהט זיך! מע האט אייך ארויסגעלאזט אויף גאט'ס וועלט! מזל טוב אייך, טהיר און טהויער זענען פאר אייך אפען! לויפט, ווייסע־חברה'ניקעס, גיכער, פערחאפט ערטער, נאר שאנעוועט אייך, זייט וואוילע קינדער, וואָרום אט־אט רוקט זיך אן א חמארע, אט פערמאכט מען די „חדרים“ סאמע אונטער אייער נאז; איהר וועט קלאפעי. און מע וועט אייך ניט עפענען: איהר וועט שרייען, און מע וועט אייך ניט הערען: די האר וועט איהר אויף זיך רייסען און וועט זאגען: חבל על דאבדין — געווען אמאל יאהרען, אי, יאהרען!

סאמע אין די דאזיגע יאהרען האט אונזער רב וועלוועל גענאשט פון דער ציוויליזאציע א סך ביכער און א סך פרעמדע ווערטער (ער האט געוואוסט כמעט דאס גאנצע ווערטערבוך אויף אויסווענינג), און דערביי איז ער געבליבען, און ווען עס זאל זיך איהם ניט געווען טרעפען דאס אומגליק מיט'ן אויג, וואלט ער, ווי א סך אנדערע בחורים, אפשר געפאהרען שטודירען, וואלט געענדיגט דאקטאר אדער יוריסט און ער וואלט געווען אפשר א מפורסם אין דער וועלט. נאר אזוי ווי עס האט זיך איהם געטראפען יענער אומגליק מיט'ן אויג, האט ער זיך אפגעשטעלט אויף דעם ארט, וואו ער האט געהאלטען. און מחמת ער איז געווען פארט א מענש פון ביכער און פון פרעמדע ווערטער. און א הענטעל האט ער געהאט א שענס, און א קעפעל האט ער געהאט א שארפס, האט ער זיך גענומען צו „אד־

וואקאטור", דורכגעקוקט רעכט דעם נייעם „שלחן־ערוך", אויסגע־ לערענט דעם גאנצען „סוואד־זאקאנאוו" אויף אויסווענינ און אויפ־ געהאנגען א צעטעל ביי דער טהיר:

ПовѢренный по дѢламъ

און אויסגעמאהלט א טינטער מיט א לאנגער פען — א סימן, אז דא שרייבט מען, און דאס איז געווען הייליג, מחמת רעדען האט מען דא נישט גערעדט, נאר געשריבען און נאר געשריבען.

דאס פאפיער, וואס וועלוועל האט אנגעשריבען, איז געווען אזוי גוט, אז מע זאל אויספאהרען וועלטען, וועט מען בעסער ניט אנשרייבען; אזוי האט געזאגט וועלוועל אליין און אזוי האבען גע־ זאגט ביי אונז אלע די, וואס האבען א שטיקעל ידיעה אינ׳ם עניז פון שרייבען. פאר זיין שרייבען האט מען זעהר מורא געהאט, גע־ ציטערט אימת מות, מחמת אז ער האט גענומען די פען אין האנד און האט אנגעהויבען שרייבען, האט זיך ביי איהם געגאסען ווי פון א פאס. ער האט מיט זיין שרייבען אנגעשפארט אומעטום, וואו איהר ווילט — צום גובערנאטאר, צום מיניסטער, און וואו ניט? דערפון קאנט איהר חלילה מיינען, אז מיין וועלוועל איז געווען א מוסר אדער א יאבעדניק? אסור! פארהאן אלערליי מוסרים מיט אלערליי יאבעדניקעס אויף דער וועלט, און מעהר ווי אומעטום זע־ נען זיי, ניט אויסגערעדט זאל זיין, פארהאן ביי אונז, ביי אידען, הייסט דאס: איינער מסר׳ט דעם אנדערען דערפאר, וואס יענער האט ביי איהם צוגענומען פרנסה, און איינער מסר׳ט דעם אנדערען צוליעב דעם, ער זאל ביי יענעם צונעמען פרנסה... איינער מסר׳ט דעם אנדערען דערפאר, וואס יענעם איז צו גוט, און איינער מסר׳ט דעם אנדערען דערפאר, וואס איהם אליין איז נעבאך ניט גוט... און ווידער איז פארהאן אזעלכער, וואס שרייבט אן אויף יענעם א מסירה׳לע גלאט אזוי, אהן א שום סיבה און אהן א שום טעם, פון היימליכקייט וועגען; ער איז, פערשטעהט איהר מיך, א בעלן אנקוקען, וואס עס וועט זיין דערפון... די דאזיגע אלע מינים מוסרים, וואס מיר האבען אויסגערעכענט, חתמנ׳ען קיינמאל זייער נאמען

ניט. מען קאָן זיי פערגלייכען צו דעם געוויסען סאָרט „פערביסענע" הינד, וואָס פאַלען אַז אויף איך תמיד פון הינטען. טהוען איך אַ האַפּ ביי דער ליטקע. לאָזען איך בלוט אָדער זיי רייסען אָפּ אַ פּאָלע. פערבויגען דעם עק — און אַ גוטען טאָג.

ד.

נייז, נישט פון דעם מין איז געווען וועלוועל גאַמבעטאַ.

ער איז געווען איין אַדוואָקאַט. און זיין אַדוואָקאַטור האָט ער געפיהרט מיט זיין אייגענער סיסטעם. זיין סיסטעם איז בעשטאַנען אין ציהען, אָפּציהען, פערציהען, אָוועקציהען: און וואָס מעהר געצויגען, אָפּגעצויגען, פערצויגען און אוועקגעצויגען — איז אַלץ בעסער (פאַר איהם, געוויינטליך). היינט האָט ער ליעב געהאַט פּאַפּירען אַ סך, אַ פּאַפּיער און נאָך אַ פּאַפּיער, אַ פּאַפּיער אויף אַ פּאַפּיער — אַזוי פיעל פּאַפּירען, אַז איבער די פּאַפּירען האָט מען דעם עסק קיינמאָל ניט אַרויסגעזעהן נאָר פּאַפּירען.

— וואָס הערט זיך, רב וועלוועל, מיט מיין עסק?

— וואָס זאָל זיך הערען? מע באַדאַרף דערלאַנגען נאָך איין פּאַפּיער, וועט שוין זיין גוט.

— פאַר וואָס זשע דערלאַנגט איהר ניט דאָס פּאַפּיער?

— איך קאָן ניט דערלאַנגען דאָס פּאַפּיער, ביז איך וועל ניט אַרויסנעמען אַ פּאַפּיער. אַז איך האָב איינגעגעבען די פּאַפּירען.

— פאַר וואָס זשע נעמט איהר ניט אַרויס דאָס פּאַפּיער?

— אַט דאָס שמועסט מען דאָך. אַז איך באַדאַרף איינגעבען אַ פּאַפּיער. אַז איך וויל אַרויסנעמען אַ פּאַפּיער. אַז איך האָב איינגעגעבען די פּאַפּירען.

— אַ מעשה אָהן איין עק מיט אייך, רב וועלוועל!

— לוינט אייך ניט? טאַ זוכט אייך איין אַנדער אַדוואָקאַט, אַ בעסערען פון מיר.

נאר ס׳איז בלאטע. יענער וועט זיך ניט זוכען קיין אנדער אדוואקאט, און וועלוועל וועט ברענגען פאפיערען, און ציהען ווי־פיעל עס וועט זיך לאזען, ווארום ער איז פארט דער בעסטער פון אלע אדוואקאטען אין כתרילעווקע. יאסעל דער אדוואקאט האט נאר א צינגעל א שארפס, אי דאס —ביי זיך אין דער היים; דאר־טען — גארנישט... מענדעל קראפאון — דאס איז דאך איין עס־הארץ, א ביזי־בזיון פאר׳ן סודיא; ער שמיצט איהם גאנץ אפט די פראשעניע אין פנים אריין: שטיוועל, זאגט ער, דארף ער פוצען, ניט קיין פראשעניעס שרייבען... סאלאווייטשיק איז אפילו יא א שטיקעל קענער, כלומר׳שט געענדיגט, זאגט ער, דריי קלאסען. איז ער א זשוליק, א פראסטער גנב. איין ירחמיאל איז א ליטישער מענש, איז ער אבער א גאנצער פריץ און א שווייגער; די וועלט האט פיינט א מענשען, וואס שווייגט: די וועלט האט ליעב א מענ־שען, וואס רעדט, בפרט איין אדוואקאט בעדארף זיך לאזען רערען. וואס דארפט איהר איין אדוואקאט — אפילו א דאקטאר; דאכט זיך, אין פלוג, וואס געהר זיך אז א צונג מיט א דאקטאר? פון דעסטוועגען איז אויך איינגענעהמען, אז ער לאזט זיך רעדען. אט איז פארהאן ביי אונז וויפיעל דאקטוירים, האט קיינער ניט אזוי פיעל פראקטיקע, ווי דער שווארצער דאקטאר האט, ווארום דער שווארצער דאקטאר, אז ער קומט צום חולה, פרעגט ער ביי איהם אויס ניט נאר, וואס ער האט נעכטען געגעסען, נאר איטליכם ברע־קעל טאפט ער ביי איהם אויס: פון וואנען ער איז, און וויפיעל ער איז אלט, און צי איז ער א בעווייבטער, און וויפיעל קינדער האט ער, יונגלעך צי מיידלעך, און וואס צאהלט ער דירה־געלד, און פארוואס ברענט די לאמפ אזוי פינסטער, און למאי האט דאס קליינע קינ־ד אזא גרויסען פופיק, — זאגט איך, וואס איהר ווילט. ס׳איז א מחיה! אזא דאקטאר, אז ער קומט צו געהן, ווערד ליכטיג אין שטוב און פרייליך אויפ׳ן הארצען; דער חולה אליין פיהלט זיך א סך בעסער ווי פון דעם בעסטען רעצעפט; וואס דארף ער א רע־צעפט, זאגט ער, אז דער דאקטאר איז מיר אליין א רעצעפט? פונקט

דער היפך פון יענעם דאקטאר אין יעהופעץ, וואס איך בין געווען ביי איהם, ניט היינט געדאכט, מיט מיין ווייב זאל לעבען. מיין חיה־עטעל, דארפט איהר וויסען, איז אזוי אויך גענוג נערוועז, היינט שטעלט אייך פאר, אז דער חכם הייסט זיך בעווייזען די צונג און טהוט א מאך מיט דער נאז, טהוט א טאפ דעם דופק און א מאך מיט דער נאז, זיצט די גאנצע צייט ווי א חתן — ער זאל דאס ארויסלאזען א ווארט, און פלוצים פערגלוסט זיך איהם א פרעג טהון ביי איהר:

— וואוהין רעכענט איהר פאהרען אויפ׳ן זומער?...

מיין חיה־עטעל האט מעהר נישט בעדארפט: זי איז געווארען אוים מענש און האט מיך אנגעהויבען צו טרייבען, מיר זאלען שוין פאהרען וואס גיכער קיין אויסלאנד — אין די „ווארעמבעדער", און אז איך האב זי א פרעג געטהאן, וואס איז אזוי דאס גיכקייט? איז זי אויף מיר אנגעפאלען און געזאגט, אז זי זעהט שוין לאנג, אז איהר לעבען איז ביי מיר ווערטה א דרייער, אז איך וויל, אז זי זאל חלילה שטארבען, און נאך כדומה אזעלכע ווערטער האט זי מיר געזאגט, ווי דער שטייגער איז פון א ווייב, אז זי וויל דערגעהן דעם מאן די יאהרען — און אלץ איבער איהם, איבער׳ן דאקטאר פון יעהופעץ... נאר שאט! איך האב אנגעהויבען פון אדוואקאטען און בין ארויף אויף דאקטוירים. לאמיר זיך אומקעהרען צוריק צו אונזער אדוואקאט וועלוועל גאמבעטא.

ה.

נאך איין זאך איז געווען אין וועלוועל׳ס סיסטעם — עדות. צו יעדען ענין איז ביי איהם געווען עדות און עדות אויף עדות. אינ׳ם שכל פון עדות האבען געשטעקט צוויי זאכען: ערשטענס, האט מען צוליעב די עדות געקאנט ציהען, אפציהען, פערציהען און אוועקציהען וויפיעל ער האט אליין געוואלט, ווארום צווישען א סך

עדות מוז זיך מאכען, אז איינער ווערד נישט געזונד, איינער פאהרט אוועק און איינער האט גלאט פערגעסען, אז מע רופט איהם ארויס פאר איין עדות. און, צווייטענס, האט ער מיט די עדות גופא גע־פיהרט א פאליטיקע, א משונה־מאדנע פאליטיקע, וועלוועל׳ס פאליטיקע.

נאר דא מוז איך אפטרעטען אויף א ווײלע פון די עדות און אויסזאגען א סוד (צווישען אונז ווערט דאך עס מסתמא בלייבען?). אז אונזער וועלוועל האט צום מייסטען געפיהרט עסקים פון ביידע צדדים, דאס הייסט, ער האט בעוויזען א קונץ, אז ער האט געקאנט זיין אין איין צייט אדוואקאט פון ביידע צדדים. סע פערשטעהט זיך, אז איינער פונ׳ם אנדערען האט נישט געטארט וויסען, און איטליכער צד האט גערעכענט, אז וועלוועל — דאס איז זיין צד.

איהר ווילט וויסען, ווי אזוי ער האט דאס געטהאן? גאנץ פשוט! שטעלט אייך פאר: איהר זענט געקומען צו וועלוועלען מיט א בקשה, ער זאל איינגעבען אויף מיר א פאפיער, אז איך האב אייך דאס און דאס. האט ער קודם כל צוגעזאגט, אז ער וועט כיך גאט וויים וואס, סיביר אליין איז א הונד קעגען דעם, וואס מיר קומט דערפאר! און בשעת־מעשה פייערט ער אויף מיר מיט סכנות נפשות: סטייטש, סטייטש, איך זאל אזעלכם טהון! ער זאל זיך, זאגט ער, זעהן מיט מיר, וואלט ער מיר געזאגט אזוי און אזוי!

— איך מוז זיך, זאגט ער, זעהען מיט איהם, איך וועל איהם, זאגט ער, אומיסטעו שיקען רופען, דעם דאזיגען פאדליעץ!...

אזוי זאגט אייך וועלוועל און שיקט מיך רופען און מאכט צו מיר אזוי:

— וואס זאגט איהר אויף דעם שייגעץ? (ניט איך, וועלוועל זאגט דאס). לא די ער האט אייך אזוי געזידעלט, וויל ער נאך אויף אייך איינגעבען א פאפיער! ער איז ביי מיר געוועזן. האב איך איהם מסתמא געזאגט, אז איהר זענט גערעכט, ניט ער. וואס־זשע דען? איהר קענט דאך מיך, אז איך בין נישט קיין מענש פון חניפה, און

נעמען אויף זיך פיהרען אייך דעם דאָזיגען עסק וועל איך אויך ניט...

שלאָג איך איהם מסתמא איבער און פרעג ביי איהם:
— פאַר וואָס?
ענטפערט ער מיר:
— איך וויל נישט. קוים איז יענער געווען ביי מיר, פאַסט מיר ניט.

הויב איך דאָך איהם אָן איינרעדען:
— מילא, וואָס יענער איז געווען; למאי אָט בין איך אויך?
הקצור, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז איך רעד איהם איבער און ער נעמט אָן דאָס עסק און ווערד מיין אַדוואָקאַט.
נאָכדעם הויבט זיך אָן — אַ חתונה מיט די עדות. ער אַליין שטעלט צענויף די עדות פון ביידע צדדים און פיהרט דאָס געשעפט פון איינעם צום אַנדערען אַזוי קונציג, אַזוי בריה'ש, אַז די עדות צווישען זיך מוזען סוף־כל־סוף זיך צעקריעגען, אויסזידלען איינס דאָס אַנדערע גאַנץ בעל־הבתיש, און פאַר וואָס זאָל מען זיך טאַקי ניט פאַטשען אויך? אָט דעמאָלט האָט ער ערשט וואָס צו טהון — אַ פרישע פראַקטיקע. די צעקריעגטע און צעפּאַטשטע עדות האָבען דאָך, געוויינטליך, זייערע עדות, וואָס זענען געווען בשעת פאַטשען זיך, און וויבאַלד זיי קומען זיך צענויף צו וועלוועל „סוואַד־זאַקאָן", מוזען זיי זיך סוף־כל־סוף צעקריעגען זיך, אויסזידלען איינס דאָס אַנדערע און צעפּאַטשען זיך — וויעדער אַ פראַקטיקע פאַר וועלוולען.

ו.

איין חסרון האָט געהאַט וועלוועל גאַמבעטאַ (איהר האָט אַ מאָל געזעהן אַ מענשען אָהן אַ חסרון?): ער האָט נישט געקאָנט הויזען זיין ווי אַ יאָהר, העכסטענס — אַנדערהאַלבען. אַ ווייב האָט מיט איהם מעהר נישט געקאָנט אָפּ־מיט קיין ווייב.

דערפון איז צו פערשטעהן, אז וועלוועל האט געהאט ניט איינע, נאר עטליכע ווייבער. איהר מיינט, עטליכע מיט א מאל? חס וחלילה! אזוי ווייט „קולטורנע“ איז כתרילעווקע נאך ניט, אז א איד זאל זיך דארט פערגינען, ווי כדומה אין לייטישע שטעדט, וואו אידען טהוען נאך אנדערע און האבען א ווייב, און נאך א ווייב, און נאך א ווייב; כתרילעווקער אידען דאנקען גאט, אז זיי קאנען אויסהאלטען איין ווייב. זיי זאגען, אז איין ווייב קאן אויך מאכען גרוי און אלט, אויב זי האט א שענעם גוסט און איז בעקאנט מיט'ן שניידער און מיט דער מאדיסטקע; און ווער שמועסט, אז זי מיינט, אז זי קאן א ביסעל „צימבלען אויפ'ן טאפשטאן“, אויב זי האט געלייענט אויף איהר לעבען נאר איין ביכעל און געווען צוויי־דריי מאל אין טהעאטער און קאן שפיעלען אין „סטוקעלקע“ און אין „טערטעל-מערטעל“, — דעמאלט איז שוין אז אך און וועה דעם מאן! ער מוז שוין אין זינען האבען ווינטער א זשורפיקס חאטש איין מאל אין וואך, און זומער א דאטשע, און ־עם זוהי אין גימנאזיע, און דער טאכטער א סטודענט, — הקצור, ס'איז א רחמנות אויפ'ן מאן, א צער־בעלי־חיים, מיר קאנען איהם גארנישט העלפען, סיידען מיט א קרעכץ... און לאמיר זיך אקארשט אומקעהרען צוריק צו אונזער וועלוועלען מיט זיינע ווייבער.

דאס ערשטע ווייב זיינס איז געווען טאקי א אונזעריגע, פון כתרילעווקע, הייסט דאס, יאסי דעם לעכטציהערס א טאכטער, א מיידעל גלייך מיט אלע מיידלעך, א בעל־הבתיש קינד. מענשען האבען שטארק מקנא געווען יאסי'ן אויפ'ן שידוך: מיט אזוי ווינציגען נעמען א חתן א „קענער“, דעם „סוואד־זאקאן“ אליין! צום סוף האט זיך אויסגעלאזט, אז יאסי'ס טאכטער האט באלד נאך דער חתונה אנגעהויבען זאגען, אז זי וויל מיט איהם ניט „לאכען“. פאר וואס? זי האט מורא!... וואס האט זי מורא? זי האט מורא, ער זאל ניט אויסלאדען די קלייטען. וואסערע קלייטען? וועמענס קלייטען? און וואס געהער זיך דאס אן מיט איהר? נאר געה טענה מיט א נקבה! זי האט זיך אריינגענומען אין קאפ

אריין „קלייטען“ — האָטש בראָך זי ווי לאָקשען, זי וויל איהם נים קענען!

סע פערשטעהט זיך, אַז כתרילעווקע האָט זיך ניט בענוגענט מיט אַזאַ תירוץ; וואָס מיר קלייטען? ווער מיר קלייטען? דאָ קעהר זיין איין אַנדער סוד, מסתמא אַזאַ מין זאַך, וואָס פּאַסט ניט אויסצוזאָגען... און עס האָבען אָנגעהויבען געהן אין שטאָדט מעשיות מיט מעשיות מיט מעשיות! און די מעשיות, וואָס מע האָט דער־צעהלט, האָט מען דערצעהלט איינער דעם אַנדערען בסוד, אין אוי־הער אריין, און בשעת־מעשה האָט מען זיך אַרומגעקוקט, צי ס'איז נישטאָ קיין ווייבער דערביי, און מע האָט זיך געשטיקט פאַר געּ־לעכטער.

— וואָס פאַר אַ געלעכטער אויף אייך? — זאָגען די ווייבער. — דערצעהלט אונז, לאָמיר אויך לאַכען.

די דאָזיגע ווערטער רופען אַרויס ביי די מאַנסבילען נאָך אַ גרעסערען געלעכטער. דעמאָלט ווערען די ווייבער שוין אַביסעל בייז און הויבען אָן מיט כעס:

— זעה־נאַר, ווי דער נאַר שמופּט זיי! זאָגט שוין אויס, וואָס איז דאָס פאַר אַ וויסטער געלעכטער אויף אייך?

אַט דעמאָלט הויבען די מאַנסבילען ערשט אָן צו לאַכען, האַל־טען זיך ביי די בייכער, ממש מע קאַטשעט זיך פאַר געלעכטער!

ז.

בקצור, וועלוועל גאַמבעטאַ האָט זיך אָפּגעג'גט מיט יאָסי'ס טאָכטער (בריינדעל האָט זי געהייסען, זי האָט חתונה געהאַט דאָס אַנדערע מאָל און איצט איז זי אין אַמעריקע). און איז לאַנג קיין אַלמן נישט געזעסען און האָט געבראַכט צו פיהרען אַ ווייב פון אַ קליין שטעדטעל, אויך אַ מיידעל, אָפּגעלעבט מיט איהר אַקעגען אַ יאָהר און האָט זיך שטילערהייד מיט איהר אָפּגעג'גט און אין

אוועקגעפאהרען קיין בערדיטשעוו און האט געבראכט צו פיהרען פון דארטען א גאנצע „מאדאם מיט א הוט“, געמאכט מיט איהר וויזי־טען, איינגעפיהרט ביי זיך א שטוב מיט מעבעל, מיט זשורפיקסען, מיט יונגעלייט, וואס שפּ׳עלען אין „סטוקעלקע“ און אין „טערטעל־מערטעל“; עס האט אבער ניט געהאלפען ניט די שטוב, ניט דאס מעבעל, ניט די „סטוקעלקע“ מיט׳ן „טערטעל־מערטעל“. — איז א שענעם פריהמארגען זענען זיי אוועקגעגאנגען צום רב און מע האט געשריבען א גט, און די „דאמע מיט דער הוט“ איז אוועק צוריק קיין בערדיטשעוו.

אז וועלוועל גאמבעטא איז נאך דער מעשה אוועקגעפאהרען חתונה האבען נאך א מאל, האבען די כתרילעווקער לצים, די וואס האבען ליעב חוזק מאכען פון דער גאנצער וועלט, איהם גע־געבען איין עצה: וואס דארף ער פאהרען חתונה האבען, ברענגען דאס ווייב און נאכדעם גט׳ען זיך? אמעהר לאז ער דארטען מאכען אויפ׳ן ארט א חתונה מיט א גט אינאיינעם.

דערויף האט זיי וועלוועל געענטפערט, אז אזעלכע חכמים ווי זיי איז טאקי זעהר ווינציג אויף דער וועלט, ס׳איז איהם נאר א הרוש, וואס זיי געהען אהן שטיוועל... און נאך כדומה אזעלכע שטעכווערטער האט ער זיי ארייננעזעצט, אז זיי האבען נישט גע־וואוסט, ווי אזוי אוועקצוגעהן פון איהם, — און אליין איז ער אוועק־געפאהרען קיין ווארשא און געבראכט פון דארטען עפּיס א מין שלאק מיט ארייננעשטעלטע צייהן און מיט א מאדנעם שלייער אויפ׳ן קאפ און מיט א מין משונה מאדנע לשון, וואס אין כתרילעוו־קע האט מען אזעלכס נאך נישט געהערט קיינמאל. דהיינו?

ערשטענס, האט זי גערעדט גיך. שייך זאגען גיך? איידער זי האט ארויסגעלאזט דאס ערשטע ווארט, זענען שוין פינף־זעכס ווער־טער געפלויגען אויף צופריהער, איינס איבער דאס אנדערע, מורא געהאט, מע זאל חלילה ניט פערשפּעטיגען, און איידער זיי זענען ארויסגעפלויגען פונ׳ם מויל, זענען שוין געשטאנען גרייט צעהן אנדערע ווערטער אויף ארויסצופליהען.

דאס איז נומער איינס. והשנית, האט זי גערעדט מיט א קוויטש און מיט א ניגון, ווי פון „אקדמות“, אויסגעמישט מיט „בגוונא“, און אויסגעלאזט אלע מאל מיט איין „אי־וויי“ און מיט א לאנגען „ני?“ און מיט א געלעכטער פון א פאווע, בעוויזען בשעת־מעשה די אריינגעשטעלטע ציינער און געטרייסעלט מיט'ן שלייער, — האט דאס טאקי געהאט דעם זיבעטען חן. אויף חדושים איז מען געגאנגען קוקען אין כתרילעווקע אויף דער ווארשעווער „יפהפיה“ מיט די אריינגעשטעלטע ציינער און הארכען, ווי זי גראגערט און ווי זי קוויטשעט און ווי זי זינגט, און זיך האלטען ביי די זייטען פאר געלעכטער. מע דארף נישט קיין טהעאטער, האבען זיי געזאגט... איין עבירה, כלעבען, וואס זי האט זיך אין כתרילעווקע לאנג נישט געהאלטען — סך הכל איין זומער: ווארום ס'איז געקומען ארום יום־טובים־צייט, האט ער זיך מיט איהר געג'גט, און זי איז אוועקגעפאהרען צוריק קיין ווארשא — און פון דעמאלט אן האט שוין וועלוועל גאמבעטא מעהר נישט חתונה געהאט און איז פערבליבען איין אלמן עד היום הזה.

אפשר ווייסט איהר פון זיינעטוועגען א שידוך?

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

פון צוויי וועלטן

שלום-עליכם פאָלקס-פאָנד אויסגאַבע — ניו-יאָרק, 1927

Copyright, 1923, by Olga Rabinowitz
(Sholom-Aleichem), New York, N. Y.

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

פון צוויי וועלטען

דראמאטישע שריפטען

אינהאלט

שווער צו זיין א איד 7
טביה דער מילכיגער 165

שוועך צו זיין אַ איד

א קאמעדיע אין פיער אקטען מיט א פארשפיעל און מיט א עפילאג.

געשריבען אין יאהר 1914.

פּערזאָנען:

דוד שפּיראָ. אַ בכבוד'ער איד, אַ בעל־הבית, מיט אַ שענער שוואַרצער, עטוואָס גרויליכער, הערצל־באָרד. קרוב צו פופציג. געווען אַמאָל אַיין עושר, איצט אַ מעקלער אויף דער בערזע. געהט זויבער געקליידט. האַלט זיך שטאָלץ. רעדט מיט אַזאַ טאָן, וואָס אַלע דאַרפען איהם הערען. אַ הייסער טעמפּעראַמענט.

שרה שפּיראָ. זיין ווייב. יונגער מיט אַ פּאָר יאָהר פון איהם. אַ פּראָסטע, נאָר נישט קיין נאַרישע אידינע. געווען אַמאָל אַ גאַנץ שענע.

בעטי. זייער טאָכטער. אַ גימנאַזיסטין פון לעצטער קלאַס. אַ שענהייט. אַ ביסעל אַ קאַפּריזנע. נייענצעהן יאָהר אַלט.

סיאָמקע. זייער זוהנדעל. אַ ריהרעוודיג בר־מצוה־יונגעל. אַ גימנאַזיסטעל פון דריטער קלאַס.

שניאורסאָן. געענדיגט גימנאַזיע. אַ יאָהר צוויי און צוואַנציג. אַ בחור פון אַיין עכט־אידישען טיפּ. שוואַרצע, עטוואָס געגרייזעלטע האָר. אַ ביסעל אַיין אויסגעבויגענע סעמיטישע נאָז. ברענענדיגע אויגען.

איוואַנאָוו. זיין חבר. אַ כריסט. גלייך מיט שניאורסאָנען געענדיגט גימנאַזיע. אַ טיפּ פון אַיין עכטען רוס. רויטע באַקען, ליכטיגע גלייכע האָר, קאַצאַפּיש אונטערגעשוירען.

גרינסבערג. אַ סטודענט. אַיין אויסגעפּוצטער. אַ ביסעל אַיין אַסימילירטער.

פּראָטקין. אַ סטודענט. אַ ציוניסט.

הורוויטש. אַ געוועזענער עקסטערן, איצט אַ לעהרער. פאַרשריבען אַלס זייגערמאַכער. רעדט מיט דער ליטווישער אויסשפּראַך.

רב לוי הײלפּערין. אַ מאָדערנער רב, אַיין אָרטאָדאָקס. זויבער געקליידט. אַ ריינער שוואַרצער סורדוט. אַ זיידען יאַרמעלקעלע אויפ'ן קאָפּ. אַ שען בערדעל. נישט קיין לאַנגע פאות.

ק א ל ו ו א ר ס ק י. ראבינער. איין אלטער מאן מיט צוויי אָרדענס אויף דער ברוסט.

ג ו ר א ר י ה. א הויכער, א טרוקענער.

ש ע ר ע ש ע ו ו י צ ק י. א נידעריגער, א געפּאקטער, מיט איין אָרדען.

ב ע ר נ ש ט י י ן.
מ אָ נ א ס ע ו ו י ט ש. } ביידע געגאָלטע.

ק ע צ ע ל ע. א קליין אידעל. שטארק באוואכסען. א ביסעל א יאדישליוועך. רעדט גיך און צוויי מאָל א ווארט. אנגעטהאן א קורץ ווייטיקעל, איין אפגעבארעט קאפּעלישעל. דרעהט זיך ביי דער בערזע.

א ח א ל י א ס ט ר ע מ י י ד ל ע ד. בעטי'ס חבר'טעס. גימנאזיסטקעס. אלע אין גרינע קליידלעך, שווארצע פארטיכלעך, ווייסע קעלנערלעך מיט מאנשעטלעך. לאכען חי־חי־חי און מאכען קניקסענס.

א ק א מ פּ א נ י ע ג י מ נ א ז י ס ט ע ן. אלע — רוסישע טיפּען. אלע אין אוניפארמס מיט ווייסע קנעפּלעך.

ד ע ר ש מ ש ביי רב לוי היילפּערין.

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר פון די זשאנדארמען.

פּ א ל י צ י ס ט ע ן, ז ש א נ ד א ר מ ע ן, נ א ד ז י ר א ט ע ל י ס, א ד ו ו א ר נ י ק מ י ט א ב ל ע כ ע ל, פּ א ס א ז ש י ר ע ן א ו ן ט ר ע ג ע ר ס א ו י ף ד ע ר ב א ה ן, א י י ן א ב ע ר ק א נ ד ו ק ט א ר, ק ע ל נ ע ר ס א י ן ר ע ס ט א ר א ן.

א ר ט: דער פארשפּיעל קומט־פאר אין א רוסישער שטאדט. אלע פיער אקטען מיט'ן עפּילאג שפּיעלען זיך אפּ אין א גרויסער שטאדט פון דער אידישער „טשער־טא" אין רוסלאנד, וואו ניט אלע אידען מעגען וואהנען. צ י י ט: 1913—1914.

באמערקונגען פונ׳ם פארפאסער.

מע בעט זעהר העפליך די ארטיסטען, זיי זאלען זיין ווי ווייט מעגליך נאטירליך גרימירט, ניט אנקלעפען קיין בערד, אין די באוועגונגען ניט איבערטרייבען, ניט קרימען זיך אויף צו מאכען לאכענדיג דעם עולם, ניט צולעגען קיין אייגענע ווערטער, און בכלל זיך גוט צוהערען צו די רעמארקעס און גוט איינשטודירען די שפראך פון דעם אריגינאל.

אין די ערטער, וואו ס׳איז אנגעצייגט, אז מע רעדט אויף אידיש, באדארפען די שוישפיעלער דאס ארויסבאווייזען מיט א באזונדערער באטאנונג און מיט א באזונדערער באוועגונג צו דער פערזאן, צו וועלכער מע רעדט, אזוי, אז מע זאל עס ארויסזעהען און פיהלען.

דאס רעקוויזיט ביי׳ם אויסשטאטען די סצענע איז פריי.

דער עפילאג קאן געשפיעלט ווערען און ניט געשפיעלט ווערען — עס הענגט אפ פונ׳ם פרייען ווילען פון דער רעזשי.

פארשפיעל

א באזונדער קאבינעט אין א גרויסארטיגען קאפע־רעסטאראן. שען מעבלירט. הויכע שפיעגלען. ביי די זייטען ווייכע סאפעס, סאמעטענע פאטעלען. אויף די ווענט בילדער, דיוואנעס. ביי דער זייט א פארטעפיאן. אין מיטען קאבינעט א גרויסער, מיט ווייסען געדעקטער, טיש. אויפ'ן טיש — פון כל טוב. א סך פלעשלעך מיט אלערליי משקאות. צווישען זיי א סך לעדיגע. כל־ערליי פארבייסענס, נאר אלץ אין דער גרעסטער אומארדענונג. שטארק אנגערויכערט און אנגעווארפען. — ס'איז א קערמעשעל פון א שטיק עטליכע און צוואנציג יונגעלייט, נאר־וואס געענדיגט אכט קלאסען גימנאזיע, וואס דארפען איז גיכען אריין אין אוניווערסיטעט. פאר'ן צעשיידען זיך פארברענגט מען א גוטע שעה און מע טהוט א לעב־אונטער. שוין ביי'ם ערשטען אנהויב, אז דער פארהאנג הויבט זיך אויף נאר האלב און מע זעהט נאך כמעט גארניט, הערט זיך שוין דאס געוויסע סטודענטען־ליעד מיט'ן געוויסען ניגון:

„גאודעאמוס איגיטור
יוווענוס דום סוממוס,
פאסט אוקונדאם יוווענטוטעם
נאס האבעביט הומוס..."

נאך די צוויי סטראפען הויבט זיך אויף דער איבעריגער טייל פארהאנג, און דער באל שטעלט זיך פאר אין פולען גלאנץ. דער עולם איז שוין רעכט בגילופין. דאס זענען לויטער גימנאזיסטען, יונגערע און עלטערע, אלע אין זייער אוניפארם, מיט ווייסע קנעפלעך, אין פארשיידענע פאזען: ווער סע קלאפט אויפ'ן פארטעפיאן, און ווער עס זיצט אין מיטען קאבינעט אויף דער ערד, און ווער עס ליגט אויסגעצויגען אויף דער סאפע, און ווער — גאר אויפ'ן טיש. ווער עס רויכערט, און ווער עס האלט א כוס אין דער האנט. פרייליך זענען אלע. מיט'ן פנים צום עולם שטעהט וואניא איוואנאוו,

דיריזשירט מיט א לעפעלע דעם כאהר, וואס ענדיגט דאס ליעד מיט די ווערטער:

„גאאודעאמוס איגיטור
יווענוס דום סוממוס...“

דער דיריזשאר איוואנאוו דערלאנגט א קלאפ אין טיש און רופט־אויס הויך אויף רוסיש].

א י ו ו א נ א ו. עי! טשאעק! שאמ־פאנ־סקא־ווא, טשארט וואזמי!... [א פאר חברה־לייט חאפען איהם ביי דער האנט].

א פ א ר ס ט ו ד ע נ ט ע ן. וואניא! ביזט משוגע געווארען? שאמפאנסקע?! ווייסט, וואס דאס קאסט אט א דא?

א י ו ו א נ א ו. ניע וואשע דיעלא! אויף מיין רעכענונג, טשארט וואזמי! איך צאהל! טשאעק! שאמ־פאנ־סקא־ווא!! [עס לויפען אריין צוויי קעלנערס מיט ווייסע פארטיכלעך, ברענגען שאמפאניער־וויין, אין אייז געוויקעלט, שטעלען־אוועק, פילען־אן די בעכערס, געהען־אפ].

א י ו ו א נ א ו. גאספאדא! צו די בעכערס, טשארט וואזמי! [אלע טהוען זיך א נעם צו די בעכערס]. וואס זענען מיר געווען נעכטען? נעכטען זענען מיר געווען יונגלעך, קינדער, שנעקעס, גימנאזיארען! א ליאדע לעהרערל האט געהאט רעכט אונז אננעמען פאר'ן קאלנער און אריינווארפען אין קארצער. אבער איצט? אבער מארגען? טשארט וואזמי! מארגען זענען מיר מענטשען! סטודענטען! אויס גימנאזיארען! נידער מיט דער גימנאזיע! לעבען זאל די אוניווערסיטעט! הוררא!!!

א ל ע. הוררא!!! [מע טרינקט, מע קושט זיך, מע האלזט זיך, מע רעדט, מע לאכט, מע איז פרייליך. צווישען דער פרייליכער קאמפאניע איז צו באמערקען איינעם א גימנאזיסט פון אידישען טיפ, אויך אין אוניפארם און אויך מיט ווייסע קנעפ. דאס איז ה ע ר ש ע ל ש נ י א ו ר ס א ן. האטש ער האלט־אונטער די קאמפאניע, טרינקט כלומרשט גלייך מיט אלע, נאר ער זאל זיין פרייליך גלייך מיט אלע — דאס זעהט מען ניט. דאס באמערקט אבער קיינער נישט, אויסער איינעם — דער, וואס האט געקאמאנדעוועט מיט'ן כאהר, וואס מע רופט איהם וואניא איוואנאוו. אין דער צייט, ווען אלע הוליען, געהט־צו צו איהם וואניא, לעגט־ארויף די האנט איהם אויף דער פלייצע].

אִיוואַנאָוו [צו שניאורסאָנען]. ...אָס איז מיט דיר, הערשקאָ?

שניאורסאָן [ווי אויפגעוואַכט, לעבעדיג]. וואָס זאָל זיין? גאָרניט.

איוואַנאָוו. וואָס האָלסט דו אויפגעהאַנגען די נאָז אויף דער קווינטע? [נעמט איהם פאר א האנט, זעצט זיך אוועק מיט איהם אויף א זייט].

שניאורסאָן. ווער? איך? עס ווייזט זיך דיר אויס.

איוואַנאָוו. עס ווייזט זיך מיר ניט אויס. איך זעה. איך קוק־נאָך די גאַנצע צייט נאָך דיר. מיך ווערסט דו ניט נאַרען, הערשקאָ. איך קען דיך.

שניאורסאָן. איז טאַקי גוט, וואָס דו קענסט מיך... פון דעסטוועגען וואָלט ניט געשאָדט, זאָלסט מיך קענען אַ ביסעל נעהענטער.

איוואַנאָוו. וואָס זשע וואָלט געווען?

שניאורסאָן. וואָלסט דו מיך ניט געפרעגט קיין קשיות. דו וואָלסט דעמאָלט אַליין געוואוסט, אַז איך בין ניט גלייך צו אייך. [פויזע]. איך קאָן מיך ניט פרעהען, אַזוי ווי איהר פרעהט זיך.

איוואַנאָוו. פאַר וואָס?

שניאורסאָן. פאַר דעם! דערפאַר, ווייל איהר, אַז איהר פרעהט זיך, פרעהט איהר זיך מיט אייער גאַנצען וועזען, מיט אַלע אייערע איברים און חושים...

איוואַנאָוו [שפּאַטיש]. און דו?

שניאורסאָן. און איך? איך טאָר ניט. פאַר מיינע אויגען שטעהט שטענדיג די אויפשריפט: „מעמענטאָ מאָרי”...

איוואַנאָוו. טשאָרט וואָזמי! וואָס פאַר איין אויפשריפט? וואָס פאַר אַ „מעמענטאָ מאָרי”?

שניאורסאָן. האָסט פאַרגעסען, אַז איך... אַז איך בין אַ איד?

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. אָט האָסט דו דיר! און אַז אַ איד — איז וואָס?

ש נ י אַ ו ר ס אָ ן. איז גאָרניט... [קוקט אויף איוואַנאָוועס אַהן ווערטער].

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. איך פאַרשטעה ניט, הערשקאָ, עפּיס רעדסט דו מיר היינט מאָדנע רעד... [באַזונדער פריינטליך]. מיר דאַכט, אַז אויף אונז, דיינע חברים, האָסט דו זיך ניט צו באַקלאָגען... מיר, דיינע חברים...

ש נ י אַ ו ר ס אָ ן [אַ ביסעל אויפגערעגט]. חברים! חברים! ביזט אַ נאַר! ווער רעדט פון חברים? דו מיינסט, אַפּנים, אַז די גאַנצע וועלט איז אָט אַ דאָ אָ? מיר און אונזערע חברים? דו פאַרגעסט, אַז אויף יענער זייט גימנאַזיע איז אויך דאָ אַ וועלט, און אַ גרויסע וועלט. אויסער אונז זענען פאַרהאַן נאָך מענטשען. נאָר פון יענער גרויסער וועלט ווייסט איהר, אַפּנים, זעהר ווינציג. כמעט גאָרנישט ניט. יענער גיהנם איז אייך אומבאַקאַנט. [פּויזע]. אין מיין פעל ווען דו ביזט אָפּ ניט לאַנג, חאָטש איין יאָהר, וואָלסט דו דעמאָלט געוואוסט, וואָלסט דו דעמאָלט געפיהלט, וואָס הייסט נאָרמאַ, פּראָצענטען, מיניסטערישע צירקוליאַרען און נאָך אַזעלכע גוטע זאַכען...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [מיט אַ באַוועגונג]. וואָס הערסט דו צירקו־ליאַרען, פּראָצענטען? מיט אַזאַ איין אַטעסטאַט, ווי דו האָסט! מיט אַ גאָלדענער מעדאַל!

ש נ י אַ ו ר ס אָ ן. אַ גאָלדענע מעדאַל? [אַ מאַך מיט דער האַנט]. מע האָט שוין געזעהען אַזעלכע זאַכען. קאַרג „מעדאַליסטען" זענען פאַרבליבען נאָך פון פאַר־אַ־יאָהרען?... און פון פאַר־צוויי־יאָהרען? „מעדאַליסטען", חאַ־חאַ, אַ טייערע מציאה! עד! נאָר וואָס איז צו רעדען? [שטעהט־אויף]. וואָס איז מיט דיר צו רעדען, אַז דו ווייסט ניט, דו פאַרשטעהסט ניט, דו קאָנסט עס ניט פאַרשטעהן!... [זעצט זיך אַוועק צוריק].

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [קרימט איהם איבער]. „דו ווייסט ניט, דו פאַרשטעהסט ניט, דו קאָנסט עס ניט פאַרשטעהן!"... פאַר וואָס קאָן איך עס ניט פאַרשטעהן, טשאָרט וואָזמי? איך בין נאָך אַזוי קלוג, ווי דו!

ש נ י א ו ר ס אָ ן. נאַר איינער! מע דאַרף ניט זיין קלוג — מע דאַרף נאָר זיין אַ איד דערצו. הייגט פאַרשטעהסט דו שוין? זאָלסט זיין אַ איד חאָטש איין יאָהר...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. וואָס זשע וואָלט געווען?

ש נ י א ו ר ס אָ ן. וואָלסט דו עס נישט אויסגעהאַלטען. קיין איין יאָהר אפילו.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. אַזוי מיינסט דו?

ש נ י א ו ר ס אָ ן. איך בין איבערציינגט!

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. נו, האָסט דו אַ טעות. קענסט דו מיך ניט. ווייסט דו נישט, ווער וואַניאַ איוואַנאָוו איז! [פויזע]. שאַ! ווייסט דו, וואָס פאַר אַ געדאַנק מיר איז איינגעפאַלען איצט אין קאָפּ? [טהוט זיך אַ פּאַטש אין די קניהעס, רוקט זיך צו צו שניאורסאָנען]. הער־אויס, הערשקאָ, טאָמער וואָלטען מיר זיך געביטען?

ש נ י א ו ר ס אָ ן [קוקט איהם אָן]. וואָס הייסט „געביטען"?

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. אָט איך לעג דיר פאָר אַ קאָמבינאַציע. דו זאָגסט, איך וואָלט קיין איין יאָהר אפילו ניט געקאָנט זיין אין דיין פעל? טאָ לאָמיר זיך בייטען!

ש נ י א ו ר ס אָ ן [פאַרשטעהט איהם נאָך אַלץ ניט]. וואָס הייסט — לאָמיר זיך בייטען?

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. גאַר פּראָסט. מיר וועלען זיך בייטען. דו זאָגסט, איך זאָל איין יאָהר חאָטש פּרובען זיין אין דיין פעל, פּרובען זיין אַ איד? — גוט! מיר וועלען זיך בייטען... אויף איין יאָהר. דו וועסט זיין איוואַנאָוו, איך וועל זיין שניאורסאָן.

ש נ י א ו ר ס אָ ן [שטעהט־אויף]. דו האָסט, אַפּנים, ניט פון וועמען חוזק צו מאַכען? זוך אַ גרעסערען נאַר פון זיך...

א י װ אַ נ אָ װ [שטעהט אויף אויף]. איך מאַך נישט חוזק. איך מיין עס גאַנץ ערנסט, טשאָרט װאָזמי! איך בין אַ בעלן צו זיין אויף דיין אָרט. איך װיל פּרובירען אויף זיך אַליין, װי אַזוי איז, אַז מע איז אַ איד? װי אַזוי פיהלט זיך אַ איד? איצט האָבען מיר אַ געלעגענהייט. מיר דאַרפען ביידע אַריין אין אוניװערסיטעט. מיר פאָהרען ביידע אין אַ ניי אָרט, אַ פרעמדע שטאָדט, װאו קיינער קען אונז נישט. װעלכער רוח איז דאָס מחויב צו װיסען, װער פון אונז איז איװאַנאָװ און װער — שניאורסאָן? צי װעמען געהט עס אָן, אַז איך, איװאַנאָװ, בין שניאורסאָן, און דו, שניאורסאָן, ביזט איװאַנאָװ, חאַ־חאַ־חאַ? װאָס זאָגסט דו דערויף, הערשקאָ, האַ?

ש נ י א ו ר ס אָ ן. װאָס איך זאָג דערויף? איך קאָן זאָגען נאָר דאָס, אַז דו פלאַפּעלסט נאַרישקייטען, װייל דו ביזט...

א י װ אַ נ אָ װ. שכור — מיינסט דו אפשר?

ש נ י א ו ר ס אָ ן. חס וחלילה! װער זאָגט, אַז דו ביזט שכור? איך זאָג נאָר, אַז דו ביזט אַ ביסעל בגילופין, אונטער'ן גלעזעל...

א י װ אַ נ אָ װ [ענערגיש]. איך? אונטער'ן גלעזעל? דו ליגסט! נאָך קיין מאָל אויף מיין לעבען בין איך, טשאָרט װאָזמי, אַזוי ניכטער ניט געװען, װי היינט! איך זאָג עס גאַנץ ערנסט, הערשקאָ, פריינט מיינער, ביי מיין עהרען־װאָרט! אָט האָסט דו דיר מיין האַנט! [ציהט איהם אוים אַ האַנט]. איך װיל פאַרזוכען דעם טעם: װ י אַ ז ו י א י ז ע ס, אַ ז מ ע א י ז אַ א י ד?

ש נ י א ו ר ס אָ ן. װעסט פיהלען אַ רעכטען טעם! װעסט פאַרזאָגען אַ צעהנטען!

א י װ אַ נ אָ װ. נאַרישקייטען! [טהוט זיך אַ זעץ אין הארצען]. קענסט דו מיך נישט! װייסט דו נישט, װער װאַניאַ איװאַנאָװ איז, טשאָרט װאָזמי! פאָלג מיך, לאָמיר זיך בייטען! [װיל ארומנעמען שניאורסאָנען]. אויף איין יאָהר נאָר לאָמיר זיך בייטען...

ש נ י א ו ר ס אָ ן [שטופּט איהם אָפּ פון דער גרינג]. רעד ניט קיין נאַרישקייטען! סע שלאָגט צו דער גאַל! װאָס הייסט בייטען? װי בייט מען זיך דאָס?

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. גאָר פראָסט: מע נעמט און מע בייט זיך. איך וועל זיין שניאורסאָן, דו וועסט זיין איוואַנאָוו. דו וועסט מיר געבען דיין אַטעסטאַט מיט די פינפען, איך וועל דיר געבען מיין אַטעסטאַט מיט די דרייען, טשאָרט וואָזמי, און ביט פּאָסיעמו! איז דאָס געמאַכט? [ציהט־אויס שניאורסאָנען אַ האַנט].

ש נ י א ו ר ס אָ ן. דו רעדסט ווי אַ קינד, וואַניאַ, כלעבען. וואָס רעדסט דו? דאָקומענטען — עפּיס אַ שפּיעלעכעל? היינט אונזערע עלטערען?

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. דאָקומענטען? נאַרישקייטען! איין יאָהר אײנגאַנצען — נאַפּליעוואַט! און די עלטערען — וואָס געהט עס זיי אָן? ווער דאַרף עס וויסען? מיר וועלען דאָך זיין ביידע אין איין שטאָדט, אין איין אוניווערסיטעט, וועלען זיי אונז שרייבען בריעף, דיין פאָטער צו מיר, מיין פאָטער צו דיר — און מיט זייערע בריעף וועלען מיר זיך אָפּבייטען. האָסט דו עס פאַרשטאַנען, קאָפּ? [חאַפּט שניאורסאָנען פאַר אַ האַנט, שלעפּט איהם צום טיש. שניאורסאָן לאָזט זיך ניט].

ש נ י א ו ר ס אָ ן. לאָז געמאַך! וואַניאַ, לאָז צורוה! די חברים דאַרפסט דו נאָך...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. זאָרג ניט, זיי וועלען אונז ניט אַרויסגעבען. אַט אַ דאָ וועט דאָס בלייבען. [הערט ניט שניאורסאָנען, שלעפּט איהם צו צום צענטער. טהוט אַ זעץ מיט דער האַנט איבער'ן טיש]. סילאַנס! שטיל זאָל זיין! [דער עולם טהוט אַ שטעה־אויף]. חברים, שטיל זאָל זיין! [טהוט נאָך אַ מאָל אַ זעץ מיט דער האַנט אַז טיש]. איך דאַרף אייך עפּיס זאָגען זעהר אַ וויכטיגע זאַך! [שפּרינגט־אַרויף אויף אַ שטוהל]. הערט נאָר צו מיט קאָפּ! איהר זאָלט וויסען זיין, אַז איך בין שוין מעהר ניט איך. איך בין שוין ער! [ווייזט אויף שניאורסאָנען, וואָס שטעהט נאָך אַ פאַרגאַפטער און ווישט זיך דעם שווייס פונ'ם שטערן]. און ער איז שוין נישט מעהר ער, נאָר איך! ער איז איך, איך בין ער... וואָס קוקט איהר זיך איבער און וואָס שמייכעלט איהר דאָרט אין די הויפענס? איך בין ניט שכור, טשאָרט וואָזמי! איהר ווייסט גאַנץ גוט, אַז

איך בין ניט שכּור — איך קאָן טרינקען. אָט באַלד וועט איהר האָרכען, וועט אייך זיין קלאָר אַלסדינג. חברים! זייט וויסען, אַז איך און אונזער חבר שניאורסאָן האָבען זיך געביטען, אויף אַ יאָהר האָבען מיר זיך געביטען. מיר האָבען זיך געגעבען דאָס וואָרט, מיר האָבען געהאַלטען אַ וועטע. קורץ — ס'איז ניט אייער זאַך. איהר דאַרפט נאָר הערען און זעהען און שווייגען. איך באַשווער אייך מיט אונזער הייליגען בונד פון חבר'שאַפט, אַז דעם זאָל אָפּ־דאַרען די צונג, וועמ ס'וועט אַרויסלאָזען אין דרויסען אַ פּיפּס וועגען דער גאַנצער געשיכטע אין פאַרלויף פונ'ם דאָזיגען יאָהר!... חברים! איך פאָדער פון אייך אינ'ם נאָמען פון אונזער סאָלידאַ־ריטעט, איהר זאָלט מיר געבען אייער עהרען־וואָרט און שווערען, אַז דאָ, אין דעם קאַבינעט, ווערט די זאַך באַגראָבען אויף אייביג, און קיין פויגעל וועט ניט וויסען. זאָגט איהר מיר צו?

ק ו ל ו ת. מיר זאָגען דיר צו! מיר זאָגען דיר צו!

ק ו ל ו ת. חאָטש מיר ווייסען ניט וואָס, מיר ווייסען ניט ווען!

א י ו ו אַ נ אָ ו. אָט באַלד וועט איהר וויסען. איהר דאַרפט מיר נאָר צוזאָגען, אַז ס'וועט ניט אַרויסגעטראָגען ווערען פון דאַנען אַ וואָרט. איהר דאַרפט מיר צושווערען, אַז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען. אַלזאָ, שווערט איהר מיר צו? [הויבט־אויף צוויי פינגער]. זאָגט: „מיר שווערען!"

אַ ל ע [הויבען־אויף צוויי פינגער, זינגען מיט אַ ניגון]. מיר הויבען די הענט און מיר שווערען!

א י ו ו אַ נ אָ ו [אויפגעבראַכט]. סילאַנס! וואָס פאַר אַ געזאַנג, טשאָרט וואָזמי?! דאָ האַנדעלט זיך וועגען איין ערנסטע זאַך, און זיי האָבען זיך צעזונגען גאָר! אַלזאָ, איך פאָדער פון אייך, איהר זאָלט זיין ערנסט און זאָגען: „מיר שווערען".

אַ ל ע [ערנסט]. מיר שווערען. מיר שווערען!

א י ו ו אַ נ אָ ו. אָט אַזוי האָב איך אייך ליעב. אַצינד, חברים, אַז איהר האָט מיר אָפּגעשוואָרען, וועל איך אייך שוין

דערצעהלען, אום וואָס דאָ האַנדעלט זיך. אונזער חבר, הערשקאָ שניאורסאָן, ווי אייך איז באַוואוסט, געהערט צו יענעם פאָלק, וואָס איז פאַרהאַסט און פאַרפאָלגט אויף דער גאַנצער וועלט, צו יענעם אויסדערוועהלטען פאָלק, וואָס איז צעזייעט און צעשפּרייט, — מיט איינעם וואָרט: ער איז אַ איד, און אַ איד איז זעהר שווער צו זיין. כּמעט אוממעגליך. אַזוי זאָגט ער, הערשקאָ הייסט עס. און איך זאָג, אַז ס'איז ניט אַזוי גוואַלדיג. דער שד, איז גאָרניט אַזוי שרעקליך, ווי מע מאָהלט איהם... זאָגט מיין חבר, אַז דערפאַר מיין איך עס, ווייל איך בין קיינמאָל קיין איד ניט געוועזן. לאָם איך פּרובען, זאָגט ער, זיך געפינען אין זיין פעל חאָטש איין יאָהר, וועל איך, זאָגט ער, דעמאָלט פיהלען. גוט. איז געבליבען, איך זאָל אַריין אין זיין פעל חאָטש אויף איין יאָהר. ווי אַזוי זשע מאַכט מען דאָס? האָבען מיר זיך געביטען אויף אַ יאָהר...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. נאָך ניט געביטען, נאָר ער וויל, מיר זאָלען זיך בייטען.

א י ו ו אַ נ אָ ו. געביטען, געביטען! הערט איהם ניט! פון דער מינוט אָן איז ער שוין ניט מעהר שניאורסאָן, נאָר איוואַנאָוו, און איך בין אויס איוואַנאָוו, נאָר שניאורסאָן. [ער שפּרינגט־אַראָפּ פון שטוהל, ציהט־אַראָפּ פון זיך זיין מונדיר, גיט־איבער שניאורסאָנען, שלעפּט־אַראָפּ כּמעט מיט גוואַלד פון שניאורסאָנען זיין מונדיר, און ביידע טהוען זיך איבער פאַר אַלעמען אין די אויגען. וואַניאַ איוואַנאָוו מאַכט אַ אידיש פּנים, סטאַרעוועט זיך, ער זאָל זיין ענליך צו שניאורסאָנען. דער עולם נעמט־אויף די סצענע מיט גרויס ענטוזיאַזם].

אַ ל ע [אַפּלאָדירען]. בראַוואָ! בראַוואָ!

א י ו ו אַ נ אָ ו [שפּרינגט־אַרויף ווידער אַ מאָל אויף אַ שטוהל]. חברים! אַצינד, אַז די זאַך איז שוין געמאַכט, ערלויב איך מיך פאָרצושטעלען פאַר אייך. איך בין שוין ניט מעהר דער כּריסט, דער דוואָריאַנין, איוואַן איוואַנאָוויטש איוואַנאָוו, נאָר [נעמט־אַרויס פון שניאורסאָנ'ס זייט־קעשענע זיינע דאָקומענטען, דעם פּאַס מיט'ן אַטעסטאַט, קוקט־אַריין] — דער שקלאָווער מיעשטשאַנין, טשאָרט וואָזמי, הערש מאָוושאָוו שניאורסאָן, דער זוהן פונ'ם פאַרהאַסטען און פאַרפאָלג־

טען, נאָר פון גאָט אויסדערוועהלטען פאָלק ישראל. און דער [ווייזט אויף זיין חבר שניאורסאָן] — איז שוין ניט מעהר דער שקלאַווער מיעשטשאַנין הערש מאָושאָוו שניאורסאָן, נאָר... אַנו, הערשקאָ, נעם־אַרויס אַקאָרשט פון קעשענע דיינע נייע דאָקומענטען! [ניענער נעמט־ארויס]. אַיין אמת׳ער דוואָריאַנין און אַ זוהן פון אַ דעיסטווי־טעלני סטאַטסקי סאָוויעטניק, טשאָרט וואָזמי, איוואַן איוואַנאָוויטש איוואַנאָוו! איך לעג־פאָר צוליעב דער דאָזיגער מעטאַמאָרפאָזע אָנפילען די כּוסות און אויסטרינקען. הוררראַ!

אַ ל ע [פילען־אָן די כוסות]. הוררראַ! [מע גראַטולירט און מע קושט זיך מיט די געביטענע חברים און מע טרינקט].

ש נ י אַ ו ר ס אָ ן [טרעט־ארויס מיט׳ן כוס אין דער האַנט]. חברים! אונזער חבר וואַניאַ איוואַנאָוו, אָדער, ווי ער הייסט שוין איצטערטאָ, הערשקאָ שניאורסאָן, איז באַגאַנגען, ווי איהר זעהט, אַ שפּאַס, און אויסגעלאָזט האָט זיך עס, ווי עס ווייזט אויס, מיט אַיין ערנסט. די זאַך איז אָפּגעטהאָן — פאַרפאַלען. מיר האָבען זיך, הייסט עס, געביטען מיט די יוצרות. זאָל זיין אין אַ גוטער שעה. ווער פון אונז ביידע האָט געמאַכט אַ בעסער געשעפט — דאָס ווייס א י ך, און אויך איהר, אויב איהר האָט אַ קלעפּקע אין קאָפּ, באַדאַרפט אויך פאַרשטעהן. און טאָמער פאַרשטעהט איהר ניט — בין איך ניט שולדיג... איין זאַך נאָר מוז איך זאָגען פאָראויס: אַזוי ווי מיר קאָנען נישט וויסען, וואָס מיט אונז ביידען קאָן פּאַסירען אויף דעם נייעם וועג, וואָס מיר ביידע לאָזען זיך געהן, על־כּן וואָלט איך וועלען אויסנעמען אַ תּנאי, אַז טאָמער וועט עמיצען פון אונז צוויי אין פאַרלויף פון דעם יאָהר אויסקומען שוין זעהר שמאָל, דאָס הייסט...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [שטופּט איהם אָפּ]. קיין שום תּנאים! קיין שום קאָמפּראָמיסען! וואָס ס׳זאָל ניט זיין — קאָן זיך זיין! אָפּ־געמאַכט — איז פאַרפאַלען!

אַ ל ע. פאַרפאַלען! פאַרפאַלען!

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. ביט פּאָסיעמו!

אַ ל ע. ביט פּאַסיעמו!

ש נ י א ו ר ס אָ ן [פונ׳ם אָרט]. גערענק זשע, וואַניאַ, מיין איך הערשקאַ, זאָלסט קיין חרטה ניט האָבען!

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. חרטה? די איוואַנאָווס... פּאַרדאָן! מיין איך די שניאורסאָנס האָבען קיינמאָל קיין חרטה ניט! איך קום־ארויס פון אַ פּאָלק, טשאַרט וואָזמי, וואָס איז שוין דורכגע־גאַנגען דורך פייער און דורך וואַסער און דורך מעשענע רעהרען! מיינע עלטער־עלטער־זיידעס, וואָס האָבען געקנעטען לעהם ביי פּרעה׳ן, אויפגעשטעלט די אייביגע פּיראַמידען, אויפגעבויט די באַריהמטע שטעדט סדום און עמורה... פּאַרדאָן! איך מיין פּיתום און רעמסס, זענען געגוג אויסגעשטאַנען ביז זיי האָבען זיך באַזעצט אינ׳ם געבענטשטען לאַנד מצרים... פּאַרדאָן! מיין איך כּנען. און אַז מיר האָבען זיך באַזעצט אינ׳ם געבענטשטען לאַנד כּנען, איז געקומען בלשאצר... פּאַרדאָן! איך מיין נבוכדנאצר, און האָט פאַרברענט אונזער הייליגען טעמפּעל און אָפּגעפיהרט אונזערע זיהן און טעכטער אין אייזערנע קייטען צו זיך אינ׳ם באַרבאַרישען באַבילאָן, און נאָכדעם אין שפּאַניען... חברים! איך מאַך, טשאַרט וואָזמי, אַ היבשען שפּרונג און לאָז־דורך בלעמ׳ען, המנ׳ען מיט אחשורוש׳ען מיט נאָך אַזעלכע פיינע מענטשלעך, ווייל עס טאָגט שוין, ווי איהר זעהט, אין דרויסען — אַלזאָ, אינ׳ם פינסטערען קאַטוילישען שפּאַניען, וואו עס האָט געוואַרט אויף אונז די אינ־קוויזיציע. [מיט היץ]. קאָנט איהר זיך פאָרשטעלען, חברים, וואָס פאַר ליידען מיינע עלטערען זענען אויסגעשטאַנען אין דער אינ־קוויזיציע? אויפ׳ן אויטאָדאפע האָבען זיי זיך געלאָזט ברענען, טשאַרט וואָזמי, אויפ׳ן עשאַפאָט האָבען זיי זיך געלאָזט קוילען, שניידען, האַקען, בראָקען, פערטלען...

אַ ל ע [מיט גרויס ענטוזיאַזם און אַפּלויז]. בראַוואָ, הערשקאַ, בראַוואָ!

ק ו ל ו ת. גאָר ניט צו דערקענען, אַז דאָס איז אַ כּריסט!

ק ו ל ו ת. אַ איד! איין אמת׳ער איד! האַ־האַ־האַ!

א י י נ ע ר   פ ו ן   ד ע ם   ע ו ל ם. א געבוירענער זשיד. נאָר פּייסיקעס פעהלען איהם!

נ אָ ך   א י י נ ע ר. און א לייבסערדאַק!

נ אָ ך   א י י נ ע ר. אוי־ווערמיר! טאַטעלע־מאַמעלע! ציצעלע־האַמעלע! חאַ־חאַ־חאַ!

א י וו אַ נ אָ וו. סילאַנס! אַז איך רעד, דאַרף זיין שטיל, טשאָרט וואָזמי!

ש נ י א ו ר ס אָ ן [צו איוואַנאָוון]. האָב צייט — דאָס האָסט דו ערשט איין אַדערויף. שפּעטער וועט נאָך זיין בעסער...

א י וו אַ נ אָ וו. ווער עס וועט וואַגען אָפּצולאַכען פון אַ אידען, דער וועט האָבען צו טהון מיט מיר! [באַווייזט אַ קולאַק]. איך וועל ניט פאַרשווייגען קיינעם! איך וועל ניט דערלאָזען, טשאָרט וואָזמי, מע זאָל חוזק מאַכען פון מיר דערפאַר, וואָס איך שטאַם־אָפּ פון אַ פאָלק, וואָס האָט געגעבען דער וועלט אַ זאַקאָן, מיט אַ צאַר דאַוויד, מיט אַ פּסאַלטיר, טשאָרט וואָזמי! איך בעט נאָך אַ מאָל אָנצופילען די כוסות און טרינקען פאַר'ן דאָזיגען פאָלק, פאַר'ן אויסדערוועהלטען פאָלק ישראל, וואָס איך בין איצט איינער פון זיינע קינדער. לעבען זאָל דאָס אַלטע אויסדערוועהלטע פאָלק! הוררראַ!

אַ ל ע. הוררראַ!

ק ו ל ו ת. בראַוואָ! בראַוואָ!

ק ו ל ו ת. גאָספּאָדאַ! וואָס שווייגט איהר?

ק ו ל ו ת. לאָמיר איהם נעמען! לאָמיר איהם וויעגען! קאַטשען! קאַטשען!

ק ו ל ו ת. ביידען קאַטשען! ביידען! [דער עולם צעטיילט זיך אויף צוויי. איין טייל האַפּט־אונטער שניאורסאָנען, דעם איבערגעטהאָנענעם איוואַנאָוון, דער אַנדערער טייל האַפּט־אונטער דעם איבערגעטהאָנענעם שניאורסאָנען אויף די הענט, און מיט קולות: „בראַוואָ, הערשקאַ! בראַוואָ, וואַניאַ!“ טראָגט מען זיי אַרום טיש, איבער'ן קאָבינעט, אַ צוויי־דריי מאָל. — דער פאָרהאַנג פאַלט].

ערשטער אַקט

[ביי דוד שפּיראָ. — אַ גרויס עס־צימער. בעל־הבתיש מעבלירט. נישט רייך, נאָר זויבער און מיט אַ גוסט. ווייסע גאַרדינען, גרינע וואַזאָנעס, איין אַלטער פּאַרטעפּיאַן, אַ פּאָר אידישע בילדער אויף די ווענט. — פיער טירען: צוויי רעכטס, פיהרען צו די זייטיגע צימערן; איינע אין הינטערגרונט, פיהרט צו די טרעפּ אַראָפּ; איינע לינקס, אין ווינקעל, פיהרט צו דער קיך. לינקס אַ פענסטער. בייֿ'ם פענסטער, נאָהענט צו דער ראַמפּע, שטעהט אַ קאַנאַפּע. אויף דער קאַנאַפּע, אָנגעשפּאַרט אויף דער האַנט, זיצט בעטי, שטאַרק פאַרטיעפט אין אַ בוך. אָנגעטהאָן געהט זי אין אַ גרין שילעריון־קלייד מיט אַ שוואַרץ פּאַרטיכעל. אַ ווייסער שפּיצען־קראַגען מיט ווייסע שפּיצען־מאַנשעטען. די האָר פאַרקעמט, מיט אַ שענעם לאַנגען צאָפּ פאַרוואָרפען אַהינטער. מיט אַ ביכעל אין האַנט, איבער'ן שטוב אַהין און צוריק, שפּאַנט־אַרום סיאָמקע, אָנגעטהאָן אין אַ גרויער גימנאַזיאַל־טוזשורקע מיט קליינע ווייסע קנעפּלעך. ער לערענט אויף אויסווענדיג, מיט אַ ניגון, שאָקעלט זיך צום טאַקט:

„קאַק ניניע זביחאַיעטסאַ וויעשטשיי אָליעג
אָטאָמסטיט ניעחאַזומנים חאָזאַחאַם...“

און נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע:

„קאַק ניניע זביחאַיעטסאַ וויעשטשיי אָליעג...“

פון דרויסען דערהערט זיך אַ ווייטער קלונג. סיאָמקע הערט ניט אויף אָרומצושפּאַנען און לערנען אויף אַ קול. בעטי ריהרט זיך ניט. — עס קומט אַריין פון קיך שרה שפּיראָ מיט פאַרקאַטשעטע אַרבעל].

שרה שפּיראָ [צו דער טאָכטער]. בעטי!

בעטי [ענטפערט ניט].

שרה שפּיראָ [נאָך אַ מאָל]. בעטי!!

בּ ע ט י [נעמט נישט צו די אויגען פון בוך]. מהו?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. זעה נאָר, ווי זי האָט זיך אַ ביסעל פאַר־טיעפט! גאָרניט אָפּצורייסען!

בּ ע ט י [הויבט־אויף די אויגען]. וואָס ווילסט דו, מאַמע?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. נאַ דיר גאָר וואָס איך וויל, האָסט דו געהערט אַ ביסעל? עמיצער קלינגט דאַך. [עס הערט זיך אַ צווייטער קלונג]. עס קעהר אודאי זיין אַ בּעלן אויפ'ן צימער.

בּ ע ט י [נישט צוגענומען די אויגען פון בוך]. אַ סך בּעלנים, ווינציג מחותּנים. זינט מע האָט אויפגעהאַנגען דאָס צעטעל, אַז סע גיט זיך אָפּ אַ צימער, הערט דאָס גלעקעל נישט אויף צו קלינגען; נאָר עמיצען זאָל געפעלען — דאָס נישט.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. מזל טוב! פון וואַנען ווייסט דו? אפשר וועט דעם יאָ געפעלען?

בּ ע ט י [נישט צוגענומען די אויגען פון בוך]. וואָס קאָן איהם דאָ געפעלען? אַ קעמערעל אָהן מעבעל, אָהן געזונט, אָהן לייב און לעבען.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. וואָס האָסט דו געוואָלט? שפּיעגלען? סאַמעטענע דיוואַנעס? האָסט דו געהערט אַ ביסעל? ווערליג דאָס געלט, איז גענוג מעבעל. געה נאָר, טאָכטער, אַראָפּ אונטען, עפען. איך קאָן מיך אָט אַזוי אויף די טרעפּ ניט ווייזען... איין אויסגעשמאָדערטע... טאָמער באַגעגענט מיך עמיצער...

בּ ע ט י [נישט צוגענומען די אויגען פון בוך]. וואָס עפּיס איך? לאָז געהן סיאָמקע.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. זעה נאָר, ווי מע דינגט זיך דאָ, משטיינס געזאָגט! דאָס קינד לערענט דעם אוראָק, דאַרף מען איהם שטעה־רען, האָסט דו געהערט אַ ביסעל?

בּ ע ט י [נישט צוגענומען די אויגען פון בוך]. אָהן איין אומגליק. ס'וועט איהם גאָרניט שאַדען צו די אוראָקען, אַז ער וועט געהן עפענען די טיר.

ש ר ה ש פּ י ר אָ [שווין אויפגערעגט]. קינדער מיוחסים — טפו זאָל דאָס ניט ווערען! [צו סיאָמקען]. געה נאָר, סיאָמעניו, עפען־אויף די טיר אונטען. מע קלינגט.

ס י אָ מ ק ע [הערט ניט אויף חזר׳ען אויף אויסוועניג, קוקט אויף דער מוטער]. „קאַק ניניע זביחאַיעטסאַ וויעשטשיי אַליעג...״

ש ר ה ש פּ י ר אָ. זעה נאָר, מע רעדט צו איהם, גלייך ווי אין דער וואַנט אריין. געה עפען די טיר — זאָגט מען דיר. מע קלינגט. האָסט דו געהערט אַ ביסעל? [עס הערט זיך אַ דריטער קלונג].

ס י אָ מ ק ע [ווי אויפגעוואַכט פון שלאָף]. מע קלינגט? איך האָב גאָרניט געהערט, מע זאָל קלינגען, איך. אָטאָ געה איך. [לויפט צו דער טיר אַראָפּ אויף די טרעפּ און חאַפּט בעת מעשה אַ טענצעל].

ש ר ה ש פּ י ר אָ [גרייט צום טיש, שטעלט דאָס טייגעשיר, רעדט צו זיך אַליין]. בּראָש זענען זיי דאָ אַלע פאַרטאַרעראַמט. ער איז שטענדיג אויף דער בּערזע, דרעהט געשעפטלעך. די איז אַ גימנאַזיסטקע, לייענט בּיכער. דער איז אַ גימנאַזיסט, חזר׳ט די אוראָקען. און דו אַליין דאַרפסט זיך טויטשען טאָג ווי נאַכט, טאָ דאָס, טאָ יענס, טאָ היין, טאָ הער, טאָ דעם, טאָ יענעם...

בּ ע ט י [נישט צוגענומען די אויגען פון בוך]. מיט וועמען רעדסט דו דאָרט, מאַמעטשקע? מיט זיך אַליין?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. מיט וועמען דען זאָל איך רעדען, האָסט דו געהערט אַ ביסעל? אַז איהר אַלע זענט פאַרטראַסקעט, און איך איינע דרעה מיך אַרום, ווי אַ מחותנת׳טע בּיי דער מיזינקע אויף דער חתונה, און דאַרף אַרבּייטען, קיין עין־הרע, אויף אַזאַ שטוב, אָהן אַ הילף, אָהן אַ האַנט־איבּערנעמער...

בּ ע ט י. ווער הייסט דיר, מאַמעטשקע, ניט צונעמען קיין דיענסט?

ש ר ה ש פּ י ר אָ [שטעלט זיך אַוועק, טענה׳ט אין איין אָטעם, שיט ווי פון אַ פאַס, וועהרענד די טאָכטער קוקט אַלץ אין בוך]. דיענסטען זאָל איך נעמען? פון וואַנען וועל איך זיי צאָהלען? די שענע פּרנסות פון דער בּערזע, משטיינס געזאָגט, אויף וואָס דער טאַטע איז אַי־

בערגעקומען, אז ער דארף זיין אַ מעקלער גלייך מיט קעצעלען און מיט נאָך אזעלכע שלים־מזל׳ען, און נאָך בײַ היינטיגע הוצאות: דירה־געלט צאָהל, פּראוואָזשיטעלסטווע צאָהל, פּראוואָאוטשעניע צאָהל, טאָג ווי נאכט נאָר פּראוועס און פּראוועס...

[עם קומט צוריק סיאָמקע. נאָך איהם — אַ יונגער פּארשוין, עלעגאנט געקליידט. אין איין האנט האלט ער אַ קליין טשעמאָדאנטשיקעל, אין דער אנדערער — אַ פּלעד. ווי נאר ער קומט אריין און טהוט אוים דאָס היטעל, דערקענט מען אין איהם, אַז דאָס איז דער כריסט איוואנאָוו, דער, וואָס האָט זיך פּאר־שטעלט פאר׳ן אידען שניאורסאָן].

א י ו ו א נ אָ ו ו [פּארנייגט זיך פאר דער מאדאם שפּירא און פאר בעטין, רעדט רוסיש]. טוט סדאָיאָטסיאַ קאָמנאטאַ? *

ש ר ה ש פּ י ר אָ [צו בעטין, אויף אידיש]. מזל טוב! שוין גויים אויך אָנגעהויבען געהן דינגען דירות אויף דער אידישער גאס? [צו איוואנאָווען, אויף רוסיש]. טוט, טוט**.

א י ו ו א נ אָ ו ו. מעבלירט?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. מעבלירט.

א י ו ו א נ אָ ו ו. קאָן מען זעהען דאָס צימער?

ש ר ה ש פּ י ר אָ [קאָטשעט־אָפּ די ארבעל. צו איוואנאָווען]. פאר וואָס ניט? [צו בעטין, אויף אידיש]. ער זאָל שוין אזוי זיין מיט דער כאָז, ווי ער וועט דינגען דאָס צימער. [צו איוואנאָווען, אויף רוסיש]. פּאָזשאַלאָיטיע! [ווייזט איהם, וואו ער זאָל אַפּלעגען דאָס טשעמאָדאנטשיקעל מיט׳ן פּלעד, פיהרט איהם אָפּ רעכטס, דורך דער זייטיגער טיר. עס דויערט אַ מינוט. בעטי זיצט איבער איהר בוך. סיאָמקע הערט ניט אויף צו חזר׳ען זיין אוראָק. עס קומען־אָן צוריק שרה מיט׳ן פּארשוין. שרה דערלאנגט איהם אַ שטוהל. רעדט אויף רוסיש].

ש ר ה ש פּ י ר אָ. זיצט, פאר וואָס זיצט איהר ניט?

א י ו ו א נ אָ ו ו [וויל ניט זיצען, דאנקט, קוקט אויף בעטין]. אלזאָ, וואָס וועט קאָסטען דאָס צימער?

---

* דאָ ניט זיך אָפּ אַ צימער? — ** דאָ, דאָ.

ש ר ה ש פּ י ר אָ [ענטפערט איהם ניט, ווענדט זיך צו דער טאָכטער, רעדט מיט איהר אויף אידיש, נאָר ווארפט־אריין לשון־קודש־ווערטער, טאָמער פאַרשטעהט ער]. בעטי! דער חדר איז דעם אָדון דוקא געפעלען. ער פרעגט, מה יקר. וויפיעל דבר'ט מען איהם?

ב ע ט י [צו דער מוטער אויף אידיש, באַגעגענט זיך מיט איוואַנאָוו'ס אויגען, ווערט רויטליך]. וויפיעל דו ווילסט. וואָס פרעגסט דו ביי מיר?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. איך וויים ניט, וויפיעל איך זאָל איהם דבר'ען? פּופצעהן ראָך? — איז ווינציגליך. צוואַנציג? — אפשר צו פיעל? נאָך די בגדים ווייזט אפילו אויס, אַז ער האָט יאָ מעות; נאָר נאָכ'ן טשעמאָדאַנטשיקעל — זעהט ער אויס אַ גוי אַ שלים־מַזל. [איז דער גאַנצער צייט, וואָס שרה רעדט צו דער טאָכטער, לאָזט איוואַנאָוו קיין אויג ניט אראָפּ פון בעטין. עס זעהט אויס, אַז זי איז איהם שטאַרק געפעלען].

ב ע ט י [זשעניִרט פון דעם, וואָס איוואַנאָוו קוקט אויף איהר אַזוי געשמאַק, צו דער מוטער, אויך אויף אידיש]. אָבער זאָג איהם שוין, מאַמע, וויפיעל דו פאַרשטעהסט — איין עק דאַרף דאָך עם האָבען!

ש ר ה ש פּ י ר אָ [צו איוואַנאָווען, אויף רוסיש]. דאָס צימער וועט אייך קאָסטען אַלערלעצט אַ פינפאונצוואַנציגער אַ חודש.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. פינף און צוואַנציג? אויסגעצייכענט.

ש ר ה ש פּ י ר אָ [צו דער טאָכטער, אויף אידיש]. איך האָב זיך ארויסגעחאַפּט מיט אַ כף־הא'ער, געמיינט, ער וועט זיך דינגען — צום סוף איז ער צופריעדען... [צו איוואַנאָווען, אויף רוסיש]. נאָר וואָס דען? איך דאַרף אייך זאָגען פריהער, אַז ביי אונז איז אַ מנהג, פאַר אַ האַלבען חודש דאַרף מען באַצאָהלען פאָראויס.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [ניט לאַנג געטראַכט]. אפילו פאַר אַ גאַנצען. [נעמט־ארויס אַ פינפאונצוואַנציגער און טהוט איהם אַ וואַרף־ארויס מיט צוויי פינגער מיט אַזאַ לייכטקייט, ווי מע וואַרפט־אַוועק איין אויסגעלאָשען שוועבעלע].

ש ר ה ש פּ י ר אָ [צו דער טאָכטער, אויף אידיש]. וואָס זאָגסט דו, בעטי? עפּים צו אַ גיבער פאַרשוין. מי יודע, ווער ער איז, דער שלים־מזל!

ב ע ט י [צו דער מוטער, אויף אידיש]. טאמער וואלט געווען גענוג צו שלימזל'ען? און וואס געהט עס דיך אן, ווער ער איז? אבי א קווארטיראנט.

ש ר ה ש פ י ר א [צו דער טאכטער]. וואס הייסט, וואס געהט עס מיך אן, האסט דו געהערט א ביסעל? אבי־וועמען וועל איך דאך ניט אריינלאזען, און נאך א גוי דערצו! איז איין מאל אוועק. היינט דארף מען איהם א פרעג טהון וועגען א געשריפטס, מכח שווארץ אויף וויים.

ב ע ט י. פאר וואס זשע פרעגסט דו איהם ניט?

ש ר ה ש פ י ר א [צו דער טאכטער]. וועל איך איהם טאקי פרעגען. [צו איוואנאוועז, אויף רוסיש]. איזוויניטיע... האט קיין פאר־איבעל ניט... ביי אונז איז דא שטרענג... זעהר שטרענג... מע דארף יאווען דער פאליציע פאפיערען... דאקומענטען... א פאס... א פאספארט האט איהר?

א י ו ו א נ א ו ו. א? א פאספארט? [טהוט זיך א נעם צו דער זייט־קעשענע און ציהט־ארויס א פאס, גיט איהם איבער שרה'ן מיט דער זעלבער לייכטקייט, ווי דעם פינפאונצוואנציגער].

ש ר ה ש פ י ר א [נעמט דעם פאס, גיט איהם איבער דער טאכטער]. אנו, טהו נאר א קוק, טאכטער, אין זיין געשריפטס, וואס שטעהט דארטען?

ב ע ט י [נעמט דעם פאס, לייענט מיט א האלבער שטימע, ווי פאר זיך]. „פרעדיאוויטעל סיעווא, שקלאווסקי מיעשטשאנין, הערש מאווושאוו שניאורסאן... גדיע יעווריעאם זשיט דאזוואליענא...” [קוקט אויף איוואנאוועז, אויף דער מוטער. די מוטער — אויף איהר. איוואנאוו — אויף זיי ביידען. א שטומע סצענע דויערט א מינוט].

ש ר ה ש פ י ר א [דאס פנים אויפגעשיינט. א זעץ מיט די הענט איבער'ן קליידעל, צו איוואנאוועז, אויף אידיש]. זענט איהר, הייסט עס, א אונזעריגער? וואס זשע האבען מיר ביז אהער געדארפט זיך מוטשען אומזיסט און רעדען אויף גויעש? מיר האבען דאך גע־קאנט גאנץ שען רעדען אויף אונזער אייגען לשון, האסט דו גע־

הערט א ביסעל? האט חאטש קיין פאראיבעל ניט, טאמער האב איך מיך ארויסגעהאפט מיט א ווארט...

איוואנאוו [צו בעטין, שמייכעלט]. איך פארשטעה ניט... וואס זאגט אייער מוטער?

בעטי [צו דער מוטער, אויף אידיש]. ער זאגט, אז ער ווייסט ניט, וואס דו רעדסט. ער פארשטעהט ניט קיין ווארט אידיש.

שרה שפירא [צו דער טאכטער]. א ביסעל א משל! א איד, וואס מע רופט איהם שניאורסאן, פארשטעהט ניט קיין אידיש?

בעטי [צו דער מוטער]. נו, זעהסט דו דאך. קארג אידען פארהאן אצינד, וואס פארשטעהען ניט קיין אידיש?

שרה שפירא. אבער א מיעשטשאנין פון שקלאוו? אין גאטעס ווילען!

איוואנאוו [פארשטאנען. ווענדט זיך צו בעטין]. אייער מוטער וואונדערט זיך, וואס איך פארשטעה ניט גוט קיין אידיש? איך בין, פארשטעהט איהר מיך, אויסגעוואכסען ניט אין שקלאוו ביי מיינע עלטערען, נאר אין א רוסישער שטאדט... ביי מיין באבושקא... און געווען מעהר צווישען כריסטען... האב איך פארגעסען אידיש רעדען...

בעטי [צו דער מוטער]. דו האסט פארשטאנען, וואס ער זאגט?

שרה שפירא [צו דער טאכטער]. פארשטאנען, פארשטאנען. וואס קומט אבער ארויס פונ'ם פארשטאנען, אז וויבאלד ער איז א אונזעריגער, איז ער דאך גלאט אויף צרות. ווי קאן ער ביי אונז דינגען דאס צימער, אז ער האט מסתמא א פייג, ניט קיין פראוואזשיטעלסטווע?

בעטי [אלס דאלמאטש, צו איוואנאוון]. מיין מאמע זאגט, אז וויבאלד אזוי, ווי קאנט איהר דא זיין, אז איהר האט ניט קיין פראוואזשיטעלסטווא?

א י וו א נ אָ וו. פּראַוואָזשיטעלסטוואָ? וואָס הייסט עס פּראַוואָזשיטעלסטוואָ?

בּ ע ט י. האַ־חאַ־חאַ!

ש ר ה ש פּ י ר אָ [צו דער טאָכטער]. נו? בין איך גערעכט געווען, אַז איך האָב געזאָגט, ער איז אַ שלים־מזל? ער זעהט מיר אויס גאָר אַ חושים צו זיין! [איוואַנאָוו קוקט פון דער מוטער אויף דער טאָכטער און פון דער טאָכטער אויף דער מוטער, פאַרשטעהט ניט, וואָס דאָ קומט־פאָר. בעטי קומט איהם צו הילף].

בּ ע ט י [צו איוואַנאָווען]. די מאַמע וואונדערט זיך, וואָס איהר ווייסט אפילו ניט, וואָס פּראַוואָזשיטעלסטוואָ באַטייט. באַדאַרף מען אייך געבען צו פאַרשטעהן. פּראַוואָזשיטעלסטוואָ הייסט, אַז איהר, ווייל איהר זענט אַ איד, האָט איהר ניט קיין רעכט צו וואוינען אין דער דאָזיגער שטאָדט, וואָרום זי רעכענט זיך שוין אויסער דער „טשערטאַ"...

א י וו א נ אָ וו. פּאַזוואָלטי! ווי אַזוי זשע קאָן איך דאָ לערנען אין אוניווערסיטעט און ניט וואוינען דאָ?

בּ ע ט י. איהר לערענט דאָ אין אוניווערסיטעט? איהר זענט דען אַ סטודענט?

א י וו א נ אָ וו. כּמעט אַ סטודענט. איך האָב אָנגעגעבען מיינע פּאַפּירען, און היינט ווער איך צוגענומען.

בּ ע ט י [צו דער מוטער]. דו הערסט? ער איז אַ סטודענט אין דער היגער אוניווערסיטעט. [צו איוואַנאָווען]. און איהר זענט זיכער, אַז מע וועט אייך צונעמען?

א י וו א נ אָ וו. מעהר ווי זיכער. איך האָב אַ גאָלדענע מעדאַל.

בּ ע ט י [צו דער מוטער]. ער איז אַ מעדאַליסט. אַ גאָלדענע מעדאַל.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. אַ מענדאַל? אַ גאָלדענע מענדאַל? [אַ פּלעסק מיט די הענט. צו דער טאָכטער]. נו? ווער איז גערעכט? איהר לאַכט דאָך פון מיר שטענדיג, דו און דער טאַטע, למאַי איך

ווייל, אַז סיאָמקע זאָל האָבען אַ מענדאַל. [צום קוואַרטיראַנט]. זיצט. פאַר וואָס זיצט איהר ניט? [רוקט איהם צו אַ שטוהל. ער זעצט זיך]. איך זאָג אַלע מאָל, אַז אַ איד דאַרף האָבען אַ מענדאַל. [צו סיאָמקען, וואָס הערט ניט אויף צו חזר'ען שטילערהייט]. קום נאָר אַהער, זוהנעניו. זעהסט דו? [ווייזט איהם אויף איוואַנאָווען]. אָט האָבען זיי געענדיגט מיט אַ מענדאַל, מיט אַ גאָלדענער מענדאַל, וועלען זיי, אם ירצה שם, געוויס אַריין. הייגט זעהסט דו שוין, ווי אַזוי מע דאַרף זיך לערנען? אויף וואָס מע דאַרף האָבען פינפען?

בּ ע ט י [צו איוואַנאָווען]. די מאַמע זאָגט איהם מוסר, אַז מע דאַרף זיך גוט לערנען, בּכדי מע זאָל קריגען אַ מעדאַל. ס'איז מיינס אַ בּרודערעל... אַ גימנאַזיסטעל... [צום ברודער]. סיאָמע, קום אַהער, געבּ די האַנט. [סיאָמקע געהט־צו, פאַרנייגט זיך, גיט די האַנט].

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [צו בעטין]. אין וויפיעלטער קלאַס איז ער דאָס?

בּ ע ט י. אין דריטער קלאַס דערווייל.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. אַזאַ גרויסער ערשט אין דריטער קלאַס?

בּ ע ט י. פאַר וואָס פרעגט איהר בּעסער ניט, וויפיעל יאָהר איז ער געגאַנגען צום עקזאַמען, איידער מע האָט איהם צוגעלאָזט? און וויפיעל טרערען האָט מיין מאַמע פאַרגאָסען?

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. פאַר וואָס האָט מען איהם ניט צוגעלאָזט?

בּ ע ט י [צעלאַכט זיך]. חאַ־חאַ־חאַ! אַ איד — און פרעגט אַזעלכע קשיות!

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [זעהט, אַז ער איז אַריינגעפאַלען]. יאַ־נו. איך מיין ניט דאָס. איך מיין עפּיס אַנדערש. אין דריטער קלאַס איז ער — און מע שמועסט שוין וועגען אַ מעדאַל?

בּ ע ט י. געוויס. אַניט, וועט ער דאָך ניט אַריין אין אוני־ווערסיטעט.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [צופריעדען, וואָס ער קאָן אַ ביסעל אויסשמועסען זיך מיט בעטין]. וואו זשע איז דאָס געזאָגט געוואָרען, אַז אייער בּרודערעל מוז אַריין דוקא אין אוניווערסיטעט?

ב ע ט י. וואו איז דאָס געזאָגט געוואָרען, אַז א י ה ר מוזט אריין דוקא אין אוניווערסיטעט?

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [שפּיגעלט זיך אין בעטי׳ס פּנים]. איהר האָט מיך געחאַפּט אויפ׳ן וואָרט.

ב ע ט י. איך האָב אייך ניט געחאַפּט. איהר האָט זיך אַליין געחאַפּט. די קשיות, וואָס איהר פרעגט, פּאַסען זיך בעסער פאַר אַ גוי, ניט פאַר קיין אידען.

ש ר ה ש פּ י ר אַ [נישט איבעריג צופריעדען, וואָס איהר טאָכטער האָט זיך אריינגעלאָזט אין אַ צו־לאַנגען שמועס מיט איין אומבאַקאַנטען פּאַרשויז, מישט זי זיך אריין, בכדי איבערצורייסען זיי, און אַ ביסעל ווילט זיך איהר טאַקי באַריהמען מיט איהר זוהנדעל, — ווענדט זי זיך צו איוואַנאָווען]. ער וועט מיט גאָט׳ס הילף געווים קריגען אַ מענדאַל, אַזוי ווי איהר. ער לערענט אויף סאַמע פינפען.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. מאָלאָדיעץ!

ב ע ט י. און קריגט פאַר יעדען פינף אַ פּיטאַקעל ביי דער מאַמע.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. געקויפטע פינפען?

ס י אָ מ ק ע [וואָס איז געשטאַנען ביז אַהער און איינגעהערט זיך אינ׳ם שמועס, מישט זיך אויך אריין]. נישט געקויפטע, נאָר פאַרדיענטע.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. בראַוואָ! [נעמט ביי איהם דאָס ביכעל. לייענט]. „פּיעסן אַ וויעשטשעם אָליעגיע״. אַנו? [גיט סיאָמקען, ער זאָל לייענען].

ס י אָ מ ק ע [גיט־אָפּ צוריק דאָס ביכעל. גייציג]. איך קען עס אויף אויסוועניג. [שנייצט־אויס די נאָז, שטעלט זיך אַוועק, קלינגט הויך, מיט אַ נייעם אייגענעם ניגון, שאָקעלט זיך צום טאַקט]:

„קאַק ניניע זביחאַיעטסאַ וויעשטשיי אָליעג
אָטאָמסטיט ניעחאַזומנים חאַזאַחאַם,
איח סיאָלאַ אי ניווי זאַ בוינײ נאַביעג
אָבחיאָק אָן מעטשאַם אי פּאָזשאַחאַם...״

[בעטי און איוואַנאָוו קוקען זיך איבער און שמייכלען].

אַיוואַנאָוו· [צו סיאָמקען]. בראַוואָ! אויסגעצייכענט! נאָר צו וואָס זינגענדיג? צו וואָס שאָקלען זיך?

שרה שפּיראַ [אומרוהיג, צו דער טאָכטער]. וואָס זאָגט ער? ס'איז נישט גוט? נישט געפעלען איהם, ווי ער לייענט?

בעטי [צו דער מוטער]. ער זאָגט ניט, אַז ס'איז נישט גוט. ער זאָגט נאָר, למאי ער זינגט מיט אַ ניגון און למאי ער שאָקעלט זיך.

שרה שפּיראַ. אפשר וואָלט געווען אַ סברה, אַז ער זאָל מיט איהם צולערנען, רעפּעטיטעווען?

בעטי [צו דער מוטער]. רעפּעטירען, ניט רעפּעטיטעווען.

שרה שפּיראַ. לאָז זיין אזוי. אָנו, טהו איהם נאָר אַ פרעג, וואָס וועט ער וועלען דערפאַר? זאָג איהם, אַז ס'וועט איהם קאָסטען ביליגער דאָס צימער, אויב ער וועט איהם רעפּעטיטעווען.

בעטי [צו דער מוטער]. רעפּעטירען, ניט רעפּעטיטעווען. [צו איוואַנאָווען]. די מאַמע זאָגט, אַז ס'וועט אייך קאָסטען אַ סך ביליגער דאָס צימער...

שרה שפּיראַ [פאַררוכט]. נישט קיין סך, נאָר עטוואָס ביליגער...

בעטי. אויב איהר וועט לעהרנען מיט מיין ברודערל...

איוואַנאָוו. מיט'ן גרעסטען פאַרגעניגען. עס דאַרף ניט קאָסטען ביליגער. איך קאָן מיט איהם לעהרנען אַזוי. איך נויטיג זיך ניט.

שרה שפּיראַ [שיינענדיג]. לאָם איך האָבען אזא יאָהר, וואָס פאַר אַ פיינער מענטש דאָס איז! איך האָב עס ארויסגעזעהען באַלד, פונ'ם ערשטען קוק! [צו איוואַנאָווען, פריינטליך]. מע שיקט אייך צו פון דער היים? [זעצט זיך אוועק אַקעגען קוואַרטיראַנט, לעגט־צונויף די הענט אויפ'ן האַרצען].

איוואַנאָוו. וואָס שיקט מען מיר צו פון דער היים?

שרה שפּיראַ. געלט מיין איך.

איוואַנאָוו. יאָ. מע שיקט מיר צו פון דער היים.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. אייער טאַטע מסתּמא? אָדער אייער מאַמע?

א י וו אַ נ אָ ו ו [קוקט אויף בעטין]. יאָ... ניין... דאָס הייסט, איך קריג געלט צוגעשיקט פון מיין באַבושקאַ...

ש ר ה ש פּ י ר אָ. אַזוי גאָר? זענט איהר, הייסט עס, אַפּנים, אַ יתום?

א י וו אַ נ אָ ו ו. אַ יתום.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. אָהן אַ טאַטען, אָהן אַ מאַמען?

א י וו אַ נ אָ ו ו. אָהן אַ טאַטען, אָהן אַ מאַמען.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. שוין לאַנג?

א י וו אַ נ אָ ו ו. שוין לאַנג.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. פון קליינוויז אויף?

א י וו אַ נ אָ ו ו. פון קליינוויז אויף.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. און קיין זיידע איז נישטאָ?

א י וו אַ נ אָ ו ו. קיין זיידע נישטאָ.

ב ע ט י [קאָן נישט ליידען. צו דער מוטער]. מאַמע! וואָס איז דאָס פאַר אַ עקזאַמען?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. ס'איז גאָרניט קיין עקזאַמען. איך וויל וויסען. [צום קוואַרטיראַנט]. איז זי, הייסט עס, איין אַלמנה?

א י וו אַ נ אָ ו ו. ווער?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. אייער באַבושקאַ.

א י וו אַ נ אָ ו ו. פאַרשטעהט זיך, איין אַלמנה.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. שוין לאַנג?

א י וו אַ נ אָ ו ו. שוין לאַנג.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. און האָט ניט חתונה?

א י וו אַ נ אָ ו ו. ניין.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. און זי איז רייך?

ב ע ט י [ווידער אַ מאָל צו דער מוטער]. וואָס פאַר אַ דאָפּראָס, מאַמע?

ש ר ה ש פ י ר אָ. ס'איז גאָרניט קיין דאָפּראָס. איך פרעג גלאַט אַזוי. [צום קוואַרטיראַנט]. און זי איז רייך?

א י ו ו אַ נ אָ ו. ווער?

ש ר ה ש פ י ר אָ. אייער באַבושקאַ.

א י ו ו אַ נ אָ ו. רייך.

ש ר ה ש פ י ר אָ. זעהר רייך?

א י ו ו אַ נ אָ ו. זעהר רייך.

ש ר ה ש פ י ר אָ. דהיינו, וויפיעל שאַצט מען זי?

א י ו ו אַ נ אָ ו [קוויינקעלט זיך]. המ... ביי צוויי הונדערט טויזענט...

ש ר ה ש פ י ר אָ. צוויי הונדערט טויזענט? [צו דער טאַכטער]. בעטי, דו הערסט? צוויי הונדערט טויזענט!

ב ע ט י. וואָס פאַר אַ פּנים האָט דאָס, מאַמע?

ש ר ה ש פ י ר אָ. וואָס אַהרט עס דיך? [צום קוואַרטיראַנט]. זאָגט זשע מיר, איך בעט אייך, און מעהר קיין איינציקלעך האָט זי ניט?

א י ו ו אַ נ אָ ו. ווער?

ש ר ה ש פ י ר אָ. אייער באַבושקאַ.

א י ו ו אַ נ אָ ו. ניין, זי האָט ניט מעהר.

ש ר ה ש פ י ר אָ. זענט איהר, הייסט עס, איינער?

א י ו ו אַ נ אָ ו. איינער.

ש ר ה ש פ י ר אָ. איין־און־איינציגער?

א י ו ו אַ נ אָ ו. איין־און־איינציגער.

ש ר ה ש פ י ר אָ. קומט דאָך אויס, אַז איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר זענט איהר דער...

ב ע ט י [לאַזט איהר נישט ווייטער געהן. צום קוואַרטיראַנט]. איהר ווילט דאָך אודאי זיך אָפּרוהען, אָדער איבערטהון זיך?

א י ו ו אַ נ אָ ו [שטעהט־אויף, נעמט זיך צו די זאַכען]. יאָ. איך דאַרף זיך איבערטהון און געהן אין אוניווערסיטעט געוואָוירע ווערען...

ש ר ה ש פּ י ר אָ [צו דער טאָכטער]. דאַרף מען זיי אַריינ־טראָגן די זאַכן אין צימער אַריין, און געבן זיי וואַסער, און אַ האַנטוך, און ציכלעך אויפציהען אויף די קישעלעך. בּעטי, זיי זיך מטריח. איך וועל דערווייל אַ קוק טהון צום סאַמאָוואַר, דער טאַטע דאַרף בּאַלד קומען. [צו סיאַמקען]. סיאַמעניו, העלף זיי טראַגן.

[בעטי געהט מיט איוואַנאַוונען אין זיין צימער. סיאַמקע חאַפּט און טראָגט זיי נאָך פון הינטען דאָס טשעמאָדאַנטשיקעל מיט'ן פּלעד, הערט נישט אויף געהענדיג צו חזר'ען דעם אוראַק שטילערהייט: „קאַק ניניע זביחאַיעטסאַ וויעשטשיי אַליעג..." שרה פאַרקאַטשעט די אַרבעל, געהט־אַפּ אין קיך אַריין און קומט גיך צוריק מיט'ן סאַמאַוואַר און מיט'ן טייגעשיר. באַלד נאָך איהר קומט־אַן פונ'ם זייטיגען צימער בעטי].

ש ר ה ש פּ י ר אָ. נו? וואָס האָב איך דיר געזאָגט?

בּ ע ט י. וואָס האָסט דו געזאָגט?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. אַז ס'איז אַ יונגערמאַן אַ גאָלד.

בּ ע ט י. דו האָסט געזאָגט אַ גאָלד?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. וואָס דען האָב איך געזאָגט?

בּ ע ט י. אַ שלים־מזל האָסט דו דאָך געזאָגט, מאַמעטשקע!

ש ר ה ש פּ י ר אָ. איך האָב געזאָגט אַ שלים־מזל? איך?

בּ ע ט י. ווער דען האָט געזאָגט אַ שלים־מזל? איך?

[אומגעריכט, אַהן אַ קלונג, קומט־אַן ד ו ד ש פּ י ר אַ, אַ פאַרשוויצטער, אָנ־געטהאַן אין אויבערשטען ראָק און אין קאַפּעליש, מיט'ן שטעקעלע אין האַנט, בּלייבט שטעהן אויף דער טיר אַ מינוט, הערט זיך צו צו זייער שמועס].

ד ו ד ש פּ י ר אָ [קרימט זיי איבער]. געזאָגט־געזאָגט־געזאָגט!... איך האָב געזאָגט... דו האָסט געזאָגט... נאָך אויף די טרעפּ לאָזט איהר זיך הערען... גאָט איז מיט אייך! [טהוט זיך אויס]. מיט וועמע'ס ירושה קאָנט איהר זיך ניט אײַנטיילען? [געהט צום טיש]. די מאַמע מיט דער טאָכטער! ווען וועט איהר אויפהערען צו קריעגען זיך?

בּ ע ט י. ווער קריעגט זיך דען?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. אַנדערע קושען זיך, מיר קריעגען זיך — איז נאָך ניט גלייך.

דוד שפּירא [איז גוטען מוטה]. „אַנדערע קושען זיך, מיר קריעגען זיך — איז נאָך ניט גלייך!"... הכלל, וואָס איז דאָ ביי אייך געווען פאַר אַ שפּארעניש: „איך האָב געזאָגט — דו האָסט געזאָגט"? [זעצט זיך צום טיש].

בעטי [ווייל איהם איבערגעבען]. פאַרשטעהסט, פּאַפּאַטשקאַ...

שרה שפּירא [דערלאָזט נישט]. ווייס איך וואָס? צו וואָס איבערגעבען? טאַקי כּדאַי!... הער בעסער, דוד, איך דאַרף דיר דערצעהלען אַ שענס...

דוד שפּירא. אַ שענס? איך האָב אויך געבראַכט צו טראָגען אַ שענס.

בעטי. אוי, פּאַפּאַטשקאַ, דערצעהל, דערצעהל!

דוד שפּירא [צו דער טאָכטער]. ניין, לאָז זי פריהער. זי איז בילכער. [צום ווייב]. נו?...

שרה שפּירא [גיסט־אָן טיי דעם מאַן]. גאָט האָט אונז צו־געשיקט אַ גליק. וואָס זאָג איך אַ גליק? צוויי גליקען מיט אַ מאָל.

דוד שפּירא. צוויי גליקען מיט אַ מאָל? קיין עין־הרע ניט! וואָס פאַר גליקען? די קוה האָט זיך געקעלבט און די קאַץ האָט זיך געקעצעלט?

בעטי [פאַרלעגט אַ פינגער]. ערשטענס, אַ קוואַרטיראַנט.

שרה שפּירא. און נאָך וואָס פאַר אַ קוואַרטיראַנט! אַלץ הייסט אַ קוואַרטיראַנט!

בעטי [פאַרלעגט נאָך אַ פינגער]. און, צווייטענס, אַ לעהרער פאַר אונזער סיאָמקען...

שרה שפּירא. און נאָך וואָס פאַר אַ לעהרער! אַלץ הייסט אַ לעהרער! איין אומזיסטיגער! ער נעמט ניט אַ גראָשען!

דוד שפּירא. פאַר וואָס עפּיס?

בעטי. ער איז אַ רייכער...

שרה שפּירא. אַלץ הייסט רייך! איין עושר. איין אדיר! אַ מיליאָנשטשיק!

בעטי. ניט ער, די באַבושקאַ זיינע...

ד ו ד ש פּ י ר אָ [האַפּט זיך ביי די אויהערעז]. טראַ-טאַ-טאַ-טאַ! ביידע מיט אַ מאָל! לאָז איינע רעדען. איך פאַרמאָג מעהר ניט ווי איין פּאָר אויהערען. גאָט איז מיט אייך!

ש ר ה ש פּ י ר אָ [צו דער טאָכטער]. נו, דערצעהל דו, אַז דו קאָנסט בעסער. [טרעט־אָפּ]. אַ גימנאַזיסטקע פון זיעבעטער קלאַס — ביזט דו בילכער. [טרעט־אָפּ].

ב ע ט י [צו דער מוטער, מיט ביידע הענט צו איהר]. מאַמעטשקע, דו קאָנסט בעסער. דערצעהל שוין דו, דערצעהל.

ש ר ה ש פּ י ר אָ [גנעהט־צו]. אַ שכן האָט אונז גאָט צוגע־שיקט — [בויגט זיך אַז צום מאַן, רעדט שטיל] אַ קוואַרטיראַנט, אַ מאָדנע קוואַרטיראַנט! ערשטענס, שטעל דיר פאָר, אַז הייסען הייסט ער מאירסאָן...

ב ע ט י. ניט מאירסאָן, נאָר שניאורסאָן.

ש ר ה ש פּ י ר אָ [אַ קוק בייז אויף דער טאָכטער]. מיין איך שניאורסאָן. און פאַרשטעהט ניט, זאָלסט זאָגען, אַ וואָרט אידיש! ער ווייסט ניט אפילו, וואָס הייסט פּראַוואָזשיטעלסטווע...

ד ו ד ש פּ י ר אָ [טרינקט]. אַ גע'שמד'טער?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. חס ושלום! אַ איד!

ב ע ט י. ער איז אַ סטודענט.

ש ר ה ש פּ י ר אָ [שטיל, צום מאַן אויפ'ן אויהער]. מיט אַ מענדאַל! אַ גאָלדענע מענדאַל!... צאָהלט מיר אַ פינפאונצוואַנ־ציגער פאַר'ן צימער...

ד ו ד ש פּ י ר אָ [אַ קוק אויפ'ן ווייב]. אַ פינפאונצוואַנציגער פאַר'ן צימער? משוגע? צי חסר־דעה?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. האָב צייט, ביזט נאָך ניט פאַרטיג. [שטיל]. ער האָט זיך, אחוץ דעם, נאָך אונטערגענומען צו לעהרנען מיט אונזער סיאָמקען אומזיסט, אָהן אַ גראָשען געלט.

ד ו ד ש פּ י ר אָ [הויך]. ווייזט אויס, אַ רעכטער ליו, אַ פּרייער, אָדער אַ פעכפויגעל, ווי מע רופט עס ביי אונז אויף דער בערזע.

שרה שפּירא [שטרענג]. ששש... ער קאָן נאָך דערהערען, האָסט דו געזעהען אַ ביסעל?

בעטי [צעלאַכט זיך]. ווי אַזוי וועט ער עם דערהערען, למשל? סיידען ער זאָל שטעהן הינטער דער טיר — פאַרשטעהט ער דאָך ניט אַ וואָרט אידיש!

שרה שפּירא [הויך]. טפו! איך האָב גאָר פאַרגעסען, אַז ער פאַרשטעהט ניט אונזער לשון. הכלל, איך זאָג דיר, דוד, אַ מאָדנעם שכן האָט אונז גאָט צוגעשיקט! זאָלסט זאָגען, אַ מענטש זאָל זיך עם פּרובען דינגען! מע זאָגט דיר פינף און צוואַנציג — זאָג האָטש צוויי און צוואַנציג... אַז מע שמועסט — איין אַדיר! אַ מיליאָנשטשיק!

בעטי [צום פאָטער]. די מאַמע האָט, ווייזט אויס, חרטה, פאַר וואָס זי האָט איהם ניט געזאָגט מעהר.

דוד שפּירא [צום ווייב, שפּאָטיש]. טאַקי. למאי האָסט דו איהם ניט געזאָגט צוויי מאָל פינף און צוואַנציג? אַזאַ צימער! אַ דירה־מלוכה!

שרה שפּירא [געפינט זיך באַלעדיגט]. אָט דאָס איז דאָך די מעשה מיט אייך — באַלד עפּים, מאַכט איהר חוזק. דער טאַטע מיט דער טאָכטער!...

דוד שפּירא. ווער מאַכט דען חוזק, שטיא וואָס דו ביזט? גלאַט אַזוי, מע רעדט — רעדט זיך. הקיצור המעשה, גאָט האָט אייך דאָ צוגעשיקט אַ העכט פון העכטענלאַנד! איך וואָלט איהם אַ בעלן געווען אָנקוקען, וואָס פאַר אַ חיה דאָס איז... וואָס שטודירט ער? דאָקטאָריע?

שרה שפּירא. לאָם איך אַזוי וויסען בייז מיט אייך אינאיינעם!

בעטי. ער דאַרף ערשט היינט אַריין אין אוניווערסיטעט.

דוד שפּירא [אויסגעצויגען]. אַזוי? ער דאַרף ערשט היינט אַריין אין אוניווערסיטעט? חאַ־חאַ־חאַ! אויב אַזוי... [חאַפּט זיך אויף]. וואו איז ער ערגיץ? וועל איך איהם דערצעהלען

דעם פסוק! איך וועל איהם אָנזאָגען אַ בשורה, איהר פאַרשטעהט צי נײן, אַז ער מעג זיך שוין געזעגענען מיט זײן אַרײַן אין אוני־ווערסיטעט לעולם ועד!

שרה שפּיראַ און בעטי [איבעררַאשט]. פאַר וואָס עפּיס?

דוד שפּיראַ [שפּאַנט־אַרום]. פאַר וואָס? פאַר שבת! דערויף זענען מיר דאָך עפּיס אידען אויף דער וועלט. אתה בחרתנו מכל העמים... איך האָב דאָך אײַך געזאָגט, אַז כ׳האָב געבראַכט אַ שענס. ס׳איז אַרויס אַ שפּאָגעל־נײַער צירקוליאַר, אַזוי זאָגט מען בײַ אונז אויף דער בערזע, לכבוד אונז אידען, הײסט עס. [בלײַבט שטעהן]. אָבער אַ צירקוליאַר אשר לא צירקוליארו אבותינו! אַזאַ מין צירקוליאַר, וואָס נאָר אײן מאָל אין טויזענט יאָהר קאָן מען אַזעלכעם אַרויסלאָזען. חאַ־חאַ־חאַ! [קוקט זיך אַרום]. וואו איז ער ערגיץ?

שרה שפּיראַ. ווער?

דוד שפּיראַ. דער קלײנער וועוורקע, סיאָמע דײנער?

שרה שפּיראַ. וואָס עפּיס מײנער? פאַר וואָס ניט דײנער?

דוד שפּיראַ. לאָז זײן מײנער.

שרה שפּיראַ. וואָס דאַרפסט דו איהם? [אומרוהיג].

דוד שפּיראַ. גאָרניט. איך האָב איהם געוואָלט אָנ־זאָגען אַ בשורה, אַז ער דאַרף זיך שוין אַזוי ניט מוטשען, טאָג ווי נאַכט חזר׳ען די אוראָקען, לערנען אויף סאַמע פינפען, בכדי צו באַקומען אַ מעדאַל. אויס מעדאַלען — אײן עק!

שרה שפּיראַ [פרײליך]. אַזוי? מע דאַרף שוין ניט? מע וועט שוין צונעמען אַזוי? דאַנקען און לויבען!...

דוד שפּיראַ [צו דער טאָכטער]. שוין? זי האָט שוין קײן צײַט ניט! [צום ווײַב]. וואָס „דאַנקען און לויבען”? וואָס?

שרה שפּיראַ. דו זאָגסט דאָך, אַז מע וועט שוין ניט דאַרפען מעהר, מע וועט שוין צונעמען אַזוי...

ד ו ד ש פּ י ר אָ. יאָ־נו, אודאי וועט מען שוין צונעמען אַזוי. נאָר ניט אין אוניווערסיטעט. פאַר סאָלדאַטען וועט מען צונעמען.

ש ר ה ש פּ י ר אָ [ברעכט די הענט]. אַ דונער האָט מיך געטראָפען!

בּ ע ט י [נעמט זיך אַז דער מוטער'ס קריוודע. צום פאַטער]. פאַפאַטשקאַ! למאי זאָלסט דו שרעקען די מאַמע?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צו דער טאָכטער]. למאַי האָט זי מיר אָפּגעגעסען דעם קאָפּ: גימנאַזיע און גימנאַזיע און גימנאַזיע? זיך איינגעשפּאַרט איין מאָל פאַר אַלע מאָל, אַז סיאָמקע זאָל דוקא אַריין אין גימנאַזיע, און אַז סיאָמקע זאָל דוקא שטודירען, און דוקא אויף סאַמע פּינפּען?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. איך האָב דיר אָפּגעגעסען דעם קאָפּ, אַז דאָס קינד זאָל אַריין אין גימנאַזיע?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. ווער דען האָט געאַרבייט, אַז דאָס קינד זאָל אַריין אין גימנאַזיע?

ש ר ה ש פּ י ר אָ [אַ פּלעסק מיט די הענט. צו דער טאָכטער]. נו? בעטי! זאָג שוין דו! זיי שוין דו איין עדות!

בּ ע ט י. ששש... לאָז זיין געגוג! אָן געהט אונזער נייער שכן... [עס קומט אַריין פון זיין צימער איוואַנאָוו, איין איבערגעטהאָנענער, גרייט אַוועקצוגעהן. דערזעהט שפּיראָן, פאַרנייגט ער זיך. בעטי שטעלט זיי פאָר]. דאָס איז מיין פּאַפּאַ. דאָס איז אונזער קוואַרטיראַנט, הער־שניאורסאָן.

ד ו ד ש פּ י ר אָ [ציהט איהם אוים אַ האַנט, הויבט־אָן צו איהם גלייך אויף אידיש]. שלום עליכם אַייך, פון וואַנעט איז אַ איד? פון וואָסערע שניאורסאָנס?

ש ר ה ש פּ י ר אָ [אויפ'ן אויהער צום מאַן]. ער פאַרשטעהט דאָך ניט קיין וואָרט אידיש. [הויך]. רעד צו זיי אויף רוסיש.

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צום ווייב, אויף אידיש]. רוסיש איז רוסיש. איך שרעק מיך ניט איבער פאַר אַזעלכע זאַכען! [צו איוואַנאָווען,

סאַדיטיעס. זיצט, פּאַני שניאורסאָן. פאַר וואָס זיצט [אויף רוסיש]. איהר ניט?

שרה שפּיראָ [טראָגט איהם אונטער אַ שטוהל]. זיצט, פּאַר וואָס זיצט איהר ניט?

דוד שפּיראָ [צו איוואַנאָווען]. פון אַ גלעזעל טיי וועט איהר זיך ניט אָפּזאָגען? [צום ווייב]. שרה, גיב אָן טיי. [שרה גיסט זיי ביידען אָן טיי]. איך האָב געהערט זאָגען, איהר זענט אַ סטודענט, דאָס הייסט, איהר וואָלט אַ בעלן געווען זיין אַ סטודענט...

איוואַנאָוו. שוין כמעט אַ סטודענט... איך האָב איינגעגעבען די פּאַפּיערען. איך האָב אַ מעדאַל.

שרה שפּיראָ. אַ גאָלדענע מענדאַל.

דוד שפּיראָ. איך האָב געהערט. אַ מעדאַל, און נאָך אַ גאָלדענע דערצו, איז זעהר אַ וואוילע זאַך. גאָלד בלייבט תמיד גאָלד... נאָר אויב ס'וועט אייך העלפען בייַ'ם אריינטרעטען אין אוניווערסיטעט — דאָס, זעהט איהר, איז שוין אַ גרויסער ספק.

איוואַנאָוו [נייגיעריג]. פאַר וואָס עפּיס אזוי?

דוד שפּיראָ. ווייל אַ מעדאַל איז שוין היינט אוים יחוס. איצט געהט שוין אַ נייע סדרה: גורל!...

איוואַנאָוו. וואָס הייסט דאָס?

דוד שפּיראָ. גורל. זשערעב. מע וועט ציהען אַ זשערעב. מזל זכה בגורל, חאַ־חאַ־חאַ! איהר פאַרשטעהט, צי ניין? איהר האָט געענדיגט גימנאַזיע, איך האָב געענדיגט גימנאַזיע. איהר האָט אַ גאָלדענע מעדאַל, איך האָב אַ פייג. הייסט מען אונז ציהען אַ גורל. ציה איך אַרויס דעם מזל־זכה־בגורל — און מע נעמט מיך צו, און אייך ניט. הייסט מען אייך געהן אַהיים. האָט איהר עס צעקייעט, צי נאָך ניט?

איוואַנאָוו [נאָך ניט פאַרשטאַנען, נאָר ער מאַכט זיך ווי ער פאַרשטעהט]. אזוי גאָר? וואָס זשע איז די מעשה?

דוד שפּיראָ. די מעשה איז אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע. איהר ווייסט דאָך, אַז דאָרטען אויבען, אין די הויכע

פענסטער, זיצט מען יומם ולילה און מע זארגט זיך רק פון אונזערט־וועגען, און מע קלערט, און מע טראכט־צו אלע מאל עפּיס א נייעס, ווי אזוי אידען צו פארצוקערען, פארזיסערען אונז דאס לעבען. נו, האט מען געפונען, אז ס'איז ניט על־פּי יושר און על־פּי מענטשליכקייט, אז אין אוניווערסיטעט זאלען אריינטרעטען נאר מעדאליסטען. א רחמנות נעבאך אויף די איבעריגע, איהר פארשטעהט צי ניין, וואס האבען ניט קיין מעדאלען. זייערע נשמות זענען אויך ניט פון קלאטשע. לכן איז געבליבען, אז אלע דארפען זיין גלייך. ניטא קיין מיוחסים. יא מעדאליסטען, ניט מעדאליסטען — ביי'ם אריינטרעטען אין אוניווערסיטעט זאל מען צווישען דעם פּראצענט אידען, וואס דארפען אריין, ווארפען א גורל. עלעהיי, לאז זיך אייך דאכטען, צום פּריזיוו. ס'איז א זשערעב, א לאטעריי, איהר פארשטעהט צי ניין? ועמען ס'איז באשערט — דער געהט.

א י ו ו א נ א ו ו. קאנען דאך אריין אין אוניווערסיטעט די סאמע ערגסטע, און די בעסטע זאלען בלייבען אין דרויסען?

ד ו ד ש פּ י ר א. אט־אט־אט! הערסט דו! אט דאס מיינט דאך טאקי דער פּסוק! קוים געפאלען אויפ'ן שכל! מע האט זיך ארומגעקוקט, איהר פארשטעהט צי ניין, אז ס'האבען זיך צונויפגעזאמעלט די לעצטע יאהרען אין די אוניווערסיטעטען אלע בעסטע, דער סאמע צימעס. נו, און הוילע צימעס איז א חסרון... ס'קאן אמאל שאדטען צום מאגען... הכלל, יונגערמאן, ס'טהוט מיר זעהר לייד, נאר איך דארף אייך זאגען, אז איהר זענט מיט אייער גאלדענער מעדאל נאך גאר אין דרויסען... סיידען איהר זענט א בר־מזל און איהר וועט ארויסציהען א גוטען זשערעב?

ש ר ה ש פּ י ר א [ברעכט די הענט]. וועה איז מיר!...

ד ו ד ש פּ י ר א [קוקט אויף איהר בייז. צו איוואנאווען]. הקיצור, לאמיר שוין רעדען פון עפּיס פרייליכערם. פון וואנען זענט איהר און פון וועלכע שניאורסאנם קומט איהר ארויס? טאקי פון די אמת'ע, פון די ליבאוויטשער שניאורסאנם?

א י ו ו א נ א ו ו [פארדרייטעלט זיך, לאזט ניט אראפ קיין אויג פון בעטין. נאך א קורצער פויזע, צו דוד שפיראן]. נו, געווים פון די ליבא־וויטשער... נאר פון וואנען ווייסט מען דאס, אט דאס, וואס איהר דערצעהלט? אפשר איז דאס...

ד ו ד ש פ י ר א [האפט־אונטער]. אפשר איז דאס נאר א חלום — ווילט איהר זאגען? קאנט איהר שוין זיין זיכער. דאס זאגט אייך שפירא, ניט אבי־ווער, נאר דוד שפירא — איהר קענט מיך נאך ניט. נאר אז איהר וועט אייך צעפרעגען, וועט איהר וויסען. איך בין פון די אמת'ע שפיראס, פון די סלאוויטער, אויב איהר האט געהערט. ניט געהערט? עס טהוט מיר לייד!... איז איין מאל אוועק. והשנית, פון וואנען איך וויים עס? פון דער בערזע וויים איך עס. איך בין אליין, איהר פארשטעהט צי ניין, א בירזשעוויק, א מעקלער בין איך, פון דער בערזע, און ביי אונז אויף דער בערזע ווייסט מען אלסדינג. לאז ארוים עפים א נייער זאקאן, א צירקוליאר — איז קודם כל ווער ווערט געוואהר פריהער? די בערזע. נאך מעהר. אויף דער בערזע ווייסט מען אפטמאל אזעלכע זאכען, וואס זענען נאך גארנישט געבוירען געווארען אפילו, וואס דארפען ערשט אמאל זיין. הקיצור, איהר געהט דאך מסתמא אין אוניווערסיטעט אריין, וועט איהר שון הארכען, מע וועט אייך שוין זאגען. איצט דארפען מיר באטראכטען אקארשט, וואס וועט זיין [נעמט זיך ביי דער באָרד און רעדט מיט א ניגון]: טאמער איז דאס טאקי איין אמת, וואס איך האב אייך דערצעהלט, — בלייבט איהר דאך מיט אייער גאלדענער מעדאל, ווי דער דראזשנער רב אויפ'ן יאריד, בשעת מע האט אוועקגע'גנב'עט ביי'ם גוי דעם וואגען! מילא, מעדאל יאק מעדאל. וואס וועט אבער דעמאלט זיין מיט אייער פראוואזשיטעלסטווע?

א י ו ו א נ א ו ו. צו וואס פראוואזשיטעלסטווא?

ד ו ד ש פ י ר א. וואס הייסט צו וואס? פון הײמליכ־קייט וועגען. א קשיא, וואס סע מאכט זיך? טאמער, חלילה, איין אבלאווע?

א י ו ו א נ א ו ו [פארשטעהט ניט]. וועלכע אבלאווא?

ד ו ד ש פ י ר א [צעלאכט זיך ביטער]. חא־חא־חא! [שטעהט־אויף, ווענדט זיך צו זייניגע]. וואס זאגט איהר דערויף? ער ווייסט אפילו ניט פון א אבלאווע צו זאגען!

ב ע ט י [נעמט זיך אן דעם קווארטיראנט'ס קריוודע. צום פאטער]. פון וואנען זאל וויסען א פרעמדער מענטש, וואס איז נאר־וואס געקומען צו פאהרען פון א רוסישער שטאדט, פון די ווייטע גובערניעס?

ד ו ד ש פ י ר א. גוט. אבער א איד איז ער דאך! און א שניאורסאן דערצו! וואס הייסט, ער האט ניט געהערט פון קיין אבלאוועס, וואס מע מאכט דא אויף אונז?

א י ו ו א נ א ו ו [העכסט צופריעדען, וואס בעטי האט זיך אנגענומען זיין קריוודע. צו שפיראן]. אייער טאכטער האט רעכט, און איהר זענט אויך גערעכט. א איד דארף אלסדינג וויסען, וואס עס געהער זיך אן מיט... מיט זיין פאלק. בין איך אבער, ווי איך האב זיי שוין געזאגט [ווייזט־אן אויף שרה'ן און בעטין], אויסגעוואכסען און אויפגעצויגען מעהר צווישען כריסטען, אין א רוסישער שטאדט... נאר געהערט האב איך, און געלייענט וויפיעל מאל, אז ביי אייך אט דא, וואו אידען וואוינען, איז פארהאן פאגראמען...

ד ו ד ש פ י ר א. וואסערע פלאמען? נא דיר גאר פאגראמען! ווער רעדט דען פון פאגראמען?

א י ו ו א נ א ו ו. אט זאגט איהר דאך אבלאוועס...

ד ו ד ש פ י ר א [שיסט־אוים א געלעכטער. שרה און בעטי און אויך סיאמקע, וואס וואכסט־אוים פון זייטיגען חדר, חאפען זיך ביי די זייטען און הערפען לאכען]. חא־חא־חא! מע רעדט פון אבלאוועס, זאגט ער גאר פאגראמען!

ש ר ה ש פ י ר א [דערזעהט סיאמקען לאכען]. דו ביזט אויך דא אין קאהן, קליינער ווערוויק? די אוראקען געה לערנען! [סיאמקע נעהט־אפ צוריק אהן חשק].

איוואנאוו [פארשעמט]. אויב אזוי... אנטשולדיגט... איך האב אייך ניט איינגאנצען פארשטאנען. פון וועלכע אבלאוועס רעדט איהר דען?

דוד שפירא. פון וועלכע אבלאוועס זאל איך רעדען? פון אונזערע אייגענע, פון די אידישע אבלאוועס רעד איך, וואס מע מאכט דא אויף אונז אלע נאכט. וואס קוקט איהר מיך אן, ווי א נעכטיגער?

איוואנאוו. מע מאכט דא אויף אייך אבלאוועס? פאר וואס?

דוד שפירא [צעלאכט זיך ביטערליך]. חא־חא־חא! ער פרעגט גאר, פאר וואס? [צום ווייב און צו דער טאכטער]. וואס זאגט איהר צו דעם אידען?

איוואנאוו. ניין... איך מיין... איהר זאגט אבלאוועס. אבלאוועס מאכט מען ביי אונז אויך, נאר אויף חיות.

דוד שפירא. און מיר זענען דא ערגער פון חיות. למשל, קעץ אדער הינט קאנען זיך דא ארומדרעהען פראנק און פריי, וויפיעל זיי ווילען, און קיינער שטעהרט זיי ניט; און אונז, אידען, לאזט מען דא ניט זיין. מיר טארען ניט. באהאלטען מיר זיך, איהר פארשטעהט צי ניין, אין די לעכער, אזוי ווי מייז, האפען זיך אריין בגנבה. קומט מען ביינאכט אונז זוכען, אונז חאפען און אוועקשיקען מיט'ן עטאפ פא מיעסטו פריפיסקי — ווערט דאס אנגערופען אבלאוועס. האט איהר שוין צעקייעט, צי נאך ניט? [קוקט אויף איוואנאוון, זיפצט]. עה, יונגערמאן, יונגערמאן! איהר זענט דאך עפיס נאך גאר־גאר א נעוויקעל, כלעבען! און א גליק־ליכער מענטש! ווארט־אויס א ביסעלע. אויב איהר בלייבט א היגער און וועט ווערטה זיין ביי גאט, וועט איהר נאך זוכה זיין, אם ירצה שם, איבערצולעבען ניט איין אבלאווע.

שרה שפירא [צום מאן, אויף אידיש]. ביים דיר אפ די צונג! צו וואס זאלסטו דו לעגען יעבעם שטיינער אויפ'ן הארצען,

האָסט דו געהערט אַ ביסעל? ! גאָט, אַ מענטש האָט אַ צונג און פּלאַפּעלט !

בעטי [צו דער מוטער, אויף אידיש]. וואָס האָסט דו מורא, יענער וועט זיך איבערשרעקען און אַנטלויפען?

דוד שפּירא [צו דער טאָכטער, אויף אידיש]. גוטע יאָהרען, אַז זי [ווייזט אויף'ן ווייב] לעהרענט מיך שכל, ווי אַזוי צו רעדען מיט אַ מענטשען !

בעטי [צום קוואַרטיראַנט, אויף רוסיש]. מיין מאַמע, פאַרשטעהט איהר, האָט מורא, אַז מע וועט אייך דערצעהלען, ווי אַזוי מע מאַכט אויף אונז אַבלאַוועס, וועט איהר זיך אויפהויבען און אַנטלויפען, און זי וועט בלייבען אָהן אַ קוואַרטיראַנט, האַ־האַ !

איוואַנאָוו [לאַכט]. אַ, ניין! [צו שרה'ן]. זייט רוהיג, מאַטושקאַ, איך בין ניט פון די איבערגעשראָקענע. איך האָב פאַר אַזעלכע זאַכען קיין מורא ניט. [שטעהט־אויף אַוועקצוגעהן].

דוד שפּירא [צום ווייב, טריאומפירענד]. זעהסט דו? אַבי דו מישט זיך אומעטום אריין! [שטעהט אויך אויף. צום קוואַרטיראַנט, אויף רוסיש]. הכלל, איהר געהט, הייסט עס, אין אוניווערסיטעט געוואָוירע ווערען? געהט־געהט. מע וועט אייך שוין דאָרטען דערצעהלען. איהר וועט, אם ירצה שם, קומען, ווי ביי אונז אין פּסוק שטעהט: בגפּו יבוא, בגפּו יצא. נאָר איהר ווייסט דאָך נעבאָך ניט, וואָס דאָס באַטייט — אַזוי ווי איהר ווייסט ניט, אַזוי זאָל דאָס אייך ניט שאַרטען. נאָר איידער איהר געהט, וואָלט איך אייך עפּיס געוואָלט זאָגען, איך מיין טאַקי פון אייער טובה וועגען.

איוואַנאָוו. צום ביישפּיעל?

דוד שפּירא. ווייבאַלד ס'איז אמת די מעשה מיט'ן זכה־בגורל, בלייבט איהר דאָך דערוויייל אָהן אַ קנעלונג, אָהן אַ פּראַוואַזשיטעלסטווע מיין איך. און אָהן אַ פּראַוואַזשיטעלסטווע זענט איהר אַ טוידטער מענטש.

ש ר ה ש פּ י ר אָ [צום מאַן, אויף אידיש]. ווידער אַ מאָל געשראָקען?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צום ווייב, אויף אידיש]. ווידער אַ מאָל מישט דו זיך אַריין אין פרעמדע געשעפטען? [צום קוואַרטיראַנט, אויף רוסיש]. איהר קאָנט דאָך דאָ ניט זיין בשום אופן ואופן! איהר קאָנט דאָ אפילו אַ נאַכט ניט איבערנעכטיגען!

א י ו ו אַ נ אָ ו. איין נאַכט אויך ניט? ניעאָו-זשעלי?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צו דער טאָכטער, אויף רוסיש]. וואָס זאָגסט דו דערויף? ער מיינט, איך טרייב קאַטאָוועס... [אויף אידיש]. אַ רעכטער ליץ!

בּ ע ט י [צום קוואַרטיראַנט]. מיר האָבען דאָך אייך געזאָגט באַלד, אַז דאָ איז זעהר שטרענג...

א י ו ו אַ נ אָ ו. יאָ-נו, איך וויים — פּראַוואָזשיטעלסטוואָ. וואָס זשע טהוט מען דערצו?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [אויפגעלעבט]. וואָס טהוט מען דערצו? אָט אַזוי זשע רעדט! אָט אַזוי האָב איך אייך ליעב! אַז אַ מענטש פרעגט, וואָס טהוט מען — באַדאַרף מען זיך באַטראַכטען, געפינען איין עצה. [טראַכט אַ ווײלע, האַלט אַ שפּיץ באָרד אין מויל, טהוט זיך אַ פּאַטש אין שטערן]. שאַ! ס'איז דאָ איין עצה!

א י ו ו אַ נ אָ ו. צום ביישפּיעל? איינגעבען דעם מיניס-טער? אַוועקשיקען אַ דעפּעש?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [שלאָגט איהם איבער]. ששש... חאַפּט ניט! אַ איד בּליבּט אַ איד! אַ איד האָט אייך קיינמאָל קיין צייט ניט! [גלעט זיך די באָרד]. מיר וועלען די זאַך באַטראַכטען פּאַוואָלינקע, ניט געחאַפּט, און אַרום און אַרום, איהר פאַרשטעהט צי ניין, פון אַלע זייטען. הערט זשע נאָר צו מיט קאָפּ, וואָס מע רעדט צו אייך. אַיין אַטעסטאַט האָט איהר?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. דוד! וואָס רעדסט דו? מיט אַ מענדאָל!

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צום ווייב]. לאָז צו-רוה! זי איז דאָ מיט איהר מעדאָל איז זי דאָ! [צום קוואַרטיראַנט]. און אַ פּאַס אויך?

און די איבעריגע פּאַפּיערען זענען ביי אייך מסתמא אויך אין דער אָרדענונג?

א י וו אַ נ אָ וו. אין בעסטער אָרדענונג!

ד ו ד ש פּ י ר אָ. איז גוט. אויב אַזוי, איז גוט. איצט לאָמיר זיך קאָרשט ניט נאַרען [מיט אַ ניגון]: וואו שטעהט עס געשריבען, אַז... ווי אַזוי רופט מען אייך ביי אייער הייליגען נאָמען?

א י וו אַ נ אָ וו [קוקט אַ ווייכע אַרויף, צו דער סטעלי]. שניאורסאָן רופט מען מיך.

בּ ע ט י [צום קוואַרטיראַנט]. דער פּאַפּאַ מיינט אייער פאַר-נאָמען און אייער פאָטער'ס נאָמען.

א י וו אַ נ אָ וו. אַ? הערש מאָושאָוויטש, שקלאָווסקי מיעשטשאַנין...

ד ו ד ש פּ י ר אָ [מיט'ן זעלבען ניגון און גלעטענדיג די באָרד]. וואו שטעהט עס געשריבען, זאָג איך, אַז הערשקאָ מאָשקאָוויטש שניאורסאָן, דער שקלאָווער מיעשטשאַנין, באַדאַרף אריינצוטרעטען דוקא אין אוניווערסיטעט און שטודירען דוקא דאָקטאָריע? האַ? טאָמער וואָלט געווען אַזאַ פּלאַן? איהר ווערט אייך טאַקי טהון אייערס. דאָס הייסט, איהר ווערט אייך קודם־כל געהן ציהען אַ זשערעב, דערנאָך איינגעבען, חלאָפּאָטשען און אַזוי ווייטער. נאָר דערוויילֿ, ביז עפּיס וואָס, איהר פאַרשטעהט צי ניין, ווערט איהר פאַרשרייבען זיך ביי אַ צייהן־דאָקטאָר פאַר אַ דאַנטיסט. לאָז זיין אַ האַלבער דאָקטאָר. אבי, איהר פאַרשטעהט צי ניין, איהר זאָלט זיך באַוואָהרענען דערוויילֿ מיט אַ פּראַוואָזשיטעלסטווע. וואָרום ווייבאַלד איהר פאַרשרייבט אייך פאַר אַ דאַנטיסט, אַזוי האָט איהר שוין רעכט דאָ צו וואוינען. איהר פאַרשטעהט, צי ניין? דערנאָך ווערט איהר אייך קאָנען טהון וואָס איהר ווילט. האָט איהר עס צעקייעט?

א י וו אַ נ אָ וו [אַ צעטומעלטער, קלערט אַ ווייל]. צו וואָס אַ דאַנטיסט, אַז איך בין גאָרנישט געקומען אהער שטודירען מע-דיצין?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. ס'איז דיר איין אַקציע מיט דעם אידען! ווער רעדט דאָ פון שטודיערען? מיר רעדען דאָך דערוויילע נאָר פון פּראַוואָזשיטעלסטווע! שטודיערען — דאָס איז אַ באַזונדערע זאַך, און פּראַוואָזשיטעלסטווע איז ווידער אַ באַזונדערע זאַך. איינס צום אַנדערען געהער זיך גאָרניט אָן. האָט איהר עס פאַר־שטאַנען?

א י וו א נ אָ וו [נאָך מעהר צעטומעלט]. ווייסט איהר וואָס? [קוקט זיך ארום]. נישטאָ ביי אייך אַ טעלעפאָן?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. אונטען איז דאָ אַ טעלעפאָן, וואָס מע קאָן רעדען. צו וואָס דאַרפט איהר אַ טעלעפאָן?

א י וו א נ אָ וו. איך וואָלט אָנגעקלונגען צו מיינעם אַ חבר. ער איז אַ מענטש מיט אַ באַשקאַ [באַווייזט זיך אויפ'ן קאָפּ], וועט ער געפינען אַ וועג.

ד ו ד ש פּ י ר אָ. ווער איז דאָס אַזעלכער אייער חבר, וואָס ער האָט אַזאַ באַשקאַ, ווי איהר זאָגט?

א י וו א נ אָ וו. ער איז טאַקי פון יענער רוסישער שטאָדט, וואו איך האָב געענדיגט גימנאַזיע... אַ רוס איז ער... איוואַנאָוו הייסט ער...

ד ו ד ש פּ י ר אָ. אַ רוס, וואָס הייסט איוואַנאָוו און האָט אַ קאָפּ, אָדער אַ באַשקאַ, ווי איהר זאָגט, וואָס זאָל קאָנען געבען עצות? ווער איז ער? פון וואָסערע איוואַנאָווס?

א י וו א נ אָ וו. זיין פאָטער איז טאַקי אַ דאָרטיגער, אַ דעיסטוויטעלני סטאַטסקי סאָוועטניק.

ד ו ד ש פּ י ר אָ. הייסט דאָך עס אַ גענעראַל! [באַקומט מיט אַ מאָל אַפּשיי]. ווילט איהר איהם אָנקלינגען, הייסט עס, זיך אָנ־פרעגען ביי איהם דורכ'ן טעלעפאָן? צי איהר ווילט, ער זאָל קומען אַהער?

א י וו א נ אָ וו. זאָל ער קומען אַהער.

ד ו ד ש פּ י ר אָ. זאָגט זשע איהם, ער זאָל קומען טאַקי באַלד, כל זמן איך בין נאָך דאָ. [רופט־ארויז סיאָמקען]. סיאָמע!

געה נאָר, זוהניו, מיט זיי אַראָפּ אונטען צום טעלעפאָן אויף אַ מינוט. [סיאַמקע מיט איוואַנאָוועז געהען־אַראָפּ אונטען].

ש ר ה ש פּ י ר אָ [צום מאַן]. נו, דוד? וואָס האָב איך דיר געזאָגט? איאָ, אַ מאָדנער פּאַרשוין?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [ווייל איהר ניט צוליעב טהון]. אַ גאַנץ געוויינטליכער פּאַרשוין... [זעצט זיך צוריק צום טיי טרינקען]. נאָר איין זאַך: אַ שניאורסאָן, פון די ליבאַוויטשער שניאורסאָנס, — און נישט אַ וואָרט אידיש! [זיפצט]. היינטיגע דערציהונגען, היינטיגע לערנעכטסען, גימנאַזיעס...

ב ע ט י [קוקענדיג אין בוך אריין]. ניט די גימנאַזיע איז דאָ שולדיג, נאָר די שטאָדט. אַ רוסישע שטאָדט... צווישען כריסטען...

ד ו ד ש פּ י ר אָ. נו־יאָ, אַ רוסישע שטאָדט, צווישען כריסטען... אָבער אַ שניאורסאָן! איהר שפּיעלט זיך מיט די שניאורסאָנס? זיין עלטער־זיידע רב שניאור־זלמן פון לאדי זאָל אויפשטעהן פון קבר און אַ קוק טהון אויף זיין אייניקעל!... [פּויזע]. נאָר אויך די אייגענע מעשה! למאי מיין עלטער־זיידע, רב שמואל־אַבאַ שפּיראָ, פון די סלאַוויטער, זאָל אויפשטעהן פון קבר און אַ קוק טהון... [עס קומט צוריק סיאַמקע מיט איוואַנאָוועז. — דוד שפּירא, נישט געענדיגט זיינע ווערטער, ווענדט זיך צו איוואַנאָוועז]. נו?

א י ו ו א נ אָ ו ו. ער קומט באַלד צו פאָהרען.

ס י אָ מ ק ע. מיט איין אווטאָמאָביל!

ד ו ד ש פּ י ר אָ. צו וואָס אווטאָמאָבילען? זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט?

ש ר ה ש פּ י ר אָ [טראָגט איהם אונטער אַ שטוהל]. זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? [איוואַנאָוו זעצט זיך אוועק, וואַרפט מיט אויגען אויף בעטין, וועלכע רייסט זיך ניט אָפּ פון איהר בוך].

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צו איוואַנאָוועז]. מיר רעדען דאָ פון אייער זיידען, דאָס הייסט, פון אייער עלטער־עלטער־זיידען, דעם לאדיער רב, זכרונו לברכה. ער זאָל אויפשטעהן, זאָג איך, און געבען אַ קוק, זאָג איך, אויף זיין אייניקעל, וואָס פאַר אַ פּנים ער האָט און

ווי ער זעהט אויס... האָט קיין פּראַיבעל ניט, וואָס איך רעד מיט אייך אַזוי אָפֿענטליך. איך האָב פֿיינט רעדען פֿאַרשטעלט. איך בּין אַ שפּיראָ, פֿון די אמת'ע שפּיראָס, איהר פֿאַרשטעהט צי ניין, פֿון די סלאַוויטער, — האָב איך ליעב זאָגען דאָס, וואָס איך טראַכט, יענעם אין די אויגען. איך קוק אויף אייך און קלער מיר: רבונו של עולם! שניאורסאָן, רב שניאור־זלמנ'ס איין אייניקעל, — און פֿאַרשטעהט ניט אַ וואָרט אידיש! מילא, דאָס בּין איך אייך שוין מוחל... אויסגעוואַכסען צווישען כּריסטען, אין אַ רוסישער שטאָדט — וואָס זאָל מען טהון? אָבער דאָס אויסזעהן? איך בּעט איבּער אייער כּבוד, דאָס פּנים? דער טיפּ, איהר פֿאַרשטעהט צי ניין? פֿון וואַנען נעמט זיך צו די שניאורסאָנס אַזאַ עכט־רוסישער טיפּ? [שרה שפּירא, בּעטי און סיאָמקע — אַלע קוקען אויף איוואַנאָוועו].

א י וו א נ אָ וו [פֿאַרשעמט זיך, חאַפּט אַ קוק אין שפּיעגעל, וואָס אַקעגען אויף דער וואַנט, פֿאַרוואַרפֿט די בּלאָנדע רוסיש־אונטערגעשוירענע האָר אַרויף]. ניעאָר־זשעלי? דאָס איז דערפֿאַר, ווייל איך האָב ווייסע האָר...

ד ו ד ש פּ י ר אָ. ווייסע האָר בּין איך אייך מוחל. פֿאַרהאַן בּיי אונז, צווישען די שפּיראָס, אויך מיט ווייסע האָר...

ש ר ה ש פּ י ר אָ [צום מאַן]. ווער, למשל, איז בּיי אייך אַ שפּיראָ מיט ווייסע האָר?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צום ווייב]. מיין געשוועסטערקינד פֿיני שפּיראָ.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. ס'אַ משל! דיין געשוועסטערקינד פֿיני שפּיראָ איז ניט קיין ווייסער — ער איז אַ געלער.

ד ו ד ש פּ י ר אָ [אויפֿגעטראָגען]. מיין פֿיני איז אַ געלער?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. וואָס דען — אַ גרינער איז ער?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צו דער טאָכטער]. בּעטי! דו הערסט?

בּ ע ט י [רייסט זיך אָפּ פֿון בּיכעל]. איך הער... [קוקט אין פֿענסטער]. אָט איז צוגעפֿאָהרען איין אוטאָמאָבּיל.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [חאַפּט זיך אויף]. דאָס דאַרף זיין מיין חבר שניאורסאָן... [סיאַמקע וואַרט ניט ביז מע וועט איהם שיקען עפּענען, לויפט אליין אַראָפּ].

ד ו ד ש פּ י ר אָ. וואָסער שניאורסאָן? איהר ווילט זאָגען איוואַנאָוו.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [צעלאַכט זיך]. טפו! מיין איך איוואַנאָוו...

ד ו ד ש פּ י ר אָ. ס'איז דערפאַר, ווייל מיר האָבּען דאָ גערעדט אַלץ „שניאורסאָן" און „שניאורסאָן". ס'איז אַלע מאָל אַזוי. דער נאָמען, וואָס מע רעדט פון איהם, בּלייבּט אונז אין זכרון...

[עס קומט־אַריין סיאַמקע מיט ש נ י א ו ר ס אָ נ ע ן, וואָס בּאַדאַרף שוין גילטען אַלס איוואַנאָוו. ער געהט אָנגעטהאָן אין אַ נייער סטודענטישער אוניפאָרם מיט גאָלדענע קנעפּ, האַלט אין האַנט אַ סטודענטיש היטעל מיט אַ בּלויען ראַנד, פאַר־בּיינט זיך פאַר די בּעלי־בּתים].

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [שטעלט איהם פאָר]. מיין חבר איוואַן איוואַ־נאָוויטש איוואַנאָוו. [שניאורסאָן גיט אַלעמען די האַנט].

ד ו ד ש פּ י ר אָ. אַ דרייענדיגער נאָמען — דאָס קאָן בּיי אונז, אידען, נישט געמאָהלט זיין. און אַז דער זוהן זאָל הייסען מיט'ן טאַטען איין נאָמען — דאָס אודאי ניט. סיידען, בּאַהיט גאָט, דער טאַטע שטאַרבּט איידער דער זוהן ווערט געבּוירען, גיט מען דעם זוהן אַ נאָמען נאָכ'ן טאַטען. [צום גאַסט]. זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט?

ש ר ה ש פּ י ר אַ [טראָגט איהם אונטער אַ שטוהל]. זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? [שניאורסאָן זעצט זיך אַוועק].

ד ו ד ש פּ י ר אַ [רוקט זיך צו צום גאַסט]. די היסטאָריע פון דער געשיכטע איז, ווי זאָגט ער, אַזאַ מעשה: אייער חבר, הער שניאורסאָן, האָט דאָ געדונגען בּיי אונז אַ צימער. אַלסדינג פיין און שען אַרום און אַרום. נאָר איין זאַך פעהלט איהם.

ש נ י א ו ר ס אָ ן. פּראַוואָזשיטעלסטוואָ.

ד ו ד ש פּ י ר אַ [צום ווייב און צו דער טאָכטער]. זעהט איהר? אַ כּריסט, און אַ נייער מענטש — און ווייסט שוין פון פּראַוואָ־זשיטעלסטווע.

ש נ י א ו ר ס אָ ן [פּאַ'חאַפּט זיך]. איך בין שוין דאָ באַלד אַ וואָך, האָב איך זיך אָנגעהערט צווישען מיינע אידישע חברים.

ד ו ד ש פּ י ר אַ. נו־יאָ. ער וועט אויך [ווייזט אויף איוואַנאָוועו] געוואוירע ווערען מיט דער צייט. דערווייל איז ער, זאָל ער מיר מוחל זיין, נאָך גאָר אַ נעוויקעל. ער ווייסט אפילו ניט פון דעם נייעם צירקוליאַר, וואָס איז אַרויס...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. וועגען זשערעבעס פאַר די אידישע סטו־דענטען? דער דאָזיגער צירקוליאַר איז ערשט היינט נאָר־וואָס אָנגעקומען אין אוניווערסיטעט.

ד ו ד ש פּ י ר אַ [צו איוואַנאָוועו]. זעהט איהר? וואָס האָב איך אייך געזאָגט? [צו שניאורסאָנען]. איהר זאָגט: אָט־ערשט, און ביי אונז אויף דער בערזע — איך בין אַ בערזיאַנער — ווייסט מען שוין פון אין דער פריה אָן, און אפשר — נאָך פון נעכטען בייר־נאַכט... הקיצור, ס'איז אַ שלעכטע מעשה, ס'איז אַ גורל, און ווי־באַלד אַ גורל...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. איז אַ סך גרינגער צו געווינען דאָס גרויסע געווינס...

ד ו ד ש פּ י ר אַ [טריאומפּירענד]. מיינע ווערטער! [צום ווייב און צו דער טאָכטער]. וואָס זאָגט איהר דערויף? און דוקא אַ כּריסט! [צו איוואַנאָווען]. איהר וואָלט זיך געמעגט בייטען מיט אייער חבר. דאָס הייסט, איך האָב געוואָלט זאָגען, אז איהר וואָלט געמעגט זיין זיי, און זיי וואָלטען געמעגט זיין איהר... [ביידע חברים קוקען זיך איבער, שמייכלען. — דוד שפּירא צו שניאורסאָנען]. האָב איך געגעבען אייער חבר איין עצה אזוי [מיט אַ ניגון]: דער זשערעב איז זיך אַ זשערעב. די פּאַפּיערען זענען פּאַפּיערען. און דערווייל, ביז עפּים וואָס, באַדאַרף מען זיך באַצייטענס באַוואָהרענען, אויף יעדען פאַל, איהר פאַרשטעהט צי ניין, מיט אַ דאַנטיסט.

ש נ י א ו ר ס אָ ן. איהם צושרייבען, הייסט עס, צו אַ דאַנ־טיסט צוליעב פּראַוואָזשיטעלסטווא?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [קוועלט]. איהר האָט אַלסדינג מיט'ן קוק, ווי איין אמת'ער איד!... האָט קיין פּאראיבעל ניט, איוואַן איוואַנאָוויטש, וואָס איך האָב זיך אַרויסגעהאַפּט...

ש נ י א ו ר ס אָ ן [אַ בויג דעם קאָפּ, שמייכעלט]. עס מאַכט ניט אויס...

ד ו ד ש פּ י ר אָ. און אייער חבר איז פּונקט פּאַרקעהרט. [קוקט אויף איוואַנאָווען]. ער פרעגט אַזעלכע זאַכען, גלייך ווי ער וואָלט גאָר קיין איד ניט געווען. און צום סוף איז ער דוקא יאָ אַ איד, און נאָך וואָסער אַ איד! אַ שניאורסאָן, פון די אמת'ע שניאורסאָנס!... איהר ווייסט ניט, ווער די שניאורסאָנס זענען. פון וואַנען זאָלט איהר וויסען? מע באַדאַרף עס אייך קלאָר מאַכען, וועט איהר פאַרשטעהן...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. דאָס איז ניט אינטערעסאַנט פאַר מיין חבר...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. אומגעקעהרט — זעהר אינטערעסאַנט! [צו שפּיראָן]. דערצעהלט, דערצעהלט!

ד ו ד ש פּ י ר אָ. זייער זיידע [ווייזט אויף איוואַנאָווען], דאָס הייסט, זייער עלטער־עלטער־זיידע, דער לאַדיער רב, האָט געהייסען רב שניאור־זלמן...

ש ר ה ש פּ י ר אָ [אויף אידיש, צום מאַן]. וואָס ווייסט איין ערל פון אַ לאַדיער רב און פון אַ רב שניאור־זלמן?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [ווערט אויפגעטראָגען אויפ'ן ווייב. צו איהר, אויך אויף אידיש]. אפשר וואָלט איך געגאַנגען לערנען זיך ביי דיר, ווי אַזוי מיט וועמען מע באַדאַרף צו רעדען?

בּ ע ט י [וויל פאַרגלעטען דעם איינדרוק, וואָס פאָטער און מוטער שמועסען זיך דורך אויף אידיש פאַר אַ כריסט אין די אויגען]. אונזער קוואַרטיראַנט איז גערעכט, פּאַפּאַ, — ס'איז נישט אינטערעסאַנט. [איוואַנאָוו וואַרפט אויף בעטין אַ בליק פון דאַנקבאַרקייט און אַנטציקונג. זייערע אויגען באַגעגענען זיך. שניאורסאָן האַפּט־איבער זייער ביידענ'ס בליק. בעטי ווערט רויט, קוקט צוריק אין בוך אריין].

דוד שפירא. איך שמועס עס טאקי אלץ אקעגען אונזער קווארטיראנט. איך זאג, אז דאס בעסטע פראוואזשיטעלסטווע איז פון א דאנטיסט. און אזוי ווי דאנטיסטען זענען דא אלערליי, און ניט איעדער דאנטיסט האט פראוו צו צושרייבען צו זיך דאנטיסטען, באדארף מען זיך פריהער פון אלסדינג זעהען מיט'ן דאנטיסט אליין. איך האב איינעם א באקאנטען דאנטיסט, וואס פאר קיין אנדערען וועט ער עס נישט מאכען פאר קיין דריי הונדערט קארבען. נאר ביי מיר וועט דאס אפגעהן פאר איין הונדערטער. [צו איוואנאוונען]. ער באדארף נישט וויסען, הער שניאורסאן, צי איהר פארמאגט, צי איהר פארמאגט ניט. דאנטיסטען, וואסבשטשע, זענען בלוטצאפערס. איהר פארלאזט זיך אויף מיר. ביי מיר צאפט מען נישט. איך הייס דוד שפירא. איהר לעגט אייך איבער מיט אייער חבר [ווייזט אויף שניאורסאנען], מיט איוואן איוואנאוויטשען הייסט דאס, און לאמיר טאקי באלד און טאקי שוין געבען א געהאריבער צו מיין דאנטיסט און אפמאכען דאס איינס-צוויי-דריי...

[שניאורסאן שטעהט-אויף, אנטשולדיגט זיך און טהוט א רוף מיט זיך דעם חבר איוואנאוונען, ער זאל אויפשטעהן פון טיש].

שרה שפירא [צום מאן]. צו וועלכען דאנטיסט ווילסט דו מיט זיי געהן?

דוד שפירא. צו וועלכען דאנטיסט? צו הענריך לאפעטוטניק.

שרה שפירא. צו אט דעם קאליקע? ער רייסט ארויס, זאגט מען, געזונטע צייהן און שטעלט אריין קראנקע...

דוד שפירא. וואס מאכט דאס אויס? צו פראוואזשיטעלסטווע שאדט עס ניט.

בעטי [צום פאטער]. און דאס, וואס ער איז א זשוליק מיט קאסאקע אויגעלעך?

דוד שפירא. איז אויך ניט קיין חסרון. וועלכער לייטישער דאנטיסט וועט דאס וועלען האבען צו טהון מיט פאליציע און מיט פראוועס?... [איז דער צייט, וואס בעטי רעדט, לאזט איוואנאוו

פון איהר קיין אויג ניט אראָפּ. שניאורסאָן באַמערקט דאָס, רופט אָפּ דעם חבר אויף אַ זייט, נעהענטער צו דער ראַמפּע, פאַררויכערען צו פּאַפּיראָסען].

שניאורסאָן [צום חבר, פאַרזיכטיג]. נו? ווי פיהלסט דו זיך ביי'ם ערשטען אַרויספאָהר? שווער צו זיין אַ איד?

איוואַנאָוו. פּוסטיאַקי! וואָס זאָגסט דו בעסער אויף מיין קוואַרטיר? איך מיין, ווי געפעלט דיר אָט דאָס מיידעל?

שניאורסאָן. נישקשה, אַ פיין מיידעל.

איוואַנאָוו [אַנטציקט]. אַ פיין מיידעל — זאָגסט דו? אַ קראַסאַוויצע!

שניאורסאָן. זעה נאָר, וואַניאַ, זאָלסט ניט אַרויס־באַווייזען דאָ... זאָלסט זיך ניט פאַרגעסען, ווער דו ביזט און ווער זי איז. דו ביזט אַ כריסט, און זי איז אַ אידיש מיידעל... [באַטאַנט די ווערטער]. אַ אידישע טאָכטער...

איוואַנאָוו [לאָזט קיין אויג ניט אראָפּ פון בעטין פון דערווייטען]. גאָה שוין געה, הערשקאָ, פאַר וועמען האַלסט דו מיך? איך זאָג נאָר גלאַט אַזוי: קוק דיך צו צום מיידעל. זי שיינט, ווי די זון! געפעלט דיר אויגען? ברעמען? איהר קוק?... אַ קראַסאַוויצע!

שניאורסאָן. אַ קראַסאַוויצע, אַ קראַסאַוויצע. האָסט פאָלקאָם רעכט. נאָר צופיעל איינקוקען זיך אין איהר — וואָלט איך דיר ניט ראַטען. איך זאָג דיר נאָך אַ מאָל [מיט אַ באַטאַנונג]: ס'איז אַ אידישע טאָכטער!... און בכלל וואָלט איך דיך בעטען, זאָלסט זיין געהיט מיט אַ וואָרט אָט דאָ. זאָלסט בעסער אָפּשווייגען דאָרט, וואו דו פאַרשטעהסט ניט, בכדי ס'זאָל זיך זיי ניט וואַרפען אין די אויגען, וואָס דו ביזט שוין צו־פיעל גוי... צו וואָס, למשל, האָט דיר געטויגט אויסטראַכטען אַ ליגען, אַז דו ביזט פון די ליבאַוויטשער שניאורסאָנס?...

איוואַנאָוו. טשודאַק! ניט איך — דאָס האָט אָט דער איד, אָט דער שפּיראָ, מיך איינגערעדט, אַז איך בין פון יענע שניאורסאָנס... ער איז, וואָאָבשטשע, אַ מאָדנער איד, חאַ־חאַ!

נאָר די טאָכטער זיינע! די טאָכטער!... [לאָזט קיין אויג ניט אראָפּ פון בעטין פון דערווייטעט].

שניאורסאָן. ווידער די טאָכטער? הער שוין אויף צו קוקען אַהין אַזוי שטאַרק!... [וואַרפט אַוועק דעם פּאַפּיראָס, טהוט זיך אַ דרעה־אויס צוריק, געהט־צו צום טיש. איוואַנאָוו געהט איהם נאָך. שניאור־סאָן צו שפּיראָן]. אויסגעצייכענט, הער שפּיראָ. מיר האָבען זיך מיט מיין חבר איבערגעלעגט, און ס'איז געבליבען, אַז איהר זאָלט אייך באַמיהען מיט איהם צום דאַנטיסט, און איך וועל מיר געהן אַהיים. [נעמט זיך געזעגענען. איוואַנאָוו געזעגענט זיך אויך מיט שרה שפּירא און מיט בעטין, דריקט איהר די האַנט זעהר וואַרעם. שניאורסאָן באַמערקט דאָס].

דוד שפּיראָ. נו, וואָס דען? אַז איך זאָג, ווייס איך וואָס איך זאָג. וואָס מיך קאָסט שוין אָפּ אָט דאָס פּראַוואָזשי־טעלסטווע, זינט איך בין אַ היגער, וואָלט זיך עס איין אַנדערער געמעגט ווינטשען! זעהט איהר אָט די דאָזיגע גרויע האָר? [ווייזט שניאורסאָנען דעם קאָפּ און די באָרד]. דאָס איז אַלץ צו פאַרדאַנקען, איהר זאָלט מיר קיין פאַראיבעל ניט האָבען, איוואַן איוואַנאָוויטש, אייער פּאָליציע מיט אייערע אוטשאַסטקעס מיט אייערע פּראַוועס... [נעמט זיך אַנטהון. אַלע דריי לאָזען זיך צו דער טיר — שניאורסאָן און איוואַנאָוו אויף צו פריהער, דוד שפּירא פון הינטען].

שרה שפּיראָ [צום מאַן]. דוד! האָסט נאָך אפילו דיין טיי ניט אויסגעטרונקען! האָסט נאָך גאָרניט געגעסען!

דוד שפּיראָ [שוין פון דער טיר]. וואָס מיר טיי? ווער מיר עסען? ביי מיר איז אַ אידען אַ טובה טהון פריהער פון אַלע טרינקעכצען מיט אַלע עסעכצען! האָסט פאַרגעסען, אַפּנים, אַז איך הייס דוד שפּיראָ, פון די אמת'ע שפּיראָס, איהר פאַרשטעהט צי ניין [שוין פון יענער זייט טיר], פון די סלאַוויטער!...

דער פאָרהאַנג פאַלט.

ענדע פונ'ם ערשטען אקט.

צווייטער אַקט

[דאָס זעלבע גרויסע צימער ביי שפּיראָן אין הויז, נאָר אַנדערש צו־געקליבען, אַראַנזשירט פאַר אַיין אָווענט, אויף אויפצונעמען געסט. אויפ'ן טיש בלומען, טיי־געשיר, וואָזעס מיט פרוכטען, ניסלעך און אַלערליי איינגעמאַכטסען אויף צו פאַרבייסען. דער זאַל איז גוט באַלויכטען. — שרה שפּירא איז אָנגעטהאָן שבת'דיג, מיט איהר גאַנץ ביסעל ציערונג, וואָס זי פאַרמאָגט, פאַרנומען מיט גרייטען צום טיש און אוועקשטעלען די אַלע אויסגערעכענטע זאַכען. סיאָמקע העלפט איהר אויסשטעלען די טעלער, די גלעזלעך מיט די קעלישקעס. נאָר ווי אַזוי ער שטעלט, געפעלט דאָס ניט דער מוטער, און זי שטעלט דאָס איבער].

שרה שפּיראָ. ניט אַזוי. אָט אַזוי דאַרף שטעהן. קיין עין־הרע, אַ בחור'על פון דריטער קלאַס, און הויבסט נישט אָן צו פאַרשטעהן פון דאַנען אהין. ס'איז נישט דיין מלאכה. געה שוין בעסער צו דיין אַרבייט — לערנען, מאַכען די אוראָקען!

סיאָמקע. האָסט דאָך מיך אַליין גערופען, מאַמע, איך זאָל דיר העלפען.

שרה שפּיראָ. העלפען? אַז דו קאָנסט אָבער ניט!

סיאָמקע. פאַר וואָס קאָן איך ניט?

שרה שפּיראָ. דערפאַר וואָס דו קאָנסט ניט, האָסט דו געהערט אַ ביסעל! [באַווייזט איהם]. אָט דאָס גלאָז באַדאַרף שטעהן אָט דאָרט, און דאָס שעלעכעל באַדאַרף שטעהן אָט דאָ, און דער הויכער וויין־קעלישעק — אָט דאָרט, און דאָס קליינע בראָנפען־קעלישעקעל — אָט־אַ־דאָ־אָ. ווייסט דו שוין?

ס י אָ מ ק ע. נו, האָב איך דאָך געוואָלט אַזוי. [ווייל אוועק־שטעלען אַזוי, ווי די מאַמע וויל, וואָרפט־אום אַ ווייז־קעלישעק און צעברעכט איהם].

ש ר ה ש פּ י ר אָ. שוין? מזל טוב! אין אַ גוטער שטאָדט! אַנו, וויפיעל קעלישקעס האָסט דו שוין צעבראָכען?

ס י אָ מ ק ע [בלייבט שטעהן]. וויפיעל קעלישקעס? סך־הכל איינעם אַ קעלישעק.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. סך־הכל? דאַנקען און לויבען יאָסקי דעם טויבען. אַ גליק, וואָס ניט אַלע.

ס י אָ מ ק ע. וואָס בין איך שולדיג, אַז ס'איז אַזעלכע קעלישקעס? מע טהוט זיי אַ ריהר, ברעכען זיי זיך.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. אַ ריהר פון אַ בלייען פייגעלע! [נעמט־צונויף די שטיקלעך גלאָז]. זיין זאָל עס שוין אַ כפרה פאַר דיר און פאַר אונז אַלע און פאַר כל ישראל... [פּויזע]. טאָמער וואָלסט דו בעסער געגאַנגען טאַקי מאַכען די אוראָקען, איידער מאַכען היזקות? ג׳ה שוין, געה צו די אוראָקען!

ס י אָ מ ק ע [באַטריבט]. אוראָקען? טאָג ווי נאַכט אוראָקען און אוראָקען און אוראָקען! איין מאָל אין יאָהר איז ביי בעטין אימעניגעס, איז אויך אוראָקען! [געהט־אָפּ אַהן חשק. — פון דער זעלבער טיר קומט־אַן ב ע ט י, האַלב־אויסגעטהאַן, די האָר צעלאָזט, מיט אַ שאַלעכעל אויף די נאַקעטע אַכסלען].

ב ע ט י [בלייבט שטעהן אויף דער שוועל, קוקט זיך אַרום, שיינט]. ניטאָ נאָך קיינער, מאַמע?

ש ר ה ש פּ י ר אָ [נישט איבערראַשענדיג איהר ארבייט]. אַזוי פריה?

ב ע ט י. און דער טאַטע וואו איז? און דער קוואַרטיראַנט?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. וואו זאָלען זיי זיין? אין אוטשאַסטאָק! האָסט פאַרגעסען, אַז מע האָט דעם קוואַרטיראַנט אַרויסגערופען אויף זיעבען פאַרנאַכט אין אוטשאַסטאָק?

ב ע ט י. וואָס זשע איז אַזוי לאַנג? [קוקט צו זיך אויף דער האַנט, אויף וועלכער ס'איז צו זעהען אַ גאָלדען בראַסלעטעל, מיט אַ זייגערל

איינגעפאסט]. שוין באלד אכט. [גנבה'ט זיך אונטער נאהענט צו דער מוטער, טראגט איהר צו גלייך צו דער נאז איהר האנט מיט'ן בראסלעטעל, ווייזט איהר אויפ'ן זייגערל]. וואס זאגסט דו, מאמע, אויף דעם?

שרה שפירא [ווארפט א קוק אויפ'ן בראסלעטעל און אויף דער טאכטער]. א בראנזעליעט?

בעטי. א בראסלעט, ניט קיין בראנזעליעט!

שרה שפירא. א גאלדענער?

בעטי. א גאלדענער.

שרה שפירא. מיט בארליאנטען?

בעטי. מיט בריליאנטען.

שרה שפירא. אמת'ע?

בעטי. אמת'ע.

שרה שפירא [א פלעסק מיט די הענט]. בע־טי!

בעטי. וואס'טו זיך דערשראקען, מאמע?

שרה שפירא. ס'איז פון איהם? פונ'ם קווארטיראנט?

בעטי. נו־יא, צו די אימענינעס. וואס איז דען?

שרה שפירא. „וואס איז דען" — פרעגט זי! [פויזע]. נישט באדארפט צו נעמען...

בעטי [זשעגירט]. פאר וואס?

שרה שפירא. פאר שבת... ניט אזוי פיהרט זיך עס ביי לייטען...

בעטי. ביי לייטען! ווער זענען דאס די „לייטען"?

שרה שפירא. „לייטען" — מיינט מען דאס די גאנצע וועלט, אלע אנשטענדיגע מענטשען... אנשטענדיגע מענטשען זענען זיך ניט אזוי נוהג.

בעטי. ווי אזוי דען זענען זיך נוהג די אנשטענדיגע מענטשען?

שרה שפירא. ביי אנשטענדיגע מענטשען איז פריהערט א ווארט, דערנאכעט א קנס־מאל, דערנאך שרייבט מען תנאים, ברעכט מען טעלער...

ב ע ט י [ווײל ניט הערעג ווײטער]. מאַמע! איך האָב דיר געזאָגט וויפיעל מאָל, אַז וועגען דעם זאָלסט דו מיט מיר גאָרניט רעדען — עס האַלט נאָך גאָרניט דערבײ. לאָז מיך צורוה! לאָמיך פריהער ענדיגען די גימנאַזיע.

ש ר ה ש פ י ר אָ. די גימנאַזיע וועסט דו, אם ירצה שם, ענדיגען אין גיכען, הלואי זאָלען מיר שוין אַזוי גיך אויפגערעכט ווערען אַלע אידען... און אויב ער וויל דיך, דו ביזט איהם געפעלען, באַדאַרף ער פריהערט געבען צו וויסען אונז, און מתנות — דאָס איז שוין נאָכדעם...

ב ע ט י [פאַרזאָרגט, נעמט נישט אַראָפּ קײן אויג פון׳ם בראַסלעטעל]. קומט־אויס נאָך דײן שכל, אַז איך באַדאַרף עס איהם אָפּגעבען צוריק?...

ש ר ה ש פ י ר אָ. חלילה! ווער זאָגט דען צוריק? א מתנה גיט מען ניט צוריק — דאָס איז אַ פאַטש אין פּנים, האָסט דו געהערט אַ ביסעל?... [עס הערט זיך אַ קלונג פון אונטען. בעטי הילט זיך אײן אין׳ם שאַלעכעל און לויפט־אָפּ צו זיך. שרה רופט הויך]. סיאָמע! סיאָמקע? [פון דער זײטיגער טיר באַווײזט זיך סיאָמקע]. געה נאָר, מע קלינגט שוין. [סיאָמקע לאָזט זיך אַראָפּ עפענען און קומט באַלד צוריק אַ פאַרסאָפּעטער פון די טרעפּ אַרויף].

ס י אָ מ ק ע. אונזער קוואַרטיראַנט׳ס חבר, איוואַן איוואַנאָוויטש.

ש ר ה ש פ י ר אָ. אַ? דער גויעץ? אַ וואָויל גויעצעל אָט דער איוואַן איוואַנאָוויטש, זײן זאָל ער די כּפּרה פאַר דײן מינדסטען נאָגעל!

ס י אָ מ ק ע. פאַר וואָס שעלסט דו איהם, מאַמע? פאַר וואָס קומט עס איהם?

ש ר ה ש פ י ר אָ. ניט דײן עסק, קלײנער וועוריק! דו שטעלסט זיך אויך אָוועקעט אויס׳טענה׳ן מיט דער מאַמע? געה, צו די אוראָקען געה!

ס י אָ מ ק ע. ווידער אַ מאָל אוראָקען און אָבער אַ מאָל אוראָקען! [געהט־אָפּ וואַרטשענדיג. עס קומט־אריין ש נ י א ו ר ס אָ ן, דער וואָס גילט אונטער'ן נאָמען איוואַן איוואַנאָוויטש איוואַנאָוו].

ש נ י א ו ר ס אָ ן [אַנגעטהאַן אין סטודענטישער אוניפאָרם, פּיינטשיק]. אייך קומט מזל־טוב, מאַדאַם. [קוקט זיך אַרום]. וואו איז זי, די אימעניניצאַ אַליין? און דער בעל־הבית וואו איז? און אייער קוואַרטיראַנט, מיין חבר?

ש ר ה ש פּ י ר אָ [בעט איהם זיצען, זעצט זיך אַליין אויך אַוועק אויף דער קאַנאַפּע, וואָס איז דער אַוואַנסצענע]. די אימעניניצע איז נאָך ניט פאַרטיג מיט איהר טואַלעט. איהר ווייסט ניט? אַ באַרישני, ביז זי טהוט זיך אָן... און מיין מאַן מיט'ן קוואַרטיראַנט — די זענען אין אוטשאַסטאָק. טאַקי צוליעב אייער חבר'ס פּראַוואָ־זשיטעלסטווע.

ש נ י א ו ר ס אָ ן. ווידער אין אוטשאַסטאָק? ווידער פּראַוואָזשיטעלסטוואָ?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. וואָס זשע? איהר מיינט, ס'איז גרינג צו זיין אַ איד? גוט איז אייך, אַז איהר זענט ניט קיין איד, ווייסט איהר ניט פון קיין פּראַוועס...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. ער האָט דאָך שוין געהאַט אַלע פּראַוועס, אייער קוואַרטיראַנט?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. אַלע פּראַוועס? ניט מעהר זאָלען זיי עס פאַרמאָגען, איך מיין טאַקי די גויים מיין איך... [פאַרחאַפּט זיך]. אחוץ אייך. אייך רעכענען מיר ניט פאַר קיין גוי...

ש נ י א ו ר ס אָ ן [לאַכט]. פאַר וואָס עפּים?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. דערפאַר, ווייל אויף אייך זיצט אַ אידישער קאָפּ. און אַ פּנים, דאַרף איך אייך זאָגען, איז ביי אייך אויכעט אַ אידיש.

ש נ י א ו ר ס אָ ן [חאַפּט אַ קוק אין שפּיעגעל]. טאַקי באמת?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. וואָס זשע, איך וועל אייך אויסטראַכטען אַ ליגען? פרעגט וועמען איהר ווילט... [פאַרחאַפּט זיך]. נאָר אפשר

האָב איך אייך דערמיט באַלעדיגט? בעט איך אייך, איהר זאָלט מיר הונדערט מאָל מוחל זיין...

שניאורסאָן. באַלעדיגט? חלילה! אדרבה, פאַרקעהרט!

שרה שפּירא. זאָל איך האָבען אַזא יאָהר, וואָס פאַר אַ חכם איהר זענט! איך האָב שוין ניט איין מאָל געטראַכט, הלואי וואָלטען געווען אַ סך אַזעלכע גויים, ווי איהר...

שניאורסאָן. וואָס זשע וואָלט געווען?

שרה שפּירא. וואָלט אפשר געקומען משיח... [רוקט זיך צו נעהענטער צום גאַסט און רעדט מיט אַ האַלבען טאָן נידעריגער]. יאָ, וואָס האָב איך אייך געוואָלט בעטען, איוואַן איוואַנאָוויטש? [קוקט זיך ארום]. איצט איז דאָ נישטאָ קיינער, קאָן איך מיט אייך רעדען אויג אויף אויג. איך האָב מיך שוין עטליכע מאָל געקלויבען מיט אייך צו רעדען... [קווינקעלט זיך]. האָט קיין פאַראיבעל ניט, איך וואָלט עס אפשר ניט באַדאַרפט, נאָר אַ מאַמע, אַ מאַמע'ס האַרץ... [אנטשליסט זיך]. איך האָב אייך געוואָלט בעטען, איהר זאָלט מיר זאָגען, ווי אַיין איינענער, ווי אַיין אמת'ער גוטער פריינט: ווער איז ער און וואָס איז ער?

שניאורסאָן. ווער, איינענטליך?

שרה שפּירא. ווער!... איהר ווייסט שוין, וועמען איך מיין. אייער חבר מיין איך.

שניאורסאָן. וועלכען חבר?

שרה שפּירא. וועלכען חבר!... שניאורסאָנען מיין איך!

שניאורסאָן. אַ? שניאורסאָנען מיינט איהר? אַקעגען וואָס פרעגט איהר דאָס, איינענטליך? [חאַפּט זיך צו דער קעשענע, נעמט־ארויס דעם פּאַרטאַבאַק, וויל פאַררויכערען אַ פּאַפּיראָס און געפינט ניט. באַהאַלט צוריק].

שרה שפּירא. אַקעגען וואָס איך פרעג? אַקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט, אַז ווער עס פרעגט, דער בלאָנזעט ניט...

שניאורסאָן. וואָס זשע פרעגט איהר עפּיס גראָד ביי מיר?

שרה שפּיראָ. ביי וועמען דען זאָל איך פרעגען? איהר זענט דאָך עפּיס מיט איהם, ווי אַנדערע צוויי, און ער האַלט דאָך פון אייך עפּיס גאָר ווי איין אייגענער ברודער, טהוט ניט אָהן אייך פון דאַנעט אַהין...

שניאורסאָן. סע קאָן זיין... וואָס זשע, אייגענטליך, ווילט איהר וויסען פון מיר?

שרה שפּיראָ. וויל איך וויסען פון אייך, וואָס פאַר אַ מענטש ער איז?...

שניאורסאָן. זעהר אַ וואוילער מענטש.

שרה שפּיראָ. דאָס איז גאָר?

שניאורסאָן. וואָס נאָך האָט איהר געוואָלט?

שרה שפּיראָ. אַז ער איז אַ וואוילער מענטש — דאָס וויים איך אָהן אייך.

שניאורסאָן. וואָס זשע ווילט איהר פון מיר?

שרה שפּיראָ. וויל איך פון אייך, אַז איהר זאָלט מיר זאָגען, צי ס'איז טאַקי אמת, אַזוי ווי ער דערצעהלט, אַז ער האָט אַ באַבושקאַ, אַ רייכע, אַ מיליאָנשטשיצע פון צוויי הונדערט טויזענט?...

שניאורסאָן [שלאָגט איהר איבער]. אַ מאָדנע אידינע איהר זענט! איהר אַליין האָט נאָר־וואָס געזאָגט, אַז איך בין מיט איהם די בעסטע, די נאָהענטסטע פריינט, געהט איהר ביי מיר זיך נאָכ־פרעגען אויף איהם און קאָנטראָלירען, וואָס ער זאָגט אייך און וואָס ער דערצעהלט אייך!

שרה שפּיראָ. איהר מיינט, חלילה, איך גלויב איהם ניט, אָדער וואָס? איך גלויב איהם אַלסדינג. ער איז אַ בחור — אויף מיר אַזאַ יאָהר! אַ פיינער בחור, און אַ לייטישער בחור, איין אָפענע האַנט, און אַ גוט הארץ, און איין איידעלמאַן ביז גאָר. נאָר וואָס דען? עפּיס פעהלט איהם... איך וויים ניט וואָס... איין

עבירה, וואָס איהר זענט אַ כּריסט, וועט איהר מיך ניט פאַר־שטעהן...

שניאורסאָן. נישקשה, איהר מעגט רעדען — איך פאַר־שטעה אַלסדינג. [חאַפּט זיך ווידער צו דער קעשענע, נעמט־אַרויס דעם פּאַרטאַבאַק, זעהט, ער איז אַ לעדיגער, אַהן פּאַפּיראָסען, באַהאַלט ער איהם צוריק].

שרה שפּירא. איהר פאַרשטעהט אַלסדינג, נאָר דאָס ווערט איהר ניט פאַרשטעהן. איהר זענט פאָרט נישט קיין איד! איהר זאָלט זיין אַ איד — עהע־הע!...

שניאורסאָן [דערפרייט]. וואָס זשע וואָלט געווען?

שרה שפּירא. וואָלט איהר גאָר אַנדערש פאַרשטאַנען. און אַזוי איז אַרויסגעוואָרפען אונזער גאַנצער שמועס.

שניאורסאָן. עס טהוט מיר לייד. נאָר אָקעגען וואָס, אייגענטליך, איז אָט דער גאַנצער שמועס?

שרה שפּירא. אָקעגען וואָס? אָקעגען דעם, וואָס איהר זאָגט, מע קען ניט אַ מענטשען, ביז מע עסט ניט אויף מיט איהם אַ פּוד זאַלץ. איך מיין עס טאַקי אייער חבר, אונזער קוואַרטיראַנט שניאורסאָן. איהר זענט דאָך מיט איהם באַקענט שוין אַזוי לאַנג, מע קאָן זאָגען, פון קינדערווייז אָן, — ווי האַלט איהר פון איהם? איך מיין, וואָס פאַר אַ מיינונג זענט איהר פון איהם? איהר מעגט זיין זיכער, אַז אַלסדינג, וואָס איהר זאָלט ניט זאָגען, — איז צווישען אונז ווערט דאָס בּלייבען. מיר זענען ניט אַזעלכע מענטשען, חלילה...

שניאורסאָן [נעמט ווידער אַ מאָל אַרויס דעם פּאַרטאַבאַק, געפינט נישט קיין פּאַפּיראָס, באַהאַלט עס צוריק]. הערט, וואָס איך וועל אייך זאָגען, מאַדאַם. איהר אַליין זאָגט דאָך אויף מיר, אַז איך האָב אַ אידישען קאָפּ אויף זיך...

שרה שפּירא. איך זאָג? אַלע זאָגען עס. און אַ אידיש פּנים אויך...

שניאורסאָן. זעהר שען. ווייבּאַלד אַזוי, פאַרשטעהט איהר דאָך אַליין, אַז איך פאַרשטעה אייך דורך און דורך. איך

פאַרשטעה אַ זאַך מיט'ן קוק... מיר דאַרף מען קיין פינגער אין מויל ניט לעגען...

שרה שפּירא. געוויס אַזוי! איהר'ט איהם אָפּבייסען...

שניאורסאָן. אַלזאָ, הערט זשע מיך אויס, מיין ליעבע מאַדאַם. איהר האָט געפּועל'ט ביי מיר. איך וועל אייך זאָגען אַלסדינג, וואָס איהר ווילט. נאָר...

שרה שפּירא. נאָר וואָס?

שניאורסאָן. נאָר מיט איין תּנאי.

שרה שפּירא. דהיינו, מיט וואָס פאַר אַ תּנאי?

שניאורסאָן. איהר וועט מיר פריהער ענטפערען אויף דעם, וואָס איך וועל אייך פרעגען.

שרה שפּירא. אַך! מיט'ן גרעסטען כּבוד! איך וועל אייך זאָגען אַלסדינג, ווי איין אייגענעם טאַטען... וואָס זשע, אשטייגער, האָט איהר געוואָלט פרעגען?

שניאורסאָן. איך האָב אייך געוואָלט פרעגען... דאָס הייסט, איך האָב געוואָלט וויסען ביי אייך, צי ער האָט גערעדט מיט אייער טאָכטער, צי מיט אייך נאָר אַליין?

שרה שפּירא [פינטעלט מיט די אויגען]. ווער גערעדט?

שניאורסאָן. אַזוי? איצט פרעגט איהר שוין „ווער?" איך רעד פונ'ם זעלביגען פאַרשויץ, וואָס איהר... איך וויל וויסען, צי ער האָט מיט אייך גערעדט?

שרה שפּירא [פינטעלט מיט די אויגען]. וועגען וואָס גערעדט? האָט קיין פאַראיבעל ניט — איך פאַרשטעה ניט גוט רוסיש...

שניאורסאָן [שוין אַ ביסעל בייז]. אַ? איהר פאַרשטעהט ניט גוט רוסיש? [וויל אויפשטעהן].

שרה שפּירא [האַלט איהם אָפּ]. האָט קיין פאַראיבעל ניט, איוואַן איוואַנאָוויטש, אפשר האָב איך אייך באַלעדיגט?

שניאורסאָן. באַלעדיגט? זאָל גאָט היטען! איך האָב פיינט באַלעדיגען זיך... איך מיין נאָר, אַז איהר זענט, דאַכט מיר, שוין צו אַ קלוגעטשקע!...

שרה שפּיראָ. למאי זאָלט איהר מיך חושד זיין, איוואַן איוואַנאָוויטש? גלויבט מיר, זאָל עס מיר אָנגעהן, וואָס איך ווינטש אייך!... מיין מאַן, אשטייגער, זאָגט אויך אויף אייך, אַז איהר זענט אַ גאָלד. און אפילו מיין טאָכטער, וואָס האָט פיינט אַזוי גיך נאָכגעבען, — איהר קענט דאָך זי, זי איז אַ שפּיראָ, פון די שפּיראָס — זאָגט זי אויך, אַז...

שניאורסאָן [אויפגעלעבט]. אַז וואָס?

שרה שפּיראָ. אַז... אָבער איהר וועט דאָך עס קיינעם ניט איבערגעבען?

שניאורסאָן. פאַר וועמען האַלט איהר מיך?

שרה שפּיראָ. מיין טאָכטער זאָגט, אַז זי זאָל האָבען די ברכות, וואָס איהר זענט מעהר איד, ווי אונזער שכן שניאורסאָן.

שניאורסאָן. אָט דאָס איז גאָר?

שרה שפּיראָ. וואָס נאָך האָט איהר געוואָלט?... [רוקט זיך צו נאָך אַ מאָל נאָהענט צו איהם, רעדט שטיל און זיס]. הכלל, איז וואָס זאָגט איהר וועגען איהם?

שניאורסאָן [מאַכט זיך תמ׳עוואַטע]. וועגען וועמען?

שרה שפּיראָ. וועגען וועמען!... וועגען שניאורסאָנען!

שניאורסאָן. וועגען שניאורסאָנען? גאָרניט. וואָס האָב איך אויף איהם צו זאָגען? איך האָב אייך נאָר אַ פרעג געגעבען אַ זאַך, וואָס איך וואָלט עס געדאַרפט וויסען, טאַקי פון אייער אינטערעס וועגען, מאַכט איהר זיך נאַאיוו, גלייך ווי איהר פאַרשטעהט ניט, — האָב איך מיט אייך ניט וואָס צו רעדען... [שטעהט־אויף, חאַפּט זיך ווידער אַ מאָל צו די פּאַפּיראָסען, לאָזט זיך געהן].

שרה שפּיראָ [דערשראָקען]. וואוהין איז, איוואַן איוואַנאָוויטש? אָט באַלד קומען זיי דאָך, אייער חבר און מיין מאַן און די איבעריגע געסט...

שניאורסאָן. אויף איין מינוט. איך האָב פאַרגעסען קויפען פּאַפּיראָסען. איך קום באַלד צוריק. [געהט־אָפּ. פון צווייטען צימער שטעקט זיך אַרויס בעטי׳ס קאָפּ; די האָר שוין צוגעקלויבען].

בעטי. מאַמע! ווער איז דאָ געווען? מיט וועמען האָסט דו דאָ געשמועסט?

שרה שפּירא. דער כּפּרה'ניק איז דאָ געווען. קום נאָר אהער, בעטי!

בעטי [געהט־צו]. וואָסער כּפּרה'ניק?

שרה שפּירא. זי ווייסט שוין ניט וואָסער כּפּרה'ניק! אונזער קוואַרטיראַנט'ס חבר.

בעטי. קאָנסט דו דאָך זאָגען איוואַן איוואַנאָוויטש. וואו זשע איז ער אַהינגעקומען?

שרה שפּירא. וועט זי מיך לעהרנען רעדען! ער קומט באַלד צוריק. זיץ, טאָכטער, איך דאַרף דיר עפּיס דערצעהלען אַ שענס.

בעטי. אַבי אַ שענס. [זעצען זיך אַוועק ביידע אויף דער קאַנאַפּע, וואָס נאָהענט צו דער ראַמפּע].

שרה שפּירא. ווער ס'איז שען — איך בין קלוג.

בעטי. אַקעגען וואָס איז דאָס געזאָגט געוואָרען?

שרה שפּירא. אַקעגען דעם, וואָס דו זאָגסט: „אַ סוד פאַר גאַנץ בראָד". לאָזט זיך אויס, אַז פון'ם סוד ווייסט די גאַנצע וועלט, אחוץ מיר, טאַטע־מאַמע.

בעטי. וואָסער סוד?

שרה שפּירא. וועגען דיר מיט אונזער קוואַרטיראַנט, אַז עס האַלט ביי...

בעטי [צעבייזערט]. אי, מאַמע! עס האַלט גאַרניט דערביי, האָב איך דאָך דיר געזאָגט שוין! איך קלער גאָר אפילו ניט פון דעם, וואָס דו מיינסט און וואָס דיר ווילט זיך...

שרה שפּירא. פון וואַנען זשע ווייסען דאָס אַנדערע, זייטיגע מענטשען?

בעטי. פון אייך אַליין מסתמא. איך מיין טאַקי פון דיר און פון'ם טאַטען. איהר זאָלט ווינציגער רעדען דערפון, וואָלט קיינער ניט גערעדט.

שרה שפּירא. מיר רעדען דען עפּיס? מיר שווייגען! רעדען רעדען אנדערע, זייטיגע.

בּעטי. ווער זענען די אנדערע, די זייטיגע?

שרה שפּירא. אַט, למשל, אַט דער גוי האָט אָפּגערעדט מיט מיר אַ האַלבּע שעה...

בּעטי [אומרוהיג]. וואָס זשע האָט ער גערעדט מיט דיר?

שרה שפּירא. ער האָט מיך געפרעגט, ווי אַזוי און וואָס און ווען, און וואו האַלט דאָס בּיי אייך מכּח'ן שידוך...

בּעטי [אויסער זיך]. טאַקי אַזוי, מיט די ווערטער האָט ער בּיי דיר געפרעגט?

שרה שפּירא. דוקא מיט די ווערטער ווילסט דו?

בּעטי. ווי אַזוי זשע פּאָרט האָט ער דיך געפרעגט?

שרה שפּירא. וואָס איז בּיי מיר — אַ קאָפּ פון אַ בּאַדי? איך בּין טאַקי מחויב צו געדענקען איטליכס וואָרט בּאַזונדער? און וואָס בּיזט דו עס פאַר אַ סליעדאָוואַטעל, וואָס איך דאַרף דיר אָפּגעבּען דין־וחשבּון? איך דערצעהל דיר, אַז ער האָט מיך געפרעגט — האָט ער מיך געפרעגט. קיין ליגנערין בּין איך, דאַכט זיך, ניט געוועזען קיינמאָל, און היינט אויך ניט...

בּעטי [איינגעהאַלטען]. גוט, מאַמע. איך זאָג דען, חלילה, עפּיס?... הכּלל, לאָמיך הערען ווייטער. וואָס זשע האָסט דו איהם דערויף געענטפערט?

שרה שפּירא. ענטפערען וועל איך איהם? אַזאַ נאַר בּין איך טאַקי? איך האָבּ אָנגענומען אַ פולען מויל מיט וואַסער און האָבּ געהאַפּט אַ שוויג.

בּעטי. גאָרנישט געענטפערט?

שרה שפּירא. אַזוי ווי די וואַנט!

בּעטי. אַ שאָד. האָסט איהם בּאַדאַרפט זאָגען, ערשטענס, אַז ס'איז אַ נעכטיגער טאָג...

שרה שפּירא. געווים האָבּ איך איהם געזאָגט, אַז ס'איז אַ נעכטיגער טאָג.

ב ע ט י. און, צווייטענס, אַז זייטיגע מענטשען האָבען דאָ ניט וואָס צו אינטערעסירען זיך...

ש ר ה ש פּ י ר אָ. נאָך שענער האָב איך איהם געזאָגט. איך האָב איהם געזאָגט, אַז ער מעג טאָקי האָבען אַ אידישע נאָז, נאָר שטעקען זי אַהין, וואו מע דאַרף ניט, איז ניט נויטיג...

ב ע ט י. זעהסט דו, מאַמע, דאָס איז שוין איבעריג. דאָס האָסט דו איהם נ י ט באַדאַרפט זאָגען.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. חלילה! אַזוי טאָקי, מיינסט דו, מיט די ווערטער? אַזוי גראָב בין איך נאָך ניט! איך האָב איהם נאָר געזאָגט, אַז אַלע געפינען, אפילו דו אויך, אַז ער האָט אַ אידישע נאָז... [בעטי מאַכט אַ באַוועגונג]. ניין! דאָס הייסט, נישט קיין אידישע נאָז האָב איך איהם געזאָגט, נאָר אַ אידיש פּנים...

ב ע ט י [אומגעדולדיג]. צו וואָס, מאַמע, האָבען דיר געטויגט אָט די איבעריגע רעד? און וואָס איז דאָס גלאַט פאַר איבעריגע שמועסען? און וואָס ווילט איהר פון מיר מיט אייערע שידוכים?...

ש ר ה ש פּ י ר אָ. שאַ! שריי ניט אַזוי! מע ווערט פון דיר ניט גליקליך, האָסט דו געהערט אַ ביסעל!

ב ע ט י. מאַמע! איך וויל זיך מיט דיר ניט צעקריגען היינט, אויף מיינע אימענינעס. נאָר איין זאַך וועל איך ביי דיר בעטען: דו זאָלסט זיך ניט אריינמישען אין מיינע געשעפטען.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. אין איהרע געשעפטען!...

ב ע ט י. נו־יאָ. יעדער האָט זיך זיינע געשעפטען. דו זאָלסט שטעהן פון דערווייטען, צוקוקען — און שוין!

ש ר ה ש פּ י ר אָ. הערען און זעהען און שווייגען?

ב ע ט י. און שווייגען! איך בין שוין ניט קיין קליין מיידעלע. איך קאָן שוין מיין שטעדטעל באַשטעהן. אך בין שוין אַלט נייענצעהן יאָהר!

ש ר ה ש פּ י ר אָ. אַזוי? אַזש נייענצעהן יאָהר? פּססנו! אַ קליינינקייט? וואָס זאָגט איהר אויף דעם פּרעסטאַרעץ? נייענ־צעהן יאָהר! [עס דערהערט זיך אַ קלונג. בעטי אַנטלויפט צו זיך. שרה

רופט סיאָמקען אויף אַ קול]. סיאָמקע? סיאָמעניו, געה נאַר, מע קלינגט!
[סיאָמע קומט־אַרויס, לויפט עפענען און קומט אַריין מיט'ן פּאַטער].

דוד שפּיראָ [טראָגט איןביידע הענט פּעקלעך און סקאָרמוטשען, גיט דאָס איבער שרה'ן, טהוט זיך אויס]. ננו, נאַדיר אַ לויפעניש! באַשערט געווען צרות — האָט גאָט צוגעשיקט אַ קוואַרטיראַנט מיט פּראַוואָזשיטעלסטוועס! מאָמער איז קאַרג אייגענע צרות, באַדאַרף מען נאָך האָבען פּרעמדע!

שרה שפּיראָ. וואו זשע איז ער אַליין?

דוד שפּיראָ. ווער?

שרה שפּיראָ. דער קוואַרטיראַנט.

דוד שפּיראָ. שניאורסאָן? ער קומט באַלד. ער האָט זיך קוים אַרויסגעחאַפּט פון דאָרט, ווי פון אַ באָד, און איז אוועקגעפלויגען קויפען בלומען און אַ טאָרט לכבוד די היינטיגע אימעניגעם. [קוקט זיך אַרום]. וואו איז זי ערגיץ, אונזער אימעניניצע?

שרה שפּיראָ. זי טהוט זיך אָן. [צו סיאָמקען]. דו געה נאַר צו דיינע אוראָקען. האָסט דאָ ניט וואָס צו שטעהן.

דוד שפּיראָ. וואָס יאָגסט דו אַרום דאָס קינד? די אוראָקען און די אוראָקען! היינט אויך אוראָקען? [סיאָמקע קוקט מיט דאַנקבאַרקייט אויפ'ן פּאַטער].

שרה שפּיראָ. איך וויל ניט, ער זאָל דאָ שטעהן. איך באַדאַרף מיט דיר עפּיס רעדען.

דוד שפּיראָ. אַ סוד? [צו סיאָמקען]. נו, געה, מיין זוהן, וועסט נאָכדעם אַ ביסעל שפּעטער אַרויסקומען, וועסט דו פאַרזוכען פון אַלע די אַלע גוטע זאַכען. [ווייזט איהם אויף די פּעקלעך, וואָס אויפ'ן טיש. — סיאָמקע אָפּ]. נו, וואָס פאַר סודות, למשל?

שרה שפּיראָ [רעדט שטיל, כמעט דעם מאַן אויפ'ן אויהער]. איך קאָן דיר אָנזאָגען אַ בשורה, דוד: עס האַלט שוין ביי זיי ווייט. גאַר ווייט.

דוד שפּיראָ [דוקא הויך]. ביי וועמען ביי זיי?

שׂרה שפּיראָ. ששש!... פלומרשט ווייסט ער נים. מע באַדאַרף איהם צעקייען און אַריינלעגען אין מויל אַריין. ביי די קינדער — ביי אונזער טאָכטער מיט׳ן קוואַרטיראַנט.

דוד שפּיראָ. אַט אַזוי אַז דו רעדסט, פאַרשטעהט מען. וואָס זשע הייסט עס „ווייט״? און וואָס עפּיס אַזאַ גדולה אויף דיר?

שׂרה שפּיראָ. פאַר וואָס ניט? האָסט אַ שענערען שידוך? אַ משפּחה, זאָגסט דו דאָך אַליין, די ליבאַוויטשער שניאורסאָנס. די ערשטע ביי אידען.

דוד שפּיראָ. ניט די ערשטע, נאָר די צווייטע. פריהער די שפּיראָס, דערנאָך די שניאורסאָנס. נו? און ווייטער וואָס?

שׂרה שפּיראָ. און ווייטער — דער יונגערמאַן אַליין.

דוד שפּיראָ. איך האָב קעגען יונגענמאַן גאָרניט וואָס צו זאָגען, בלתי וואָס ער איז אַ ביסעל... אַ ביסעל... [זוכט מיט די פינגער]. אַ ביסעל אונטערגעשלאָגען מיט גוי.

שׂרה שפּיראָ. דערפאַר איז ער אָבער אַ דימענט פון אַ מענטשען און האָט אַ רייכע באָבע אַ מיליאָנשטשיצע...

דוד שפּיראָ. זעהסט דו, דאָס איז שוין ביי מיר דאָס לעצטע שבלעצטע. ערשטענס, האָב איך די מיליאָנען איהרע נישט געצעהלט, און זיי וואַרעמען מיך ווינציג־וואָס. און, צווייטענס, וואָס אָנבאַלאַנגט געלט — איז אונזער בעטי נישט קיין אַבי־ווער. [מיט גדלות]. זי איז שפּיראָ׳ס אַ טאָכטער, און קומט־אַרוים, דו פאַר־שטעהסט צי ניין, פון די אמת׳ע...

שׂרה שפּיראָ. פון די אמת׳ע, פון די סלאַוויטער שפּיראָס. מע ווייסט שוין. מע האָט שוין געהערט! איז זי אָבער נאַקעט און באָרוועס, גאָט זאָל ניט שטראָפען פאַר די רעד, און האָט ניט אַ קאָפּיקע נדן — דאָס דאַרף מען ניט פאַרגעסען. און היינטיגע צייטען, אַ מיידעל אָהן נדן, איז אַזוי ווי אַ... אַ...

דוד שפּיראָ. נו, זאָג שוין, נו — ווי אַ חזן אָהן איין עמוד, ווי אַ מלמד אָהן אַ קנעלונג, אָדער ווי אַ שטוב אָהן אַ דאַך...

נאָר זאָג מיר, איך בעט דיך, נשמה מיינע, פון וואַנען ווייסט דו דאָס, אַז עס האַלט בײַ זיי אַזוי ווייט? בעטי האָט מיט דיר גערעדט? צי ער אַליין?

שרה שפּיראָ. מיט מיר דאַרף מען רעדן? און וואו זענען מיינע אויגן? [רעדט נאָך שטילער]. זאָלסט אָנקוקן, דוד, אַ בראַנזעליעט האָט ער איהר אונטערגעטראָגן, היינט צו די אימע־נינעס, מיט בריליאַנטען — אַט אַזעלכע בריליאַנטען! [ווייזט מיט די הענט].

דוד שפּיראָ [דערשטוינט]. אַ בראַסלעט? בריליאַנטען? [הויך]. וואָס פאַר בראַסלעטען? וואָס פאַר בריליאַנטען?... פּע! בײַ מיר געהט עס ניט! איך בין אַ שפּיראָ! [טהוט זיך אַ וואַרף צום זייטיגען צימער].

שרה שפּיראָ [האַלט איהם צו בײַ'ם אַרבעל]. ששששאַ! מאַך נישט קיין געפּילדער! באַוויַיז ניט אַרויס דעם כּהן! דאָס אייגענע קאָן מען אַ ביסעלע שטילער אויך! צו וואָס איז דער כּעס, האָסט דו געהערט אַ ביסעל?!

דוד שפּיראָ [אין כּעס]. וואָסער כּעס? ווער איז אין כּעס? איך האָב פיינט מיט כּעס! איך האָב ליעב מיט גוטען! אָט געה איך אַריין און זאָג איהר צוויי ווערטער — איך האָב פיינט לאַנגע דבורים! איך וועל איהר זאָגען אַזוי: „הער זשע אויס, טאָכטער. מילא טאָרטען, בלומען — דאָס פאַרשטעה איך נאָך. אָבער בראַסלעטען? בריליאַנטען?... זאָלסט אַזוי גוט זיין און מוחל זיין איהם אָפּגעבען דעם בראַסלעט צוריק — און שוין!"... [לאָזט זיך געהן צו בעטין אין איהר צימער].

שרה שפּיראָ [געהט איהם נאָך]. נאָר מיט גוטען, דוד. איך בעט דיך, ניט מיט בייזען. היינטיגע קינדער טאָר מען ניט אַנדערש...

דוד שפּיראָ [געהענדיג]. זי לעהרענט מיך, ווי אַזוי צו רעדען! [אָפּ. — שרה בלייבט שטעהן פון דער זייט טיר, לעגט־צו איין אויהער.

הערט־אונטער, טאַמער וועט זי חאַפּען אַ וואָרט. — אין דער צייט דערהערט זיך אַ קלונג. סיאַמקע לויפט עפענען און קומט צוריק אַ פאַרסאַפּעטער].

סיאָמקע. איוואַן איוואַנאָוויטש!

שרה שפּיראָ. דער רוח האָט איהם געבראַכט צו טראָגען — אַ חיטרע גויעץ! [טרעט־אָפּ פון דער טיר, פריינטליך צום אריינגעקומענעם שניאורסאָן, וואָס גילט פאַר איוואַנאָוו]. מיין מאַן איז שוין דאָ. ער טהוט זיך איבער.

שניאורסאָן. און מיין חבר? [נעמט־אַרויס אַ פּאַפּיראָס].

שרה שפּיראָ. שניאורסאָן? ער קומט אויך באַלד צו געהן. [עס הערט זיך ווידער אַ קלונג]. אָט דאָס דאַרף ער זיין מסתמא. סיאָמעניו, זיי זיך מטריח! [סיאָמקע לויפט עפענען און קומט צו לויפען].

סיאָמקע. אונזער קוואַרטיראַנט שניאורסאָן! [עס קומט אריין איוואַנאָוו, וואָס גילט אַלס שניאורסאָן, אנגעלאָדען מיט בלומען אין איין האַנט און מיט אַ פּראַכטפולען טאָרט אין דער אַנדערער האַנט. דאָס פּנים שיינט. מיט אַ צופריעדען שמייכעל גריסט ער זיך מיט זיין חבר און שטעלט־אַוועק די בלומען מיט'ן טאָרט אויפ'ן טיש. אין דעם קומט אַן דוד שפּירא פון דער טאַכטער'ס צימער צוריק, באַגריסט זיך מיט'ן קוואַרטיראַנט'ס חבר שניאורסאַן, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו, חאַפּט אַ קוק אויפ'ן קוואַרטיראַנט'ס בוקעט מיט'ן טאָרט, קוקט זיך איבער מיט'ן ווייב פיעלדייטיג].

שרה שפּיראָ [צום קוואַרטיראַנט, פריינטליך, נעמט־צו דעם בוקעט מיט'ן טאָרט]. וואָס האָט איהר באַדאַרפט נאָך אַליין זיך מטריח זיין?

דוד שפּיראָ [צום ווייב]. אַליין איז מעהר מצוה, דו פאַרשטעהסט צי ניין... [צום קוואַרטיראַנט און צו זיין חבר]. זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט?

שרה שפּיראָ [טראָגט זיי אונטער שטוהלען]. זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? [זיי באַדאַנקען, ווילען ניט זיצען, פאַררויכערען צו פּאַפּיראָסען. — שרה צום מאַן, אויף אידיש]. נו, דוד, וואָס איז מיט'ן אוטשאַסטאָק? פּטור געוואָרען?

דוד שפּיראָ [צום ווייב, אויף אידיש]. וואָס דען? איך, אַז איך געה! איך האָב זיי אַלעמען פאַרשטופּט דאָס מויל: דעם

אַריינגערוקט אין יד אַריין אַ צעהנערל, דעם מטמא געווען מיט אַ פינפערל, דעם אַריינגעוואָרפען אַ דרייערל, און אונזער דוואָרניק אויך אַ חצי פויגעל... [צום קוואַרטיראַנט׳ס חבר, צום אמת׳ען שניאורסאָן, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו]. הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען, איוואַן איוואַנאָוויטש? [זיפצט אָפּ]. ס׳איז שווער צו זיין אַ איד! שווער און ביטער, ווי דער טוידט!

שניאורסאָן [צו שפּיראָ, כלומרשט פאַרוואונדערט]. טאַקי? וואָס איז דען? [צום חבר]. וויעדער דאָס אַלטע ליעדעל? וויעדער אוטשאַסטאָק? וויעדער פּראַוואָזשיטעלסטוואָ? נאָך ניט צו־געגעסען זיך?

איוואַנאָוו. פּוסטיאַקי! [צו שרה׳ן]. און וואו איז די אימעניניצאַ?

שרה שפּיראָ [צום קוואַרטיראַנט]. זי קומט באַלד אַרויס.

דוד שפּיראָ [צום קוואַרטיראַנט׳ס חבר]. איאָ, דאָ איז עס ביי איהם „פּוסטיאַקי״? איאָ, דאָ איז ער ביי זיך אַ גאַנצער תקיף? אַנו, פרעגט איהם אַקאָרשט, וואָס האָט ער געזאָגט דאָרטען, בעת דער אַלטער סטאַלאָנאַטשאַלניק האָט איהם אַ רוף געגעבען: „עי, הערשקאָ, קום נאָר אַהער!״?

איוואַנאָוו [צום חבר]. דו פאַרשטעהסט? איין אַלטער שכור, פאַרגינט ער זיך מיר זאָגען „דו״, — זאָל איך איהם שווייגען?

שניאורסאָן [לאַכט. צום חבר]. וואָס זשע האָסט דו איהם דערויף געענטפערט?

איוואַנאָוו. איך האָב איהם דערויף גאָרנישט געענט־פערט. איך האָב איהם נאָר אַ פרעג געגעבען: „פון ווען־אָן זענען מיר דאָס געוואָרען אַזוי נאָהענט, וואָס מיר „דוצען״ זיך איינס דאָס אַנדערע?״...

שניאורסאָן [לאַכט]. נו, און ווייטער וואָס?

איוואַנאָוו. ווייטער זאָגט ער צו מיר: „מאָלטשאַט, זשידאָווסקאיאַ מאָרדאַ!״ — שיער ניט אַרויס אַ סקאַנדאַל...

ש נ י א ו ר ס אָ ן [ווערט צעגאַנגען פאַר געלעכטער]. חאַ־חאַ־חאַ!

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צום ווייב, וואָס איז פאַרנומען מיט אויפבינדען די פּעקלעך און אויסשטעלען אַלץ אויפ'ן טיש]. זעה נאָר זעה, ווי דער האָט זיך אַ ביסעל צעלאַכט! [צו שניאורסאָנען]. אייך איז גוט צו לאַכען, אַז איהר זענט זיך אַ סטודענט, און הייסט איוואַן איוואַנאָוויטש, און האָט אַ טאַטען אַ דעיסטוויטעלני סטאַטסקי סאָוועטניק... איך וואָלט אַ בעלן געווען אויף אַ טשיקאַוועסט זעהען, ווען איהר זאָלט זיך געפינען, למשל, אין זיין פעל [ווייזט אויפ'ן קוואַרטיראַנט] חאָטש ניט לאַנג, חאָטש איין יאָהר... [ביידע חברים קוקען זיך איבער און שיסען אויס אַ געלעכטער. — אין דעם קומט־אַן בעטי פון איהר חדר, אַנגעטהאָן שוין ניט ווי אַ שילעריז, נאָר אין אַ לאַנג קלייד, מאָדערן פאַרקעמט. ביידע חברים לאָזען זיך צו איהר, גראַטולירען זי מיט איהר געבורטסטאַג. פאָטער און מוטער קוועלען אַז. — גראַטולירענדיג, דערזעהט שניאורסאָן אויף בעטי'ס האַנט דאָס בראַסלעטעל. בעטי באַמערקט עס, ווערט רויט, באַהאַלט איהר האַנט. ביידע חברים קוקען זיך איבער].

ב ע ט י. וואָס איז דאָ ביי אייך אַזוי פרייליך — איך האָב געהערט אייער געלעכטער אַזש אַהין? פון וואָס רעדט זיך דאָ?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צו דער טאָכטער]. מיר רעדען דאָ פון דעם, ווי ס'איז שווער צו זיין אַ איד. פאַרשטעהט מיך ניט איוואַן איוואַנאָוויטש. זאָג איך זיי, זיי זאָלען פּרובען זיין אַ איד חאָטש איין יאָהר, וואָלטען זיי שוין געפיהלט דעם טעם. לאַכען זיי פון מיין געדאַנק.

ש נ י א ו ר ס אָ ן [צו שפּיראָן]. אַנטשולדיגט. ניט פון אייער געדאַנק האָבען מיר געלאַכט, נאָר פון מיין חבר, ווי ער האָט זיך דורכגעשמועסט מיט'ן סטאַלאַנאַטשאַלניק. [צו בעטין]. יענער האָט מכבד געווען מיין חבר מיט אַ קאָמפּלימענט.

ב ע ט י [צו שניאורסאָנען]. איהם אַנגערופען מיט'ן אמת'ען נאָמען?

ש נ י א ו ר ס אָ ן. גלייך ווי איהר זענט געווען דערביי. [ביידע חברים לאַכען].

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צו שניאורסאָנען]. איהר לאַכט, איאָ? ביי אייך איז גאָרניט, אַז איהר הערט דאָס דאָזיגע שענדליכע וואָרט, ווייל איהר זענט אַ כּריסט, פיהלט איהר ניט. און ביי אונז טריפט זיך בלוט! דאַכט זיך, וואָס אַזעלכס שטעקט אינ'ם וואָרט „זשיד"? נאָר אַז אַ גוי זאָגט דאָס ארויס, זאָגט ער עס מיט אַזוי פיעל רשעות און מיט אַזוי פיעל גיפט, אַז ניט ווילענדיג פיהלט איהר זיך באַלעדיגט... אודאי איז ער געוואָרען אַנגעצונדען, אייער חבר [ווייזט אויף איוואַנאָוון, וואָס גילט אַלס שניאורסאָן], אַז יענער האָט איהם אַ זאָג געגעבען „זשידאָווסקאַיאַ מאָרדאַ"! מע קאָן ווערען ניט נאָר אַנגעצונדען — מע קאָן די אַפּאָפּלעקציע באַקומען! [קאַכט זיך]. פאַר וואָס? פאַר ווען? וועמען טשעפּעט ער? וועמען מאַכט ער דאָ ענג? גלאַט מע נעמט אַ בחור, גאָט די נשמה שולדיג, און מע שלעפּט איהם אַלע מאָל אין אוטשאַסטאָק, איהר פאַרשטעהט צי ניין, מע לאָזט איהם ניט זיצען רוהיג איין וואָך אפילו. זיי זוכען אַלע מאָל אַ נייע עבירה אויף זיין פּראַוואָזשיטעלסטווע: דאָס געפעלט זיי ניט — דער דאַנטיסט איז ניט רעכט כּשר; דאָס דאַכט זיך זיי אויס, אַז די דאָקומענטען זענען ניט, ווי עס געהער צו זיין... אַ גאָט'ס רחמנות אויפ'ן יונגענמאַן...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [צו שפּיראָן]. וואָס האָט איהר אויף מיר אַזוי רחמנות?

ש נ י א ו ר ס אָ ן. יאָ־נו, וואָס באַוויינט איהר איהם אַזוי?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. דערפאַר, וואָס דאָס האַרץ טהוט וועה. דערפאַר, וואָס איך בין אַ איד, און אַ איד איז ניט קיין גוי. אַ גוי האָט ניט אין זיך קיין קאָפּ רחמנות...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [צו שפּיראָן]. אַזוי מיינט איהר — אַז נאָר אַ איד פאַרמאָגט דאָס געפיהל פון רחמנות?

ש ר ה ש פּ י ר אָ [צום מאַן, אויף אידיש]. צו וואָס טויג דיר דבּר'ען פאַר איין ערל אַזעלכע ווערטער? זעהסט דאָך, אַז דער יהודי' [ווייזט מיט די אויגען אויף איוואַנאָוון] נעמט זיך אַזש אָן זיין קריוודע...

ד ו ד ש פּ י ר אַ [אויך אויף אידיש]. סקאַנדאַל קומט — אַט איז זי אויך דאָ! [אויף רוסיש]. איך זאָג ניט, אַז אַ כּריסט פאַרמאָגט נישט דאָס געפיהל פון רחמנות. איך זאָג נאָר, אַז אַ גוי אויף אַ אידען האָט אַזוי פיעל רחמנות, ווי אויף אַ הונט, נאָך ווינציגער — אַט וואָס איך זאָג! [צו שניאורסאָנען, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו]. זייט זיך מודה, אַז איהר האַנדעלט קעגען אונז, אידען, אַ סך ערגער, ווי, למשל, קעגען הינט, אָדער קעגען פערד. הינט זענען ביי אייך פּטור פון פּראַוואָזשיטעלסטווע, אויף פערד איז ביי אייך פאַרהאַן אַ חברה „צער בעלי־חיים", און אונז, אידען, איז ביי אייך אַ מצוה צו יאָגען און צו רודפ'ען און צו שלאָגען און צו טרייבען און צו מאַכען פּאָגראָמען...

ב ע ט י [צום פאָטער]. וואָס טענה'סט דו, פּאַפּאַ, צו איוואַן איוואַנאָוויטשען? איוואַן איוואַנאָוויטש איז ניט פון יענע כּריס־טען, וועלכע...

ד ו ד ש פּ י ר אַ [צו דער טאָכטער, לאָזט איהר ניט ענדיגען]. איך ווייס, איך ווייס, אַז זיי זענען ניט פון יענע. הערסט דו! דעריבער זאָג איך עס זיי! מיט איין אַנדערען וואָלט איך דען אריינ־געלאָזט זיך אין אַזעלכע רעד? [צום קוואַרטיראַנט'ס חבר]. איך וואָלט אַ בעלן געווען זעהען, איהר זאָלט זיין אַ איד, און ענדיגען גימנאַזיע מיט אַ גאָלדענער מעדאַל, און ניט אַריין אין אוניווערסיטעט, און האָבען צו טהון מיט דאַנטיסטען און מיט נאַדזיראַטעלים און מיט סטאַלאָנאַטשאַלניקעס און מיט נאָך אַזעלכע שווארצע יאָהר!

ש נ י א ו ר ס אָ ן [צו שפּיראָן]. וואָס זשע וואָלט געווען?

ד ו ד ש פּ י ר אַ. וואָלט איהר געפיהלט דעם טעם, וואָס הייסט אַ שטיפקינד, און וואָס הייסט זיין אין גלות, נע־ונד, גרויס איטליכען אין די אויגען... עך־עך־עך, איוואַן איוואַנאָוויטש! איהר מעגט זיך טאַקי איבערנעמען מיט אייערע לייט, וואָס באַ־קלאָגען זיך אויף אונז, אידען, און וואַרפען אונז אויס אַלערליי חטאים, זאָגען אויף אונז, אַז מיר זענען בלוטצאַפּערס, אַז מיר זויגען אייער בלוט. חאַ־חאַ! ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכען! מיר

זענען דאָס די בלוטצאַפּערס ביי דער וועלט! [אַלע מאָל מיט מעהר היץ]. מיר, וואָס פאַרנעמען דעם לעצטען אָרט, וואָס זענען נידע־דעריגער פון נידעריג — איך וויים? ציטערען פאַר אַ פליעג, — זענען מיר דאָס אייערע גזלנים! אייערע בלוטפרעסער!... ניין! די אמת'ע בלוטצאַפּערס, אויב איהר ווילט וויסען, — דאָס זענט איהר, איהר, כריסטען! יאָ. איך זאָג עס אייך גאַנץ אָפּענטליך, אין די אויגען: איהר — איך מיין ניט אייך, איך מיין דאָס גאַנצע רוסישע פאָלק — איהר זענט אַ בלוטדורשטיג פאָלק, איהר פאַרשטעהט צי ניין!...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [צו שפּיראָ, מיט איינגעהאַלטענער אויפרעגונג]. מיר דאַכט, אַז דאָס איז שוין אַ ביסעל צו שאַרף געזאָגט. פון וואַנען זענט איהר דאָס אַזוי קלאָר אין כריסטען? פון וועז־אָן קענט איהר דאָס אַזוי דאָס רוסישע פאָלק?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. פון וואַנען איך בין אַזוי קלאָר — דאָס איז אַ באַזונדערע זאַך. איך בין, דאַנקען גאָט, קלאָר אומעטום. נאָר מיר דאַכט זיך, אַז דאָס דאָזיגע פרעגען ביי מיר האָבען באַ־דאַרפט זיי [ווייזט אויף שניאורסאָנען, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו], ניט איהר. [איוואַנאָוו וויל ענטפערען. שניאורסאָן טהוט זיך מיט איהם אַ קוק־איבער. איוואַנאָוו בלייבט שטיל, פאַררויכערט נאָך אַ פּאַפּיראָס. דוד שפּיראָ רעדט ווייטער, ווענדט זיך צו שניאורסאָנען]. אָט נעמט, למשל, אָט דאָס אַ: איהר באַשולדיגט אונז, אַז מיר באַנוצען אייער בלוט אין אונזערע מצות, אַז עס קומט פסח...

ש ר ה ש פּ י ר אָ [אין דער לופט, האַלב אידיש, האַלב לשון־קודש]. טאָמער ווייסט דו, צו וואָס דאַרף מען דבר'ען פון דעם אומגליק?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צום ווייב, אויף אידיש]. אפשר וועל איך געהן ביי דיר לערנען זיך, וואָס און ווי אַזוי צו רעדען?

ב ע ט י [אויף רוסיש]. פּאַפּאַ! די מאַמע האָט רעכט — דאָס איז ניט קיין טעמאַ צוליעב מיינע אימענינעס.

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צו דער טאָכטער, אויך אויף רוסיש]. וואָס איז שייך יאָ אימענינעס, ניט אימענינעס? געה האָרך, וואָס אין

שטאָדט טהוט זיך מיט'ן נייעם פּעקעל, וואָס מיר, אידען, האָבען אויף זיך! עס קאָכט די גאַנצע בערזע מיט'ן כּריסטליכען קינד, וואָס מע האָט געפונען אומגעלטען א געהרג'עטען און א צעשטאָכענעם דאָ, אויף דער אידישער גאַס!

שרה שפּירא [אויף אידיש]. גע'הרג'עט און צעשטאָכען זאָלען זיי דיר ווערען פון גאָט, רבונו של עולם! [אויף רוסיש]. ס'איז גאָר ניט כּדאי אַקעגען נאַכט אפילו צו דערמאַנען אזא פּאַס־קודסטווע... [דערזעהט סיאָמקען, ווי ער שטעהט, צונויפגעלעגט די הענטלעך, און הערט זיך איין מיט גרויס אינטערעס צום שמועס]. דו קליינער וועוריק, דו דארפסט אויך הערען, אז מע רעדט פון אזא מיאוס'קייט? געה בעסער צו דיינע אוראָקען. דער אויפדערנאַכט איז נאָך גענוג גרויס! [סיאָמקע געהט־אָפּ צו זיך אהן חשק].

דוד שפּירא [בארוהיגט זיך ניט]. עס קאָכט, עס קאָכט די שטאָדט מיט דעם דאָזיגען מיאוס'ען עסק! די גאַנצע לופט איז אָנגעפילט מיט שנאה, און סע שמעקט מיט פּאָגראָם...

איוואַנאָוו [צו שפּיראָן]. אייך חלומ'ען זיך נאָר פּאָגראָמען...

דוד שפּירא. מיר חלומ'ען זיך פּאָגראָמען דערפאַר, ווייל איך האָב שוין איבערגעלעבט צוויי, איהר פאַרשטעהט צי ניין! און איך זאָל ניט קענען איוואַן איוואַנאָוויטשען, ווי אזוי זיי קוקען דערויף, וואָלט איך עס נישט גערעדט פאַר זיי אין די אויגען. ס'איז דאָך טאַקי נאָר א האַרצווערהטיג, אז אין היינטיגער צייט, אין דער צייט פון חכמה און וויסענשאַפט, פון עלעקטריע, טעלעפאָן, גראַ־מאָפאָן, עראָפּלאַן, סינעמאַטאָגראַף און נאָך אזעלכע זאַכען, זאָלען מענטשען גלויבען אין אזעלכע ווילדע בבא־מעשיות, אז ס'איז פאַרהאַן ביי אונז, ווי זיי זאָגען, אזא סעקטע, וואָס באַנוצט בלוט!...

איוואַנאָוו. סעקטעס און סעקטאַנטען זענען פאַרהאַן אומעטום, ביי אַלע פעלקער...

שניאורסאָן [מיט היץ, צו איוואַנאָווען]. נאָר נישט ביי אידען! אויסגעשלאָסען!

בעטי. חאַ-חאַ-האַ-חאַ! חאַ-חאַ-חאַ-חאַ!

[ווערט צעגאַנגען פון געלעכטער].

דוד שפּיראָ. זי איז זעהר גערעכט, וואָס זי לאַכט. אַז איהר האָט זיך פאַרביטען מיט די טענות. ער, דער איד [ווייזט אויף איוואַנאָווען], וויל האָבען, אַז ביי אונז זענען, ווי אומעטום, פאַראַן סעקטעס און סעקטאַנטען, און זיי, דער קריסט [ווייזט אויף שניאורסאָנען], ליקענען־אָפּ, אַז ביי אידען, הייסט עס, זענען קיין סעקטעס נישט פאַראַן. היינט ווי אַזוי זאָל מען ניט לאַכען?

[ביידע חברים חאַפּען זיך, ווערען פאַרשעמט].

איוואַנאָוו [וויל זיך פאַרענטפערען]. איך האָב ניט געזאָגט, אַז ביי אייך... ביי אונז מיין איך, זענען פאַראַן סעקטאַנטען. איך האָב נאָר געזאָגט, אַז מיר... מיין איך, אַז זיי, די קריסטען הייסט עס [ווייזט אויפ'ן חבר], מעגען גלויבען, אַז ביי אייך... ביי אונז מיין איך, זענען יאָ פאַראַן סעקטאַנטען...

דוד שפּירא [צו קיינעם ניט]. זעהט נאָר בעסער, ווי דער פּלאָנטעט [ווייזט אויף איוואַנאָווען]: „ביי אייך — ביי אונז, ביי אונז — ביי אייך"...

שניאורסאָן [וויל צרייבען און פאַרגלעטען, רעדט צו זיין חבר]. דער הער שפּיראָ האָט פּאָלקאָם רעכט. דיר, אַלס איד, וואָלט געמעגט אָנשטעהן וויסען, אַז די בבא־מעשה פון סעקטעס און סעקטאַנטען, וואָס נוצען מענטשענבלוט, איז איין אַלטע מעשה פון פאַרצייטען. דו, אַלס איד, וואָלסט געמעגט צו וויסען, אַז דעם זעלבען בלבול האָט מען אַמאָל, מיט אַ סך יאָהרען פריהער, באַשולדיגט אונז, קריסטען, אַז מיר קוילען פרעמדע קינדער און באַנוצען זייער בלוט צו הייליגע צוועקען...

דוד שפּיראָ [שלאָגט איהם איבער]. וויים איד! וואָס פאַר אַ איד איז ער? אויך מיר אַ איד! ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכען, חאַ-חאַ! שוין איין מאָל אַ איד! איהר וועט מיר גלויבען, צי ניין? עס מאַכט זיך צייטען, וואָס עס גלויבט זיך גאָרניט, אַז ער איז אַ איד, און נאָך אַ שניאורסאָן דערצו! און ווייסט איהר, וואָס

נאָך איך וועל אייך זאָגן, איוואַן איוואַנאָוויטש? האָט קיין פאַראיבעל ניט, נאָר איך מוז אייך זאָגן אָפּענטליך, אַז איהר זענט שוין מעהר איד פון איהם. אַ סך מעהר — איך זאָל האָבען די ברכות! זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, נאָר ביי אייך איז פאַרהאַן עפּיס אַזעלכס, אַזוינס... [מאַכט מיט די פינגער]. איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַ ניצוץ פון אַ אידען... אַ נשמה, אַ אידישע נשמה...

שניאורסאָן [לאַכט]. אַזוי גאָר? אייער ווייב געפינט, אַז אויף מיר זיצט אַ אידישער קאָפּ, און איהר זאָגט, אַז איך האָב אַ אידישע נשמה. איהר וועט שוין אָט באַלד אויסטראַכטען אויף מיר אַ בלבול, אַז איך בין גאָר אינגאַנצען אַ איד... [אַלע צעלאַכען זיך. עס דערהערט זיך אַ קלונג].

שרה שפּירא [צופריעדען, וואָס מע האָט איבערגעשלאָגען דעם דאָזיגען שמועס]. אָ, עס געהען געסט! סיאָמקע, וואו ביזט דו ערגיץ? [קוקט זיך אַרום]. סיאָמקע!

דוד שפּירא [צום ווייב]. האָסט פאַרגעסען, אַז דו האָסט איהם נאָר־וואָס דורכגעטריבען? [סיאָמקע דערהערט, אַז מע רופט איהם, קומט צו לויפען].

סיאָמקע. וואָס איז?

שרה שפּירא. געה, סיאָמעניו, מע קלינגט! [סיאָמקע לויפט־אַראָפּ].

דוד שפּירא [צום ווייב, אויף אידיש]. וואָס איז ער ביי דיר, וואָלט איך געוואָלט וויסען — אַ לאָקיי, צי אַ שווייצאַר? [צו שניאורסאָנען, אויף רוסיש]. אַ לאָווקע יונגאַטש אונזער זוהנדעל! און לערנען לערענט ער — לאָז אייך שוין אייער חבר זאָגען... [אין דעם קומט צו לויפען סיאָמקע מיט אַ גדולה].

סיאָמקע [הויך]. בעטי'ס חבר'טורינס — אַ גאַנצע חאַליאַסטרע! [דוד שפּירא רייסט איבער דעם שמועס. בעטי לויפט אַקעגען די אַריינגעקומענע חבר'טעס, אַ שטיק פינף־זעכס מיידלעך, שילערינס, אַלע אָנגעטהאָן, ווי גימנאַזיסטקעס, אין גרינע קליידלעך, שוואַרצע פאַרטיכלעך און ווייסע שפּיצען־קראַגענס מיט מאַנשעטלעך. בעטי צעקושט זיך מיט זיי, פיהרט זיי צו און שטעלט זיי פאָר פריהער פאַר די עלטערען].

ב ע ט י. מיינע חבר'טעס, מיינע עלטערן. [דערנאָך צום קוואַרטיראַנט מיט'ן חבר]. הער איוואַנאָוו, הער שניאורסאָן — זייט באַקאַנט. [די מיידלעך געהען־צו איינציגווייז, מאַכען קניקסענס].

ד ו ד ש פ י ר אָ. זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? [טהוט אַ וואונק צום ווייב, זי זאָל זיי אויפנעמען].

ש ר ה ש פ י ר אָ [טראָגט זיי אונטער שטוהלען]. זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? [די מיידלעך מאַכען נאָך אַ מאָל צו קניקסענס, זעצען זיך אויס. אין דער זעלבער צייט דערהערט זיך נאָך אַ קלונג. סיאָמקע לויפט עפענען און קומט אַרויף ווידער מיט אַ שמחה].

ס י אָ מ ק ע. נאָך דריי געסט: צוויי סטודענטען און איינער אַזוי אַ מענטש! [אַלע לאַכען].

ד ו ד ש פ י ר אָ. ווי יענער פּוילישער, וואָס האָט געזאָגט: „איך האָב געזעהען פאָהרען צוויי אידען מיט אַ ליטוועק"... [צו דער טאָכטער]. ווער זאָל דאָס זיין?

ב ע ט י. דאָס זענען די סטודענטען גרינסבערג און פּראַטקין, וואָס איך האָב מיך מיט זיי באַקענט ביי מיינער אַ חבר'טע אויף אימענינעס. און דער דריטער, הורוויטש — דער איז אַ געוועזענער עקסטערן, היינט אַ לעהרער. [אין דער צייט, וואָס דאָ ווערט גערעדט, הערט זיך פון יענער זייט טיר אַ הוסטעריי און אַ קלאַפּעריי פון קאַלאָשען, וואָס מע טהוט־אויס אין פאָדערצימער. דערנאָך באַווייזען זיך דריי פאַרשוינען: צוויי אין נייע סטודענטישע אוניפאָרמס; איינער פון זיי, ג ר י נ ס ב ע ר ג, איז טשאַקענדיג אויסגעפּוצט, מיט גאָלד באַלעגטע אַרבעל און קאָלנער, מיט אַ שפּאָגע, זעהט־אויס, ווי איין אָפיציר. דער דריטער, ה ו ר ו ו י ט ש — איז אַ גרויען פּידזשאַק מיט אַ ברייטען שוואַרצען שניפּס אויפ'ן האַלז. — בעטי קומט זיי אַקעגען. אַלע דריי באַגריסען זי זעהר פייערליך. די צוויי סטודענטען טראָגען איהר אונטער בלומען].

ג ר י נ ס ב ע ר ג [אַ קלאַפּ אַ פוס אַן אַ פוס]. אימעיו טשעסט פּאָזדראַווּיט! *

פּ ר אַ ט ק י ן. פּאָזדראַוולִיאַיו! **

---

* איך האָב דעם כבוד צו גראַטולירען. — ** איך גראַטוליר.

ה ו ר ו ו י ט ש [אויף אידיש]. מזל טוב! און אַ גוט יום־טוב אייך!

ב ע ט י [באַדאַנקט, שטעלט זיי פאַר פריהער פאַר איהרע עלטערען איינציגווייז]. סטודענט גרינסבערג, סטודענט פראַטקין, הער הורוויטש. דער [ווייזט אויף הורוויטשען] רעדט ניט קיין אַנדער שפראַך, אחוץ אידיש.

ד ו ד ש פ י ר אַ. ער איז זעהר גערעכט. מיר האָבען ניט מיט אונזער לשון וואָס צו שעמען זיך. [בעטי פיהרט זיי צו דערווייל צו שניאורסאָנען מיט איוואַנאָווען, דערנאָך שטעלט זי זיי פאַר פאַר איהרע חבר'טעס, וועלכע שטאַטען־אָפּ נאָך אַ מאָל צו קניקסענס. די שטימונג ווערט יום־טוב'דיג. דוד שפירא טהוט אַ וואונק צום ווייב, זי זאָל אויפנעמען די געסט]. זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט?

ש ר ה ש פ י ר אַ [טראָגט זיי אונטער שטוהלען]. זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? [די געסט באַדאַנקען].

ג ר י נ ס ב ע ר ג. פּאָקאָרנאָ בלאַגאָדאַריו! *

פ ר אַ ט ק י ן. מערסי, מאַדאַם!

ה ו ר ו ו י ט ש [אידיש]. אַ שענעם דאַנק אייך, מוהמעניו!

ד ו ד ש פ י ר אַ [רייבט אַ האַנט אָן אַ האַנט]. זעהר אַנגעלעגטע געסט! איך האָב ליעב יונגעליט. מאַלאַדיאָזש! יונג בלוט! [צו הורוויטשען]. אייער נאָמען איז, דאַכט מיר, אויב איך האָב קיין טעות ניט, הורוויטש? פון וואָסערע הורוויטשעס זענט איהר?

ה ו ר ו ו י ט ש. פון די אמת'ע הורוויטשעס, פן די פינסקער הורוויטשעס.

ד ו ד ש פ י ר אַ. אַזוי? קען איך דאָך אייך. אייער זיידע איז געווען, אויב איך האָב קיין טעות ניט, אַ...

ה ו ר ו ו י ט ש. אַ שמש אין שוהל, און מיין טאַטע איז אַ מלמד. [עס ווערט אַ געלעכטער].

ד ו ד ש פ י ר אַ [פיהלט זיך קאַנפוזעדיג, געפינט זיך אָבער באַלד]. נו־יאָ. וואָס איז דער געלעכטער? אַ שמש איז גאָרניט אזא חרפּה.

---

* אַ דאַנק!

יגיע כפיך, זאָגט ער, כּי תאכל. יעדער האָט זיך זיין טהועכץ. און אַ מלמד איז אודאי קיין בזיון ניט. [צו הורוויטשען]. אַ סימן, אַז אייער טאַטע קאָן לערנען.

הורוויטש. דוקא ניט. ער איז אַ דרדקי־מלמד, לעהרענט אידישע קינדער עברי.

דוד שפּיראָ. נו־יאָ. דאָס איז אויך אַ זאַך — אויס־לעהרנען קינדער דאַווענען. [ווייל צערייבען דעם שמועס, ווענדט זיך צום ווייב]. אפשר וואָלסט דו זיך מטריח געווען, מיין ווייב, אויף אַ טשיקאַוועסט אַ קוק טהון דאָרט צום סאַמאָוואַר, איהם איינרוימען אַ סוד אויפ'ן אויהער, ער זאָל פּאַרזידען, — וועלען מיר מכבד זיין די ליעבע געסט, ראשית חכמה, מיט טיי, און דערנאָך וועלען מיר נעמען עפּיס אין מויל אריין און טרינקען מיט זיי לחיים לכבוד אונזער אימע־ניניצע, וואָרום אַז גאָט האָט געהאָלפען אַזאַ יום־טוב, מיר האָבען דערלעבט, אונזער טאָכטער איז אַלט געוואָרען, ברוך השם, אַזוי גרויס, ווי...

שרה שפּיראָ [גרייט צו געהן אין קיך אריין, שלאָגט איבער דעם מאַן]. צו וואָס איבעריגע רעד? ווער פרעגט דיך, וויפיעל זי איז אַלט? ווער שלעפּט דיך ביי דער צונג, האָסט דו געהערט אַ ביסעל?!

דוד שפּיראָ [צום ווייב]. וואָס האָסט דו מורא, ס'וועט איהר שאַדען צום שידוך? צי דו ציטערסט פאַר אַ גוט אויג?

שרה שפּיראָ. שאַדען ניט שאַדען — נאָר למאי זאָל אַ מענטש האָבען אַ טבע רעדען אַזעלכע זאַכען, וואָס קיינער פרעגט איהם ניט? [געהט־אַפּ, מיטגערופּען סיאַמקען, ער זאָל איהר העלפען אין דער קיך].

דוד שפּיראָ [צו אַלעמען]. אַט האָסט דו דיר! אַ אידינע בלייבט אַ אידינע, זי מעג זיין די גרעסטע חכמה אין דער וועלט! די ווייבער — ס'זאָל אייך צו קיין חרפּה ניט זיין, באַרישנים, — האָבען אין זיך אַלע מאָל אויבערשפּיצלעך. ביי מיר

איז איין אָפּענער זעכּס־און־זעכציג. איך בין אַ שפּיראָ, און די שפּיראָס ווייסען ניט פון קיין חכמות. איך געה מיט דעם גאַנג, אַז מיט'ן אמת קאָן מען אויסגעהן די גאַנצע וועלט... הערט זשע אוים, רבותים, וואָס איך וועל אייך זאָגען. [נעמט־ארום די טאָכטער]. איהר קוקט־אָן אָט דאָס מיידעל, אָט די באַרישני מיין איך? בערטאַ דאַווידאָוונאַ שפּיראָ רופט מען זי. זאָלט איהר וויסען זיין אַלע, אַז היינטיגען טאָג איז איהר געוואָרען למזל פונקט נייענצעהן יאָהר! [צעקושט זיך מיט איהר].

אַ ל ע. נייענצעהן יאָהר? [יונגוואַרג הויבען זיך אויף פון די ערטער, געהען־צו צו בעטין און גראַטולירען זי נאָך אַ מאָל, רופען־אוים יעדען באַזונדער]. נייענצעהן יאָהר! [אין דעם קומט־אַן שרה מיט'ן סאַמאָוואַר. סיאָמקע טראָגט איהר נאָך אַ גרויסע טאַץ מיט טייגעשיר].

שרה שפּיראָ. זאָגט האָטש: „ביז הונדערט און צוואַנציג", האָסט דו געהערט אַ ביסעל?!

בעטי. הונדערט און צוואַנציג וועט זיין, מאַמאָטשקאַ, אַ ביסעל צו פיעל, האָב איך מורא... [צו די אויפגעשטאַנענע געסט]. נו, גאָספּאָדאַ? צום טיש, צום טיי טרינקען!

דוד שפּיראָ [ברייט און גאַסטפריינטליך]. צום טיש, מיינע ליעבע געסט, צום טיש! זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט?

שרה שפּיראָ [שטעלט יעדען אַ שטוהל]. זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט? [אַלע זעצען זיך אוים, די מיידלעך אויך. סיאָמקע זעצט זיך אויך צום טיש].

דוד שפּיראָ [זעצט זיך אַליין אויף אַוועק גאַנץ אויבענאָן]. אָט אַזוי האָב איך אייך ליעב! איצט נעמט און וואַרפט־אַריין צוקער, און טרינקט טיי, און עסט איינגעמאַכטס, אָט שטעהט. [צום ווייב]. שרה! געב איינגעמאַכטס! [צו די געסט]. און דער־צעהלט, וואָס הערט זיך עפּים נייעס אויף דער גרויסער וועלט? איך מיין ביי אייך, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אין אוניווערסיטעט. ווער איז אַריין? ווער איז אַרוים? ווער האָט זיך גע'שמד'ט? און ווער האַלט ביי שמד'ען זיך? [מישט מיט'ן לעפעלע אין גלאָז, זיפּצט].

איך ווייס ניט, ווי אזוי איהר. איך, אז איך רעד פון משומדים, און איבערהויפּט פון די, וואָס שמד'ען זיך צוליעב'ן אוניווערסיטעט, קאָכט זיך אויף אין מיר דאָס גאַנצע בלוט און איך ווער מלא גזלן!

ש ר ה ש פּ י ר אָ [נאָכדעם ווי זי האָט אויסגעטיילט אַלעמען טיי און איינגעמאַכטס, זעצט זיך אַוועק אַ ביסעל אַן אַ זייט, צונויפגעלעגט די הענט אויפ'ן הארצען]. וואָס דאַרפסט דו זיך אָפּעסען דאָס האַרץ פאַר יעדער זאַך? לאָזען זיי זיין, דוד, פאַר דיר די כפּרה!

ה ו ר װ י ט ש [טרינקט טיי]. אָ־מן!

ג ר י נ ס ב ע ר ג [צו שפּיראַן]. וואָס זענט איהר דאָס עפּיס, פאַני שפּיראָ, אַזוי אויפגעטראָגען אויף זיי? באַרעכענט אייך נאָר פריהער אַקוראַט, געהט אַריין אין זייער לאַגע, און דערנאָך וועט איהר זיי באַשולדיגען...

ד ו ד ש פּ י ר אָ. נעבאַך! געפעלט אייך דאָס רחמנות, וואָס מע לעגט דאָ אויף זיי? מענטשען שפּייט מען אין פּנים אַריין, מע טראַכט־צו פון זייערטוועגען זשערעבעס, מיט צרות, מיט שלעק, מיט מכות־מצרים, — וואָלטען זיי, דאַכט מיר, באַדאַרפט אַ שפּיי טהון אויפ'ן גאַנצען אוניווערסיטעט מיט אַלעם מיט אייגאַנדער? ניין! געהט מען אַוועק צום חאַם, און מע פאַלט איהם צו די פיס, מע קושט איהם אין הענטעל אַריין און מע קויפט זיך איין צו איהם אין יחוס!

ה ו ר װ י ט ש [צו שפּיראַן]. בראַוואָ! איהר האָט אַרויס־געריסען דאָס, וואָס ביי מיר איז געלעגען אויף דער צונג. [נעמט זיך צום לעקאַך מיט'ן שאַקאַלאַד].

ד ו ד ש פּ י ר אָ. וואָס דען? איך בין אַ שפּיראָ, איהר פאַרשטעהט צי ניין! די שפּיראָס האָבען אין זיך הייס בלוט, וואָס געהט זיי בירושה פון די סלאַוויטער! [צו הורוויטשען]. איהר, פאַני הורוויטש, ווייסט דאָך יאָ, ווער די סלאַוויטער זענען געוועזען! [מיט היץ]. די, וואָס זענען געגאַנגען אויף קידוש־השם סקוואַז סטראָי, זיך געלאָזט גנאָטעווען — און ניט פאַרלוירען זייער שטאָלץ פאַר די חאַמעס!...

איוואנאָוו [רויט פון אויפרעגונג]. אַלסדינג פיין. נאָר צו וואָס אַזעלכע שאַרפע ווערטער, ווי „חאַם“? קיין אנדער נאָמען האָט איהר שוין ניט פאַר... פאַר די כריסטען?

דוד שפּירא. וואָס קאָנט איהר דאָ אַזוי ניט ליידען, אַז איך זאָג „חאַם“?

שרה שפּירא [צום מאַן, אויף אידיש]. שניאורסאָן איז דען ניט גערעכט? צו וואָס אַזעלכע דבורים, אַז סע זיצט איין ערל? [ווייזט מיט די אויגען אויף שניאורסאָנען, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו].

גרינסבערג [צו דוד שפּיראַן]. גוט, לאָמיר אָננעמען, אַז איהר זענט גערעכט, פּאַני שפּירא. וואָס זשע זאָלען זיי אָבער מהון, אָט די איבערגעבליבענע פון יענער זייט טיך?

פּראַטקין [צו גרינסבערגען]. וואָס זאָלען זיי טהון? וואו שטעהט דאָס, אַז זיי דאַרפען דוקא זיין דאָקטוירים? אָדער אדוואָקאַטען? אָדער אינזשעניערען?

הורוויטש [ווישט־אוים די ליפּען, שטעלט זיך אוועק, רעדט שאַרף]. שטיוועל זאָלען זיי גייהען! וואַסער זאָלען זיי טראָגען! פּרי־קאַזטשיקעם זאָלען זיי זיין! אַבי ניט קיין משומדים! [זעצט זיך אוועק, נעמט זיך צו די ניסלעך].

דוד שפּירא [צום קוואַרטיראַנט. ווייזט אויף פּראַטקינען און אויף הורוויטשען]. איהר הערט ווערטער? לערענט זיך פון זיי, ווי צו זיין אַ איד! אויך יונגעלייט, און אויך סטודענטען, און שטע־לען זיך ניט איין, אַזוי ווי איהר, פאַר עשו'ען...

איוואנאָוו [צו שפּיראַן]. פאַר וועמען זאָגט איהר?

דוד שפּירא. פאַר עשו'ען. איהר ווייסט ניט, ווער עשו איז?... [צום עולם]. איך האָב גאָר פאַרגעסען צו דערקלערען, אַז אונזער ליעבער שכן [ווייזט אויף איוואַנאָווען] פאַרשטעהט נעבאַך ניט אַ וואָרט אידיש. „עשו“ איז ביי איהם תרגום־לשון... מיינט איהר אפשר, אַז ער איז, חלילה, איין אַבי־ווער? סך־הכל איז ער אַ שניאורסאָן, פון די אמת'ע שניאורסאָנס, איהר פאַרשטעהט צי ניין, פון די ליבאַוויטשער...

ה ו ר ו ו י ט ש [איבערראַשט]. און פאַרשטעהט ניט קיין אידיש? ווי קאָן עס זיין?! [קנאַקט גיסלעך].

ד ו ד ש פּ י ר אָ. נו, זעהט איהר דאָך!

ב ע ט י [פאַרענטפּערט דעם קוואַרטיראַנט]. אַ מענטש איז אויס־געוואַכסען אין אַ רוסישער שטאָדט, צווישען כּריסטען, — וואָס איז דער וואונדער?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. אַ תירוץ איז דאָס אפילו אַ שוואַכער! פון דעסטוועגען, הערט איהר, פונ'ם אמת אָוועקגעהן קאָן מען ניט. זיין שבח דאַרף מען איהם זאָגען אין די אויגען. איך בין זיכער פאַר איהם, ווי פאַר זיך אַליין, אַז אויסבּייטען דאָס רענדעל — דאָס פאַר קיין געלט ניט! אַ אידישע נשמה, איהר פאַרשטעהט צי ניין, איז אייך גאָרניט אָפּצושאַצען! אָט נעמט, למשל, טאַקי איהם אַליין, אונזער ליעבען קוואַרטיראַנט מיין איך, זאָל ער מיר הונדערט מאָל מוחל זיין: וועלכם האַלט איהם אָפּ, אַשטייגער, פון צו שמד'ען זיך? [צעהלט אויף די פינגער]. אַז קיין טאַטע־מאַמע האָט דאָס ניט. אידיש רעדען קאָן דאָס ניט. דאַווענען — נישט אַ לעק. נו, פרעגט זיך אַ קשיא: וועלכער גוטיאָהר צווינגט איהם, ער זאָל זיך האַלטען אָן זיין אידישקייט, און נאָך אַזוי אויסגעריסען ווערען, ווי ער ווערט אויסגעריסען? [צעהלט ווייטער אויף די פינגער]. אין אוניווערסיטעט ניט אַריין, חאָטש ער האָט אַ גאָלדענע מעדאַל. קיין פּראַוואָזשיטעלסטווע נישטאָ. אין אוטשאַסטאָק ווערט ער געשלעפּט, ברוך השם, כּמעט אַלע צוויי וואָכען, און האָט פון די גויים — עס מעג זיי אָנגעהן חאָטש האַלב!

ה ו ר ו ו י ט ש [הויך]. אָ־מן! [קנאַקט גיסלעך].

א י ו ו א נ א ו ו [איז דער צייט, וואָס דוד שפּירא רעדט, קוקט ער זיך איבער עטליכע מאָל מיט זיין חבר שניאורסאָן.ביידע שמייכלען. צום עולם]. מאָהלט אייך, ס'איז נישט אַזוי שרעקליך, ווי דער הער שפּירא וועט אייך דערצעהלען. נאָר לאָז שוין זיין אפילו אַזוי — איז וואָס? דאָס אַליין, וואָס איך האָב עס ניט געטהאָן, גיט מיר נאָך

ניט קיין רעכט, איך זאָל וואַרפען אַ שטיין אין דעם, וואָס מוז דאָס טהון...

גרינסבערג [צו שניאורסאָנען]. בראַוואָ, שניאורסאָן, בראַוואָ!

דוד שפּירא [צו גרינסבערגען, אויפגעבראַכט]. וואָס בראַוואָ? ווער בראַוואָ? אויף אייך, פּאַני גינצבורג, איז מיר גלאַט אַ חידוש, איהר זאָלט זיך אָננעמען די דאָזיגע זייט! איהר זענט דאָך עפּיס אַ גינצבורג, און קומט אַרוים אוודאי פון די אמת׳ע גינצבורגס...

גרינסבערג [צו דוד שפּיראָן]. וואָסער גינצבורג? מיין נאָמען איז גאָר גרינסבערג, ניט גינצבורג... [צום איבעריגען עולם]. אוודאי איז שניאורסאָן גערעכט, וואָס ער זאָגט, אַז מיר טאָרען ניט וואַרפען קיין שטיין אין די, וואָס מוזען דאָס טהון. און אַז זיי מוזען דאָס טהון — דאָס איז דאָך, דאַכט מיר, קלאָר פאַר אַלעמען! געהט נאָר אַריין אין זייער לאַגע, אין דער לאַגע פון יונגע מענטשען, פאַר וועמען עס עפענט זיך אַ גרויסע, אַ פרייע, אַ ליכטיגע וועלט, — זאָלען זיי זיך אָפּשטעלען צוליעב אַ נאַרישקייט?...

בעטי [אנגעצונדען]. צוליעב אַ נאַרישקייט זאָגט איהר? מפקיר זיין דאָס אייגענע פאָלק צוליעב אַ קאַריערע — הייסט ביי אייך אַ נאַרישקייט? פאַרלייקענען אַלסדינג, וואָס אַ מענטשען איז נאָהענט און טייער: אַ טאַטע־מאַמע, אַ זיין אָפּשטאַם, אַ זיין אַלט פאָלק — הייסט ביי אייך אַ נאַרישקייט? [מיט הייסער פאַראַכטונג]. איך פאַרשטעה גלאַט ניט, ווי קאָן עס אַ מענטש, וואָס פאַרמאָגט אין זיך חאָטש אַ טראָפּען עהרענגעפיהל, אַריבערלויפען ביי היינטיגע צייטען פון די שוואַכע צו די שטאַרקע, פון די גע־יאָגטע צו די יעגערס, פון די געפּייניגטע צו די פּייניגער? אַ מענטש, וואָס טהוט־אָפּ אַזאַ מיאוס׳ע זאַך צוליעב זיינע אייגענע קליינינטשקע אינטערעסען, איז נישט מעהר ווי אַ טרום, אַ רענעגאַט, אַ פאַררעטער!...

הורוויטש [אַפּלאָדירט דער ערשטער]. בראַוואָ!

א ל ע [אַפּלאָדירען, אויסער דער פֿאַרשעמטער גרינסבערג און איוואַנאָוו; די מיידלעך אַפּלאָדירען אויך]. בראַוואָ! בראַוואָ!

ב ע ט י [אַ צעהיצטע, אַ פֿאַררויטעלטע, פֿאַרנייגט זיך אין אַ שפּאַס]. מערסי!

ד ו ד ש פּ י ר אָ [שטעהט־אויף, קושט די טאָכטער אין שטערן. צום עולם, מיט גדלות]. אָט אַזוי רעדט אַ מיידעל, וואָס קומט אַרוים פֿון די אמת'ע שפּיראָס, פֿון די סלאַוויטער, איהר פֿאַרשטעהט צי ניין!...

ש ר ה ש פּ י ר אָ [ווערט שיער צעגאַנגען פֿאַר תענוג. רעדט שטיל]. מיר פֿאַר איהר קאָפּ!

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [צו בעטין]. בערטאַ דאַווידאָוונאַ, אַנטשולדיגט. און ווי איז, צום ביישפּיעל, אַז איינער בייט־איבער זיין גלויבען ניט צוליעב אַזאַ אינטערעס, ווי אַריין אין אוניווערסיטעט, נאָר צוליעב איין אַנדער זאַך. וועלען מיר זאָגען, צום ביישפּיעל, אַ קריסט האָט זיך פֿאַרליעבט אין אַ אידיש מיידעל... [טרעפֿט זיך ניט ווילענדיג מיט שניאורסאָנ'ס אויגען, קעהרט זיך אָפּ פֿון איהם]. נו־יאָ. עס קאָן זיך דאָך טרעפֿען אַזעלכס...

ה ו ר ו ו י ט ש. ס'זאָל זיך אַזוי ניט טרעפֿען, ווי עס טרעפֿט זיך! [שיילט אַ מאַראַנץ].

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. אַלזאָ, איז ער פֿאַרליעבט, זאָג איך, אינ'ם מיידעל, און דאָס מיידעל האָט זיך פֿאַרליעבט אין איהם און געהט־איבער אין זיין גלויבען, — נו, ווי איז דעמאָלט?

ב ע ט י [שאַרף און גאַרניט לאַנג געטראַכט]. איז זי אַ פֿאַררעטערין!

אַ ל ע [אויסער גרינסבערג]. בראַוואָ! בראַוואָ!

ד ו ד ש פּ י ר אָ [שטעהט ווידער אויף, טריאומפֿירענד]. וואָס זשע? מיט אַ שפּיראָ וויל ער זיך אויס'טענה'ן, חאַ־חאַ!

ש נ י אוּ ר ס אָ ן [הויבט זיך פּלוצים אויף]. אַנטשולדיגט, מיינע הערען. איך, אַלס קריסט, האָב די גאַנצע צייט זיך ניט אַריינגעמישט אין אייער געשפּרעך, ווייל דאָ איז גערעדט געוואָרען

וועגען אַ זאַך, וואָס איז מיר, אייגענטליך, פרעמד. איצט וויל איך מיר דערלויבען נאָר איין באַמערקונג. בערטאַ דאַווידאָוונאַ האַלט זיך פעסט, אַז אַ אידיש מיידעל, וואָס טהוט־אָפּ אַזאַ זאַך, ווייל זי איז פאַרליעבט אין אַ כריסט, איז אַ פאַררעטערין. וויל איך צוגעבען, אַז אויסער דעם, איז דאָס גלאַט ניט נאַטירליך און ניט פּראַקטיש אויך. וואָרום... [קוקט אויפ'ן חבר, אינטאָנירט די ווערטער]. בלוט בלייבט בלוט! דאָס, וואָס איז אייגעזויגען געוואָרען מיט דער מוטער'ס מילך, קאָן ניט אָפּגעווישט אָדער אויסגעוועבט ווערען! און זייט זיכער, אַז ביי דער ערשטער געלעגענהייט, ביי דעם ערשטען צעקריעגען זיך, וועט איהר דער שטאַרק־פאַרליעבטער כריסט [קוקט אויפ'ן חבר אינקוויזיטאָריש] דערמאַנען איהר אָפּשטאַם...

הורוויטש. און וועט זיך ניט פּוילען מכבד זיין זי מיט'ן שענעם נאָמען „זשידאָווקאָ". [עסט דעם מאַראַנץ].

איוואַנאָוו [אויפגעבראַכט, אַלערליי קאָלירען]. דאָס קאָן נאָר געמאָהלט זיין אָדער גאָר ביי אַ גרויסען מערזאַוועץ, אָדער גאָר ביי אַ גרויסען שכור!...

הורוויטש. וואָס ביי'ם ניכטערען אויף דער לונג, איז ביי'ם שכור'ען אויף דער צונג...

דוד שפּירא. ס'איז דיר איין אַנטיק מיט די צוויי! [ווייזט אויפ'ן קוואַרטיראַנט און אויף זיין חבר]. אָט האָט איהר אַ גוי, אַ דרייגאָרענדיגען איוואַן, איוואַן איוואַנאָוויטש איוואַנאָוו, איז ער פאַר אידען, ווי איהר זעהט, שטאָל און אייזען; און דער איד שניאורסאָן, פון די אמת'ע, פון די ליבאַוויטשער שניאורסאָנס — אַקוראַט פאַרקעהרט! איין אָפּגעטהאָנענע זאַך! אַ כשוף!...

הורוויטש [ווישט די הענט]. משיח'ס צייטען! [אַלע באַטראַכטען, קוקען זיך איין אין די צוויי חברים. ביידע, שניאורסאָן און איוואַנאָוו, פיהלען זיך שטאַרק מטושטש. — עס הערט זיך אַ שאַרפער קלונג. סיאָמקע חאַפּט זיך אויף, לאַזט זיך לויפען, פאַרטשעפּעט זיך ביי אַ שטוהל און פאַלט].

הורוויטש. אָט האָב איך אייך געבראַכט, און אָט ליגט עס! [עס ווערט אַ געלעכטער].

ש ר ה ש פ י ר אָ [אויפגעחאַפּט, אַ פּלעסק מיט די הענט, צו סיאַמקען]. אַ גוטען זעץ געטהאָן? זעהר רעכט! אַ מצוה! פּליה ניט, ווי אַ משוגען קעלבעל! [לאָזט זיך צו סיאַמקען].

ד ו ד ש פּ י ר אָ [לאָזט זיך אויך צו סיאַמקען]. חלילה ניט אויסגעלונקען אַ פּוס? [צום ווייב]. וואָס יאָגסט דו אַרום דאָס קינד אַ גאַנצען אויפדערנאַכט, טאָ הין, טאָ הער?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. ווער יאָגט איהם? ער יאָגט זיך אַליין! דערהערט ער אַ קלונג, לויפט ער העגדום־פּענדום! [הויבט־אויף סיאַמקען פון דער ערד]. נישט אַ זעץ געטהאָן זיך אין ערגיץ?

ס י אָ מ ק ע [אויפגעשטאַנען, פאַרשעמט]. גאָרנישט, גאָרנישט.

ה ו ר ו ו י ט ש. איך האָב געוואוסט פריהער, אַז גאָרנישט.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. דאַנקען גאָט, וואָס גאָרנישט. [סיאַמקע לאָזט זיך צו דער טיר שוין ניט אַזוי ראַשיג, הינקט־צו אַ ביסעל].

ה ו ר ו ו י ט ש [צו שרה'ן]. אַ געראָטענער בחור'על ביי אייך.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. מיר זאָל זיין פאַר איהם!

ד ו ד ש פּ י ר אָ [געהט צוריק אויף זיין אָרט]. נאַר־וואָס האָט זי געזאָגט „אַ מצוה, זעהר רעכט" — און איצט איז שוין „מיר זאָל זיין"! עך, ווייבער, ווייבער! ניט אומזיסט פאַרגלייכען זיי אונזערע חכמים צו „קאקי חיורא" — צו ווייסע גענז...

ס י אָ מ ק ע [אריינגעקומען צוריק אַ פאַרסאַפּעטער, ווי אַלע מאָל. הינקט שוין ניט]. נאָך אַ גאַסט — קעצעלע! [זעצט זיך אוועק צוריק אויף זיין אָרט].

ד ו ד ש פּ י ר אָ [פאַרקרימט זיך, קראַצט זיך אין קאָפּ, שטאַרק אומצופריעדען]. קעצעלע? ויבוא המן — מאַכט רש"י: דער רוח האָט איהם געבראַכט צו טראָגען!...

ש ר ה ש פּ י ר אָ. וואָס האָסט דו צום אידען? וואָס ער איז אַ קבצן?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. אַ קבצן בין איך דיר מוחל. ער איז אַ שלים־מזל. [צו די געסט]. איהר האָט נאָך אויף אייער לעבען אַזו

שלים־מזל ניט געזעהען. און ניט גענוג ער איז אַ שלים־מזל, זעהט ער אַלסדינג אַרום זיך נאָך מעהר שלים־מזל'דיג, ווי סע איז! [עס קומט אַריין קעצעלע פון פאָדערצימער אַיין אויסגעטהאָנענער. אויף איהם איז אַ שבת'דיגע קאַפּאָטע, אַ וויים העמד, נאָר דאָס פּנים אויסגעשמירט אין טינט און די הענט איינגעטונקען אין טינט. דוד שפּירא ווענדט זיך צו איהם גאַסטפריינטליך]. ברוך הבא אַ איד! איין אַנגעלעגטער גאַסט! [שטעלט איהם פאָר פאַר די געסט]. דאָס איז הער קאַץ, אונזערער אַ שכן און אַ בערזיאַנער, איהר פאַרשטעהט צי ניין, דרעהט זיך ביי דער בערזע הייסט עס, און איז ניט שוה בשוה מיט דער פּאָליציע... [קעצעלע פאַרנייגט זיך צום עולם, שמייכעלט]. געווען אַמאָל אונזערער גאָר אַ נאָהענטער שכן, געוואוינט אָט דאָ טאַקי, אונטער אונז, ניט היינט געדאַכט... איך זאָג: „ניט היינט געדאַכט", ווייל אַלע מאָל פלעגט צוליעב איהם ביי אונז זיין אַבלאַוועס... [צו קעצעלען]. זיצט, פאַני קאַץ, פאַר וואָס זיצט איהר ניט?

ש ר ה ש פּ י ר א [טראָגט איהם צו אַ שטוהל]. זיצט, פאַר וואָס זיצט איהר ניט?

ק ע צ ע ל ע. אַ דאַנק, איך קאָן באַשטעהן. [זעצט זיך, באַטראַכט די געסט, וואָס רעדען דערווייל צווישען זיך שטילערהייט].

ד ו ד ש פּ י ר אָ. וואָס זשע הערט זיך עפּיס, פאַני קאַץ? ווי געהט עס מיט אייער פּראַוואָזשיטעלסטווע? [ווייזט איהם אויפ'ן טיי, וואָס שרה האָט איהם אונטערגעטראָגען]. טרינקט אַ גלעזעל טיי. פאַר וואָס טרינקט איהר ניט?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. טרינקט, פאַר וואָס טרינקט איהר ניט? [רוקט איהם צו דעם צוקער].

ק ע צ ע ל ע. אַ דאַנק, כ'האָב שוין געטרונקען. [נעמט זיך צום טיי טרינקען מיט גרוים חשק, דרעהט מיט'ן לעפעלע. צום בעל־הבית]. וועגען מיין פּראַוואָזשיטעלסטווע ווילט איהר וויסען? איך האָב שוין אַ נייע האָב איך, איך בין שוין היינט אַ טינטענמאַכער בין איך, איך מאַך טינט מאַך איך. [ווייזט די הענט, וואָס זענען איינגעטונקען אין טינט. דער גאַנצער עולם באַטראַכט זיינע אויסגעשמירטע הענט].

הורוויטש. נו, און איהר פּאַרקויפט טינט מסתּמא, אַזוי ווי איך בין אַ זייגערמאַכער און לערען „רוס" מיט אידישע קינדער?

קעצעלע. וואָס דען? צוליעב דער פּראַוואָזשיטעלסטווע רעכען איך זיך פאַר אַ טינטענמאַכער רעכען איך זיך, און צוליעב דער פּאָליציע מוז איך שטענדיג זיין אויסגעשמירט אין טינט מוז איך זיין.

דוד שפּירא [צו שניאורסאָנען, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו]. זעהט איהר? אייער פּאָליציע! אייערע פּראַוועס! איז דער אַ טינטענמאַכער און האַנדעלט אויף דער בערזע, און יענער [ווייזט אויף הורוויטשען] איז אַ זייגערמאַכער און רעפּעטירט קינדער אין גימנאַזיע! שווער צו זיין אַ איד, האַ? [צו קעצעלען]. נו, און וואָס הערט זיך עפּיס גלאַט אַזוי אין שטאָדט?

קעצעלע. אין שטאָדט וואָס הערט זיך? עס הערט זיך נישט גוט הערט זיך עס! ס'איז חושך אין שטאָדט, חושך ואפלה!

דוד שפּירא. דהיינו? נעמט אַ ביסעל איינגעמאַכטס, פאַר וואָס נעמט איהר ניט?

שרה שפּירא. איינגעמאַכטס פאַר וואָס נעמט איהר ניט? [רוקט איהם צו איינגעמאַכטס].

קעצעלע. אַ דאַנק, כ'האָב שוין גענומען. [נעמט זיך צום איינגעמאַכטס]. „דהיינו" פרעגט איהר? איך רעד פונ'ם אומגליק רעד איך, פונ'ם געקוילעטען שייגעצעל, וואָס מע האָט געפונען. זיי ווילען אונז מאַכען אַ פּאָגראָם ווילען זיי. [ביים וואָרט „פּאָגראָם" שטעלט יונגוואַרג אויף מויל און אויהערען, הערען זיך איין]. און אַ פּאָגראָם וועט שוין זיכער זיין אַ פּאָגראָם.

הורוויטש. שוין לאַנג שטיל געוועזן!...

שרה שפּירא [צו קעצעלען]. בייסט אייך אָפּ די צונג! למאי זאָלט איהר אויסלעגען?

קעצעלע. איך לעג ניט אויס. איך הער נאָר, וואָס מע רעדט הער איך. זיי ווילען, די דיעלאָ זאָל זיין פּסח זאָל זי זיין, בכדי מע זאָל קאָנען מאַכען דעם פּאָגראָם אויף פּסח אַקוראַט.

ד ו ד ש פּ י ר אָ. אַקוראַט פּסח? און איהר ווייסט דאָס אַלסדינג?

ק ע צ ע ל ע. געוויס ווייס איך! למאי איך ווייס, אַז זיי ווילען צוציהען צו דער דיעלאָ נאָך מענטשען ווילען זיי, עפּיס איינעם אַ שניאורסאָן?

ש נ י א ו ר ס א ז [וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו]. איינעם אַ שניאורסאָן?

ד ו ד ש פּ י ר א [צו קעצעלען]. וואָס פאַר אַ שניאורסאָן, אייגענטליך, וויל מען דאָס צוציהען?

ק ע צ ע ל ע. די שניאורסאָנס קומען־אַרויס, פאַרשטעהט איהר מיך, פון די ליבאַוויטשער שניאורסאָנס קומען זיי אַרויס.

ד ו ד ש פּ י ר אָ. פון וואַנען די שניאורסאָנס קומען־אַרויס — דאָס ווייסען מיר אָהן אייך. איך פרעג, וואָס פאַר אַ שייכות האָט אַהער, צו דער דיעלאָ, יענער שניאורסאָן?

ק ע צ ע ל ע. וואָס פאַר אַ שייכות — ווייס איך ניט. נאָר איך ווייס, אַז מע וויל צוציהען אַ שניאורסאָן וויל מען. עס פעהלט זיי, פאַרשטעהט איהר מיך, צום רומל אַ צדיק פעהלט זיי, ווייל דער צדיק, זאָגען זיי, נעמט־צונויף דאָס בלוט פון אַלע געקוילעטע גוֹיישע קינדער און צעטיילט דאָס די אידען פון דער גאַנצער וועלט אויף פּסח צעטיילט ער עס, און אַזוי ווי די שניאורסאָנס קומען־אַרויס פון די צדיקים, דעריבער זוכען זיי אַ שניאורסאָן זוכען זיי. האָט איהר עס צעקייעט? [דאָס גאַנצע יונגוואַרג, און אפילו סיאַמקע בתוכם, הערט זיך איין מיט גרויס שפּאַנונג אין קעצעלע'ס געשפּרעך. אויף זייערע געזיכטער זעהט זיך אַרויס אַ געפיהל פון עקעל. שרה שפּירא שפּייט־אויס אויף אַ זייט. קיינער קאָן קיין וואָרט ניט אַרויסרעדען. נאָר איין איוואַ־נאָוו, וואָס גילט אַלס שניאורסאָן, כאַפּט זיך אַרויס מיט אַ וואָרט].

א י ו ו א נ אָ ו ו [צו קעצעלען]. וואָס זשע גראַד שניאורסאָן? ניטאָ דען מעהר ביי אייך, איך מיין ביי אונז, קיין אַנדערע „צאַ־דיקעם"?

הורוויטש [אויף איוואנאווען]. אַט דער איד רעדט לשון־קודש, ווי איין עבטער פּאַני: „צאַדיקעם״!

דוד שפּיראַ [צום עולם]. אונזער קוואַרטיראַנט וועט אייך אַ ביסעל אַרויסבאַווייזען זיין לומדות! פרעגט איהם בחרם, וואָס איז דאָס אַזעלכעס „צאַדיקעם״! [ווייזט אויפ'ן קוואַרטיראַנט, וועלכער איז געבליבען אַ ביסעל פאַרשעמט]. אַט האָט איהר אייך אַ שניאורסאָן! [דער גאַנצער עולם לאַכט. נאָר איין קעצעלע שטוינט, קוקט זיך איין אין איוואַנאָווען, וואָס גילט אַלס שניאורסאָן, מיט אַלע אויגען].

קעצעלע [צו שפּיראָן]. אַט דער איז דען אַ שניאורסאָן אַט דער?

דוד שפּיראַ. נו־יאָ, אַ שניאורסאָן. איהר זענט ערשט געוואוירע געוואָרען?

קעצעלע. טאַקי איין אמת'ער שניאורסאָן?

דוד שפּיראַ. פון די אמת'ע, פון די ליבאַוויטשער שניאורסאָנס.

קעצעלע [זופּט־אויס דאָס לעצטע ביסעל טיי און ווישט־אויס דאָס פאַרוואַכסענע פּנים]. אויב אַזוי, בין איך איהם ניט מקנא בין איך איהם!

דוד שפּיראַ. יאַ־נו! [באַווייזט אויפ'ן קוואַרטיראַנט]. וואָס זאָגט איהר אויף דעם צדיק שניאורסאָן?

הורוויטש. פון די למד־ואו צדיקים, וואָס אויף זיי שטעהט די וועלט! [דער עולם לאַכט, און דער קוואַרטיראַנט איוואַנאָוו אויך בתוכם].

שרה שפּיראַ [שטעהט־אויף]. דוד! טאָמער וואָלט שוין געווען גענוג צדיקים מיט שניאורסאָנס, האָסט דו געהערט אַ ביסעל! דו וואָלסט זיך בעסער מטריח געווען אין קעלער אַריין אויסזוכען דעם וויין, וואָס דו האָסט צוגעגרייט צו דער טאָכטער'ס אימעניִנעס, און איך וועל דערווייל גרייטען צום טיש, — דער עולם קעהר שוין אודאי וועלען עפּיס נעמען אין מויל אַריין!

דוד שפּירא [כאַפּט זיך אויף]. אך! ביי מיר האָסט דו געפּועל׳ט! קיין טאַנץ, זאָגט מען, געהט נישט פאַר׳ן עסען. זעהר פיין! דו גרייט צום טיש, און איך וועל זיך אַראָפּלאָזען אין קעלער אַריין נאָך דעם ביסעל משקה — אָהן דעם איז אַ שמחה קיין שמחה ניט. „ויין ישמח" — שטעהט ביי אונז געשריבען. [צו קעצעלען]. זייט זשע מוחל, פּאַני קאַץ, מיט מיר אין קעלער אַריין, איך וועל אייך מכבד זיין מיט׳ן לעמפּעל, דאָס הייסט, איהר וועט מיר צולייכטען, און איך וועל זוכען. עס דאַרף דאָרט זיין אַ פּאָר פלעשלעך וויין, פאַרבליבען נאָך פון פאַראַיאָהרען פּסח, צוליעב די אימענינעס. אָבער וויין! שוין איין מאָל וויין! מן האדום האדום הזה... [געהט־אָפּ מיט קעצעלען דורך דער קיך־טיר אין קעלער אַריין. אַלע שטעהען־אויף].

שרה שפּירא [צו דער טאָכטער, רוימענדיג פון׳ם טיש]. בעטיטשקע? טאָמער וואָלסט דו אַריינרופען די געסט צו זיך אויף אַ ווײַלע, ביז איך וועל דאָ צונעמען פון טיש און צוגרייטען אַלץ, וואָס מע דאַרף? ס׳איז מעגליך?

בעטי [צו דער מוטער]. פאַר וואָס ניט מעגליך? [צו די געסט, מיט שפּאַסענדיגער פייערליכקייט]. איך האָב די עהרע איינצולאַדען מיינע הויכגעשעצטע געסט צו זיך, אין מיינע אַפּאַרטאַמענטען! [מאַכט אַ באַוועגונג פון אַ פּרינצעסין. — פּאַרלעכווייז, רעדענדיג צווישען זיך, געהט יונגוואַרג אָפּ מיט בעטין דורך דער זייטיגער טיר. סיאָמקע מאַכט פאַר זיי אַ ווארע, פאַרנייגט זיך פאַר יעדען פּאַרעל הומאָריסטיש, דערנאָך געהט ער צו צו דער מוטער].

סיאָמקע. זאָל איך דיר אפשר העלפען, מאַמע?

שרה שפּ׳ירא [אַפּגערוימט פון׳ם טיש, לעגט אַ ווייס טישטוך, און אויפ׳ן טישטוך — צוריק דאָס געשיר]. וועסט דו, חלילה, ניט אָנטהון קיין שאָדען? שטעל בעסער צונויף די שטוהלען אַרום טיש. [סיאָמקע נעמט זיך צו דער אַרבייט זעהר פלייסיג]. אָט אַזוי, האָב איך דיך ליעב! אָט אַזוי, ביזט דו אַ וואויל יונגעלע! אַצינד קום מיט מיר, מיין קינד, אין קיך אַריין. וועסט מיר העלפען דאָרט איבער־

ווישען דאס געפעס. האסט דאך ליעב העלפען דער מאמע — זי איז איין מענטש אליין... [געהט־אפ אין קיך. סיאמקע, מיט גרויס צו־פריעדענקייט — נאך איהר; געהענדיג הינטער דער מוטער'ס פלייצע, חאפט ער א טענצעל. — א האלבע מינוט בלייבט די סצענע לעדיג. עס קומט־ארויס פון איהר צימער בעטי, נאך איהר — איוואנאוו, וואס גילט אלס שניאורסאן. בעטי זעצט זיך אוועק אויף דער קאנאפע, וואס נעבען דער ראמפע. איוואנאוו — נעבען איהר].

א י ו ו א נ א ו. בערטא דאווידאוונא! איהר האט מיר געוואלט עפּיס זאגען?

ב ע ט י [מינעט זיך, קווינקעלט זיך, דערנאך אנטשליסט זי זיך]. איך האב צו אייך א ביטע...

א י ו ו א נ א ו [דערפריידט]. איהר? צו מיר? א ביטע?...

ב ע ט י. א גרויסע ביטע! נאר גיט מיר אייער האנט, אז איהר וועט זיך ניט געפינען באלעדיגט.

א י ו ו א נ א ו [דערשראקען]. פון אייך באלעדיגט? [גיט איהר די האנט]. אט האט איהר מיין עהרען־ווארט!

ב ע ט י [קווינקעלט זיך נאך]. איך האב אייך געוואלט בעטען... אז אט דאס א... [ווייזט איהם אויפ'ן בראסלעטעל]. זאלט איהר ביי מיר נעמען צוריק... [זי טהוט־אויס דאס בראסלעטעל]. איך וויל... איך דארף... איך מוז עס אייך אפּגעבען צוריק...

א י ו ו א נ א ו [העכסט איבערראשט]. פאר וואס צוריק? איהר ווילט ניט מיין פּרעזענט? אדער איך האב אייך דערמיט באלעדיגט?...

ב ע ט י. זאל גאט היטען! פארקעהרט! איך דאנק אייך זעהר! און דער פּרעזענט אייערער איז ביי מיר זעהר־זעהר אנ־געלעגט!... איהר ווייסט דאך אליין גאנץ גוט, אז ס'האט מיך געריהרט... אייער פּרעזענט איז ביי מיר טייער...

א י ו ו א נ א ו. נאר וואס דען?

ב ע ט י. נאר... ס'איז מיר ניט אנגענעהם פאר... פאר... נו, פאר מיינע עלטערען... [מיט א געבעט־פּנים]. איך בעט אייך, הער

שניאורסאָן, איך בעט אייך, נעמט עס צו, באַהאַלט עס אויף איין אַנדערש מאָל... אפשר אויף שפּעטער... [גיט איהם אין האַנט אריין דאָס בראַסלעטעל].

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [נעמט עס מאַשינאַל, האַלט איהר האַנט פעסט]. אויף ווען — אויף שפּעטער?

בּ ע ט י [וויל אַוועקנעמען איהר האַנט]. אויף נאָכדעם, נאָך אַלע עקזאַמענעס... איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז איצט ווייס איך ניט... [רייסט זיך]. לאָזט מיך, הער שניאורסאָן! איצט לאָזט מיך אָפּ! דאָרט זיצען מיינע חבר'טעס... ס'איז ניט שען...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [לאָזט נישט ארויס איהר האַנט]. ניין! בּערטאַ דאַווידאָוונאַ, דאָס וועט זיין צו־שפּעט פאַר מיר... צו־לאַנג צו וואַרטען! איך קאָן ניט וואַרטען מעהר... איך האָב נאָך היינט געקלויבּען זיך... היינט איז אַ געלעגענהייט, אייערע אימענינעס, האָב איך געוואָלט רעדען מיט אייערע עלטערען...

בּ ע ט י [חאַפּט זיך אויף, איהר האַנט איז נאָך אַלץ אין זיינע הענט]. זאָל אייך גאָט היטען! היינט ניט! פאַר קיין פאַל ניט!... איהר הערט? פאַר קיין פאַל ניט!

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [לאָזט נישט אָפּ איהר האַנט]. ווען דען? בּערטאַ דאַווידאָוונאַ, ווען דען? זאָגט מיר, גיט מיר האָפּענונג!...

בּ ע ט י. איך ווייס ניט... איך ווייס אַליין ניט... איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז שפּעטער, נאָכ'ן עקזאַמען, נאָך אַלע עקזאַמענעס... [רייסט זיך]. לאָזט מיך אָפּ — עס קאָן אַנקומען עמיצער...

א י ו ו אַ נ אָ ו. געדענקט זשע — איך האָב אייער וואָרט.

[דריקט איהר די האַנט, לאָזט זי אָפּ. זי לויפט אַוועק, ווערט פאַרשוואונדען. — איוואַנאָוו שטעהט־אויף, ווישט זיך דעם שווייס, שפּאַנט אַ פּאָר מאָל הין און צוריק פאַרטראַכט, שטעלט זיך אָפּ. אין דעם קומט־אַן פון דער זעלבער טיר, וואו בעטי איז נאָר־וואָס פאַרשוואונדען געוואָרען, שניאורסאָן, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו, זעהט, ווי דער חבר שטעהט פאַרטראַכט, לעגט־אַרויף פון הינטען די האַנט אויף זיין חבר'ס פּלייצעס. יענער קעהרט זיך אום האַלב צו איהם מיט'ן פּנים].

שניאורסאָן. וואָס איז מיט דיר, וואַניאַ? וואָס שטעהסט דו אַזוי פאַרטראַכט? שווער צו זיין אַ איד?...

איוואַנאָוו. פּוסטיאַקי!

שניאורסאָן [פאַרקוקט איהם אין די אויגען]. האָסט נאָך ניט קיין חרטה?

איוואַנאָוו. חרטה?...

שניאורסאָן. איך מוז דיר מאַכען אַ באַמערקונג, וואַניאַ, אַז דו ביזט נאָך ניט פאָלקאָם שטאַרק אין דיין אידישער ראָל... היינט, צום ביישפּיעל, האָסט דו געשפּיעלט זעהר שלעכט. האָסט זיך געהאַלטען, ווי אַ קאַליקע! עטליכע מאָל שיער־שיער ניט אַרויסגעגעבען זיך. שלעכט געשפּיעלט, אָט־וורא־טי־טעל־נאָ! [נעמט־אַרויס אַ פּאַפּיראָס, גיט איוואַנאָווען אויך אַ פּאַפּיראָס]. מיט איינעם וואָרט, ס'איז דיר היינט ניט געגאַנגען, זיי זיך מודה.

איוואַנאָוו [נעמט ביי איהם דעם פּאַפּיראָס]. יאָ, טשאָרט וואָזמי! היינט איז מיר ניט געגאַנגען.

שניאורסאָן. וואָס איז די מעשה? אפשר איבער דעם, וואָס בערטאַ דאַווידאָוונאַ איז היינט אַ אימעניניצאַ? [פאַרקוקט איהם אין די אויגען].

איוואַנאָוו [קוקט איהם אָן]. וואָס געהער זיך אָן אהער בערטאַ דאַווידאָוונאַ?

שניאורסאָן. אָ! זי געהער זיך שטאַרק אָן אהער! דו מיינסט, אַפּנים, אַז איך ווייס נישט, וואָס דאָ קומט־פאָר?

איוואַנאָוו [קוקט איהם אָן שאַרף]. וואָס ווייסט דו? וואָס קומט־פאָר?

שניאורסאָן. איך ווייס שוין אַלסדינג!... זעץ דיך קאָרשט אָט דאָ. [זעצט זיך אוועק אויף דער קאַנאַפּע. שניאורסאָן פאַר־רויכערט, גיט דעם חבר פאַררויכערען]. הער, איך וויל דיך עפּיס פרעגען אַ זאַך. נאָר איך וועל דיך בעטען, זאָלסט מיר ענטפערען אויפ־ריכטיג און זאָגען דעם גאַנצען אמת.

א י ו ו א נ א ו ו. וואס פאר פארדעם? [ביידע זענען אומרוהיג].

ש נ י א ו ר ס א ן. זאג מיר נאר, וואניא, ווי קומט צו בערטא דאווידאוונא אט דאס בראסלעטעל מיט בריליאנטען? די שפירא'ס פארמאגען קוים אויף דירה־געלט — ניט אויף בריליאנטען.

א י ו ו א נ א ו ו. צו וואס פרעגסט דו דאס? און וואס געהט עס אן דיך?

ש נ י א ו ר ס א ן. עס געהט מיך אן דערפאר, ווייל... ווייל איך וועל ניט דערלאזען, ס'זאל געהן אזוי ווייט...

א י ו ו א נ א ו ו [איבערראשט]. ד ו וועסט ניט דערלאזען?

ש נ י א ו ר ס א ן [פעסט]. יא, איך! איך קאן עס נישט דערלאזען!... [שטיל, נאר מיט פייער]. דערויף האבען מיר דען זיך געביטען מיט די נעמען, פארפיהרט דעם דאזיגען נארישען מאס־קאראד, דאס דאזיגע יונגעלשע שפיעל אין איד און כריסט, בכדי דו זאלסט פארפיהרען א אידיש מיידעל?...

א י ו ו א נ א ו ו [שפרינגט־אויף פון ארט]. זיי פארזיכטיג, הערשקא!...

ש נ י א ו ר ס א ן [אויך אויפגעשטאנען]. און דו זיי נאר ניט משוגע, וואניושא!... [נעמט איהם פאר א האנט]. לאמיר זאלען מיר זיך היצען?

א י ו ו א נ א ו ו. דאס היצסט ד ו זיך, ניט איך.

ש נ י א ו ר ס א ן. לאמיר בעסער שמועסען געלאסען. [זעצען זיך צוריק]. איך ווייס, אז דו ביזט ניט פעהיג צו טהון א געמיינהייט... זאג מיר אויף דיין עהרען־ווארט: דו מיינסט דאס טאקי ערנסט?

א י ו ו א נ א ו ו. ערנסטער קאן שוין גארניט זיין!

ש נ י א ו ר ס א ן. נו, און דאס, וואס זי איז א אידיש קינד, און דו ביזט, ווי שפירא האט זיך אויסגעדריקט, א דרייגארענדיגער איוואן?

א י ו ו א נ א ו ו. דאס איז א טשעפוחא!

ש נ י א ו ר ס אָ ן. און דאָס, וואָס בערטאַ דאַווידאָוונאַ האָט דאָ ערשט מיט אַזאַ פייער ארויסגעזאָגט איהר מיינונג וועגען שמד און וועגען רענעגאַטען — דאָס איז בּיי דיר אויך אַ טשיפּוחא? וואָס וועסט דו זאָגען דערויף?

א י וו אַ נ אָ ו. אויב עס וועט נאָר גהען אין דעם, וועלען מיר זוכען איין אַנדער אויסוועג...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. איין אַנדער אויסוועג? צום ביישפּיעל, וואָס פאַר איין אויסוועג? אפשר מיינסט דו שוין פאַרבּלייבען אויף שטענדיג אין דיין איצטיגער ראָל און שפּיעלען די קאָמעדיע פון אַ אידען אויף ווייטער? אויף שטענדיג?

א י וו אַ נ אָ ו. עס קאָן זעהר זיין...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. איך שטעל מיר פאָר!... ווי אזוי רעכענסט דו דאָס צו טהון, וואָלט איך אַ בּעלן געווען צו וויסען?...

א י וו אַ נ אָ ו. דאָס געהער זיך שוין ניט אָן מיט דיר! פאַרלאָז זיך שוין אויף מיר.

ש נ י א ו ר ס אָ ן [ווערט שוין גאָר אויפגערעגט]. אויף דיר זיך פאַרלאָזען? ניין! דאָס וועט ניט זיין! זאָלסט ניט מיינען, וואַניא, אַז דאָס איז דיר אַ שפּיעלעכעל! דאָ גערהט אין דער עהרע פון איין אומשולדיג קינד, וואָס איז לייכט צו פאַרפיהרען, איבּער־רעדען! איך זאָג דיר נאָך אַ מאָל, אַז איך וועל ניט דערלאָזען. איך וועל צעשלאָגען אַלע דיינע פּלאַנען! [ביידע ווערען זעהר אויפ־גערעגט].

א י וו אַ נ אָ ו. דו מיינסט דאָס ערנסט?

ש נ י א ו ר ס אָ ן. ערנסטער קאָן שוין גאָרניט זיין!

א י וו אַ נ אָ ו. וועסט אפשר מיך ארויסגעבּען פאַר ענדע מאַי, נאָך איידער דאָס יאָהר איז איבּערגעלאָפען?

ש נ י א ו ר ס אָ ן. אַז ס'וועט נויטיג זיין, וועל איך טהון אַלסדינג...

א י וו אַ נ אָ ו. וועסט זיין, הייסט עס, אַ פאַררעטער?

ש נ י א ו ר ס אָ ן. רוף עס אָן, ווי דו ווילסט.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [מיט גיפט]. וויבאַלד אַזוי, ביזט דו דאָך טאַקי אַ...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. אַ וואָס?... אַ וואָס בין איך? — נו, זאָג שוין, זאָג שוין אָפּ דעם גאַנצען פּסוק!...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [חאַפּט זיך אויף אין העכסטער אויפרעגונג, שרייט אויף אַ קול, דראָהעט מיט'ן קולאַק]. בּרענג מיך ניט אַרוים, הערשקאַ!... [פאַרחאַפּט זיך, טהוט אַ מאַך מיט דער האַנט, לאָזט זיך מיט בּרייטע טריט צו דער זייטיגער טיר, וואָס פיהרט צו זיין צימער, און ווערט פאַרשוואונדען. — פון דער טיר, וואָס פיהרט צו בּעטין, בּאַווייזט זיך ווידער אַ מאָל בּעטי, בּלייבּט שטעהן אַ ווײַלע, זעהט, ווי דער קוואַרטיראַנט איז אַפּגעלאָפּען צו זיך, לויפט זי צו צו שניאורסאָנען, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו].

בּ ע ט י [דערשראָקען]. וואָס איז דאָ? איוואַן איוואַנאָוויטש, וואָס איז דאָ געשעהען? ־דאָ איז געוועז שניאורסאָן — וואָס איז ער אַנטלאָפען?

ש נ י א ו ר ס אָ ן [נאָך אויפגערעגט]. אייער שניאורסאָן איז משוגע געוואָרען!

בּ ע ט י. איהר האָט אייך דאָ צעקריעגט?

ש נ י א ו ר ס אָ ן [פלייסט זיך שמייכלען]. צעאַמפּערט זיך, ניט צעקריעגט.

בּ ע ט י [זעצט זיך אַוועק, זעצט איהם אַוועק נעבען זיך]. דערצעהלט מיר, איוואַן איוואַנאָוויטש, איך בּעט אייך, דערצעהלט מיר אַלס־דינג, וואָס איז דאָ פאָרגעקומען? ער האָט אייך מסתמא עפּיס געזאָגט?... דערצעהלט מיר — איך פאָדער עס פון אייך. איהר הערט? איך פאָדער עס!

ש נ י א ו ר ס אָ ן. בּערטאַ דאַווידאָוונאַ, איך קאָן נישט.

בּ ע ט י [קאַפּריזנע]. איך היים!

ש נ י א ו ר ס אָ ן. אַז ס'וועט קומען די נויטיגע צייט, וועל איך עס אייך אַליין זאָגען.

ב ע ט י [אומגעדולדיג]. ניין. איהר וועט מיר זאָגען באַלד. די מינוט. די רגע!

ש נ י א ו ר ס אָ ן. בערטאַ דאַווידאָוונאַ, איך טאָר עס אייך ניט זאָגען! איך בין געבונדען... מיט אַ וואָרט...

ב ע ט י. וואָס פאַר ווערטער? ווער געבונדען? איהר רעדט מיט מיר פאַרשטעלט...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. אַז איהר וועט מיר געבען אייער האַנט, אַז איהר וועט מיך אויסהערען רוהיג, און אַז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען, — וועל איך מיט אייך רעדען אַנדערש...

ב ע ט י [ציהט איהם אויסביידע הענט]. אַט האָט איהר מיין האַנט!

ש נ י א ו ר ס אָ ן. דאָס, וואָס איך האָב אייך צו זאָגען, איז אַ הייליגער סוד, וואָס דאַרף נאָך נעמען אַ ביסעל צייט... אַ פּאָר חדשים... דעמאָלט וועט זיך עס דערקלערען אַליין פון זיך... דער־ווייל קאָן איך אייך זאָגען איינס — און דאָס איז מיין פליכט, — וואָרום איהר זענט מיר צו טייער! איהר זאָלט וויסען, אַז... [טאַקט־אַפּ יעדעס וואָרט באַזונדער]. ד אָ ס, װ א ָ ס מ י י ן ח ב ר מ י י נ ט, ק אָ ן ע ס נ י ט ז י י ן ב ש ו ם א ו פ ן א י ן ד ע ר װ ע ל ט א ו ן ע ס װ ע ט נ י ט ז י י ן ק י י נ ־ מ אָ ל!... א י ה ר ה ע ר ט? ק י י נ מ אָ ל נ י ט!...

ב ע ט י [נעמט צו די הענט. דערשראָקען]. איך פאַרשטעה אייך ניט, איוואַן איוואַנאָוויטש... וואָס הייסט עס?... איהר רעדט האַלבע ווערטער...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. איך רעד האַלבע ווערטער. דאָס איז אמת. נאָר איך מיין, אַז איהר פאַרשטעהט מיך... און איך וויל, אַז איהר זאָלט מיר גלויבען, איהר זאָלט האָבען צו מיר צוטרוי, ווי צו איין אייגענעם... ברודער. אינגאַנצען דאָס אַרויסזאָגען קאָן איך נישט איצט. ס'איז נאָך נישט געקומען די צייט... ענדע מאַי וועל איך עס אייך קאָנען זאָגען...

ב ע ט י. נאָך נישט געקומען די צייט?... ענדע מאַי?... עפּיס רעדט איהר אַ מאָדנע שפּראַך... מיט רעטענישען רעדט איהר... איהר פאַרטומעלט מיך... איך בין אַזוי אויך אומגליקליך, פאַרשאַפט איהר מיר נאָך שמערצען... אַלע! אַלע! אפילו איהר אויך...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. עס טהוט מיר וועה, בערטאַ דאַווידאָוונאַ, וואָס איך פאַרשאַף אייך שמערצען. איך האָב מיט אייך אַנדערש געוואָלט רעדען, פּראָסט און אָפענהערציג, אָהן רעטענישען... [דאָס קול וויבּרירט, די אויגען ברענען]. קאָן איך נאָך איצט ניט. איך בעט אייך דערוויל, איהר זאָלט מיר גלויבען! איך טאָר עס נישט, ווייל איך בין געבונדען... ביז אַ צייט... ביז ענדע מאַי... ענדע מאַי וועל איך אייך קאָנען דערצעהלען אַלץ... אַלץ, וואָס דאָ איז פאָרגעקומען, אויפבינדען דעם פּלאָנטער, וואָס דאָ איז אַרוים... דעמאָלט וועל איך אייך שוין קאָנען אויפדעקען אויך מיין הארץ און מיינע געפיהלען צו אייך, וואָס איך טראָג דערוויל בּיי זיך טיעף פאַרבּאָרגען, האָטש איך מיין, אַז איהר ווייסט זיי שוין פון לאַנג... איהר דאַרפט עס וויסען... עס קאָן ניט זיין, איהר זאָלט עס ניט וויסען... [בעטי מינעט זיך, ווערט אַלערליי פאַרבען]. וואָס איז מיט אייך, בערטאַ דאַווידאָוונאַ?

ב ע ט י. ווי... ווי קאָנט איהר אַזעלכעס רעדען? איהר פאַרגעסט, אַז... אַז...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. איך ווייס גאַנץ גוט, וואָס איך רעד. איך האָב קיין זאַך ניט פאַרגעסען...

ב ע ט י. איהר האָט פאַרגעסען דעם אָפּגרונט, וואָס צווישען אונז...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. איך האָב נישט פאַרגעסען, בערטאַ דאַווידאָוונאַ, קיין זאַך. איך געדענק גאַנץ גוט, ווער א י ה ר זענט, און איך ווייס, ווער א י ך בין, און דאָך זאָג איך אייך, אַז איך בין זיכער אין אונזער ביידענ׳ס גליק... ס׳וועט ניט זיין פאַר אונז קיין שטעהרונג, קיינער פון אונז וועט נישט דאַרפען ברענגען קיין

קרבן, קיינער פון אונז וועט נישט דארפען ברעכען זיין געוויסען...
[מיט פייער]. איהר וועט זיין מיינע! קיינעמ׳ס ניט, נאָר מיינע!...

ב ע ט י [אויפגעשטאַנען, האַפּט זיך בײ׳ם קאָפּ]. איך בין שוין גאָר צעמישט!... וואָס האָט איהר דאָ געזאָגט? איך בין שוין גאָר צעטומעלט!... איך פארשטעה ניט, וואָס דאָ טהוט זיך... וואָס טהוט זיך דאָ? איהר מאַכט מיך משוגע!... [עס קומט־אַן דוד שפּירא פון קעלער מיט עטליכע פלעשלעך וויין אין ביידע הענט].

ד ו ד ש פּ י ר אָ [לעבעדיג]. דוד המלך האָט געוואוסט, וואָס ער זאָגט: ויין ישמח — וויין מאַכט פריילין. וואָס איז דען אַ שמחה אָהן וויין? [עפּענט־אויף בעת מעשה אַ פּאָר פלעשלעך מיט אַ קנאַק. ווישט זיך די הענט. קוקט זיך ארום]. וואו איז ער, דער שלים־מזל, קעצעלע מיין איך? פארפאַלען געוואָרען דאָרטען אין קיך? [דערזעהט נאָר די טאַכטער מיט שניאורסאָנען, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו]. נו, עולם, וואו זענט איהר ערגיץ? [געהט־צו נעהענטער צו דער טאַכטער, וואָס איז נאָך ניט געקומען צו זיך]. וואו זענען זיי, אַלע דיינע געסט? וואו איז שניאורסאָן?

ב ע ט י [האַלב מיט׳ן פּנים צום פאָטער, קוקט אראָפּ]. שניאורסאָן האָט זיך צעקריעגט מיט איוואַן איוואַנאָוויטשען.

ש נ י א ו ר ס אָ ן [טרעט־ארויס]. ניט צעקריעגט, צעאַמפּערט זיך.

ד ו ד ש פּ י ר אָ. צעאַמפּערט זיך איז שענער? אַזעלכע גוטע פריינט? ווי קומט דאָס? וואו איז ער, אונזער צעאַמפּערטער קוואַרטיראַנט?

ב ע ט י [ווי פריהער]. ער איז ברוגז געוואָרען און איז אַוועק צו זיך.

ד ו ד ש פּ י ר אָ. ברוגז געוואָרען? איך האָב נישט ליעב, אַז מע איז ברוגז! איך בין אַ שפּירא, און די שפּיראָס, איהר פאַרשטעהט צי ניין, האָבען פיינט, אַז מע שפּיעלט זיך אין ברוגז׳לעך! אָט געה איך, וועל איך איהם אראָפּברענגען אין איין כהרף־עין און מאַכען שלום. איך האָב ליעב, איהר פאַרשטעהט צי ניין,

אַז ס'איז שלום! איך הייס דוד שפּיראָ!... [געהט־אָפּ אין דער זייטיגער טיר צום קוואַרטיראַנט, צום אמת'ען איוואַנאָוו, וואָס גילט אַלס שניאורסאָן. — אין דעם קומט־אַן פון דער קיך קעצעלע, און באַלד פון בעטי'ס צימער קומען־אַריין פאַרלעכווייז יונגוואַרג. פון דער זייטיגער טיר קומען־אַן דוד שפּיראָ מיט'ן קוואַרטיראַנט, דעם אמת'ען איוואַנאָוו, וואָס גילט אַלס שניאורסאָן. דוד שפּיראָ פיהרט איהם צו צו שניאורסאָנען, וועלכער גילט אַלס איוואַנאָוו]. אָט האָב איך איהם געבראַכט, אונזער ברוגז'ען דאַנטיסט. נו, גיט זיך די הענט, און שלום זאָל זיין! אַזוי הייסט אייך דוד שפּיראָ, און אַ שפּיראָ אַז ער הייסט, דאַרף מען איהם פאָלגען! [צו דער טאָכטער]. בעטי! וואָס שטעהסט דו, ווי אַ מחותּנת'טע פון חתנ'ס צד? קום נאָר אַהער! העלף מיר מאַכען אַ שלום צווישען יעקב'ען מיט עשו'ען, וואָס האָבען זיך צעקריעגט פאַר דער בכורה... נעם־צונויף זייערע הענט אָט אַזוי אַ און לאָזען זיי זיך איבערבעטען!

בּ ע ט י [נאָך צערודערט, שמייכעלט איבער כח]. וואָס זענען זיי, קליינע קינדער? [נעמט־צונויף זייערע ביידענ'ס הענט. ביידע חברים קוקען נים איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען, שמייכלען פאַרלעגען].

ה ו ר ו ו י ט ש [קוקט אויף די ביידע]. זאָל מיך אַזוי ווּיסען אַ בייזע וועטשערע, אויב איך הויב אָן צו ווּיסען, ווער פון די צוויי [ווייזט אויף ביידע חברים] איז דאָ דער יעקב, און ווער איז דער עשו? [עס ווערט אַ געלעכטער].

ד ו ד ש פּ י ר אָ. וואָס איז די נפקא־מינה? אַבי שלום. אויף שלום האַלט זיך אויף די וועלט. אַזוי שטעהט געשריבען ביי אונז אין די הייליגע ספרים... [הויבט־אויף די אויגען]. אַלע זענען שוין דאָ? און וואו איז די בעל־הבית'טע? [עס קומט־אַן שרה שפּיראָ פון קיך מיט אַ גרויסער וואַזע, איבערגעדעקט. נאָך איהר געהט־נאָך סיאַמקע מיט אַ טעצעל מעסער און גאָפּלען]. מאַדאַם! דו ביזט אויך דאָ? ביזט געקומען צו דער רעכטער צייט! נו, עולם, צום טיש, און לאָמיר אַקאָרשט נעמען צו ביסלעך משקה, אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטען. [פאַרנעמט דעם אויבענאָן, צעגיסט דעם וויין אין די גלעזלעך. אַלע שטעלען זיך אוים אַרום טיש]. און לאָמיר טרינקען אַ כּוס לכבוד די ליעבע,

טייערע געסט, און לכבוד דער אימעניניצע אונזערער, וואָס איז היינט געוואָרען אקוראט נייענצעהן יאָהר. און אז מיר האלטען אין טרינקען [גיסט], וועלען מיר שוין טרינקען פאר כל ישראל און צו־ווינטשעווען, אז יעקב מיט עשו'ען זאָלען זיך שוין קיינמאָל ניט קריעגען און ניט אמפערען זיך... איך מיין ניט נאָר אט די דאָזיגע [ווייזט אן אויף די צוויי חברים, וואָס שטהען ביי'ם טיש און בעטי צווישען זיי] — איך מיין טאקי די אמת'ע יעקבם, איהר פארשטעהט צי ניין, מיט די אמת'ע עשום זאָלען לעבען צווישען זיך בשלום ושלוה, — און ס'זאָל ווערען אוים פראוואָזשיטעלסטוועס, אוים דאנטיסטען, אוים טינטענמאכערס, אוים סטאָלאָנאטשאלניקעס, ווי אין פסוק שטעהט: וגר זאב עם כבש — א וואָלף מיט א שעפעלע צוזאמען... [הויבט־אויף זיין כוס. אלע נעמען זיך צו די גלעזלעך]. לחיים, אידען, לחיים!... [מע באגעגענט זיך מיט די גלעזלעך].

לאנגזאם פאלט דער פאָרהאנג.

ענדע פונ'ם צווייטען אקט.

דריטער אקט

[א קאבינעט ביי'ם רב, רב לוי הייל‍פּערין. צוויי שאפעס מיט ספרים. איין שאפקע א גלעזערנע, פון וואנען עס זעהען זיך ארויס א זילבערן חנוכה־לעמפעל, א קידוש־בעכער, א הדס, א געפלאכטענע הבדלה. אויפ'ן וואנט, צווישען אנדערע אידישע בילדער, אויך דאס באקאנטע בילד פון דאקטאר הערצל. אויפ'ן טיש אפענע ספרים, ביכער, צייטונגען, אידישע און רוסישע. ביי דער וואנט א שרייב־טיש. — דער רב, רב לוי הייל‍פּערין, קרוב צו פופציג, א שענער איד, א זויבערער, אין א שווארצען לאנגען סורדוט, אין א ווייס געפרעסט העמד. א קליין בערדעל, אונטערגעהאקטע פאות, א הויכער ווייסער שטערן, א קליין זיידען יארמעלקעלע אויפ'ן קאפ, וואס פארלירט זיך אין די שענע שווארצע, ערטערווייז באזילבערטע האר. ער מאכט דעם איינדרוק מעהר פון א מיושב'דיגען אייראפעער, פון א בכבוד'ען גביר א סוחר, איידער פון א רב. ער שטעהט פארלעגט די הענט אהינטער, און ארום איהם — א רעדעל בכבוד'ע אידען, אנגעזעהענע בעלי־בתים פון שטאדט: גוראריה — א הויכער, א טרוקענער. שערעשעוויצקי — א נידעריגער, א געפאקטער, מיט איין ארדען אויף דער ברוסט. בערנשטיין, מאנאסעוויטש — געגאלטע בערד. ראבינער קאלווארסקי — איין אלטער מאן מיט צוויי ארדענס. אלע אין פראקען, ווייסע שניפסען, צילינדערס. זייערע פנים'ער שיינען. די אלע, מיט'ן רב און מיט'ן ראבינער אין דער שפיץ, זענען נאר־וואס צוריקגעקומען פונ'ם גובערנאטאר, ביי וועמען זיי זענען געווען אלס דעפוטאציע].

רב לוי הייל‍פּערין [רעדט געלאסען, געצעהלטע ווערטער]. לאמיר האפען, אידען, אז דעם גובערנאטאר'ס ווערטער וועלען מקוים ווערען, און עס וועט, אם ירצה השם, זיין שטיל, און אז מיר וועלען זיך, מיט גאט'ס הילף, באגעהן היינטיגען פסח אהן א פאגראם.

ר אַ בּ י נ ע ר ק אַ ל ו ו אַ ר ס ק י [צום רב]. איהר זענט נאָך אין ספק, אַז ס׳וועט זײן שטיל? אַז נאַטשאַלסטוואָ וויל ניט, קאָנט איהר שוין זיכער זײן. איך האָב איבערגעלעבט ניט איין פּאָגראָם, איז מיר שוין באַקענט די שטימונג נאָכ׳ן חוש הריח.

ג ו ר אַ ר י ה. וויבאַלד דער גובערנאַטאָר האָט געזאָגט מיט דעם לשון: „בודטיע ספּאָקאָיני!״ — מעג מען שוין זײן רוהיג.

ש ע ר ע ש ע ו ו י צ ק י. זעהר קאָרעקט! „פּריניאַטי מיערי״ — האָט ער געזאָגט. זעהר קאָרעקט! זעהר קאָרעקט!

בּ ע ר נ ש ט י י ן. „אי ניע וואָזבוזשדאַיטיע דרוגיך״ — האָט ער צוגעלעגט.

מ אַ נ אַ ס ע ו ו י ט ש [מיט אַ דריבנע געלעכטערעל]. חע־חע, דער פּשט איז, הייסט עס, אַז מיר זאָלען ניט מאַכען אויף זיך אַליין קיין פּאָגראָם, חע־חע־חע!

ר אַ בּ י נ ע ר ק אַ ל ו ו אַ ר ס ק י. זאָגט דאָס ניט. אַ גובערנאַטאָר דאַרף זײן נייטראַל... איך בּין שוין ראַבּינער באַלד דרייסיג יאָהר. מיר האָבען שוין דאָ געהאַט אַלערליי גובערנאַטאָרען.

ג ו ר אַ ר י ה. איהר דאַרפט זײן צופריעדען, וואָס מיר האָבען איצט אַזאַ גובערנאַטאָר. אַ דימענט פון אַ גוי!

ש ע ר ע ש ע ו ו י צ ק י. זעהר קאָרעקט! זעהר קאָרעקט! די האַנט געגעבען איטליכען, געבעטען זיצען. „סאַדיטיעס, אַבראַם באָריסאָוויטש״ — האָט ער געזאָגט צו מיר... זעהר קאָרעקט! זעהר קאָרעקט!

בּ ע ר נ ש ט י י ן. קומט איהם דערפאַר אויך אַ דאַנק? שוין גענוג טרויעריג, מאָהלט אייך, דער פּאַקט אַליין, אַז אידען דאַרפען געהן מיט אַ דעפּוטאַציע צום גובערנאַטאָר, אַז ס׳קומט אונטער אַ יום־טוב, און בעטען שטיצע פאַר זייערע ברידער...

מ אַ נ אַ ס ע ו ו י ט ש. חע־חע! און ס׳איז גענוג אַז־אַך־און־אַז־וועה, אַז אידען פרעהען זיך דערמיט, וואָס דער גובערנאַטאָר טרייסט זיי מיט אַזעלכע ווערטער, ווי „בודטיע ספּאָקאָיני״,

„פּריניאַטי מיערי", חע־חע! מיר קאָנען, הייסט עס, שלאָפען רוהיג — מע וועט אונז ניט באַפאַלען, ווי אין מלחמה־צייט, און מע וועט אונז ניט אויסשעכטען מיט ווייב און קינדער לכבוד דעם הייליגען יום־טוב, חע־חע־חע!

רב לוי הייל פּערין [זיפצט]. וואָס זאָל מען טהון, אַז מיר לעבען אין אַזאַ ביטערער צייט? אין היינטיגער צייט, אַז מע קאָן אונז באַשולדיגען אין אַזאַ מיאוס'ער זאַך, ווי מיט הונדערטער יאָהרען פריהער, איז ניטאָ וואָס צו רעדען, און מיר דאַרפען זאָגען: „גם זו לטובה!"...

גוראַריה. גם זו לטובה! גם זו לטובה!

שערעשעוויצקי. זעהר קאָרעקט! זעהר קאָרעקט!

און ווי געפעלט אייך דאָס, וואָס דער גובערנאַטאָר האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף די שניאורסאָנס? „אַבראַם באָריסאָוויטש, זאָגט ער צו מיר, טשטאָ ווי זנאַיעטיע פּראָ שניאורסאָנאָוו?"...

בערנשטיין. ניט אַזוי, און ניט אייך אַליין האָט ער געפרעגט. דאָס האָט ער ביי אונז אַלעמען געפרעגט: וואָס ווייסען מיר צו זאָגען וועגען איינעם אַ שניאורסאָן?

מאַנאַסעוויטש. חע־חע! אַ צדיק שניאורסאָן, האָט ער געזאָגט. אַ „צאַדיק" און אַ „חאַסידימעץ". מיט דעם לשון און מיט די ווערטער, חע־חע!

ראַבינער קאַלוואַרסקי. „חאַסידימעץ"? — איך געדענק גאָרניט, ער זאָל זאָגען אַזאַ וואָרט.

שערעשעוויצקי. געזאָגט, געזאָגט! זעהר קאָרעקט! זעהר קאָרעקט!

רב לוי הייל פּערין. וואָס זאָלט איהר קלערען? גאָט האָט אָנגערוקט אַ חמאָרע אויף זיי, אַ מין פינסטערניש אין מיטען העלען טאָג, און האָט זיי מבלבל געווען זייערע מוחות, אַז זיי זאָלען גלויבען אין אַזעלכע ווילדע נאַרישקייטען. דאָס איז אַ שטראָף פאַר זיי אַליין, ניט פאַר אונז, וואָרום אַז ס'וועט קומען די צייט, ס'וועט זיי ליכטיג ווערען אין די אויגען, וועלען זיי זיך

שעמען דערמאָלט פאַר זיך אַליין... און דעריבער דאַרפען מיר זאָגען נאָך אַ מאָל: „גם זו לטובה!"... [דער עולם הויבט־אָן געזעגענען זיך]. נו, האָט זשע מיר אַ גוטען יום־טוב, און זאָגט אַז אַלע אידען די גוטע בשורה, אַז פון אַ פּאָגראָם זענען מיר יעדענפאַלס געזיכערט... איך, פון מיין זייט, וועל הייסען אויסרופען וועגען דעם היינט נאָך אין אַלע שוהלען.

ראַבינער קאַלוואַרסקי. און איך וועל עס דער־מאָנען מאָרגען אין מיין „ריעטש"... אַ גוטען יום־טוב.

רב לוי היילפּערין. איך ווינטש אייך אַלעמען אַ כשר'ען פסח, אַ פרייליכען יום־טוב.

אַלע. אַ גוטען יום־טוב! אַ פרייליכען יום־טוב! אַ גליקליכען יום־טוב! [דער רב באַגלייט זיי ארויס ביז דער טיר. זיי געהען־אַפּ. נאָך זייער אוועקגאַנג זעצט זיך רב לוי היילפּערין אוועק צום שרייב־טיש און וואַרפט־אָן אויף דער גיך אַ צעטעל, טהוט אַ קלונג מיט אַ גלעקעל, וואָס שטעהט אויפ'ן טינטער, און עס קומט־אַריין **דער שמש**, אַנגעטהאָן ריין, אין אַ הויכען שוואַרצען קאַפּעליש, בלייבט שטעהן מיט גרויס הכנעה ביי דער טיר].

רב לוי היילפּערין. היינט, באַלד נאָך מעריב, זאָל אויסגערופען ווערען אין אַלע שוהלען, בתי־מדרשים און מנינים די דאָזיגע ווערטער [לייענט פונ'ם אָנגעשריבענעם צעטעל]: „מען איז מכריז ומודיע אינ'ם נאָמען פונ'ם גובערנאַטאָר, אַז אַלע רעד וועגען אַ פּאָגראָם אויף אידען היינטיגען פסח זענען אויסגעטראַכט. עס זענען אָנגענומען געוואָרען אַלע מיטלען, און מע בעט, אַז אידען זאָלען זיך האַלטען רוהיג"... [גיט־איבער דעם שמש דאָס צעטעל. דער שמש געהט־אַפּ. רב לוי היילפּערין שטעהט־אויף, גלייכט זיך אויס, זיפצענדיג. עס עפענט זיך אויף אַ האַלבע טיר און עס באַווייזט זיך ווידער דער שמש].

דער שמש. אַ כריסט איז געקומען — וויל זיך זעהען.

רב לוי היילפּערין. זאָל ער אַריינקומען. [עס קומט אַריין **איוואַנאָוו**, דער, וואָס גילט אַלס שניאורסאָן. דער שמש מאַכט־צו נאָך איהם די טיר, ווערט פאַרשוואונדען].

א י װ ו אַ נ אָ װ [טהוט־אויס דאָס היטעל, בלייבט שטעהן אין פאַר־לעגענהייט, באַטראַכט אַ ווײלע דעם רב. קענטיג, אַז ער שלאָגט זיך מיט דער דעה. ענדליך געהט ער צו, שטעלט זיך פאַר]. איוואַנאָוו.

ר ב ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן [שטעהט־אויף, ציהט איהם אויס די האַנט, נעמט איהם פריינטליך אויף. רעדט אַ שען רוסיש]. זעהר אַנגענעהם! זיצט. [ווייזט איהם אויף אַ שטוהל. זעצט זיך אַליין אויך אויף אַ שטוהל אַקעגען איהם]. מיט וואָס קאָן איך דיענען?... איהר רויכערט? [שטעלט איהם אונטער אַ פּושקע פּאַפּיראָסען].

א י װ ו אַ נ אָ װ [באַדאַנקט]. איך בין צו אייך געקומען, ראַבּבּי, זיך באַראָטען, ווי מיט אַ פאָרשטעהער פון'ם אידישען פאָלק, פון'ם אידישען גלויבען... צום אָנהויב האָב איך מיך גע־וואַקעלט, כּמעט ווי געשראָקען... חאָטש געהערט האָב איך פון אייך אַ סך גוטעס... דאָך — דעם ערשטען מאָל אויף מיין לעבען ביי אַ אידישען ראַבּבּי... נאָר אַז איך האָב אייך דערזעהען, — דערלויבט מיר צו זאָגען עס אייך אין די אויגען, — האָט איהר מיט אייער אויסזעהען, מיט'ן ערשטען קוק, מיך אינגאַנצען אוועק־געקויפט, און איך זעה־אַרויס, אַז מיט אייך קאָן מען רעדען גאַנץ אָפענטליך.

ר ב ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן [מיט אַ שמייכעל]. איך דאַנק אייך זעהר פאַר אַזאַ אָנגענעהמע מיינונג וועגען מיר... איהר קאָנט דאָ זאָגען אַלץ, וואָס איהר האָט צו זאָגען.

א י װ ו אַ נ אָ װ. איך וועל זיין קורץ, ווי וויית מעגליך. איך בין אַ כּריסט, און דורך אַ צופאַל געפין איך זיך צווישען אידען. האָב איך זיך באַקענט מיט אַ אידיש מיידעל און האָב זיך פאַר־ליעבּט אין איהר... און איך מיין, דאָס הייסט, איך ווייס, אַז זי מיך האָט אויך ליעב, און ס'איז קיין אַנדער אָפּהאַלט נישט פאַרהאַן, אויסער איין זאַך: וואָס זי איז אַ אידין, און איך בין אַ כּריסט... זי זאָל אָננעמען כּריסטענטום — דאָס קאָן ניט זיין פאַר קיין פאַל אין דער וועלט. אין דעם בין איך איבּערציינגט, וואָרום זי איז צו אַ הייסע פּאַטריאָטין פאַר איהר פאָלק, און איך אָנערקען, אַז פון

מיין זייט וואָלט דאָס געווען אַ פאַרברעכען, איך זאָל זי צווינגען דערצו. איהרע עלטערען וואָלטען דאָס ניט איבערגעטראָגען. נו, איז געבליבען ביי מיר, אַזוי ווי איך האָב זי זעהר שטאַרק ליעב, און קיין אַנדער אויסוועג איז ניטאָ, — האָב איך מיך פעסט אַנט־שלאָסען, — האָטש מיינע עלטערען וועלען זיין קעגען דעם, שטאַרק קעגען דעם, — איך זאָל אַריבערגעהן... דאָס הייסט, איך זאָל אָננעמען אידישקייט... וואָס וועט איהר זאָגען דערויף? [אַפגעזאָגט, פיהלט זיך איוואַנאָוו, ווי ס'איז איהם אַראָפּ אַ באַרג פון די פּלייצעס].

רב לוי הײלפּערין [געזעסען די גאַנצע צייט אָנגעשפּאַרט אויף דער לינקער האַנט און מיט דער רעכטער געבלעטערט אין אַפענעם ספר, האָט אָפּגעאָטעמט, פאַרמאַכט דעם ספר, אַוועקגעשטעלט די אויגען אויפ'ן גאַסט מיט אַ ביטער שמייכעל]. איך פרעג אייך ניט, ווער איהר זענט און וואָס איהר זענט. איך פרעג ניט, ווער איז דאָס מיידעל, וואָס איהר האָט אַזוי ליעב. אַזעלכע זאַכען האַלט מען, געוועהנליך, בסוד... איך קאָן אייך אָבער, יונגערמאַן, ליידער, מיט קיין זאַך נישט העלפען און קיין שום עצה נישט געבען. איך קאָן אייך נאָר זאָגען איין זאַך: איך באַדויער אייך פונ'ם גאַנצען האַרצען. איך האָב אויף אייך רחמנות.

איוואַנאָוו [איבערראַשט]. רחמנות?... [ווישט זיך דעם שווייס].

רב לוי הײלפּערין. נעבאַך אַ רחמנות אויף אייך. אַ גאָט'ס רחמנות!

איוואַנאָוו. איך פאַרשטעה אייך ניט...

רב לוי הײלפּערין. אָט וועל איך עס אייך דער־קלערען. באַרעכענט אייך נאָר גוט: זיעבען מיליאָן אומגליקליכע, רעכטלאָזיגע, פאַרהאַסטע, געיאָגטע און געפּלאָגטע שטיפקינדער פּלאָנטען זיך אַרום אינ'ם דאָזיגען גרויסען לאַנד, זענען אומעטום איבעריג און איטליכען גרויס אין די אויגען. מע זיצט און מע ברעכט זיך די מוחות, מע קליגט זיך און מע טראַכט און מע קאָן

גאָרניט צוטראַכטען, ווי אַרום זייערער פּטור צו ווערען, — ווילט איהר, אַ גליקליכער מענטש, אַ פרייער, אריבערגעהן צו אָט די דאָזיגע זיעבען מיליאָן אומגליקליכע? איהר ווילט זיין, אפּנים, דער ערשטער פון׳ם אכטען מיליאָן?... [פּויזע]. איך זעה, איהר וואונדערט זיך, וואָס איהר הערט פון מיר, אַ רב, אזעלכע רעד? פאַר אייך, פאַר אַ כּריסט, איז עס טאַקי אַ וואונדער. אייערע גייסטליכע פאָרשטעהער טהוען ניט אזוי, בעת עס קומט אַ פרעמ־דער צו זיי אָננעמען זייער גלויבען. אדרבּה, בּיי זיי ווערט עס גאָר פאררעכענט פאר אַ מצוה צוציהען אין זייער לאַגער וואָס מעהר פרעמדע... מיר, אידען, אָבער קאָנען זיך אזא לוקסוס נישט דער־לויבען. אונזער וועלט איז ענג און פינסטער, דאָס לעבען פול פּיין און נויט, — ווי אזוי זשע האָבען מיר דאָס רעכט צורעדען די פרעמדע, די פרייע און גליקליכע מענטשען, זיי זאָלען אריבערגעהן צו אונז?... נאָך פון אמאָל אָן, פון גאָר די אלטע צייטען, האָט אונזער תּורה אונז אָנגעזאָגט, אַז מיר זאָלען זיין געהיט פון אָנצור־נעמען גרים. יעדער גר, יעדער פרעמדער הייסט עס, וואָס קומט צו געהן צו אונז פון איין אנדער וועלט און וויל זיך אָנשליסען אָן אונזער פאָלק, — דארפען מיר איהם פריהער וואָהרענען, עפענען די אויגען, ער זאָל זיך גוט ארומקוקען, וואוהין ער געהט, ער זאָל זיך גוט באַטראַכטען, וואָס ער טהוט, ער זאָל וויסען און גערענקען, אַ ז ס׳ א י ז ש ו ו ע ר צ ו ז י י ן אַ א י ד !...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. אנטשולדיגט. די דאָזיגע ווערטער: „ס׳איז שווער צו זיין אַ איד” האָב איך געהערט שוין וויפיעל מאָל, און עס קאָן זיין — איך גיבּ־צו, — אַז ס׳איז ניט גרינג צו זיין אַ איד. האָב איך אָבער אייך געזאָגט שוין דעם מאָטיוו, פ אַ ר ו ו אָ ס איך געה דאָס טהון. עס איז קיין אנדער אויסוועג נישטאָ.

ר ב ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן. צו אַ שוואַכער מאָטיוו אויף צו מאַכען אזא ערנסטען שריט!

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. אנטשולדיגט, ראַבּבּי. ליעבע איז, נאָך אייער מיינונג, אַ שוואַכער מאָטיוו?

ר ב ל וי ה י י ל פּ ע ר י ן. ליעבע איז אַ הייליג געפיהל, נאָר אַ שוואַכער מאָטיוו אויף צו מאַכען אַזאַ שריט. ברעכען אַ גלויבען קאָן מען נאָר ביי אַ אינגוועניגסטען קריזיס, ווען איך הער־אויף צו גלויבען אין דעם און הויב־אָן צו גלויבען אין איין אַנ־דערען, — אָבער ניט צוליעב דערגרויכען אַ געוויסען ציעל, עס מעג זיין אפילו ווי שען. מיר, צום ביישפּיעל, באַדויערען אונזערע משומדים אַלץ איינס, צי זיי האָבען זיך געטויפט צוליעב פּראַוואָ־זשיטעלסטוואָ, צוליעב אַ דיפּלאָם, צוליעב פּרנסה, אָדער צוליעב אַ מיידעל... פאַרשטעהט זיך, אַז אייער מאָטיוו איז פיינער, די פּסיכאָלאָגיע איז איין איידעלערע; אָבער דער קאָמפּראָמיס בלייבט אַ קאָמפּראָמיס. עס איז געמאַכט געוואָרען אַ שטיקעל געשעפט מיט גאָט, אַ מין „ביזנעס”, ווי די אַמעריקאַנער רופען עס אָן...

א י וו א נ אָ וו. עס האַנדעלט זיך דאָ, אייגענטליך, ניט וועגען גלויבען... דאָ רעדט זיך נישט וועגען גאָט...

ר ב ל וי ה י י ל פּ ע ר י ן. איך ווייס. איך רעד אויך ניט פון גלויבען. אין גלויבען אין מען בכלל היינטיגע צייטען שוואַכליך. סאַי ביי אונז, סאַי ביי אייך... איך רעד פון'ם פאָלק, פון דער אומה רעד איך. איהר וועט דאָך נישט וועלען איינרעדען זיך אַליין, אַז איהר, אַלס געבוירענער כּריסט און אויפגעצויגענער צווישען כּריסטען, ביי היינטיגע ביטערע צייטען פון ראַסענהאַס, ווען מענטשען זענען וועלף, — אַז איהר האָט ליעב אַ אידען, אַז ביי אייך איז אַ איד און ניט אַ איד אַלץ איינס...

א י וו א נ אָ וו [ענטוזיאַסטיש]. ביי מיר איז אַלץ איינס! איך ווייס, אַז איך האָב ליעב אָט דאָס מיידעל מיט מיין גאַנצען וועזען — און איך וויל ניט וויסען פון קיין זאַך!...

ר ב ל וי ה י י ל פּ ע ר י ן [מיט אַ שמייכעל]. נו־יאָ, איך גלויב אייך זעהר גערן און איך פיהל אייך מיט מיט מיין גאַנצען הארצען... איך דאַרף אייך אָבער זאָגען, יונגערמאַן, פאַרהאַן ביי אונז אַ שפּריכוואָרט, אפילו אַ ביסעל אַ באַנאַלעס, נאָר איין אמת־

דיג וואָרט: „ווי קאָנסט דו ליעב האָבען דאָס ווייב, אַז דו האָסט נישט ליעב איהר משפחה?”... אונזער משפחה איז, ליידער, נאָך קיינמאָל אַזוי ניט פאַרהאַסט געווען פון אַלעמען, ווי אין דער לעצטער צייט. נאַט זעהט, ביי וואָס עס האַלט, אויף וואָס מיר זענען אַריבער! [נעמט אַ רוסיש בלאַט פון טיש און ווייזט איהם]. זעהט, וואָס מע שרייבט וועגען אונז! [ווייזט איהם אין בלאַט].

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [טהוט אַ קוק, לייענט הויך]. „בלוט פאַר בלוט!”... [לעגט־אַוועק דאָס בלאַט מיט פאַראַכטונג]. דאָס האָב איך געלייענט נאָך נעכטען... נו, ווער ווייסט דאָס ניט, אַז די גאַנצע דיעלאָ פונ׳ם ריטואַל־מאָרד איז אַ פאַנטאַזיע, אַ שווינדעל, אַ גראָב שטיקעל אַרבייט?

ר ב ל ו י ה י י ל פ ע ר י ן [מיט צופרידענקייט]. דאָס זאָגט איהר? עס איז זעהר אָנגענעהם צו הערען פון אַ כריסט אַזעלכע ווערטער. וואָס זאָגען אָבער אַנדערע כריסטען? אָט זענען מיר געווען נאָר־וואָס ביי׳ם גובערנאַטאָר אַ דעפּוטאַציע, איך און נאָך עטליכע פאָרשטעהער פון דער היגער אידישער געמיינדע. נו, האָט מען געשמועסט אַלץ וועגען דעם ריטואַל־מאָרד, אָדער וועגען דעם „שווינדעל”, ווי איהר רופט עס אָן... ביי אייך איז דאָס אַ שווינ־דעל, און ביי זיי איז דאָס אַ גאַנצער עסק, אַ פּראָצעס. איהר האָט באַדאַרפט הערען, מיט וואָס פאַר איין ערנסט דער גובערנאַטאָר, אַ געבילדעטער אינטעליגענטער מאַן, האָט אונז געשטעלט נאַאיווע פראַגען איינע נאָך דער אַנדערער און נאָכגעפרעגט זיך אַלץ אויף איינעם אַ שניאורסאָן, צי קענען מיר איהם ניט? אַ שניאורסאָן פעהלט זיי צום פּראָצעס.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [פאַראינטערעסירט]. טאַקי ערנסט? צו וואָס באַדאַרפען זיי אַ שניאורסאָן?

ר ב ל ו י ה י י ל פ ע ר י ן. בכדי ס׳זאָל זיין מעהג־ „ריטואַל”. די שניאורסאָנס, פאַרשטעהט איהר מיך, קומען אַרויס פון...

א י וו א נ אָ וו. פון די ליבאַוויטשער „צאַדדיקעס"... זוכט מען, הייסט עס, דעם „צאַדדיק" שניאורסאָן?

ר ב ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן [מיט אַ שמייכעל]. פון אייערע ווערטער קאָן מען אַרויסזעהן, אַז איהר פאַרקעהרט מיט אידען און האָט זיך אָנגעזאַפּט מיט ווערטער... אַלזאָ, זוכט מען אַ שניאורסאָן אויף צו באַשולדיגען איהם אין ריטואַל־מאָרד. אַ שאָד! איהר זענט אַ כריסט, וועט איהר דאָס גאָרניט קאָנען פאַרשטעהן, ווי ווייט לעכערליך און שמערצליך דאָס איז צו הערען, אַז מענטשען זוכען צו באַשולדיגען אין אַזאַ מיאוס'ען פאַרברעכען די אייניקלעך פון יענעם גרויסען לאַדיער רב, רב שניאור־זלמן, וואָס זיי, די זוכער, זענען, כלעבען, נישט ווערטה צו דערמאָנען דעם נאָמען זיינעם...

א י וו א נ אָ וו. דאָס זענט איהר גערעכט. יעדער עהר־ליכער כריסט וועט אייך נאָכגעבען, אַז איהר האָט רעכט. נאָר, גאָספּאָדין ראַווין, איך בעט אייך הונדערט מאָל פאַרצייהונג, וואָס איך דערלויב מיר צו באַמערקען אייך איין זאַך: וויבאַלד אַז איהר זענט אַזוי שטאָלץ אויף אייערע גרויסע מענטשען, — ווי אַזוי געהט איהר דאָס מיט דעפּוטאַציעס און דערנידעריגט זיך פאַר יענע, וועלכע באַשמוצען אַזוי מיאוס אייערע גרויסע?

ר ב ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן [האַלב פאַרמאַכט די אויגען, רעדט מיט אַ איראָניש שמייכעל]. און ווי אַזוי וואָלט איהר געטהאָן?

א י וו א נ אָ וו. איך זאָל זיין אויף אייער אָרט, וואָלט איך ניט געגאַנגען צום גובערנאַטאָר, ער זאָל מיר העלפען פון אַ אידישען פּאָגראָם...

ר ב ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן [צעלאַכט זיך]. ערשטענס, ניט פון אַ א י ד י ש ע ן פּאָגראָם, נאָר פון אַ כ ר י ס ט ל י כ ע ן. אידען האָבען דערווייל נאָך קיינמאָל קיין פּאָגראָם ניט געמאַכט...

א י וו א נ אָ וו. פּאַרדאָן. איך האָב מיך נישט גוט אויס־געדריקט. איך זאָג, אַז ווען איך זאָל זיין אַ איד, וואָלט איך מיך געשעמט קניהען פאַר די, וואָס מאַכען אויף מיר פּאָגראָמען...

ר ב ל ו י ה י י ל פ ע ר י ן [אַ ביסעל מיט פאַרדראַס]. און ווען איך זאָל זיין אַ כריסט, וואָלט איך מיך נאָך מעהר געשעמט, אַז אידען זאָלען קומען צו מיר מיך בעטען, איך זאָל זיי ניט באַ־פאַלען אין דעם פייערליכסטען און אין דעם פרייליכסטען פון זייערע ימים־טובים, ניט מאַכען אַ תל פון זייער האָב און גאָב און ניט באַריהרען זייערע פרויען און קינדער... [אין אויפרעגונג אויפ־געשטאַנען און געמאַכט אַ פּאָר טריט הין און צוריק].

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [נאָך איין אומאַנגענעהמער פויזע]. אַנטשולדיגט, געעהרטער ראַבּבּי, ניט דאָס האָב איך געמיינט... איך האָב געוואָלט זאָגען, אַז ווען איך זאָל זיין אַ איד, וואָלט איך געזוכט הילף ביי זיך אליין... איהר זענט אַ פאָלק פון זיעבען מיליאָן, ווי איהר זאָגט, און אַ פאָלק מיט אַזאַ פאַרגאַנגענהייט, מיט אַזאַ קולטור, — ווי דערלאָזט איהר, מע זאָל אייך אַזוי טרעטען מיט די פיס? [מיט היץ]. אָ! איך וואָלט זיי באַווייזען, אַז אַ מענטש קאָן אליין ביישטעהן פאַר זיך! איך האָב קיין מורא נישט פאַר פאָגראָמען!

ר ב ל ו י ה י י ל פ ע ר י ן. געוויס! ווייל איהר זענט אַ כריסט. און אַז איהר זאָלט זיין אַ איד, אָהן רעכט צו וואוינען, אָהן רעכט צו לערנען, אָהן רעכט צו ריהרען זיך פון דאַנען אַהין, אָהן רעכט צו שיצען זיך אפילו, אַז יענער פאַלט אויף אייך אָן אין מיטען העלען טאָג אומבאַשטראָפט, און איהר זאָלט, אַזוי ווי מיר, למשל, פרובען אָפליגען דריי טעג מיט דריי נעכט פאַרשטעקט ערגיץ אויף אַ בוידעם, אָדער אין אַ פינסטערען קעלער, אָהן ברויט און אָהן וואַסער, און איהר זאָלט הערען דאָס פאַרשטיקטע געוויין פון אומ־שולדיגע קינדערלעך, — אוי, בין איך זיכער, אַז איהר וואָלט דעמאָלט געזונגען איין אַנדער ליעדעל!... [פויזע]. ניין, יונגערמאַן! ווערליג איך פאַרשטעה אייך, איז ניט א י ה ר דאַרפט נעמען אויף זיך אַזאַ שווערע אַרבייט צו זיין אַ איד. מיר, אַז מיר טראָגען אונזער שווערען גלות אַזוי פיעל הונדערטער יאָהרען, — ווייסען מיר צוליעב וואָס: צוליעב אונזער אַלטער תורה. צוליעב דער תורה קאָנען מיר זיך לאָזען אַי טרעטען מיט די פיס, אַי לאָזען זיך ברענגען

אויף פייערן. אָבער איהר? צוליעב אַ מיידעל?... ניין, נישט כּדאי! נישט כּדאי! טהוט דאָס ניט!... [מאַכט אַ באַוועגונג אויף אויפצושטעהן].

א י וו אַ נ אָ ו ו [שטעהט־אויף]. איהר מאַכט מיר שווער דאָס האַרץ, געעהרטער ראַבּבּי, איהר האַלט מיך אָפּ, איהר שרעקט מיך.

ר בּ ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן. איך שרעק אייך ניט. איך זאָג אייך נאָר דאָס, וואָס איך מיין. אַ איד וו ע ר ע ן קאָן מען ניט. אום אַ איד צו ווערען, בּאַדאַרף מען פריהער דורכמאַכען דעם גאַנצען אידישען גלות. מיט דער מאַמע'ס מילך בּאַדאַרף מען איינזויגען אין זיך דאָס קאָנען בּיישטעהן דעם נסיון פון צו זיין אַ איד... פאָלגט מיך, איהר לעגט אייך פריהער גוט איבער, וואָס פאַר איין ערנסטען שריט איהר געהט מאַכען, און פרעגט זיך אַליין, וואָס וועט זיין מיט אייך נאָכדעם, שפּעטער, אויב אייער ליעבשאַפט צום מיידעל וועט אָפּגעקיהלט ווערען? צי וועט איהר קיין חרטה ניט האָבּען? און צי וועט איהר קאָנען אויסהאַלטען אַלע רדיפות און יאָגענישען און אַלע גזירות רעות, וואָס האָגלען אויף אונזערע קעפּ?...

א י וו אַ נ אָ ו ו [מיט אַ זיפץ]. אפשר זענט איהר גערעכט. איך דאַנק אייך זעהר פאַר אייער אָפענהערציגקייט. נאָר איך מוז אייך זאָגען, ניט ווי פאַר אַ פרעמדען, נאָר ווי פאַר אַ פריינט, אַז בּיי מיר איז דאָס אַ בּאַשטימטע זאַך... [ענערגיש]. אַזוי מוז דאָס זיין און אַנדערש קאָן עס ניט זיין, ווייל קיין אַנדער אויסוועג איז ניטאָ. איך האָבּ ליעבּ דאָס מיידעל — און זי מוז זיין מיינע! [גיט דעם רב די האַנט].

ר בּ ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן [דריקט איהם די האַנט]. נו, זאָל אייך גאָט העלפען, ווי איהר ווינטשט אייך אַליין. איהר האָט מיך געפרעגט, האָבּ איך אייך געזאָגט דאָס, וואָס מיין געוויסען און מיין פאַרשטאַנד האָבּען מיר דיקטירט. און ווייטער — ווי איהר פאַרשטעהט. געהט געזונט און זייט מצליח. [איוואַנאָוו פאַרנייגט זיך טיעף,

געהט־אַפּ. רב לוי היילפּערין מאַכט־צו די אָפענע ספרים, וואָס אויפ׳ן טיש, און טראָגט זיי איבער איינציגווייז אין ספרים־שראַנק. — נאָך אַ קורצער פּויזע עפענט זיך אַ האַלבע טיר און עס באַווייזט זיך ווידער אַ מאָל דער שמש].

דער שמש. אַ איד פרעגט זיך נאָך, צי קאָן ער זיך זעהען. שפּיראָ הייסט ער.

רב לוי היילפּערין. זאָל ער אריינקומען. [עס קומט־אריין דוד שפּירא. דער רב געהט איהם אַקעגען].

דוד שפּירא. גוט מאָרגען, רבי! [פאַרנייגט זיך מיט גרויס דרך־ארץ].

רב לוי היילפּערין [גיט איהם די האַנט, פריינטליך]. וואָס וועט איהר זאָגען גוטס? זיצט. [זעצט זיך אַוועק].

דוד שפּירא [קווייקעלט זיך, בלייבט שטעהן]. גוטס פרעגט איהר, רבי? וואו האָט איהר היינטיגע צייטען גוטס? [זיפצט, זעצט זיך אַוועק]. איך ווייס ניט, אויב איהר קענט מיך... נאָר אַז איך וועל אייך זאָגען, ווער איך בין, וועט איהר שוין אודאי וויסען. מיין נאָמען איז דוד שפּירא. פון די אמת׳ע שפּיראָס... [קוקט, וואָס פאַר אַ ווירקונג עס מאַכט אויפ׳ן רב, וואַרט אַ ווייל׳ע און רעדט ווייטער]. פון די סלאַוויטער שפּיראָס בין איך. [דער רב זיצט אומגעריהרט. דוד שפּירא רעדט ווייטער]. איך בין געגאַנגען פאַרביי, בין איך אריינגעקומען הערען, וואָס הערט זיך מכּח דער דעפּוטאַציע, וואָס איז געגאַנגען היינט צום גובערנאַטאָר, און צי ס׳איז אמת, וואָס מע זאָגט ביי אונז אויף דער בערזע, — איך בין אַליין אַ בערזיאַנער, זאָגט מען אויף דער בערזע, אַז דער גובערנאַטאָר זאָל האָבען באַרוהיגט די דעפּוטאַציע און זאָל האָבען געזאָגט, זאָגט מען, אַז מע קאָן זיין זיכער, אַז קיין פּאָגראָם וועט היינטיגען פּסח ניט זיין.

רב לוי היילפּערין [מיט אַ גרינגען שמייכעל]. ביי אייך אויף דער בערזע ווייסט מען תּמיד פריהער, וואָס סע טהוט זיך. נאָך נישטאָ קיין שעה זינט מיר זענען אויפגענומען געוואָרען ביי׳ם גובערנאַטאָר — און די בערזע ווייסט שוין.

ד ו ד ש פ י ר אַ [פּיהלט זיך עטוואָס פרייער]. איהר שפּיעלט זיך מיט דער בערזע? ביי אונז אויף דער בערזע האָט מען נאָך געוואוסט נעכטען, וואָס דער גובערנאַטאָר וועט אייך היינט זאָגען... אָבער ס'איז אמת, אַז ער האָט אייך באַרוהיגט?

ר ב ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן. יאָ, ס'איז אמת, ער האָט אונז באַרוהיגט. איך האָב שוין אפילו באַפוילען, מע זאָל וועגען דעם אויסרופען היינט אין אַלע שוהלען. צו גאָט אַ האָפענונג, אַז מיר וועלען האָבען אַ רוהיגען יום־טוב.

ד ו ד ש פ י ר אַ. דאַנקען גאָט. געלויבט השם יתברך! [פויזע. קענטיג, אַז ער האָט עפּיס צו זאָגען. קוקט זיך אויף די הענט. אַנט־שליסט זיך, טהוט פריהער אַ הוסט־אָפּ אויף אַ זייט]. האָט קיין פאַראיבעל ניט, רבי, איך האָב אַגב צו אייך טאַקי אַ שטיקעל עסק אויך... דאָס הייסט, ניט קיין עסק, נאָר אַ מין... אַ מין שאלה אַזעלכע... דאָס הייסט, איך בין נישט געקומען פרעגען אַ שאלה, ווי אַ אידינע פרעגט, נאָר גלאַט אַזוי עפּיס אַ זאַך האָב איך אייך געוואָלט פרעגען, אַ מין עצה הייסט עס... די מעשה איז אַזוי. איך בין אַ היגער בעל־הבית, שפּיראָ הייס איך, דוד שפּיראָ, פון די אמת'ע שפּיראָס, איהר פאַרשטעהט צי ניין, פון די סלאַוויטער... [פויזע. קוקט, טאָמער וועט דאָס פּאַרט אַ נעם־טהון דעם רב].

ר ב ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן [פריינטליך]. וואָס זשע האָט איהר געוואָלט פרעגען, אייגענטליך?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. ניט פרעגען, נאָר גלאַט אַזוי, בדרך עצה זיך דורכרעדען מיט אייך וועגען אַ זייטיגען ענין, אויב ס'איז דער־לויבט... בין איך, הייסט עס, אַ היגער בעל־הבית, און עס קומען אריין צו מיר פאַרשיידענע מענטשען, צום מייניסטען יונגעלייט, סטודענטען... איך האָב אַ באַקאַנטען כריסט, אַ סטודענט. בעט ער מיך, ער וויל זיצען מיט אונז ביי'ם סדר... האָב איך געוואָלט הערען פון אייך, רבי, אייער שיקול־הדעת, צי איז כדאי, למשל, אַז אַ כריסט זאָל זיצען ביי אידען גלייך מיט אַלעמען ביי'ם סדר, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַלס גאַסט?...

רב לוי היילפּערין. פֿאַר וואָס ניט? אדרבה! [מיט אַ שמייכעל]. זאָל ער זעהען, וואָס מיר טהוען מיט זייער קריסטליך בלוט אויף פּסח...

דוד שפּירא [אויפגעלעבט]. מיינע ווערטער! חאַ־חאַ! פּונקט דאָס אייגענע טענה איך מיט מיין ווייב: לאָזען זיי זעהען! לאָזען זיי וויסען! עס קאָן צוניץ קומען אַמאָל. דער גוי איז בטבע, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַ גאַנץ וואוילער גוי... אַ דעיסטוויטעלני סטאַטסקי סאָוועטניק׳ס אַ זוהן... האָטש אפילו זעהר פראָסט ביי זיך! אָבער טאַקי פראָסט, וואָס פראָסט הייסט! ביי אונז איז ער אַ גאַנצער בן־בית און אינטערעסירט זיך מיט אַלסדינג, וואָס איז שייך צו אידישקייט. בעט ער זיך ביי מיר, אַזוי ווי היינט איז ביי אונז פּסח, וויל ער זיין מיט אונז אינאיינעם ביי׳ם סדר. ער וויל זעהען, זאָגט ער, ווי אַזוי עס קומט־פאָר ביי אונז, זאָגט ער, די פּאַסקע? נו, ווי זאָגט מען איהם אָפּעט? ער קאָן דאָך מיינען טאַקי באמת מי יודע וואָס... טענה׳ט אָבער מיין ווייב איינס: צו וואָס טויג דיר אַ גוי, אַ איוואַנאָוו, צום סדר?

רב לוי היילפּערין [מיט אינטערעס]. ער הייסט איוואַנאָוו?

דוד שפּירא. איוואַנאָוו אַליין איז ווינציג, הייסט ער נאָך איוואַן איוואַנאָוויטש איוואַנאָוו.

רב לוי היילפּערין [געלאַסען, נאָך אַ קורצער פּויזע]. האָט איהר נישט אַ טאָכטער?

דוד שפּירא. נאָך וואָס פאַר אַ טאָכטער! אַ בת־יחידה, און, דאַנקען גאָט, אַ געראָטענע, אַ חכמה און אַ יפת־תואַר ויפת־מראה, ענדיגט היינטיגען נאָך־פּסח גימנאַזיע. [פּויזע. ווערט מיט אַ מאָל אומרוהיג]. וואָס פרעגט איהר עפּיס, צי איך האָב אַ טאָכטער?

רב לוי היילפּערין [ענטפערט ניט. נאָך אַ קורצער פּויזע]. שוין לאַנג, אַז ער געהט־אַריין צו אייך?

דוד שפּירא. ווער?

רב לוי הילפערין. אט דער כריסט איוואנאוו.

דוד שפירא. פון תחילת ווינטער אן, אלע טאג כמעט. וואס איז דען?... [פויזע]. ער איז ביי אונז, ווי איך האב געזאגט שוין, א גאנצער בן־בית. ווארום גלאט איין אבי א וואסער א גוי וואלט איך ניט ארייננעלאזט. נאר א דעיסטוויטעלני סטאטסקי סאוועטניק׳ס א זוהן, איהר פארשטעהט צי ניין, און איין אוהב־ישראל — ווי אזוי מיינט איהר? — פאר א אידען איז ער אייך די כפרה, סכנת־נפשות! און איז באקענט מיט אלע אונזערע ימים־טובים, דינים און מנהגים. מיין ווייב זאגט בדרך ליצנות, אז אט דער גוי וועט שוין באלד קאנען פסק׳ענען שאלות...

רב לוי הילפערין [שלאגט איהם איבער]. און ער קען זיך מיט אייער טאכטער?

דוד שפירא. ווער?

רב לוי הילפערין. אט דער כריסט איוואנאוו.

דוד שפירא. איך זאג דאך אייך — א בן־בית... [ווערט ווידער אומרוהיג]. אקעגען וואס פרעגט איהר עס דען?

רב לוי הילפערין [שטעהט־אויף, געהט א פאר טריט הין און צוריק פארטראכט, די הענט פארלעגט אהינטער, שטעלט זיך אפ, געהט־צו צו שפיראן, וועלכער איז אויך גלייך אויפגעשטאנען און ווארט אויף איין ענטפער, רעדט צו איהם געלאסען]. גיט אכטונג אויף אייער טאכטער...

דוד שפירא [איבערראשט. חאפט־ארויס א פעטשיילע, ווישט זיך דעם שוויים, פלאנטעט מיט דער צונג]. איך... איך פארשטעה ניט, רבי, וואס... וואס איהר זאגט... וואס הייסט, איך זאל אכטונג געבען?... וואס געהער זיך אן אהער מיין טאכטער? וואס... וואס פאר א מחותן איז ער מיט מיין טאכטער?...

רב לוי הילפערין [ווייך]. בארוהיגט אייך. זיצט. [שפירא זעצט זיך אוועק, שטעהט אבער באלד אויף, ווייל דער רב שטעהט. זעצט זיך דער רב אוועק, און נאך איהם שפירא]. איך וואלט אייך אפילו ניט באדארפט זאגען דאס, וואס מיר איז איבערגעגעבען געווארען בסוד... נאר אזוי ווי עס געהט דא, ווי איך זעה, אין נפש, בין איך

מיר מתּיר אויסצוזאָגען אַ פרעמדען סוד, און מסתּמא וועט איהר וויסען, ווי אַזוי צו באַגעהן זיך, ס'זאָל ניט אַרויסקומען, אַז דער סוד איז אַרויס פון דאַנען... אַט דער כּריסט איוואַנאָוו איז נאָר־וואָס געוועזן ביי מיר.

דוד שפּירא [העכסט איבעררעשט]. איוואַן איוואַנאָוויטש? ביי אייך? ווען איז ער געוועזן?

רב לוי הײלפּערין. נאָר־וואָס, מיט עטליכע מינוט פאַר אייך.

דוד שפּירא. מיט עטליכע מינוט פאַר מיר? וואָס האָט ער דאָ געטהאָן?

רב לוי הײלפּערין. געקומען זיך איין עצה האַלטען, וואָס טהוט מען? אַזוי ווי איהם איז געפעלען אייער טאָכטער... ער איז פאַרליעבט אין איהר און וויל זיך צוליעב איהר מגייר זיין...

דוד שפּירא [שפּרינגט־אויף, זעצט זיך אַוועק צוריק, האַפּט־אַרויס די פּעטשיילע, ווישט זיך דעם שוויס. קאָן ניט אַרויסרעדען קיין וואָרט].

רב לוי הײלפּערין [באַרוהיגט איהם]. איהר באַדאַרפט זיך אַזוי ניט אויפרעגען. איהר באַדאַרפט דאַנקען גאָט, וואָס חלילה ניט פאַרקעהרט... הײנטיגע צייטען... הײנטיגע קינדער... אדרבה... איהר דאַרפט עס נאָר וויסען, בכדי איהר זאָלט זעהען וואָס צו טהון...

דוד שפּירא [קוים וואָס ער קאָן שוין רעדען]. נו, געוויס, געוויס אַזוי... איך דאַנק אייך, רבי, איך דאַנק אייך זעהר און זעהר! [דריקט איהם די האַנט]. איהר האָט מיר געעפענט די אויגען... דעם מוח געעפענט... אַ קלייניגקייט?... אַזאַ מעשה!... אַצינד איז שוין רעכט... אַצינד איז שוין פאַרענטפערט אַ סך קשיות... [שטעהט־אויף, טהוט זיך אַ פּאַטש אין שטערן]. אַי־אַי־אַי, דוד שפּירא! דו מיינסט, ביזט אַ חכם? ביזט אַ נאַר! [אַלע מאָל העכער]. ביזט אַ שוטה! אַ פּרא־אָדם ביזט דו!... [זעצט זיך אַוועק צוריק]. האָט קיין פאַראיבעל ניט, רבי, איך בין אַזוי איבעררעשט, עס האָט

מיר אזוי דער׳הרג׳עט מיין קאָפּ, אַז איך ווייס גאָרניט, וואָס איך רעד!... איהר זאָלט וויסען, וואָס דאָ קומט־פאָר! וואָס פאַר איין אומגליק! ס׳איז הימעל עפען זיך! צרות מיט צרות מיט צרות! [רייבט זיך דעם שטערן]. ווי זאָגט איהר: צער גידול בנים... [פויזע]. איין טאָכטער סך־הכל, און אַ גראָטענע, און שוין דאָ אַ חתן אויך, כמעט אַ חתן, מיט אַ רייכער באָבע, מיט בראַסלעטען, וואָס איך בין ניט צופריעדען, און מיין ווייב וויל דוקא יאָ דעם שידוך, פאַרקעהרט, ס׳איז גאָר איינגאַנצען איהר אויפטהו — און דאָ פּלוצים נאָט אייך גאָר אַ כריסט, אַ איוואַנאָוו, דעם חתנ׳ס אַ חבר טאַקי — גאַנצע פּעק צו דערצעהלען, אָט אַזעלכע פּעק! [באַווייזט מיטביידע הענט]. איין עבירה, ס׳איז ערב יום־טוב, איך נעם ביי אייך צו צייט... [שטעהט־אויף, דער רב נאָך איהם]. און אַליין האָב איך אויך אַ סך צו טהון, באַזאָרגען ווין אויף ארבע כוסות, איהר פאַרשטעהט צי ניין, און נאָך כדומה אַזעלכע ארבייט אַ סך... האָט מיר אַ גוטען יום־טוב. איך דאַנק אייך זעהר, רבי, פאַר דעם, וואָס איהר האָט מיר דאָ די אויגען געעפענט — איצט ווייס איך האָטש, וואו איך בין אין דער וועלט!... [געזעגענט זיך]. אַ גוטען יום־טוב!

רב לוי הייל פּערין [באַגלייט איהם]. אַ גוטען יום־טוב. געדענקט נאָר, וואָס איהר האָט צו טהון. נישט געאיילט זיך, יעדע זאַך פריהער גוט באַטראַכטען, איבערוועגען...

דוד שפּיראָ. געווים, געווים. אַ גוטען יום־טוב! [לאָזט זיך געהן און קעהרט זיך באַלד אום צוריק. דאָס פּנים איז מיט אַ מאָל ביי איהם פאַרענדערט, ווי עלטער געוואָרען. דער שטערן געקנייטשט. חאַפּט זיך ביי׳ם קאָפּ]. יאָ! וואָס זשע הייסט עס? האָט קיין פאַראיבעל ניט, רבי, איך נעם צו ביי אייך נאָך אַ מינוט צייט... איהר זאָגט, איך זאָל וויסען, וואָס איך האָב צו טהון... וואָס, אייגענטליך, איז דאָ צו טהון? און וואָס, אשטייגער, האָט איהר איהם איין עצה געגעבען, ער זאָל טהון? איך מיין דעם כריסט, איוואַנאָוען?...

ר ב ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן. איך האָב איהם געזאָגט דאָס אייגענע, וואָס איך זאָג אייך: אז מע דאַרף זיך גוט באַטראַכטען...

ד ו ד ש פּ י ר אָ [מיט אַ מאָל אויפגעקאָכט]. וואָס הייסט „באַטראַכטען"? וואָס איז דאָ פאַרהאַן צו טראַכטען? און אז ער וועט טראַכטען פון היינט ביז איבער אַ יאָהר, וועט איהם שפּיראָ אוועקגעבען זיין טאָכטער? ! אָט געה איך אהיים און קעהר־איבער די שטוב מיט'ן קאָפּ אראָפּ, מיט די פיס ארויף! וואָס הייסט? ווי קאָן איך דערלאָזען אזא זאַך, אז מיין קינד, דוד שפּיראָ'ס אַ טאָכטער... איהר זאָגט, ער איז אַ דעיסטוויטעלני סטאַטסקי סאָוועטניק'ס אַ זוהן און ער וויל זיך צוליעב איהר מגייר זיין? און אז ער זאָל זיך זיעבעצעהן מאָל מגייר זיין? ניין, איך וועל דאָס ניט דערלאָזען! [וואָס ווייטער, אַלץ מיט מעהר היץ]. כל זמן איך לעב, וועט דאָס ניט זיין! איך וועל איהם זאָגען! איך וועל איהם דערצעהלען, ווער די שפּיראָס זענען! איך בין אַ שפּיראָ, איהר פאַרשטעהט צי ניין, אַ שפּיראָ!...

ר ב ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן. פון דעסטוועגען זאָג איך אייך נאָך אַ מאָל: נישט געאיילט. מע באַדאַרף זיך פריהער גוט באַ־טראַכטען... ס'איז אַ שווערע הלכה... היינטיגע קינדער... אַ ראָמאַן... ווער ווייסט, וואו עס האַלט ביי זיי?... מע באַדאַרף זיך גוט באַטראַכטען...

ד ו ד ש פּ י ר אָ [מיט היץ]. וואָס איז דאָ צו טראַכטען! ס'איז קלאָר, ווי דער טאָג! אזוי ווי דער הימעל קאָן ניט קומען צו דער ערד! מיין טאָכטער קאָן נישט חתונה האָבען פאַר אַ גוי, יענער מעג זיין מי יודע ווער און מעג זיך זיעבען און זיעבעציג מאָל מגייר זיין! זי קומט ארויס, איהר פאַרשטעהט צי ניין, פון די אמת'ע שפּיראָס, פון די סלאַוויטער... [מיט פאַרוואורף, קוקט אויפ'ן רב שאַרף]. איך האָב אייך געזאָגט שוין עטליכע מאָל, פון וואָסערע שפּיראָס איך בין, און איהר — גאָרנישט... איך זעה, אז איהר הערט זיך ניט צו צו מיינע ווערטער!... די סלאַוויטער ווייסט די גאַנצע וועלט, ווער זיי זענען! די סלאַוויטער האָבען זיך גע־

לאָזט טרייבען סקוואַז סטראַי, גנאַטעווען האָבען זיי זיך געלאָזט! [נאָך מיט מעהר היץ]. יאָהרען־לאַנג אויסגעזעסען אין די טורמעס — און נישט פאַרלוירען זייער שמאַלץ פאַר עשו'ען! זאָל איצטער אַט דעם עשו'ס איין אייניקעל האָבען א השגה, אז שפּיראָ'ס טאָכטער זאָל פאַר איהם התונה האָבען, און איך, דוד שפּיראָ, זאָל זיי פיהרען צו דער חופּה?! [שלאָגט זיך אין הארצען]. סיידען איך וועל פריהער שטאַרבען! [כמעט מיט טרערען]. און אפילו אז איך וועל שטאַרבען, וועלען נאָך מיין טוידט אויפשטעהן פון די קברים די סלאַוויטער, די געגנאַטעוועטע, און וועלען ניט דערלאָזען, אז אַט א יענע גראָבע האַנט עשו'ס, וואָס האָט אמאָל אויפגעהויבען אויף זיי די רוט, וואָס האָט פון זיי שטיקער פלייש געריסען, זאָל זיך צוריהרען צו זייערס איין אייניקעל!...

רב לוי הייל פּערין [געריהרט. טראַכט א ווײַלע]. הערט זשע אוים, מיין ליעבער שפּיראָ. זיצט, זיצט נאָך א ווײַלע. [זעצט איהם אוועק און זעצט זיך אליין אויך]. אין אייערע ווערטער הערט זיך טאַקי א קול פון די אמת'ע סלאַוויטער — ווער ווייסט דאָס ניט די סלאַוויטער? גאָר לאָמיר קאָרשט באַטראַכטען אַצינד די זאַך פאַוואָלינקע אַרום און אַרום. מע טאָר נישט איילען זיך אזוי, ווי איך האָב אייך געזאָגט שוין, — ס'איז א שווערע הלכה!... מע דאַרף קודם זעהען, ווי אזוי זאָל זיין דערווײַלע מיט דעם פּריסט, מיט דעם איוואַנאָווען, וואָס איהר האָט איהם איינגעלאַדען צום סדר?...

דוד שפּירא [נאָך אויפגעטראָגען]. ווער האָט איהם איינגעלאַדען? ניט איך האָב איהם איינגעלאַדען — ער האָט זיך אליין איינגעלאַדען, איינגעבעטען זיך! איצט זעה איך שוין! איצט פאַרשטעה איך שוין!...

רב לוי היילפּערין. איהר האָט דאָך איהם אָבער צוגעזאָגט — איז פאַרפאַלען. מוז ער שוין צום סדר ביי אייך זיין. טאָרט איהר איהם נישט אָפּזאָגען. אזוי איז מיין מיינונג, לכל הפּחות — מין ראַט.

ד ו ד ש פּ י ר אַ [קאַכט זיך]. סטייטש, רבי, וואָס רעדט איהר? האָט קיין פּאַראיבעל ניט. נאָר ווי קאָן איך, שפּיראַ, נאָך דעם, ווי דער גוי האָט אַזאַ השגה?... ס'איז דאָך הימעלשרייענד! ס'איז דאָך...

ר ב ל ו י ה י י ל פּ ע ר י ן [שלאָגט איהם איבער]. יאַ, איהר זענט פאָלקאָם גערעכט. נאָר מע טאָר ניט זיך גראָב באַגעהן מיט אַ מענטשען, ער מעג זיין ווער ער איז: אַ איד, ניט אַ איד — אַ מענטש! און אַיין איידעלער מענטש, קענטיג... מענטשליכקייט, גאַסטפריינטליכקייט איז אָהן אַלעמען אַ גרויסע זאַך. ובפרט מיר, אידען, דאַרפען זיין מעהר געהיט, ווי אַלע אַנדערע מענטשען. אָט טאַקי ווייל מיר זענען ביי זיי אין גלות און ווייל זיי זאָגען אויף אונז מי יודע וואָס, באַדאַרפען מיר זיי ווייזען, אַז מיר זענען ניט ערגער, און אַמאָל אפשר נאָך בעסער פון זיי. איהר זענט דאָך אַ שפּיראַ, באַדאַרפט איהר דאָס פאַרשטעהן... [שטעהט־אויף].

ד ו ד ש פּ י ר אַ [אויך אויפגעשטאַנען. אַ ביסעל ווייכער]. געוויס פאַרשטעה איך, וואָס איהר מיינט. ווער רעדט פון ארויסטרייבען? אַרויסטרייבען וועל איך איהם ניט. אַזוי גראָב בין איך אויך נישט. און אַז איך האָב איהם צוגעזאָגט, איז צוגעזאָגט. שפּיראַ, אַז ער זאָגט אַ וואָרט, איז פאַרפאַלען. נאָר די פלענער זיינע וואָס ער האָט געבויעט [ווידער אויפגעקאַכט], דאָס, וואָס דער גוי האָט דאָרט געגראָבען הינטער מיינע פּלייצעס, וועל איך צעשלאָגען! דאָס, וואָס ער מיינט, וועט ניט זיין! [מיט פייער]. קיינמאָל ניט און פאַר קיין פאַל ניט אין דער וועלט! דאָס קאָנט איהר אייך שוין פאַר־לאָזען אויף מיר! דאָס זאָגט אייך דוד שפּיראַ, פון די אמת'ע שפּיראָס, איהר פאַרשטעהט צי ניין, פון די סלאַוויטער!... אַ גוטען יום־טוב און אַ גוטען תמיד. [געזעגענט זיך מיט'ן רב. דער רב באַגלייט איהם צו דער טיר].

ד ע ר פ אָ ר ה אַ נ ג פ אַ ל ט.

ענדע פונ'ם דריטען אקט.

פערטער אקט

[ביי שפּיראָן איז שוין אַלץ פּסח'יג, גרייט צום סדר. אויבענאָן דאָס היסב־בעט — צוויי קישענס, מיט אַ ווייס לײַלעך איבערגעדעקט. אויפ'ן היסב־בעט ליגען צוגעגרייט אַ ווייסער קיטעל, אַ ווייסער זיידע־נער גאַרטעל מיט אַ ווייסער זיידענער יאַרמעלקע, איין אַלטע, שוין געלבליך פון דער צייט, מיט זילבער באַברעמט און מיט אַ זיידענעם קאָטעס אַראָפּגעהאָנגען. אויפ'ן טיש ליגען מצות, שטעהען כוסות. פון צוויי גרויסע גראָפינעס פינקעלט־אַרויס דער ווײַן. ביי'ם אויבענאָן שטעהט די קערה. אויף דער קערה ליגען אין אַ געהעריגען סדר: אַ פליגעלע, אַ גערגעלע, אייער, אָפּגעשיילטע קאַרטאָפּלעס, אַנגע־ריבענער חריין (מרור), צעשטויסענע ניס מיט עפּעל (חרוסת) און אַ קליין גלעזעל מיט זאַלצוואַסער. עטליכע הגדות, גרויסע און קליינע. — אויף דער סצענע באַווייזט זיך פון דער זייטיגער טיר דוד שפּירא, אַ האַלב־אָנגעטהאָנענער אין נייע מלבושים, מיט איין אויסגעפּרעסט אויבערשט העמד, מיט שלייקעס, אָהן אַ קאָלנער. ער איז שטאַרק צעטראָגען].

ד ו ד ש פּ י ר אָ [הויך]. שרה! בעטי! סיאָמקע! וואו זענט איהר אַלע? אויסגעשטאָרבען? [פון דער קיכטיר ווייזט זיך שרה שפּירא, נאָך אין די וואָכעדיגע מלבושים, מיט אַ נייע הילצערן לעפעל אין האַנט].

ש ר ה ש פּ י ר אָ. וואָס איז דאָרטען? וואָס האָסט דו זיך צעשריגען, ווי אויף אַ פאָזשאַר?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. ווער האָט דען געשריגען? גאָרניט אָנגעהויבען צו שרייען! האָסט מיר צוגעגרייט אַ העמד — וואו איז אַ קאָלנער?

שרה שפּירא. דאָרט וואו דאָס העמד, דאָרט איז דער קאָלנער. זוך, וועסט דו געפינען, האָסט דו געהערט אַ ביסעל!

דוד שפּירא. וואו האָב איך צייט צו זוכען? אַ שעה אַז איך זוך... [געהט־אַפּ צוריק].

שרה שפּירא. אַ שעה אַז ער זוכט! [געהט־אַפּ אין קיך. — אין אַ האַלבע מינוט אַרום קומט־אַרוים ווידער דוד שפּירא, שוין מיט אַ קאָלנער, נאָר אָהן אַ שניפּס. ער שפּיליעט דעם קאָלנער. דער קאָלנער וויל זיך ניט פאַרשפּיליען. דאָס מאַכט איהם נאָך מעהר נערוועז].

דוד שפּירא. שרה! שרה!...

שרה שפּירא [קומט נאָך אַ מאָל אַרויס פון קיך, שוין אָהן אַ לעפעל]. וואָס איז שוין ווידער?

דוד שפּירא [שפּיליענדיג דעם קאָלנער]. האָסט מיר צו־געגרייט אַ העמד מיט אַ קאָלנער — וואו איז אַ שניפּסעל?

שרה שפּירא. וואָס טהוט זיך עס מיט דיר? דאָרט ליגט אַלסדינג. דאָרט ליגט דאָס שניפּסעל. אפילו דעם צילינדער האָב איך דיר דאָרט צוגעגרייט. וואָס ביזט דו אַזוי צעטראָגען, דוד? ביזט מיר עפּיס זעהר צעפלאָכטען!

דוד שפּירא [הערט ניט אויף צו טהון מיט'ן קאָלנער]. מע קאָן זיין צעפלאָכטען, אַז מע האָט עפּיס צו רעדען מיט אַ ווייב אַ נויטיגע זאַך — און מע קאָן ניט!

שרה שפּירא. וואָס הייסט מע קאָן ניט? [געהט־צו צו איהם. אומרוהיג]. אַ נויטיגע זאַך? וואָס האָסט דו ניט געזאָגט ביז אהער?

דוד שפּירא [נאָך אַלץ ניט פאַרטיג מיט'ן קאָלנער]. ווי האָב איך געקאָנט ביז אַהער, אַז ס'איז ערב יום־טוב? ווייִן אויף אַרבע כוסות האָט מען באַדאַרפט ברענגען? און אַרומוואַשען זיך דאַרף מען אויך? און אָנטהון זיך אויך? [פּויזע]. ס'איז אַ מיאוס'ער עסק, שרה, זעהר אַ מיאוס'ער עסק! [קוקט זיך אַרום, רעדט שטיל]. איך בין געווען ביי'ם רב, ביי רב לוי היילפערין...

ש ר ה ש פ י ר א [שטארק אומרוהיג]. וואָס האָסט דו געטהאָן ביי׳ם רב פּלוצים ערב פּסח?

ד ו ד ש פ י ר א. ששש!... [קוקט זיך ארום]. נאָר נישט געפּילדערט, וועל איך דיר דערצעהלען אַלסדינג. [קוים פארשפּיליעט דעם קאַלנער]. די רגע קום איך ארויס... [געהט־אַפּ צו זיך. שרה בלייבט אליין].

ש ר ה ש פ י ר א. וואָס טהוט זיך עס מיט איהם?... „געוועזן ביי׳ם רב"... „אַ מיאוס׳ער עסק"... זאָל איך אזוי וויסען בייז, אויב איך הויב אָן פארשטעהן, וואָס ער מיינט... [עס קומט־ארויס דוד שפּירא, שוין אינגאַנצען אָנגעטהאָן, מיט׳ן צילינדער אין האַנט. שרה געהט איהם אַקעגען, אומגעדולדיג]. גאָט איז מיט דיר, דוד, דערצעהל שוין, וואָס האָט זיך געטראָפען? וואָס פאַר אַ מיאוס׳ער עסק?

ד ו ד ש פ י ר א [נעממט־ארויס די פעטשיילע און גלעט דעם צילינדער. קוקט זיך ארום]. איצט איז נישטאָ קיינער? פריהער נישט געקאָנט רעדען מיט דיר. אז מע דרעהט זיך ארום, טאָ דער, טאָ יענער. [שטיל]. וואו זענען די קינדער?

ש ר ה ש פ י ר א [אויך שטיל]. די קינדער טהוען זיך אָן. זיי וועלען באַלד ארויסקומען. דערצעהל שוין גיכער. ציה ניט די עצמות!

ד ו ד ש פ י ר א. האָרך נאָר אויס, שרה, נאָר איך בעט דיך, ס׳זאָל זיין שטיל... ס׳אַ שלעכטע מעשה מיט אונזער בעטין... ניט מיט בעטין, נאָר מיט אונזער קווארטיראַנט׳ס חבר. איך מיין, מיט אונזער איוואַן איוואַנאָוויטשען...

ש ר ה ש פ י ר א [ברעכט די הענט]. וועה איז מיר! וואָס איז שוין?

ד ו ד ש פ י ר א. האָב צייט — אָט דערצעהל איך דאָך דיר!... איך בין געוועזן ביי׳ם רב, ביי רב לוי הייל־פּערין...

ש ר ה ש פ י ר א. וואָס האָסט דו געטהאָן ביי רב לוי הייל־פּערין?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. גלאַט אַזוי אַריינגעגאַנגען. און אַגב — אַ פרעג טהון איהם, צי ס'איז נישקשה, אַז אַ כּריסט, איוואַן איוואַנאָוויטשען האָב איך געמיינט, זאָל זיצען מיט אונז ביי'ם סדר?

ש ר ה ש פּ י ר אָ [הויך]. האָט ער געזאָגט מסתמא, אַז ניין? מיינע רעד! וואָס האָב איך דיר געזאָגט?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. ששש!... אַקוראַט פאַרקעהרט! נאָר ניט דאָס — האָב צייט, האָפּ נישט איינס פאַר דאָס אַנדערע! הקיצור, ווער איך געוואוירע ביי'ם רב אַ שענע זאַך... [קוקט זיך ארום]. אַז אונזער כּריסט, איוואַן איוואַנאָוויטש מיין איך, איז מיט פינף מינוט פריהער פאַר מיר אויך געוועזען ביי'ם רב, ביי רב לוי הייל־פערין, און אויך מכח איין עצה האַלטען זיך.

ש ר ה ש פּ י ר אָ. איין עצה האַלטען זיך? אַז וואָס?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [קוקט זיך ארום. גאַנץ שטיל]. אַז ער וויל זיך מגייר זיין... איוואַן איוואַנאָוויטש, הייסט עס, וויל זיך מגייר־זיין.

ש ר ה ש פּ י ר אָ [הויך]. איוואַן איוואַנאָוויטש? מגייר זיין? וואָס'ט זיך מיר גע'חלומ'ט!... משוגע געוואָרען?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. ששש! וואַרט־אוים! וועסט הערען, צוליעב וואָס! עס האָט מיך אַזוי אויפגעטראָגען, אַז איך האָב געמיינט, איך וועל עס נישט אויסהאַלטען, אַז איך וועל דאָרט די אַפּאָפּלעקציע באַקומען! ער האָט מיר דעם קאָפּ אַראָפּגענומען, און איך האָב מיר גאָר קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען!

ש ר ה ש פּ י ר אָ [פאַרשטעהט נאָך ניט]. צוליעב וואָס זשע וויל ער עס טהון, דער משוגע'נער גוי?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [קוקט זיך ארום, רעדט נאָך שטילער]. צוליעב דעם וויל ער זיך מגייר זיין, ווייל ער איז פאַרליעבט, זאָגט ער, אין... אין אונזער בעטין, און וויל, זאָגט ער, מיט... מיט... מיט איהר האָבען חופּה וקידושין... נו? הערט זיך אַזעלכם?

ש ר ה ש פּ י ר אָ [אַ פּלעסק מיט די הענט, שרייט־אוים אויף אַ קול]. אוי, אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען! אוי, איך וועל דאָס ניט

אויסהאַלטען! [ברעכט די הענט, טראָגט זיי צו צום הארצען]. איך האָב אָבער געוואוסט, אַז דאָ איז עפּיס! דאָס האַרץ האָט מיר אָבער געזאָגט, אַז ס'איז ניט גלאַט, אַז דער גוי פּלאָנטעט זיך מיר דאָ ניט אומזיסט... אַלע בייזע, ווּיסטע, פינסטערע חלומות! נאָ דיר נאָר אַ כריסט! אַ איוואַן איוואַנאָוויטש! און ווער האָט איהם פאַרנאַרעט, אַז ניט דו?

דוד שפּירא. איך?

שרה שפּירא. ווער דען — איך? ביי מיר וואָלט ער שוין לאַנג געעפּענט מיט'ן קאָפּ די טיר! האָסט דו זיך אָנגע־קלעפּט אין איהם, אַז ער האָט אַ אידיש פּנים מיט אַ אידישער נאָז!

דוד שפּירא. אַ אידישע נאָז — דאָס איז געווען דיינע ווערטער. איך האָב נאָר געזאָגט, אַז ער האָט אַ אידישע נשמה... נאָר נישט דאָס איז דער עיקר אַצינד. איצט באַדאַרף מען צו־טראַכטען עפּיס איין עצה, ווי אַזוי ווערט מען זיינער פּטור?

שרה שפּירא. וואָס פאַר עצות דאַרף מען זוכען? מע דאַרף איהם געבען דעם וועג — און שוין!

דוד שפּירא [מיט שרעק. רעדט שטיל]. זאָל גאָט היטען! וואָס רעדסט דו? מע באַדאַרף זיך באַטראַכטען פריהער...

שרה שפּירא. וואָס איז דאָ צו טראַכטען, האָסט דו געהערט אַ ביסעל? [הויך]. מע באַדאַרף איהם [צעצויגען] אַרויס־טרייבען! אַרויס־יאָגען!

דוד שפּירא [שטיל]. ששש!... נאָר נישט געיאָגט און נאָר נישט געטריבען! זאָל דיך גאָט היטען, שרה, פון דאַנען אַהין אָהן מיר! דו הערסט, וואָס איך זאָג? ס'וועט זיך טהון חושך! וועסט פאַרקאָכען אַ קאַשע! וועסט אונז מאַכען אומגליקליך אַלעמען! דו פאַרשטעהסט גאָרניט, וואָס דאָ טהוט זיך! דאָ איז אַ ראָמאַן — ווייסט דו חאָטש, וואָס דאָס הייסט? [קוקט זיך אַרום, רעדט נאָך שטילער]. דאָס איז ביי זיי איין אָפּגערעדטע זאַך פון פריהער!

שרה שפּירא [פאַרברעכט די הענט]. ווע איז מיר! און וואָס איז מיט שניאורסאָנען?

דוד שפּירא. אַפּנים, אַ נעכטיגער טאָג?

שרה שפּירא. וואָס רעדסט דו, דוד? און וואָס איז מיט'ן שידוך?

דוד שפּירא [כאַפּט זיך ביי'ם קאָפּ]. וואָס מיר שידוך? ווער מיר שידוך? מע זאָגט דאָך דיר, אַז דאָ איז אַ ראָמאַן, ניט קיין שידוך!...

שרה שפּירא. און דאָס, וואָס ער האָט איהר געוואָלט שענקען אַ בראַנזעליעט? און דאָס, וואָס ער שרייבט אַלע מאָל בריעף צו דער באַבושקע?...

דוד שפּירא [אַ פּאָר מאָל שפּאַנט ער אַרום און בלייבט שטעהן]. ס'איז דיר איין אַקציע מיט איהר! מיר האָט זיך אויפגעקאָכט דאָס גאַנצע בלוט, אַז איך האָב דערהערט אַזאַ מעשה; און זי רעדט גאָר פון בראַנזעליעטען מיט באַבושקעס! איך בין שיער משוגע געוואָרען נאָר פון דעם געדאַנק אַליין, אַז עשו קאָן גאָר האָבען אַ השגה אויף די סלאַוויטער'ס איין איניקעל, און איהר ליגט אין זינען בראַנזעליעטען! באַבושקעס קריכען איהר אין קאָפּ אריין!

שרה שפּירא. וואָס זשע האָט זי געשוויגען ביז אהער?

דוד שפּירא (שטעלט זיך אָפּ, טייט איהר מיט אַ פינגער). דאָס דאַרפסט דו פרעגען ביי איהר! דערויף ביזט דו אַ מאַמע!

שרה שפּירא [ברעכט די הענט]. ווע איז מיר! וואונד איז מיר! פאַרפינסטערט בין איך געוואָרען!

דוד שפּירא. איצט איז ניט קיין צייט פון ברעכען די הענט און פון גוואַלדעווען. איצט דאַרף מען עפּיס צוטראַכטען, דו פאַרשטעהסט צי ניין, געפינען עפּיס איין עצה. אָבער שטיל, מיט שכל און מיט אַ גאַנג, נישט פּי־פּו־פּאַ, גלאַט אין דער וועלט אריין, און אָהן גוואַלדען, אָהן פילדערייען! דער רב, רב לוי היילפערין, איז גערעכט. ס'איז, זאָגט ער, אַ שווערע הלכה!

ס'איז איין אײדעלע מאַטעריע, זאָגט ער... כ'האָב שוין גענוג געטראַכט דעם גאַנצען טאָג! [חאַפּט זיך ביי'ם קאָפּ]. דער קאָפּ ווערט מיר אָקערשט ניט צעפּאַלען אויף שטיקלעך! [פּויזע]. דערווייל איז יום־טוב און מע דאַרף געהן דאַווענען. [קוקט זיך אַרום]. דאָ וועט קומען דער כּריסט... איהם געגעבען דאָס וואָרט — פאַרפאַלען! וואָס וועט ער טראַכטען, אַז מע וועט איהם איצט אָפּזאָגען פון'ם סדר? רב לוי הײלפּערין זאָגט אויך דאָס אייגענע: אַ מויל, זאָגט ער, איז ניט קיין חאַליווע. ובפרט, זאָגט ער, ביי שפּיראָן... קודם כּל, זאָגט ער, איז מענטשליכקייט... אַ מענטש! דו פאַרשטעהסט, צי ניין? דער עיקר — דו זאָלסט זיך נאָר ניט אַריינמישען דערווייל. דו לאָז עס איבער אינגאַנצען אויף מיר! לאָזען נאָר איבערגעהן די סדרים פריהער, די ערשטע טעג יום־טוב, וועל איך שוין מיט איהם רעדען, וועל איך שוין טהון אַלסדינג — קאָנסט שוין זיין זיכער, אַז ביי מיר וועט ער אַליין אַוועק. [מיט פייער]. ער וועט ביי מיר אַוועק וואו דער ליעבער שבת־קודש געהט־אַוועק! ער וועט אפילו ניט וויסען, פאַר וואָס און פאַר ווען! זיי זיכער! דאָס וועט ניט זיין, אַז דוד שפּיראָ'ס טאָכטער, וואָס קומט־אַרוים פון די סלאַוויטער... [עס קומט־אַן סיאָמקע, איין אויסגעצוואַגענער, אָנגעטהאָן יום־טוב'דיג אין זיין אוניפאָרם, מיט אַ ווייס קעלנערעל, האַלט אַ גרויסען מחזור אונטער'ן אָרעם].

ס י אָ מ ק ע [טראָגט־צו דעם פאָטער דעם מחזור]. טאַטע, אָט דאָס איז דער מחזור, וואָס דו דאַרפסט?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [עפענט־אויף דעם טאַוועל, לייענט]. „מחזור לראש־השנה ויום־הכּפּורים"... געטראָפען, ווי אַ בלינד פערד אין גרוב אַריין! [גיט איהם אָפּ]. דאָרט, אויף דער קאָמאָדע, געה, ליגט איין אַנדער מחזור! שטעהט אָנגעשריבען מיט גרויסע אותיות: „מחזור לשלש רגלים"... יאָהרען! שפּיראָ'ס אַ יונגעלע זאָל ניט וויסען קיין חילוק פון אַ מחזור ביז אַ מחזור... [סיאָמקע לויפט צוריק נאָכ'ן מחזור. דוד שפּירא צום ווייב]. איך בעט דיך נאָר אַ מאָל, שרה, ווי גאָט איז דיר ליעב! ווי אין איין אויג אַ שטאָך! ס'איז אַ

שווערע הלכה, איין אײדעלע מאַטעריע... מע באַדאַרף דאָ זיין זעהר־זעהר פאָרזיכטיג! [עס קומט־אַן סיאַמקע מיט׳ן מחזור].

ס י אַ מ ק ע [עפּענט־אויף, ווייזט דעם פאַטער מיט׳ן פינגער, לייענט אויף אַ קול, צעצויגען]. „מח־זור ל־ש־לש רְגָ־לִ־ים"...

ד ו ד ש פּ י ר אָ [נעמט דאָס קינד פאַר׳ן אויהערעל]. רְגָלִים, נישט רַגְלַיִם! ניט געדאַכט זאָלסט דו ווערען — אַ בר־מצוה־בחור׳על און קומט־אַרוים פון די סלאַוויטער!... קום אין שוהל אַריין! [טהוט־אָן דעם צילינדער. צום ווייב]. געדענק זשע, שרה, וואָס איך האָב דיר געזאָגט [שטיל, טראָגט־צו אַ פינגער צום מויל]: ווי גאָט איז דיר ליעב! ווי אין איין אויג אַ שטאָך!... [געהט־אָפּ מיט סיאַמקען איז שוהל אַריין. — עס קומט־אַרוים פון איהר צימער ב ע ט י. שרה שפּירא ווארפט אַ זייטיגען קוק אויף דער טאָכטער, נעמט זיך איבערשטעלען די כוסות].

ב ע ט י [אנגעטהאָן יום־טוב׳דיג, שען פאַרקעמט. שטעלט זיך אוועק אַקעגען שפּיעגעל, מאַכט צו־רעכט די פריזורקע. צו דער מוטער]. מאַמע! געפעלט דיר די פריזורקע? האָסט דאָך ליעב, אַז איך געה אַזוי פאַרקעמט. האַ? מאַמע? [שרה שפּירא זעהט איהר פּנים דורכ׳ן שפּיעגעל, ענטפערט ניט. בעטין וואונדערט עס. זי דרעהט זיך אויס צו דער מוטער]. פאַר וואָס ענטפערסט דו ניט, מאַמע? און וואָס ביזט דו אַזוי פאַרצאָרנט? צוליעב׳ן יום־טוב?

ש ר ה ש פּ י ר אָ [טהוט איהר אַרבייט]. אַז מע האָט אַזאַ טאָכטער, ווי דו, קאָן מען זיין פאַרצאָרנט.

ב ע ט י [געהט־צו נאָהענט צו דער מוטער]. וואָס איז שוין, מאַמע? וואָס פאַר אַ נייעס?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. פאַר וועמען ס׳איז איין אַלטס, פאַר מיר איז דאָס אַ נייעס... [הערט־אויף איבערשטעלען די כוסות]. איך האָב גאָרניט געוואוסט, טאָכטער, אַז ביי דיר איז דאָ אַזעלכע פאַרבאָר־געניש־ען מיט אַזעלכע סודות... איך האָב זיך קיינמאָל ניט געריכט אויף דיר, אַז דו זאָלסט זיין אַזאַ פאַרביסענע און אָפּטהון אונז אַזאַ זאַך...

בּ ע ט י [איבערראַשט]. וואָס פאַר סודות? וואָס פאַר אַ פאַרביסענע? און וואָס פאַר זאַכען האָב איך אָפּגעטהאָן?

שׂ ר ה ש פּ י ר אָ. דער טאַטע איז אוים מענטש. ער וועט דאָס, זאָגט ער, ניט אויסהאַלטען! און איך וועל מסתּמא אויך שטאַרבען פאַר דער צייט... [באַהאַלט דאָס פּנים אין פאַרטוך, וויינט].

בּ ע ט י [דערשראָקען, נעמט זי אַרום]. מאַמוניו! גאָט איז מיט דיר! וואָס קומט דאָ פאָר? איך ווייס גאָרניט פון וואָס צו זאָגען!

שׂ ר ה ש פּ י ר אָ [הויבט־אויף די פאַרוויינטע אויגען, באַטראַכט די טאָכטער]. אַנו, קוק מיר גלייך אין די אויגען אַריין! ווי קאָנסט דו זאָגען אַזעלכס? ווי קאָנסט דו עס אָפּלייקענען מיר, אַ מאַמע, אין די אויגען?... [פּויזע]. וואָס האָט געטהאָן דער גוי ביי'ם רבּ?

בּ ע ט י [שטוינט]. וואָסער גוי? ביי וועלכען רבּ?

שׂ ר ה ש פּ י ר אָ. זעה נאָר, ווי גלייך זי קוקט מיר אין פּנים אַריין! [פּויזע. שטרענג]. זאָג נאָר, וואָס האָט געטהאָן איוואַן איוואַנאָוויטש ביי'ם רבּ, רבּ לוי היילפּערין?

בּ ע ט י [שטאַרק איבערראַשט, ווערט רויט]. איוואַן איוואַנאָוויטש ביי'ם רבּ? ביי היילפּערין? וואָס האָט ער דאָרטען געטהאָן?

שׂ ר ה ש פּ י ר אָ. איך מיין, אַז דו ווייסט עס בּעסער פון מיר און פריהער פון מיר... קוק זי נאָר אָן, ווי זי טאַפּט ווערטער! נעבאַך אַ רחמנות! זי ווייסט גאָרניט פון דער גוטער בּשורה, אַז דער גוי איוואַן איוואַנאָוויטש וויל ווערען אוים גוי!...

בּ ע ט י [אויפגעשיינט]. איוואַן איוואַנאָוויטש וויל ווערען אַ איד?

שׂ ר ה ש פּ י ר אָ. אַ גדולה אויף דער באָבע! און אַ שיינדעלע פאַר אונז אַלעמען! און דאָס איז דאָך אינגאַנצען צו־ליעב דיר, וואָרום ער איז דאָך נאָך דיר די כּפּרה — דאָס האָב איך שוין לאַנג אַרויסגעזעהען, און דו האָסט עס אודאי גוט געוואוסט, — און נאָך דעם אַלעמען האָסט דו אַ פּאַטעפּאַלנאַסט מיר קוקען גלייך

אין די אויגען אריין און איינרעדען מיך, אז דו ווייסט ניט פון וואָס צו זאָגען ? !

ב ע ט י [חאפּט זיך ביים הארצען]. מאַמע ! איך שווער דיר ביי מיין לעבען, אז די געשיכטע מיט׳ן רב, מיט היילפּערין, הער איך דאָס ערשטע מאָל פון דיר !...

ש ר ה ש פּ י ר אָ [מיט גיפט]. אזוי ? ס׳איז גאַרניט קיין אָפּגערעדטע זאך ביי דיר מיט׳ן גוי פון פריהער ? דער רב רב לוי היילפּערין איז דאָך מסתּמא א ליגנער ? אָדער דער טאַטע האָט דאָס אודאי פונ׳ם קאָפּ אויסגעטראַכט ?

ב ע ט י [אויפגערעגט]. מיר דאַכט, מאַמע, אז מיך קענסט דו אויך נישט פאַר אזא גרויסע ליגנערין. איך האָב אייך ביז אהער נאָך מיט קיין זאך ניט געליגנערט ! [מיט הארץ]. אז איך שווער דיר ביי מיין לעבען, אז איך הער עס ערשט פון דיר, גלויבסט דו מיר ניט און הערסט ניט אויף מיך צו באַווארפען מיט שטעכ־ווערטלעך !...

ש ר ה ש פּ י ר אָ. מיט שטעכווערטלעך ? עס קאָן שוין גוט שטעכען און ברעכען מיינע שונאים, אז מע דערמאַנט זיך, אז דו האָסט גענומען בידים און האָסט צעשלאָגען אזא גליק ! איך רעד שוין ניט פון דער באַבושקע — איך רעד פונ׳ם קרן : אזא גאָלדענער בחור, א טאַטענ׳ס א קינד, א פאַמיליאַנט, קומט־ארוים פון אזא משפּחה !...

ב ע ט י [שוין גאַר אויפגערעגט, צעשרייט זיך]. אָבער וואָס ווילט איהר האָבען פון מיין לעבען ? וואָס האָט איהר זיך אלע אָנגעזעצט אויף מיר ? אלע אויף מיר ! אלע אויף מיר !... [פאַלט אויף א שטוהל, באַהאַלט דאָס פּנים אין די הענט, וויינט שטילערהייט. — עס דערהערט זיך א קלונג. שרה שפּיראָ לויפט עפענען און קומט באַלד ארויף צוריק].

ב ע ט י [הויבט־אויף דאָס פאַרוויינטע פּנים]. ווער איז ?

ש ר ה ש פּ י ר אָ [בייז]. דער גר.

ב ע ט י. וואָסער גר ?

שרה שפּירא. דײַן איוואַן איוואַנאָוויטש! [בעטי האָפּט זיך אויף, ווישט זיך אויס די אויגן, מאַכט אַ באַוועגונג אַוועקצוגיין, נאָר בלײַבט שטיין. שרה שפּירא גייט־אָפּ אין דער טיר, פֿון וואַנען איהר מאַן איז פֿריהער אַרויסגעקומען, רעדט בעת מעשה צו דער טאָכטער]. איך גיי זיך דערווײַל אָנטהון און בענטשען ליכט. [עס קומט־אַן **שניאורסאָן**, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו, שוין ניט אין סטודענטישער אוניפֿאָרם, נאָר אין אַ שוואַרצען אַנצוג, אין וועלכען עס זעהט זיך נאָך מעהר רעליעף אַרויס זײַן סעמיטישער טיפּ. די האָר, אָנגעפּאַרפֿומירט מיט פֿעטען, זעהען־אויס נאָך מעהר שוואַרץ און נאָך מעהר געגרײַזעלט, ווי אַלע מאָל].

שניאורסאָן [אויפֿגעלעגט, צו בעטין, גיט איהר די האַנט]. אײַער פֿאָטער איז געווען אַזוי ליעבענסווירדיג און האָט מיר דערלויבט בײַצוּוואוינען מיט אײַך די צערעמאָניע פֿון אײַער יום־טוב... [קוקט זיך אַרום]. וואו איז ער? מסתמא נאָך אין שוהל? אַ שאָד, וואָס ער האָט נישט געוואָלט מיך מיטנעמען אויך אין שוהל. דאָס וועט שוין זײַן, זאָגט ער, צו פֿעט... [בעטי זעצט זיך, בעט איהם אויך זיצען. זי איז צעטראָגען]. וואָס איז עפּיס אײַער מוטער אַזוי בײַז אויף מיר? זי האָט מיר ניט געענטפֿערט אויף מײַן גוטען־אָווענט, און אויף מײַן גראַטולירען זי מיט'ן פֿײַערטאָג האָט זי עפּיס אַ מורקע געגעבען און איז אַנטלאָפֿען געוואָרען... [פּויזע]. און איהר, בערטאַ דאַווידאָוונאַ, אויב איך האָב קיין טעות ניט, זענט מיר עפּיס אויך נישט אַזוי, ווי אַלע מאָל... [בויגט זיך צו צו איהר נאָהענט]. וואָס איז געשעהען, בערטאַ דאַווידאָוונאַ? וואָס קוקט איהר אויף מיר מיט אַזעלכע אויגען?

בעטי [קוקט איהם גלײַך אין די אויגען. רעדט שטיל. דאָס קול ציטערט]. איהר האָט מיר פֿאַרשאַפֿט, איוואַן איוואַנאָוויטש, גרויסע, גרויסע אומאָנגענעהמליכקייטען! [פֿון יענער זײַט טיר באַווײַזט זיך שרה שפּירא, אַ האַלב־אויסגעטהאָנענע, און ווינקט צו דער טאָכטער מיט די הענט, גיט איהר צייכענס, זי זאָל ניט רעדען. בעטי זעהט דאָס, און שניאורסאָן, וואָס זיצט מיט'ן פּנים צו בעטין און מיט'ן רוקען צו דער טיר, זעהט דאָס ניט].

שניאורסאָן [צו בעטין]. איך? אײַך? אומאָנגענעהמליכקייטען? מיט וואָס, צום בײַשפּיעל?

ב ע ט י [ענטפערט ניט באַלד]. מיט אייער וויזיט ביי'ם רבֿ...

ש נ י א ו ר ס אָ ן [שטוינט]. וואָסער וויזיט? ביי וועלכען רבֿ? [שרה שפּירא באַווייזט זיך נאָך אַ מאָל, רופט מיט ענערגישע צייכענס בעטין צו זיך. בעטי זעהט דאָס, ריהרט זיך ניט פון אָרט].

ב ע ט י [צעמישט פון דעם, וואָס די מוטער שטעהרט זי]. יאָ, יאָ... וואָס פרעגט איהר מיך איבער עטליכע מאָל? צו וואָס אָפּלייקענען פון מיר? פון מיר!... [פּויזע. — רעדט שטיל, אויפגערעגט]. איהר זענט געוועזן ביי'ם רבֿ זיך באַראָטען וועגען אַזאַ וויכטיגען שריט, וואָס איהר געהט טהון... צוליעב... צוליעב מיר... און ביי מיר האָט איהר גאָרניט געפונען פאַר נויטיג צו פרעגען?!... וואָס זאָל דאָס באַדייטען?... וואָס קוקט איהר מיך אָן? וואָס מאַכט איהר זיך, ווי איבעראַשט?... איהר וועט דאָך ניט אָפּלייקענען, אַז איהר זענט געוועזן ביי'ם רבֿ? הייל־פּערין רופט מען איהם...

ש נ י א ו ר ס אָ ן [שטוינט]. איך? ביי'ם רבֿ? ביי הייל־פּערין? איך הער דעם דאָזיגען נאָמען דעם ערשטען מאָל פון אייך אַצינד! איך שווער אייך ביי מיין עהרען־וואָרט! [שרה הערט ניט אויף צו רופען די טאָכטער מיט צייכענס].

ב ע ט י [שוין גאָר צעמישט]. אַצינד ווייס איך שוין ווידער ניט, וואָס דאָ קומט פאָר... וואָס טהוט זיך דאָ אַרום מיר?... אַז איך וועל ניט אַראָפּ פונ'ם זינען, וועט טאַקי זיין אַ וואונדער!... [חאַפּט זיך ביי'ם קאָפּ].

ש ר ה ש פּ י ר א [מיינט, אַז די טאָכטער האָט ניט געזעהען, אָדער ניט פאַרשטאַנען, איהרע צייכענס, רופט זי הויך]. קום נאָר אַהער, בעטי, אויף אַ ווײַלע — איך דאַרף דיך האָבען! נו־זשע! גיכער! דער טאַטע וועט באַלד קומען פון שוהל, און איך דאַרף נאָך ליכט בענטשען, האָסט דו געהערט אַ ביסעל! [בעטי הויבט זיך אויף אָהן חשק, געהט צו דער מוטער].

ש נ י א ו ר ס אָ ן [אַ איבעראַשטער, שפּאַנט־אום עטליכע מאָל הין און הער, שטעלט זיך אָפּ, לעגט־צו אַ פינגער צום שטערן. נאָך אַ קורצער פּויזע]. אַאַאַ?... איצט פאַרשטעה איך שוין!... [ווייזט אויף יענער זייט טיר,

וואו זיין חבר׳ס צימער געפינט זיך]. אָט דאָ ליגט דער הונט באַגראָבען!...
[לאָזט זיך אַהין, הערט זיך אײַן, קלאַפּט־אָן אין דער טיר. אין דעם קומט־אָן
פון פאַדערצימער דער אמת׳ער איוואַנאָוו, וואָס גילט אַלס שניאורסאָן,
יום־טוב׳דיג אָנגעטהאָן, מיט אַ פריש געראַזירט פּנים און מיט אַ גרויסען בוקעט
בלומען אין האַנט. דער אמת׳ער שניאורסאָן געהט איהם אַקעגען. זיי באַגריסען
זיך. שניאורסאָן צום חבר]. אַהן אַ קלונג?

איוואַנאָוו. איך האָב אַ שליסעל. [באַווייזט איהם דעם שליסעל. לעגט־אַוועק דעם בוקעט אויפ׳ן טיש].

שניאורסאָן. וואָס פאַר בלומען אין מיטען דרינען?

איוואַנאָוו. לכּבוד אייער פּאַסחאָ...

שניאורסאָן. פאַר וואָס האָסט דו שוין ניט פאַרחאַפּט אין איינוועגס אַ חמצ׳דיגען טאָרט אויך? וואָלט דיך שפּיריכע ארויסגעוואָרפען מיט׳ן טאָרט און מיט די בלומען אינאיינעם...

איוואַנאָוו [לאַכט]. אַ חאַמעץ — דאָס ווייס איך, אַז מע טאָר ניט. [קוקט זיך אַרום]. איך זעה, הערשקאָ, אַז דו ביזט שטאַרק אויפגעלעגט לכבוד יום־טוב? דאָס האָב איך דיר צו־געהאָלפען ביי׳ם בעל־הבית, ער זאָל דיר דערלויבען צו זיין ביי דער צערעמאָניע פון אייער פּאַסחאָ.

שניאורסאָן. אַזוי? אַ שענעם דאַנק דיר דערפאַר!

איוואַנאָוו [לאַכט]. אַ קאָמישער מענטש אָט דער שפּיראָ! ער האָט זיך אַ מאָל דריי מיט מיר באַראָטען, צי זאָל ער דיר עס דערלויבען, צי ניין? אָט איז ביי איהם אויסגעקומען יאָ, און אָט — ניין. ער האָט אַלץ געציטערט, טאָמער זאָגט ער דיר אָפּ, זאָלסט דו ניט איבערטראַכטען וועגען אידען גאָט ווייסט וואָס, חאַ־חאַ! [באַטראַכט דעם חבר אין זיין שוואַרצען אַנצוג]. אינ׳ם דאָזיגען קאָסטיום זעהסט דו אויס, הערשקאָ, ווי איין עכטער סעמיט, טשאָרט וואָזמי!

שניאורסאָן. און דו, וואַניאַ, זאָלסט זיך אָנטהון אין דריי סעמיטישע קאָסטיומען, וועסט דו אַלץ אויסזעהען, ווי אַ פּאַני, עס וועט דיר אפילו ניט העלפען די לעקציעס, וואָס דו געהסט נעמען ביי אונזער רב, ביי היילפּערין...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [איבערראַשט]. פון וואַנען ווייסט דו, אַז איך בין געוועזן בײַ'ם רב?

ש נ י א ו ר ס אָ ן [מיט גיפט]. חאַ־חאַ! פון וואַנען איך וויים? איך וויים אַלסדינג — האָב איך דיר שוין לאַנג געזאָגט. איך וויים אפילו, וואָס דו האָסט ביי איהם געטהאָן...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [קוקט אַראָפּ]. צום ביישפּיעל?

ש נ י א ו ר ס אָ ן [איראַניש]. ווי עס זעהט אויס, האָסט דו זיך אַ נעם געגעבען ווערען אַ איד טאַקי גאָרניט אויף קאַטאָוועס?

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [וויל זיין רוהיג]. עס קאָן גאַנץ מעגליך זיין.

ש נ י א ו ר ס אָ ן. און מסתמא אַלץ צוליעב יענעם געוויסען צוועק?...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [ווי פריהער]. זעלבסטפאַרשטענדליך.

ש נ י א ו ר ס אָ ן [אַלץ מיט דעם זעלבען גיפט]. אַזוי זיכער ביזט דו אין דיין זיעג?

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. אָהן צווייפעל.

ש נ י א ו ר ס אָ ן. און וועגען שטעהרונגען טראַכסט דו גאָרניט? האָסט קיין מורא פאַר... קאָנקורענטען, למשל?

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [הויבט־אויף די אויגען]. קאָנקורענטען?... אפשר ביזט דו דאָס פון די קאָנקורענטען? אַ־זוי?... איצט פאַר־שטעה איך שוין, פאַר וואָס דו ווייסט אַזוי פיעל...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. נישט מעהר וויפיעל מיר איז נויטיג.

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. אויף צו טרייבען שפּיאָנאַזש אַרום מיר און אָנצוהאַלטען די קאָנקורענציע?...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. דו וועסט מיך ניט איבערשרעקען מיט קיין ווערטער...

א י ו ו אַ נ אָ ו ו. איצט פאַרשטעה איך שוין, פאַר וואָס עס טהוט דיר אַזוי וועה דער קאָפּ פאַר מיר...

ש נ י א ו ר ס אָ ן. ווייל איך וויל ניט, זאָלסט זיך מאַכען צום נאַר... עס וועט דיר ניט העלפען קיין רב, קיין צעהן רבנים אויך — זאָג איך דיר פריהער!

אײװאַנאָװ [שטאַרק אױפגערעגט. שװין אױך מיט גיפט]. אַלס גוטער פרײַנט, נאַטירליך, זאָגסט דו דאָך עס מיר... און איך בין געװען אַזאַ נאַר און האָב דיר טאַקי געגלױבט ביז אַהער... איך האָב געמײנט, עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז עס געהט בײַ דיר טאַקי פון דײַן גוטפרײַנטשאַפט. איצט באַװײַזט זיך גאָר אַרױס אין דיר אַ קאָנקורענט... און אפשר נאָך אַ „געפעהרליכער" קאָנ־קורענט? האַ־האַ!...

שניאורסאָן [דרײסט]. זאָלסט דו טאַקי װיסען! און ס'איז זעהר גוט, װאָס דו װײסט עס! די קאָרטען זענען אָפען, װעלען מיר, הײסט עס, שפּיעלען אײן אָפענעם זעכס־און־זעכציג!

אײװאַנאָװ. גוט. איך נעם־אָן דעם קאַמף!

שניאורסאָן [שטאַרק אױפגערעגט]. אומזיסט לאַכסט דו אַזױ, װאַניאַ. װעסט זײַן געשלאָגען, װי אַ...

אײװאַנאָװ [נישט װײניגער אױפגערעגט]. מיר װעלען שױן זעהען, װער װעמען!... [עס קומט־אַרױס שרה שפּירא, אָנגעטהאָן יום־טוב'־דיג, זעהט־אױס אַ סך יונגער און שענער — גאָרנישט צו דערקענען. זי טראָגט צװײ זילבערנע לײַכטער מיט אָנגעצונדענע בענטשליכט. נאָך איהר געהט בעטי אױך מיט צװײ זילבערנע לײַכטער. אַלע פיער לײַכטער װערען אַװעקגעשטעלט אױפ'ן טיש. בײדע חברים פלײסען זיך באַגעגענען די דאַמען מיט אַ שמײכעלע. שרה שפּירא ענטפערט דעם קװאַרטיראַנט מיט אַ פרײַנטליכען גוט יום־טוב, און אױך זײַן חבר, אױפ'ן אמת'ען שניאורסאָן, װאָס גילט אַלס אײװאַנאָװ, װײל זי אפילו קײן קוק נישט טהון. אָקעגען אָבער בעטי איז מעהר צוגעלאָזט צום אמת'ען שניאורסאָן, װי צום אמת'ען אײװאַנאָװ. אַלע פיהלען זיך ניט גוט. עס נעמט אָבער נישט קײן סך צײַט, װײניגער װי אַ מינוט. עס קומט־אָן דוד שפּירא מיט אַ ברײטען גוט יום־טוב. נאָך איהם סיאָמקע].

דוד שפּירא [אױף אידיש]. גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!

סיאָמקע [נאָך איהם]. אַ גוט יום־טוב!

שרה שפּירא. גוט יום־טוב, גוט יאָהר!

בעטי. גוט יום־טוב. [בײדע חברים פאַרנײגען זיך פאַר'ן בעל־הבית גאַנץ העפליך. — נישט קוקענדיג אױפ'ן ברײטען „גוט יום־טוב", זעהט־אױס דוד שפּירא שטאַרק צערודערט. שרה און בעטי זענען פאַרװײנט. בײדע חברים זענען אַנגעדרודעלט אײנס אױף דאָס אַנדערע. נאָר אײן סיאָמקע איז

אויפגעלעגט, שפּיגעלט זיך אין דעם פינקעלדיגען וויין, וואָס אויף אַרבע כוסות, און בלעטערט די הגדות, וואָס ליגען אויפ׳ן טיש].

ד ו ד ש פּ י ר אָ [וויל צעשלאָגען די שטימונג, באַטראַכט דעם טיש מיט דער קערה מיט אַלע זאַכען, פאַרקאַטשעט די אַרבעל, רעדט ווי צו זיך אַליין]. נו? איז שוין צוגעגרייט, הייסט עס, אַלסדינג ביי דיר? די קערה מיט די מצות מיט די הגדות, און אליהו הנביא׳ס כּוס איז אויך דאָ? קאָן מען, הייסט עס, זיך נעמען צו דער אַרבייט? [זיפצט]. שוין לאַנג אַזאַ פּסח ניט געווען! אָט די מימרות מיט די זאָגעבצען, וואָס אין שטאָדט, מיט די פּחדים פאַר אַ פּאָגראָם, מיט די דעפּוטאַציעס צום גובערנאַטאָר, און ועל כּולם — אָט דאָס פּעקעל מיט דער דיעלאָ — אַלסדינג אַרום און אַרום... [ווייזט מיט דער האַנט אַרום קאָפּ]. אַזאַ פּסח זאָל זיך שוין נישט אומקעהרען!...

ש ר ה ש פּ י ר אָ. נישט כּדאַי פאַר׳ן סדר צו דערמאָנען... גאָט וועט העלפען, וועלען מיר עס, אם ירצה שם, איבערלעבען.

ד ו ד ש פּ י ר אָ. געוויס וועלען מיר עס איבערלעבען! מיר וועלען זיי אַלע איבערלעבען!... מיר האָבען איבערגעלעבט גרעסערע צרות, מיט גרעסערע המנס, מיט אַ פּרעה מלך מצרים... [טרעט־אָפּ פונ׳ם טיש]. נו? קינדער! קודם כּל [צום קוואַרטיראַנט], זאָגט אייער חבר, ער זאָל זיך מטריח זיין אָקאָרשט אָנטהון דאָס היטעל. ביי׳ם סדר איז מען זיך נוהג ביי אונז, מע זיצט אין היטלען. און איהר אַליין, הער שניאורסאָן, זייט מוחל אויך דאָס אייגענע... דאָס, וועניגסטענס, וואָלט אַזאַ איד, ווי איהר, וואָס קומט־אַרויס פון די ליבאַוויטשער שניאורסאָנס, כּלעבען, געמעגט וויסען... [ביידע חברים געהען־אָפּ אין פאָדערצימער, יעדער נאָך זיין היטעל, און קומען ביידע צו געהן שוין אָנגעטהאָן אין די היטלען. אין דער זעלבער צייט טהוט־אָן דוד שפּיראָ אויבען, אויף דער קאַפּאָטע, דעם צוגעגרייטען ווייסען קיטעל מיט די ברייטע אַרבעל און די ווייסע פאַרגעלבטע, מיט זילבער באַברעמטע, יאַרמעלקע מיט׳ן קאָטעס, און האַלט ביי אַרומגאַרטלען זיך מיט׳ן ווייסען אַלטען זיידענעם גאַרטעל. די אַריינגעקומענע חברים גרופּירען זיך אַדום בעטין, באַטראַכטען פון דער וויטען שפּיראָן אין זיינע ווייסע בגדים].

איוואַנאָוו [צו בעטין]. אייער פאָטער זעהט אוים ווי אַ פּאַסטאָר, ווי איין ארכיערייִ...

שניאורסאָן [אויך צו בעטין]. גיכער — ווי אַ כּהן גדול אינ׳ם אַלטען בית־המקדש...

דוד שפּירא [רופט־צו צו זיך מיט׳ן פינגער דעם קווארטיראַנט, דעם אמת׳ען איוואַנאָוו]. פּאַני שניאורסאָן! זייט זשע מוחל! [ער געהט־צו צו שפּיראַן, און דער אמת׳ער שניאורסאָן, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו, בלייבט שטעהן מיט בעטין פון יענער זייט טיש]. זעהט איהר אָט דאָס אַ? [ווייזט אויף דער יאַרמעלקע און אויפ׳ן גאַרטעל]. דאָס האָב איך אַ ירושה פון מיין עלטער־עלטער־זיידען, פון די סלאָוויטער... פון יענע סלאָ־וויטער, וואָס אָט דעם עשו׳ס [באַווייזט מיט די אויגען פון דער ווייטען אויף שניאורסאָהנען, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו] — אָט דעם עשו׳ס עלטער־עלטער־זיידע האָט אַמאָל גע׳משפּט מיט גנאָט...

שרה שפּירא [צום מאַן, אויף אידיש]. צו־וואָס דערמאָנען איצט אַזעלכע זאַכען און דבר׳ען פאַר׳ן ערל אַזעלכע רעד?

דוד שפּירא [צום ווייב, אויך אויף אידיש, ווייזענדיג מיט די אויגען אויף שניאורסאָהנען]. זעהסט דאָך, ווי עס אַהרט איהם, דעם גר־צדק, ווי דער פאַראַיאָהריגער שניי...

בעטי [אויפגעטראָגען פון פריהער און פון דעם, וואָס פאָטער און מוטער וואַרפען זיך דורך מיט אידישע רעד, ווענדט זיך מיט איין אויסגעמוטשעט שמייכעל צו שניאורסאָהנען. זי וויל איהם אַרויסבאַווייזען מעהר פריינטליכקייט איבער דעם, וואָס איהר פאָטער איז פּלוצים צו איהם געוואָרען אַזוי קאַלט און רעדט כסדר נאָר מיט׳ן קווארטיראַנט]. אייך, איוואַן איוואַנאָוויטש, באַ־דאַרף זיך אויסווייזען מאָדנע [באַווייזט איהם אויפ׳ן טיש] אָט דער גאַנצער פּאַראַד מיט דער גאַנצער צערעמאָניע...

שניאורסאָן [וואָס שטעהט נאָהענט צו בעטין און הערט זיך צו מיט איין אויהער, וואָס שפּירא רעדט מיט זיין חבר, ענטפערט איהר אויך מיט אַ שמייכעל און שטיל, אַזוי אַז נאָר זי אַליין זאָל הערען]. אַ סך מעהר מאָדנע ווייזט מיר אוים אָט דאָס, וואָס אייער פאָטער איז אויף מיר אַזוי אָנגעשטויסען. און מעהר פון אַלסדינג אַהרט מיך אָט

דאָס, וואָס איהר אַליין, בערטאַ דאַווידאָווּנאַ, זעהט מיר אויס היינט אזוי טרויעריג... עס טהוט מיר וועה דאָס האַרץ קוקענדיג אויף אייך... איך פאַרזיכער אייך, אַז דאָ איז פאָרגעקומען אַ מיספאַרשטענדעניש, וואָס מיט דער צייט וועט זיך עס אַרויסבאַווייזען...

ב ע ט י [קוקט אויפ'ן פאַטער און רעדט צו שניאורסאָנען שטיל, אזוי אַז ער אַליין זאָל זי הערען]. פאַר מיר איז אַלסדינג איין מיספאַרשטענדעניש... אַ רעטעניש פונ'ם אָנהויב ביז'ן סוף... עס דרעהט זיך מיר דער קאָפּ, און אַלץ זעהט מיר אויס, ווי אַ חלום, ווי אַ פאַרדרעהטער, פאַרפּלאָנטעטער חלום...

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צו דער טאָכטער, זעהט פון דערווייטען, אַז זי רעדט עפּיס מיט'ן קוואַרטיראַנט'ס חבר. שטרענג]. בעטי! וואָס דערצעהלסט דו דאָרטען איוואַן איוואַנאָוויטשען?

ב ע ט י [צום פאַטער, הויך]. פונ'ם סדר רעדען מיר...

ד ו ד ש פּ י ר אָ. אַ? דו מאַכסט איהם קלאָר דעם סדר, ווי אַזוי עס קומט ביי אונז פאָר? דאָס טהוסט דו זעהר גוט! דערקלער איהם שוין אַלסדינג. און וואָס האָט איהר זיך אַוועקגעשטעלט אזוי ווייט? קומט אַהער אַ ביסעל נעהענטער! [בעטי און שניאורסאָן געהען־צו נעהענטער צו שפּיראָן]. פאַר וואָס זאָל ער ניט זעהען אַלסדינג פון דער נאָהענט? [צום קוואַרטיראַנט, ווייזט איהם אויף דער קערה]. אָט זעהט איהר אָט די קערה? [איוואַנאָוו, שניאורסאָן און בעטי קוקען־אַריין אַלע דריי אין דער קערה]. זאָגט איהם, פּאַני שניאורסאָן, זאָגט איהם, אייער חבר, — איהר וועט דאָס איהם בעסער קאָנען געבען צו פאַרשטעהן, — אַז דאָס אַלסדינג איז אַ זכר פון מצרים. [באַווייזט אויפ'ן מרור]. דאָס, למשל, איז חריין... מרור ווערט דאָס ביי אונז אָנגערופען. די טייטש איז — ביטערניש. אַ וואונק אויפ'ן וימררו — וואָס מע האָט אונז פאַרביטערט דאָס לעבען אין מצרים, ניט ערגער ווי מע פאַרביטערט אונז דאָס לעבען איצט אויך... און דאָס [ווייזט אויפ'ן חרוסת] איז ביי אונז אַ „זכר לטיט", וואָס אונזערע עלטערען האָבען געקנאָטען לעהם און געמאַכט ציגעל, איהר פאַרשטעהט צי ניין, פאַר פּיתום מיט רעמסס... [די דריי קוקען־

אריין אינ'ם חרוסת, און מעהר פון אלעמען קוקט טאקי אריין איוואנאוו, דער וואס גילט אלס שניאורסאן]. איהר מיינט, ס'איז טאקי לעהם? ניין, עס חאפט נאר דעם אפבליק, עס זעהט־אויס ווי לעהם, רויטע לעהם. בסך־הכל איז עס צעריבענער עפעל מיט צעשלאגענע נים. און דאס, וואס ס'איז באגאסען מיט רויטען, זאלט איהר זיך ניט שרעקען — ס'איז חלילה נישט קיין בלוט... ס'איז וויין... [רעדט צום קווארטיראנט און קוקט אויף זיין חבר]. קוקט אייך נאר גוט צו!... [אלע דריי קוקען, און מעהר פון אלע — איוואנאוו, דער, וואס גילט אלס שניאורסאן]. „חרוסת" ווערט דאס אנגערופען ביי אונז... איהר פארשטעהט צי ניין, חרוסת!... נו, און דאס איז א פליגעלע מיט א גערגעלע פון א הוהן — א זכר פונ'ם „קרבן־פסח", וואס איז געווען אמאל ביי אידען... אבער נאר א זכר, מעהר ניט אז א זכר, איהר פארשטעהט צי ניין! ווארום קיין קרבנות איז שוין ביי אונז היינט ניטא. א סוף! שוין העכער צוויי טויזענט יאהר אז ס'איז ניטא ביי אונז קיין שום קרבנות, קיין סימן ניט!... אצינד, אז איהר זענט שוין א ביסעל קלאר געווארען אין די אלע זאכען, מעגען מיר זיך שוין נעמען אפריכטען דעם סדר, ווי מיר האבען עס בירושה פון אונזערע עלטער־עלטער־זיידעס. איך וועל מיך באזעצען אויבענאן, אט אויף א דעם העסעבעט [טהוט זיך א זעץ־אריין אין די אויסגעבעטע קישענס און מאסטעט זיך איין], ווי א מלך, צו באווייזען, אז מיר זענען א פאלק פון מלכים, פון פרייע מענטשען, ניט פון קנעכט, פארקויפטע, ווי אמאל, צו פרעה מלך מצרים... און איהר זעצט זיך נאר אוים אלע ארום טיש, נעהענטער צום מלך... אט אזוי... [אלע זעצען זיך אוים ארום טיש. שרה שפירא — אין דער רעכטער האנט פונ'ם מאן. פון דער לינקער האנט זעצט זיך בעטי. נעבען איהר — דער קווארטיראנט. אקעגען — דעם קווארטיראנט'ס חבר מיט סיאמקען. דוד שפירא האט פאר זיך איין אלטע הגדה. שרה שפירא — א גראבען „קרבן־מנחה". צו בעטין אין דער הגדה קוקט־אריין דער קווארטיראנט, וואס גילט אלס שניאורסאן. צו סיאמקען איז זיין קליין הגדה'לע קוקט־אריין דעם קווארטיראנט'ס חבר, וואס גילט אלס איוואנאוו. דוד שפירא עפענט־אויף די אלטע הגדה, באווייזט זי דעם קווארטיראנט איוואנאווען]. זעהט איהר אט די אלטע הגדה?

דאָס איז ביי מיר אויך אַ ירושה פון די סלאָוויטער... [מישט־אויף דאָס שער־בלאַט]. טאַקי נעבאַך פון זייער אייגענער דרוק, „דפוס סלאַוויטאַ" — געדרוקט אין סלאָוויטע... [זיפצט]. עך־עך־עך! די הגדה זאָל קאָנען רעדען, וואָלט זי געהאַט וואָס צו דערצעהלען... אַצינד הויבען מיר אָן! [נעמט אַ קאַראַפין מיט וויין און הויבט־אָן צו גיסען אין די כוסות, רעדט דערווייל צו סיאָמקען]. ווי מיינסט דו, זוהנעניו, וועסט זיך מיר ניט פאַרפּלאָנטען, דו שקאָץ איינער, אין די פיער קשיות, ווי פאַראַיאָהרען אין דער צייט?

סיאָמקע [לאַכט]. זאָל גאָט היטען! איך קען זיי אויף אויסווענינ, ווי אַ וואַסער!

שרה שפּירא [קוועלט, שעפּטשעט]. מיר פּאַר דיין פּיסק! [שפּירא האָט נאָך ניט אָנגעפילט קיין צוויי כוסות, דערהערט זיך אַ שאַרפער און אַ לאַנגער קלונג. אַלע טהוען אַ ציטער־אויף אויף די ערטער].

דוד שפּירא [שטעלט־אַוועק דעם וויין]. וואָס איז דאָס? פּלוצים גאָר אין מיטען דרינען? ווער קאָן דאָס זיין?

שרה שפּירא [טוידט]. דער קלונג, האָב איך מורא, שמעקט מיט פּאָליציע... סיאָמעניו, זיי זיך מטריח. [נאָך איידער זי זאָגט דאָס אַרויס, איז שוין סיאָמקע אויף די פיס. ער לויפט־אַראָפּ עפענען. אַלעמענ'ס אויגען זענען געווענדט צו דער טיר. עס נעמט נישט קיין האַלבע מינוט, איז שוין סיאָמקע דאָ צוריק איין איבערגעשראָקענער].

סיאָמקע. זשאַנדאַרען מיט נאַדזיראַטעלים אָהן אַ שיעור, און אונזער דוואָרניק אויך מיט זיי!...

דוד שפּירא [טוידט]. איין אַבלאַווע? פּסח צום סדר?! דאָס טרעפט מיר דעם ערשטען מאָל אויף מיין לעבען!... [עס עפענט זיך די טיר און עס קומען־אַריין אַ גאַנצע חאַליאַסטרע זשאַנדאַרמען, נאַדזיראַ־טעלים, געהיימפּאָליציסטען, און אַ גוי אַ דוואָרניק מיט אַ בלעכעל אויפ'ן היטעל, אויף וועלכען סע שטעהט אָנגעשריבען אויף רוסיש: "Дворникъ", און מיט אַ גרויסען בוך אונטער'ן אָרעם. דער עלטסטער צעשטעלט די זשאַנדאַרמען מיט די נאַדזיראַטעלים, ביי יעדער טיר אַ זשאַנדאַרם מיט אַ נאַדזיראַטעל, און אַליין געהט ער צו מיט צוויי נאַדזיראַטעלים צום טיש. דוד שפּירא וויל אויפשטעהן אַקעגען די געסט].

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר [הויבט־אויף די האַנט]. ווסיע נאַ מיעסטאַך — אַלע זאָלען בלייבען זיצען אויף זייערע ערטער! [צו דוד שפּיראָן]. ווער איז דאָ דער חאָזיאַאין?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [קוים וואָס ער קאָן אַרויסרעדען אַ וואָרט, נאָר רעדט מיט שטאָלץ]. דער חאָזיאַאין, דער בעל־הבית — דאָס בין איך.

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר. אייער נאָמען?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. סלאָוואוטסקי מיעשטשאַנין דאָוויד שליאָמאָוו שאַפּיראָ. שאַ־פּי־ראָ.

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר [ווייזט אויף שרה׳ן]. און דאָס איז?

ד ו ד ש פּ י ר אָ. מיין ווייב סאָראַ יצחק־לייבאָווא שאַפּיראָ. [ווייזט אויף בעטין און אויף סיאָמקען]. און דאָס זענען מיינע קינדער בערטאַ און סאָלאָמאָן.

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר. בערטאַ און סאָלאָמאָן... און ווער איז אָט דער? [ווייזט אויף שניאורסאָנען, וואָס גילט אַלס איוואַנאָוו].

ד ו ד ש פּ י ר אָ. דאָס איז אַ גאַסט ביי אונז. אַ כּריסט. איוואַן איוואַנאָוויטש איוואַנאָוו. אַ דעיסטוויטעלני סטאַטסקי סאָוויעטניק׳ס אַ זוהן...

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר [קוקט זיך איבער מיט זיינע חברה־לייט]. אַ כריסטיאַנין? אַ פּראַוואָסלאַווני? איוואַן איוואַנאָוויטש איוואַנאָוו? ווי קומט אַהער אַ כריסטיאַנין? אויף אַ אידישען מאָהלצייט? אין אַ אידישען פּראַזדניק?

ד ו ד ש פּ י ר אָ [הויבט־אָן קומען צו זיך, רעדט גיך]. דער כּריסט איז, אייגענטליך, ניט אונזער גאַסט, נאָר דער גאַסט פון אונזער קוואַרטיראַנט. מיר האָבען אַ קוואַרטיראַנט אַ דאַנטיסט. [ווייזט אויף איוואַנאָווען, וואָס גילט אַלס שניאורסאָן]. דאָס הייסט, זיין וואָלט ער באַדאַרפט זיין אַ סטודענט, נאָר איזען איז ער אַ דאַנ־טיסט, איבער די פּראָצענטען און איבער די זשערעבעס, וואָס מע האָט היינט צוגעטראַכט אין אוניווערסיטעט, אַזוי ווי, למשל, צום פּריזיוו אַז מע געהט...

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר [אַ מאַך מיט דער האַנט]. דאָס איז ניט אינטערעסנע! איהר זאָגט מיר בעסער איין אַנדער זאַך, ליעבער מענטש. ביי אייך דאַרף דאָ זיין איינער אַ איד, פון די שניאור־סאָנס... וואו איז ער ערגיץ?... [קוקט זיך ארום].

ד ו ד ש פּ י ר אָ [קוקט זיך איבער מיט'ן ווייב, דערשראָקען, רעדט שטיל, אויף אידיש]. אַ גוט יום־טוב! קעצעלע האָט אָבער געזאָגט, אַז מע זוכט איהם מיט ליכט!...

ש ר ה ש פּ י ר אָ [ברעכט די הענט, שטיל]. וועה איז מיר, וואָס זשע וועט זיין?

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר [צו דוד שפּירא, צעציהט די ווערטער]. ביי דיר געפינט זיך אַ איד שני־אור־סאָן. ווערסט זיך ביי מיר ניט אויסדרעהען! אַט באַלד וועלען מיר זעהען. [צום דוואָרניק]. דוואָרניק, סטופּאַי סיודאַ! [דער דוואָרניק מיט'ן בלעכעל און מיט'ן בוך געהט־צו צום עלטסטען. דער עלטסטער נעמט ביי איהם דאָס בוך, עפענט דאָס אויף, זוכט, באַווייזט מיט'ן פינגער שפּיראַן]. אַט איז די פּאַדוואָרנע קניגאַ, און אַט שטעהט פאַרשריבען שוואַרץ אויף ווייס, אַז... [אַלע פּאָלי־ציסטען בויגען זיך אַן, קוקען־אַריין אין בוך. דער דוואָרניק מיט'ן בלעכעל בויגט זיך אויך אַן איבער'ן עלטסטען און קוקט אויך אין בוך אַריין. דער עלטסטער הויבט־אויף דעם קאָפּ, דערזעהט דעם דוואָרניק'ס פיזיאָנאָמיע, טהוט אַ הוק אויף איהם]. פּשאָל!... [דער דוואָרניק שפּרינגט־אָפּ, דער עלטסטער זעצט־פאָר]. אַט דאָ שטעהט פאַרשריבען, הייסט עס, אַז ביי אייך וואוינט איינער אַ שקלאָווסקי מיעשטשאַנין מיט'ן נאָמען הערש מאָווּשאָוו שניאורסאָן. וואו איז ער? [קוקט טריאומפירענד אויף שפּיראַן. דוד שפּירא קוקט אויפ'ן ווייב, און איידער ער באַוויזט צו זאָגען אַ וואָרט, רופט זיך אָפּ פון זיין אָרט, ניט אויפשטעהענדיג, דער אמת'ער איוואַנאָוו, וואָס גילט אַלס שניאורסאָן].

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [רוהיג און הויך]. שניאורסאָן — דאָס בין איך.

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר [קוקט זיך איין אין איוואַנאָווען]. איהר זענט דאָס דער שניאורסאָן? [קוקט זיך איבער פאַרוואונדערט מיט זיינע חברה־לייט. איינער נעמט־אַרויס אַ קליין עלעקטריש לאַמטערנדעל, טהוט אַ

שטעל־אן דאָס ליכט גלייך אויף איוואַנאָווען. אַלע באַטראַכטען איהם פאַר־וואונדערט. — דער עלטסטער צו שפּיראַן]. ניין, גאַספּאַדין שפּיראַ! איהר זענט מיר צו אַ קלוגער איד! איהר באַווייזט אונז דעם אמת'ען שניאורסאָן, פון יענע, פון די ליבאַוויטשער...

ד ו ד ש פּ י ר אַ [קוקט אויפ'ן ווייב, צענעמט די הענט]. וואָס וויל ער פון מיין לעבען?

אַ י ו ו אַ נ אָ ו ו [נעמט־ארויס פון דער זייט־קעשענע אַ פּאַק פּאַפּיערען, ציהט זיי אויס צום עלטסטען, רעדט מיט איראָניע]. איהר גלויבט ניט, אַז איך בין שניאורסאָן? אָט האָט איהר מיינע דאָקומענטען, וואָס וועלען אייך איבערצייגען, אַז דאָס בין איך דער „צאַדדיק" שניאור־סאָן, וואָס איהר זוכט איהם און וואָס איהר דאַרפט איהם אַזוי נויטיג האָבען צו אייער אומגעלומפּערט־געקינצעלטען פּראָצעס, מיט וועלכען איהר מאַכט זיך לעכערליך פאַר דער גאַנצער וועלט...

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר [אויפגערעגט, צו איוואַנאָווען]. קאַק ווי־סמעיעטיע — ווי וואַגט איהר צו רעדען מיט פּאָליציע מיט אַזאַ שפּראַך?!

אַ י ו ו אַ נ אָ ו ו [מיט פייער]. דערפאַר, ווייל איהר און די, וואָס האָבען אייך געשיקט אַהער, ווייסט ניט, וואָס איהר טהוט! אין אייער פאַרבלענדעניש דעקט איהר צו מיט שאַנד דאָס גאַנצע לאַנד אונזערס...

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר [אויסער זיך פאַר כעס, צו איוואַנאָווען]. ניע ראַזסוזשדאַט!... [צו די קאָלעגען]. ז י י ע ר לאַנד!... [קוקט זיך איבער מיט אַ איראָניש געלעכטער מיט זיינע חברה־לייט, וואָס שטוינען, הערענ־דיג פון אַ אידען אַזעלכע ווערטער].

אַ י ו ו אַ נ אָ ו ו. נו־יאָ! אונזער אַלעמענ'ס לאַנד, ניט נאָר אייערס!

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר [אַ טופּ מיט'ן פוס]. מאָלטשאַט, זשיד פּראָקליאַטעי!... אָט היים איך, מע זאָל דיך נעמען, וועסט דו ביי מיר אַנדערש רעדען!... [אַלע ווערען פאַרגליווערט פאַר שרעק, אויסער איוואַנאָוו און זיין חבר, דער אמת'ער שניאורסאָן].

ש נ י א ו ר ס אָ ן [חאַפּט זיך אויף פון זיין אָרט, טהוט אַ ציה די הענט צום עלטסטען]. פאַרדאַן! [באַווייזט אויף'ן חבר]. לאָזט איהם צו־רוה. ער איז ניט שניאורסאָן. דער אמת'ער שניאורסאָן — דאָס בין איך! [אַלע קוקען אויף שניאורסאָנען. די היימישע מיינען, ער איז אַראָפּ פונ'ם זינען. דער נאַדזיראַטעל שטעלט־אָן אויף שניאורסאָנען דאָס לאַמטערענדעל. אַלע קוקען זיך איין אין זיין פּנים, קנייטשען מיט די פּלייצעס, פאַרשטעהען ניט, וואָס דאָ קומט־פאָר].

ד ו ד ש פּ י ר אָ [צום ווייב, אויף אידיש]. וואָס איז דאָס פאַר איין אָנשטעל, איך בעט דיך?

ש ר ה ש פּ י ר אָ. אַלע בייזע וויסטע חלומות!...

ש נ י א ו ר ס אָ ן [באַלויכטען פונ'ם לאַמטערענדעל, צו פאָליציע]. קוקט, קוקט זיך צו גוט!... מיר דאַכט, אַז מע קאָן דאָס אַרויס־זעהען אין דער פינסטער אויך, ווער פון אונז ביידע איז דאָ דער אמת'ער שניאורסאָן... אַ צדיק, אָדער ניט קיין צדיק — נאָר דער אמת'ער שניאורסאָן — דאָס בין איך!

א י ו ו אַ נ אָ ו ו [פון זיין אָרט]. ניין, איך! וואָס הערט איהר איהם? ער שפּאַסט, ער טרייבט קאַטאָוועס. אָט זענען מיינע פּאַפּיערען...

ש נ י א ו ר ס אָ ן [צו איוואַנאָווען]. וואַניאַ! גענוג! איצט געהט ניט מעהר קיין קאַטאָוועס. די זאַך איז צו ערנסט. [צום עלטסטען]. פּאַפּיערען האָב איך אויך! [נעמט אויך אַרויס פּאַפּיערען פון קעשענע]. די פּאַפּיערען זענען אָבער גאָרנישט. די פּאַפּיערען זענען געביטענע. די פּאַפּיערען, וואָס מיין חבר האַלט, — דאָס זענען, אייגענטליך, גאָר מיינע דאָקומענטען. און אָט די פּאַפּיערען, וואָס ביי מיר אין האַנט, — דאָס זענען די דאָקומענטען פון מיין חבר איוואַן איוואַנאָוויטש איוואַנאָוו. אין דעם איז אַ גאַנצע געשיכטע. איך קאָן זי אייך דערצעהלען אין דריי ווערטער. זייט אַזוי גוט!

[ציהט־אויס צום עלטסטען די פּאַפּיערען. דער נאַדזיראַטעל שטעלט־אָן נאָך אַ מאָל דאָס לאַמטערענדעל אויף ביידע יונגעלייט, קוקט זיך איבער פּיעלדייטיג מיט זיינע קאָלעגען. דער עלטסטער נעמט־צו ביי ביידע חברים די פּאַפּיערען און קוקט איין זיי אַריין אינאיינעם מיט זיינע קאָלעגען. דערזעהען, אַז פּאָליציע

שטודיערט די פּאַפּיערען, געהט־צו ווידער אַ מאָל דער דוואָרניק מיט'ן בלעכעל און שטעקט אַריין זיין נאָז אויך].

דער עלטסטער [טהוט אַ דרעה־אויס דעם קאָפּ צום דוואָרניק און אַ הוק אויף איהם]. פּשאָל!... [דער דוואָרניק שפּרינגט־אָפּ. — אין דער זעלבער צייט קומט־פאָר אַ געשפּרעך אין אידיש צווישען שניאורסאָן, דוד שפּירא, שרה שפּירא און בעטי, וואָס זיצט אַקעגען שניאורסאָנען אַזוי איבערראַשט, אַז זי האַלט כמעט ביי פאַלען אין חלשות].

שניאורסאָן [צו בעטין, אויף אידיש]. זייט נאָר רוהיג, בערטאַ דאַווידאָוונאַ, דאָ וועט זיך באַלד דערקלערען דאָס רעטעניש, ווי איהר רופט דאָס, און איהר וועט פאַרשטעהן אַלסדינג... [צו דוד שפּירא, אויך אויף אידיש]. און איהר זאָלט גאָר קיין מורא ניט האָבען, רב דוד, איך בין דאָס טאַקי דער אמת'ער שניאורסאָן, וואָס זיי דאַרפען האָבען צום רומעל, נאָר איך הער זיי, ווי די קאַץ!

דוד שפּירא [צום ווייב]. דו הערסט, שרה? ער רעדט דאָך אידיש!

שרה שפּירא. נסים פון גאָט — אַ איד רעדט אידיש!

דוד שפּירא. האָב איך ניט געזאָגט די גאַנצע צייט, אַז ער האָט אַ אידישע נאָז?

שרה שפּירא. דאָס האָב איך געזאָגט, אַז ער האָט אַ אידישע נאָז.

דוד שפּירא. און איך וואָס האָב געזאָגט?

שרה שפּירא. דו האָסט געזאָגט: אַ אידישע נשמה.

דוד שפּירא. גוט. לאָז זיין אַ נשמה... ווער זשע פון די צוויי איז געוועזן ביי'ם רב, ביי רב לוי היילפּערין?

שרה שפּירא. איך פאַרשטעה דאָ גאָרניט... און די באַבושקע ווען מען'ס איז?

דער עלטסטער [איבערגעקוקט ביידענ'ס פּאַפּיערען, איבער־געגעבען זיי איינעם פון די נאַדזיראַטעלים, ווענדט זיך צו דוד שפּירא און צו שרה שפּירא. שטרענג]. און איהר זאָלט דאָ מיר נאָר נישט איבער־רעדען זיך אויף אייער זשידאָווסקי דיאַלעקט: גער־גער־גער! פּאַ־רוססקי זאָלט איהר רעדען! אַלע פּאַ־רוססקי! [צו זיינע קאָלעגען].

סטראַננאָ! אַ מאָדנע געשיכטע! דאָ קומט־פאָר עפּיס אַ שווינדעל! אַ אידישע מאַכענאַציע!

ש נ י א ו ר ס אָ ן [פון זיין אָרט]. קיין שום שווינדעל! קיין שום מאַכענאַציעס! דאָ איז געווען — איך וועל עס אייך דערקלערען אין צוויי־דריי ווערטער — דאָ איז פאָרגעקומען אַ פּראָסטע וועטע צווישען צוויי חברים, וואָס האָבען נאָר־וואָס געענדיגט גימנאַזיע. איך, שניאורסאָן דער איד, האָב געענדיגט מיט אַ גאָלדענער מעדאַל, און מיין חבר, אַט דער כריסט איוואַנאָוו, האָט קוים־קוים געענדיגט. נו, האָבען מיר געהאַלטען אַ וועטע. איך האָב געזאָגט, אַז ס'איז שווער צו זיין אַ איד, און מיין חבר האָט געזאָגט, אַז ס'איז ניט אַזוי שרעקליך. האָבען מיר זיך — פאַראַיאָהרען ענדע מאַי איז דאָס געווען — געביטען מיט די דאָקומענטען און געקומען צו פאָהרען אַהער, אין אוניווערסיטעט. איך מיט זיין שוואַכען אַטעסטאַט מיט סאַמע דרייען, אַלס איוואַנאָוו, און ער מיט מיין ז״ענצענדען אַטעסטאַט פון סאַמע פינפען און מיט אַ גאָלדענער מעדאַל, אַלס שניאורסאָן. זעלבסטפאַרשטענדליך, אַז מיך האָט מען באַלד צוגענומען אין אוניווערסיטעט, און איהם האָט מען געוויזען די טיר, וואָרום איידער מיר זענען געקומען אַהער, איז שוין דאָ געווען צוגעגרייט אַ צירקוליאַר וועגען ציהען זשערעבעס. נו, האָט ער זיך צוגעשריבען צו אַ דאַנטיסט און איז אויסגעריסען געוואָרען מיט זיין פּראַוואָזשיטעלסטוואָ אויף וואָס די וועלט שטעהט — ער ווייסט שוין דעם טעם, ווי גרינג ס'איז צו זיין אַ א י ד! נאָר אַזוי ווי מיר האָבען זיך דאָס וואָרט געגעבען, ס'זאָל זיין אַ סוד ביז דאָס יאָהר וועט זיך ענדיגען, האָבען מיר ביידע געהאַלטען וואָרט. און מיר וואָלטען דאָס וואָרט ניט געבראָכען איצט אויך, ביז ענדע מאַי. האָט זיך אָבער איצט געטראָפען אַזאַ צופאַל, וואָס קיינער האָט נישט געקאָנט פאָראויסזעהען, באַטראַכט איך מיך פריי פון מיין וואָרט. דאָ געהט דאָך אין גערעכטיגקייט — איהר זוכט מיט ליכט אַ שניאורסאָן, וואָס האָט אַ שייכות צום געוויסען ריטואַל־פּראָצעס, און איך בין דאָך דער אמת'ער שניאור־

סאַן, — ווי קאָן איך דערלאָזען, אז פּאר א אידען שניאורסאָן זאָל ליידען א כּריסט איוואַנאָוו? ווי אזוי וועט איהר באַשולדיגען אייערען א כּריסט, א איוואַנאָוו, א זוהן פון א דעיסטוויטעלני סטאַטסקי סאָוועטניק, אז ער באַנוצט אייער כּריסטליך בלוט אויף פּסח? אז באַשולדיגען — וועט איהר שוין באַשולדיגען מ י ך, דעם אמת'ען שניאורסאָן, וואָס איך געהער מיך אזוי אָן מיט אייער ריטואַל־פּראָצעס און מיט ריטואַל בכלל, פּונקט אזוי ווי עס געהער זיך אָן אהער מיין חבר איוואַן איוואַנאָוויטש איוואַנאָוו! [ווייזט אויף זיין חבר].

א י וו א נ א ו ו [צו שניאורסאָנען]. האָסט אָראָפּגעריסען פון אונז ביידען די מאַסקע פאַר דער צייט, הערשקאַ. פּאַרפּאַלען! נאָר ס'איז א שאָך, וואָס דו האָסט דאָס געטהאָן. וואָלט איך געוועזען שניאורסאָן ביז'ן סוף, וואָלט דאָס מיר געמאַכט פאַרגעניגען צו זיצען אויף דיין אָרט אויפ'ן באַשולדיגונגס־בענקעל. איך וואָלט זיי באַוויזען [ווייזט מיט'ן פינגער אויף אַלע פּאָליציסטען מיט'ן דוואָרניק אינאַיינעם], אָט די אָ, וואָס האָבען מיך געזויגען א גאַנצען ווינטער, ווי נאַריש און ווי לעבערליך ס'איז די גאַנצע געשיכטע זייערע מיט'ן ריטואַל!... איך וואָלט זיי באַוויזען, אָט א די אָ...

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר [צו ביידע חברים]. וואָס האָט איהר זיך אָוועקגעשטעלט פּרעדיגען אָט א דאָ אָ?! [איוואַנאָוו וויל ענדיגען. דער עלטסטער טהוט א טופּ מיט'ן פוס אויף איהם]. מאָלטשאַט! איך וועל אייך ביידען דאָס מויל פאַרשליסען! איך וועל אייך ביידען הייסען נעמען אהין!...

א י וו א נ א ו ו. דאָס וויל איך טאַקי!

ד ע ר ע ל ט ס ט ע ר [מלא רציחה. צו די נאַדזיראַטעלים]. ביידען זאָלט איהר זיי נעמען און אָפּפיהרען! ווער פון זיי איז דער אמת'ער שניאורסאָן — דאָס וועט מען שוין דאָרטען דער־געהן — טאַם ראַזבערוט! מאַרש!... [ביידע נאַדזיראַטעלים לאָזען זיך צו די צוויי חברים. די איבעריגע חברה רינגלען זיי אַרום. אַלע, וואָס אַרום

טיש, קוקען זיך איבער. אויף זייערע פּנים'ער איז אָנגעצייכענט וואונדער, קאָנפוז, איבעראַשונג און שרעק].

ד ו ד ש פּ י ר אָ [אויף אידיש]. חידושים ונפלאות — ממש יציאת מצרים!

ש ר ה ש פּ י ר אָ [ברעכט די הענט]. וועה איז מיר! וואָס טהוט זיך דאָ?...

בּ ע ט י. מאַמע! ס'איז מיר ניט גוט! [פאַרוואַרפט דעם קאָפּ אויפ'ן שטוהל].

ש ר ה ש פּ י ר אָ [לאָזט זיך צו דער טאָכטער]. אוי, אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען! וואַסער! וואַסער!! [ביידע חברים ווילען זיך אַ וואַרף טהון נאָך וואַסער. די נאַדזיראַטעלים מיט די זשאַנדאַרמען האַלטען זיי אָפּ. סיאַמקע ציטערט און וויינט שטיל].

ד ו ד ש פּ י ר אָ [שטעהט-אויף, לאָזט זיך צו דער טאָכטער מיט זיין אָנגעגאָסענעם כוס מיט וויין]. נעם, טאָכטער, אַ קאַפּעלע וויין, נעם! [גיסט איהר מיט ציטעריגע הענט אין מויל אריין]. אַט אַזוי. [צום ווייב]. ס'איז גאָרנישט! ס'איז גאָרנישט! ס'וועט איבערגעהן!... און איהם [ווייזט אויף שניאורסאָנען] וועט אויך גאָרניט זיין. ס'איז נישט דער ערשטער בּלבול. ס'איז ניט ווערטה אַ שאָס פּולווער... און דעם [ווייזט אויף איוואַנאָווען] וועט אודאי גאָרניט זיין! אַ דעיסטוויטעלני סטאַטסקי סאָוועטניק'ס אַ זוהן!... [גלייכט זיך אוים ווי לאַנג ער איז, רעדט הויך]. חידושים ונפלאות! יציאת מצרים! אַזאַ מעשה טרעפט זיך [צעציהט די ווערטער] איין מאָל אין צעהן טויזענט יאָהר! און נאָר ביי דוד שפּיראָ אין שטוב!...

ד ע ר פ אָ ר ה א נ ג פ א ל ט.

ענדע פונ'ם פערטען אַקט.

עפּילאָג

[א דעבאַרקאַדער פון אייזענבאַהן. — עס דרעהען זיך אַרום אַלערליי פּאַסאַזשירען, מיט און אָהן האַנטגעפּעק. — אַ גלאָק, אַ זייגער, עטליכע טאַטשקעס (פּושקאַרדס), וועגעלעך, מיט און אָהן באַגאַזש. — טרעגערס מיט בלעכלעך אויף די היטלען און מיט נומערען. — רעכטס, ביי דער וואַנט, דריי גלעזערנע טירען: ערשטע, צווייטע און דריטע קלאַס. אויפשריפטען אויף רוסיש. אויך „בופעט“ אויף רוסיש. — לינקס, ביי דער אַקעגענ־וואַנט, זעהט זיך אַ לאַנגער וואַגאָן, בלויע פאַרב. אָנגעשריבען: I КЛ. — נעבען וואַגאָן — איין אָבערקאָנדוקטאָר מיט אַ פייפעלע אויפ'ן האַלז. איין טיר פון וואַגאָן איז אָפען. פון די פענסטער זעהען זיך אַרויס פּנימ'ער פון פּאַסאַזשירען, הערען און דאַמען. — אויפ'ן טירעל פון וואַגאָן שטעהט א י ו ו א נ א ו ו, דער וואָס האָט ביז אַהער געגילט אַלס שניאורסאָן, אָנגעטהאָן אין אַ קעסטעלדיגער רייזעמיצע מיט אַ געלען רייזענטאַש איבער די פּלייצעס. איהם זענען אַרויס באַגלייטען און געפינען זיך נאָהענט צום וואַגאָן: ד ו ד ש פ י ר א, ש ר ה ש פ י ר א, און ס י א מ ק ע נעבען זיי, זייער טאָכטער ב ע ט י מיט'ן אמת'ען ש נ י א ו ר ס א ן, וואָס האָט געגילט אַלס איוואַנאָוו. די ביידע שטעהען געאַרעמט, זעהען־אויס ווי אַ פּאָרפאָלק, נאָר־וואָס נאָך דער חתונה, אָדער ווי חתן־כלה פאַר דער חתונה. דאָס איז צו זעהען פון דעם תענוג, וואָס פאָטער און מוטער האָבען, קוקענדיג אויף זיי. דוד שפּירא ווייזט עס אַרוים דורך דעם, וואָס ער ווינקט צו שרה'ן, זי זאָל קוקען. שרה שפּירא קוקט אויפ'ן פּאָרפאָלק און קלויבט נחת. — אויסער דער פאַמיליע שפּירא, זענען אַרויסגעקומען באַגלייטען איוואַנאָווען אַלע זיינע באַקאַנטע: ג ר י נ ס ב ע ר ג, פ ר א ט ק י ן, ה ו ר ו ו י ט ש און ק ע צ ע ל ע; אויך די חאַליאַסטרע מיידלעך, וואָס זענען געווען ביי בעטין אויף די אימענינעס. — נעהענטער פון אַלע צום אָפּרייזענדען איוואַנאָוו שטעהט דאָס פּאָרפאָלק, שניאורסאָן און בעטי. אַלע דריי

קוקען זיך איבער, קענטיג, זעהר פריעדליך, מיט גוטפריינטשאפט און מיט ליעבשאפט. — אז דער פארהאנג הויבט זיך אויף, טהוט דער אבערקאנדוקטאר א פייף און א מאך מיט דער האנט ערגיץ ווייט ארויף — קענטיג, צו די איבעריגע קאנדוקטארען, מע זאל זיין גרייט. איוואנאוו שפרינגט דעמאלט אראפ פונ׳ם וואגאן, לאזט זיך צום פארפאלק].

איוואנאוו. צום לעצטען מאל לאמיר זיך נאך א מאל געזעגענען! [גיט זיין חבר שניאורסאנען די האנט].

שניאורסאן. פאהר געזונט, וואניא, און פארגעס, פארגעס אלסדינג, וואס געוועןי... און דאנק גאט, וואס דער שפאס, וואס דו ביזט געוועז זיין אויפטהוער, האט זיך נישט אויסגעלאזט מיט קיין ערנסט...

איוואנאוו. גאט צו דאנקען — וויים איך ניט פאר וואס, נאר דיר בין איך יא שולדיג א דאנק פאר דער לעקציע, וואס דו האסט מיר געגעבען. איך האב אין דעם פארלארענעם יאהר א סך, א סך געלערנט... און איך בעט דיך, הערשקא, זאלסט מיר שרייבען פון אויסלאנד, ווען איהר ביידע, דו און בערטא דאווי־דאוונא, וועט אהין פאהרען שטודיערען. און לאמיר אויף אונזער רוסישען שטייגער צעקושען זיך דריי מאל. [ביידע חברים נעמען־אראפ די היטלען און צעקושען זיך דריי מאל גאנץ געשמאק, כמעט מיט טרערען אויף די אויגען. דערנאך געהט־צו איוואנאוו צו בעטין, נעמט־אראפ דאס היטעל, דריקט איהר די האנט לאנג און הייס]. זייט געזונט, בערטא דאווידאוונא, און גליקליך! דערמאנט מיך נישט צו בייזען! [טהוט איהר א קוש די האנט].

בעטי. און איהר, איוואן איוואנאוויטש, פארגעסט ניט, אז איהר האט אונז דאס ווארט געגעבען, אז מיר בלייבען שטענדיגע גוטע פריינט. אויף אייביג! אויף אייביג! [דריקט איהם די האנט זעהר ווארעם. — דער אבערקאנדוקטאר טהוט א מאך מיט דער האנט צו איוואנאוו, ער זאל אריין אין וואגאן, און טהוט א פייף צום צווייטען מאל. איוואנאוו קושט בעטין די האנט נאך א מאל און שפרינגט־אריין אין וואגאן, בלייבט שטעהן אויפ׳ן זעלבען טירעל, נעמט־אראפ דאס היטעל, גריסט פריינטליך

צו אלעמען. אלע גריסען מיט דער זעלבער פריינטליכקייט צו איהם, מאנסבילען מיט די היטלען, פרויען מיט די טיכעלעך. אין דער דאזיגער צייט רעדט דוד שפירא דאס לעצטע ווארט, ארויסגעטראטען א פאר שריט].

דוד שפירא [מיט'ן קאפעליש אין האנט]. נאך א מאל פאהרט געזונטערהייט, איוואן איוואנאוויטש, און לאזט זיי גריסען דארטען אלע אייעריגע, און דערצעהלט זיי אלץ, וואס איהר האט געזעהען און וואס איהר האט געהערט! לאזען זיי וויסען, אז ס'איז גרינג פון א אידען צו רעדען, אדער צו שרייבען, אפצולאכען, באשולדיגען, אויסטראכטען בלבולים, און נאך אזעלכע זאכען. נאר זיין א איד, איהר פארשטעהט צי ניין, איז ניט אזוי גרינג! שווער צו זיין א איד!... [דער אבערקאנדוקטאר פייפט צום דריטען מאל. — דער פארהאנג פאלט].

ע נ ד ע.

טביה דער מילכיגער

א פאמיליענבילד אין פיער אקטען.

געשריבען אין יאהר 1915.

פערזאָנען:

טביה דער מילכיגער. א שטארקער איד פון אריבער פופציג. האנדעלט מיט קעז און פוטער. אנגעטהאן דארפיש. די קאפאטע אונטער־געשטעקט. די פאות אונטערגעהאקט. אין בארד געצעהלטע גרויע האר. גוטע שמייכלענדיגע אויגען.

גאלדע. זיין ווייב. געוועזן אמאל א שענע.

ציימעל. זייער טאכטער. איין אויסגעגעבענע.

חוה. זייער צווייטע טאכטער. א מיידעל.

שלמה'לע.
שיינדעלע.
ציימעל'ס קינדערלעך.

מיקיטא גאלאגאן. א געוועזענער וואלאסטנאי שרייבער, איצט א בעל־הגוף. א גוי א יאבעדניק.

טעקלא. זיין ווייב.

פעדיא. זייער זוהן. טראגט לאנגע האר, א שווארץ העמדעל, הויכע שטיוועל — א לא גארקי.

סטארשינא. א בכבוד'ער גוי. האט ליעב דעם טרונק.

סטאראסטא. א נידעריגער גויעץ, א גרויסער טרינקער.

סאטסקי. געוועזן אמאל א טשערעדניק. א גוי מיט רויטע האר.

אוראדניק. א יונג מיט ביינער. שטרענג, ווי א גענעראל־גובערנאטאר.

זאזוליא. א שרייבערל אין וואלאסט. א יונגער שייגעץ. געפוצטע שטיוועל. מעשה פאניטש.

גויים און גויעס, פארובקעס און שיקסעס מיט קארעלען און רויטע שיך.

אלע פיער אקטען שפיעלען זיך אפ אין דארף: די ערשטע דריי — אין פאר־לויף פון איין זומער; דער לעצטער אקט — אין א פאר יאהר ארום.

ערשטער אַקט

[אַ דאָרפשטוב. — אַ גראָם חדר. ווייס־געשמירטע ווענט. דריי טירען: איינע — אַנפּאַס, אין דרויסען אַרוים; איינע רעכטס, אין קיך צו; איינע — לינקס, אין אַ צווייטען חדר אַריין. צוגעקלויבען פּראָסט, בעל־הבתיש, נאָר ריין און זויבער. אַ דעמבענער טיש מיט הילצערנע בענקלעך. פון שאַפע קוקט־אַרויס אַ סאַמאָוואַר, אַ קופּערנע קוואָרט, איין אַלטמאָדישער קאַראַפין מיט אַ קידוש־גלעזעל פון פאַר־ביגען קרישטאָל, אויך אַ גראָבע וואַקסענע הבדלה. אויף די ווענט — בילדער אַהן רעמלעך פון עפּיס אַ רב, פון רב משה מאָנטעפיאָרע, פון דאָקטאָר הערצל און פון גראַף טאָלסטאָי. אויך אַ אידישער וואַנט־לוח. איין אַלטמאָדישער וואַנטזייגער. — אין מיטען שטוב, אויף אַ טאַבורעט, זיצט גאָלדע איבער אַ הילצערנער קאַדושקע און שלאָגט פּוטער].

גאָלדע [דעקט־אויף די קאַדושקע, קוקט־אַריין, דעקט־צו צוריק]. **אַ מעשה אָהן איין עק! מע שלאָגט און מע שלאָגט! מע שלאָגט און מע שלאָגט! — און קיין פּוטער זעהט מען ניט!... עס איז נאָר איין עין־הרע האָט עמיצער געגעבען — הלואי איך זאָל ליגען זאָגען...** [שלאָגט ווייטער. עס עפענט זיך די דרויסען־טיר און עס באַווייזט זיך צייטעל, איינגעהילט אין אַ שאַל].

צייטעל [קוקט זיך אַרום, בלייבט שטעהן, זעהט, אַז מע באַמערקט זי ניט, טהוט זי אַ הוסט מיט אַ שמייכעל]. **ט'מאָרגען, מאַמע!**

גאָלדע [הויבט־אויף דעם קאָפּ, דערזעהט צייטלען, טהוט זי אַ רוק־אַוועק פון זיך די קאַדושקע, חאַפּט זיך אויף]. **אַ וועהטיג איז דער מאַמע אַ גרוי־סער! אַ גאַסט! צייטעל! אַט אַ גאַסט!** [חאַפּט זיך אַרום מיט איהר קושען]. **וואָס זשע מאַכסט דו, טאָכטער? טהו זיך אויס!**

[וויקעלט זי ארויס פון דער שאַל]. און מאַמעל וואָס טהוט? און די קינדער וואָס מאַכען?

צ י י ט ע ל. אַלע געזונט, דאַנק גאָט. וואו איז דער טאַטע? און חוה וואו איז? וואָס מאַכט זי?

ג אָ ל ד ע. דער טאַטע, ווי אַלע מאָל, אין בויבעריק מיט'ן ביסעל מילכיגס. און חוה איז אין גאָרטען ביי דער ארבייט — האָסט זי נישט באַגעגענט? איז וואָס טהוען די קינדערלעך דיינע — זיי וואַכסען? [וואַרפט זיך היין און הער]. וועסט אפשר עסען?

צ י י ט ע ל. אַ דאַנק, כ'בין שוין אַ געגעסענע. [באַטראַכט די ווענט]. ביי אייך איז אַלץ ווי געוועזן... [שטעלט זיך אָפּ ביי'ם גראַף טאָלסטאָי'ס בילד]. אָט דאָס איז ביי אייך צוגעקומען. וועמענ'ס פּאָרטרעט איז דאָס?

ג אָ ל ד ע. ווייס איך, עפּיס אַ שלים־מזל אַ גראַף, פון איהרע לייט, חוה'ס גראַפען... וועסט אפשר טרינקען?

צ י י ט ע ל. אַ דאַנק, איך בין שוין אַ געטרונקענע... אַ גראַף זאָגסט דו — וואָס זשע געהט ער באָרוועס?

ג אָ ל ד ע. פרעג מיך עפּיס גרינגערס! וואָס איהר קומט־אוים! זי ליגט מיר גוט אין הארצען, די שוועסטער דיינע!... זיץ, פאַר וואָס זיצסט דו ניט? [זעצען זיך ביידע אוועק צום טיש]. זיי קעהרען שוין זיין גרויסע, די קינדער דיינע, קיין עין־הרע ניט?

צ י י ט ע ל. און קלוג — מיט סכנת־נפשות! דו פאָהרסט, זאָגען זיי, צום זיידען — לאָז גריסען דער באָבע!...

ג אָ ל ד ע [ווערט צעגאַנגען פאַר נחת]. מיר פאַר זייערע ביינדעלעך!

צ י י ט ע ל. און שען — זאָלסט אָנקוקען אַ שלמה'לע! זאָלסט זעהן אַ שיינדעלע! אין זייערע פּנימ'לעך ניט אריינצוקוקען!

ג אָ ל ד ע [ווערט צעשמאָלצען]. טפו־טפו־טפו! געזונט און שטאַרק זאָלען זיי דיר זיין! [חאַפּט זיך אויף]. טאָמער וועסט דו פאַרט עפּיס נעמען אין מויל אריין, צייטעל־קרוין?

צ י י ט ע ל [האלט זי אפ מיט דער האנט]. מע דארף נישט, מאמע, גארנישט... דו באקלאגסט זיך אויף חוה'ן — וואס איז מיט איהר געשעהען?

ג א ל ד ע. גארנישט. וואס זאל זיין? א מיידעל פון היינטיגע מיידלעך... שוין צופיעל היינטיג!... ווי זאגט דער טאטע: „איין אכם האט א לאנגע צונג — און קאן קיין שופר ניט בלאזען"... [זיפצט]. שווייג איך — איז מיר שלעכט. רעד איך — איז נאך ערגער... איין שטיקעל גליק, וואס דער טאטע ווייסט נאך ניט. ער זאל וויסען — וואלט זיך געטהאן חושך!

צ י י ט ע ל [חאפט זיך אויף]. דו שרעקסט מיך, מאמע!

ג א ל ד ע [בארוהיגט זי]. קינד! וואס שרעקסט דו זיך? ס'איז גארנישט! דו מיינסט חלילה עפיס ווייס איך וואס? א געלעכטער! נישט מעהר, ס'איז ניט שען... עס פאסט נישט! פאר טביה'ס טאכטער פאסט נישט אזא זאך... [זי קוקט זיך ארום, רעדט א ביסעל שטילער]. מיקיטע גאלאגאן געדענקסט דו נאך?

צ י י ט ע ל. אט דער, וואס איז געווען אמאל שרייבער אין וואלאסט?

ג א ל ד ע. אט-אט! אט דער א!

צ י י ט ע ל. נו?

ג א ל ד ע. און זיין זוהנדעל געדענקסט דו?

צ י י ט ע ל. חוועדקע? נו-נו?

ג א ל ד ע [בויגט זיך אן צו איהר אויפ'ן אויהער]. איז זי מיט איהם א גאנצער רב שמעלקע...

צ י י ט ע ל. א גאנצער רב שמעלקע? דהיינו?

ג א ל ד ע. דהיינו... זי נעמט ביי איהם ביכלעך אויף צו לייענען.

צ י י ט ע ל. אט דאס איז גאר?

ג א ל ד ע. וואס נאך ס'טו געוואלט? זי זאל מיט איהם געהן טאנצען?... ס'איז, מאהל דיר, גענוג, אז מיין טאכטער שטעהט-אפ שעה'ן-ווייז ביי'ם טין אדער ביי'ם טויער מיט'ן

וואָלאָסטנאָי׳ם זוהנדעל און מע רעדט און מע רעדט, און מע רעדט און מע רעדט... פון וואָס רעדט מען אזוי לאַנג? און מיט א גוי נאָך?... דערצעהלען דעם טאַטען — האָב איך מורא; קענסט דאָך דעם טאַטען! און חוה׳ן קענסט דו דאָך אויך! א שוועבעלע! און איין עקשנ׳טע — דער טאַטע מיט די ביינער!

צ י י ט ע ל. מאַמע, דיר שטעלט זיך פאַר שוין צו פיעל! עס ווייזט זיך דיר מעהר אויס, ווי ס׳איז...

ג אָ ל ד ע. אוי, צייטעל, מיר ווייזט זיך שוין גאָרניט אויס, הלואי איך זאָל ליגען זאָגען. נאָר טאָמער ווערט געוואָהרע דער טאַטע, איז ווינטש איך מיר גאָרניט אויף דער וועלט צו זיין!... איך שלאָף ניט קיין נעכט, דער קאָפּ ווערט מיר שיער ניט צע־שפּאַלטען! [פּויזע]. מילא, דאָס, וואָס זי קען זיך מיט מיקיטע׳ס זוהנדעל, איז נאָך, ווי זאָגסט דו, א האַלבע צרה. איך פרעג אָבער איין אַנדער זאַך: פון וואַנען נעמט זיך איהר באַקאַנטשאַפט מיט׳ן גלח, די כפּרה זאָל ער זיין פאַר איהר מינדסטען נאָגעל?...

צ י י ט ע ל. מיט וועלכען גלח?

ג אָ ל ד ע. מיט׳ן גלח פון אונזער דאָרף, איינגעזונקען זאָל ער ווערען!

צ י י ט ע ל. פון וואַנען ווייסט דו? ווער האָט דיר גע־זאָגט?

ג אָ ל ד ע. מע דאַרף מיר זאָגען? איך האָב קיין אויגען ניט? איך בין דאָך א מאַמע, האָסט דו געהערט א ביסעל, און א מאַמע האָט אויגען און זעהט אַלסדינג!...

צ י י ט ע ל. וואָס זשע האָסט דו געזעהען אזעלכס?

ג אָ ל ד ע. וואָס איך האָב געזעהען? הלואי וואָלט איך עס ניט געזעהען, וואָס איך האָב געזעהען... איך האָב געזעהען איהם דורכגעהן פאַרביי אונזער גאָרטען, אַרויסגעהן זאָל איהם די נשמה! שטעלט ער זיך אָפּ, שטעלען זאָל זיך איהם דער ערשטער ביסען פּאַפּעריק! און חוה, זיין זאָל ער פאַר איהר די כפּרה, איז געוועזען אַקוראַט אין גאָרטען. האָב איך אַליין געזעהען, איך זאָל אזוי

זעהען גוטס אין אייך אלעמען, און כ'האב אליין געהערט, איך זאל אזוי הערען בשורות טובות מיט ישועות ונחמות, ווי זיי האבען זיך געגריסט...

צ י י ט ע ל. אט דאס איז אלץ?

ג א ל ד ע. וואס נאך האסט דו געוואלט — זיי זאלען זיך ארומהאפען קושען? וואלט איך עם חאטשבע געקאנט דערצעהלען דעם טאטען — דערלאזט מיך נישט דאס הארץ, ווארום ער וועט עס ניט איבערטראגען, הלואי איך זאל ליגען זאגען, דער משוגע'נער טאטע אייערער, וואס פאר א קינד וועט ער זיך מפקיר זיין, ובפרט נאך פאר חוה'ן — אז יענע איז ביי איהם דאס אויג אין קאפ!... אנומעלטען איז זי עפּיס געווען ניט מיט אלעמען, פארקיהלט זיך — נו-נו, האסט דו באדארפט זעהען, וואס דער איד האט צעארבייט! און ווער איז שולדיג אין דעם גאנצען אומגליק מיט חוה'ן, ווען ניט ער אליין טאקי, דער אבי דיינער?

צ י י ט ע ל. דער טאטע? מיט וואס איז ער שולדיג?

ג א ל ד ע. מיט דעם, וואס ער קען צופיעל... ער קען אליין א סך און וויל, אז זיין טאכטער זאל זיין אזא קענערקע, ווי ער... ניין, שענער פון אלץ איז, וואס ער אליין זאגט, אז ס'שטעהט געשריבען אין די הייליגע ספרים, אז וויבאלד א הוהן הויבט-אן צו קרעהען קוקאריקו, ווי א האהן, טראגט מען זי אוועק צום שוחט...

[עם הערט זיך פון דרויסען חוה'ס קול. עס הערט זיך אלע מאל נעהענטער].

ח ו ה [זינגט א גוייש ליעדעל מיט א באקאנטער מעלאדיע].

און עס בלאזט, און עס דרעהט,
און א רעגענדעל געהט.
ווער זשע וואלט מיך, אזא מיידעל,
ביז אהיים מיך באגלייט?

ג א ל ד ע [צו צייטלען]. א! חוה'ס קול. וואס זאגסט דו אויפ'ן ליעדעל?

ח ו ה. רופט א בחור זיך אפ,
שפרינגט פון וועלדעל ארויס:

„וואַרט אַ ביסעל, שענע מיידעל, —
איך באַגלייט דיך צו הויז!״...

[דאָס ליעדעל פאַרענדיגט זי שוין אין שטוב. דערזעהענדיג ציימלען זיצען מיט דער מוטער]. זעה־נאָר — צייטעל, אַ גאַסט! [לויפט־צו. צייטעל שטעהט־אויף. זיי צעקושען זיך]. ווי קומסט דו אַהער?

צ י י ט ע ל. ווי איך קום? מיט אַ פוהר.

ג אָ ל ד ע. זיך פאַרבענקט נאָך דער מאַמע, האָט זי געדונגען אַ גוי און איז געקומען.

צ י י ט ע ל [באַטראַכט די שוועסטער]. אויסגעוואַקסען!...

ג אָ ל ד ע. קיין עין־הרע ניט...

צ י י ט ע ל. און שען געוואָרען — אַ קראַסאַוויצע!

ח ו ה [מאַכט אַ גרימאַסע]. אַ קראַסאַוויצע? נאָך ווייט, מאַהל דיר!...

ג אָ ל ד ע [צו ציימלען]. זאָלסט אָנקוקען, אַז זי טהוט זיך אָן — אַ פּרינצעסין! אַ קייסעריני! [צו חוה׳ן]. הערסט דו, חוה, האָב איך ניט געוואוסט, אַז מיר האָבען היינט אַ גאַסט — וואָלט איך שוין אַזוי געוואוסט פון אַלדאָס גוטס!

ח ו ה. וואָס איז? די קאַץ האָט זיך געוואַשען? פונקען זענען געפלויגען פון אויווען?

ג אָ ל ד ע [צו ציימלען]. שוין — אָט האָסט דו זי! באַלד מאַכט זי דיר חוזק! אַקוראַט ווי דער טאַטע אייערער! די עפּעלעך פאַלען ניט ווייט פון׳ם בוימעלע.

ח ו ה [לאַכט]. לאָז מיך, מאַמע, איכ׳ל דיר העלפען אויס־שלאָגען די פּוטער. [פאַרנעמט דער מוטער׳ס אָרט].

צ י י ט ע ל [צו חוה׳ן]. וואָס איז טאַקי פאַר אַ לאַכען?

ג אָ ל ד ע [צו ציימלען]. ווייס איך, וואָס הערסט דו זי? דערצעהל בעסער, וואָס מאַכט דיין מאָטעל? ער איז עפּיס ניט מיט אַלעמען?

צ י י ט ע ל. ניין. אזוי איז ער דוקא נישקשה. נאָר עס מאַכט זיך צייטענווייז, קלאָגט ער זיך אויפ'ן הארצען. טרינקט ער ביי מיר טשאָקעלאַדע מיט פּוטער אַלע טאָג...

ג אָ ל ד ע. וואָס זשע? ער פיהלט עפּיס חלילה אינוועניג? צי וואָס?

צ י י ט ע ל. זאָל גאָט היטען! געזונט און שטאַרק. נאָר דער הוסט... אז ער הויבט־אָן צו הוסטען — הוסט ער און הוסט!

ג אָ ל ד ע [ברעכט די הענט]. אזוי? צום הוסט איז גוט שאַלווי מיט פּאָלדעראַק, געקאָכט אין סיראָוועטקע, און אויף ביינאַכט גוט אַרומוויקלען דעם האַלז מיט איין איבערגעקעהרטער זאָק...

ח ו ה [שיסט־אויס א געלעכטער]. חאַ־חאַ־חאַ! [גאָלדע און צייטעל טהוען זיך אַזש א וואָרף].

ג אָ ל ד ע [צו חוה'ן]. טפו אויף די שונאים'ס קעפּ! האָסט דאָך אונז איבערגעשראָקען אויף טוידט — הלואי איך זאָל ליגען זאָגען! [צו צייטלען]. אָט אזוי, ווי דו זעהסט, איז אַלע מאָל. באַלד עפּיס וואָס דו זאָלסט ניט זאָגען — איז חאַ־חאַ־חאַ! און עס וועט דיר נאָר חוזק מאַכען פון דער גאַנצער וועלט! דער טאַטע מיט די ביינער!

ח ו ה. קומט־אויס, אז ס'א חסרון, וואָס איך בין געראָטען אינ'ם טאַטען? און ביי מיר איז דאָס א גדלות... [הערט נישט אויף צו שלאָגען די פּוטער, זינגט אונטער דער נאָז און צום טאַקט]:

און עס בלאָזט, און עס דרעהט,
און א רעגענדעל געהט,
ווער זשע וואָלט מיך, אזא מיידעל,
ביז אהיים מיך באַגלייט?...

ג אָ ל ד ע [צו חוה'ן]. וואָס זשע, טאָכטער? האָסט שוין גאָר קיין אַנדער ליעדעל ניט געקאָנט געפינען, נאָר אָט דאָס, וואָס אַלע שיקסעס זינגען?

צ י י ט ע ל [וויל צערייבען]. וואו איז דער טאַטע? אזוי שפּעט? [עס עפענט זיך די דרויסענ'טיר און עס קומט־אריין ט ב י ה].

ט ב י ה [די פאלעס אונטערגעשטעקט, די בייטש אין גארטעל, דאס פנים פריילעך, שיינט]. וואו איז דער טאטע? אט איז ער דא! הנה זה בא! מאכט רש"י: טשארט לעדאשטשע נע וויזמע... [נעמט-ארויס די בייטש פון גארטעל, טהוט זי א ווארף פון זיך אין ווינקעל אריין, געהט-צו צו צייטלען]. א גאסט! וואס מאכסט דו עפּיס, צייטעל? [צעקושען זיך]. וואס מאכט דיין ברויטגעבער?

צ י י ט ע ל. וואס זאל ער מאכען? ער ארבייט.

ט ב י ה. אבי ער האט ארבייט... מיר אלע ארבייטען, ווי אין פסוק שטעהט: יגיע כפיך כי תאכל — אז דו וועסט ארבייטען, וועסט דו עסען, אניט וועסט דו לעגען די צייהן אויף די באנטענעס... און די קינדער וואס מאכען?

צ י י ט ע ל. וואס זאלען זיי מאכען? שפּיעלען זיך. גע-בעטען מיך לאזען גריסען דעם זיידען.

ט ב י ה [קוועלט-און]. גאלדענע קינדער! בארליאנטענע קינ-דער! איך האב זיי ליעב, ווי אייגענע. אז די הייליגע תורה זאגט: כרחם אב על בנים, איז דאס ניט אומזיסט. [צעהלט די ווערטער]. כ-ר-ח-ם אב על ב-נים — איהר הערט ווערטער? [צו חוה'ן]. דיר, חוה'לע, האב איך געבראכט א מתנה, וואס וועט זיין ביי דיר אנגעלעגט. [לעגט-אריין די האנט אין בוזעם און ציהט-ארויס פון דארט א בוך]. איך זאל דערצעהלען, פון וואנען און ווי אזוי אט דער בוך קומט צו מיר — איז נסים ונפלאות, טאקי נאר יציאת-מצרים! נא! [גיט איבער דאס בוך צו חוה'ן]. דו וועסט עס נאכדעם לייענען און דערצעהלען מיר, וואס סע שטעהט דאר-טען. איך דארף עס וויסען, מחמת דער דאזיגער, וואס האט גע-מאכט אט דעם בוך, איז טאקי מיינער א קונה. דאס הייסט, ניט ער, די מאמע זיינע איז פון מיינע קונה'טעס, גיט מיר פיין צו לייזען פאר קעז און פוטער, און האט א זוהן, איז דאס א לאקש! [חאפט זיך ביי'ם בויך לאכענדיג]. זינט גאט האנדעלט מיט לאקשען, איז נאך אזא לאקש ניט געבוירען!

ח ו ה [וואָס האָט שוין געחאַפּט אַ קוק אין בוך אַריין]. דאָס זעהט מען...

ט ב י ה. אַ פּגירה וואָלט איך מיך פריהער געריכט אויף דעם יאָקעל בן פלעקעל! שרייבט ער גאָר ביכער, אָט דער שמויגער! [ווערט שיער דערשטיקט פאַר געלעכטער]. אַז ס'איז דאָ געלט, הערט איהר, איז דאָ אַלסדינג. ווי זאָגט די גמרא: א ס ק א ק ו ר ד ע ד מ ס ק נ ת א ד ק א ר נ אָ ס ע ד פ א ר ש מ א כ ט ע, מאַכט רש"י: יאַק פּשענאָ — טאָ אי דורען קאַשו נאַווארע... איך זאָל האָבען זיין מאַמע'ס געלט, וואָלט איך — עהע־הע! — אָנגע־שריבען אָט אַזאַ בוך! [ווייזט מיטביידע הענט, וואָס פאַר אַ בוך ער וואָלט אנגעשריבען].

ג אָ ל ד ע. דאָס איז יאָ — ווענען גאָט גיט מיט'ן לעפעל, און ווענען מיט'ן שעפעל...

ט ב י ה [קוקט־אַראָפּ צו זיך אויף די שטיוועל]. גוט מאָרגען, געלי, רעטאָך טראַג איך!... אַ משל, דעריבער געהען קאַטשקעס באָרוועס... [צום ווייב]. צו וואָס טויג דיר, גאָלדע־ברודער, משלים? אמעהר, האָב איך דיר געבראַכט צו פיהרען נייעס פון בויבעריק — אָט אַזעלכע פּעק! [ווייזט מיט די הענט]. אַ פולען וואָגען!

ג אָ ל ד ע. אָט דערפאַר, אַפּנים, האָסט דו זיך היינט אַזוי געזאַמט, טביה?

ט ב י ה [שטעקט־אָפּ די פּאָלעס]. אַ ביסעל דערפאַר און אַ ביסעל ניט דערפאַר... ווייסט דאָך, אַז מע קומט קיין בויבעריק, ווערט מען פאַרפאַלען, ווי אין פּסוק. שטעהט: מ ש ו ט ב אָ ר ץ ו מ ת ה ל ך ב ה — טאָ דער, טאָ יענער: „רב טביה, אהער! רב טביה אהין!" ווי די שטיינער, וואָס האָבען זיך געקריגט ביי אברהם אבינו צו־קאָפּענס... דער שרייט: „רב טביה, קעז!" דער שרייט: „רב טביה, פּוטער!" אַ רוח אין אייער פּאָרענט און מיטען אַריין — וואָס וואָלט איהר געטהאָן, אַז ס'זאָל קיין טביה גאָר ניט זיין? אוים טביה! געשטאָרבען טביה!

ג אָ ל ד ע. בײס דיר אָפּ די צונג, לאָזען די שונאים שטאַר־בען, האָסט דו געהערט אַ ביסעל!... גײ בעסער װאַש דיך, װעסט דו עפּיס נעמען אין מויל אַרײַן. אַ גאַנצען טאָג ניט געגעסען, הלואי זאָל איך ליגען זאָגען!

ט ב י ה. זעהסט דו, גאָלדע־ברודער, װאָס אמת איז אמת. װי אין פּרק שטעהט געשריבען: א ם א י ן ק מ ח א י ן ת ו ר ה — אַז מע'ט מכּות עסען, װעט מען קדחת קענען... װען האָט מען צײַט צו טראַכטען װעגען אכילה, אַז דער קאָפּ איז אין דער אדמה, צו אַלדי שװאַרצע יאָהר? טאָג־אײַן טאָג־אויס איז מען פאַרטאַרעראַמט און פאַרטראַסקעט, הו־האַ, פּרנסה!... און גײ פרעג דעם רבונו־של־עולם קשיות, למאי זאָל טביה דער מילכיגער האָרעװען מעהר פאַר אַלעמען? פאַרפאַלען! גאָט האָט שוין אַזױ אײַן מאָל באַשאַפען זײַן װעלטעל, און קײן עצות באַדאַרף ער ניט פון קײנעם! װי אין פּסוק שטעהט געשריבען: מ י ב ר כ ב ו מ י ב ס ו ס י ם — װער עס פאָהרט, און װער עס געהט צו־פוס... מסתמא דאַרף אַזױ צו זײַן, אַז די נגידים זאָלען זיך נעבאַך װאַלגערען אין בױבעריק אויף די דאַטשעס, און אָנטהון זיך כּל הפּאַר־געניגענס וכל הװאױלטאָגען שבעולם, און דו, טביה, ביזט ניט קלײן אויפצושטעהן גאַנץ פריה, כּלחוך השור, אַז גאָט אַלײן שלאָפט נאָך, אײַנשפּאַנען דאָס פערדעל און אװעקפיהרען פון זײער כּבוד װעגען דאָס גאַנצע דאָברע־מזל, פון קעז און פון פּוטער און פון סמעטענע און פון שאָר ירקות, טאַקי פון כּל מאַמינים שהוא, װי אינ'ם הײליגען מחזור שטעהט געשריבען...

ג אָ ל ד ע. אָבער מע װײסט, אַז דו קענסט! גײ װאַש דיך, װעסט דו עסען!

ט ב י ה. איך גײ, איך גײ! [לאָזט זיך צום עמער מיט דער קװאַרט, פאַרקאַטשעט די אַרבעל, הערט ניט אויף דעם שמועס]. דאָס הײסט, איך באַקלאָג מיך ניט, חס ושלום! טביה איז ניט פון די, װאָס באַקלאָגען זיך און װײנען אויף „מי יחיה", װאָרום ס'איז דאָ אידען, װאָס זענען מיר מקנא. אײך איז, קײן עין־הרע, גאַנץ גוט, רב

טביה, אזוי זאָגען זיי. וואָס ענטפערט מען זיי דערויף? זאָג איך: וואָס קומט אַרויס, זאָג איך, אַז איין אידען איז גוט? אַלע יעהופּעצער נגידים, זאָג איך, וואָלט געמעגט זיין אזוי ווי מיר... חוץ מיין שאָדען... [וואַשט זיך, ווישט די הענט מיט אַ גראָבען האַנטוך און זאָגט שטיל דעם „שאָרידיכם“, זעצט זיך צום טיש, מאַכט המוציא].

ג אָ ל ד ע [צו די טעכטער]. זעצט זיך צום טיש, קינדער, איב׳ל אַריינטראָגען עסען. [ציייטעל און חוה זעצען זיך צום טיש. גאָלדע אָפּ אין קיך].

ט ב י ה. און רעד מיט זיי, מיט די היינטיגע, זאָגען זיי, אַז ס׳אַ פּאַסקודנע וועלט, מע דאַרף זי איבּערמאַכען. חאַ־חאַ, שוטים! נאַראָנים! ס׳אַ־נ־אומזיסטע אַרבּייט! וואָרום זי בּעט אייך ניט, די וועלט, אַז איהר זאָלט זי איבּערמאַכען. [קייעט]. דער וואָס האָט זי געמאַכט — יענער זאָל זי איבּערמאַכען... ת ו ל ה א ר ץ ע ל בּ ל י מ ה — שטעהט געשריבּען... דער פּשט איז: לאָז זי זיך שטעהן, ווי זי שטעהט... צו וואָס זאָלט איהר זיך מישען אין פרעמדע עסקים? [עס קומט־אַן גאָלדע מיט׳ן עסען]. אַט, למשל, לאָם איך מיך אַריינמישען צו אייער מאַמע׳ס טעפּ אין קיך אַריין — וואָס וועט זי מיר זאָגען?

ג אָ ל ד ע. יום השישי פּריפּעטשיק — קיין אַנדער פּאַר־גלייכען נישט געפונען? דערצעהל בּעסער נייעס, זאָגסט דו, האָסט גאַנצע פּעק. [זי צעגיסט איטליכען אין די טעלער דאָס עסען, זעצט זיך דערנאָך אַליין אויף אַוועק בּיי׳ם עק טיש].

ט ב י ה [עסענדיג]. מענדעל ווערעבּיווקער קענט איהר? אַ איד אַ בּעל־הגוף, זיצט אין ווערעבּיווקע נאָך פון פאַר מתן־תורה אָן... אַ סברה, אַז נאָך זיין טאַטע און זיין טאַטענ׳ס טאַטע, דאָס הייסט זיין זיידע און זיין עלטער־זיידע און זיין עלטער־עלטער־זיידע זענען געווען ווערעבּיווקער, ווי מיר זאָגען אין דער הגדה [זינגט מיט׳ן נוסח פון דער הגדה]: ה ר י אָ נ ו! ו ב נ י נ ו! ו ב נ י ב נ י נ ו!...

גאָלדע. מע ווייסט, אז דו קענסט, מע ווייסט! דו זאָג בעסער, טביה, וואָס'ט זיך געטראָפען מיט מענדעל ווערעביוווקער? האָט זיך צעזונגען א ביסעל!

טביה. האָסט קיין צייט ניט? [קוקט ארויף]. דאכט זיך, עס רעגנעט ניט. [עסט ווייטער]. האָט זיך געטראָפען מיט איהם איין אומגליק. דהיינו? ער, מענדעל הייסט עס, האָט, ניט דאָ געדאכט, ניט פאר קיין שום אידען געדאכט, זיין אייגענס זיעבען טעכטער, ווי די בעכער, הויכע, געזונטע, קיין עין־הרע, קיין בייז אויג, ווי אין פסוק שטעהט: ויתרוצצו הבנים — די טעכטער זענען אויסגעוואכסען. טעכטער האָבען שוין אזא טבע: ביי טאָג עסען זיי, ביי נאכט וואכסען זיי...

גאָלדע. זאָלען זיי וואכסען געזונטערהייט — א ביסעל א זאָג פון א מענטשען, האָסט דו געהערט א ביסעל?!

טביה [לאזט עס דורך פארביי מיט א שמייכעל]. הקיצור, איז זיך מיישב די עלטערע טאָכטער מענדעל'ס און זאָגט דעם פסוק „אָהבתי", דאָס הייסט, זי פארליאפעט זיך אין א גוי, עפיס א שייגעץ פון ווערעביווקע טאקי, און שמד'ט זיך אוועק און האָט חאסלירע פאר'ן גוי, און ושם נאמר — רוף מיך קנאקניסעל!...
[נעמט זיך צוריק צום עסען].

גאלדע [ברעכט די הענט]. א וועהטיג איז דער מאמע איהרער!... [חוה האט באלד אויפגעהערט צו עסען. צייטעל ברעכט די הענט, ווי די מוטער].

צייטעל. פון וואנען ווייסט דו עס, טאטע?

טביה. פון וואנען איך ווייס? איך ווייס עס פון'ם סאמע רעכטען צאפען. פונ'ם גלח אליין ווייס איך עס, ימח שמו וזכרו! [הערט־אויף עסען]. איך ווייס ניט פאר וואס, נאָר איך האָב איהם פיינט, אָט דעם אָטיעץ אַלעקסיי... דאָס הייסט, האָבען האָב איך צו איהם גארניט, וואָס איך ווינטש איהם — מעג איהם אָנקומען חאָטש האלב, נאָר כ'האָב איהם פיינט!... דעם טאָג, ווען איך באגעגען מיך מיט איהם, ווייס איך פריהער, אז ס'וועט זיך עפיס

טרעפען... [צו חוה'ן]. דו מעגסט עס אָנרופען, חוה, פאַנאַטיזמע, און כּדומה, און איך זאָג מיר מיינס, אַז אַ גלח געהט־איבער דעם וועג — איז שלום־שלים־מזל... והראיה [צו אַלעמען]: וואָס איז עפּיס גראָד היינט מיין פערדעל געפּעלען געוואָרען זיך צעלאָזען משוגע'־נערווייז באַרג־אַראָפּ, און ויברח יעקב — פּוּץ מיט'ן וואָגען אין דער בלאָטע, און באַץ אַ קריגעל מיט צוויי טעפּלעך, פּראַוודע — לעדיגע, וואָרום דאָס איז שוין געווען צוריקוועגס, ווייטער וואָלט איך געקאָנט האָבען אַ גרויסען שאָדען... און ווער איז שולדיג, אַז ניט דער גלח? ווי קומט אַהער אַ גלח — וועט איהר האָרכען. פאָהרענדיג אַהינצוועגס מיט דעם גאַנצען דאָבּרע־מזל, פאַרטיעפט אין מחשבות, ווי געוויינטליך אויפ'ן ניכטערען האַרצען, און דער וואַלד איז שטיל, און די זון שיינט ווי אַ מנורה, מחיה נפשות, — איך טהו אַ קוק: ער פאָהרט מיר אַקעגען, מיט זיין געלער בּריטשקע, און די באָרד זיינע איז פונ'ם ווינט צעטיילט אויף צווייען, און די בוימעלדיגע אייגעלעך שמייכלען צו מיר פון דער ווייטען. מאַך איך מיך כּלא ידע — גלייך ווי איך זעה ניט, ווי אין תהלים שטעהט געשריבען: עם חסיד תתחסד — מע דאַרף וויסען מיט אַ גוי ווי צו האַנדלען... דערזעהען, אַז איך זעה איהם ניט, טהוט ער, דער גלח ימח שמו, אַ זאָג צו מיר: „טפּררו, טעוועל, וואָס מאַכסט דו גוטס?" קאָן מען שוין אַזוי גראָב ניט זיין, און איך ענטפער איהם: „טפּררו, באַטיושקאַ, וואָס הערט זיך עפּיס ביי דיר?"... מאַכט ער צו מיר: „דו זעהסט־אויס, טעוועל, זעהר גוט!"... טראַכט איך מיר: „זאָלסט דיר אין די אויגען, שטיינער דיר אין האַרצען!"... און ענטפערען ענטפער איך איהם: „דו זעהסט־אויס, פאַטערעל, נאָך בעסער"... „ווייסט דו, זאָגט ער, טעוועל, וואָס אין ווערעביווקע האָט זיך געטראָפען?" זאָג איך: „ניין, פאַטערעל, איך ווייס ניט, וואָס אין ווערעביווקע האָט זיך געטראָפען. קטונתי, זאָג איך, ווער בין איך אַזעלכער, איך זאָל מטריח זיין, זאָג איך, אַזאַ הייליגען באַטיושקאַ, ווי דו ביזט? נאָר, זאָג איך, אויב איך האָב געפונען, זאָג איך, לייט־

זעליגקייט אין דיינע אויגען, וועסט דו אפשר זיין, זאָג איך, אזוי גוט און וועסט מיר דערצעהלען?"... פוילט ער זיך ניט און נעמט און דערצעהלט מיר די גאַנצע געשיכטע, הויבט־אָן ניט גלייך, נאָר פון פצון־זייט, „נאַש באָח, וואַש באָח", ווי זיין שטייגער איז, און איך זעה, עס קומט איהם צו אַ שטיק געזונט, ימח שמו וזכרו! ניין, הערט ווייטער, וואָס אַ גלח קאָן! דאָס אַליין איז איהם קאַרג, וואָס מיר צאַפּט זיך בלוט, האָט ער נאָך אין זיך אַ פּאָטעפּאַלנאָסט פאַר מיר צו באַריהמען זיך, אַז ער האָט אַ גרויסען חלק אין דעם דאָזיגען שטיקעל ארבייט, און אַז ער האָט דאָס באַוואָהרענט מענדעל װערעביוװקער'ס טאָכטער!... ווער איך שוין גוט אין כעס און עס ווילט זיך מיר איהם אָפּענטפּערען מיט אַ משל און מיט אַ מדרש און מיט אַ פסוק, ווי טביה קען; נאָר איך האַלט מיך איין — וואָס טויג מיר האָבען צו טהון מיט אַ גלח?

ג אָ ל ד ע. זעהר רעכט האָסט דו געטהאָן, טביה...

ט ב י ה [צו די טעכטער]. אָט איז זי' אויך מסכים! [צום ווייב]. וואָס וואָלסט דו אָבער געטהאָן, גאָלדע־ברודער, ווען דו הערסט פון איהם די ווייטעריגע דבורים?

ג אָ ל ד ע. וואָס ווייטער?

ט ב י ה. וואָס ווייטער אַלץ בעסער. ווי זאָגט מען דאָס: „טיעפער אין וואַלד, געדיכטער די בוימער"... איך אָבער האָב איהם געלאָזט רעדען. רעד צעזעצטערהייט — וואָס אַהרט עס מיך, אַז דו רעדסט?... נאָר ער האָט פאַרשטאַנען, אַז עס פאַר־דריסט מיך, זאַלצט ער מיר אויף די וואונדען און דערצעהלט, כלומרשט אַזוי זיך, פאַרבייגעהענדיג, וואָס פאַר אַ גליק מענדעל װערעביוװקער'ס טאָכטער האָט געמאַכט. „מהכתיתי, זאָג איך, לאָז איהר גאָט העלפען"... דערזעהען, אַז ער קאָן מיך ניט איינ־בייסען, טהוט ער אַ זאָג צו מיר מיט זיין צוקערדיג שמייכעלע: „איך האָב געוואָלט, זאָגט ער, ביי דיר, טעוועל, עפּיס פרעגען". „פרעג, זאָג איך, באַטיושקאַ, איכ'ל דיר, זאָג איך, אָפּענטפּערען על ראשון ראשון"... טהוט ער אַ גלעט די באָרד און אַ מאַך צו

מיר: „דו ביזט דאָך, זאָגט ער, טעוועל, אַ איד אַ חכם. ווי וואָלט געווען, למשל, ווען מיט דיר טרעפט זיך, זאָגט ער, אַזאַ מעשה? ווען דײַן טאָכטער, זאָגט ער, פאַרליעבט זיך אין אַ אונזעריגען און זי וויל, זאָגט ער, פאַר איהם חתונה האָבען?"... „אַה, ניט דער־לעבען וועסט דו דאָס, דו פאַסקודנער פּאָפּ!" — טראַכט איך מיר אין הארצען און ענטפער איך איהם אַזוי: „קטונתי, זאָג איך, ווער בין איך, וואָס איך זאָל זוכה זײַן צו אַזאַ כבוד? נאָר, זאָג איך, ווען מיט מיר, זאָג איך, טרעפט זיך אַזאַ גליק, איז אָדער לאָם איך דאָס ניט דערלעבען, אָדער, זאָג איך, מײַן קינד וואָלט בעסער אַרײַן אין דער ערד, אָדער מיר בײדע, זאָג איך, וואָלטען אײַנגענומען אַ מיתה משונה, ווי אין פסוק שטעהט: ת מ ו ת נ פ ש י ע ם פ ל ש ת י ם!... און ווען אפילו, זאָג איך, טביה זאָל פאַרמאָגען, זאָג איך, צעהן טעכטער, וואָלטען אַלע צעהן, זאָג איך, גיכער געמעגט זײַן די כפרה אין אײן טאָג, אײדער אײנע פון זײ, זאָג איך, זאָל אויסבײַטען דאָס רענדעל!"...

[בײ די ווערטער טהוט חוה אַ פאַל צו צײַטלען אויף די הענט].

צ י י ט ע ל [חאַפּט זי אונטער]. גאָט איז מיט דיר, חוה!

ג אָ ל ד ע. אַ דונער האָט מיך געטראָ־פען! דאָס קינד חלש'ט! חוה'ניו! טאָכטער מײַנע! [בויגט זיך אַן איבער איהר]. נשמה מײַנע!...

ט ב י ה [האָט אַ וואַרף געגעבען דאָס לעפעל, זיך אויפגעחאַפּט פון טיש, ווי אַ משוגע'נער, די אויגען פול שרעק, די הענט טרײַסלען זיך]. גע'חלש'ט?... וואו?... חוה'לע?... לאָזט מיך!... [בויגט זיך אַן צו איהר, גלײַכט זיך אויס צוריק און צעשרײַט זיך]. וואָס זשע שטעהט איהר, ווי די לעהמענע גולמס? וואַסער גיט אַהער! וואַסער! ראַטעוועט! [גאָלדע לויפט נאָך וואַסער, צײַטעל האַלט די שוועסטער]. זי האָט גע'חלש'ט!... בײַ די שלײַפען באַדאַרף מען זי קוועטשען!... אַט אַזוי!... [בויגט זיך אַן ווידער צו חוה'ן, קוועטשט איהר דעם קאָפּ מיט בײדע הענט. חוה עפענט־אויף די אויגען, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זײַטען און הויבט זיך פּאַמעליך אויף. טביה'ס הארץ באַוועגט זיך. זײַן פנים שײַנט].

ח ו ה [מאכט זיך צו־רעכט די האר]. וואָס איז דאָ געווען?

ט ב י ה [שויז גאר איין אנדער מענטש]. גאָרנישט, קינד מיינס, גאָרנישט! [גלעט זי איבער'ן קאָפּ].

ג אָ ל ד ע [מיט א קווארט וואסער]. נעם א קאַפּעלע וואסער! דיר איז ניט גוט געוואָרען אויף צו חלש'ען, הלואי איך זאָל ליגען זאָגען!...

ט ב י ה. וואָס חלש'ען? ווער חלש'ען? אָטשאַדעט געוואָרען!... [שטופט־אָפּ דאס ווייב מיט דער קווארט וואסער]. צו וואָס וואסער? מע דאַרף נישט קיין וואסער! איהר זעהט דאָך — אָטשאַדעט! פאַרדרעהט זיך דער קאָפּ — נו, איז איהר ניט גוט געוואָרען! זעה־נאָר, וואָס דאָ טהוט זיך א ביסעל! מאַכט זיך אַמאָל, א מענטשען דער קאָפּ טהוט וועה... [צו חוה'ן]. ווי אַזוי איז דיר איצטער, חוה'לע? איבערגעגאַנגען? [גלייכט זיך אויס]. נו, ווי דען? איך האָב דאָך באַלד געזאָגט, אז ס'איז גאָרנישט מיט גאָרנישט... איז דאָך עס אָבער מיט ווייבער, נשים, ניט געדאַכט זאָלען זיי ווערען! א ביסעל א טאַרעראַם! א געפּילדער! „זי חלש'ט!"... „ראַטעוועט!"... ווער חלש'ט? וואָס ראַטעוועט? א שרפה — מע זאָל ראַטעווען?... עך, ווייבער, ווייבער! [מיט פאַטהאָס]. ניט אומזיסט האָט אייך שלמה המלך אַזוי ניט ליעב געהאַט! ניט אומזיסט זאָגט ער אין שיר־השירים אויף אַלע ווייבער, אַז... אַז... אַז... [טהוט זיך א פּאַטש אין שטערן]. ברוך מזכיר נשמות — לאָם איך מיך דערמאַנען, וואָס ער זאָגט אויף אייך?... [מיט כעס]. אַז איהר פאַרדולט מיר מיין קאָפּ!!!...

פ אָ ר ה א נ ג.

ענדע פונ'ם ערשטען אַקט.

צווייטער אַקט

[אַ גרויסער הויף. אויף יענער זייט הויף — אַ גאָרטען. פֿון ווייטען, רעכטס, זעהט מען אַרויס די שטוב, אַ דאָרפֿישע געביידע מיט אַ פֿריזבע. לינקס — אַ שטאַהל. נאָהענט צו דער ראַמפּע — אַ ברונען מיט אַלץ וואָס געהערט צו אַ ברונען, אויף שעפּען וואַסער. דער גאָרטען ענדיגט זיך מיט אַ געפֿלאָכטענעם פּלויט. — מיט אַ גראָבאייזען אין די הענט שטעהט חוה אָנגעבויגען און פֿאַלעט דעם גאָרטען. אָנגעטהאָן איז זי ווי אַ דאָרפֿסמיידעל: צוויי צעפּ מיט רויטע סטיינגעס, איין אויסגענייהט מאַלאָראַסיש העמד מיט ברייטע אַרבעל, אַ גרינער קאָרסאַזש אויף אַ קורץ שוואַרץ קליידעל].

חוה [אַרבייט מיט'ן גראָבאייזען לאַנגזאַם און זינגט מעלאַנכאָליש:]

ווינטען וועהען, אַזש
די בוימער ווע־
רען אויסגעריסען.
ס'טהוט מיין האַרץ מיר
וועה, נאָר טרערען
קאָנען זיך
ניט גיסען.

אוי! איך פּטר וויסט
און פֿינסטער מיי־
נע יונגע יאָהרען!
וואָלט איך קאָנען
ווינען ביטער,

וואָלט מיר גרינג געוואָרען...

[זינגענדיג קומט זי צו אַלע מאָל נעהענטער צו דער ראַמפּע. — פון יענער זייט פּלויט באַווייזט זיך פּ ע ד י אַ גאַלאַגאַן. אויף זיין שוואַרץ העמדעל — אַ פּידזשאַק, דאָס היטעל אויף אַ זייט, אין האַנט אַ ביכעל. אָנגעשפּאַרט אַן פּלויט פון יענער זייט, הערט ער זיך איין, ווי חוה זינגט].

פּ ע ד י אַ [אַפּלאָדירט]. בראַוואָ! בראַוואָ!

ח ו ה [חאַפּט זיך ביי'ם האַרצען]. אוי, האָסט דו מיך דער־שראָקען, פּעדיאַ! [וואַרפט אַוועק דעם גראָבאַייזען, לאָזט זיך צו איהם].

פּ ע ד י אַ [לאַכט]. איך האָב גאָרניט געוואוסט, אַז דו ביזט אַזאַ איבערגעשראָקענע... [שפּאַנט־אַריבער פון דער זייט פּלויט]. און וואָס איז די מעשה, וואָס דו זינגסט עפּיס אַזוי, אַזוי... ווי אַזוי זאָל איך דיר זאָגען? עפּיס האַרצעדיג? אומעטיג?

ח ו ה. אומעטיג אויפ'ן האַרצען, זינגט זיך אומעטיג...

פּ ע ד י אַ [געהט־צו צו איהר נאָהענט, גיט איהר די האַנט]. אומעטיג אויפ'ן האַרצען? [פאַרקוקט איהר אין די אויגען]. וואָס איז דיר, הערצעלע מיינס? טייבעלע מיינס? [וויל זי אַרומנעמען, זי לאָזט זיך ניט].

ח ו ה. דו פאַרגעסט, וואָס מיר שטעהט פאַר?... [זיפצט].

פּ ע ד י אַ. נאַרישקייטען!

ח ו ה. ביי דיר איז עס אפשר נאַרישקייטען... [דערזעהט ביי איהם דאָס ביכעל]. דאָס וואָס איז?

פּ ע ד י אַ. וואָס כ'האָב דיר צוגעזאָגט. מאַקסים גאָרקי.

ח ו ה [לעבעדיג]. אַך, גאָרקי!... [נעמט דאָס ביכעל, מישט־אויף, דערזעהט דאָס בילד]. דאָ איז דאָס בילד אַ סך שענער!... ווי פּראָסט! ווי איינפאַך! אָט דאָס איז אַ מענטש! אָט דאָס איז אַ כאַראַק־טער!... אַ דאַנק. [דריקט איהם נאָך אַ מאָל די האַנט, קוקט אויפ'ן פּאָרטרעט, וואָס איז ביכעל, און אויף פּעדיאַן]. ווייסט, אויף וועמען ער איז פּאַכאָזשע?

פּ ע ד י אַ. אויף וועמען?

ח ו ה. אויף וועמען? פאַרשטעהסט זיך, אויף דיר! [צעלאַכט זיך].

פ ע ד י א. וואָס זשע לאַכסטו דו?

ח ו ה [טראָגט איהם אונטער דאָס ביכעל]. נאַ זעה! צוויי טראָפּען וואַסער!...

פ ע ד י א [קוקט נישט אין ביכעל, קוקט אויף איהר]. ווי שעהן דו ביזט היינטיגען פריהמאָרגען! ווי די זון — אַזוי שיינסטו דו! ווי דער הימעל זענען דיינע אויגען! און דער קאָסטיום, האַלקע מיינע, דער דאָזיגער קאָסטיום ווי ער פּאַסט דיר! [באַטראַכט זי]. אונזער נאַציאָנאַלער קאָסטיום פון מאַלאָראָסיע! ווי שעהן דו ביזט, עווא!...

ח ו ה. און ווי שעהן דו האָסט אויסגעלערענט זיך רעדען, פעדיא! ווי פון אַ ביכעל אַקוראַט!... [צעלאַכט זיך ווידער].

פ ע ד י א. עפּיס לאַכסטו מיר היינט צו־פיעל, האַלעטשקע?

ח ו ה. ס'איז מיר פריילעך — לאַך איך...

פ ע ד י א. אָט ערשט איז דיר געווען אומעטיג, איצט — שוין פריילעך!...

ח ו ה. געוועזן פינסטער, אויפגעגאַנגען די זון, געוואָרען ליכטיג... [קוקט איהם טיעף אין די אויגען אריין].

פ ע ד י א [קאָן נישט בייקומען איהר קוקען]. אַ האַלבע מלוכה פאַר אַ טרונק וואַסער, טייבעלע מיינס!

ח ו ה. קום, איך'ל דיך אַנטרינקען! [זיי לאָזען זיך ביידע צום ברונען. חוה פריהער, פעדיא נאָך איהר. געשיקט, בריה'ש, ווי איין אמת דאָרפיש מיידעל, האַפּט זי דעם עמער, פאַרוואַרפט דעם שטריק אין ברונען אריין, אַ טרייסעל אהער און אהין — פאַרטיג איין עמער וואַסער]. האָב איך עהרליך פאַרדיענט מיין האַלבע מלוכה?

פ ע ד י א [טרינקט זיך אָן]. אַ גאַנצע מלוכה, קעניגין מיינע!... ווייסטו, וואָס איך בין געקומען? איך האָב געוואָלט מיט דיר עפּיס רעדען, עווא...

חוה [מיט א מאָל איז פאַרשוואונדען איהר פריילִיכקייט]. עפּיס רעדען?... זיץ. [זעצט זיך אַוועק אויף די הילצערנע צאַמרינעס פון ברונען, ווייזט איהם אייז אָרט נעבען זיך].

פעדיא [זעצט זיך אַוועק, נעמט־אַרויס א פּאַפּיראָס]. איך האָב זיך געוואָלט זעהען מיט'ן באַטיושקאַ, מיט'ן פּאַטער אַלעקסיי, מיט אונזער גלח...

חוה [א מאַך מיט דער האַנט]. נאָר נישט וועגען דעם!...

פעדיא [פאַרוואונדערט]. פאַר וואָס עפּיס, טייבעלע?

חוה. אַזוי... היינט נישט... נישט אויפגעלעגט...

פעדיא. איך זעה טאַקי, אַז דו ביזט ניט אויפגעלעגט... [פאַררויכערט דעם פּאַפּיראָס, זעהט־אויס אומצופריעדען. חוה באַמערקט עס].

חוה. דו פאַרגעסט, וואָס מיר שטעהט־פאָר, פעדיא! מאַכען אַזאַ שריט... אָפּגעזעגענען זיך מיט אַלץ... מיט מיין גאַנצען פאַרגאַנגענעם, מיט טאַטע־מאַמע און מיט אַלע מייניגע אויף שטענדיג...

פעדיא. אויף שטענדיג?

חוה. אויף אייביג!... דו קענסט ניט מיין טאַטען, פעדיא! דאָס איז א מענטש מיט א כאַראַקטער! ער וועט מיך גיכער זעהען א טוידטע, איידער מוחל זיין מיר דעם שריט! קיינמאָל ניט!

פעדיא. קיינמאָל ניט?

חוה. קיינמאָל ניט! חאָטש ליעב האָט ער מיך — נישטאָ נאָך אַזאַ פּאַטער דער צווייטער!... [פּויזע. רעדט מיט געבעט]. וואָס טהוט מען, פעדיא טייערער, וואָס טהוט מען, אַז מיין טאַטע זאָל מיך פאַרשטעהן און... זאָל מיר מוחל זיין? ווי אַזוי מאַכט מען?...

פעדיא [מאַכט א אומפריינטליכע מינע]. דו זאָרגסט זיך פאַר דיין טאַטען מעהר ווי פאַר זיך. דו האָסט אין זינען דיין טאַטען מעהר ווי די גאַנצע וועלט...

חוה [פאַרדראָסיג]. און דו האָסט אין זינען זיך מעהר ווי די גאַנצע וועלט, און אפילו מעהר ווי מיך...

פ ע ד י א [אויפגעבראכט]. א, ־יין! זעהסט דו, דאס זאגסט דו שוין דורכאויס ניט אמת — און דו אליין ווייסט עס!... [מיט פייער]. דו ווייסט גאנץ גוט, אז די וועלט — דאס ביזט דו!... אז פאר דיר בין איך גרייט... [פארוואַרפט דעם פאפיראס].

ח ו ה [ענדיגט פאר איהם]. אין פייער און אין וואסער... ווי אין די ביכלעך שטעהט געשריבען... איך וואלט וועלען וויסען אט וואס, פעדיא. איך וואלט וועלען וויסען, ווי וואלט געווען, ווען דו זאלסט דארפען מאכען דעם שריט, וואס מיר שטעהט־פאר?

פ ע ד י א. וואלט איך איהם געמאכט און ווינציגער געדעכט, טייבעלע מיינס! איבעריגענס, צו וואס איז דער עקזאמען, עווא?... און איבערהויפט, וואס טהוט זיך עס מיט דיר? אדער ביי דיר איז עפיס־וואס פארגעקומען, אדער איך האב דיך נישט געקענט?

ח ו ה. אזוי שפעט זיך ארומגעקוקט, אז דו קענסט מיך ניט?

פ ע ד י א [האט זיך פארחאפט]. איך זאג ניט, אז איך קען דיך ניט — ניין! איך זאג, אז איך ד ע ר ק ע ן דיך ניט... און אהן אלעמען, זעה איך ארויס, עווא, אז דו ביזט היינט גלאט ניט אויפגעלעגט... ווען איך ווייס, אז דו ביזט היינט אזא... [שטרעקט איהר אויס די האנט]. זיי געזונט, עווא!

ח ו ה [א לאז צו איהם מיטביידע הענט]. פעדיא! מיין קאפריזנע העלד! געה ניט אוועק! לאז מיך ניט אליין! איך נויטיג זיך אין א גוט ווארט!... איך האב דעם גאנצען פריהמארגען ארויסגעקוקט אויף דיר!... [אין פארצווייפלונג]. איך האב מיט דיר אזוי פיעל צו רעדען! אזוי פיעל!

פ ע ד י א [זעצט זיך אוועק צוריק]. פאר וואס זשע רעדסט דו ניט? דו ווייסט, אז איך האב ליעב הערען, ווי דו רעדסט, קעניגין מיינע!

ח ו ה [וועהרענד זי רעדט, שפיעלט זי זיך מיט איהרע צעפ, צעפלעכט זיי און פארפלעכט]. דו ווייסט ניט, וואס איך טראג־איבער. פון איטליכען באזונדער! פון איטליכען באזונדער!... מיינע היימישע

קוקען מיר נאָך, היטען מיר די טריט... זיי שטויסען זיך, אז איך בין צו דיר... אז... עס ציהט מיך צו דיר!... מיין שוועסטער — די האָט זיך דערלויבט מיר צו לייענען אַ נאָטאַציע! די מאַמע מיינע זאָגט מיר גאָרניט, נאָר זי קוקט אויף מיר און זיפצט... הלואי וואָלט זי בעסער מיר שוין געזאָגט, פירגעהאַלטען, געשאָלטען!... וואָרום יעדער זיפץ איהרער רייסט־אויס ביי מיר אַ שטיק האַרץ!... היינט די מלחמה, וואָס מיר שטעהט־פאַר מיט'ן טאַטען!... איהם זאָגען, אז איך האָב דיך ליעב, אז איך קאָן אָהן דיר ניט לעבען?... אָט האָב איך דיר, זעהסט דו, אויסגעזאָגט דעם גאַנצען אמת...

פ ע ד י אַ. איך דאַנק דיר, עווא! [נעמט איהר האַנט, וויל זי ארומנעמען איינגאַנצען, זי לאָזט זיך ניט]. וואָס איז מיט דיר, האַרציגע?

ח ו ה. איך וויים אַליין ניט, וואָס מיט מיר איז! זעה איך דיך ניט — שטאַרב איך אוועק... דערזעה איך דיך — צינדט זיך אָן אין מיר אַ פייער — ניט אויף דיר, ניין! נאָר אויף יענע, וואָס האָבען אויסגעטראַכט, אז מענטשען זאָלען זיין אָפּגעווייטערט איינס פון דאָס אַנדערע מיט זייער גלויבען און מיט זייער...

פ ע ד י אַ. מיר באַדאַרפען זיך אוועקשטעלען העכער פון די אַלע קינדערייען, וואָס מענטשען האָבען צוגעטראַכט! [רוקט זיך צו]. איך זאָג דיר, דו קעניגין פון מיין נשמה, אז ס'נישטאָ די זאַך אויף דער וועלט, וואָס זאָל שטעהן אונז אין וועג... באַרוהיג דיך, עווא, פאַרגעס ניט, אז איך בין מיט דיר אַלע מאָל און אומעטום, און אז דיין גליק [באַגייסטערט] — דאָס איז דער איינציגער צוועק פון מיין לעבען! צוליעב דיר וועט מיר שיינען אָט די זון, זיך פאַרבען אָט דער הימעל, גרינען אָט דאָס גראָז, בליהען אָט די קווייטען... צו־ליעב דיר וועט מיר די גאַנצע וועלט זיך פאַרוואַנדלען אין אַ גן־עדן, און דו וועסט זיין פאַר מיר די קעניגין פון דעם גן־עדן, און איך וועל זיין דיין געטרייער קנעכט! איך וועל היטען דיינע טריט, דיין שלאָף, דיינע קאַפּריזען, קוקען אין דיינע אויגען. אין די שענע קלאָרע אויגען דיינע!...

ח ו ה [כאַפּט איהם אַרום און עקסטאַז מיט ביידע הענט אַרום האַלז]. אוי! פעדיאַ! פעדיאַ! [לאָזט איהם אָפּ]. דו מאַכסט מיך קראַנק! דו מאַכסט מיך משוגע! איך וועל אַראָפּ פונ'ם זינען — אַזוי ליעב האָב איך דיך! איך בין אַ פאַרפאַלענע — איך וויים דאָס, איך פיהל, אַז איך געה צו גרונט, נאָר איך קאָן מיך ניט בייקומען! איך געה פאַרלוירען, איך בין אַ פאַרלוירענע!... [באַהאַלט דאָס פּנים אין די הענט].

פ ע ד י אַ. אַ פאַרלוירענע? צו וואָס זאָלסט דו עס זאָגען, קריינדעלע, אַז דו ווייסט, אַז ס'איז ניט אַזוי? צו וואָס, האַרציגע, אַזעלכע ווערטער, אַז דו ווייסט אַליין, אַז דיין נשמה איז לויטער, ווי קרישטאָל, און אַליין ביזט דו ריין, ווי אַ מלאך? [נעמט־אַרום איהר טאַליע, רעדט איהר גלייך אין אויהער, קושט איהרע צעפּ]. איך זעה דיך אַ פרייליכע, אַ צופריעדענע, אַ גליקליכע, אָ, טייערע געטרייע עווא מיינע! דיין פּנים שיינט, זעה איך, אַזוי ווי די זון אין האַלבען טאָג... דיינע אויגען לויכטען, זעה איך, ווי די שטערען אין האַלבע נאַכט... פון גליק, פון ליעבע... און גיך וועט דאָס זיין, גאָר־גאָר גיך... מיר'ן נאָך היינט זיין ביידע ביי'ם באַטיושקאַ אַלעקסיי...

ח ו ה [האַט זיך אַרויסגעריסען פון זיינע אַרעמס, גלייך אַזוי ווי אַ שלאַנג האַט זי אַ ביס געגעבען, און איז שטעהן געבליבען אויף די פיס]. אָ, ניין! ניין! ניט היינט! היינט ניט!... איך וויל ניט! איך קאָן ניט! [פעדיאַ צו איהר — ער וויל זי אַרומנעמען]. לאָז מיך! לאָז מיך אָפּ! גענוג אָנגערעדט זיך! פעדיאַ, אַנטלויף! פאָלג מיך — טראָג זיך אָפּ!... פאַרנאַכט זעהען מיר זיך נאָך אַ מאָל, ווידער אָט אַ דאָ... געה, פעדיאַ! געה, טייערער!

פ ע ד י אַ [קאָן ניט אַוועקגעהן, קוקט איהר אין די אויגען, דריקט איהר די האַנט, לאָזט זיך געהן, קוקט זיך אום צוריק, מאַכט צו איהר מיט'ן היטעל. זי שיקט איהם אַ קוש אין דער לופט, און נאָך אַ קוש, און נאָך אַ קוש. — אומבאַמערקט באַווייזט זיך פון דער ווייטען ט ב י ה, אין דער צייט, ווען פעדיאַ שפּאַנט־אַריבער צוריק איבער'ן פּלויט און חוה נעמט זיך צוריק צום גראַבאַייזען. ער קומט־אָן מיט'ן עמער אין האַנט, די פּאָלעס אונטערגעשטעקט,

נעהט־צו צום ברונען, בעת פעדיא איז שוין פון יענער זייט פלויט, שטעלט זיך אוועק פון אונטער דער האנט ארויס איינצוקוקען זיך אין דער ווייטען, דערזעהט די טאכטער מיט'ן גראבאייזען אין די הענט, באקלערט זיך פריהער וואס ער זאל טהון, נעמט זיך דערווייל צו דער ארבייט — שעפען וואסער].

טביה [גרייט אראפצולאזען דעם עמער אין ברונען אריין, בלייבט שטעהן, רופט די טאכטער מיט'ן פינגער]. אנו, קום נאר אהער, חוה'לע! זיי זשע מוחל...

חוה [נעהט־צו מיט'ן גראבאייזען]. וואס איז, טאטע? מיך רופסט דו?

טביה [ווייזט מיט דער האנט]. ווער איז אט א יענער א אט דארטען?

חוה [קוקט זיך איין]. וואו?

טביה [ווייזט איהר ארויף, אהין, ווייט]. אט א דארטען א, פון יענער זייט פלויט... צי עס ווייזט זיך מיר אויסעט?

חוה. עס ווייזט זיך דיר אויס.

טביה [הערט ניט אויף איינצוקוקען זיך]. איך וואלט אבער געמעגט שווערען, אז ס'א מענטש...

חוה [קוקט אויך אהין]. יא, ס'א מענטש.

טביה. און אויב כ'האב קיין טעות ניט, דארף עס זיין חוועדקע גאלאגאן, זאל מאריך ימים ונשים זיין... איז דאס ער?

חוה. ער...

טביה [מיט'ן פנים צו דער טאכטער]. געהט ער נישט פון דאנען?

חוה [דרייסט, דעם פאטער אין די אויגען]. פון דאנען...

טביה. צו וועמען האט ער עס באדארפט, דער קדיש?

חוה. צו מיר.

טביה. צו דיר?

חוה. צו מיר.

טביה. וואס זשע האט ער געוואלט, דער תכשיט?

חוה. וואס זאל ער וועלען?

טביה. איך מיין... מסתמא האָט מען געשמועסט?

חוה. געווים האָט מען געשמועסט.

טביה. פון וואָס, למשל? אַז פון געשעפט — זיכער ניט, פון פּאָליטיקע — ניט, און פון ביכער אויך ניט...

חוה. האָסט נישט געטראָפען, טאַטע... מיר האָבען אַקוראַט גערעדט וועגען ביכער... [ציהט־אַרויס פון קאַרמאַזש דאָס בוך, וואָס פעדיא האָט איהר איבערגעלאָזט]. אָט דאָס האָט ער מיר געבראַכט צו טראָגען...

טביה. אַ ביכעל? [נעמט און באַטראַכט דאָס בוך]. מהכתיתי. ביכער דאַרף מען לייענען... פון ביכער ווייסט מען אַלץ, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך, סאַי אויפ'ן הימעל, סאַי אויף דער ערד. נאָר וואָס דען? איין זאַך פאַרשטעה איך ניט: מיט ביכלעך קאָן מען, דאַכט מיר, טרעפען גלייך אין שטוב אַריין. צו וואָס שפּאַנען איבער אַ פּלויט, ווי אַ יון אין סוכה?... צי אפשר איז דאָס אַזאַ סחורה, וואָס האָט מורא פאַר אַ גוט־אויג?... פון די גוטע ביכלעך, וואָס מע דאַרף זיך מיט זיי באַהאַלטען אויפ'ן בוידעם?...

חוה [נעמט־צו דאָס ביכעל]. ס'איז דוקא אַ לעגאַל ביכעל און מע מעג עס לייענען — ס'איז פון גאָרקין.

טביה [מאַכט־צו איין אויג]. פון גאָרקען? ווער איז געווען דער גאָרקע?

חוה. מאַקסים גאָרקי — אַ שרייבער אַ רוסישער... דער צווייטער פון טאָלסטאָי, פונ'ם גראַף טאָלסטאָי, וואָס זיין פּאָרטרעט הענגט ביי אונז אויף דער וואַנט...

טביה. אַ? אָט אַ יענער גראַף טאָלסטאָי, וואָס זאָגט, אַז מע שטעקט דיר אָפּ אַ פּאַטש אין איין באַק, זאָלסט דו זאָגען יישר כח, דערלעבט איבער אַ יאָהר — און אונטערשטעלען די אַנדערע באַק?... און וואָס דרשנ'ט ער, אָט דער דאָזיגער מאַקסים דיינער? ווי אַזוי הייסט ער — גאָרקע?

חוה. חוזק קאָנסט דו מאַכען, טאַטע, פון וועמען דו ווילסט, נאָר ניט פון אַזעלכע מענטשען, ווי דער גראַף טאָלסטאָי אָדער

גאָרקי... מאַקסים גאָרקי איז אַ מענטש, וואָס זיין נאָמען לאָזט זיך הערען ווייט, זיינע ביכער ווערען איבערגעזעצט און געלייענט אומעטום. אַלסדינג, וואָס ער איז דערגאַנגען, איז ער דערגאַנגען פון זיך אַליין, אין ערגיץ ניט געלערענט... אַ פּראָסטער מענטש, נאָר אַ גרויסער מענטש... אָט האָסט דו זיין פּאָרטרעט. [טראָגט־צו דעם פאָטער דאָס ביכעל, ווייזט איהם אויפ'ן בילד].

ט ב י ה [שטעלט־אַוועק דעם עמער, ווישט־אָפּ די הענט אָן דער פּאָלע, נעמט דאָס ביכעל, קוקט אויפ'ן בילד מיט איין אויג צוגעמאַכט, ווי אַ מבין]. פּכם! אַ גדול! [שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, פאַרבייסט אַ ליפּ]. טאַקי גאָר פון די גדולים!... ווי אין פּסוק שטעהט: ה י ד י ם י ד י ע ש ו — אַ פּלייצע אַ ביסעל! נו־נו! ווי קאָן גאָר אַ איד אַזוי אויסוואַכסען? וואו וועט זיך ביי אידען נעמען אַזאַ פּלייצע מיט אַזעלכע ידים?... [פּויזע]. נאָר ווייסט דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען, טאָכטער? מיר דאַכט זיך, אַז ער איז מיר עפּיס זעהר קענטליך! איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איך האָב איהם געזעהען, אָט דעם נפש!

ח ו ה. וואו האָסט דו איהם געקאָנט זעהען?

ט ב י ה. וואו — געדענק איך שוין ניט אַקוראַט. נאָר אויב איך האָב קיין טעות ניט, איז אָדער ביי דער באַהן טראָגען זעק, אָדער אין וואַלד שלעפּען קלעצער...

ח ו ה [נעמט־צו ביי'ם פאָטער דאָס ביכעל, באַהאַלט עס צוריק אונטער'ן קאַרסאַזש]. קומט־אויס נאָך דיינע רעד, אַז טראָגען זעק, אָדער שלעפּען קלעצער, איז אַ בזיון? און דו אַליין, טאַטע, פלעגסט ניט שלעפּען קיין קלעצער?...

ט ב י ה. ניט היינט געדאַכט, פאַר וואָס ניט? [לאָזט אַראָפּ מיט'ן שטריק דעם עמער אין ברונען].

ח ו ה. און איצט האָרעוועסט דו ניט? און מיר אַלע האָרעווען ניט? [קוקט ווי דער פאָטער פאַרוואַרפט דעם שטריק מיט'ן עמער אין וואַסער].

ט ב י ה. דאָס איז אַ באַזונדערע זאַך, קינדעניו! דערויף איז פאַרהאַן אַ פּסוק אַ בפירוש׳ער, פאַרשטעהסט דו מיך, אין דער תּורה: ב ז י ע ת א פּ י ך ת א כ ל ל ח ם — דאָס שטיקעל ברויט דאַרף מען פאַרהאַרעווען, אומזיסט גיט קיינער ניט... נאָר וואָס דען? נישט דאָס האָב איך דיר געוואָלט זאָגען... געוואָלט האָב איך פרעגען ביי דיר, זאָלסט מיר זאָגען, וואָס פאַר אַ באַקאַנט־שאַפטען פיהרט איהר עס? און וואָס פאַר אַ מחותּן איז מיט טביה׳ס טעכטער, אייגענטליך, אַזאַ חאָם?

ח ו ה [איין טריט צוריק]. פאַר וואָס קומט איהם אַזאַ נאָמען? דו קענסט איהם?

ט ב י ה [ציהט די שטריק מיט׳ן עמער פון ברונען]. וואָס דען איז ער? מר־בר־רב־אַשי׳ס איין אייניקעל? רב חוועדקע ברב מיקיטע גאַלאַגאַן — אַ קליינינקייט! אַזאַ גוי אַ יאַבעדניק, ווי מיקיטע, וואָס קומט־אַרוים פון סאַמע מיוחסים... דער זיידע טערענטי עליו השאָלעכץ געווען אַ שכּור הגדול הגבּור והנורא און געשלאָגען דאָס ווייב דריי מאָל אַ וואָך, און דער עלטער־זיידע עליו הפאָקרישקע איז געזעסען יומם ולילה און אכטונג געגעבען אויף די חזירים...

ח ו ה [פאַרדראָסיג, נאָר האַלט זיך איין]. דו אַליין זאָגסט וויפיעל מאָל, אַז דער עיקר איז דער מענטש אַליין, ניט דער יחוס, פון וואַנען ער שטאַמט... סע שטעהט געשריבען, זאָגסט דו, אַז אַלע מענטשען קומען־אַרוים פון איין טאַטען, און אַז איין גאָט האָט זיי באַשאַפען, און קומט צו עפּיס...

ט ב י ה [שטעלט־אַוועק דעם אָנגעשעפּטען עמער וואַסער אויף דער הילצערנער צאַמרינע פון ברונען]. עה, נאַרעלע, ווייסט דו דאָך גאָרניט וואָס דו רעדסט. דאָס איז עפּיס א נ ד ע ר ש, און דאָס איז ו ו י ע ד ע ר עפּיס אַנדערש. ביי גאָט זענען טאַקי אַלע אַלץ איינע מיוחסים. נאָר וואָס דען? וואָס צו גאָט איז צו גאָט, און וואָס צו לייטען איז צו לייטען, ווי דער מדרש זאָגט...

חוה [לאזט איהם ניט ענדיגען]. אויף אלסדינג איז ביי דיר פארהאן, טאטע, אדער א מדרש, אדער א פסוק, אדער ווי אזוי נאך הייסט עס דארט ביי דיר... וואס פאר א פסוק וועסט דו מיר אויסזוכען דערויף, וואס אט האט גאט באשאפען אזא וועלט, אזא שענע וועלט [ווייזט מיט די הענט ארום זיך], און אזא גרויסע וועלט, און מענטשען קאנען זיך ניט איינטיילען. דער זאגט: צוליעב מיר האט גאט באשאפען די וועלט, און דער זאגט — צוליעב איהם. דער באריהמט זיך, אז זיין גאט איז דער אמת'ער, און דער זאגט: ניין, מיין גאט איז דער אמת'ער!...

טביה [פארשטעלט זיך די אויהערען]. טע־טע־טע! פילאזאפיע! פידרוך! נעכטיגע טעג! אויפ'ן הימעל א יאריד! הקיצור, ניט איך וועל דיך, ניט דו וועסט מיך איבערשפארען, ווי אין חומש שטעהט געשריבען: כל עורב למינהו — איטליכער וועט בלייבען ביי זיין משוגעת... וואו זשע האלטען מיר, ברוך מזכיר נשמות? יא! ביי דעם האלטען מיר, אז פאר'ן רבונו־של־עולם זענען אלע מענטשען גלייך. לי השמים ולי הארץ — אידען און, להבדיל, גויים — אלע גלייך. נאר דאס ווייסט דו, אז די תורה האט אונז אנגעזאגט, אז מיר זאלען ליעב האבען אלע מענטשען, נאר עמלק'ען זאלען מיר געדענקען?!...

חוה. אקעגען וואס זאגסט דו דאס, טאטע?

טביה. אקעגען דעם, וואס איך זיץ צווישען גויים אזוי פיעל יאהר, דער סטארשינא וועט פאר מיר קיין זאק בארשט ניט אוועקגעבען, און דער סטאראסטא — יענער איז נאך מיר גאר די כפרה. איא? פון דעסטוועגען, לאז גאט היטען ביי א שמחה, איך מיין ביי א פאגראם, ווייס איך ניט, אויב עס וועט זיך ניט פארוואלגערען ביי זיי אין בוזעם א פאר שטיינער פון מיינעטוועגען...

חוה. צו וואס אזעלכע טרויעריגע געדאנקען?

טביה. איך האָב מיך דערמאָנט אָן מענדעל ווערעביוווקער, וואָס פאַר א סוף ער האָט געהאַט. [נעמט־אָן די טאָכטער פאַר א האַנט]. האָרך נאָר אויס, חוה, וואָס איך וועל ביי דיר פרעגען...

חוה. וואָס וועסט דו פרעגען?

טביה. נאָר זאָלסט מיר זאָגען אַקוראַט, ניט ווי פאַר א טאַטען, נאָר ווי פאַר א גוטען פריינט, וואָס האָט דיך ליעב און זיין איינציגער וואונש איז דיך צו זעהען גליקליך...

חוה [שטאַרק אומרוהיג]. צו וואָס אַזאַ לאַנגע פאָררעדע?

טביה [נעמט זיך ביי דער באָרד]. ווי וואָלט געווען, למשל, ווען איך קום צו דיר און זאָג דיר: טאָכטער לעבען! טהו פון מיינעטוועגען א זאַך, וואָס דיר קאָן דערפון ניט אַרויסקומען קיין רעה און מיר וועט דאָס זיין די גרעסטע טובה — וואָלסט דו עס מיר געטהאָן, צי ניין?

חוה. געוויס יאָ...

טביה. און אז ס'זאָל זיך דיר מאַכען טהון א זאַך, וואָס קאָן אוועק'הרג'ענען דעם טאַטען, וואָלסט דו דאָס געטהאָן?

חוה. געוויס ניט...

טביה. וויבאַלד אַזוי [פריילעך], הייגט וואָס האָבען מיר נאָך צו שמועסען? וויבאַלד אזוי, איז לא אמר כלום — האָט קלים גאָרניט געזאָגט!... ניט איך האָב דיך געפרעגט, ניט דו האָסט מיר געענטפערט... און ווי אין פסוק שטעהט: וישכחהו — מאַכט רש"י: „נע בולאַ ניקאָלע או מיקאָלע"... חבר ווי געוועזען!... [ציהט איהר אויס זיין האַנט. חוה נעמט ביי איהם די האַנט מאַשינאַל. ער האַפּט דעם עמער וואַסער און לאָזט זיך צו דער שטאַהל־צו. חוה איז געבליבען שטעהן און קוקט איהם נאָך, ביז ער ווערט פאַרשוואונדען. זי לאָזט זיך געהן גלייך ווי צו איהם און קעהרט זיך אָבער אום צוריק].

חוה [א מאַך מיט דער האַנט, צו זיך אַליין, אַנטשלאָסען]. נו! מיר'ן נאָך זעהען!... [זי לאָזט זיך צו דער שטוב צו].

פאָרהאַנג.

ענדע פונ'ם צווייטען אַקט.

דריטער אַקט

ערשטעס בילד.

[בײ׳ם װאָלאָסטנאַי שרײבער מיקיטאַ גאָלאָגאַן אין הויף. — קאָנטורען פון אַ שטוב. עס דאַרף צו זײן פאַרענדערט פון דער דעקאָראַציע װאָס אין צװײטען אַקט דערמיט, װאָס אַנשטאַט דעם ברונען קאָן זײן אַדער אַ בוים מיט אַ בענקעל אַרום בוים, אַדער אַ סטורדע הײ מיט הראַבלים אָנגעװאָרפען, אַדער שטײנער, אַדער לעהם־ציגעל, אַרום װעלכע מע קאָן זיצען צוגעשפּאַרט און רויכערען ליולקעס. — די דעקאָראַציע פונ׳ם ערשטען בילד פון דריטען אַקט באַדאַרף זײן צו־גױפּגעשטעלט אַזױ, אַז װי־נאַר דאָס בילד ענדיגט זיך, זאָל דער צװײטער פאָרהאַנג זיך אױפהױבען און דאָס צװײטע בילד פון דריטען אַקט זאָל שוין קאָנען אָנפאַנגען. און אַזױ װי דאָס צװײטע בילד פון דריטען אַקט הױבט זיך אָן שבת־צו־נאַכטס, בײ שטאַרקען פינסטערניש, װעלען די איבעריגע אַקסעסואַרען פון דער פריהעריגער דעקאָראַציע קאָנען אומבאַמערקט צוגענומען װערען. — דער הויף דאַרף זײן מעהר אין דער פּערספּעקטיװע, װי אין דער װירקליכקײט. אין דער פּערספּעקטיװע קאָנען זײן בױמער, װעגען, רעדער און אױך, אױב מעגליך, געמאָהלטע קיה. — אױפ׳ן גראָז, אַדער אױף די שטײנער, אַדער בײ׳ם הײ, זיצען צוגעשפּאַרט דער בעל־הבית פונ׳ם הויף, מיקיטאַ גאָלאַגאַן, דער סטאַרשינאַ מיט׳ן סטאַראָסטאַ און מע רויכערט ליולקעס. אָנגעטהאָן איז מען יום־טוב׳דיג, מיט רויטע, בלויע און גרינע גאַרטלען, מיט װײסע און גרויע שמויסענע היטלען, חאָטש ס׳איז זומער. דער סטאַרשינאַ מיט׳ן סטאַראָסטאַ טראָגען גרויסע בלעכלעך אױפ׳ן האַרצען. בײ דער זײט שטעהט, מיט׳ן היטעל אין אײן האַנט און מיט אַ גרויסען שטעקען אין דער אַנדערער האַנט, דער סאָטסקי, אױך מיט אַ בלעכעל און מיט געלע האָר אױפ׳ן קאָפּ, קוקט מיט רעספּעקט אױפ׳ן סטאַרשינאַ מיט׳ן סטאַראָסטאַ, װאַרט אױף זײער באַפעהל].

מ י ק י ט א   ג א ל א ג א ן. צוויי מאָל איז ער געווען ביי מיר, דער איד. איין מאָל נאָך גאַנץ פריה, באַלד נאָך דעם, ווי מיין ווייב האָט פאַרטריבען די קוה אין משערעדע, און דאָס אנדערע מאָל שוין נאָך האַלבען טאָג — שוין ביידע געווען, אי ער, אי זי, זיין ווייב, הייסט דאָס. מיך געבעטען, געוויינט, גע'חלש'ט, אין די הענט מיר געקושט, איך זאָל זיי נאָר זאָגען, וואו זייער חוואווא איז?

ס ט א ר ש י נ א. נו, און דו וואָס?

מ י ק י ט א   ג א ל א ג א ן. איך וואָס? גאָרניט! איך וויים ניט! פון וואַנען זאָל איך וויסען? און זיי ווידער א מאָל און אָבער א מאָל! פאַלען מיר צו די פיס, קושען מיר די הענט און וויינען און קלאָגען און יאָמערען... און ער, טעוועל הייסט עס, ווייזט מיר אויף גאָט און אויפ'ן הייליגען לעמפּעל — איך זאָל איהם צולאָזען צו זיין חוואוואַן נאָר אויף צוויי מינוט, נאָר אויף צוויי ווערטער!... טשעפּע זיך אָפּ, קלעשטש! איד איינגעגע-סענער, טפו!... [שפּייט אויס].

ס ט א ר ש י נ א. און דו וואָס?

מ י ק י ט א   ג א ל א ג א ן. איך וואָס? גאָרניט! טשעפּע זיך אָפּ, זאָג איך, קלעשטש וואָס דו ביזט! איינגעגעסענער איד, טפו!... [שפּייט־אויס]. און דאָ ציטער איך, טאָמער טהוט ער א קוק אריין אין דער צווייטער האַרניצע — דאָרט זיצט דאָך אקוראַט זיין חוואוואַ! וואָס טהוט מען? זאָג איך צו זיי: איהר וועט אוועק-געהן, זאָג איך, מיט גוטען — איז גוט, אַניט, זאָג איך, האָבען מיר א זאַקאָן, זאָג איך, און פּאַ־זאַקאָנו קאָן איך, זאָג איך, אראָפּבּרענגען דעם אוראַדניק אהער!... מיינט איהר, ער האָט זיך איבערגע-שראָקען? דריי אוראַדניקעס, זאָגט ער, און אפילו דער גובער-נאַטאָר אליין קאָן איהם אויך גאָרנישט טהון! וואָרום פאַר זיין קינד קאָן ער אָנשפּאַרען צום קייסער — איהר הערט ווערטער? צום קייסער!...

ס ט א ר ש י נ א [צום בעל־הבית]. און איך אויף דיין אָרט וואָלט ניט אַזוי געטהאָן... טעוועל איז פּאָרט איין אייגענער מענטש... [צום סטאַראָסטאַ]. האָב איך רעכט, סטאַראָסטאַ? [שפּייט־אויס].

ס ט אַ ר אָ ס ט אַ [רויכערט]. זעהר גערעכט, האָספּאָדין סטאַר־שינאַ, טעוועל איז איין אייגענער מענטש.

ס ט אַ ר ש י נ אַ. און אַ גוטער מענטש, חאָטש ער איז אַ זשיד. האָב איך רעכט, סטאַראָסטאַ?

ס ט אַ ר אָ ס ט אַ. זעהר גערעכט, האָספּאָדין סטאַרשינאַ, טעוועל איז אַ גוטער מענטש, חאָטש ער איז אַ זשיד.

מ י ק י ט אַ ג אַ ל אַ ג אַ ן [צום סטאַרשינאַ]. ווי אַזוי זשע דען וואָלסט דו געטהאָן, האָספּאָדין סטאַרשינאַ?

ס ט אַ ר ש י נ אַ [רויכערט]. איך ווי אַזוי וואָלט געטהאָן? איך וואָלט ניט געוואַרט, ביז ער'ט קומען צו מיר, בעטען זיך און בוקען זיך... כ'וואָלט געקומען צום אידען און וואָלט איהם גע־זאָגט: הער נאָר, טעוועל, אַזוי און אַזוי איז די מעשה. מיין זוהן חוועדאָר און דיין טאָכטער חוואַוואַ האָבען זיך פאַליובעט און זיי מוזען זיך נעמען. און אַזוי ווי מיין זוהן איז אַ פּראַוואָסלאַוונע און דיין טאָכטער ניט, באַדאַרף דיין חוואַוואַ אָננעמען אונזער פּראַוואָסלאַוויע... [שפּייט־אויס]. האָב איך רעכט, סטאַראָסטאַ?

ס ט אַ ר אָ ס ט אַ. זעהר גערעכט, האָספּאָדין סטאַרשינאַ! חוואַוואַ מוז אָננעמען אונזער פּראַוואָסלאַוויע! [שפּייט־אויס].

מ י ק י ט אַ ג אַ ל אַ ג אַ ן. וואָס פאַר קלוגע קעפּ איהר זענט ביידע! איהר פאַרגעסט, אַז טעוועל איז אַ איד און איז קליגער פון אונז אַלעמען. איידער מיר וואָלטען זיך ארומגעקוקט, וואָלט ער זיין טאָכטער באַשטאַט און אַזוי פאַרטאַכטאַרעט, אַז דער רוח אַליין וואָלט זי נישט געקאָנט געפינען! — דערציעהלען זיי מיר מעשיות! אומזיסט בין איך געוועזען אַ וואָלאָסטנאָי שריי־בער גוטע פינף און דרייסיג יאָהר?

ס ט א ר ש י נ א. וואָלסט נאָך איצט אויך געווען א וואָ־לאָסטנאָי שרייבער, זאָלסט ניט געווען גראָבען, דערלאַנגען און יאַבעדען אויף דער הראָמאַדע... מיט א הראָמאַדע טאָר מען זיך ניט זאַטשעפּען. האָב איך רעכט, סטאַראָסטאַ?

ס ט א ר אָ ס ט א. זעהר גערעכט, האָספּאָדין סטאַרשינאַ! מיט הראָמאַדע טאָר מען זיך ניט זאַטשעפּען!

מ י ק י ט א ג א ל א ג א ן. וואָס איז מיר אייער הראָמאַדע? אַט דאָ, אין דעם קולאַק [ווייזט א קולאַק], איז ביי מיר אייער הראָ־מאַדע!

ס ט א ר ש י נ א. רעד נאָך א ביסעל, וועסט דו זיך ביי מיר דערררעדען!... [צום סאַטסקי]. עה! סאָטסקי! וואו ביזט דו?

ס אָ ט ס ק י [געהט־צו מיט גרויס רעספּעקט]. אָט דאָ בין איך, האָספּאָדין סטאַרשינאָ!

ס ט א ר ש י נ א. אַנו, טהו־נאָר א שפּרונג צום באַטיושקאַ בלאַהאָטשינע, וואָס דויערט עס ביי זיי אַזוי לאַנג? די זון האַלט שוין ווייט [קוקט ארויף], מע וועט שוין באַלד קלינגען צו דער ווע־טשערני — ביז וואַנען וועלען מיר דאָ זיצען? מיר האָבען נאָך צו טהון אין וואָלאָסט אויך גענוג. האָב איך רעכט, סטאַראָסטאַ?

ס ט א ר אָ ס ט א. זעהר גערעכט, האָספּאָדין סטאַרשינאַ, מיר האָבען נאָך צו טהון און צו טהון!... [דער סאַטסקי געהט־אָפּ. עס קומט־ארויס פון שטוב די בעל־הבית'טע, ט ע ק ל א, אנגעטהאַן אין איהרע יום־טוב'דיגע מלבושים, מיט דער גרינער זאַפּאַסקע און רויטען קאַקאַשניק. זי ווערט שיער ניט אומגעוואַלגערט פון'ם סאַטסקי, וואָס האָט זיך צעלאָזט אַזוי האַסטיג אויפ'ן באַפויל פון זיין נאַטשאַלסטווע].

ט ע ק ל א [שפּייט־אויס, שעלט דעם סאַטסקי מיט דער תוכחה און מיט א קוויטש]. זאָלסט גאָר קיין גוטס ניט האָבען, דו רויטער הונט! רוק און לענד זאָלסט דו ברעכען אויפ'ן גלייכען וועג! [בייט־איבער דעם טאָן, געהט־צו זעהר העפליך, בוקט זיך נידעריג פריהער צום סטאַרשינאַ, דערנאָך צום סטאַראָסטאַ, פאַרגעסט ניט גריסען דעם מאַן אויך]. געזונט זאָלען זיין דער האָספּאָדין סטאַרשינאַ, דער האָספּאָדין סטאַראָסטאַ און דער האָספּאָדין חאָזיאַאין! מע האָט אייך געלאָזט בעטען אין

הארניצע אריין. עס דארף באלד קומען דאס פארעל פונ׳ם באטיושקא דעם בלאהאטשינע, וועלען מיר פון דאנען געהן איינ־איינעם אין דער צערקווע, און דערווײלע וועט איהר חאטש נעמען צו גלעזלעך, לכבוד דעם הייליגען שבת...

ס ט א ר ש י נ א [הויבט זיך אויף, גלייכט זיך אויס די ביינער]. דאס האט מען שוין לאנג באדארפט! ס׳איז הייס אין דרויסען און עס טריקענט אין גארגעל... האב איך רעכט, סטאראסטא?

ס ט א ר א ס ט א [אויפגעלעבט]. זעהר גערעכט, האספאדין סטארשינא, עס טריקענט אין גארגעל. [פארהוסט זיך אזש. אלע געהען אפ צו דער שטוב צו. עס דערהערט זיך פון דרויסען א רעש פון א צוגעפאהרענער פוהר און א קול „טפררררו!“ דערנאך באווייזט זיך דאס פארעל. ח ו ה — אנגעטהאן ווי א כלה, מיט א הויכען קאקאשניק, איין אויסגענייהט העמד, א סך סטיינגעס פון אלערליי קאלירען און רויטינקע שיכלעך אויף די פיס. פ ע ד י א ג א ל א נ א ן — מיט א בלום אויף דער לאץ. דאס גרויע שמויסען־היטעל פאסט זיך איהם זעהר צום פנים מיט די שווארצע וואנסעם].

ח ו ה [געהט אויף צו־פריהער, זעצט זיך צו אויפ׳ן בענקעלע, וואס נעבען בוים, פארווארפט דעם קאפ]. אוף!... איך וויל א ביסעל אפרוהען זיך אט א דא. [עס רוקט זיך אן דער פארנאכט].

פ ע ד י א [זעצט זיך נעבען איהר]. ביזט מיעד?

ח ו ה. ניט מיעד, נאר כ׳וויל אזוי א ביסעל זיצען...

[בויגט זיך צו צו איהם, שפארט־אן דעם קאפ אויף זיין אכסעל. פעדיא נעמט זי ארום, גלעט זי. — פון וויטען דערהערט זיך א קלינגעריי אין די קלויסטער־גלעקער: גלין־גלין־גלאן! גלין־גלין־גלאן! חוה טהוט זיך א חאפ־אויף]. פעדיא! לאז מיך!

פ ע ד י א [האלט זי צו]. וואס איז מיט דיר, עווא?

ח ו ה [בעט זיך]. לאז מיך, פעדיא! לאז מיך, טייערער! איצט איז נאך צייט!... [אין דרויסען ווערט פינסטערער און פינסטערער].

פ ע ד י א. וואס צייט? האסט חרטה? ווילסט מיך איבערלאזען אליין? האסט אויף מיר קיין קאפ רחמנות... איך בין ביי דיר גארניט... [לאזט זי אפ].

חוה. ניין, נישט דאָס... דו פאַרשטעהסט ניט. דאָס איז איבער מיינע כּחות!...

פעדיאַ. וואָס איז איבער דיינע כּחות?

חוה [הערט זיך צו, ווי די גלעקער קלינגען]. ווי פאַרשטעהסט דו ניט? אָט דאָס אָ... אָט די אַלע צערעמאָניעס... און דאָס אָפּזאָגען זיך פון טאַטע־מאַמע, און פון אַלץ... אַך, פעדיאַ! וויפיעל נידערטרעכטיגקייטען!...

פעדיאַ. נאַרישקייטען! ווערטער בלויז...

חוה. סאַמע ליגען! ליגען און פאַלשקייט!

פעדיאַ. צוליעב אַזאַ הייליגען צוועק, ווי אונזער ליעבע...

[עס ווערט נאָך פינסטערער].

חוה. באַגעהן אַ פאַרברעכען?... הרג׳ענען טאַטע־מאַמע?...

[פון שטוב באַווייזט זיך טעקלאַ].

טעקלאַ [דרעהט־אויס דעם קאָפּ אין שטוב אַריין]. אָט זענען זיי אַ!... [אָפּ אין שטוב צוריק. דאָס פּאַרעל חאַפּט זיך אויף].

חוה [צו פעדיאַן, גיט איהם די האַנט]. קום, פעדיאַ, קום, איך בין גרייט! [געהען־אָפּ ביידע אין שטוב אַריין. פון דרויסען קומען־אַן אַ גאַנצע חאַליאַסטרע פּאַרובקעס און שיקסעס, אַלע יום־טוב׳דיג, אַלע מיט בלומען אין די לאַצען און אין די היטלען. איינער פון דער חברה סקריפּעט אויף אַ פיעדעל. דער אַנדערער באַראַבאַנעט אין אַ פּייקעל. די יונגערע פּאַרובקעס מיט די שיקסעס טאַנצען און זינגען צו:

טשאַביטע, טשאַביטע ווי מאַאי!
טשאַם זשע ווי נע ראַביטע, ווי מאַאי?

זיי געהען און טאַנצען פאַרלעכווייז. עס ווערט אַלע מאָל פינסטערער און פינסטערער. דאָס טאַנצען ווערט לאַנגזאַמער און דאָס זינגען לאָזט זיך אויס מיט אַ מינאָרנע טאָן אויסגעצויגען:

סאַנצע ניזענקאַ,
וועטשער בליזענקאַ...

ביז עס ווערט שטאַרק פינסטער, און אויף דער ביהנע איז שוין ניטאָ קיינער. דעמאָלט ווערט פאַרשוואונדען די דעקאָראַציע פון׳ם ערשטען בילד און עס דערשיינט די דעקאָראַציע פון׳ם צווייטען בילד פון׳ם זעלבען אַקט, וועלכער געהט אומאונטערבראָכען].

צווייטעס בילד.

[ביי טביה'ן אין שטוב. די זעלבע דעקאָראַציע, וואָס אין ערשטען אַקט. — שבת־צו־נאַכטס. דער טיש איז נאָך געדעקט שבת'דיג, מיט אַ ווייס טישטוך. צוויי מעשענע לייכטער מיט די אויסגעברענטע בענטשליכט. צוויי קוילעטשען, איבערגעדעקט מיט אַ האַנטיכעל מיט רויטע פרענזעלעך. עס הערשט אַ סומנע פינסטערניש. די שאָטענס קלעטער'ען אויף די ווענט. עס הענגט אויף אַלץ אַ מרה־שחורה'דיגע שטילקייט. עס הערט זיך שאַרף דער טיק־טאַק פונ'ם אַלטפרענקישען זייגער, וואָס אויף דער וואַנט. — פון דער דרויסען־טיר קומט־אַן גאָלדע פאַרוויקעלט אין אַ שאַל, קוים וואָס מע דערקענט זי אין דער פינסטערניש].

גאָלדע [שטעהט אַ ווײַלע, טהוט־אויס די שאַל, זיפצט, רעדט צו זיך אַליין]. פאַרשפּיעלט אַ קינד! פאַרזינדיגט!... מע לויפט אַרום זי זוכען... דעם נעכטיגען טאָג זוכט מען... פאַרפאַלען!... גלייך ווי געשטאָרבען... ערגער ווי געשטאָרבען, הלואי איך זאָל ליגען זאָגען... ווי טראָגט מען איבער דעם וועהטיג? דעם בזיון?... [פויזע. פאַרברעכט די הענט]. גאָטעניו, גאָטעניו! אָדער גיב מיר אָפּ מיין קינד, אָדער נעם מיך צו!... [טהוט אַ קוק אין פענסטער אַרויס]. אַ דונער איז מיר! שוין שטאָק־נאַכט — צייט מאַכען פייער, זאָגען „גאָט פון אַברהם”... [געהט־אָפּ אין קיך. עס דערהערט זיך אין גיכען פון דאָרט איין אַלטע, נאָר איין אַנגענעהמע שטימע מיט'ן אַלטען באַהאַרציגטען נוסח:

גאָט פון אברהם, פון יצחק און פון יעקב!
באַהיט דיין ליעב פאָלק ישראל פון אַלדאָס בייז!
אונזער ליעבער שבת־קודש געהט אַוועק...

די וואָך, וואָס גערט אקעגען, זאָל אונז קומען
צו געזונט און צו פּרנסה,
צו מזל און צו ברכה,
צו גליק און צו הצלחה,
צו תורה, צו מעשים טובים
און צו יראת־שמים,
צו ישועות ונחמות
און צו אַלעם גוטען געווען — אמן!

טראָגט־אַריין דאָס אָנגעצונדענע לעמפּעל, שטעלט עס אַוועק אויפ'ן טיש. זיפצט].
הלואי האָטש אין דעם זכות פון שבת־צו נאַכט, צוליעב אַ פּולער וואָך, טאָמער וועט פּאָרט דער אויבערשטער רחמנות האָבען, טהון אַ נס... ער, אַז ער וויל, קאָן ער!... [עס עפענט זיך די טיר און עס קומט־אַריין פון דרויסען ציטעל, איינגעהילט אין אַ שאַל, אַ פאַרשמאַכטע].

צייטעל. אַ גוטע וואָך, מאַמע! [טהוט־אויס די שאַל].

גאָלדע. אַ גוטע וואָך, אַ גוט יאָהר אונז אַלעמען!
[פאַלט אויפ'ן בענקעל, ברעכט־אויס אין אַ געוויין].

צייטעל. נו, גענוג, מאַמע, גענוג. ס'איז פון גאָט, ווי דער טאַטע זאָגט... וואו איז דער טאַטע? ניטאָ נאָך? [גאָלדע הויבט־אויף דעם קאָפּ, ווישט־אויס די אויגען].

גאָלדע. נישט געווען פון דעמאָלט אָן... לויפט אַרום, ווי אַ פאַר'סמ'טע מויז, פון אינדערפריה אָן, קלאַפּט אין אַלע טירען — אַ נעכטיגער טאָג! קאַלטע פּריפּאַרקעס!...

צייטעל. זאָג עס ניט, מאַמע. אויפ'ן טאַטען איז דאָ אַ האָפענונג. דער טאַטע קאָן רעדען...

גאָלדע. וואָס העלפט דאָס קאָנען רעדען פּויליש, אַז מע לאָזט אין הויף נישט אַריין?... מע דאַרף נישט מעהר, קינדעניו, וויפיעל איך האָב פאַר זיי אויסגעוויינט... רעדען קאָן איך ניט, ווי דער טאַטע דיינער, אָבער וויינען? וויינען קאָן איך בעסער פון איהם! נאָר וואָס, משטיינס געזאָגט? אַ גוי פאַרשטעהט דען אידישע טרערען? אַ גוי פיהלט דען אַ אידיש האַרץ?

[וויינט נאָך א ווייַלע, ווישט די טרערען]. דער בראָך איז אַזוי גרויס, צייטעל, אַז איך האָב גאָר פאַרגעסען אַ פרעג טהון, וואָס מאַכט דיין מאַטעל, און די קינדער דיינע וואָס טהוען?

צ י י ט ע ל. מיין מאַטעל — וואָס זאָל ער מאַכען? ער איז קראַנק. הוסט!... די קינדער, האָב איך אָנגעזאָגט מאַטלען, ער זאָל זיי לעגען שלאָפען, און אַליין האָב איך מיך געלאָזט אַהער צו־פוס, ווייל ס'איז נאָך געוועזען שבת...

ג.אָ ל ד ע. אָבער צו־פוס?

צ י י ט ע ל. און אַז דער טאַטע איז געוועזען היינט צוויי מאָל ביי אונז אין שטעדטעל, און ביידע מאָל צו־פוס, זוכען חוה'ן?

ג אָ ל ד ע. צוויי מאָל געוועזען ביי דיר?

צ י י ט ע ל. הערסט! פון וואַנען זשע דען וואָלט איך גע־וואוסט פונ'ם אומגליק?

ג אָ ל ד ע. דער קאָפּ איז מיר אַזוי דערשלאָגען, אַז איך וויים גאָרניט וואָס איך רעד!... מילא איך, ווי אַזוי איך וועל עס איבערלעבען — ווייסט נאָר גאָט... ווי אַזוי אָבער ער, דער טאַטע דיינער, וועט דאָס אַריבערטראָגען — איז הלואי איך זאָל ליגען זאָגען!... אַז ער לאָזט גאָרניט וויינען! און אַליין איז ער שוואַרץ, ווי די ערד... אַז ער האָט זי אַזוי ליעב געהאַט! [שלאָגט זיך מיט ביידע הענט איז קאָפּ]. חוה! חוה! חוה! וואָס האָסט דו געטהאָן מיט אונז?!...

צ י י ט ע ל [נעמט ארום די מוטער, ביידע וויינען]. אָבער, מאַמע!... [עס עפענט זיך די דרויסען־טיר און עס קומט־אריין ט ב י ה. ס'איז צו זעהען, אַז דער מענטש איז צערודערט. די האָר צעבורשעט. נאָר ניט געוויינט. געלאַסען, רוהיג, פאַרטיעפט אין זיך אַליין. גאָלדע און צייטעל הערען־אויף צו וויינען, וואַרטען וואָס וועט זיין].

ט ב י ה [דרעהט זיך פריהער ארום א ווייַלע אויף איין אָרט, ווי צעמישט, גלייך ווי ער וואָלט עפּיס געזוכט ארום זיך, בלייבט שטעהן, רעדט צו זיך אַליין]. נו, טביה? שען אויסגעפיינט זיך!... פיין — פיין!... צער גידול בנים — אָט דאָס הייסט נחת פון קינדער!...

[נאך א קורצער פויזע, טהוט זיך א פליק ביי דער בארד]. אלטער נאר!... [שרייט הויך]. דו ביזט עס ווערטה!... דער הונט איז ווערטה דעם שטעקען!... וואו זענען געוועזן דיינע אויגען?... [א פאטש אין שטערן]. דיין שכל וואו איז געוועזן?... [פויזע. רעדט שטילער]. דער גאנצער וועלט געגעבען עצות, און אליין וועסט דו שטארבען א נאר... [פויזע. געהט־ארום, פארלעגט די הענט אהינטער, טראכט עפיס. דערנאך בלייבט ער שטעהן, האלט צוגעמאכט די אויגען. חאפט זיך אויף, נאך א טיעפען זיפץ]. נאר איינס צום אנדערען געהער זיך ניט אן. וואס צו גאט — איז צו גאט... קיין צו־להכעיס'ען איהם טהוט מען ניט און קיין ברוגז'לעך מיט איהם פיהרט מען ניט. ס'איז מוצאי שבת־קודש אויף דער וועלט — דארף מען איהר מאכען הבדלה... [עפענט־אויף די שאפע, נעמט־ארויס דאס קאראפינטשיקעל מיט בראנפען מיט'ן קידוש־גלעזעל, דערנאך — די ברייטע געפלאכטענע הבדלה, טראגט עס צו צום טיש, גיסט־אן דאס קידוש־גלעזעל, רעדט דערווייל]. מילא, שלש סעודות פארשפעטיגט — וועט ער מוחל זיין... און מנחה־מעריב האב איך געדאווענט — אזא יאהר אויפ'ן גלח'ס קאפ!... [צום ווייב]. געדענקסט דו חאטש, גאלדע, ווי ווייך ער פלעגט צו מיר זיין, ימח שמו וזכרו? חאטש צו א מכה איהם צו צולעגען!... און תמיד מיט אזעלכע זיסע רעדעלעך, אליין פאר'גנבה'נען זיך היטנען־ארום: „נאש באח, וואש באח"... קום איך איצט און טהו איהם [בויגט זיך צו] א פאל צו די פיס, אז ער חאפט מיך ניט פאר א האנט, הויבט מיך אויף: „אי־פע, זאגט ער צו מיר, טעוועל! ווי קומט דאס צו דיר, אז דו זאלסט זיך, זאגט ער, אראפלאזען אזוי נידעריג, א מענטש, זאגט ער, פאר א מענטשען?"... „באטיושקא! — זאג איך צו איהם. — עס וואלגערט זיך, זאג איך, פאר דיינע פיס ניט קיין מענטש, זאג איך, נאר א טאטע, איין אומגליקליכער פאטער, זאג איך, וואס שלעכטע מענטשען, זאג איך, זענען איהם באפאלען אין מיטען העלען טאג, זאג איך, און ווילען צונעמען, זאג איך, ביי איהם א קינד!... [גאלדע און צייטעל באהאלטען די פנים'ער, וויינען]. דו ביזט, זאג איך, קלאר, באטיושקא, אין אונזערע הייליגע ספרים,

באַדאַרפסט דו געדענקען, זאָג איך, דעם משל, וואָס דער נביא האָט דערצעהלט דוד המלכ'ען, זאָג איך, מיט'ן שעפעלע, וואָס ביי'ם אָרעמאַן — איז געקומען דער נגיד און האָט אוועקגעלעגט דעם אָרעמאַנ'ס שעפעלע"... וואָס טויג אייך — איך האָב איהם גוט אַריינגערעדט! ווי טביה קאָן!... [פויזע]. דאַרף מען, הייסט עס, מאַכען, זאָגט איהר, הבדלה?... [רופט־צו די טאָכטער, גיט איהר, זי זאָל האַלטען די געפלאָכטענע הבדלה. גאָלדע געהט אויך צו נעהענטער, זי זאָל הערען, ווי ער מאַכט הבדלה. ער פאַרשטעלט זיך מיט דער לינקער האַנט די אויגען, אין דער רעכטער האַלט ער דעם כוס, הויבט־אָן די ווערטער „הנה אל ישועתי" דוקא גאַנץ הויך, און מיט אַ ניגון, נאָר באַלד ווערט איהם דאָס קול איבערגעהאַקט, מעהר קיין ווערטער הערט מען ניט, נאָר מע זעהט, אַז ער וויינט, חאָטש דאָס פּנים זעהט מען ניט, ווארום ס'איז פאַרשטעלט. אויף איהם קוקענדיג, וויינען שטיל אויך גאָלדע און צייטעל, באַהאַלטען די פּנים'ער אין די פאַרטיכער. מע הערט נאָר, ווי ער לאָזט־אויס די ווערטער מיט אַ ניגון: „המבדיל בין קודש לחול!"... אָפּגעמאַכט די הבדלה און אָפּגעזופּט פונ'ם קעלישעקעל, גיסט ער אויס עטליכע טראָפּען אויפ'ן עק טיש, וואָס איז אָפּגעקאָטשעט פונ'ם טישטוך, צינדט־אָן דעם אָנגעגאָסענעם בראָנפען מיט דער געפלאָכטענער הבדלה, טונקט־איין אין פייער ביידע קליינע עקסטע פינגער, טהוט מיט זיי אַ וויש די אויגען, זאָגט עפּיס בעת מעשה שטילערהייט, דערנאָך שטופּט ער אָן דערמיט אַלע קעשענעס אויף אַ פולער וואָך]. אַ גוטע וואָך! אַ גוטע וואָך!

גאָלדע. } אַ גוטע וואָך, אַ גוט יאָהר!...
צייטעל. }

טביה. האָבען מיר זיך מיט'ן רבונו־של־עולם, הייסט עס, צערעכענט: ער מיר מיינס, איך איהם זיינס — קוויט!... אַצינד קאָנען מיר זיך אומקעהרען צו אונזערע אייגענע געשעפטען, ווי אין פּסוק שטעהט: איש לפעלו... [פויזע]. נו, גאָלדע־ברודער? וואָס זאָגסט דו? הא?...

גאָלדע. וואָס זאָל איך זאָגען? [ברעכט די הענט].

טביה [קוקט אויפ'ן ווייב, ווי דורך בריליען]. אָט־אַזוי!... נישטאָ שוין ביי אונז מעהר קיין חוה!... איין עק — אוים חוה!... שוין

נאָך אַלע היומס... כּל־זמן עס האָט זיך נאָך געשלאָגען איין אָדער, כּל־זמן זי איז ניט אַריבּערגעטראָטען אויף י ע נ ע ר זייט, האָבּ איך נאָך געהאַט אַ האָפֿענונג אויף גאָט און אויף זיך... איצט, אַז זי איז שוין אַריבּער אַ ה י ן — איך וויים עס שוין אַקוראַט, טביה וועט ניט זאָגען דאָס, וואָס ער ווייסט ניט, — איז פֿאַרפֿאַלען, נישטאָ מעהר קיין חוה! געשטאָרבּען חוה!... השם נתן, השם לקח — אַזוי מוזען מיר זאָגען, און בּרוך דיין אמת! [גאַלדע און צייטעל וויינען]. איצט קאָנט איהר וויינען... יאָ! איצט האָט איהר בּיד צו וויינען. נאָר ניט טביה... [דאָס קול איז איהם געבּראָכען, עס הערען זיך טרערען]. בּלאָטע! טביה וויינט ניט! טביה איז ניט קיין אידינע!... און על־פּי דין בּאַדאַרפֿען מיר זיך זעצען שבעה... אויף איין שעה נאָר... נישט מעהר ווי איין שעה... איין אַנדערער אויף מיין אָרט וואָלט געגאַנגען אָנפֿרעגען זיך בּיי אַ רב. איך דאַרף ניט פֿרעגען בּיי קיינעם — טביה איז ניט קליין צו וויסען אַ דין אַליין. וואָרום ער ווייסט, אַז בּיי אָט אַזאַ־נ־אומ־גליק בּאַדאַרף מען זיך אַוועקזעצען אויף דער ערד נאָר אויף אַ שעה, נישט מעהר ווי אויף איין שעה, און ע ד כּ א ן א ו מ ר י ם בּ ש בּ ת ה ג ד ו ל! אָפּגעזעסען די שעה, אויסגעוויינט זיך — גענוג! פֿאַרגעסען! ווי איין פּסוק שטעהט: ו־יש־כּ־ח־הו! אָט אַזוי ווי מע פֿאַרגעסט אַ טוידטען! ניין! וואָס זאָג איך? ערגער ווי אַ טוידטען! אַ טוידטען דערמאַנט מען אַמאָל... נאָך אַ טוידטען זאָגט מען קדיש, מע האָט יאָהרצייט... דאָ — איז ניט שייך קיין קדיש, ניט קיין יאָהרצייט. גאָרנישט! חוה לא יזכר ולא יפּקד! [גאַנץ הויך]. אַזעלכע קינדער זענען נישט ווערטה קיין טרער! אַזעלכע קינדער טאָרען נישט דערמאַנט ווערען, נישט צו גוטען, נישט צו בּייזען — ל א י ז כ ר ו ל א י פּ ק ד! איהר הערט, וואָס איך זאָג אייך? [נאָך העכער]. דער נאָמען חוה זאָל מיר ניט דערמאַנט ווערען מעהר!... געשטאָרבּען חוה! ערגער ווי געשטאָרבּען! חוה איז גאָר קיינמאָל אויף דער וועלט ניט געוועזען!... [זעצט זיך אַוועק אויף דער ערד, ציהט־אָראָפּ איין שטיוועל. אויף איהם קוקענ־

ריג, זעצען זיך אוועק אויף דאס ווייב און די טאכטער, וואס ברעכען־אויס אין א געוויין. טביה, זיצענדיג אין איין שטיוועל, טהוט זיך מיט א מאל א חאפ־אן מיט ביידע הענט ביי'ם קאפ, קוקט ארויף און רופט־אויס גאנץ הויך, ווי ער בייזערט זיך]. גאט! גאט! גאט! וואו ביזט דו, גאט?!...

האסטיג פאלט דער פארהאנג.

ענדע פונ'ם דריטען אקט.

פערטער אַקט

[די זעלבע דעקאָראַציע, וואָס אין דריטען אַקט, צווייטען בילד. — אַ פֿריהמאָרגען. שלמה'לע און שיינדעלע, וואָס זענען נאָר־וואָס אויפֿגעשטאַנען, שפּיעלען זיך אין איינע העמדלעך מיט דער קאַץ].

שלמה'לע. לאָז אָפּ די קאַץ, שיינדעלע!

שיינדעלע. וואָס עפּיס, שלמה'לע?

שלמה'לע. לאָז אָפּ, זאָג איך!

שיינדעלע. פֿאַר וואָס?

שלמה'לע. אַזוי... איך האָב מיך דערמאַנט, דער זיידע זאָגט, אַז אַ קאַץ טאָר מען ניט מוטשען — ס'אַ צער בעלי־חיים.

שיינדעלע. וואָס הייסט עס „שערבעלע חיה”?

שלמה'לע. ניט שערבעלע חיה, נאָר צער בעלי־חיים.

שיינדעלע. וואָס זשע הייסט עס?

שלמה'לע. ס'הייסט, זאָלסט דאָס אָפּלאָזען, אַניט וועט דיך גאָט שטראָפֿען און דו וועסט שטאַרבען!

שיינדעלע [לאָזט־אָפּ די קאַץ]. אַזוי ווי דער טאַטע איז געשטאָרבען?

שלמה'לע. אַזוי ווי דער טאַטע איז געשטאָרבען און אַזוי ווי די באַבע איז געשטאָרבען.

שיינדעלע. נו, און די מוהמע חוה פֿאַר וואָס רעכענסט דו ניט?

ש ל מ ה ׳ ל ע. די מוהמע חוה איז ניט געשטאָרבען. די מוהמע חוה איז ערגער ווי געשטאָרבען...

ש י י נ ד ע ל ע. וואָס הייסט עס ערגער ווי געשטאָרבען?

ש ל מ ה ׳ ל ע. ניט דיין עסק — שווייג!

ש י י נ ד ע ל ע [בלאָזט זיך אָן]. פאַר וואָס זאָל איך שווייגען?

ש ל מ ה ׳ ל ע. אזוי. דער זיידע האָט געהייסען שווייגען.

ש י י נ ד ע ל ע. פאַר וואָס האָט ער געהייסען שווייגען?

ש ל מ ה ׳ ל ע. אזוי האָט ער געוואָלט.

ש י י נ ד ע ל ע. פאַר וואָס האָט ער געוואָלט?

ש ל מ ה ׳ ל ע. ע! ביזט דו דאָך א קלעשטש! טאָ נאַ זשע דיר! [דערלאַנגט איהר א זעץ, זי איהם צוריק. עס קומט־אַן צ י י ט ע ל].

צ י י ט ע ל. שוין? א מלחמה צווישען אייך? אַ, ניט געדאַכט זאָלט איהר ווערען — אויפ׳ן ניכטערען הארצען? געהט אָנטהון זיך, וועל איך אויסרוימען דעם הקדש און דערנאָך אייך געבען אָנבייסען! [שלמה׳לע און שיינדעלע געהען־אַפּ אין זייטיגען חדר. צייטעל בלייבט און נעמט זיך רוימען די שטוב]. ווער וואָלט זיך דאָס געקאָנט ריכטען, אז אין אזא קורצער צייט זאָל ווערען אזא מין איבערקעהרעניש אין א שטוב! אזא תל פון א גאַנצער משפחה!... א צאָרן פון גאָט! איוב׳ס צרות, ווי דער טאַטע זאָגט... דעם ערשטען פעטשאַטעק האָב געמאַכט איך: צו איין־און־דרייסיג יאָהר געבליבען איין אַלמנה מיט צוויי קינדער פּיסקליאַטעס־יתומים אויפ׳ן טאַטענ׳ס קאָפּ... און די מאַמע האָט גענומען און איז אַוועקגעשטאָרבען, נישט געקאָנט צוזעהען דעם צער פונ׳ם טאַטען, וואָס חוה האָט איהם אַוועקגעקוילעט אָהן א מעסער... [פויזע]. אוי, חוה! חוה! האָסט גענומען און האָסט זיך אליין באַגראָבען א לעבעדיגע און האָסט אונז אַלעמען דעם קאָפּ אראָפּגענומען, חרוב געמאַכט א גאַנצע סעמייסטווע... [נעמט זיך פארקעהרען דאָס לעצטע ביסעל מיסט. — פון דער דרויסען־טיר קומט־אַן ט ב י ה מיט אונטערגעשטעקטע פּאָלעס, ווי אַלע מאָל, בעת ער האַלט אין דער ארבייט. אין אויסזעהען האָט ער זיך שטאַרק פארענדערט: גרוי ווי א טויב, די פריהער־אונטערגעהאַקטע פּאות זענען א ביסעלע לענגער געווארען, נאַר די אויגען שמייכלען, ווי פריהער].

ט ב י ה. אָנגעפּאָיעט דאָס פערדעל מיט די בהמה'לעך, קאָן מען שוין אַ טראַכט טהון וועגען זיך אויך, ווי מיר זאָגען אין דאַוונען: כ ל ז מ ן ש ה נ ש מ ה ב ק ר ב י. אַ געדאַוועגטער בין איך שוין, אַ געגעסענער אויך, איצט דאַרף מען געבען אַ פּאָהר־ארוים קיין בויבעריק מיט'ן ביסעל סחורה, קעז און פּוטער און שאָר ירקות. נעם, צייטעל, קלויב־צונויף דאָרט אין קעלער וואָס גאָט האָט געגעבען, דאָס גאַנצע ביסעל גוטס. איכ'ל דערווייל אַריינכאַפּען אַ קאַפּיטעל תהלים, וועט דאָס זיין ווי געפונען...

[צייטעל געהט־אַפּ דורך דער דרויסען־טיר. טביה זעצט זיך אוועק צום טיש מיט אַ תהלים, וועלכען ער האַט אַרויסגעצויגען פונ'ם טיש־קעסטעל, צעשאָקעלט זיך און זינגט שטיל אונטער דער נאָז, נאָר ער לאָזט־אויס מיט אַ ניגון און הויך].

„אשרי כל חוסי בו!" [עס קומט־אַן צייטעל מיט אַ צעשראָקען פּנים].

צ י י ט ע ל. טאַטע! דער סטאַרשינאַ מיט'ן סטאַראָסטאַ מיט עפּיס נאָך גויים געהען אַהערצו...

ט ב י ה. ערשטענס, פון וואַנען ווייסט דו, אַז אַהער? און דאָס אַנדערע — וואָס האָסט דו זיך אַזוי דערשראָקען? מיט גנבה'שע פערד האַנדעל איך ניט? דעם קייסער זאַטשעפּע איך ניט?... וואָס קאָנען מיר טהון די גויים, אַז מיר האָבען אַזאַ גרויסען גאָט? ווי אין תהלים שטעהט געשריבען: מ ה י ע ש ה ל י אָ ד ם?... [עס עפענט זיך די טיר און עס קומען־אַריין גויים, צווישען זיי דער ס ט אַ ר ש י נ אַ מיט'ן ס ט אַ ר אָ ס ט אַ מיט'ן ס אַ ט ס ק י — אַלע דריי מיט בלעכלעך. די גויים טהוען־אויס די היטלען. טביה בלייבט אין היטעל, נאָר ער מאַכט־צו דעם תהלים, שטעהט־אויף און איז מקבל־פּנים די געסט מיט אַ פריינטליך שמייכעל. דער סאָטסקי מיט'ן לאַנגען שטעקען בלייבט שטעהן ביי דער טיר].

ס ט אַ ר ש י נ אַ. געזונט זאָל זיין טעוועל!

ס ט אַ ר אָ ס ט אַ [און נאָך איהם אַלע גויים, אויסער דעם סאָטסקי]. אַ געזונט, טעוועל!

ט ב י ה. אַ געזונט אויף אייך אַלעמען, אויף דער גאַנצער הראָמאַדע. וואָס וועט איהר זאָגען גוטס? און וואָס הערט זיך עפּיס נייעס אויף גאָט'ס וועלט? [אַלע גויים קוקען אויפ'ן סטאַרשינאַ].

ס ט אַ ר ש י נ אַ. נייעס? וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך ווייסט דו בעסער פון אונז. דו ביזט אַ גראַמאַטנער און פאָהרסט־אַרום טאָ הין, טאָ הער. און דערצו ביזט דו אַ איד, און אידען ווייסען אַלץ! [צום סטאַראָסטאַ]. האָב איך רעכט, סטאַראָסטאַ?

ס ט אַ ר אָ ס ט אַ. זעהר גערעכט, האָספּאָדין סטאַרשינאַ, אידען ווייסען אַלץ!

ט ב י ה. סע קאָן זיין, אַז מיר ווייסען אַ סך, נאָר ניט אַלץ. אַלץ ווייסט נאָר אָט אַ יענער אָ! [ווייזט ארויף]. וואָס זשע פּאַרט וועט איהר זאָגען גוטס? [אַלע גויים קוקען צום סטאַרשינאַ].

ס ט אַ ר ש י נ אַ. גוטס האָבען מיר דיר צו זאָגען, טעוועל, ווינציג... מיר זענען געקומען דיר זאָגען, אַז מע שיקט דיך ארויס פון דאַנען... ניט מיר — דאָס האָט די גאַנצע הראָמאַדע אַזוי געוואָלט... וואָס זאָגסט דו, סטאַראָסטאַ?

ס ט אַ ר אָ ס ט אַ. זעהר גערעכט, האָספּאָדין סטאַרשינאַ! די הראָמאַדע האָט אַזוי געוואָלט...

ט ב י ה. פאַר וואָס, אַשטייגער? מיט וואָס האָב איך זוכה געווען אַזאַ כבוד ביי אייער הראָמאַדע? דאַכט זיך, איך האָב אין די העכער פופציג יאָהר. וואָס איך זיץ מיט אייך, קיינעם ניט באַ'גנבה'ט, אָדער באַ'גזל'ט, אָדער אָפּגענאַרט, אָדער אַזוי באַ־לעדיגט...

ס ט אַ ר ש י נ אַ. ווער זאָגט דאָס דען? קיינער זאָגט דאָס ניט! נאָר הראָמאַדע האָט זיך אַרומגעזעהען, אַז פון אַלע דערפער שיקט מען אַרויס די אידען... וואָס זאָגסט דו, סטאַראָסטאַ?

ס ט אַ ר אָ ס ט אַ. זעהר גערעכט, האָספּאָדין סטאַרשינאַ, פון אַלע דערפער שיקט מען אַרויס די אידען...

ט ב י ה. מעהר נישט? און אַז אין אַלע דערפער וועלען זיך די גויים אָפּשניידען די נעזער, וועט איהר אייערע נעזער אויך געבען שניידען? [אַלע גויים קוקען צום סטאַרשינאַ].

ס ט אַ ר ש י נ אַ. ביזט אַ טשודאַק, טעוועל! ס'זאָל זיין געוועגדט אָן מיר, וואָלסט דו דאָ געמעגט זיצען און זיצען ביז'ן טוידט אפילו... וואָס זאָגסט דו, סטאַראָסטאַ?

ס ט אַ ר אָ ס ט אַ. זעהר גערעכט, האָספּאָדין סטאַרשינאַ! ער וואָלט דאָ געמעגט אפילו שטאַרבען!

ט ב י ה. מוחל! שטאַרבען שטאַרב שוין בעסער דו, אָדער דער סטאַרשינאַ! איהר זענט גויים מיט טשינעס, מיט בלעכלעך, אייך וועט מען באַגראָבען מיט פּאַראַד... און מיך וועט מען דאַרפען פיהרען אין שטאָדט אַריין, וואָרום דאָ איז דאָך נישטאָ קיין אידישער בית־עולם... ניין, איך מוז נאָך לעבען, אַזוי לאַנג די ערד האַלט מיך, וואָרום גאָט האָט מיך געבענטשט מיט קליינע קינדער יתומים אויף דער עלטער... און וואוהין וועל איך זיך מיט זיי אַהינטהון? סיידען נעמען אַ טאָרבע און געהן איבער די הייזער? פאַר וואָס קומט עס מיר?... [נאָך די פּנים'ער פון די גויים איז צו באַמערקען, אַז זיי זענען גערירט פון זיינע ווערטער]. און נאָך אַ זאַך דאַרפט איהר געדענקען — אַז ס'איז פאַרהאַן אַ גאָט אויף דער וועלט... איך זאָג ניט אונזער גאָט, אייער גאָט — איך רעד פון יענעם, פון אונזער אַלעמענ'ס גאָט, וואָס זיצט אָט דאָרט אויבען און קוקט־אַראָפּ אַהער אונטען און זעהט אַלע פּאַדלאָסטעו, וואָס ווערען אָפּגעטהאָן ביי אונז, און פאַרשרייבט דאָס אַלסדינג צו זיך אין בוך אַריין, ווי אין די הייליגע ספרים שטעהט געשריבען... [די גויים קוקען זיך איבער, שאָקלען־צו מיט די קעפּ].

ס ט אַ ר ש י נ אַ [זיפצט]. ביזט אודאי זעהר גערעכט, טעוועל, ביזט גערעכט, ווי גאָט אַליין. נאָר וואָס קאָנען מיר טהון? קעגען דעם ווילען פון דער הראָמאַדע קאָן מען נישט געהן, ווען דו זאָלסט אפילו אַוועקשטעלען דריי עמער בראָנפען! וואָס זאָגסט דו, סטאַראָסטאַ?

ס ט אַ ר אָ ס ט אַ. זעהר גערעכט, האָספּאָדין סטאַרשינאַ, אפילו דריי עמער בראָנפען!...

ט ב י ה [טראַכט אַ ווײַלע]. ווייסט איהר זשע, וואָס איך וועל אייך זאָגען? שאַ! אָט וועלען מיר באַלד ויסען, וואָס מיר זאָלען טהון. איהר זאָגט, אַז דאָס איז דער ווילען פון דער הראָמאַדע? דער ווילען פון דער הראָמאַדע איז אַוודאי הייליג. בײַ אונז איז אויך אַזוי: אַז קהל וויל, איז פאַרפאַלען. די מעשה איז אָבער די, וואָס דער ווילען פון גאָט איז נאָך הייליגער. וואָס קומט־אַרויס, וואָס קהל וויל, אַז גאָט וויל ניט? סיידען, גאָט אַליין הייסט, אַז איהר זאָלט נעמען אַ מענטשען אומזיסט־אומנישט און צעברעכען איהם אויף שטיקלעך... אויב אַזוי, וועלען מיר פּרובען. מיר'ן עס באַלד ויסען... [אַלע גויים קוקען אויפ'ן סטאַרשינאַ].

ס ט אַ ר ש י נ אַ. ווי אַזוי וועלען מיר דאָס ויסען?

ט ב י ה. ווי אַזוי מיר'ן דאָס ויסען? מיר'ן וואַרפען גורל. [לעגט־אַוועק די האַנט אויפ'ן תהלים]. אָט דעם ספר זעהט איהר? ס'איז אונזער תהלים. „פּסאַלטיר" הייסט דאָס בײַ אייך... אַ הייליגער ספר... װעל איך אייך זאָגען אַ וואָרט, איין וואָרט נאָר, אַרויסגענומען פונ'ם דאָזיגען הייליגען בוך. איז אויב עמיצער פון אייך וועט מיר קאָנען נאָכזאָגען דאָס דאָזיגע וואָרט, איז אַ סימן, אַז הראָמאַדע איז גערעכט, און אַז ניט — איז אַ סימן, אַז גאָט הייסט ניט, איהר זאָלט מיר שלעכטס טהון... געהט עס? [אַלע גויים קוקען אויפ'ן סטאַרשינאַ].

ס ט אַ ר ש י נ אַ. וואָס אַ איד קאָן צוטראַכטען, וועלען קיין צעהן גויים דערויף ניט פאַלען, זיי מעגען האָבען איטליכער באַזונדער אַ קאָפּ, ווי אַ פאַס די גרויס! וואָס זאָגסט דו, סטאַראָסטאַ?

ס ט אַ ר אָ ס ט אַ. זעהר גערעכט, האָספּאָדין סטאַרשינאַ, אַ קאָפּ, ווי אַ פאַס די' גרויס!...

ס ט אַ ר ש י נ אַ. וואָס זשע איז דאָס פאַר אַ וואָרט בײַ דיר אַזעלכעס, טעוועל? לאָמיר האָרכען.

ט ב י ה. געב זשע מיר אַ האַנט. [ציהט־אויס דעם סטאַרשינאַ די האַנט. יענער דערלאַנגט איהם אַ האַנט, אָבער מיט אַזאַ כח, אַז טביה פאַרקרימט זיך אַזש און טהוט אַ זאָג אין אַ זייט]. נו, אַ יד בײַ דעם ערל —

זי מעג איהם אָפּדאַרען!... [צום סטאַרשינאַ]. געדענקט זשע און הערט זיך איין אַלע מיט קאָפּ — איך זאָג אייך דאָס וואָרט: וחלקלקות!... [די גויים קוקען זיך איבער, ריהרען מיט די ליפּען].

סטאַרשינאַ. ניין, טעוועל, צו גיך! צו ראַשיג! עס קומט־אויס בײַ דיר חאַל־חאַל־חאַל, עפּיס אַזוי ווי אַ קאַלב וואַרגט זיך... וואָס זאָגסטו, סטאַראָסטאַ?

סטאַראָסטאַ. זעהר גערעכט, האָספּאָדין סטאַרשינאַ, אַ קאַלב וואַרגט זיך...

טביה. אויב אַזוי, וועל איך אייך זאָגען איין אַנדער וואָרט. [בלעטערט דעם תהלים]. זאָגט מיר דאָס וואָרט: ממעמקים...

[דער סטאַרשינאַ, דער סטאַראָסטאַ, אַלע גויים, אויסער דעם סאָטסקי, שטרענגען אַן אַלע כחות, ריהרען מיט די ליפּען. — פון צווייטען זייטיגען צימער שטעקט־אַרויס דעם קאָפּ צייטעל, רעדט צום פאָטער].

צייטעל. טאַטע! עס געהט אַהער דער אוראַדניק מיט'ן וואָלאָסטנאָי שרייבער זאָזוליאַ! [אָפּ צוריק, לאָזט די טיר אַ ביסעל אָפען און קוקט־אַרײַן מיט איין אויג].

טביה. ברוך הבא, נייע געסט! ויבוא המן — מאַכט רש"י: דער רוח האָט זיי געבראַכט... [ער טהוט־אויס דאָס היטעל. עס קומט־אַרײַן ברייט, ווי אַ גובערנאַטאָר, דער אוראַדניק אין זיין גאַנצער אוניפאָרם, מיט דער שפּאַגע און מיט'ן רעוואָלווער, און אַ בײַטשעל אויך אין דער האַנט. נאָך איהם — דער יונגער שרייבער פון וואָלאָסט, זאָזוליאַ, מיט אַ גרויסען פּאָרטפעל].

אוראַדניק [פאַרנייגט זיך קוים־קוים פאַר'ן סטאַרשינאַ מיט'ן סטאַראָסטאַ. דער סאָטסקי ציהט זיך אויס, ווי אַ סטרונע, און ווערט פאַרשטאַרבען. אַלע גויים בלייבען פאַרגאַפט]. ע־ע־ע... וואו איז דאָ דער... דער... דער איד טעוועל?

טביה [טרעט־אַרויס גאַנץ דרייסט]. דאָס בין איך אָט יענער איד, וואָס הייסט טביה... מיר דאַכט, אַז מיר זעהען זיך ניט צום ערשטען מאָל... ערשט היינטיגען נאָוויגאָד האָב איך...

אוראַדניק [די וואָנסעס אַרויף, רעדט שטרענג]. איב'ל בעטען, מיט זייטיגע רעד מיר ניט פאַרפאָהרען אין דער צייט,

ווען איך בין באַשעפטיגט מיט די אַנגעלעגענהייטען פון מיין דיענסט! [צו זאַזוליאַן]. אַנו, זאַזוליאַ, זיי זיך מטריח, נעם־ארויס דעם פּריגאָוואָר און לייען!

זאַזוליאַ [נעמט־ארויס אַ פּאַפּיער פון פּאָרטפעל, אַ גרויסען בויגען, באַשריבען פון אַלע פיער זייטען, שנייצט־אויס די נאָז, הוסט זיך אויס און הויבט־אָן צו לייענען אויף אַ קול]. „פּאָ אוקאַזו יעהאָ אימפּעראַטאָרסקאהאָ וועליטשעסטוואַ, מי ניזשעפּאָדפּיסאַווּשיעסיאַ...״

טביה [לעגט־אַוועק די האַנט אויף׳ן שרייבער זאַזוליאַ׳ס מויל]. שאַ! איך וויים שוין וואָס ווייטער שטעהט. [צום אוראַדניק]. דאָס איז דער פּריגאָוואָר פון דער הראָמאַדע, וואָס מע שיקט מיך ארויס פון דאָרף? צו וואָס די אומזיסטע טרחה מיט לייענען פּאַפּיערען? דאָס קאָן מען דאָך זאָגען אין דריי ווערטער: „זייט זשע מוחל, רב טביה, מע בעט אייך מחילה״ — קורץ און שאַרף!

אוראַדניק [אויסער זיך פאַר כעס]. איך פאַרשטעה ניט — דו לעהרענסט מיך וואָס צו טהון? מיין ארבייט — איך דאַרף דיר דורכלייענען דעם פּריגאָוואָר, און דו דאַרפסט זיך אונטערשרייבען, אַז דו האָסט איהם אויסגעהערט! פאַרשטאַנען?

טביה. וואָס איז דאָ צו פאַרשטעהן? די גרויסע תּורה? צי די חכמה, וואָס שטעקט דערביי? פּחע! און פון אונטערשרייבען איז אויך קיין מניעה ניט, אַבי ס׳זאָל נאָר זיין מיט וואָס מחמת די כּלים אויף צו שרייבען — דאָס איז אין מיין גבול נישטאָ...

אוראַדניק [צום שרייבער]. זאַזוליאַ! נעם־ארויס דיין שרייבגעצייג, וועט ער זיך אונטערשרייבען! [זאַזוליאַ שלעפּט־ארויס פון קעשענע אַ פלעשעל מיט טינט, איינגעוויקעלט אין אַ פּאַפּיער, ציהט־ארויס פון פּאָרטפעל אַ לאַנגע פּען, טונקט־איין פאָרזיכטיג און טראָגט־אונטער טביה׳ן, ווי מע דערלאַנגט איינעם אַ טייערע מתנה, צעלעגט דאָס פּאַפּיער, וויזט איהם מיט דער האַנט, וואו צו חתמ׳ענען]. נאָר פּאַוואָלי, זאָלסט ניט מאַכען קיין קליאַקס!

ט ב י ה [נעמט די פען]. גוט וואָס דו האָסט מיר געזאָגט. וואָרום מיט דער בייטש אָרודעווע איך בעסער, ווי מיט דער פען... [צום אוראַדניק]. שרייבען שרייב איך מיך אונטער אויף אידיש, אי דאָס — קוים־קוים...

א ו ר א ד נ י ק. שרייב ווי דו קאָנסט, נאָר דו דאַרפסט וויסען, וואָס דו שרייבסט. דו שרייבסט זיך אונטער, אז דו האָסט אויסגעהערט דעם פריגאָוואָר און אַז אין פיער און צוואַנציג שעה פאַרלאָזט דו דאָס דאָרף... פאַרשטאַנען?

ט ב י ה. וואָס איז דאָ צו פאַרשטעהן? מע גיט מיר פיער און צוואַנציג שעה אויף אַרומצוקוקען זיך, חאַפּען דעם אָטעם, פאַר־קויפען די חאָדאָבע, איינפּאַקען די בעבעכעס — און מאַרש, וואו די אויגען וועלען טראָגען? אוודאי איז דאָס „גם זו לטובה", ווי אין אונזערע ספרים שטעהט געשריבען, וואָרום וואָס וואָלט איך געטהאָן, ווען מע זאָל מיר הייסען, איך זאָל די רגע נעמען די פּיס אויף די פּלייצעס און אָפּטראָגען זיך פון דער דאָזיגער הייליגער ערד, וואו מיינע זיידיגע פיס טאָרען ניט...

א ו ר א ד נ י ק [האַקט איהם איבער שטרענג]. גענוג! איך האָב קיין צייט ניט אויסצוהערען דיינע פלאַפּלערייען!... אונטערגע־שריבען זאָל מיר ווערען — און איין עק!

ט ב י ה. היט זיך — איך שרייב! [פאַרקאַטשעט די ארבעל, שטעלט־אַוועק דעם נאָמען „טביה" מיט אַזעלכע אותיות, וואָס מע קאָן זיי זעהען פון דער ווייטען אַהן א בריל. גיט איבער די פען צום שרייבער און אליין אטעמט ער אָפּ]. ברוך שפּטרני!

ז אָ ז ו ל י א [קוקט־אריין אין פּאַפּיער]. נו, א שרייבאַכץ ביי זיי!... [צום סאָטסקי]. קריג מיר א ביסעל זאַמד, ס'ועט זיך קיינמאָל ניט אויסטריקענען!... [דער סאָטסקי וואַרפט זיך אין אלע ווינקעלעך, קאָן נישט קריגען קיין ביסעל זאַמד. זאָזוליא ווערט אויפגעבראַכט, פּאַכט מיט'ן פּאַפּיער אין דער לופט, דערנאָך טראָגט ער עס צו צו דער וויים־געשמירטער וואַנט, אויף וועלכער עס דרוקט זיך אָפּ טביה'ס אונטערשריפט גאַנץ קלאָר. אין דער זעלבער צייט האָט איהם דער סאָטסקי געבראַכט צו טראָגען פון קיך א פולע זשמעני מיט אש פונ'ם אויווען. זאָזוליא טהוט עס איהם א שמיץ אין פּנים

אריין. — דער עולם קלויבט זיך אוועקצוגעהן. פריהער פון אלע שטעהט־אויף דער אוראדניק, נאך איהם געהט־נאך זאזוליא מיט'ן פארטפעל, דערנאך דער סטארשינא מיט'ן סטאראסטא מיט'ן סאטסקי, און נאך זיי די איבעריגע גויים].

ט ב י ה [צום סטארשינא]. נו? צו וואס האסט דו גערעהט א מח? פאר וואס האסט דו מיר באלד ניט געזאגט, אז ס'איז שוין פארטיג ביי אייך אויף מיר א פריגאוואר?

ס ט א ר ש י נ א [ארויסגעהענדיג]. וואס קאן מען טהון מיט א הראמאדע? הראמאדע אז זי שפארט זיך איין, איז ווי א נאראווויסטע פערד!... וואס זאגסט דו, סטאראסטא?

ס ט א ר א ס ט א. זעהר גערעכט, האספאדין סטארשינא, ווי א פערד!...

ט ב י ה [שרייט זיי נאך]. הראמאדע שפארט זיך איין? מע וועט זעהן, ווער די הראמאדע אייערע איז און ווער עס האט אייך אויפגעבורעט!... מיינט ניט, אז עס וועט אייך אפלויפען גלאט! מיר האבען א גאט! א גרויסען גאט! און א שטארקען גאט!...

[דער גאנצער עולם אפ. — פון זייטיגען חדר רייסט זיך ארײן צייטעל מיט א געוויין. איהרע קינדער האלטען זיך ביי'ם פארטוך].

צ י י ט ע ל [ברעכט די הענט]. וועה איז מיר! וואונד איז מיר! וואס וועלען מיר איצטער טהון? איך האב געהערט איטליכס ווארט!... וואוהין וועלען מיר געהן מיט אזעלכע קליינע קינדער?... [אויף איהר קוקענדיג, וויינען אויך די קינדער].

ט ב י ה [פאלט־אן אויף דער טאכטער]. זעה־נאר, ווי זי האט זיך עס א ביסעל צעיאחמערט, ווי צו ונתנה־תוקף! און אויף איהר קוקענדיג, די ווערעם אויך... שטיא! וואס וויינסט דו וואס? ס'א גאט'ס זאך!... און איך בין נישט קיין בן־יחיד ביי גאט! ניט דער ערשטער און ניט דער לעצטער... פון וואנען טרייבט מען אונז ניט, און ווען טרייבט מען אונז ניט? האט מען ניט געזאגט נאך אונזער עלטער־עלטער־זיידען אברהם אבינו: ל ך ־ ל ך מ א ר צ ך — זייט זשע מוחל, רב אברהמעל, א ל ה א ר ץ א ש ר א ר א ך — אין פיער און צוואנציג שעה, חא־חא־חא?!...

[צו די קינדער]. אז איהר וועט אונטערוואכסען און לערנען חומש, וועט איהר קומען צו דער סדרה לך־לך, וועט איהר זיך דערמאנען, אז מע האט אייך ארויסגעשיקט מיט'ן ויידען און מיט דער מאמע דערפאר, וואס... דערפאר, וואס מיר זענען אידען. אתה בחרתנו מכל העמים — מע האט אונז ליעב אומעטום... אז איהר'ט אויסוואכסען און ווערען גרויסע, וועט איהר ערשט דעמאלט פארשטעהן דעם אמת'ען פשט פון דער סדרה לך־לך... איהר געהט אייך דערווייל שפּיעלען [פיהרט זיי אוועק אין צווייטען חדר], און דו, צייטעל, נעם זיך פּאקען אין וועג אריין. ביז איך וועל קומען, וועסט דו זיין גרייט. איך וועל אויספארקויפען דאס ביסעל האדאבע, און מיר'ן נאך היינט אויף דער נאכט קאנען אפּרייניגען זיי דאס הייליגע דארף... וואוהין? וואוהין גאט וועט הייסען, אבי ניט צווישען אזעלכע חיות, וואס מיר האבען זיי געהאלטען פאר מענטשען... וואו איז ערגיץ מיין בייטש? [געפינט די בייטש]. אט איז די בייטש. ווי אין פסוק שטעהט: כי במקלי עברתי את הירדן — מאכט רש"י: געקומען מיט'ן בייטשעל און אוועק מיט'ן בייטשעל... חא־חא־חא! [אפּ. צייטעל בלייבט שטעהן א ווייליע. דערנאך טהוט זי זיך א נעם צו דער ארבייט. עס ווערען אויפגעעפענט קאסטענס און קעסטלעך, און זי פּאקט וואס זי קאן, צעווארפט און לעגט־צונויף, מאכט א חורבן].

צייטעל. כ'זאל, זאגט ער, פּאקען זיך אין וועג אריין... זאל מיך אזוי ויסען אלדאס בייז, ווי איך וויים וואס צו פּאקעווען! אז צו וואס מע נעמט זיך — איז איין עבירה, און אלסדינג איז טייער, איינגעבאקען אין הארצען!... טאמער איז קארג געווען די צרות וואס ביז אהער — איז נא דיר א נייע צרה. און אלץ איבער איהר!... חאטש מיר גלויבט זיך ניט, אז חוה... [אין דער מינוט עפענט זיך די דרויסען־טיר און עס באווייזט זיך אויף דער שוועל חוה, מיט א רויטער פעטשיילע אויפ'ן קאפּ ארומגעבונדען. זי האט זיך פארענדערט, אבער נאך שענער געווארען. דאס פנים שטאלץ, און אונטער דער רויטער פעטשיילע, פארבונדען ארונטער, זעהט זי אויס ווי א שענע ציגיינער־פּרינצעסין.

אויפ׳ן האלז טראגט זי קארעלען, א סך שנירלעך. צייטעל דערזעהט די שוועסטער, לאזען זיך איהר אפ די הענט, און זי בלייבט א ווײלע אהן לשון. דערנאך חאפּט זי זיך מיטביידע הענט ביי׳ם הארצען]. חוה ?!...

חוה [נאך אלץ אויפ׳ן שוועל. א מאך מיט דער האנט]. ששש!... אהן סצענעס! אהן געפילדער! [קוקט זיך ארום]. דער טאטע ניטא? [געהט־אריין, מאכט צו די טיר]. איך האב געמיינט, ער איז אין דער היים... [באטראכט דעם חורבן]. איהר פּאקט זיך אין וועג אריין?... [צייטעל גלויבט ניט איהרע אויגען, קוקט זי זיך איין אין חוה׳ן אין טוידט־שרעק].

צייטעל. דו... דו... דו ווייסט שוין?...

חוה. געוואוסט שוין לאנג, אז סע קאכט זיך... נאר נישט געגלויבט, אז אזוי גיך... נישט געגלויבט... ווי איז דאס מעגליך? ווי איז דאס מעגליך?!... [געהט־צו נעהענטער,ווארפט־אראפּ פון זיך די רויטע שאל און זעצט זיך אוועק צום טיש, שפּארט־אן דעם קאפּ אויף דער האנט. צייטעל הויבט־אן קומען צו זיך, באטראכט די שוועסטער פון קאפּ ביז פּיס, ווארט ביז יענע וועט עפּיס זאגען. זעהט — יענע שווייגט, הויבט זי אן צו רעדען ווייך, נאר שטראפענדיג].

צייטעל. וויבאלד אזוי, אז דו האסט געוואוסט, ווי דו זאגסט, שוין פון לאנג, אז עס קאכט זיך, פאר וואס זשע האסט דו געשוויגען? ניט שוין זשע האסט דו נישט געקאנט גארנישט טהון צוליעב אונזער טאטענ׳ס עלטער?... ניט שוין זשע...

חוה [חאפּט זיך אויף, ווי איין אפּגעבריהטע]. שוועסטער, שוויינ!... רעד נישט דאס, וואס דו ווייסט נישט! איך בין נישט געקומען אהער אויסהערען פון דיר מוסר! מאראל! נאטאציעס!... [צייטעל טרעט־אפּ אין שרעק, וויל זיך פארענטפערען].

צייטעל. ניט דאס האב איך געמיינט... איך האב גע־מיינט, וואו ביזט דו געווען ביז אהער? פאר וואס ביזט דו...

חוה [ענדיגט פאר איהר]. פאר וואס בין איך נישט געקומען פריהער? ווי אזוי האב איך געקאנט זיין רוהיג אין דער צייט, ווען איהר האט אזוי פיעל געליטען? פון וואנען ווייסט דו, אז איך בין געווען רוהיג? וואס ווייסט דו פון דער טראגעדיע, וואס

איך האָב איבערגעלעבט ביז אהער? די שרעק מיט די פּחדים מיט דעם קאָשמאַר? אַך, צייטעל! מיין נשמה איז דאָך געווען די גאַנצע צייט אָט דאָ... איטליכס מאָל, אַז איך האָב דערהערט פון אַ פּאָגראָם ערגיץ אין אַ שטעדטעל, בין איך געווען אַ צעמישטע!... [געהט־אַרום הין און צוריק, רעדט אין אויפרעגונג]. מיינע טרערען האָט קיין מענטש ניט געזעהען און מיינע וועהטיגען האָט קיין מענטש ניט געפיהלט!... [שטעלט זיך אָפּ אַקעגען צייטלען]. און דאָס ווייסט דו, אַז אינ׳ם טאָג פונ׳ם יאָהרצייט נאָך דער מאַמע בין איך געווען אויף דער מאַמע׳ס קבר? ניין, פון וואַנען זאָלט איהר דאָס וויסען?... און אַז דעם טאָג פון יום־כּפּור האָב איך געפאַסט — דאָס ווייסט דו אודאי נישט... פון וואַנען זאָלסט דו וויסען?... ביי אייך בין איך אַ משומדת׳טע... אַ משומדת׳טע, חאַ־חאַ־חאַ!... [פּויזע. געהט־אַרום, שטעלט זיך אָפּ]. א י ך ב י ן נ י ט ק י י ן מ ש ו מ ד ת ׳ ט ע!... דו קוקסט מיך אָן? איך בין ניט משוגע, און איך רעד ניט פון היץ... מע האָט מיך ניט גע׳שמד׳ט דערפאַר, וואָס איך אַליין האָב מיך ניט אָפּגע׳שמד׳ט — דו פאַרשטעהסט וואָס איך זאָג?... דאָס וואָס דער גלח האָט דאָרט געפּריימפּעלט — איז אַ פּוסטע צערעמאָניע... איך האָב מיך פון מיין א י ך ניט אָפּגעזאָגט!... איך בין די אייגענע, וואָס כ׳בין געווען...

צ י י ט ע ל. ווען דער טאַטע זאָל דאָס הערען!...

ח ו ה. וואָס זשע וואָלט געווען?... צייטעל! איך קען דעם טאַטען בעסער, ווי דו! דער טאַטע — דאָס בין איך!... איך וויים פריהער, וואָס ער וועט זאָגען... נאָר עס אַהרט מיך נישט! עס מעג אַלסדינג פאַרברענט ווערען! עס מעג די וועלט זיך איבערקעהרען — איך וועל אויספיהרען מיינס! [געהט־אַרום אויפגערעגט].

צ י י ט ע ל. וואָס זשע רעכענסט דו צו טהון, חוה?

[זי זעצט זיך אַוועק צום טיש אין אַ דראַמאַטישער פּאַוזע].

ח ו ה. דאָס, וואָס איהר!... דאָרט וואו איהר — דאָרט איך! אייער אַרויסטרייבען איז מיין אַרויסטרייבען! אין דער

מינוט, וואָס מע האָט אונטערגעשריבן דעם פּריגאָוואָר אייך — האָט מען אינטערגעשריבן אויך מיר!... נישטאָ דער כּח, וואָס זאָל מיך קאָנען אָפּהאַלטען! נישטאָ דער מענטש, וואָס זאָל מיך קאָנען איבעררעדען! צייטעל, איך בין אַ פאַרבלאָנזשעטע, ניט קיין פאַרלוירענע!... דו הערסט? אַ פאַרבלאָנזשעטע!...

צ י י ט ע ל. אויב אַזוי, וועט דיר דער טאַטע מוחל זיין...

ח ו ה. איך בעט ניט, מע זאָל מיר מוחל זיין! איך בין ניט קיין בעל־תּשובה׳ניצע, וואָס חאַפּט אַ חרטה! איך האָב נישט געזינדיגט קעגען קיינעם, נאָר קעגען זיך אַליין!... קיינעם קיין שלעכטס געטהאָן, אויסער זיך אַליין!... [פאַרטראַכט].

צ י י ט ע ל [מינעט זיך]. האָב קיין פאַראיבעל ניט, שוועסטער, איך וויל דיך עפּיס פרעגען...

ח ו ה [רייסט איהר איבער]. איך ווייס, וואָס דו ווילסט מיך פרעגען — וואָס וועט זיין מיט י ע נ ע ם? מיט א י ה ם?... גאָרנישט! ע ר עקזיסטירט ניט מעהר פאַר מיר!... אַז ער האָט געקאָנט וויסען פונ׳ם פּריגאָוואָר און באַהאַלטען פון מיר, מאַכען זיך, אַז ער ווייסט ניט פון וואָס צו זאָגען — איז ער דאָס, וואָס ער איז, און וואָס איך האָב געמיינט, אַז ער איז עס ניט!... [רייסט־אַראָפּ פון האַלז די קאָרעלען, טהוט זיי אַ שמיץ פון זיך]. נישטאָ קיין צוריקקעהרען! פאַרברענט אַלע שיפען!...

צ י י ט ע ל [קוקט אין פענסטער, ברעכט די הענט]. אוי, דער טאַטע!...

ח ו ה [שטעהט־אויף, לעגט־צונויף די הענט אויפ׳ן האַרצען, דרייסט]. וואָס זשע איז דער אוי? צו איהם בין איך דאָך געקומען...

צ י י ט ע ל [אויסער זיך]. אָט אַזוי אַ טאַקי אין איין אָטעם? זאָל דיך גאָט אויסהיטען! מע דאַרף פּאַוואָלינקע, ניט מיט אַ מאָל... מע דאַרף איהם צוגרייטען... אַ רחמנות אויפ׳ן טאַטען! לאָז מיך, שוועסטער, איך בין ניט אַזוי נאַריש, ווי דו מיינסט...

ח ו ה. וואָס זשע ווילסט דו פון מיר? [אומגעדולדיג].

צ י י ט ע ל. זאָלסט איבערזיצען אַ ווײַלע דאָרט ביי מיר... אָדער ניין — די קינדער זענען דאָרט... בעסער אָט דאָ... [ווייזט אויף דער קיך־טיר]. ביז איך וועל דיך אַ רוף טהון... [ווייל זי פיהרען].

ח ו ה [לאָזט זיך ניט]. וואָס פאַר באַהאַלטערלער? איך האָב עס פיינט! איך געה גלייך!

צ י י ט ע ל [צוגעשטאַנען]. איך בעט דיך! טהו מיר צוליעב! נאָר אויף אַ ווײַלע! [פיהרט זי כמעט מיט גוואַלד אַפּ אין קיך אַריין]. אויף איין ווײַלע! [חוה אַפּ. צייטעל טהוט זיך אַ וואַרף צוריק צו דער אַרבייט. עס קומט־אַריין פון דרויסען טביה].

ט ב י ה [אַ וואַרף די בייטש אין ווינקעל אַריין]. ווי אין פּסוק שטעהט: ו י נ צ ל ו א ת מ צ ר י ם — אויסגעפאַרקויפט אַלס־דינג! פון דער גאַנצער האָדאָבע געמאַכט אַ מחק... אוים טביה דער מילכיגער!... און אַזוי גיך, אַזוי בחפּזון'דיג!... אַ בייז אייל'עניש!... ווי דער תּרגום זאָגט: ה א ג ב ר א ו ה א ט ר ס ק א... אין פיער און צוואַנציג שעה גענומען און צע־בראָכען אַזאַ גוטס, אַ בעל־הבּתישקייט פון אַזוי פיעל יאָהרען! פאַרקויפט אַלסדינג בחצי־חנם, פאַר אַ דריטעל געלט — פּטור געוואָרען... [טרייסעלט־אָפּ די הענט. פויזע]. ווען גאָלדע עליו־השלום זאָל אויפשטעהן און אַ קוק טהון אויף דעם חורבן!... [באַהאַלט דאָס פּנים, קוקט כּלומרשט אין פענסטער. דערנאָך קערעוועט ער זיך אוים צו דער טאָכטער]. ווייסט דו, צייטעל, מיט וועמען מיר איז געווען שווערער ווי מיט אַלעמען צו שיידען זיך?

צ י י ט ע ל. מיט וועמען?

ט ב י ה. מיט וועמען? מיט מיין געטרייען דיענער, מיט'ן פערדעל... קריעת ים־סוף! [זיפצט]. אויסגעדונגען זיך און אָנגע־האַריקעט זיך גוט, און אָנגעפּאַטשט זיך גוט איינס דאָס אַנדערע אין די הענט, נעם איך דאָס פערדעל פאַר'ן פּאָוואָד, געוויינטליך מיט דער פּאָלע, און גיב עס איבער דעם גוי און ווינטשעווע איהם מיט מזל־ברכה, ס'זאָל זיין אין אַ גוטער שעה אַ מזל'דיגער — אַז מיין בחור דרעהט ניט אוים צו מיר די חנ'עוודיגע מאָרדע, טהוט

אַ קוק צו מיר מיט די צוויי פּערדישע אויגען? אַ שטומע צונג, רעדען קאָן עס ניט, נאָר פאַרשטאַנען האָב איך גלייך, ווי עס וואָלט מיר וועלען זאָגען: „אָט אַזוי, טביה, דאַנקסט דו אָפּעט דיין געטריי פערדעל, וואָס האָט דיר געדיענט שוואַער און ביטער אַזוי פיעל יאָהרען?!"... געה פאַרענטפער זיך פאַר אַ פערד און געב איהם צו פאַרשטעהן, אַז איך בין דאָ גאָט די נשמה שולדיג, און אַז מע לעהרענט מיט מיר די סדרה לך־לך, און אַז איך אַליין ווייס נאָך אויך ניט, וואוהין איך געה!... דערוויילע געה איך אין שטאָדט, שוין באַשטעלט אַ פוהר, און דאָרט אין שטאָדט וועלען מיר שוין האָבען אַ ישוב. דאָרט זענען דאָך פאַרהאַן עפּיס אידען, פאַרהאַן אַ רב, מסתמא וועט מען אונז שוין איין עצה געבען: אַמעריקע, צי אַרגענטינע, צי פּאַלעסטינע, צי ארץ־ישראל... איך וואָלט אפילו בעסער געוואָלט קיין ארץ־ישראל. וואָרום וואָס וועל איך טהון אויף די עלטערע יאָהרען אין אַמעריקע? אַז ניט זיי פאַרשטעהען מיין לשון, ניט איך פאַרשטעה זייער לשון... זעהסט דו, ארץ־ישראל — פּאָרט, ווי זאָגט מען, באַטקאָוושטשינע! ווי אין פסוק שטעהט: ארץ זבת חלב ודבש... הייסט וואָס איז ווערטה דאָס, וואָס מע קאָן זיין אויף דער מוטער רחל'ס קבר, אין דער מערת־המכפלה, חאַפּען אַ קוק אויפ'ן ירדן, זעהען דעם באַרג סיני, אָנקוקען פדן־ארם, קדש־ברנע און נאָך כדומה אַזעלכע ערטלעך? [פּויזע]. און דו, צייטעל, זעה איך, ביזט שוין אויך אַבאַלד פאַרטיג?

צ י י ט ע ל. באַלד פאַרטיג, נאָר צו די ספרים דיינע האָב איך מורא געהאַט אָהן דיר זיך צוריהרען...

ט ב י ה. זעהר גלייך... די ספרים וועל איך אַליין איינפּאַקען. [געהט צו דער שאַפע, נעמט אַ ספר נאָך אַ ספר, פּאַקט אין קאַסטען]. דאָס איז אַ חומש... דאָס — אַ סידור, מיין אַלטער סידור... מיר געדיענט געטריי, ווי, להבדיל, דאָס פערדעל... דאָס — אַ תהלים... און דאָס? — אַ סליחה... אַ הגדה... אַ קינה... און וואָס איז אָט אַ דאָס קליינע ווערעקעל? — אַ בענטשערעל... געהט אויך

נישט צו־פוס... און ווער שמועסט אָט דער „מנורת־המאור”, אָדער אָט דער „שבט־מוסר” אויף עברי־טייטש — אין זיי קוק איך דאָך אריין אַלע שבת ביינאַג... דאָס אַלץ דאַרף מען מיטנעמען אין גלות אריין. דאָס איז אונזער גאַנץ פאַרמעגען. די איינציגע ירושה, וואָס מיר האָבען גע'ירש'עט פון אונזערע אָבות־אבותינו...

[פונ'ם זייטיגען חדר לויפען־ארויס צייטעל'ס קינדער און גלייך צו טביה'ן].

שלמה'לע. וואו ביזט דו געוועזן, זיידעניו?

שיינדעלע. זיידע! וואו ביזט דו געוועזן?

טביה. געוועזן... [טאַפּט זיך אין די קעשענעס]. או־וואַ, פאַרגעסען אייך ברענגען אַ מתנה... געזעגענט זיך אָפּ מיט דער דאָזיגער שטוב — מיר פאָהרען אוועק היינט, קינדערלעך!...

שלמה'לע. וואוהין פאָהרען מיר, זיידעניו?

טביה. וואוהין די אויגען טראָגען... מע טרייבט אונז ארויס...

שיינדעלע. פאַר וואָס טרייבט מען אונז ארויס?

טביה. דערפאַר, וואָס מיר זענען אידען... ומפני חטאינו גלינו מארצנו, קינדערלעך... אונז טרייבט מען, אונז האָט מען געטריבען, אונז וועט מען טרייבען... [די גאַנצע צייט, וואָס ער רעדט מיט די קינדער, הערט ער ניט אויף צו פּאַקען די ספרים און אַנדערע זאַכען].

שיינדעלע / שלמה'לע [ביידע אינאיינעם]. פאַר וואָס, זיידעניו, פאַר וואָס?

טביה. פאַר וואָס? זאָג איך דאָך אייך — דערפאַר, וואָס מיר זענען אידען... זיי ווילען, מיר זאָלען זיין אויס אידען... נאָר מיר זאָגען: ניין, אידען זענען מיר געוועזן, און אידען וועלען מיר בלייבען!... מיר'ן זיי איבערלעבען!... אונזערע זיידעס האָט מען נאָך ערגערס געטהאָן — מע האָט זיי געברענט אויפ'ן פייער, געטרונקען אין וואַסער — און עס האָט ניט געהאָלפען: אויסגעפיהרט האָבען מיר!... געדענקט דאָס, קינדערלעך, געדענקט, וואָס דער זיידע זאָגט אייך — ס'וועט אייך אַמאָל צונויץ קומען... אייך

וועט אפשר זיין בעסער ווי אונז, געוויס בעסער, וואָרום ס'וועלען קומען בעסערע צייטען, וואָס מ'עט פאַרשטעהן, אז מיר זענען אויך מענטשען, גאָט'ס באַשעפענישען... דערוויי זייט גרייט — מיר פאָהרען... [צייטעל מינעט זיך די גאַנצע צייט, וויל עפּיס זאָגען].

צ י י ט ע ל. טאַטע, האָב קיין פאַראיבעל ניט — כ'האָב דיך געוואָלט עפּיס פרעגען...

ט ב י ה. ווי אַזוי מע פאָהרט קיין ארץ־ישראל?

צ י י ט ע ל [וויל אַרויף אויף איהרס]. ניין, ניט דאָס האָב איך געוואָלט פרעגען...

ט ב י ה. וואָס זשע? דו ווילסט וויסען, וואָס וועלען מיר דאָרטען טהון? — דאָס, וואָס אַלע אידען! וואָס ס'וועט זיין מיט כּל ישראל, וועט זיין מיט רב ישראל! מה נפשך: הענט האָבען מיר? האָרעוועו זענען מיר געוואוינט? און מענ־טשען זענען דאָ אומעטום, און גאָט שמועסט מען ניט — מלוא כל הארץ כבודו!... [זיפצט]. אודאי טהוט מיר באַנג, אודאי איז מיר שווער זיך צו שיידען אָט מיט אָט די' ווענט! [באַווייזט אויף די לעדיגע ווענט]. אָט מיט אָט דער ערד! [ווייזט אַראָפּ אויף דער ערד]. איך וואָלט קושען אָט די ווענט! איך וואָלט צוגעפאַלען צו אָט דער ערד! וואָרום דאָ בין איך געבוירען, דאָ בין איך אויך אויפגע־וואַכסען, דאָ האָב איך געהאַט צרות, דאָ האָב איך געהאַט נחת, פאַרוודע מעהר צרות ווי נחת — נאָר דאָס איז אַ גאָט'ס זאַך... [שטעהט־אויף פון דער ערד, גלייכט זיך אויס די ביינער, טהוט אַ קוק ארויס אין פענסטער]. און אָט דער הויף? און אָט די פריזבע, און דער גאָרטען, און אפילו אָט דאָס פאַרטשאַחנעטע בוימעלע וועט זיך מיר חלום'ען ביינאַכט אין דער פרעמד... און ועל כולם — דאָס פערדעל. [זיפצט]. אוי, אָט דאָס פערדעל! אַ שטיק געזונט האָט דאָס ביי מיר צוגענומען! איך זאָל האָבען אַ טבע פון וויינען, וואָלט איך מיך צעוויינט... דער רחמנות מיט'ן צער בעלי־חיים... [פּויזע]. אָן, זעהסט דו? [ווייזט מיט דער האַנט אויפ'ן ווינקעל]. דאַכט

זיך, וואָס? אַ קאַץ, אַ חיה... פון דעסטוועגען איז אויף דער קאַץ אויך אַ רחמנות — מיר פאָהרען אַוועק, און זי לאָזען מיר איבער דאָ אַליין. צער בעלי־חיים...

צ י י ט ע ל [נעמט זיך אָן מיט קוראַזש]. אַז ס'איז יאָ אַזוי, זאָג זשע מיר, טאַטע, פאַר וואָס איז אויף אַ חיה מעהר רחמנות, מעהר צער בעלי־חיים, ווי אויף אַ מענטשען?

ט ב י ה. שטיא! ווער האָט דאָס דיר געזאָגט, אַז אויף אַ חיה איז מעהר רחמנות, ווי אויף אַ מענטשען? דו האָסט פאַרגעסען, וואָס מיר זאָגען יום־כפור צו כל־נדרי?...

צ י י ט ע ל. וואָס מיר זאָגען יום־כפור ווייסט ד ו בעסער... נאָר איך ווייס איין אַנדער זאַך... [שטעלט זיך איין, רעדט שטיל, נאָר מיט אַ טאָן פון ווירדיגקייט, אַזוי, אַז דאָס קול ציטערט איהר]. איך ווייס, אַז אַט פאָהרען מיר אַוועקעט פון דאַנען, אויף שטענדיג, אויף אייביג, מיר וועלען שוין צוריק אַהער נישט אומקעהרען זיך קיינמאָל... און איין מענטשען לאָזען מיר דאָ איבער איינעם אַליין, עלענד ווי אַ שטיין...

ט ב י ה. וואָס באַלעבעטשעט זי? וואָסער מענטש? וואָסער שטיין?...

צ י י ט ע ל [קוקט דרייסט און גלייך דעם פאָטער אין פנים אַריין]. דו האָסט פאַרגעסען, טאַטע, אַז דו האָסט נאָך איין טאָכטער...

ט ב י ה [איבערראַשט פון אומגעריכטקייט, בייט זיך שטאַרק אין געזיכט, קאָן זיך קיין אָרט ניט געפינען, פאַלט־אָן אויף דער טאָכטער און נעמט שרייען גאָר הויך אויף אַ קול]. איך האָב ניט נאָך קיין טאָכטער! נישטאָ ביי מיר מעהר קיין טעכטער, נישטאָ און נישט געווען קיינמאָל! דו הערסט, וואָס איך זאָג? [קלאַפּט אין טיש. צייטעל האָט זיך דערשראָקען. אינסטינקטיוו חאַפּט זי זיך אָן אין די קינדער].

ש ל מ ה'ל ע [צו טביה'ן]. וואָס האָסט דו זיך צעשריגען, זיידעניו?

שיינדעלע [צו טביה'ן]. וואס בייזערסט דו זיך אויף דער מאמע? [דאס ריהרט טביה'ן, און ער רעדט שוין מיט א טאן נידעריגער].

טביה. אייער מאמע פאלגט ניט איהר טאטען... אייער מאמע ווייסט ניט פון כבוד־אב... אייער מאמע דער'רגז'ענט מיך... וואס דער טאטע זאגט, זאגט זי מיר קאפויר... איך זאג דיר נאך א מאל, צייטעל, און נאך א מאל, און נאך צעהן מאל, אז איך האב נישט מעהר קיין טעכטער! איך האב נישט — און שוין!...
[פארלעגט די הענט אהינטער און שפאנט־ארום הין און צוריק].

צייטעל [ווארט־איבער א ווײלע, ביז דער כעס ווערט איהם א ביסעל אפגעהן]. דו אליין זאגסט, טאטע, אז סע שטעהט געשריבען, דו ווייסט שוין וואו, אז גאט האט רחמנות אויף אלע זיינע באשעפענישען, אפילו אויף א ווארעם...

טביה. האסט געהערט קלינגען, און קאנסט ניט נאכזינגען... [שטעלט זיך אפ]. סע שטעהט געשריבען אין... אין... [טראכט]. אין אשרי־יושבי־ביתך שטעהט דאס געשריבען: ורחמיו על כל מעשיו — דער אויבערשטער טהוט טהאן שפייזען אלע זיינע באשעפענישען, פון א וויזעלטיער ביז א קליין ווערעמעל, און ביז א מילב אפילו...

צייטעל. ווארום ער האט אויף דעם רחמנות...

טביה [פיהלט זיך געשלאגען, שפאנט ארום]. רחמנות... רחמנות... ער האט רחמנות... פון רחמנות רעדט זי איצט מיט מיר... [שטעלט זיך אוועק אקעגען צייטלען]. רחמנות? פון רחמנות רעדסט דו מיט מיר? וואו איז געווען איהר רחמנות דעמאלט, ווען איך בין געלעגען, ווי א הונט, פאר'ן גלח, ימח שמו וזכרו, זיך געוואלגערט איהם פאר די פיס [בויגט זיך איין], געפוישעט, ווי א ווארעם?... פון וואנעט ווייס איך, אז זי איז ניט געווען אין צווייטען חדר דעמאלט און געהערט איטליכס ווארט — וואו איז געווען דעמאלט איהר רחמנות? [שפאנט־ארום, בלייבט שטעהן, רעדט מיט'ן זעלבען טאן פון איראניע און פארביטערטקייט. — אין דער צייט, ווען ער שפאנט־ארום, געהען איהם נאך די קינדער אקוראט נאך זיינע טריט:

ער שטעלט זיך אפּ, שטעלען זיי זיך אויך אפּ*]. און וואו איז זי געווען, בעת דיין מאמע עליו־השלום איז געלעגען אט דאָ אויסגעצויגען אויף דער ערד, איבערגעדעקט מיט שווארצען?... וואו איז געווען איהר רחמנות דעמאלט?...

צ י י ט ע ל. דו אליין זאגסט דאָך אָבער, אז אפילו גאָט איז מוחל די גרעסטע עבירה, אויב נאָר מע האָט חרטה און מע טהוט תשובה. און ווער נאָך ווייסט, אזוי ווי דו, אלסדינג, וואָס סע שטעהט געשריבען?...

ט ב י ה. אט טאקי וויל איך וויים, דעריבער זאָג איך דיר אקוראט, אז דערויף האָט מען נישט חרטה און דאָ העלפט ניט קיין תשובה!... דער וואָס געהט איין מאָל אוועק פון אונז, יענער קומט נישט מעהר צוריק!... דאָס צווייגעל, וואָס מע רייסט־אָפּ פון בוים — מוז פארטריקענט ווערען!... דאָס בלעטעל, וואָס פאלט־אָפּ — מוז פארפוילט ווערען!... [דערזעהט פון דער ווייטען קארעלען אויף דער ערד, בויגט זיך אן, הויבט עס אויף]. וואָס איז פאר קארעלען? גוישע קארעלען — ווי קומען זיי אהער?...

צ י י ט ע ל [נעמט ביי איהם די קארעלען, רעדט אין איין אטעם]. דאָס איז איהרע קארעלען, איהרע קארעלען... און זי אליין איז אויך דאָ... זי האָט זיך ארומגעקוקט! ארומגעזעהען! זי האָט חרטה, טאטע, זי וויל צוריק!... און ניט נאָר זי וויל צוריק — זי איז שוין געקומען צוריק און איז גרייט מיט אונז איבערצוטראגען אלסדינג! דאָרט וואו מיר — דאָרט איז זי... [געהט־צו גאר נאהענט, רעדט שטילער]. זי איז געווען ביי דער מאמע אויפ'ן קבר — דאָס ווייסט דו? זי פאסט יום־כפור, טאטע, דו הערסט? זי פאסט יום־כפור...

ט ב י ה [צעמישט]. ווער איז געווען אויפ'ן קבר? ווער פאסט דאָס יום־כפור? וואָסערע לאָקשען? וואָסערע פלאָמען? וואָס — ווער — וועמען?

---

* דער אויטאר בעט — ניט שארזשירען! די קינדער טהוען דאָס ערנסט, די עלטערע באמערקען ניט.

צ י י ט ע ל. וואָס הייסט ווער? חוה! פון חוה'ן רעדען מיר דאָך!... [אין דער מינוט עפענט זיך די קיך־טיר און עס רייסט זיך אריין חוה. באגעגענט זיך מיט טביה'ס קוק, בלייבט זי שטעהן ביי דער טיר, אהן לשון, נאָר מיט גרויס ווירדע און מיט גדלות צונויפגעלעגט די הענט אויפ'ן הארצען און קוקט דעם פאָטער גלייך אין די אויגען אריין. די ערשטע מינוט טהוט זיך טביה א לאָז צו דער דרויסען־טיר אוועקצוגעהן, נאָר צייטעל פאַר־געהט איהם אויף צו־פריהער און איהרע קינדער מיט איהר].

ט ב י ה [צו צייטלען מיט די קינדער]. לאָזט מיך!... לאָזט מיך!...

צ י י ט ע ל. זאָל איך קרענקען! זאָל איך שטאַרבען אָט אַ דאָ מיט מיינע צוויי קינדער!... [האַלט איהם צו, די קינדער וויינען].

ט ב י ה [פאַרטומעלט]. וואָס טהוט זיך דאָ? בין איך טביה? אָדער איז דאָס אַ חלום? [ווייזט מיט דער האַנט]. דער כח הדמיון... די געבליטען...

ח ו ה [געלאַסען און דרייסט]. נישט קיין חלום, נישט קיין דמיון, נאָר די ווירקליכקייט אַליין... איך האָב געהערט אַלסדינג, וואָס דאָ איז גערעדט געוואָרען — פון צווייגעלעך, וואָס ווערען אָפּגעריסען, און פון בלעטלעך, וואָס ווערען אָפּגעפאַלען... [געהט־צו אַ פּאָר שריט נעהענטער]. קיינער האָט קיין צווייגען ניט געריסען, און בלעטער זענען ניט געפאַלען...

ט ב י ה [חזר'ט איבער]. „קיינער האָט קיין צווייגען ניט גע־ריסען, בלעטער זענען ניט געפאַלען"... [צעשרייט זיך פלוצים אויף אַ קול]. ס'אַ ליגען! יאָ געריסען! יאָ געפאַלען!... [צעלאָזט זיך אויף חוה'ן]. וואָן פון דאַנען!! וואָן פון מיינע אויגען — וואָן!!!...

צ י י ט ע ל [לויפט־צו צום פאָטער, קושט איהם די הענט]. טאַטע! גאָט איז מיט דיר! וואָס טהוסט דו, טאַטע געטרייער?

ש ל מ ה ' ל ע. זיידעניו, וואָס טהוסט דו? פאַר וואָס טרייבסט דו די מוהמע חוה?...

ש י י נ ד ע ל ע. דאָס איז דאָך אונזער מוהמע חוה, זיידעניו!...

ט ב י ה [ווייל זיך ארויסרייסען פון די אייניקלעך]. אוועקט, ממזרים! אָנגעהאַנגען זיך אויף מיר, ווי די קלעשטשעס! [האט באלד חרטה, וואס ער בייזערט זיך אויף זיי, גלעט זיי איבער די קעפּלעך]. טייערע קינדערלעך! אָרעמע שעפּעלעך מיינע! פון וואַנען האָט א י ה ר זיך אַהער געגומען אויף מיין קאָפּ? נאָט אייך גאָר אייניקלעך אַ פּאָר אויף דער עלטער! ווי זאָגט איוואַן זלאָדי: „נע מאַלאַ באַבאַ חלאַפּאָטי"... [פּויזע]. עך, גאָלדע, גאָלדע! דאָס איז געווען אַ חכמה! זי, עליה־השלום, פלעגט זאָגען: מע טאָר ניט זינדיגען, טביה, מע טאָר זיך ניט קלאָגען, ניט בייזערען, ניט זיין אין כעס... אמת, ווי איך בין אַ איד, אמת! כעס איז עבודה זרה... מיט כעס קאָן מען גאָרניט מאַכען... מאַכען קאָן מען נאָר מיט גוטען... מיט גוטען... טביה האָט פיינט זיך אָפּעסען דאָס האַרץ... טביה האָט ליעב יעדע זאַך פריהער צו באַקלערען, באַטראַכטען, ארומרעדען... וואָס וועט זיין פון דעם, אז מיר'ן זיך אַלע היצען, אַלע שפּרינגען פון דער הויט ארויס, ווי מיר זאָגען אין דער הגדה פסח צום סדר: כ ו ל נ ו ח כ מ י ם, כ ו ל נ ו נ ב ו נ י ם?... לאָמיר קאָרשט באַרעכענען, נאָר מיט אַ קלאָרען מח און מיט קאַלטע לונג־און־לעבער: וואָס איז דאָ געווען? וואָס איז פאָרגעקומען?

צ י י ט ע ל [אויפגעלעבט]. אָט דאָס ווילען מיר דאָך! מיר ווילען מיט גוטען...

ט ב י ה [שלאָגט איהר איבער]. און איך וואָס וויל? איך וויל דען חלילה מיט בייזען? פאַר וואָס זאָל איך ווילען זיין בעסער פונ'ם רבונו־של־עולם? איהם שטעהט־אָן צו זיין אַ מוחל־עונות און אָנשרייבען אין סידור יום־כפּור צו כל־נדרי מיט גרויסע קידוש־לבנה־אותיות: ס ל ח ת י כ ד ב ר י ך!?... נישט מעהר, אז ס'האָט זיך שוין יאָ אַזוי געמאַכט, אז מיר קאָנען זיך דורכשמועסען, וואָלט איך דיך געוואָלט עפּיס פרעגען... [צו חוה'ן, נישט קוקענדיג איהר גלייך אין פּנים, נאָר מיט אַ זייט]. ווי אַזוי האָסט דו נאַר־וואָס געהאַט געזאָגט? קיינער האָט קיין צווייגעלעך ניט געריסען? בלעטלעך

נישט געפאלען? א ביסעל א זאג! [צו צייטלען]. טביה׳ס טאכטער רעדט נישט גלאט... טביה׳ס טעכטער — נים געדאכט זאלען זיי ווערען!...

צ י י ט ע ל [צו חוה׳ן, שטארק אויפגעלעבט]. וואס זשע? איך האב באלד געוואוסט, אז דער טאטע וועט...

ח ו ה [צו צייטלען]. אלץ איינס!... איך האב מיך קיין קאפ נים איבערגעשראקען. איך האב איין מאל געזאגט, אז איך געה — געה איך... אויב נים מ י ט אייך, איז נ א ך אייך... סאי ווי סאי, דארט וואו איהר — דארט איך. אייער אומגליק — מיין אומגליק.

ט ב י ה [אויך צו צייטלען]. דו הערסט ווערטער? דארט וואו מיר — דארט איז זי. אונזער אומגליק — איהר אומגליק. אט דאס איז א לשון! אט אזוי רעדט טביה׳ס טאכטער, און אט אזוי באדארף זי רעדען!... אניט — וואס וואלט געווען דער חילוק צווישען מענדעל ווערעביוועקער און טביה דעם מילכיגען?... אנו, טהוט א פרעג ביי מענדעל ווערעביוועקער, וואו שטעהט „ברוגז רחם תזכור"? און לאז ער אייך זאגען, ווען זאגען מיר „סלחתי כדבריך", און וויפיעל מאל זאגען מיר „סלחתי כדבריך"? און וואס איז די טייטש „סלחתי כדבריך"? אזוי לאנג שמייסט מען איהם! א איד איין עם־הארץ איז ערגער פון א גוי!... [פויזע]. נישמעהר, איין זאך: איך וואלט אפשר באדארפט צומאכען די אויגען און מיט׳ן ערשטען קוק וואלט איך אפשר באדארפט מוחל זיין... [חוה מאכט א באוועגונג אויף צו ענטפערען. צייטעל מאכט צו איהר מיט די הענט הינטער׳ן פאטער׳ס פלייצעס, זי זאל שווייגען]. איז מיר שלעכט: סטייטש, און וואו איז גאט? קעגען גאט איז מען דאך אזוי זינדיג!... נאר צוריק באטראכט איך מיך: וואס בין איך מחויב זיך אננעמען גאט׳ס קריוודע?... [חאפט זיך אן ביי׳ם קאפ]. אכטי, רבונו של עולם! דו ביזט מיין עדות, אז איך האב נישט געבראכען דאס ווארט, נאר איך קאן נישט מעהר! [שרייט הויך]. איך קאן נישט! דו האסט אליין אנגעשריבען אין דיין הייליגער

תורה: כרחם אָב על בנים! וואָס בין איך שולדיג, אַז זי איז פאַרט מיינס אַ קינד? [שלאָגט זיך מיט דער האַנט אין האַרצען]. פאַרט איינגעבאַקען ביי מיר אין האַרצען! אין דער נשמה! [צו חוה'ן, צענעמט ברייט די הענט]. קום אַהער צו מיר, חוה'לע, דו ביזט מיין קינד!... [חוה פאַלט איהם אויפ'ן האַלז. צייטעל האָט אַרומגענומען איהרע צוויי קינדערלעך, וויינט שטיל].

פאַרהאַנג פאַלט לאַנגזאַם.

ענדע.